។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

នេត្តិប្បករណ-អដ្ឋកថា

គន្ថារម្ភកថា

មហាការុណិកំ **នាថំ**, ញេយ្យសាគរបារគុំ;
វន្ទេ និបុណគម្ភីរ-វិចិត្រនយទេសនំ។

វិជ្ជាចរណសម្បន្នា, យេន និយ្យន្តិ លោកតោ;
វន្ទេ តមុត្តមំ **ធម្មំ**, សម្មាសម្ពុទ្ធបូជិតំ។

សីលាទិគុណសម្បន្នោ, ឋិតោ មគ្គផលេសុ យោ;
វន្ទេ **អរិយសង្ឃំ** តំ, បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ។

វន្ទនាជនិតំ បុញ្ញំ, ឥតិ យំ រតនត្តយេ;
ហតន្តរាយោ សព្ពត្ថ, ហុត្វាហំ តស្ស តេជសា។

ឋិតឹ អាកង្ខមានេន, ចិរំ សទ្ធម្មនេត្តិយា;
ធម្មរក្ខិតនាមេន, ថេរេន អភិយាចិតោ។

បទុមុត្តរនាថស្ស, បាទមូលេ បវត្តិតំ;
បស្សតា អភិនីហារំ, សម្បត្តំ យស្ស មត្ថកំ។

សំខិត្តំ វិភជន្តានំ, ឯសោ អគ្គោតិ តាទិនា;
ឋបិតោ ឯតទគ្គស្មឹ, យោ មហាសាវកុត្តមោ។

ឆឡភិញ្ញោ វសិប្បត្តោ, បភិន្នបដិសម្ភិទោ;
មហាកច្ចាយនោ ថេរោ, សម្ពុទ្ធេន បសំសិតោ។

តេន យា ភាសិតា នេត្តិ, សត្ថារា អនុមោទិតា;
សាសនស្ស សទាយត្តា, នវង្គស្សត្ថវណ្ណនា។

តស្សា គម្ភីរញាណេហិ, ឱគាហេតព្ពភាវតោ;
កិញ្ចាបិ ទុក្ករា កាតុំ, អត្ថសំវណ្ណនា មយា។

សហ សំវណ្ណនំ យស្មា, ធរតេ សត្ថុសាសនំ;
បុព្ពាចរិយសីហានំ, តិដ្ឋតេវ វិនិច្ឆយោ។

តស្មា តមុបនិស្សាយ, ឱគាហេត្វាន បញ្ចបិ;
និកាយេ បេដកេនាបិ, សំសន្ទិត្វា យថាពលំ។

សុវិសុទ្ធមសំកិណ្ណំ, និបុណត្ថវិនិច្ឆយំ;
មហាវិហារវាសីនំ, សមយំ អវិលោមយំ។

បមាទលេខំ វជ្ជេត្វា, បាឡឹ សម្មា និយោជយំ;
ឧបទេសំ វិភាវេន្តោ, ករិស្សាមត្ថវណ្ណនំ។

ឥតិ អត្ថំ អសង្កិណ្ណំ, **នេត្តិប្បករណស្ស** មេ;
វិភជន្តស្ស សក្កច្ចំ, និសាមយថ សាធវោតិ។

តត្ថ កេនដ្ឋេន នេត្តិ? សទ្ធម្មនយនដ្ឋេន **នេត្តិ**។ យថា ហិ តណ្ហា សត្តេ កាមាទិភវំ នយតីតិ “ភវនេត្តី”តិ វុច្ចតិ, ឯវមយម្បិ វេនេយ្យសត្តេ អរិយធម្មំ នយតីតិ សទ្ធម្មនយនដ្ឋេន “នេត្តី”តិ វុច្ចតិ។ អថ វា នយន្តិ តាយាតិ **នេត្តិ**។ នេត្តិប្បករណេន ហិ ករណភូតេន ធម្មកថិកា វេនេយ្យសត្តេ ទស្សនមគ្គំ នយន្តិ សម្បាបេន្តីតិ, នីយន្តិ វា ឯត្ថ ឯតស្មិំ បករណេ អធិដ្ឋានភូតេ បតិដ្ឋាបេត្វា វេនេយ្យា និព្ពានំ សម្បាបិយន្តីតិ **នេត្តិ**។ ន ហិ នេត្តិឧបទេសសន្និស្សយេន វិនា អវិបរីតសុត្តត្ថាវពោធោ សម្ភវតិ។ តថា ហិ វុត្តំ – “តស្មា និព្ពាយិតុកាមេនា”តិអាទិ។ សព្ពាបិ ហិ សុត្តស្ស អត្ថសំវណ្ណនា នេត្តិឧបទេសាយត្តា, នេត្តិ ច សុត្តប្បភវា, សុត្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធប្បភវន្តិ។

សា បនាយំ នេត្តិ បករណបរិច្ឆេទតោ តិប្បភេទា ហារនយបដ្ឋានានំ វសេន។ បឋមញ្ហិ ហារវិចារោ, តតោ នយវិចារោ, បច្ឆា បដ្ឋានវិចារោតិ។ បាឡិវវត្ថានតោ បន សង្គហវារវិភាគវារវសេន ទុវិធា។ សព្ពាបិ ហិ នេត្តិ សង្គហវារោ វិភាគវារោតិ វារទ្វយមេវ ហោតិ។

តត្ថ **សង្គហវារោ** អាទិតោ បញ្ចហិ គាថាហិ បរិច្ឆិន្នោ។ សព្ពោ ហិ បករណត្ថោ “យំ លោកោ បូជយតេ”តិអាទីហិ បញ្ចហិ គាថាហិ អបរិគ្គហិតោ នាម នត្ថិ។ ននុ ចេត្ថ បដ្ឋានំ អសង្គហិតន្តិ? នយិទមេវំ ទដ្ឋព្ពំ, មូលបទគ្គហណេន បដ្ឋានស្ស សង្គហិតត្តា។ តថា ហិ វក្ខតិ – “អដ្ឋារស មូលបទា កុហិំ ទដ្ឋព្ពា សាសនបដ្ឋានេ”តិ។ មូលបទបដ្ឋានានិ ហិ អត្ថនយសង្ខាតត្តិកា វិយ អញ្ញមញ្ញំ សង្គហិតានិ។

វិភាគវារោ បន ឧទ្ទេសនិទ្ទេសបដិនិទ្ទេសវសេន តិវិធោ។ តេសុ “តត្ថ កតមេ សោឡស ហារា”តិ អារភិត្វា យាវ “ភវន្តិ អដ្ឋារស បទានី”តិ អយំ ឧទ្ទេសវារោ។ “អស្សាទាទីនវតា”តិ អារភិត្វា យាវ “តេត្តីសា ឯត្តិកា នេត្តី”តិ អយំ និទ្ទេសវារោ។ បដិនិទ្ទេសវារោ បន ហារវិភង្គវារោ ហារសម្បាតវារោ នយសមុដ្ឋានវារោ សាសនបដ្ឋានវារោតិ ចតុព្ពិធោ។ តេសុ “តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ”តិ អារភិត្វា យាវ “អយំ បហានេន សមារោបនា”តិ អយំ ហារវិភង្គវារោ។ តត្ថ “កតមោ ទេសនាហារសម្បាតោ”តិ អារភិត្វា យាវ “អនុបាទិសេសា ច និព្ពានធាតូ”តិ អយំ ហារសម្បាតវារោ។ ឯត្ថាហ – ហារវិភង្គហារសម្បាតវារានំ កិំ នានាករណន្តិ? វុច្ចតេ – យត្ថ អនេកេហិបិ ឧទាហរណសុត្តេហិ ឯកោ ហារោ និទ្ទិសីយតិ, អយំ ហារវិភង្គវារោ។ យត្ថ បន ឯកស្មិំ សុត្តេ អនេកេ ហារា សម្បតន្តិ, អយំ ហារសម្បាតវារោ។ វុត្តញ្ហេតំ **បេដកេ** –

“យត្ថ ច សព្ពេ ហារា, សម្បតមានា នយន្តិ សុត្តត្ថំ;
ព្យញ្ជនវិធិបុថុត្តា, សា ភូមី ហារសម្បាតោ”តិ។

នយសមុដ្ឋានសាសនបដ្ឋានវារវិភាគោ បាកដោ ឯវ។ សាសនបដ្ឋានវារោ បន សង្គហវារេ វិយ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវារេសុបិ ន សរូបតោ ឧទ្ធដោតិ។ ឯត្ថាហ – “ឥទំ នេត្តិប្បករណំ មហាសាវកភាសិតំ, ភគវតា អនុមោទិត”ន្តិ ច កថមេតំ វិញ្ញាយតីតិ? បាឡិតោ ឯវ។ ន ហិ បាឡិតោ អញ្ញំ បមាណតរំ អត្ថិ។ យា ហិ ចតូហិ មហាបទេសេហិ អវិរុទ្ធា បាឡិ, សា បមាណំ។ តថា ហិ អគរហិតាយ អាចរិយបរម្បរាយ បេដកោបទេសោ វិយ ឥទំ នេត្តិប្បករណំ អាភតំ។ យទិ ឯវំ កស្មាស្ស និទានំ ន វុត្តំ។ សាវកភាសិតានម្បិ ហិ **សុភសុត្ត**- (ទី. និ. ១.៤៤៤ អាទយោ) **អនង្គណសុត្ត**- (ម. និ. ១.៥៧ អាទយោ) **កច្ចាយនសំយុត្តា**ទីនំ និទានំ ភាសិតន្តិ? នយិទំ ឯកន្តិកំ។ សាវកភាសិតានំ ពុទ្ធភាសិតានម្បិ ហិ ឯកច្ចានំ បដិសម្ភិទាមគ្គនិទ្ទេសាទីនំ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទីនញ្ច និទានំ ន ភាសិតំ, ន ច តាវតា តានិ អប្បមាណំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។

និទានញ្ច នាម សុត្តវិនយានំ ធម្មភណ្ឌាគារិកឧបាលិត្ថេរាទីហិ មហាសាវកេហេវ ភាសិតំ, ឥទញ្ច មហាសាវកភាសិតំ, ថេរំ មុញ្ចិត្វា អនញ្ញវិសយត្តា ឥមិស្សា វិចារណាយាតិ កិមេតេន និទានគវេសនេន, អត្ថោយេវេត្ថ គវេសិតព្ពោ, យោ បាឡិយា អវិរុទ្ធោតិ។ អថ វា បាឡិយា អត្ថសំវណ្ណនាភាវតោ ន ឥមស្ស បករណស្ស វិសុំ និទានវចនកិច្ចំ អត្ថិ, បដិសម្ភិទាមគ្គនិទ្ទេសាទីនំ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទានិ ឯតស្មិំ បករណេ នានប្បការកោសល្លត្ថំ អយំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ – សព្ពមេវ ចេតំ បករណំ សាសនបរិយេដ្ឋិភាវតោ ឯកវិធំ, តថា អរិយមគ្គសម្បាទនតោ វិមុត្តិរសតោ ច។ ព្យញ្ជនត្ថវិចារភាវតោ ទុវិធំ, តថា សង្គហវិភាគភាវតោ ធម្មវិនយត្ថសំវណ្ណនតោ លោកិយលោកុត្តរត្ថសង្គហណតោ រូបារូបធម្មបរិគ្គាហកតោ លក្ខណលក្ខិយភាវតោ បវត្តិនិវត្តិវចនតោ សភាគវិសភាគនិទ្ទេសតោ សាធារណាសាធារណធម្មវិភាគតោ ច។

តិវិធំ បុគ្គលត្តយនិទ្ទេសតោ តិវិធកល្យាណវិភាគតោ បរិញ្ញត្តយកថនតោ បហានត្តយូបទេសតោ សិក្ខត្តយសង្គហណតោ តិវិធសំកិលេសវិសោធនតោ មូលគីតិអនុគីតិសង្គីតិភេទតោ បិដកត្តយត្ថសំវណ្ណនតោ ហារនយបដ្ឋានប្បភេទតោ ច។

ចតុព្ពិធំ ចតុប្បដិសម្ភិទាវិសយតោ ចតុនយទេសនតោ ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធគម្ភីរភាវតោ ច។ បញ្ចវិធំ អភិញ្ញេយ្យាទិធម្មវិភាគតោ បញ្ចក្ខន្ធនិទ្ទេសតោ បញ្ចគតិបរិច្ឆេទតោ បញ្ចនិកាយត្ថវិវរណតោ ច។ ឆព្ពិធំ ឆទ្វារម្មណវិភាគតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនវិភាគតោ ច។ សត្តវិធំ សត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិបរិច្ឆេទតោ។ នវវិធំ សុត្តាទិនវង្គនិទ្ទេសតោ។ ចុទ្ទសវិធំ សុត្តាធិដ្ឋានវិភាគតោ។ សោឡសវិធំ អដ្ឋវីសតិវិធញ្ច សាសនបដ្ឋានប្បភេទតោ។ ចតុរាសីតិសហស្សវិធំ ចតុរាសីតិសហស្សធម្មក្ខន្ធវិចារភាវតោតិអាទិនា នយេន បករណវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **សាសនបរិយេដ្ឋិភាវតោ**តិ សកលំ នេត្តិប្បករណំ សិក្ខត្តយសង្គហស្ស នវង្គស្ស សត្ថុសាសនស្ស អត្ថសំវណ្ណនាភាវតោ។ **អរិយមគ្គសម្បាទនតោ**តិ ទស្សនភូមិភាវនាភូមិសម្បាទនតោ។ **វិមុត្តិរសតោ**តិ សាសនស្ស អមតបរិយោសានត្តា វុត្តំ។ **ព្យញ្ជនត្ថវិចារភាវតោ**តិ ហារព្យញ្ជនបទកម្មនយានំ ព្យញ្ជនវិចារត្តា អត្ថបទ អត្ថនយានំ អត្ថវិចារត្តា វុត្តំ។ **សង្គហវិភាគភាវោ** បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ធម្មវិនយត្ថសំវណ្ណនតោ**តិ សកលស្សាបិ បរិយត្តិសាសនស្ស ធម្មវិនយភាវតោ វុត្តំ។ **លក្ខណលក្ខិយភាវតោ**តិ នេត្តិវចនស្ស លក្ខណត្តា ឧទាហរណសុត្តានញ្ច លក្ខិយត្តា វុត្តំ។ **សភាគវិសភាគនិទ្ទេសតោ**តិ សមានជាតិយា ធម្មា សភាគា, បដិបក្ខា វិសភាគា, តំវិចារភាវតោតិ អត្ថោ។ **សាធារណាសាធារណធម្មវិភាគតោ**តិ បហានេកដ្ឋសហជេកដ្ឋតាទិសាមញ្ញេន យេ ធម្មា យេសំ ធម្មានំ នាមវត្ថាទិនា សាធារណា តព្ពិធុរតាយ អសាធារណា ច, តំវិភាគតោ ទុវិធន្តិ អត្ថោ។

បុគ្គលត្តយនិទ្ទេសតោតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទិ បុគ្គលត្តយនិទ្ទេសតោ។ **តិវិធកល្យាណវិភាគតោ**តិ អាទិកល្យាណាទិវិភាគតោ។ **មូលគីតិអនុគីតិសង្គីតិភេទតោ**តិ បឋមំ វចនំ មូលគីតិ, វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស សង្គហគាថា អនុគីតិ, តំតំសុត្តត្ថយោជនវសេន វិប្បកិណ្ណស្ស បករណស្ស សង្គាយនំ សង្គីតិ, សា ថេរស្ស បរតោ បវត្តិតាតិ វេទិតព្ពា, ឯតាសំ តិស្សន្នំ ភេទតោ តិវិធន្តិ អត្ថោ។ **បញ្ចក្ខន្ធនិទ្ទេសតោ**តិ រូបាទិបញ្ចក្ខន្ធសីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធនិទ្ទេសតោ បញ្ចវិធន្តិ អត្ថោ។ **សុត្តាធិដ្ឋានវិភាគតោ**តិ លោភទោសមោហានំ អលោភាទោសាមោហានំ កាយវចីមនោកម្មានំ សទ្ធាទិបញ្ចិន្ទ្រិយានញ្ច វសេន ចុទ្ទសវិធស្ស សុត្តាធិដ្ឋានស្ស វិភាគវចនតោ ចុទ្ទសវិធន្តិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ន បបញ្ចិតំ។

១. សង្គហវារវណ្ណនា

ឯវំ អនេកភេទវិភត្តេ នេត្តិប្បករណេ យទិទំ វុត្តំ “សង្គហវិភាគវារវសេន ទុវិធ”ន្តិ, តត្ថ សង្គហវារោ អាទិ។ តស្សាបិ **“យំ លោកោ បូជយតេ”**តិ អយំ គាថា អាទិ។ តត្ថ **យ**ន្តិ អនិយមតោ ឧបយោគនិទ្ទេសោ, តស្ស “តស្សា”តិ ឥមិនា និយមនំ វេទិតព្ពំ។ **លោកោ**តិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ **បូជយតេ**តិ កិរិយានិទ្ទេសោ។ **សលោកបាលោ**តិ កត្តុវិសេសនំ។ **សទា**តិ កាលនិទ្ទេសោ។ **នមស្សតិ ចា**តិ ឧបចយេន កិរិយានិទ្ទេសោ ។ **តស្សា**តិ សាមិនិទ្ទេសោ។ **ឯត**ន្តិ បច្ចត្តនិទ្ទេសោ។ **សាសនវរ**ន្តិ បច្ចត្តនិទ្ទេសេន និទ្ទិដ្ឋធម្មនិទស្សនំ។ **វិទូហី**តិ ករណវចនេន កត្តុនិទ្ទេសោ។ **ញេយ្យ**ន្តិ កម្មវាចកកិរិយានិទ្ទេសោ។ **នរវរស្សា**តិ “តស្សា”តិ និយមេត្វា ទស្សិតស្ស សរូបតោ ទស្សនំ។

តត្ថ លោកិយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញាបុញ្ញានិ តព្ពិបាកោ ចាតិ **លោកោ**, បជា, សត្តនិកាយោតិ អត្ថោ។ លោក-សទ្ទោ ហិ ជាតិសទ្ទតាយ សាមញ្ញវសេន និរវសេសតោ សត្តេ សង្គណ្ហាតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ លោកសទ្ទោ សង្ខារភាជនេសុបិ ទិដ្ឋប្បយោគោ, បូជនកិរិយាយោគ្យភូតតាវសេន បន សត្តលោកវចនោ ឯវ ឥធ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បូជយតេ**តិ មានយតិ, អបចាយតីតិ អត្ថោ។

លោកំ បាលេន្តីតិ លោកបាលា, ចត្តារោ មហារាជានោ។ លោកិយា បន ឥន្ទយមវរុណកុវេរា លោកបាលាតិ វទន្តិ។ សហ លោកបាលេហីតិ **សលោកបាលោ**, “លោកោ”តិ ឥមិនា តុល្យាធិករណំ។ អថ វា ឥស្សរិយាធិបច្ចេន តំតំសត្តលោកស្ស បាលនតោ រក្ខណតោ ខត្តិយចតុមហារាជសក្កសុយាមសន្តុសិតសុនិម្មិតបរនិម្មិតវសវត្តិមហាព្រហ្មាទយោ លោកបាលា។ តេហិ សហ តំតំសត្តនិកាយោ សលោកបាលោ លោកោតិ វុត្តោ។ អថ វា “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, សុក្កា ធម្មា លោកំ បាលេន្តី”តិ (អ. និ. ២.៩; ឥតិវុ. ៤២) វចនតោ ហិរោត្តប្បធម្មា លោកបាលា។ តេហិ សមន្នាគតោ លោកោ **សលោកបាលោ**។ ហិរោត្តប្បសម្បន្នា ហិ បាបគរហិនោ សប្បុរិសា ធម្មច្ឆន្ទវន្តតាយ ភគវតិ បូជានមក្ការបរា ហោន្តីតិ។

សទាតិ សព្ពកាលំ រត្តិញ្ចេវ ទិវា ច, **សទា**តិ វា ភគវតោ ធរមានកាលេ តតោ បរញ្ច។ អថ វា **សទា**តិ អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ យាវ សាសនន្តរធានា, តតោ បរម្បិ វា។ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ ហិ មហាពោធិសត្តា ពោធិយា និយតតាយ ពុទ្ធង្កុរភូតា សទេវកស្ស លោកស្ស បូជនីយា ចេវ វន្ទនីយា ច ហោន្តិ។ យថាហ ភគវា សុមេធភូតោ –

“ទីបង្ករោ លោកវិទូ, អាហុតីនំ បដិគ្គហោ;
មម កម្មំ បកិត្តេត្វា, ទក្ខិណំ បាទមុទ្ធរិ។

“យេ តត្ថាសុំ ជិនបុត្តា, បទក្ខិណមកំសុ មំ;
ទេវា មនុស្សា អសុរា ច, អភិវាទេត្វាន បក្កមុ”ន្តិ។ (ពុ. វំ. ២.៧៥-៧៦);

នមស្សតិ ចាតិ កេចិ កេសញ្ចិ បូជាសក្ការាទីនិ ករោន្តាបិ តេសំ អបាកដគុណតាយ នមក្ការំ ន ករោន្តិ, ន ឯវំ ភគវតោ, យថាភូតអព្ភុគ្គតកិត្តិសទ្ទតាយ បន ភគវន្តំ សទេវកោ លោកោ បូជយតិ ចេវ នមស្សតិ ចាតិ អត្ថោ។ “សទា នរមនុស្សោ”តិ កេចិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។ **តស្សា**តិ យំ សទេវកោ លោកោ បូជយតិ ចេវ នមស្សតិ ច, តស្ស។ **ឯត**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ ពុទ្ធិយំ វិបរិវត្តមានំ សាមញ្ញេន ទស្សេតិ។ **សាសនវរ**ន្តិ តំ សរូបតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ សត្តេ សាសតិ វិនេតិ ឯតេនាតិ សាសនំ, តទេវ ឯកន្តនិយ្យានដ្ឋេន អនញ្ញសាធារណគុណតាយ ច ឧត្តមដ្ឋេន តំតំអភិបត្ថិតសមិទ្ធិហេតុតាយ បណ្ឌិតេហិ វរិតព្ពតោ វា វរំ, សាសនមេវ វរន្តិ **សាសនវរំ។ វិទូហី**តិ យថាសភាវតោ កម្មកម្មផលានិ កុសលាទិភេទេ ច ធម្មេ វិទន្តីតិ វិទូ, បណ្ឌិតមនុស្សា, តេហិ។ ញាតព្ពំ, ញាណមរហតីតិ វា **ញេយ្យំ។ នរវរស្សា**តិ បុរិសវរស្ស, អគ្គបុគ្គលស្សាតិ អត្ថោ។

ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ អនញ្ញសាធារណមហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិគុណវិសេសយោគេន សទេវកេន លោកេន បូជនីយោ នមស្សនីយោ ច ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, តស្ស លោកេ ឧត្តមបុគ្គលស្ស ឯតំ ឥទានិ អម្ហេហិ វិភជិតព្ពហារនយបដ្ឋានវិចារណវិសយភូតំ សាសនំ អាទិកល្យាណតាទិគុណសម្បត្តិយា វរំ អគ្គំ ឧត្តមំ និបុណញាណគោចរតាយ បណ្ឌិតវេទនីយមេវាតិ។ ភគវតោ ហិ វចនំ ឯកគាថាមត្តម្បិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទខន្ធាយតនធាតិន្ទ្រិយសតិបដ្ឋានាទិសភាវធម្មនិទ្ធារណក្ខមតាយ សោឡសហារបញ្ចនយសោឡស

អដ្ឋវិសតិវិធបដ្ឋានវិចារយោគ្យភាវេន ច បរមគម្ភីរំ អត្ថតោ អគាធបារំ សណ្ហសុខុមញាណវិសយមេវាតិ។ តេនេវាហ – “បណ្ឌិតវន្តស្សាយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ ទុប្បញ្ញស្សា”តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៨; អ. និ. ៨.៣០)។ អថ វា ភគវតោ សាសនំ បរិញ្ញាក្កមេន លក្ខណាវពោធប្បដិបត្តិយា សុញ្ញតមុខាទីហិ ឱគាហិតព្ពត្តា អវិញ្ញូនំ សុបិនន្តេនបិ ន វិសយោ ហោតីតិ អាហ – “**វិទូហិ ញេយ្យ**”ន្តិ។ គថា ច វុត្តំ – “ឯតុ វិញ្ញូ បុរិសោ”តិអាទិ។

អបរេ បន “តំ តស្ស សាសនវរ”ន្តិ បឋន្តិ, តេសំ មតេន យំ-សទ្ទោ សាសន-សទ្ទេន សមានាធិករណោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ យំ សាសនវរំ សលោកបាលោ លោកោ បូជយតិ នមស្សតិ ច, តំ សាសនវរំ វិទូហិ ញាតព្ពន្តិ។ ឥមស្មិញ្ច នយេ លោកបាល-សទ្ទេន ភគវាបិ វុច្ចតិ។ ភគវា ហិ លោកគ្គតាយកត្តា និប្បរិយាយេន លោកបាលោ, តស្មា “តស្សា”តិ លោកបាលស្ស សត្ថុនោតិ អត្ថោ។ សលោកបាលោតិ ចេត្ថ លោកបាល-សទ្ទោ គុណីភូតោបិ សត្ថុវិសយត្តា សាសន-សទ្ទាបេក្ខតាយ សាមិភាវេន សម្ពន្ធីវិសេសភូតោ បធានភូតោ វិយ បដិនិទ្ទេសំ អរហតីតិ។

កថំ បន សយំ ធម្មស្សាមី ភគវា ធម្មំ បូជយតីតិ? នាយំ វិរោធោ។ ធម្មគរុនោ ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេ សព្ពកាលំ ធម្មំ អបចាយមានាវ វិហរន្តីតិ។ វុត្តញ្ចេតំ – “យំនូនាហំ ឃ្វាយំ ធម្មោ មយា អភិសម្ពុទ្ធោ, តមេវ ធម្មំ សក្កត្វា គរុំ កត្វា ឧបនិស្សាយ វិហរេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ. ១.១៧៣; អ. និ. ៤.២១)។

អបិ ច ភគវតោ ធម្មបូជនា សត្តសត្តាហប្បដិបត្តិអាទីហិ ទីបេតព្ពា។ ធម្មស្សាមីតិ ច ធម្មេន សទេវកស្ស លោកស្ស សាមីតិ អត្ថោ, ន ធម្មស្ស សាមីតិ។ ឯវម្បិ នមស្សតីតិ វចនំ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ ភគវា កញ្ចិ នមស្សតីតិ, ឯសោបិ និទ្ទោសោ។ ន ហិ នមស្សតីតិ បទស្ស នមក្ការំ ករោតីតិ អយមេវ អត្ថោ, អថ ខោ គរុករណេន តន្និន្នោ តប្បោណោ តប្បព្ភារោតិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតិ។ ភគវា ច ធម្មគរុតាយ សព្ពកាលំ ធម្មនិន្នបោណបព្ភារភាវេន វិហរតីតិ។ អយញ្ច អត្ថោ “យេន សុទំ ស្វាហំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី”តិ (ម. និ. ១.៣៨៧) ឯវមាទីហិ សុត្តបទេហិ ទីបេតព្ពោ។ “វិទូហិ នេយ្យ”ន្តិបិ បាឋោ, តស្ស បណ្ឌិតេហិ សបរសន្តានេសុ នេតព្ពំ បាបេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ អត្តសន្តានេ បាបនំ ពុជ្ឈនំ, បរសន្តានេ ពោធនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ ភគវតោ សទេវកស្ស លោកស្ស បូជនីយវន្ទនីយភាវោ អគ្គបុគ្គលភាវោ ច វុច្ចមានោ គុណវិសិដ្ឋតំ ទីបេតិ, សា ច គុណវិសិដ្ឋតា មហាពោធិយា វេទិតព្ពា។ អាសវក្ខយញាណបទដ្ឋានញ្ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ច អាសវក្ខយញាណំ “មហាពោធី”តិ វុច្ចតិ។ សា អវិបរីតធម្មទេសនតោ តថាគតេ សុប្បតិដ្ឋិតាតិ វិញ្ញាយតិ ។ ន ហិ សវាសននិរវសេសកិលេសប្បហានំ អនាវរណញាណញ្ច វិនា តាទិសី ធម្មទេសនា សម្ភវតិ។ ឥច្ចស្ស ចតុវេសារជ្ជយោគោ។ តេន ទសពលឆអសាធារណញាណអដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្មាទិសកលសព្ពញ្ញុគុណបារិបូរី បកាសិតា ហោតិ។ ឯតាទិសី ច គុណវិភូតិ មហាករុណាបុព្ពង្គមំ អភិនីហារសម្បត្តឹ បុរស្សរំ កត្វា សម្បាទិតំ សមត្តឹសបារមិសង្ខាតំ បុញ្ញញាណសម្ភារមន្តរេន ន ឧបលព្ភតីតិ ហេតុសម្បទាបិ អត្ថតោ វិភាវិតា ហោតីតិ ឯវំ ភគវតោ តីសុបិ អវត្ថាសុ សព្ពសត្តានំ ឯកន្តហិតប្បដិលាភហេតុភូតា អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា និរវសេសា ពុទ្ធគុណា ឥមាយ គាថាយ បកាសិតាតិ វេទិតព្ពំ។

ទុតិយនយេ បន យស្មា សិក្ខត្តយសង្គហំ សផលំ អរិយមគ្គសាសនំ តស្ស អារម្មណភូតញ្ច អមតធាតុំ តទធិគមូបាយញ្ច បុព្ពភាគបដិបត្តិសាសនំ តទត្ថបរិទីបនញ្ច បរិយត្តិសាសនំ យថារហំ សច្ចាភិសមយវសេន អភិសមេន្តោ ស្វាក្ខាតតាទិគុណវិសេសយុត្តតំ មនសិករោន្តោ សក្កច្ចំ សវនធារណបរិបុច្ឆាទីហិ បរិចយំ ករោន្តោ ច សទេវកោ លោកោ បូជយតិ នាម។ លោកនាថោ ច សម្មាសម្ពោធិប្បត្តិយា វេនេយ្យានំ សក្កច្ចំ ធម្មទេសនេន “អរិយំ វោ, ភិក្ខវេ, សម្មាសមាធឹ ទេសេស្សាមិ” (ម. និ. ៣.១៣៦; សំ. និ. ៥.២៨; បេដកោ. ២៤), “មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ” (ធ. ប. ២៧៣; កថា. ៨៧២; នេត្តិ. ១២៥; បេដកោ. ៣០), “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ” (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤), “ខយំ វិរាគំ អមតំ បណីតំ” (ខុ. បា. ៦.៤; សុ. និ. ២២៧), “ឯកាយនោ អយំ, ភិក្ខវេ, មគ្គោ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា” (ទី. និ. ២.៣៧៣; ម. និ. ១.១០៦; សំ. និ. ៥.៣៦៧), “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ អាទិកល្យាណ”ន្តិអាទីហិ (ម. និ. ៣.៤២០; នេត្តិ. ៥) វចនេហិ ថោមនេន ច បូជយតិ នាម។ តស្មា សាសនវរស្ស បូជនីយភាវោ ឥធ វុច្ចមានោ អនវសេសតោ ធម្មគុណេ ទីបេតីតិ យេ អរិយភាវាទយោ និយ្យានាទយោ ខយវិរាគាទយោ មទនិម្មទនាទយោ អសង្ខតាទយោ ស្វាក្ខាតតាទយោ អាទិកល្យាណតាទយោ ច អនេកេហិ សុត្តបទេហិ បវេទិតា អនេកេ ធម្មគុណា, តេ និរវសេសតោ ឥមាយ គាថាយ បកាសិតាតិ វេទិតព្ពា។

យស្មា បន អរិយសច្ចប្បដិវេធេន សមុគ្ឃាដិតសម្មោហាយេវ បរមត្ថតោ បណ្ឌិតា ពាល្យាទិសមតិក្កមនតោ, តស្មា ភាវិតលោកុត្តរមគ្គា សច្ឆិកតសាមញ្ញផលា ច អរិយបុគ្គលា វិសេសតោ វិទូតិ

វុច្ចន្តិ។ តេ ហិ យថាវុត្តសាសនវរំ អវិបរីតតោ ញាតុំ នេតុញ្ច សបរសន្តានេ សក្កុណន្តីតិ អដ្ឋអរិយបុគ្គលសមូហស្ស បរមត្ថសង្ឃស្សាបិ ឥធ គហិតត្តា យេ សុប្បដិបន្នតាទយោ អនេកេហិ សុត្តបទេហិ សំវណ្ណិតា អរិយសង្ឃគុណា, តេបិ និរវសេសតោ ឥធ បកាសិតាតិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ បឋមគាថាយ សាតិសយំ រតនត្តយគុណបរិទីបនំ កត្វា ឥទានិ –

> “សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
> សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣; នេត្តិ. ៣០, ៥០, ១១៦, ១២៤) –

វចនតោ សង្ខេបតោ សិក្ខត្តយសង្គហំ សាសនំ, តំ បន សិក្ខត្តយំ ញាណវិសេសវិសយភាវភេទតោ អវត្ថាភេទតោ ច តិវិធំ ហោតិ។ កថំ? សុតមយញាណគោចរោ ច យោ “បរិយត្តិសទ្ធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ ចិន្តាមយញាណគោចរោ ច យោ អាការបរិវិតក្កទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តីហិ គហេតព្ពាការោ វិមុត្តាយតនវិសេសោ “បដិបត្តិសទ្ធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ វិបស្សនាញាណាទិសហគតោ ភាវនាមយញាណគោចរោ ច យោ “បដិវេធសទ្ធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តិវិធម្បិ សាសនំ សាសនវរន្តិ បទេន សង្គណ្ហិត្វា តត្ថ យំ បឋមំ, តំ ឥតរេសំ អធិគមូបាយោតិ សព្ពសាសនមូលភូតំ អត្តនោ បករណស្ស ច វិសយភូតំ បរិយត្តិសាសនមេវ តាវ សង្ខេបតោ វិភជន្តោ **“ទ្វាទស បទានី”**តិ គាថមាហ។

តត្ថ **ទ្វាទសា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **បទានី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ តេសុ ព្យញ្ជនបទានិ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេហីតិ បទានិ។ អត្ថបទានិ បន បជ្ជន្តិ ញាយន្តីតិ បទានិ។ ឧភយម្បិ វា ឧភយថា យោជេតព្ពំ ព្យញ្ជនបទានម្បិ អវិបរីតំ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា, អត្ថបទានំ ឧត្តរិវិសេសាធិគមស្ស ការណភាវតោ, តានិ បទានិ បរតោ បាឡិយញ្ញេវ អាវិ ភវិស្សន្តីតិ តត្ថេវ វណ្ណយិស្សាម។ អត្ថសូចនាទិអត្ថតោ **សុត្តំ**។ វុត្តញ្ហេតំ សង្គហេសុ –

> “អត្ថានំ សូចនតោ, សុវុត្តតោ សវនតោថ សូទនតោ;
> សុត្តាណា សុត្តសភាគតោ ច, ‘សុត្ត’ន្តិ អក្ខាត”ន្តិ។ (បារា. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា);

តទេតំ តត្ថ សុត្តបិដកវសេន អាគតំ, ឥធ បន បិដកត្តយវសេន យោជេតព្ពំ។ “ទ្វាទស បទានិ សុត្ត”ន្តិ វុត្តំ, យំ បរិយត្តិសាសនន្តិ អត្ថោ។ **តំ សព្ពន្តិ** តំ “សុត្ត”ន្តិ វុត្តំ សកលំ ពុទ្ធវចនំ។ **ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថោ ចា**តិ ព្យញ្ជនញ្ចេវ តទត្ថោ ច។ យតោ “ទ្វាទស បទានិ សុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អត្ថសូចនាទិតោ សុត្តំ បរិយត្តិធម្មោ, តញ្ច សព្ពំ អត្ថតោ ទ្វាទស បទានិ ឆ ព្យញ្ជនបទានិ ចេវ ឆ អត្ថបទានិ ចាតិ។ អថ វា យទេតំ “សាសនវរ”ន្តិ វុត្តំ, តំ សព្ពំ សុត្តំ, បរិយត្តិសាសនស្ស អធិប្បេតត្តា។ អត្ថតោ បន ទ្វាទស បទានិ, ព្យញ្ជនត្ថបទសមុទាយភាវតោ។ យថាហ – “ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថោ ចា”តិ។ **តំ វិញ្ញេយ្យំ ឧភយ**ន្តិ យស្មិំ ព្យញ្ជនេ អត្ថេ ច វចនវចនីយភាវេន សម្ពន្ធេ សុត្តវោហារោ, តទុភយំ សរូបតោ វិញ្ញាតព្ពំ តត្ថ កតមំ ព្យញ្ជនំ កតមោ អត្ថោតិ? តេនេវាហ – **“កោ អត្ថោ ព្យញ្ជនំ កតម”**ន្តិ។

ឯវំ “សាសនវរ”ន្តិ វុត្តស្ស សុត្តស្ស បរិយត្តិភាវំ តស្ស ច អត្ថព្យញ្ជនបទភាវេន វេទិតព្ពតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស បរិចយុបាយំ នេត្តិប្បករណំ បទត្ថវិភាគេន ទស្សេតុំ **“សោឡសហារា”**តិ គាថមាហ។

តត្ថ សោឡស ហារា ឯតិស្សាតិ **សោឡសហារា។ បញ្ចនយា អដ្ឋារសមូលបទា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អថ វា សោឡស ហារា សោឡសហារា។ ឯវំ ឥតរត្ថាបិ។ ហារនយមូលបទានិ ឯវំ ហិ សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ច ភាសិតានិ នេត្តីតិ។ **សាសនស្ស បរិយេដ្ឋី**តិ សាសនស្ស អត្ថបរិយេសនា, បរិយត្តិសាសនស្ស អត្ថសំវណ្ណនាតិ អត្ថោ, សកលស្សេវ វា សាសនស្ស អត្ថវិចារណាតិ អត្ថោ។ បដិបត្តិបដិវេធេបិ ហិ នេត្តិនយានុសារេន អធិគច្ឆន្តីតិ។ **មហកច្ចានេនា**តិ កច្ចោតិ បុរាតនោ ឥសិ, តស្ស វំសាលង្ការភូតោយំ មហាថេរោ “កច្ចានោ”តិ វុច្ចតិ។ មហាកច្ចានោតិ បន បូជាវចនំ, យថា មហាមោគ្គល្លានោតិ, “កច្ចាយនគោត្តនិទ្ទិដ្ឋោ”តិបិ បាឋោ។ អយញ្ច គាថា នេត្តី សង្គាយន្តេហិ បករណត្ថសង្គណ្ហនវសេន ឋបិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ យថា ចាយំ, ឯវំ **ហារវិភង្គវារេ** តំតំហារនិទ្ទេសនិគមនេ “តេនាហ អាយស្មា”តិអាទិវចនំ, ហារាទិសមុទាយភូតាយំ នេត្តិយំ ព្យញ្ជនត្ថសមុទាយេ ច សុត្តេ កី កេន វិចិយតីតិ វិចារណាយំ អាហ – **“ហារា ព្យញ្ជនវិចយោ”**តិអាទិ។

តត្ថ សោឡសបិ ហារា មូលបទនិទ្ទារណមន្តរេន ព្យញ្ជនមុខេនេវ សុត្តស្ស សំវណ្ណនា ហោន្តិ, ន នយា វិយ មូលបទសង្ខាតសភាវធម្មនិទ្ទារណមុខេនាតិ តេ "ព្យញ្ជនវិចយោ សុត្តស្សា"តិ វុត្តា។ អត្ថនយា បន យថាវុត្ត អត្ថមុខេនេវ សុត្តស្ស អត្ថសម្បដិបត្តិយា ហោន្តីតិ អាហ – **"នយា តយោ ច សុត្តត្ថោ"**តិ។ អយញ្ច វិចារណា បរតោបិ អាគមិស្សតិ។ កេចិ "នយោ ចា"តិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។ **ឧភយំ បរិគ្គហីត**ន្តិ ហារា នយា ចាតិ ឯតំ ឧភយំ សុត្តស្ស អត្ថនិទ្ធារណវសេន បរិសមន្តតោ គហិតំ សព្ពថា សុត្តេ យោជិតំ។ **វុច្ចតិ សុត្តំ** វទតិ សំវណ្ណេតិ។ កថំ? **យថាសុត្តំ** សុត្តានុរូបំ, យំ សុត្តំ យថា សំវណ្ណេតព្ពំ, តថា សំវណ្ណេតីតិ អត្ថោ។ យំ យំ សុត្តន្តិ វា **យថាសុត្តំ**, សព្ពំ សុត្តន្តិ អត្ថោ។ នេត្តិនយេន ហិ សំវណ្ណេតុំ អសក្កុណេយ្យំ នាម សុត្តំ នត្ថីតិ។

ឥទានិ យំ វុត្តំ – "សាសនវរំ វិទូហិ ញេយ្យ"ន្តិ, តត្ថ នេត្តិសំវណ្ណនាយ វិសយភូតំ បរិយត្តិធម្មមេវ បការន្តរេន និយមេត្វា ទស្សេតុំ **"យា ចេវា"**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ អត្ថេសុ កតបរិច្ឆេទោ ព្យញ្ជនប្បពន្ធោ ទេសនា, យោ បាឋោតិ វុច្ចតិ។ តទត្ថោ ទេសិតំ តាយ ទេសនាយ បពោធិតត្តា។ តទុភយញ្ច វិមុត្តាយតនសីសេន បរិចយំ ករោន្តានំ អនុបាទាបរិនិព្ពាន បរិយោសានានំ សម្បត្តីនំ ហេតុភាវតោ ឯកន្តេន វិញ្ញេយ្យំ, តទុភយវិនិមុត្តស្ស វា ញេយ្យស្ស អភាវតោ តទេវ ទ្វយំ វិញ្ញេយ្យន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **យា ចេវ...បេ.... វិញ្ញេយ្យ**ន្តិ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ វិជាននេ សាធេតព្ពេ, និប្ផាទេតព្ពេ ចេតំ ភុម្មំ។ **អយមានុបុព្ពី**តិ អយំ វក្ខមានា អនុបុព្ពិ ហារនយានំ អនុក្កមោ, អនុក្កមេន វក្ខមានា ហារនយាតិ អត្ថោ។ **នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី**តិ សុត្តាទិវសេន នវង្គស្ស សាសនស្ស បរិយេសនា, អត្ថវិចារណាតិ អត្ថោ។ សាមិអត្ថេ វា ឯតំ បច្ចត្តំ នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋិយា អនុបុព្ពីតិ។ អថ វា **អនុបុព្ពី**តិ ករណត្ថេ បច្ចត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថាវុត្តវិជាននេ សាធេតព្ពេ វក្ខមានាយ ហារនយានុបុព្ពិយា អយំ នវវិធសុត្តន្តស្ស អត្ថបរិយេសនាតិ។

ឯត្ថាហ – កថំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទីនំ សុត្តភាវោ, សុត្តភាវេ ច តេសំ កថំ សាសនស្ស នវង្គភាវោ។ យញ្ច សង្គហេសុ វុច្ចតិ "សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណ"ន្តិ, តថា ច សតិ សុត្តង្គមេវ ន សិយា។ អថាបិ វិសុំ សុត្តង្គំ សិយា, មង្គលសុត្តាទីនំ (ខុ. បា. ៥.១ អាទយោ; សុ. និ. ២៦១ អាទយោ) សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា, គាថាភាវតោ ធម្មបទាទីនំ វិយ, គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា, សគាថកត្តា សគាថាវគ្គស្ស វិយ, តថា ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានន្តិ។ វុច្ចតេ –

> សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ;
> សនិមិត្តា និរុឡ្ហត្តា, សហតាញ្ញេន នាញ្ញតោ។

សព្ពស្សាបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស សុត្តន្តិ អយំ **សាមញ្ញវិធិ**។ តថា ហិ "ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្ត បរិយាបន្នំ (បាចិ. ១២៤២), សាវត្ថិយា សុត្តវិភង្គេ, សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានី"តិអាទិវចនតោ វិនយាភិធម្ម បរិយត្តិវិសេសេសុបិ សុត្តវោហារោ ទិស្សតិ។ តទេកទេសេសុ បន គេយ្យាទយោ **វិសេសវិធយោ** តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សគាថកត្តំ តព្ភាវនិមិត្តំ។ លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សគាថកំ ចុណ្ណិយគន្ថំ គេយ្យ"ន្តិ វទន្តិ។ គាថាវិរហេ បន សតិ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនញ្ហិ "ព្យាករណ"ន្តិ វុច្ចតិ។ ព្យាករណមេវ វេយ្យាករណន្តិ។ ឯវំ សន្តេ សគាថកាទីនម្បិ បញ្ហាវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យាករណភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, គេយ្យាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ "គាថាវិរហេ សតី"តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ សគាថកត្តេបិ សោមនស្សញាណមយិកគាថា យុត្តេសុ "វុត្តញ្ហេត"ន្តិអាទិវចនសម្ពន្ធេសុ អព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ យថាក្កមំ គាថាឧទាន ឥតិវុត្តកអព្ភុតធម្មសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ គាថាពន្ធភាវេ ភគវតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភា វប្បកាសកេសុ ជាតកសញ្ញា។ សតិបិ បញ្ហាវិស្សជ្ជនភាវេ សគាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្លសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន សគាថកត្តាទិនា និមិត្តេន តេសុ តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យង្គាទិ សញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធយោ សុត្តង្គតោ បរេ គេយ្យាទយោ។

យំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទិនិមិត្តរហិតំ សុត្តំ, តំ សុត្តង្គំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ បវត្តនតោតិ។ ននុ ច សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណន្តិ សុត្តង្គំ ន សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្ថា ឯវាតិ? ន តទវត្ថា, សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ហិ បុព្ពេ គាថាវិរហេ សតិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តន្តិ។ យញ្ច វុត្តំ – "គាថាភាវតោ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា"តិ, តម្បិ ន, និរុឡ្ហត្តា។ និរុឡ្ហោ ហិ មង្គល សុត្តាទីសុ សុត្តភាវោ, ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទយោ វិយ គាថាភាវេន បញ្ញាតានិ, កិន្តុ សុត្តភាវេនេវ។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** "សុត្តនាមក"ន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។

យំ បន វុត្តំ “សគាថកត្តា គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា”តិ, តទបិ នត្ថិ, យស្មា សហតាញ្ញេន។ សហ គាថាហីតិ ហិ សគាថកំ។ សហភាវោ ច នាម អត្ថតោ អញ្ញេន ហោតិ, ន ច មង្គលសុត្តាទីសុ គាថាវិនិមុត្តោ កោចិ សុត្តប្បទេសោ អត្ថិ។ យោ សហ គាថាហីតិ វុច្ចេយ្យ, ន ច សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យទបិ វុត្តំ – “ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា”តិ, តទបិ ន អញ្ញតោ។ អញ្ញា ឯវ ហិ តា គាថា, ជាតកាទិបរិយាបន្នត្តា។ អតោ ន តាហិ ឧភតោវិភង្គាទីនំ គេយ្យង្គភាវោតិ ឯវំ សុត្តាទីនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវោ វេទិតព្វោ។ យស្មា បន សព្ពម្បិ ពុទ្ធវចនំ យថាវុត្តនយេន អត្ថានំ សូចនាទិអត្ថេន សុត្តន្តេវ វុច្ចតិ, តស្មា វុត្តំ – “នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី”តិ។

សង្គហវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ឯវំ សង្គហវារេន សង្ខេបតោ ទស្សិតេ ហារាទយោ ឥទានិ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**តត្ថ កតមេ សោឡស ហារា**”តិអាទិទេសនា អារទ្ធា។ តត្ថ **តត្ថា**តិ យំ វុត្តំ – “សោឡសហារា នេត្តី”តិ, តស្មិំ វចនេ, តិស្សំ វា គាថាយំ, យានិ ហារនយមូលបទានិ ឧទ្ទិដ្ឋានិ, តេសូតិ អត្ថោ។ **កតមេ**តិ បុច្ឆាវចនំ។ បុច្ឆា ច នាមេសា បញ្ចវិធា អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា អនុមតិបុច្ឆា កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ។ តាសុ អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **សោឡសា**តិ គណនវសេន បរិច្ឆេទោ។ តេន នេសំ ន តតោ ឧទ្ធំ អធោ ចាតិ ឯតបរមតំ ទស្សេតិ។ សា ចេតបរមតា បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ហារា**តិ គណនវសេន បរិច្ឆិន្នានំ សាមញ្ញតោ ទស្សនំ។ **ទេសនា វិចយោ**តិអាទិ សរូបទស្សនំ។

តត្ថ កេនដ្ឋេន ហារា? ហរីយន្តិ ឯតេហិ, ឯត្ថ វា សុត្តគេយ្យាទិវិសយា អញ្ញាណសំសយវិបល្លាសាតិ **ហារា**, ហរន្តិ វា សយំ តានិ, ហរណមត្តមេវ វាតិ **ហារា** ផលូបចារេន។ អថ វា ហរីយន្តិ វោហរីយន្តិ ធម្មសំវណ្ណកធម្មបដិគ្គាហកេហិ ធម្មស្ស ទានគ្គហណវសេនាតិ **ហារា**។ អថ វា ហារា វិយាតិ **ហារា**។ យថា ហិ អនេករតនាវលិសមូហោ ហារសង្ខាតោ អត្តនោ អវយវភូតរតនសម្ពស្សេហិ សមុប្បជ្ជនីយមានហិលាទសុខោ ហុត្វា តទុបភោគីជនសរីរសន្តាបំ និទាឃបរិឡាហុបជនិតំ វូបសមេតិ, ឯវមេតេបិ នានាវិធបរមត្ថរតនប្បពន្ធា សំវណ្ណនាវិសេសា អត្តនោ អវយវភូតបរមត្ថរតនាធិគមេន សមុប្បាទិយមាននិព្ពុតិសុខា ធម្មបដិគ្គាហកជនហទយបរិតាបំ កាមរាគាទិកិលេសហេតុកំ វូបសមេន្តីតិ។ អថ វា ហារយន្តិ អញ្ញាណាទីនំ ហារំ អបគមំ ករោន្តិ អាចិក្ខន្តីតិ វា **ហារា**។ អថ វា សោតុជនចិត្តស្ស ហរណតោ រមណតោ ច **ហារា** និរុត្តិនយេន, យថា – “ភវេសុ វន្តគមនោ ភគវា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៤៤; បារា. អដ្ឋ. ១.១ វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា)។ អយំ តាវ ហារានំ សាធារណតោ អត្ថោ។

អសាធារណតោ បន ទេសីយតិ សំវណ្ណីយតិ ឯតាយ សុត្តត្ថោតិ **ទេសនា**, ទេសនាសហចរណតោ វា **ទេសនា**។ ននុ ច អញ្ញេបិ ហារា ទេសនាសង្ខាតស្ស សុត្តស្ស អត្ថសំវណ្ណនតោ ទេសនាសហចារិនោវាតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ហារោ យេភុយ្យេន យថារុតវសេនេវ វិញ្ញាយមានោ ទេសនាយ សហ ចរតីតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន តថា បរេ។ ន ហិ អស្សាទាទីនវនិស្សរណាទិសន្ទស្សនរហិតា សុត្តទេសនា អត្ថិ។ អស្សាទាទិសន្ទស្សនវិភាវនលក្ខណោ ចាយំ ហារោតិ។

វិចិយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា បទបញ្ហាទយោ, វិចិតិ ឯវ វា តេសន្តិ **វិចយោ**។ បាឡិយំ បន វិចិនតីតិ វិចយោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។

យុត្តីតិ ឧបបត្តិសាធនយុត្តិ, ឥធ បន យុត្តិវិចារណា យុត្តិ ឧត្តរបទលោបេន “រូបភវោ រូប”ន្តិ យថា, យុត្តិសហចរណតោ វា។ ឥធាបិ ទេសនាហារេ វុត្តនយេន អត្ថោ វិត្ថារេតព្ពោ។

បទដ្ឋានន្តិ អាសន្នការណំ, ឥធាបិ បទដ្ឋានវិចារណាតិអាទិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

លក្ខីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា ឯកលក្ខណា ធម្មា អវុត្តាបិ ឯកវចនេនាតិ **លក្ខណំ**។

វិយូហីយន្តិ វិភាគេន បិណ្ឌីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វាតិ ព្យូហោ។ និព្ពចនាទីនំ សុត្តេ ទស្សិយមានានំ ចតុន្នំ ព្យូហោតិ **ចតុព្យូហោ**, ចតុន្នំ វា ព្យូហោ ឯត្ថាតិ **ចតុព្យូហោ**។

អាវដ្ដីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សភាគា វិសភាគា ច ធម្មា, តេសំ វា អាវដ្ដនន្តិ **អាវដ្ដោ**។

វិភជីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សាធារណាសាធារណានំ សំកិលេសវោទានធម្មានំ ភូមិយោតិ **វិភត្តិ**, វិភជនំ វា ឯតេសំ ភូមិយាតិ **វិភត្តិ**។

បដិបក្ខវសេន បរិវត្តីយន្តិ ឥមិនា, ឯត្ថ វា សុត្តេ វុត្តធម្មា, បរិវត្តនំ វា តេសន្តិ **បរិវត្តនោ**។

វិវិធំ វចនំ ឯកស្សេវត្ថស្ស វាចកមេត្ថាតិ វិវចនំ, វិវចនមេវ **វេវចនំ**, វិវិធំ វុច្ចតិ ឯតេន អត្ថោតិ វា វិវចនំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បការេហិ បភេទតោ វា ញាបិយន្តិ ឥមិនា, ឯត្ថ វា អត្ថាតិ **បញ្ញត្តិ**។

ឱតារិយន្តិ អនុប្បវេសីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សុត្តាគតា ធម្មា បដិច្ចសមុប្បាទាទីសូតិ **ឱតរណោ**។

សោធីយន្តិ សមាធីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សុត្តេ បទបទត្ថបញ្ហារម្ភាតិ **សោធនោ**។

អធិដ្ឋីយន្តិ អនុបវត្តីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សាមញ្ញវិសេសភូតា ធម្មា វិនា វិកប្បេនាតិ **អធិដ្ឋានោ**។

បរិករោតិ អភិសង្ខរោតិ ផលន្តិ បរិក្ខារោ, ហេតុ បច្ចយោ ច, បរិក្ខារំ អាចិក្ខតីតិ **បរិក្ខារោ,** ហារោ, បរិក្ខារវិសយត្តា បរិក្ខារសហចរណតោ វា **បរិក្ខារោ**។

សមារោបីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា បទដ្ឋានាទិមុខេន ធម្មាតិ **សមារោបនោ**។ សព្ពត្ថ ច ភាវសាធនវសេនាបិ អត្ថោ សម្ភវតីតិ តស្សាបិ វសេន យោជេតព្ពំ។

តស្សាតិ យថាវុត្តស្ស ហារុទ្ទេសស្ស។ **អនុគីតី**តិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ អនុបច្ឆា គាយនគាថា, តាសុ ឱសានគាថាយ **អត្ថតោ អសំកិណ្ណា**តិ បទត្ថេន សង្កររហិតា, តេន យទិបិ កេចិ ហារា អញ្ញមញ្ញំ អវិសិដ្ឋា វិយ ទិស្សន្តិ, តថាបិ តេសំ អត្ថតោ សង្ករោ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ សោ ច នេសំ អសង្ករោ លក្ខណនិទ្ទេសេ សុបាកដោ ហោតិ។ **ឯតេសញ្ចេវា**តិ ឯតេសំ សោឡសន្នំ ហារានំ។ យថា អសង្ករោ, តថា ចេវ ភវតិ។ កី ភវតិ? **វិត្ថារតយា** វិត្ថារេន។ **នយវិភត្តិ** នយេន ឧបាយេន ញាយេន វិភាគោ។ ឯតេន តំ ឯវ អសង្កិណ្ណតំ វិភាវេតិ។ កេចិ “វិត្ថារនយា”តិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ, អយញ្ច គាថា កេសុចិ បោត្ថកេសុ នត្ថិ។

២. ឯវំ ហារេ ឧទ្ទិសិត្វា ឥទានិ នយេ ឧទ្ទិសិតុំ **“តត្ថ កតមេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ នយន្តិ សំកិលេសេ វោទានានិ ច វិភាគតោ ញាបេន្តីតិ **នយា,** នីយន្តិ វា តានិ ឯតេហិ , ឯត្ថ វាតិ **នយា,** នយនមត្តមេវ វាតិ **នយា,** នីយន្តិ វា សយំ ធម្មកថិកេហិ ឧបនីយន្តិ សុត្តស្ស អត្ថបវិចយត្ថន្តិ **នយា**។ អថ វា នយា វិយាតិ **នយា**។ យថា ហិ ឯកគ្គាទយោ នយា សម្មា បដិវិជ្ឈីយមានា បច្ចយបច្ចយុប្បន្នធម្មានំ យថាក្កមំ សម្ពន្ធវិភាគព្យាបារវិរហានុរូបផលភាវទស្សនេន អសង្ករតោ សម្មុតិសច្ចបរមត្ថសច្ចានំ សភាវំ បវេទយន្តា បរមត្ថសច្ចប្បដិវេធាយ សំវត្តន្តិ, ឯវមេតេបិ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគធម្មវិភាគទស្សនេន អវិបរីតសុត្តត្ថាវពោធាយ អភិសម្ពុណន្តា វេនេយ្យានំ ចតុសច្ចប្បដិវេធាយ សំវត្តន្តិ។ អថ វា បរិយត្តិអត្ថស្ស នយនតោ សំកិលេសតោ យមនតោ ច **នយា** និរុត្តិនយេន។

នន្ទិយាវដ្ដោតិអាទីសុ នន្ទិយាវដ្ដស្ស វិយ អាវដ្ដោ ឯតស្សាតិ **នន្ទិយាវដ្ដោ,** យថា ហិ នន្ទិយាវដ្ដោ អន្តោបិតេន បធានាវយវេន ពហិទ្ធា អាវដ្ដតិ, ឯវមយម្បិ នយោតិ អត្ថោ។ អថ វា នន្ទិយា តណ្ហាយ បមោទស្ស វា អាវដ្ដោ ឯត្ថាតិ **នន្ទិយាវដ្ដោ**។ តីហិ អវយវេហិ លោភាទីហិ សំកិលេសបក្ខេ អលោភាទីហិ ច វោទានបក្ខេ បុក្ខលោ សោភនោតិ **តិបុក្ខលោ**។ អសន្តាសនជវបរក្កមាទិវិសេសយោគេន សីហោ ភគវា, តស្ស វិក្កីឡិតំ ទេសនាវចីកម្មភូតោ វិហារោតិ កត្វា វិបល្លាសតប្បដិបក្ខបរិទីបនតោ សីហស្ស វិក្កីឡិតំ ឯត្ថាតិ **សីហវិក្កីឡិតោ,** នយោ។ ពលវិសេសយោគទីបនតោ វា សីហវិក្កីឡិតសទិសត្តា នយោ **សីហវិក្កីឡិតោ**។ ពលវិសេសោ ចេត្ថ សទ្ធាទិពលំ, ទសពលានិ ឯវ វា។ អត្ថនយត្តយទិសាភាវេន កុសលាទិធម្មានំ អាលោចនំ **ទិសាលោចនំ**។ តថា អាលោចិតានំ តេសំ ធម្មានំ អត្ថនយត្តយយោជនេ សមានយនតោ អង្កុសោ វិយ **អង្កុសោ**។ គាថាសុ លញ្ឆេតិ បកាសេតិ សុត្តត្ថន្តិ លញ្ឆកោ, នយោ ច សោ លញ្ឆកោ ចាតិ **នយលញ្ឆកោ។ គតា**តិ ញាតា, មតាតិ អត្ថោ។ សោ ឯវ វា បាឋោ។ សេសំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

៣. ឯវំ នយេបិ ឧទ្ទិសិត្វា ឥទានិ មូលបទានិ ឧទ្ទិសិតុំ **“តត្ថ កតមានី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ មូលានិ ច តានិ នយានំ បដ្ឋានភាគានញ្ច បតិដ្ឋាភាវតោ បទានិ ច អធិគមូបាយភាវតោ កោដ្ឋាសភាវតោ ចាតិ **មូលបទានិ**។ កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន, កុច្ឆិតានំ វា បាបធម្មានំ សលនតោ វិទ្ធំសនតោ, កុសានំ វា រាគាទីនំ លវនតោ, កុសា វិយ វា លវនតោ, កុសេន វា ញាណេន លាតព្ពតោ បវត្តេតព្ពតោ **កុសលានិ,** តប្បដិបក្ខតោ **អកុសលានី**តិ បទត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ គណនបរិច្ឆេទតោ ជាតិភេទតោ ច មូលបទានិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សរូបតោ ទស្សេន្តោ សំកិលេសបក្ខំយេវ បឋមំ ឧទ្ទិសតិ **“តណ្ហា”**តិអាទិនា។ តត្ថ តសតិ បរិតសតីតិ **តណ្ហា**។ អវិន្ទិយំ វិន្ទតិ, វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា,** វិជ្ជាបដិបក្ខាតិ វា **អវិជ្ជា**។ លុព្ភន្តិ តេន, សយំ វា លុព្ភតិ, លុព្ភនមត្តមេវ វា សោតិ **លោភោ។**

ទោសមោហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អសុភេ “សុភ”ន្តិ បវត្តា សញ្ញា **សុភសញ្ញា**។ **សុខសញ្ញា**ទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **សង្គហ**ន្តិ គណនំ។ **សមោសរណ**ន្តិ សមោរោបនំ។

បច្ចនីកធម្មេ សមេតីតិ **សមថោ**។ អនិច្ចាទីហិ វិវិធេហិ អាការេហិ បស្សតីតិ **វិបស្សនា**។ **អលោភា**ទយោ លោភាទិបដិបក្ខតោ វេទិតព្វា។ អសុភេ “អសុភ”ន្តិ បវត្តា សញ្ញា **អសុភសញ្ញា**, កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ សញ្ញាសីសេន ហិ ទេសនា។ **ទុក្ខសញ្ញា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឥទំ ឧទ្ទានន្តិ ឥទំ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស វិប្បកិណ្ណភាវេន នស្សិតុំ អទត្វា ឧទ្ធំ ទានំ រក្ខណំ ឧទ្ទានំ, សង្គហវចនន្តិ អត្ថោ។ “ចត្តារោ វិបល្លាសា”តិបិ បាឋោ។ **កិលេសភូមី**តិ សំកិលេសភូមិ សព្ពេសំ អកុសលធម្មានំ សមោសរណដ្ឋានត្តា។ កុសលានំ យានិ តីណិ មូលានិ។ “កុសលានី”តិបិ បឋន្តិ។ **សតិបដ្ឋានា**តិ អសុភសញ្ញាទយោ សន្ធាយាហ។ **ឥន្ទ្រិយភូមី**តិ សទ្ធាទីនំ វិមុត្តិបរិបាចនិន្ទ្រិយានំ សមោសរណដ្ឋានត្តា វុត្តំ។ **យុជ្ជន្តី**តិ យោជីយន្តិ។ **ខោ**តិ បទបូរណេ, អវធារណត្ថេ វា និបាតោ។ តេន ឯតេ ឯវាតិ ទស្សេតិ។ អដ្ឋារសេវាតិ វា។ **មូលបទា**តិ មូលបទានិ, លិង្គវិបល្លាសោ វា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៤. ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋេ ហារាទយោ និទ្ទិសិតុំ “**តត្ថ សង្ខេបតោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ឧទ្ទេសបាឋេ។ **សង្ខេបតោ នេត្តិ កិត្តិតា**តិ សមាសតោ នេត្តិប្បករណំ កថិតំ។ ហារនយមូលបទានញ្ហិ សរូបទស្សនំ ឧទ្ទេសបាឋេន កតន្តិ។ ឯត្ថ ច ហារនយានំ –

> សាមញ្ញតោ វិសេសេន, បទត្ថោ លក្ខណំ កមោ;
> ឯត្តាវតា ច ហេត្វាទី, វេទិតព្ពា ហិ វិញ្ញុនា។

តេសុ អវិសេសតោ វិសេសតោ ច ហារនយានំ អត្ថោ ទស្សិតោ។ លក្ខណាទីសុ បន អវិសេសតោ សព្ពេបិ ហារា នយា ច យថាក្កមំ ព្យញ្ជនត្ថមុខេន នវង្គស្ស សាសនស្ស អត្ថសំវណ្ណនលក្ខណា។ វិសេសតោ បន តស្ស តស្ស ហារស្ស នយស្ស ច លក្ខណំ និទ្ទេសេ ឯវ កថយិស្សាម។ កមាទីនិ ច យស្មា នេសំ លក្ខណេសុ ញាតេសុ វិញ្ញេយ្យានិ ហោន្តិ, តស្មា តានិបិ និទ្ទេសតោ បរតោ បកាសយិស្សាម។

ហារសង្ខេបោ

១. យា បន **អស្សាទាទីនវតា**តិអាទិកា និទ្ទេសគាថា, តាសុ **អស្សាទាទីនវតា**តិ អស្សាទោ អាទីនវតាតិ បទវិភាគោ។ អាទីនវតាតិ ច អាទីនវោ ឯវ។ កេចិ “អស្សាទាទីនវតោ”តិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។ តត្ថ អស្សាទីយតីតិ អស្សាទោ, សុខំ សោមនស្សញ្ច។ វុត្តញ្ហេតំ – “យំ, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ អស្សាទោ”តិ (ម. និ. ១.១៦៦; សំ. និ. ៣.២៦)។ យថា ចេតំ សុខំ សោមនស្សំ, ឯវំ ឥដ្ឋារម្មណម្បិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “សោ តទស្សាទេតិ តំ និកាមេតី”តិ “រូបំ អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ អារព្ភ រាគោ ឧប្បជ្ជតី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៤), “សំយោជនីយេសុ, ភិក្ខវេ, ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ”តិ (សំ. និ. ២.៥៣) ច ។ អស្សាទេតិ ឯតាយាតិ វា អស្សាទោ, តណ្ហា។ តណ្ហាយ ហិ ការណភូតាយ បុគ្គលោ សុខម្បិ សុខារម្មណម្បិ អស្សាទេតិ។ យថា ច តណ្ហា, ឯវំ វិបល្លាសាបិ។ វិបល្លាសវសេន ហិ សត្តា អនិដ្ឋម្បិ អារម្មណំ ឥដ្ឋាការេន អស្សាទេន្តិ, ឯវំ វេទនាយ សព្ពេសំ តេភូមកសង្ខារានំ តណ្ហាយ វិបល្លាសានញ្ច អស្សាទវិចារោ វេទិតព្ពោ។

កថំ បន ទុក្ខាទុក្ខមសុខវេទនានំ អស្សាទនីយតាតិ? វិបល្លាសតោ សុខបរិយាយសព្ភាវតោ ច។ តថា ហិ វុត្តំ – “សុខា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនា ឋិតិសុខា វិបរិណាមទុក្ខា។ ទុក្ខា វេទនា ឋិតិទុក្ខា វិបរិណាមសុខា, អទុក្ខមសុខា វេទនា ញាណសុខា អញ្ញាណទុក្ខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ តត្ថ វេទនាយ អដ្ឋសតបរិយាយវសេន, តេភូមកសង្ខារានំ និក្ខេបកណ្ឌរូបកណ្ឌវសេន, តណ្ហាយ សំកិលេសវត្ថុវិភង្គេ **និក្ខេបកណ្ឌេ** ច តណ្ហានិទ្ទេសវសេន, វិបល្លាសានំ សុខសញ្ញាទិវសេន ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតវសេន ច វិភាគោ វេទិតព្ពោ។

អាទីនវោ ទុក្ខា វេទនា តិស្សោបិ វា ទុក្ខតា។ អថ វា សព្ពេបិ តេភូមកា សង្ខារា អាទីនវោ។ អាទីនំ អតិវិយ កបណំ វាតិ បវត្តតីតិ ហិ អាទីនវោ, កបណមនុស្សោ, ឯវំសភាវា ច តេភូមកា ធម្មា អនិច្ចតាទិយោគេន។ យតោ តត្ថ អាទីនវានុបស្សនា អារទ្ធវិបស្សកានំ យថាភូតនយោតិ វុច្ចតិ។ តថា ច វុត្តំ – “យំ, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា, អយំ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ អាទីនវោ”តិ។ តស្មា អាទីនវោ ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសភូតានំ ជាតិយាទីនំ អនិច្ចតាទីនំ ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការានញ្ច វសេន វិភជិត្វា និទ្ទិសិតព្ពោ។

និស្សរតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ,** អរិយមគ្គោ។ និស្សរតីតិ វា **និស្សរណំ** និព្ពានំ។ ឧភយម្បិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន ឯកសេសេន វា “និស្សរណ”ន្តិ វុត្តំ។ **បិ**-សទ្ទោ បុរិមានំ បច្ឆិមានញ្ច សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តត្ថ អរិយមគ្គបក្ខេ សតិបដ្ឋានាទីនំ សត្តត្តិំសពោធិបក្ខិយធម្មានំ កាយានុបស្សនាទីនញ្ច តទន្តោគធភេទានំ វសេន និស្សរណំ វិភជិត្វា និទ្ទិសិតព្ពំ។

និព្ពានបក្ខេ បន កិញ្ចាបិ អសង្ខតាយ ធាតុយា និប្បរិយាយេន វិភាគោ នត្ថិ។ បរិយាយេន បន សោបាទិសេសនិរុបាទិសេសភេទេន។ យតោ វា តំ និស្សដំ, តេសំ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.៣) ទស្សិតប្បភេទានំ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ ទ្វារានំ រូបាទីនំ ឆន្នំ អារម្មណានំ តំតំទ្វារប្បវត្តានំ ឆន្នំ ឆន្នំ វិញ្ញាណផស្សវេទនាសញ្ញាចេតនាតណ្ហាវិតក្កវិចារានំ បថវីធាតុអាទីនំ ឆន្នំ ធាតូនំ ទសន្នំ កសិណាយតនានំ អសុភានំ កេសាទីនំ ទ្វត្តិំសាយ អាការានំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ លោកិយានំ ឥន្ទ្រិយានំ កាម

ធាតុអាទីនំ តិស្សន្នំ ធាតូនំ កាមភវាទីនំ តិណ្ណំ ភវានំ ចតុន្នំ ឈានានំ អប្បមញ្ញានំ អារុប្បានំ ទ្វាទសន្នំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានញ្ចាតិ ឯវមាទីនំ សង្ខតធម្មានំ និស្សរណភាវេន ច វិភជិត្វា និទ្ទិសិតព្ពំ។

ផលន្តិ ទេសនាផលំ។ កឹ បន តន្តិ? យំ ទេសនាយ និប្ផាទីយតិ។ ននុ ច និព្ពានាធិគមោ ភគវតោ ទេសនាយ និប្ផាទីយតិ។ និព្ពានញ្ច “និស្សរណ”ន្តិ ឥមិនា វុត្តមេវាតិ? សច្ចមេតំ, តញ្ច ខោ បរម្បរាយ។ ឥធ បន បច្ចក្ខតោ ទេសនាផលំ អធិប្បេតំ។ តំ បន សុតមយញាណំ។ អត្ថធម្មវេទាទិអរិយមគ្គស្ស បុព្ពភាគប្បដិបត្តិភូតា ឆព្ពិសុទ្ធិយោ។ យញ្ច តស្មិំ ខណេ មគ្គំ អនភិសម្ពុណន្តស្ស កាលន្តរេ តទធិគមការណភូតំ សម្បត្តិភវហេតុ ច សិយា។ តថា ហិ វក្ខតិ – “អត្តានុទិដ្ឋឹ ឩហច្ច, ឯវំ មច្ចុតរោ សិយាតិ (សុ. និ. ១១២៥; កថា. ២២៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆា ១៤៤, មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៨; នេត្តិ. ៥; បេដកោ. ២២) ឥទំ ផល”ន្តិ, “ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិន្តិ ឥទំ ផល”ន្តិ (ជា. ១.១០.១០២-១០៣; ១.១៥.៣៨៥) ច។ ឯតេន នយេន ទេវេសុ ច មានុសេសុ ច អាយុវណ្ណពលសុខយសបរិវារអាធិបតេយ្យសម្បត្តិយោ ឧបធិសម្បត្តិយោ ចក្កវត្តិសិរី ទេវរជ្ជសិរី ចត្តារិ សម្បត្តិចក្កានិ សីលសម្បទា សមាធិសម្បទា តិស្សោ វិជ្ជា ឆ អភិញ្ញា ចតស្សោ បដិសម្ភិទា សាវកពោធិ បច្ចេកពោធិ សម្មាសម្ពោធីតិ សព្ពាបិ សម្បត្តិយោ បុញ្ញសម្ភារហេតុកា ភគវតោ ទេសនាយ សាធេតព្ពតាយ ផលន្តិ វេទិតព្ពា។

ឧបាយោតិ អរិយមគ្គបទដ្ឋានភូតា បុព្ពភាគប្បដិបទា។ សា ហិ បុរិមា បុរិមា បច្ឆិមាយ បច្ឆិមាយ អធិគមូបាយភាវតោ បរម្បរាយ មគ្គនិព្ពានាធិគមស្ស ច ហេតុភាវតោ ឧបាយោ។ យា ច បុព្ពេ វុត្តផលាធិគមស្ស ឧបាយបដិបត្តិ។ កេចិ បន “សហ វិបស្សនាយ មគ្គោ ឧបាយោ”តិ វទន្តិ, តេសំ មតេន និស្សរណន្តិ និព្ពានមេវ វុត្តំ សិយា។ ផលំ វិយ ឧបាយោបិ បុព្ពភាគោតិ វុត្តំ សិយា, យំ បន វក្ខតិ “សព្ពេ ធម្មា… បេ.… វិសុទ្ធិយាតិ (ធ. ប. ២៧៩; ថេរគា. ៦៧៨) អយំ ឧបាយោ”តិ។ ឯត្ថាបិ បុព្ពភាគប្បដិបទា ឯវ ឧទាហដាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ យស្មា បន “តេ បហាយ តរេ ឱឃន្តិ ឥទំ និស្សរណ”ន្តិ អរិយមគ្គស្ស និស្សរណភាវំ វក្ខតិ។ អរិយមគ្គោ ហិ ឱឃតរណន្តិ។

អាណត្តីតិ អាណារហស្ស ភគវតោ វេនេយ្យជនស្ស ហិតសិទ្ធិយា “ឯវំ បដិបជ្ជាហី”តិ វិធានំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជាតិ (សុ. និ. ១១២៥; កថា. ២២៦; នេត្តិ. ៥; បេដកោ. ២២; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆា ១៤៤, មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៨) អាណត្តី”តិ។

យោគីនន្តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តានំ វេនេយ្យានំ, អត្ថាយាតិ វចនសេសោ។ **ទេសនាហារោ**តិ ឯតេសំ យថាវុត្តានំ អស្សាទាទីនំ វិភជនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ ទេសនាហារោ នាមាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថាហ – កឹ បនេតេសំ អស្សាទាទីនំ អនវសេសានំ វចនំ ទេសនាហារោ, ឧទាហុ ឯកច្ចានន្តិ? និរវសេសានំយេវ។ យស្មិញ្ហិ សុត្តេ អស្សាទាទីនវនិស្សរណានិ សរូបតោ អាគតានិ, តត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យត្ថ បន ឯកទេសេន អាគតានិ, ន វា សរូបេន។ តត្ថ អនាគតំ អត្ថវសេន និទ្ធារេត្វា ហារោ យោជេតព្ពោ។ អយញ្ច អត្ថោ ទេសនាហារវិភង្គេ អាគមិស្សតីតិ ឥធ ន បបញ្ចិតោ។

២. យំ បុច្ឆិតន្តិ យា បុច្ឆា, វិចិយមានាតិ វចនសេសោ។ **វិស្សជ្ជិតំ អនុគីតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ **វិស្សជ្ជិត**ន្តិ វិស្សជ្ជនា, សា ឯកំសព្យាករណាទិវសេន ចតុព្ពិធំ ព្យាករណំ។ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន គាថាយំ អវុត្តំ បទាទឹ សង្គណ្ហាតិ។ តា បន បុច្ឆាវិស្សជ្ជនា កស្សាតិ អាហ **“សុត្តស្សា”**តិ។ ឯតេន សុត្តេ អាគតំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ វិចេតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **យា ច អនុគីតិ**តិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស យា អនុ បច្ឆា គីតិ អនុគីតិ, សង្គហគាថា, បុច្ឆាយ វា អនុរូបា គីតិ។ ឯតេន បុព្ពាបរំ គហិតំ។ ព្យាករណស្ស ហិ បុច្ឆានុរូបតា ឥធ បុព្ពាបរំ អធិប្បេតំ។ យា “បុច្ឆានុសន្ធី”តិ វុច្ចតិ។ បុរិមំ “សុត្តស្សា”តិ បទំ បុព្ពាបេក្ខន្តិ បុន **“សុត្តស្សា”**តិ វុត្តំ។ តេន សុត្តស្ស និស្សយភូតេ អស្សាទាទិកេ បរិគ្គណ្ហាតិ។ ឯត្តាវតា វិចយហារស្ស វិសយោ និរវសេសេន ទស្សិតោ ហោតិ។ តថា ច វក្ខតិ វិចយហារវិភង្គេ “បទំ វិចិនតិ…បេ.… អនុគីតឹ វិចិនតី”តិ។

តត្ថ សុត្តេ សព្ពេសំ បទានំ អនុបុព្ពេន អត្ថសោ ព្យញ្ជនសោ ច វិចយោ **បទវិចយោ**។ “អយំ បុច្ឆា អទិដ្ឋជោតនា ទិដ្ឋសំសន្ទនា វិមតិច្ឆេទនា អនុមតិបុច្ឆា កថេតុកម្យតាបុច្ឆា សត្តាធិដ្ឋានា ធម្មាធិដ្ឋានា ឯកាធិដ្ឋានា អនេកាធិដ្ឋានា សម្មុតិវិសយា បរមត្ថវិសយា អតីតវិសយា អនាគតវិសយា បច្ចុប្បន្នវិសយា”តិអាទិនា **បុច្ឆាវិចយោ** វេទិតព្ពោ។ “ឥទំ វិស្សជ្ជនំ ឯកំសព្យាករណំ វិភជ្ជព្យាករណំ បដិបុច្ឆាព្យាករណំ ឋបនំ សាវសេសំ និរវសេសំ សឧត្តរំ អនុត្តរំ លោកិយំ លោកុត្តរ”ន្តិអាទិនា **វិស្សជ្ជនវិចយោ**។

“អយំ បុច្ឆា ឥមិនា សមេតិ, ឯតេន ន សមេតី”តិ បុច្ឆិតត្ថំ អានេត្វា វិចយោ បុព្ពេនាបរំ សំសន្ទិត្វា ច វិចយោ **បុព្ពាបរវិចយោ**។ “អយំ អនុគីតិ វុត្តត្ថសង្គហា អវុត្តត្ថសង្គហា តទុភយត្ថសង្គហា កុសលត្ថសង្គហា អកុសលត្ថសង្គហា”តិអាទិនា **អនុគីតិវិចយោ**។ អស្សាទាទីសុ សុខវេទនាយ “ឥដ្ឋារម្មណានុភវនលក្ខណា”តិអាទិនា, តណ្ហាយ “អារម្មណគ្គហណលក្ខណា”តិអាទិនា, វិបល្លាសានំ “វិបរីតគ្គាហណលក្ខណា”តិអាទិនា, អវសិដ្ឋានំ តេភូមកធម្មានំ “យថាសកលក្ខណា”តិអាទិនា សព្ពេសញ្ច ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ ទ្វាចត្តាលីសាធិកេ ច ទុកសតេ លព្ភមានបទវសេន តំតំអស្សាទត្ថវិសេសនិទ្ធារណំ **អស្សាទវិចយោ**។

ទុក្ខវេទនាយ “អនិដ្ឋានុភវនលក្ខណា”តិអាទិនា, ទុក្ខសច្ចានំ “បដិសន្ទិលក្ខណា”តិអាទិនា, អនិច្ចតាទីនំ អាទិអន្តវន្តតាយ អនិច្ចន្តិកតាយ ច “អនិច្ចា”តិអាទិនា សព្ពេសញ្ច លោកិយធម្មានំ សំកិលេសភាគិយហានភាគិយតាទិវសេន អាទីនវវុត្តិយា ឱការនិទ្ធារណេន **អាទីនវវិចយោ**។ និស្សរណបទេ អរិយមគ្គស្ស អាគមនតោ កាយានុបស្សនាទិបុព្ពភាគប្បដិបទាវិភាគវិសេសនិទ្ធារណវសេន និព្ពានស្ស យថាវុត្តបរិយាយវិភាគវិសេសនិទ្ធារណវសេនាតិ ឯវំ **និស្សរណវិចយោ**។ **ផលា**ទីនំ តំតំសុត្តទេសនាយ សាធេតព្ពផលស្ស តទុបាយស្ស តត្ថ តត្ថ សុត្តវិធិវចនស្ស ច វិភាគនិទ្ធារណវសេន **វិចយោ** វេទិតព្ពោ។ ឯវំ បទបុច្ឆាវិស្សជ្ជនបុព្ពាបរានុគីតីនំ អស្សាទាទីនញ្ច វិសេសនិទ្ធារណវសេនេវ វិចយលក្ខណោ “វិចយោ ហារោ”តិ វេទិតព្ពោ។

៣. សព្ពេសន្តិ សោឡសន្នំ។ **ភូមី**តិ ព្យញ្ជនំ សន្ធាយាហ។ ព្យញ្ជនញ្ហិ មូលបទានិ វិយ នយានំ ហារានំ ភូមិ បវត្តិដ្ឋានំ, តេសំ ព្យញ្ជនវិចារភាវតោ។ វុត្តញ្ហិ – “ហារា ព្យញ្ជនវិចយោ”តិ, បេដកេបិ ហិ វុត្តំ – “យត្ថ ច សព្ពេ ហារា, សម្បតមានា នយន្តិ សុត្តត្ថំ។ ព្យញ្ជនវិធិបុថុត្តា”តិ។ **គោចរោ**តិ សុត្តត្ថោ។ សុត្តស្ស ហិ បទត្ថទ្វារណមុខេន ហារយោជនា។ តេសំ ព្យញ្ជនត្ថានំ។ **យុត្តាយុត្តបរិក្ខា**តិ យុត្តស្ស ច អយុត្តស្ស ច ឧបបរិក្ខា។ “យុត្តាយុត្តិបរិក្ខា”តិបិ បាឋោ, យុត្តិអយុត្តីនំ វិចារណាតិ អត្ថោ។ កថំ បន តេសំ យុត្តាយុត្តជាននា? ចតូហិ មហាបទេសេហិ អវិរុជ្ឈនេន។ តត្ថ ព្យញ្ជនស្ស តាវ សភាវនិរុត្តិភាវោ អធិប្បេតត្ថវាចកភាវោ ច យុត្តភាវោ។ អត្ថស្ស បន សុត្តវិនយធម្មតាហិ អវិលោមនំ ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ហារោ យុត្តីតិ និទ្ទិដ្ឋោ**តិ ឯវំ សុត្តេ ព្យញ្ជនត្ថានំ យុត្តាយុត្តភាវវិភាវនលក្ខណោ យុត្តិហារោតិ វេទិតព្ពោ។

៤. ធម្មន្តិ យំ កិញ្ចិ សុត្តាគតំ កុសលាទិធម្មមាហ។ **តស្ស ធម្មស្សា**តិ តស្ស យថាវុត្តស្ស កុសលាទិធម្មស្ស។ **យំ បទដ្ឋាន**ន្តិ យំ ការណំ, យោនិសោមនសិការាទិ សុត្តេ អាគតំ វា អនាគតំ វា សម្ភវតោ និទ្ធារេត្វា កថេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឥតី**តិ ឯវំ, វុត្តនយេនាតិ អត្ថោ។ **យាវ សព្ពធម្មា**តិ យត្តកា តស្មិំ សុត្តេ អាគតា ធម្មា, តេសំ សព្ពេសម្បិ យថានុរូបំ បទដ្ឋានំ និទ្ធារេត្វា កថេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ អថ វា **យាវ សព្ពធម្មា**តិ សុត្តាគតស្ស ធម្មស្ស យំ បទដ្ឋានំ, តស្សបិ យំ បទដ្ឋានន្តិ សម្ភវតោ យាវ សព្ពធម្មា បទដ្ឋានវិចារណា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ **ឯសោ ហារោ បទដ្ឋានោ**តិ ឯវំ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បទដ្ឋានភូតា ធម្មា តេសញ្ច បទដ្ឋានភូតាតិ សម្ភវតោ បទដ្ឋានភូតធម្មនិទ្ធារណលក្ខណោ បទដ្ឋានោ នាម ហារោតិ អត្ថោ។

៥. វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេតិ កុសលាទីសុ ខន្ធាទីសុ វា យស្មិំ កិស្មិញ្ចិ ឯកធម្មេ, សុត្តេ សរូបតោ និទ្ធារណវសេន វា កថិតេ។ **យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា កេចី**តិ យេ កេចិ ធម្មា កុសលាទិភាវេន រូបក្ខន្ធាទិភាវេន វា តេន ធម្មេន សមានលក្ខណា។ **វុត្តា ភវន្តិ សព្ពេ**តិ តេ សព្ពេបិ កុសលាទិសភាវា, ខន្ធាទិសភាវា វា ធម្មា សុត្តេ អវុត្តាបិ តាយ សមានលក្ខណតាយ វុត្តា ភវន្តិ អានេត្វា សំវណ្ណនាវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច **ឯកលក្ខណា**តិ សមានលក្ខណា វុត្តា។ តេន សហចារិតា សមានកិច្ចតា សមានហេតុតា សមានផលតា សមានារម្មណតាតិ ឯវមាទីហិ អវុត្តានម្បិ វុត្តានំ វិយ និទ្ធារណំ វេទិតព្ពំ។ **សោ ហារោ លក្ខណោ នាមា**តិ ឯវំ សុត្តេ អនាគតេបិ ធម្មេ វុត្តប្បការេន អាគតេ វិយ និទ្ធារេត្វា យា សំវណ្ណនា, សោ លក្ខណោ នាម ហារោតិ អត្ថោ។

៦. នេរុត្តន្តិ និរុត្តំ, បទនិព្ពចនន្តិ អត្ថោ។ **អធិប្បាយោ**តិ ពុទ្ធានំ សាវកានំ វា តស្ស សុត្តស្ស ទេសកានំ អធិប្បាយោ។ **ព្យញ្ជន**ន្តិ ព្យញ្ជនេន, ករណេ ហិ ឯតំ បច្ចត្តំ។ កាមញ្ច សព្ពេ ហារា ព្យញ្ជនវិចយា, អយំ បន វិសេសតោ ព្យញ្ជនទ្វារេនេវ អត្ថបរិយេសនាតិ កត្វា “ព្យញ្ជន”ន្តិ វុត្តំ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “ព្យញ្ជនេន សុត្តស្ស នេរុត្តញ្ច អធិប្បាយោ ច និទានញ្ច បុព្ពាបរានុសន្ធិ ច គវេសិតព្ពា”តិ។ **អថា**តិ បទបូរណមត្តំ។ **ទេសនានិទាន**ន្តិ និទទាតិ ផលន្តិ និទានំ, ការណំ, យេន ការណេន ទេសនា បវត្តា, តំ ទេសនាយ បវត្តិនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ **បុព្ពាបរានុសន្ធី**តិ បុព្ពេន ច អបរេន ច អនុសន្ធិ។ “បុព្ពាបរេន សន្ធី”តិបិ បាឋោ, សុត្តស្ស បុព្ពភាគេន អបរភាគំ សំសន្ទិត្វា កថនន្តិ អត្ថោ។ សង្គីតិវសេន វា បុព្ពាបរភូតេហិ សុត្តន្តរេហិ សំវណ្ណិយមានស្ស សុត្តស្ស សំសន្ទនំ បុព្ពាបរានុសន្ធិ។ យញ្ច បុព្ពបទេន បរបទស្ស សម្ពន្ធនំ, អយម្បិ បុព្ពាបរានុសន្ធិ។ **ឯសោ ហារោ ចតុព្យូហោ**តិ ឯវំ និព្ពចនាធិប្បាយាទីនំ ចតុន្នំ វិភាវនលក្ខណោ ចតុព្យូហោ ហារោ នាមាតិ អត្ថោ។

៧. ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេតិ ឯកស្មឹ អារម្ភធាតុអាទិកេ បរក្កមធាតុអាទីនំ បទដ្ឋានភូតេ ធម្មេ ទេសនារុឡ្ហេ សតិ។ **បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋាន**ន្តិ តស្ស វិសភាគតាយ អគ្គហណេន វា សេសកំ បមាទាទីនំ អាសន្នការណត្តា បទដ្ឋានភូតំ កោសជ្ជាទិកំ ធម្មន្តរំ បរិយេសតិ បញ្ញាយ គវេសតិ, បរិយេសិត្វា ច សំវណ្ណនាយ យោជេន្តោ ទេសនំ **អាវដ្ដតិ បដិបក្ខេ**តិ វីរិយារម្ភាទិមុខេន អារទ្ធសុត្តំ វុត្តនយេន បមាទាទិវសេន និទ្ទិសន្តោ ទេសនំ បដិបក្ខតោ អាវដ្ដេតិ នាម។ **អាវដ្ដោ នាម សោ ហារោ**តិ ទេសនាយ គហិតធម្មានំ សភាគវិសភាគធម្មវសេន អាវដ្ដនលក្ខណោ អាវដ្ដោ ហារោ នាមាតិ អត្ថោ។

៨. ធម្មន្តិ សភាវធម្មំ, តំ កុសលាទិវសេន អនេកវិធំ។ **បទដ្ឋាន**ន្តិ យស្មឹ បតិដ្ឋិតេ ឧត្តរិ គុណវិសេសេ អធិគច្ឆតិ, តំ វិសេសាធិគមនការណំ។ **ភូមិ**ន្តិ បុថុជ្ជនភូមិ ទស្សនភូមីតិ ឯវមាទិកំ ភូមឹ។ **វិភជ្ជតេ**តិ វិភាគេន កថេតិ។ **សាធារណេ**តិ ទស្សនបហាតព្ពាទិនាមវសេន វា បុថុជ្ជនសោតាបន្នាទិវត្ថុវសេន វា សាធារណេ អវិសិដ្ឋេ សមានេតិ អត្ថោ។ វុត្តវិបរិយាយេន **អសាធារណា** វេទិតព្ពា។ **នេយ្យោ វិភត្តី**តិ យថាវុត្តធម្មាទីនំ វិភជនោ អយំ ហារោ វិភត្តីតិ ញាតព្ពោតិ អត្ថោ។ តស្មា សំកិលេសធម្មេ វោទានធម្មេ ច សាធារណាសាធារណតោ បទដ្ឋានតោ ភូមិតោ ច វិភជនលក្ខណោ “វិភត្តិហារោ”តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៩. និទ្ទិដ្ឋេតិ កថិតេ សុត្តេ អាគតេ, សំវណ្ណិតេ វា។ **ភាវិតេ**តិ យថា ឧប្បន្នសទិសា ឧប្បន្នាតិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ ភាវិតសទិសេ ភាវេតព្ពេតិ អត្ថោ។ **បហីនេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បរិវត្តតិ បដិបក្ខេ**តិ វុត្តានំ ធម្មានំ យេ បដិបក្ខា, តេសំ វសេន បរិវត្តេតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ និទ្ទិដ្ឋានំ ធម្មានំ បដិបក្ខតោ បរិវត្តនលក្ខណោ “បរិវត្តនោ ហារោ”តិ វេទិតព្ពោ។

១០. វិវិធានិ ឯកស្មឹយេវ អត្ថេ វចនានិ វិវចនានិ, វិវចនានិ ឯវ **វេវចនានិ,** បរិយាយសទ្ទាតិ អត្ថោ។ តានិ វេវចនានិ។ **ពហូនី**តិ អនេកានិ។ **តុ**-សទ្ទោ អវធារណេ។ តេន ពហូ ឯវ បរិយាយសទ្ទា វេវចនហារយោជនាយំ កថេតព្ពា, ន កតិបយាតិ ទស្សេតិ ។ **សុត្តេ វុត្តានី**តិ នវវិធសុត្តន្តសង្ខាតេ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ ភាសិតានិ។ ឯត្ថាបិ តុ-សទ្ទស្ស អត្ថោ អានេត្វា យោជេតព្ពោ, តេន បាឡិយំ អាគតានិយេវ វេវចនានិ គហេតព្ពានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកធម្មស្សា**តិ ឯកស្ស បទត្ថស្ស។ **យោ ជានាតិ សុត្តវិទូ**តិ យថា “សប្បិស្ស ជានាហី”តិ វុត្តេ “សប្បិនា វិចារេហិ, សប្បឹ ទេហិ, ទេថា”តិ វា អាណាបេតីតិ អត្ថោ, ឯវំ យោ សុត្តកោវិទោ ធម្មកថិកោ ឯកស្ស អត្ថស្ស ពហូបិ បរិយាយសទ្ទេ វិចារេតិ វិភាវេតិ យោជេតីតិ អត្ថោ។ **វេវចនោ នាម សោ ហារោ**តិ តស្ស អត្ថស្ស វុត្តប្បការបរិយាយសទ្ទយោជនាលក្ខណោ វេវចនហារោ នាម។ តស្មា ឯកស្មឹ អត្ថេ អនេកបរិយាយសទ្ទយោជនាលក្ខណោ “វេវចនហារោ”តិ វេទិតព្ពំ។

១១. ធម្មន្តិ ខន្ធាទិធម្មំ។ **បញ្ញត្តីហី**តិ បញ្ញាបនេហិ បការេហិ ញាបនេហិ, អសង្ករតោ វា ឋបនេហិ។ **វិវិធាហី**តិ និក្ខេបប្បភវាទិវសេន អនេកវិធាហិ។ **សោ អាការោ**តិ យោ ឯកស្សេវត្ថស្ស និក្ខេបប្បភវបញ្ញត្តិអាទិវសេន អនេកាហិ បញ្ញត្តីហិ បញ្ញាបនាការោ។ **ញេយ្យោ បញ្ញត្តិ នាម ហារោ**តិ បញ្ញត្តិហារោ នាមាតិ ញាតព្ពោ។ តស្មា ឯកេកស្ស ធម្មស្ស អនេកាហិ បញ្ញត្តីហិ បញ្ញាបេតព្ពាការវិភាវនលក្ខណោ “បញ្ញត្តិហារោ”តិ វេទិតព្ពំ។

១២. បដិច្ចុប្បាទោតិ បដិច្ចសមុប្បាទោ។ **ឥន្ទ្រិយខន្ធា**តិ ឥន្ទ្រិយានិ ច ខន្ធា ច។ **ធាតុអាយតនា**តិ ធាតុយោ ច អាយតនានិ ច។ **ឯតេហី**តិ យោ ទ្វាទសបទិកោ បច្ចយាការោ យានិ ច ទ្វាវីសតិន្ទ្រិយានិ យេ ច បញ្ចក្ខន្ធា យា ច អដ្ឋារស ធាតុយោ យានិ ច ទ្វាទសាយតនានិ, ឯតេហិ សុត្តេ អាគតបទត្ថមុខេន និទ្ធារិយមានេហិ។ **ឱតរតិ យោ**តិ យោ សំវណ្ណនានយោ ឱគាហតិ, បដិច្ចសមុប្បាទាទិកេ អនុបវិសតីតិ អត្ថោ។ **ឱតរណោ នាម សោ ហារោ**តិ យោ យថាវុត្តោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, សោ ឱតរណហារោ នាម។ **ច**-សទ្ទេន ចេត្ថ សុញ្ញតមុខាទីនំ គាថាយំ អវុត្តានម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវំ បដិច្ចសមុប្បាទាទិមុខេហិ សុត្តត្ថស្ស ឱតរណលក្ខណោ ឱតរណោ ហារោ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

១៣. វិស្សជ្ជិតម្ហីតិ ពុទ្ធាទីហិ ព្យាកតេ។ **បញ្ហេ**តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតេ អត្ថេ។ **គាថាយ**ន្តិ គាថារុឡ្ហេ។ **ឥទញ្ច បុច្ឆន្តា យេភុយ្យេន គាថាពន្ធវសេន បុច្ឆន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ យមារព្ភា**តិ សា បន គាថា យំ អត្ថំ អារព្ភ អធិកិច្ច បុច្ឆិតា, តស្ស អត្ថស្ស។ **សុទ្ធាសុទ្ធបរិក្ខា**តិ បទំ សោធិតំ, អារម្ភោ ន សោធិតោ, បទញ្ច សោធិតំ អារម្ភោ ច សោធិតោតិ ឯវំ បទាទីនំ សោធិតាសោធិតភាវវិចារោ ។ **ហារោ សោ សោធនោ នាមា**តិ យថាវុត្តវិចារោ សោធនោ ហារោ នាម។ ឯវំ សុត្តេ បទបទត្ថបញ្ហារម្ភានំ សោធនលក្ខណោ “សោធនោ ហារោ”តិ វេទិតព្ពំ។

១៤. ឯកត្តតាយាតិ ឯកស្ស ភាវោ ឯកត្តំ, ឯកត្តមេវ ឯកត្តតា, តាយ ឯកត្តតាយ។ **ឯក**-សទ្ទោ ចេត្ថ សមានសទ្ទបរិយាយោ, តស្មា សាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ វិសិដ្ឋា មត្តា វិមត្តា, វិមត្តាវ វេមត្តំ, តស្ស ភាវោ វេមត្តតា, តាយ **វេមត្តតាយ,** វិសេសេនាតិ អត្ថោ។ **តេ ន វិកប្បយិតព្ពា**តិ យេ ធម្មា “ទុក្ខំ សមុទយោ”តិអាទិនា សាមញ្ញេន, “ជាតិ ជរា កាមតណ្ហា ភវតណ្ហា”តិអាទិនា វិសេសេន ច សុត្តេ ទេសិតា, តេ “កិមេត្ថ សាមញ្ញំ, កោ វា វិសេសោ”តិ ឯវំ សាមញ្ញវិសេសវិកប្បនវសេន ន វិកប្បយិតព្ពា។ កស្មា? សាមញ្ញវិសេសកប្បនាយ វោហារភាវេន អនវដ្ឋានតោ កាលទិសាវិសេសាទីនំ វិយ អបេក្ខាសិទ្ធិតោ ច។ យថា ហិ “អជ្ជ ហិយ្យោ ស្វេ”តិ វុច្ចមានា កាលវិសេសា អនវដ្ឋិតសភាវា “បុរិមា ទិសា បច្ឆិមា ទិសា”តិ វុច្ចមានា ទិសាវិសេសា ច, ឯវំ សាមញ្ញវិសេសាបិ។ តថា ហិ “តទំ ទុក្ខ”ន្តិ វុច្ចមានំ ជាតិអាទិអបេក្ខាយ សាមញ្ញម្បិ សមានំ សច្ចាបេក្ខាយ វិសេសោ ហោតិ។ ឯស នយោ សមុទយាទីសុបិ។ **ឯសោ ហារោ អធិដ្ឋានោ**តិ ឯវំ សុត្តាគតានំ ធម្មានំ អវិកប្បនវសេន សាមញ្ញវិសេសនិទ្ធារណលក្ខណោ អធិដ្ឋានោ ហារោ នាមាតិ អត្ថោ។

១៥. យេ ធម្មាតិ យេ អវិជ្ជាទិកា បច្ចយធម្មា។ **យំ ធម្ម**ន្តិ យំ សង្ខារាទិកំ បច្ចយុប្បន្នធម្មំ។ **ជនយន្តី**តិ និព្ពត្តេន្តិ។ **បច្ចយា**តិ សហជាតបច្ចយភាវេន។ **បរម្បរតោ**តិ បរម្បរបច្ចយភាវេន, អនន្តរូបសន្តានយជនវសេន បច្ចយោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឧបនិស្សយកោដិ ហិ ឥធាធិប្បេតា។ បុរិមស្មឹ អវសិដ្ឋោ បច្ចយភាវោ។ **ហេតុមវកឌ្ឍយិត្វា**តិ តំ យថាវុត្តបច្ចយសង្ខាតំ ជនកាទិភេទភិន្នំ ហេតុំ អាកឌ្ឍិត្វា សុត្តតោ និទ្ធារេត្វា យោ សំវណ្ណនាសង្ខាតោ, **ឯសោ ហារោ បរិក្ខារោ**តិ ឯវំ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បរិក្ខារសង្ខាតេ ហេតុបច្ចយេ និទ្ធារេត្វា សំវណ្ណនលក្ខណោ បរិក្ខារោ ហារោតិ អត្ថោ។

១៦. យេ ធម្មាតិ យេ សីលាទិធម្មា។ **យំមូលា**តិ យេសំ សមាធិអាទីនំ មូលភូតា, តេ តេសំ សមាធិអាទីនំ បទដ្ឋានភាវេន សមារោបយិតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ **យេ ចេកត្ថា បកាសិតា មុនិនា**តិ យេ ច រាគវិរាគាចេតោវិមុត្តិ សេក្ខផលកាមធាតុសមតិក្កមនាទិសទ្ទា អនាគាមិផលត្ថតាយ ឯកត្ថា ពុទ្ធមុនិនា បរិទីបិតា, តេ អញ្ញមញ្ញវេវចនភាវេន សមារោបយិតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ សមារោបនញ្ចេត្ថ សុត្តេ យថារុតវសេន និទ្ធារណវសេន វា គយ្ហមានស្ស សិក្ខត្តយសង្ខាតស្ស សីលាទិក្ខន្ធត្តយស្ស បរិយាយន្តរវិភាវនមុខេន ភាវនាបារិបូរិកថនំ, ភាវនាបារិបូរី ច បហាតព្ពស្ស បហានេនាតិ បហានសមារោបនាបិ អត្ថតោ ទស្សិតា ឯវ ហោតិ។ **ឯស សមារោបនោ ហារោ**តិ ឯស សុត្តេ អាគតធម្មានំ បទដ្ឋានវេវចនភាវនាបហានសមារោបនវិចារណលក្ខណោ សមារោបនោ នាម ហារោតិ អត្ថោ។

នយសង្ខេបោ

១៧. ឯវំ គាថាពន្ធវសេន សោឡសបិ ហារេ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ នយេ និទ្ទិសិតុំ **“តណ្ហញ្ច”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តណ្ហញ្ច អវិជ្ជម្បិ ចា**តិ សុត្តេ អាគតំ អត្ថតោ និទ្ធារណវសេន វា គហិតំ តណ្ហំ អវិជ្ជញ្ច យោ នេតីតិ សម្ពន្ធោ។ យោ សំវណ្ណនាវិសេសោ តំ នេតិ សំកិលេសបក្ខំ បាបេតិ សំកិលេសវសេន សុត្តត្ថំ យោជេតីតិ អធិប្បាយោ។ **សមថេនា**តិ សមាធិនា។ **វិបស្សនាយា**តិ បញ្ញាយ, យោ នេតិ វោទានបក្ខំ បាបេតិ, តថា សុត្តត្ថំ យោជេតីតិ អធិប្បាយោ។ **សច្ចេហិ យោជយិត្វា**តិ នយន្តោ ច តណ្ហា ច អវិជ្ជា ច ភវមូលកត្តា សមុទយសច្ចំ, អវសេសា តេភូមកធម្មា ទុក្ខសច្ចំ, សមថវិបស្សនា មគ្គសច្ចំ, តេន បត្តព្ពា អសង្ខតធាតុ និរោធសច្ចន្តិ ឯវំ ឥមេហិ ចតូហិ សច្ចេហិ យោជេត្វា។ **អយំ នយោ នន្ទិយាវដ្ដោ**តិ យោ តណ្ហាវិជ្ជាហិ សំកិលេសបក្ខស្ស សុត្តត្ថស្ស សមថវិបស្សនាហិ វោទានបក្ខស្ស ចតុសច្ចយោជនមុខេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, អយំ នន្ទិយាវដ្ដោ នយោ នាមាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច នយស្ស ភូមិ គាថាយំ “នយោ”តិ វុត្តា, តស្មា សំវណ្ណនាវិសេសោតិ វុត្តំ។ ន ហិ អត្ថនយោ សំវណ្ណនា, ចតុសច្ចបដិវេធស្ស អនុរូបោ បុព្ពភាគេ អនុគាហណនយោ អត្ថនយោ។ តស្ស បន យា ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទីនំ វសេន តណ្ហាទិមុខេន នយភូមិរចនា, តត្ថ នយវោហារោ។

១៨. អកុសលេតិ ទ្វាទសចិត្តុប្បាទសង្គហិតេ សព្ពេបិ អកុសលេ ធម្មេ។ **សមូលេហី**តិ អត្តនោ មូលេហិ, លោភទោសមោហេហីតិ អត្ថោ។ **កុសលេ**តិ សព្ពេបិ ចតុភូមកេ កុសលេ ធម្មេ។ **កុសលមូលេហី**តិ កុសលេហិ អលោភាទិមូលេហិ **យោ នេតិ**។ នយន្តោ ច កុសលាកុសលំ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតំ ន ហោតីតិ **ភូតំ**។ បដយដាទយោ វិយ ន សម្មុតិសច្ចមត្តន្តិ **តថំ**។ អកុសលស្ស ឥដ្ឋវិបាកតាភាវតោ កុសលស្ស ច អនិដ្ឋវិបាកតាភាវតោ វិបាកេ សតិ អវិសំវាទកត្តា **អវិតថំ** នេតិ។ ឯវមេតេសំ តិណ្ណម្បិ បទានំ កុសលាកុសលវិសេសនតា ទដ្ឋព្ពា។ អថ វា អកុសលមូលេហិ អកុសលានិ កុសលមូលេហិ ច កុសលានិ នយន្តោ អយំ នយោ **ភូតំ តថំ អវិតថំ** នេតិ, ចត្តារិ សច្ចានិ និទ្ធារេត្វា យោជេតីតិ អត្ថោ។ ទុក្ខាទីនិ ហិ ពាធកាទិភាវតោ អញ្ញថាភាវាភាវេន ភូតានិ, សច្ចសភាវត្តា តថានិ, អវិសំវាទនតោ អវិតថានិ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០)។ **តិបុក្ខលំ តំ នយំ អាហូ**តិ យោ អកុសលមូលេហិ

សំកិលេសបក្ខស្ស កុសលមូលេហិ វោទានបក្ខស្ស សុត្តត្ថស្ស ចតុសច្ចយោជនមុខេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, តំ តិបុក្ខលំ នយន្តិ វទន្តីតិ អត្ថោ។

១៩. វិបល្លាសេហីតិ អសុភេ សុភន្តិអាទិនយប្បវត្តេហិ ចតូហិ វិបល្លាសេហិ។ **កិលេសេ**តិ កិលិស្សន្តិ វិពាធិយន្តីតិ កិលេសា, សំកិលិដ្ឋធម្មា, សំកិលេសបក្ខន្តិ អត្ថោ។ កេចិ "សំកិលេសេ"តិបិ បឋន្តិ, កិលេសសហិតេតិ អត្ថោ។ **ឥន្ទ្រិយេហី**តិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ។ **សទ្ធម្មេ**តិ បដិបត្តិបដិវេធសទ្ធម្មេ, វោទានបក្ខន្តិ អត្ថោ។ **ឯតំ នយ**ន្តិ យោ សុភសញ្ញាទីហិ វិបល្លាសេហិ សកលស្ស សំកិលេសបក្ខស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយាទីហិ វោទានបក្ខស្ស ចតុសច្ចយោជនវសេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, ឯតំ នយំ **នយវិទូ** សទ្ធម្មនយកោវិទា, អត្ថនយកុសលា ឯវ វា សីហវិក្កីឡិតំ នយន្តិ វទន្តីតិ អត្ថោ។

២០. វេយ្យាករណេសូតិ តស្ស តស្ស អត្ថនយស្ស យោជនត្ថំ កតេសុ សុត្តស្ស អត្ថវិស្សជ្ជនេសូតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ "តហិំ តហិ"ន្តិ។ **កុសលាកុសលា**តិ វោទានិយា សំកិលេសិកា ច តស្ស តស្ស នយស្ស ទិសាភូតធម្មា។ **វុត្តា**តិ សុត្តតោ និទ្ធារេត្វា កថិតា។ **មនសា វោលោកយតេ**តិ តេ យថាវុត្តធម្មេ ចិត្តេនេវ "អយំ បឋមា ទិសា អយំ ទុតិយា ទិសា"តិអាទិនា តស្ស តស្ស នយស្ស ទិសាភាវេន ឧបបរិក្ខតិ, វិចារេតីតិ អត្ថោ។ "ឱលោកយតេ តេ អពាហី"តិបិ បាឋោ។ តត្ថ **តេ**តិ តេ យថាវុត្តធម្មេ។ **អពាហី**តិ អព្ភន្តរំ, ចិត្តេ ឯវាតិ អត្ថោ។ **តំ ខុ ទិសាលោចនំ អាហូ**តិ ឱលោកយតេតិ ឯត្ថ យទេតំ ឱលោកនំ, តំ ទិសាលោចនំ នាម នយំ វទន្តិ។ **ខុ**-តិ ច និបាតោ អវធារណេ។ តេន ឱលោកនមេវ អយំ នយោ, ន កោចិ អត្ថវិសេសោតិ ទស្សេតិ។

២១. ឱលោកេត្វាតិ បឋមាទិទិសាភាវេន ឧបបរិក្ខិត្វា។ **ទិសាលោចនេនា**តិ ទិសាលោចននយេន ករណភូតេន។ យេន ហិ វិធិនា តស្ស តស្ស អត្ថនយស្ស យោជនាយ ទិសា ឱលោកីយន្តិ, សោ វិធិ ទិសាលោចនន្តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឧក្ខិបិយា**តិ ឧទ្ធរិត្វា, ទិសាភូតធម្មេ សុត្តតោ និទ្ធារេត្វាតិ អត្ថោ។ "ឧក្ខិបិយ យោ សមានេតី"តិបិ បឋន្តិ, តស្សត្ថោ – "យោ តេសំ ទិសាភូតធម្មានំ សមានយនំ ករោតី"តិ។ **យន្តិ** វា កិរិយាបរាមសនំ ។ **សមានេតី**តិ សមំ, សម្មា វា អានេតិ តស្ស តស្ស នយស្ស យោជនាវសេន។ កេ បន អានេតិ? សព្ពេ កុសលាកុសលេ តំតំនយទិសាភូតេ។ **អយំ នយោ**តិ សមានេតីតិ ឯត្ថ យទេតំ តំតំនយទិសាភូតធម្មានំ សមានយនំ, អយំ **អង្កុសោ** នាម នយោតិ អត្ថោ។ ឯតញ្ច ទ្វយំ "វោហារនយោ, កម្មនយោ"តិ ច វុច្ចតិ។

២២. ឯវំ ហារេ នយេ ច និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ នេសំ យោជនក្កមំ ទស្សេន្តោ **"សោឡស ហារា បឋម"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បឋមំ សោឡស ហារា "យោជេតព្ពា"តិ វចនសេសោ។ ហារសំវណ្ណនា បឋមំ កាតព្ពា ព្យញ្ជនបរិយេដ្ឋិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ទិសលោចនតោ**តិ ទិសាលោចនេន, អយមេវ វា បាឋោ។ **អង្កុសេន ហី**តិ **ហិ**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

ទ្វាទសបទំ

២៣. ឥទានិ យេសំ ព្យញ្ជនបទានំ អត្ថបទានញ្ច វសេន ទ្វាទស បទានិ សុត្តន្តិ វុត្តំ, តានិ បទានិ និទ្ទិសិតុំ **"អក្ខរំ បទ"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ អបរិយោសិតេ បទេ វណ្ណោ **អក្ខរំ** បរិយាយវសេន អក្ខរណតោ អសញ្ចរណតោ។ ន ហិ វណ្ណស្ស បរិយាយោ វិជ្ជតិ, អថ វណ្ណោតិ កេនដ្ឋេន វណ្ណោ? អត្ថសំវណ្ណនដ្ឋេន។ វណ្ណោ ឯវ ហិ ឯកក្ខរខណតាយ អបរាបរភាវេន បវត្តោ បទាទិភាវេន គយ្ហមានោ យថាសម្ពន្ធំ តំ តំ អត្ថំ វទតិ ។ ឯកក្ខរំ វា បទំ **អក្ខរំ**, កេចិ បន "មនសា ទេសនាវាចាយ អក្ខរណតោ អក្ខរ"ន្តិ វទន្តិ។

បទន្តិ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ បទំ, តំ នាមបទំ អាខ្យាតបទំ ឧបសគ្គបទំ និបាតបទន្តិ ចតុព្ពិធំ។ តត្ថ "ផស្សោ វេទនា ចិត្ត"ន្តិ ឯវមាទិកំ សត្វប្បធានំ នាមបទំ។ "ផុសតិ វេទយតិ វិជានាតី"តិ ឯវមាទិកំ កិរិយាបធានំ អាខ្យាតបទំ។ កិរិយាវិសេសគ្គហណនិមិត្តំ "ប" ឥតិ ឯវមាទិកំ ឧបសគ្គបទំ។ កិរិយាយ សត្វស្ស ច សរូបវិសេសប្បកាសនហេតុភូតំ "ឯវ"ន្តិ ឯវមាទិកំ និបាតបទំ។

ព្យញ្ជនន្តិ សង្ខេបតោ វុត្តំ បទាភិហិតំ អត្ថំ ព្យញ្ជយតីតិ ព្យញ្ជនំ, វាក្យំ។ តំ បន អត្ថតោ បទសមុទាយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បទមត្តសវនេបិ ហិ អធិការាទិវសេន លព្ភមានេហិ បទន្តរេហិ អនុសន្ធានំ កត្វាវ អត្ថសម្បដិបត្តិ ហោតីតិ វាក្យមេវ អត្ថំ ព្យញ្ជយតិ។ **និរុត្តី**តិ អាការាភិហិតំ និព្ពចនំ និរុត្តិ។

និទ្ទេសោតិ និព្ពចនវិគ្គហោ និរវសេសទេសនត្ថា និទ្ទេសោ។ បទេហិ វាក្យស្ស វិភាគោ អាការោ។ យទិ ឯវំ បទតោ អាការស្ស កោ វិសេសោតិ? អបរិយោសិតេ វាក្យេ អវិភជ្ជមានេ វា តទវយវោ បទំ។ ឧច្ចារណវសេន បរិយោសិតេ វាក្យេ វិភជ្ជមានេ វា តទវយវោ អាការោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ ឆន្នំ វចនំ ឆន្នវចនំ។ អាការោ ឆន្នវចនំ ឯតស្សាតិ **អាការឆន្នវចនំ**, ព្យញ្ជនបទំ។ ឯត្ថ ច ព្យញ្ជនន្តិ ឥមស្ស បទស្ស អនន្តរំ វត្តព្ពំ អាការបទំ និទ្ទេសបទានន្តរំ វទន្តេន "អាការឆន្នវចន"ន្តិ វុត្តំ, បទានុបុព្ពិកំ បន ឥច្ឆន្តេហិ តំ ព្យញ្ជនបទានន្តរមេវ កាតព្ពំ។ តថា ហិ វក្ខតិ "អបរិមាណា ព្យញ្ជនា អបរិមាណា អាការាតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ អាការេហិ វិភជតី"តិ ច។ កេចិ បន "អាការបទព្យញ្ជននិរុត្តិយោ ច និទ្ទេសោ"តិ បឋន្តិ។ **ឯត្តាវ ព្យញ្ជនំ សព្ព**ន្តិ យានិមានិ អក្ខរាទីនិ និទ្ទិដ្ឋានិ, ឯត្តកមេវ សព្ពំ ព្យញ្ជនំ, ឯតេហិ អសង្គហិតំ ព្យញ្ជនំ នាម នត្ថីតិ អត្ថោ។

២៤. **សង្កាសនា**តិ សំខិត្តេន កាសនា។ **បកាសនា**តិ បឋមំ កាសនា, កាសីយតិ ទីបីយតីតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ហិ អត្ថបទទ្វយេន អក្ខរបទេហិ វិភាវិយមានោ អត្ថាការោ គហិតោ។ យស្មា អក្ខរេហិ សុយ្យមានេហិ សុណន្តានំ វិសេសវិជានស្ស កតត្តា បទបរិយោសានេ បទត្ថសម្បដិបត្តិ ហោតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ "តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសេតិ បទេហិ បកាសេតីតិ, អក្ខរេហិ បទេហិ ច ឧគ្ឃាដេតី"តិ ច។

វិវរណាតិ វិត្ថារណា។ វិភជនា ច ឧត្តានីកម្មញ្ច បញ្ញត្តិ ច **វិភជនុត្តានីកម្មបញ្ញត្តិ**។ តត្ថ **វិភជនា**តិ វិភាគករណំ, ឧភយេនាបិ និទ្ទិសនមាហ។ ឥធ បុរិមនយេនេវ ព្យញ្ជនាការេហិ និទ្ទិសិយមានោ អត្ថាការោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧត្តានីកម្មំ** បាកដករណំ។ បការេហិ ញាបនំ **បញ្ញត្តិ**។ ទ្វយេនាបិ បដិនិទ្ទិសនំ កថេតិ។ ឯត្ថាបិ និរុត្តិនិទ្ទេសសង្ខាតេហិ ព្យញ្ជនបទេហិ និទ្ទិសិយមានោ អត្ថាការោ វុត្តោ, យោ បដិនិទ្ទិសីយតីតិ វុច្ចតិ។ **ឯតេហី**តិ ឯតេហិ ឯវំ សង្កាសនាទិវិនិមុត្តស្ស ទេសនាត្ថស្ស អភាវតោ។ **អត្ថោ**តិ សុត្តត្ថោ។ **កម្ម**ន្តិ ឧគ្ឃដនាទិកម្មំ។ សុត្តត្ថេន ហិ ទេសនាយ បវត្តិយមានេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទិវេនេយ្យានំ ចិត្តសន្តានស្ស បពោធនកិរិយានិព្ពត្តិ។ សោ ច សុត្តត្ថោ សង្កាសនាទិអាការោតិ។ តេន វុត្តំ – "អត្ថោ កម្មញ្ច និទ្ទិដ្ឋ"ន្តិ។

២៥. **តីណី**តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, តយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នវហិ បទេហី**តិ នវហិ កោដ្ឋាសេហិ ។ **អត្ថោ សមាយុត្តោ**តិ អត្ថោ សម្មា យុត្តោ ន វិនា វត្តតិ។ សព្ពស្ស ហិ ពុទ្ធវចនស្ស ចតុសច្ចប្បកាសនតោ អត្ថនយាញ្ច ចតុសច្ចយោជនវសេន បវត្តនតោ សព្ពោ បាឡិអត្ថោ អត្ថនយត្តយសង្គហិតោ សង្កាសនាទិអាការវិសេសវុត្តិ ចាតិ។

២៦. ឥទានិ យថានិទ្ទិដ្ឋេ ទេសនាហារាទិកេ នេត្តិប្បករណស្ស បទត្ថេ សុខគ្គហណត្ថំ គណនវសេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ទស្សេន្តោ "**អត្ថស្សា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចតុព្ពីសា**តិ សោឡស ហារា ឆ ព្យញ្ជនបទានិ ទ្វេ កម្មនយាតិ ឯវំ ចតុព្ពីស។ **ឧភយ**ន្តិ ឆ អត្ថបទានិ តយោ អត្ថនយាតិ ឥទំ នវវិធំ យថាវុត្តំ ចតុព្ពីសវិធញ្ចាតិ ឯតំ ឧភយំ។ **សង្កលយិត្វា**តិ សម្បិណ្ឌេត្វា។ "សង្ខេបយតោ"តិបិ បាឋោ, ឯកតោ ករោន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **ឯត្តិកា**តិ ឯតប្បមាណា, ឥតោ វិនិមុត្តោ កោចិ នេត្តិបទត្ថា នត្ថីតិ អត្ថោ។

ឯវំ តេត្តីសបទត្ថាយ នេត្តិយា សុត្តស្ស អត្ថបរិយេសនាយ យោ "សោឡស ហារា បឋម"ន្តិ នយេហិ បឋមំ ហារា សំវណ្ណេតព្ពាតិ ហារនយានំ សំវណ្ណនាក្កមោ ទស្សិតោ, ស្វាយំ ហារនយានំ ទេសនាក្កមេនេវ សិទ្ធោ។ ឯវំ សិទ្ធេ សតិ អយំ អារម្ភោ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ – សព្ពេបិមេ ហារា នយា ច ឥមិនា ទស្សិតក្កមេនេវ សុត្តេសុ សំវណ្ណនាវសេន យោជេតព្ពា, ន ឧប្បដិបាដិយាតិ។

កឹ បនេត្ថ ការណំ, យទេតេ ហារា នយា ច ឥមិនាវ កមេន ទេសិតាតិ? យទិបិ នាយមនុយោគោ កត្ថចិ អនុក្កមេ និវិសតិ, អបិ ច ធម្មទេសនាយ និស្សយផលតទុបាយសរិក្ខតានំ អស្សាទាទីនំ វិភាវនសភាវត្តា បកតិយា សព្ពសុត្តានុរូបាតិ សុវិញ្ញេយ្យភាវតោ បរេសញ្ច សំវណ្ណនាវិសេសានំ វិចយហារាទីនំ បតិដ្ឋាភាវតោ បឋមំ ទេសនាហារោ ទស្សិតោ។

បទបុច្ឆាវិស្សជ្ជនបុព្ពាបរានុគីតីហិ សទ្ធឹ ទេសនាហារបទត្ថានំ បវិចយសភាវតាយ តស្ស អនន្តរំ វិចយោ។ តថា ហិ វក្ខតិ "បទំ វិចិនតិ…បេ.… អាណត្តិ វិចិនតិ អនុគីតិ វិចិនតី"តិ។

វិចយេន ហារេន បវិចិតានំ អត្ថានំ យុត្តាយុត្តិវិចារណា យុត្តាតិ យុត្តិវិចារណភាវតោ វិចយានន្តរំ យុត្តិហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ វក្ខតិ – "វិចយេន ហារេន វិចិនិត្វា យុត្តិហារេន យោជេតព្ព"ន្តិ។

យុត្តាយុត្តានំយេវ អត្ថានំ ឧបបត្តិអនុរូបំ ការណបរម្បរាយ និទ្ធារណលក្ខណំ បទដ្ឋានចិន្តនំ កត្តព្ពន្តិ យុត្តិហារានន្តរំ បទដ្ឋានហារោ ទស្សិតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “យោ កោចិ ឧបនិស្សយោ យោ កោចិ បច្ចយោ ច, សព្ពោ សោ បទដ្ឋាន”ន្តិ។

យុត្តាយុត្តានំ ការណបរម្បរាយ បរិគ្គហិតសភាវានំយេវ ច ធម្មានំ អវុត្តានម្បិ ឯកលក្ខណតាយ គហណំ កាតព្ពន្តិ ទស្សនត្ថំ បទដ្ឋានានន្តរំ លក្ខណោ ហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ លក្ខណហារវិភង្គេ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា បដិច្ចសមុប្បាទំ ទស្សេត្វា “ឯវំ យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា”តិអាទិ វុត្តំ។

អត្ថតោ និទ្ធារិតានម្បិ ធម្មានំ និព្ពចនាទីនិ វត្តព្ពានិ, ន សុត្តេ សរូបតោ អាគតានមេវាតិ ទស្សនត្ថំ លក្ខណានន្តរំ ចតុព្យូហោ វុត្តោ។ ឯវញ្ហិ និរវសេសតោ អត្ថាវពោធោ ហោតិ, ឯវញ្ច កត្វា “យទា ហិ ភិក្ខុ អត្ថស្ស ច នាមំ ជានាតិ ធម្មស្ស ច នាមំ ជានាតិ តថា តថា នំ អភិនិរោបេតី”តិ អនវសេសបរិយាទានំ វក្ខតិ។ តថា “បុនប្បុនំ គព្ភមុបេតី”តិ ឯត្ថ “យេ ជរាមរណេន អដ្ដិយិតុកាមា ភវិស្សន្តិ , តេ ភវិស្សន្តិ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារា”តិអាទិនា សម្មាបដិបត្តី អធិប្បាយភាវេន វក្ខតិ។

និព្ពចនាធិប្បាយនិទានវចនេហិ សទ្ធឹ សុត្តេ បទត្ថានំ សុត្តន្តរសំសន្ទនសង្ខាតេ បុព្ពាបរវិចារេ ទស្សិតេ តេសំ សភាគវិសភាគធម្មន្តរាវដ្ដនំ សុខេន សក្កា ទស្សេតុន្តិ ចតុព្យូហានន្តរំ អាវដ្ដោ វុត្តោ។ តេនេវ ហិ “អារម្ភថ និក្កមថា”តិ គាថាយំ អារម្ភនិក្កមនពុទ្ធសាសនយោគធុននេហិ វីរិយសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយានិ និទ្ធារេត្វា តទនុយោគស្ស មូលំ “បមាទោ”តិ សុត្តន្តរេ ទស្សិតោ បមាទោ អាវដ្ដិតោ។

សភាគវិសភាគធម្មាវដ្ដនេ និយោជិតេ សាធារណាសាធារណវសេន សំកិលេសវោទានធម្មានំ បទដ្ឋានតោ ភូមិតោ ច វិភាគោ សក្កា សុខេន យោជេតុន្តិ អាវដ្ដានន្តរំ វិភត្តិហារោ វុត្តោ។ យតោ វិភត្តិហារវិភង្គេ “កតមេ ធម្មា សាធារណា? ទ្វេ ធម្មា សាធារណា, នាមសាធារណា វត្ថុសាធារណា ចា”តិ អារភិត្វា “មិច្ឆត្តនិយតានំ សត្តានំ អនិយតានញ្ច សត្តានំ ទស្សនប្បហាតព្ពា កិលេសា សាធារណា, បុថុជ្ជនស្ស សោតាបន្នស្ស ច កាមរាគព្យាបាទា សាធារណា”តិអាទិនា សភាគវិសភាគបរិយាយវន្តេយេវ ធម្មេ វិភជិស្សតិ។

សាវជ្ជានវជ្ជធម្មានំ សប្បដិភាគាភាវតោ តេសំ វិភាគេ កតេ សុត្តាគតេ ធម្មេ អកសិរេន បដិបក្ខតោ បរិវត្តេតុំ សក្កាតិ វិភត្តិអនន្តរំ បរិវត្តនហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ “សម្មាទិដ្ឋិស្ស បុរិសបុគ្គលស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ភវតី”តិ បដិវិភត្តសភាវេ ឯវ ធម្មេ បរិវត្តនហារវិភង្គេ ឧទាហរិស្សតិ។

បដិបក្ខតោ បរិវត្តិតាបិ ធម្មា បរិយាយវចនេហិ ពោធេតព្ពា, ន សុត្តេ អាគតាយេវាតិ ទស្សនត្ថំ បរិវត្តនានន្តរំ វេវចនហារោ វុត្តោ។

ឯវំ តេ ធម្មា បរិយាយសទ្ទតោបិ វិភាវិតា ហោន្តីតិ បរិយាយតោ បកាសិតានំ ធម្មានំ បភេទតោ បញ្ញត្តិវសេន វិភជនំ សុខេន សក្កា ញាតុន្តិ វេវចនហារានន្តរំ បញ្ញត្តិហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បរិយាយបញ្ញត្តិវិភាគំ សុពោធនញ្ច បញ្ញត្តិហារវិភង្គេ វក្ខតិ។

បភវបរិញ្ញាទិបញ្ញត្តិវិភាគមុខេន បដិច្ចសមុប្បាទសច្ចាទិធម្មវិភាគេ កតេ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បដិច្ចសមុប្បាទាទិមុខេន អវតារណំ សក្កា ទស្សេតុន្តិ បញ្ញត្តិអនន្តរំ ឱតរណោ ហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ “ឧទ្ធំ អធោ”តិ គាថំ ឧទ្ទិសិត្វា “វិប្បមុត្តោ”តិ បទេន អសេក្ខំ វិជ្ជំ និទ្ធារេត្វា “វិជ្ជុប្បាទា អវិជ្ជានិរោធោ”តិអាទិនា បដិច្ចសមុប្បាទំ ឧទាហរិស្សតិ។

ធាតាយតនាទីសុ ឱតារិតានំ សុត្តេ បទត្ថានំ បុច្ឆារម្ភវិសោធនំ សក្កា សុខេន សម្បាទេតុន្តិ ឱតរណានន្តរំ សោធនោ ហារោ វុត្តោ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “យត្ថ ឯវំ សុទ្ធោ អារម្ភោ, សោ បញ្ហោ វិស្សជ្ជិតោ ភវតី”តិអាទិ។

វិសោធិតេសុ សុត្តេ បទបទត្ថេសុ តត្ថ លព្ភមានសាមញ្ញវិសេសភាវោ សុករោ ហោតីតិ ទស្សេតុំ សោធនានន្តរំ អធិដ្ឋានោ ហារោ ទស្សិតោ។ សោធនោ ហិ អធិដ្ឋានស្ស ពហុបការោ, តតោ ឯវ ហិ “យថា យថា វា បន បុច្ឆិតំ, តថា តថា វិស្សជ្ជយិតព្ព”ន្តិ វក្ខតិ។

សាមញ្ញវិសេសភូតេសុ សាធារណាសាធារណេសុ ធម្មេសុ បវេទិតេសុ បរិក្ខារសង្ខាតស្ស សាធារណាសាធារណរូបស្ស បច្ចយហេតុរាសិស្ស បភេទោ សុវិញ្ញេយ្យោតិ អធិដ្ឋានានន្តរំ បរិក្ខារោ វុត្តោ ។ តថា ហិ វក្ខតិ “អសាធារណ

លក្ខណោ ហេតុ, សាធារណលក្ខណោ បច្ចយោ។ យថា កឹ ភវេ, យថា អង្កុរស្ស និព្ពត្តិយា ពីជំ អសាធារណំ, បថវី អាបោ ច សាធារណា”តិអាទិ។

អសាធារណោ សាធារណោ ច ការណេ ទស្សិតេ តស្ស អត្ថនោ ផលេសុ ការណាការោ តេសំ ហេតុផលានំ បភេទតោ ទេសនាការោ ភាវេតព្ពបហាតព្ពធម្មានំ ភាវនាបហានានិ ច និទ្ធារេត្វា វុច្ចមានានិ សម្មា សុត្តស្ស អត្ថំ តថត្តាវពោធាយ សំវត្តន្តីតិ បរិក្ខារានន្តរំ សមារោបនោ ហារោ ទស្សិតោតិ។ ឥទំ ហារានំ អនុក្កមការណំ។

នយានំ បន វេនេយ្យត្តយប្បយោជិតត្តា អត្ថនយត្តយូបទេសស្ស តទនុក្កមេនេវ នន្ទិយាវដ្ដាទីនំ តិណ្ណំ អត្ថនយានំ កមោ វេទិតព្ពោ។ ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទយោ ហិ តយោ វេនេយ្យា នន្ទិយាវដ្ដាទយោ បយោជេន្តិ។ តស្មា តេ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសបដិនិទ្ទេសា វិយ យថាក្កមំ តេសំ ឧបការាយ សំវត្តន្តីតិ។ តថា ហិ នេសំ ចត្តារោ ឆ អដ្ឋ ច មូលបទា និទ្ទិដ្ឋា។ ឥតរស្ស បន នយទ្វយស្ស អត្ថនយត្តយស្ស ភូមិយា អាលោចនំ តស្ស តត្ថ សមានយនញ្ចាតិ ឥមិនា ការណេន ឧទ្ទេសក្កមោ វេទិតព្ពោ។ ន ហិ សក្កា អនោលោកេត្វា សមានេតុន្តិ។

ឯតបរមតា ច ហារានំ ឯត្តកេហិ បការវិសេសេហិ អត្ថនយត្តយសហិតេហិ សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ធារិយមានោ វេនេយ្យានំ អលមនុត្តរាយ បឋមាយ ភូមិយា សមធិគមាយាតិ វេទិតព្ពោ។ ទស្សនភូមិសមនុប្បត្តិអត្ថា ហិ នេត្តិប្បករណទេសនាតិ។ អថ វា ឯតទន្តោគធត្តា សព្ពេសំ សុត្តស្ស សំវណ្ណនាវិសេសានំ ឯត្តាវតា ហារានំ ទដ្ឋព្ពា។ យត្តកា ហិ សុត្តស្ស សំវណ្ណនាវិសេសា, សព្ពេ តេ នេត្តិឧបទេសាយត្តាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។

តថា ហិ យេ កេចិ សុត្តស្ស សំវណ្ណនាបការា និទ្ទិសីយន្តិ។ សេយ្យថិទំ – សុត្តស្ស សមុដ្ឋានំ វត្តព្ពំ, អធិប្បាយោ វិភាវេតព្ពោ, អនេកធា បទត្ថោ សំវណ្ណេតព្ពោ, វិធិ អនុវាទោ ច វេទិតព្ពោ, វិរោធោ សមាធាតព្ពោ, អនុសន្ធិយា អនុរូបំ និគមេតព្ពន្តិ។ តថា សុត្តស្ស បយោជនំ បិណ្ឌត្ថោ បទត្ថោ អនុសន្ធិ ចោទនា បរិហារោ ច អត្ថំ វទន្តេន វត្តព្ពាតិ។ តថា ឧបោគ្ឃាដបទវិគ្គហបទត្ថចាលនាបច្ចុបដ្ឋានានិ វត្តព្ពានីតិ។

តថា តិស្សោ កថា ឯកនាឡិកា ចតុរស្សា និសិន្នវត្តិកា។ តត្ថ បាឡឹ វត្វា ឯកេកបទស្ស អត្ថកថនំ **ឯកនាឡិកា** នាម។

បដិបក្ខំ ទស្សេត្វា បដិបក្ខស្ស ឧបមំ ទស្សេត្វា សបក្ខំ ទស្សេត្វា សបក្ខស្ស ឧបមំ ទស្សេត្វា កថនំ **ចតុរស្សា** នាម។

វិសភាគធម្មវសេនេវ បរិយោសានំ គន្ត្វា បុន សភាគធម្មវសេនេវ បរិយោសានគមនំ **និសិន្នវត្តិកា** នាម។

ភេទកថាយ តត្វកថាយ បរិយាយវចនេហិ ច សុត្តំ សំវណ្ណេតព្ពន្តិ ច ឯវមាទយោ។ តេសម្បិ ឯត្ថេវ អវរោធោ, យស្មា តេ ឥធ កតិបយហារសង្គហិតាតិ។

នយានំ បន យស្មា ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទយោ តយោ ឯវ វេនេយ្យា សច្ចាភិសមយភាគិនោ តទត្ថាយ ច អត្ថនយទេសនា, តស្មា សតិបិ សំកិលេសវោទានធម្មានំ យថាវុត្តមូលបទភេទតោ វឌ្ឍេត្វា វិភជិតព្ពប្បការេ តថា មូលបទានិ អវឌ្ឍេត្វា វេនេយ្យត្តយវសេនេវ ឯតបរមតា វុត្តា។ នវសុ នវសុ ឯវ ហិ មូលបទេសុ សព្ពេសំ សំកិលេសវោទានធម្មានំ អន្តោគធភាវតោ ន តានិ វឌ្ឍេតព្ពានិ វេនេយ្យត្តយាធិការតោ ន ហាបេតព្ពានីតិ នយានំ ឯតបរមតា ទដ្ឋព្ពា។

កម្មនយានំ បន អាលោចនសមានយនតោ អញ្ញស្ស បការន្តរស្ស អសម្ភវតោ ឯតបរមតា។ **ហេត្វាទី**តិ ឯត្ថ អាទិសទ្ទេន ផលភូមិឧបនិសាសភាគវិសភាគលក្ខណនយាទយោ បរិគ្គហិតា។ តេសុ **ហេតូ**តិ ការណំ, យោ ធម្មោតិបិ វុច្ចតិ, សោ បន បច្ចយភាវេន ឯកវិធោ។ ការកោ សម្បាបកោតិ ទុវិធោ។ បុន ការកោ ញាបកោ សម្បាបកោតិ តិវិធោ។ ហេតុហេតុ បច្ចយហេតុ ឧត្តមហេតុ សាធារណហេតូតិ ចតុព្ពិធោ។ បច្ចយធម្មោ កុសលោ អកុសលោ សទ្ធោ អរិយមគ្គោតិ បញ្ចវិធោ។ តថា សភាគហេតុ អសភាគហេតុ អជ្ឈត្តិកហេតុ ពាហិរហេតុ ជនកហេតុ បរិគ្គាហកហេតុ សាធារណហេតុ អសាធារណហេតុ សមនន្តរហេតុ បរម្បរហេតុ សហជាតហេតុ អសហជាតហេតុ សាសវហេតុ អនាសវហេតូតិអាទិនា អនេកវិធោ ចាតិ វេទិតព្ពោ។

ផលម្បិ បច្ចុប្បន្នភាវេន ឯកវិធំ។ អធិគន្តព្ពតោបិ សម្បាបកហេតុវសេន ផលបរិយាយោ លព្ភតីតិ និព្ពត្តេតព្ពអធិគន្តព្ពភាវតោ ទុវិធំ។ ញាបេតព្ពនិព្ពត្តេតព្ពបត្តព្ពតោ តិវិធំ។ បច្ចុប្បន្នវិបាក

កិរិយាវចនត្ថនិព្ពានវសេន បញ្ចវិធំ។ សភាគហេតុនិព្ពត្តំ អសភាគហេតុនិព្ពត្តន្តិ ឯវមាទិវសេន អនេកវិធញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។ តថា លោកិយំ លោកុត្តរន្តិ។ តត្ថ លោកុត្តរំ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ លោកិយផលំ ទុវិធំ កាយិកំ មានសញ្ច ។ តត្ថ កាយិកំ បញ្ចទ្វារិកំ, អវសិដ្ឋំ មានសំ។ យញ្ច តាយ តាយ សុត្តទេសនាយ សាធេតព្ពំ, តទបិ ផលន្តិ។

ភូមីតិ សាសវភូមិ អនាសវភូមិ សង្ខតភូមិ អសង្ខតភូមិ ទស្សនភូមិ ភាវនាភូមិ បុថុជ្ជនភូមិ សេក្ខភូមិ អសេក្ខភូមិ សាវកភូមិ បច្ចេកពុទ្ធភូមិ សម្មាសម្ពុទ្ធភូមិ ឈានភូមិ អសមាហិតភូមិ បដិបជ្ជមានភូមិ បដិបន្នភូមិ បឋមាភូមិ យាវ ចតុត្ថីភូមិ កាមាវចរភូមិ យាវ លោកុត្តរភូមីតិ ពហុវិធា។ តត្ថ សាសវភូមិ បរិត្តមហគ្គតា ធម្មា។ អនាសវភូមិ អប្បមាណា ធម្មា។ សង្ខតភូមិ និព្ពានវជ្ជា សព្ពេ សភាវធម្មា។ អសង្ខតភូមិ អប្បច្ចយា ធម្មា។ ទស្សនភូមិ បឋមមគ្គផលធម្មា។ ភាវនាភូមិ អវសិដ្ឋមគ្គផលធម្មា។ បុថុជ្ជនភូមិ ហីនមជ្ឈិមា ធម្មា។ សេក្ខភូមិ ចត្តារោ អរិយមគ្គធម្មា ហេដ្ឋិមា ច តយោ ផលធម្មា។ អសេក្ខភូមិ អគ្គផលធម្មា។ សាវកបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធធម្មា សាវកាទិភូមិយោ។ ឈានភូមិ ឈានធម្មា។ អសមាហិតភូមិ ឈានវជ្ជិតា ធម្មា។ បដិបជ្ជមានភូមិ មគ្គធម្មា។ បដិបន្នភូមិ ផលធម្មា។ បឋមាទិភូមិយោ សហ ផលេន ចត្តារោ មគ្គា អបរិយាបន្នា ធម្មា "បឋមាយ ភូមិយា បត្តិយា"តិអាទិវចនតោ។ កាមាវចរាទិភូមិយោ កាមាវចរាទិធម្មា។ យេ ច ធម្មា តេសំ តេសំ ហារនយានំ បតិដ្ឋានភាវេន សុត្តេសុ និទ្ធារីយន្តិ, តេបិ ភូមិយោតិ វិញ្ញាតព្ពា។

ឧបនិសាតិ ពលវការណំ, យោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ វុច្ចតិ។ យញ្ច សន្ធាយ សុត្តេ "ទុក្ខូបនិសា សទ្ធា សទ្ធូបនិសំ 'សីល'ន្តិ យាវ វិមុត្តូបនិសំ វិមុត្តិញាណទស្សន"ន្តិ វុត្តំ។ អបិ ច ឧបនិសាតិ តស្មឹ តស្មឹ សមយេ សិទ្ធន្តេ ហទយភូតំ អព្ភន្តរំ វុច្ចតិ។ តថាបិ នេត្តិហទយំ, យំ សម្មា បរិគ្គណ្ហន្តា ធម្មកថិកា តស្មឹ តស្មឹ សុត្តេ អាគតធម្មមុខេន សព្ពហារនយយោជនាយ សមត្ថា ហោន្តិ។ កឹ បនេតំ នេត្តិហទយំ? យទិទំ ឯកស្សេវ តេត្តឹសវិធស្ស បករណបទត្ថសោឡសស្ស អដ្ឋវីសតិវិធបដ្ឋានវិភង្គសហិតស្ស វិសយោ សហ និមិត្តវិភាគេន អសង្ករតោ វវត្ថិតោ។

សេយ្យថិទំ – ទេសនាហារស្ស អស្សាទាទយោ វិសយោ, តស្ស អស្សាទាទិវិភាវនលក្ខណត្តា។ តស្ស អស្សាទោ សុខំ សោមនស្សន្តិ ឯវមាទិវិភាគោ, តស្ស និមិត្តំ ឥដ្ឋារម្មណាទិ, អយញ្ច អត្ថោ ទេសនាហារវិចយហារនិទ្ទេសវណ្ណនាយំ វិត្ថារតោ បកាសិតោ ឯវ។ សុត្តេ អាគតធម្មស្ស សភាគវិសភាគធម្មាវដ្ដនវិសយោ អាវដ្ដហារោ, តទុភយអាវដ្ដនលក្ខណត្តា។ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បច្ចនីកធម្មវិសយោ បរិវត្តនហារោ, បដិបក្ខធម្មបរិវត្តនលក្ខណត្តា។ បទដ្ឋានបរិក្ខារេសុ អាសន្នការណំ ឧបនិស្សយការណញ្ច បទដ្ឋានំ, ហេតុ បរិក្ខារោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

សភាគវិសភាគធម្មា ច តេសំ តេសំ ធម្មានំ អនុកូលបដិកូលធម្មា យថាក្កមំ វេទិតព្ពា។ យថា – សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាសង្កប្បោ សភាគោ, មិច្ឆាសង្កប្បោ វិសភាគោតិ ឥមិនា នយេន សព្ពំ សភាគវិសភាគតោ វេទិតព្ពំ។

លក្ខណន្តិ សភាវោ។ សោ ហារនយានំ និទ្ទេសេ វិភាវិតោ ឯវ។

យំ បនេតំ ហេតុអាទិវិសេសវិនិមុត្តំ ហារនយានំ យោជនានិពន្ធនំ, សោ នយោ។ យថាហ – **លក្ខណហារេ** "ឯវំ យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា កិច្ចតោ ច លក្ខណតោ ច សាមញ្ញតោ ចា"តិអាទិ។ តថា វិចយេន ហារេន វិចិនិត្វា យុត្តិហារេន យោជេតព្ពាតិ។ តថា សោធនហារាទីសុ សុទ្ធោ អារម្ភោ ហោតិ, សោ បញ្ហោ វិស្សជ្ជិតោ ភវតីតិ ឯវមាទិ។ ឯកត្តាទយោបិ នយា ឥធ នយោតិ គហេតព្ពា។

ឯវំ ហេតុផលាទីនិ ឧបធារេត្វា នេសំ វសេន តត្ថ តត្ថ សុត្តេ លព្ភមានបទត្ថនិទ្ធារណមុខេន យថាលក្ខណំ ឯតេ ហារា នយា ច យោជេតព្ពា។ វិសេសតោ បន បទដ្ឋានបរិក្ខារា ហេតុវសេន។ ទេសនាវិចយចតុព្យូហសមារោបនា ហេតុផលវសេន។ តថា វេវចនបញ្ញត្តិឱតរណសោធនា ផលវសេនេវាតិ កេចិ។ វិភត្តិ ហេតុភូមិវសេន។ បរិវត្តោ វិសភាគវសេន។ អាវដ្ដោ សភាគវិសភាគវសេន។ លក្ខណយុត្តិអធិដ្ឋានា នយវសេន យោជេតព្ពាតិ។ ឯត្ថាវតា ច យំ វុត្តំ –

> "សាមញ្ញតោ វិសេសេន, បទត្ថោ លក្ខណំ កមោ;
> ឯត្តាវតា ច ហេត្វាទី, វេទិតព្ពា ហិ វិញ្ញុនា"តិ។

អយំ គាថា វុត្តា ហោតិ។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បដិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ទេសនាហារវិភង្គវណ្ណនា

៥. ឯវំ ហារាទយោ សុខគ្គហណត្ថំ គាថាពន្ធវសេន សរូបតោ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តេសុ ហារេ តាវ បដិនិទ្ទេសវសេន វិភជិតុំ **“តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កតមោ**តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **ទេសនាហារោ**តិ បុច្ឆិតព្ពធម្មនិទស្សនំ។ កិញ្ចាបិ ទេសនាហារោ និទ្ទេសវារេ សរូបតោ ទស្សិតោ, បដិនិទ្ទេសស្ស បន វិសយំ ទស្សេន្តោ **“អស្សាទាទីនវតា”**តិ គាថំ ឯកទេសេន បច្ចាមសតិ។ អយំ ទេសនាហារោ បុព្ពាបរាបេក្ខោ។ តត្ថ បុព្ពាបេក្ខត្តេ “កតមោ ទេសនាហារោ”តិ បុច្ឆិត្វា “អស្សាទាទីនវតា”តិ សរូបតោ ទស្សិតស្ស និគមនំ ហោតិ។ បរាបេក្ខត្តេ បន “អយំ ទេសនាហារោ កឹ ទេសយតី”តិ ទេសនាកិរិយាយ កត្តុនិទ្ទេសោ ហោតិ។ តេន ទេសនាហារស្ស អន្វត្ថសញ្ញតំ ទស្សេតិ។ **ទេសយតី**តិ សំវណ្ណេតិ, វិត្ថារេតីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ អនេន ទេសេតព្ពធម្មេ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“អស្សាទ”**ន្តិអាទិមាហ, តំ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។ តស្មា ឥតោ បរម្បិ អវុត្តមេវ វណ្ណយិស្សាម។ “តត្ថ បន អាគតេ អស្សាទាទិកេ អយំ ហារោ សំវណ្ណេតី”តិ អនុយោគំ មនសិកត្វា ទេសនាហារេន សំវណ្ណេតព្ពធម្មំ ទស្សេន្តោ **“ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”**តិអាទិកំ សព្ពបរិយត្តិធម្មសង្គាហកំ ភគវតោ ឆឆក្កទេសនំ ឯកទេសេន ទស្សេតិ។

តត្ថ **ធម្ម**ន្តិ អយំ **ធម្ម**-សទ្ទោ បរិយត្តិសច្ចសមាធិបញ្ញាបកតិបុញ្ញាបត្តិញេយ្យាទីសុ ពហូសុ អត្ថេសុ ទិដ្ឋប្បយោគោ។ តថា ហិ “ឥធ, ភិក្ខុ, ធម្មំ បរិយាបុណាតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៧៣) បរិយត្តិធម្មេ ទិស្សតិ។ “ទិដ្ឋធម្មោ បត្តធម្មោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៩៩; មហាវ. ១៨) សច្ចេ។ “ឯវំធម្មា តេ ភគវន្តោ អហេសុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៣, ១៤៥) សមាធិម្ហិ។ “សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ”តិ ឯវមាទីសុ (ជា. ១.១.៥៧; ១.២.១៤៧-១៤៨) បញ្ញាយំ។ “ជាតិធម្មានំ, ភិក្ខវេ, សត្តាន”ន្តិ ឯវមាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៩៨; ម. និ. ១.១៣១) បកតិយំ ។ “ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិ”ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១០.១០២; ១.១៥.៣៨៥) បុញ្ញេ។ “ចត្តារោ បារាជិកា ធម្មា”តិ ឯវមាទីសុ (បារា. ២៣៣) អាបត្តិយំ។ “កុសលា ធម្មា អកុសលាធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១) ញេយ្យេ។ ឥធ បន បរិយត្តិយំ ទដ្ឋព្ពោតិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.មូលបរិយាយសុត្តវណ្ណនា; ធ. ស. អដ្ឋ. ចិត្តុប្បាទកណ្ឌ ១; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ១.១)។

វោតិ បន អយំ **វោ**-សទ្ទោ “ហន្ទ ទានិ, ភិក្ខវេ, បវារេមិ វោ”តិ (សំ. និ. ១.២១៥) ឯត្ថ ឧបយោគត្ថេ អាគតោ។ “សន្និបតិតានំ វោ, ភិក្ខវេ, ទ្វយំ ករណីយ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៧៣) ករណត្ថេ។ “យេ ហិ វោ អរិយា បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តា”តិអាទីសុ បទបូរណេ។ “អារោចយាមិ វោ, ភិក្ខវេ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៧២) សម្បទានត្ថេ។ ឥធាបិ សម្បទានត្ថេ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ភិក្ខនសីលតាទិគុណយោគេន ភិក្ខូ, ភិន្នកិលេសតាទិគុណយោគេន វា។ អថ វា សំសារេ ភយំ ឥក្ខន្តីតិ ភិក្ខូ។ **ភិក្ខវេ**តិ តេសំ អាលបនំ។ តេន តេ ធម្មស្សវនេ និយោជេន្តោ អត្តនោ មុខាភិមុខំ ករោតិ។ **ទេសេស្សាមី**តិ កថេស្សាមិ។ តេន នាហំ ធម្មិស្សរតាយ តុម្ហេ អញ្ញំ កិញ្ចិ ការេយ្យាមិ, អនាវរណញាណេន សព្ពំ ញេយ្យធម្មំ បច្ចក្ខការិតាយ បន ធម្មំ ទេសេស្សាមីតិ ឥទានិ បវត្តិយមានំ ធម្មទេសនំ បដិជានាតិ។ **អាទិកល្យាណ**ន្តិអាទីសុ អាទិម្ហិ កល្យាណំ **អាទិកល្យាណំ,** អាទិកល្យាណមេតស្សាតិ វា **អាទិកល្យាណំ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ សីលេន អាទិកល្យាណំ។ សមាធិនា មជ្ឈេកល្យាណំ។ បញ្ញាយ បរិយោសានកល្យាណំ។ ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ វា អាទិកល្យាណំ។ ធម្មសុធម្មតាយ មជ្ឈេកល្យាណំ។ សង្ឃសុប្បដិបត្តិយា បរិយោសានកល្យាណំ។ អថ វា ឧគ្ឃដិតញ្ញុវិនយនេន អាទិកល្យាណំ។ វិបញ្ចិតញ្ញុវិនយនេន មជ្ឈេកល្យាណំ នេយ្យបុគ្គលវិនយនេន បរិយោសានកល្យាណំ។ អយមេវត្ថោ ឥធាធិប្បេតោ។

អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ សង្កាសនាទិឆអត្ថបទសមាយោគតោ វា **សាត្ថំ**។ អក្ខរាទិឆព្យញ្ជនបទសមាយោគតោ **សព្យញ្ជនំ**។ អយមេវត្ថោ ឥធាធិប្បេតោ។ ឧបនេតព្ពាភាវតោ ឯកន្តេន បរិបុណ្ណន្តិ **កេវលបរិបុណ្ណំ**។ អបនេតព្ពាភាវតោ **បរិសុទ្ធំ**។ សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា វា **បរិបុណ្ណំ**។ ចតុរោឃនិត្ថរណាយ បវត្តិយា លោកាមិសនិរបេក្ខតាយ ច **បរិសុទ្ធំ**។ ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ ព្រហ្មានំ វា សេដ្ឋានំ អរិយានំ ចរិយំ សិក្ខត្តយសង្គហំ សាសនំ **ព្រហ្មចរិយំ បកាសយិស្សាមិ** បរិទីបយិស្សាមីតិ អត្ថោ។

ឯវំ ភគវតា ទេសិតោ បកាសិតោ ច សាសនធម្មោ យេសំ អស្សាទាទីនំ ទស្សនវសេន បវត្តោ, តេ អស្សាទាទយោ ទេសនាហារស្ស វិសយភូតា យត្ថ យត្ថ បាឋេ សវិសេសំ វុត្តា, តតោ តតោ និទ្ធារេត្វា ឧទាហរណវសេន ឥធានេត្វា ទស្សេតុំ **“តត្ថ កតមោ អស្សាទោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កាម**ន្តិ មនាបិយរូបាទិតេភូមកធម្មសង្ខាតំ វត្ថុកាមំ។ **កាមយមានស្សា**តិ ឥច្ឆន្តស្ស។ **តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតី**តិ តស្ស កាមយមានស្ស សត្តស្ស តំ កាមសង្ខាតំ វត្ថុ សមិជ្ឈតិ ចេ, សចេ សោ តំ លភតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អទ្ធា បីតិមនោ ហោតី**តិ ឯកំសេន តុដ្ឋចិត្តោ ហោតិ។ **លទ្ធា**តិ លភិត្វា។ **មច្ចោ**តិ សត្តោ។ **យទិច្ឆតី**តិ យំ ឥច្ឆតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **និទ្ទេសេ** (មហានិ. ១) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **អយំ អស្សាទោ**តិ យាយំ អធិប្បាយសមិជ្ឈនា ឥច្ឆិតលាភេ បីតិមនតា សោមនស្សំ, អយំ អស្សាទេតព្ពតោ អស្សាទោ។

តស្ស ចេ កាមយានស្សាតិ តស្ស បុគ្គលស្ស កាមេ ឥច្ឆមានស្ស, កាមេន វា យាយមានស្ស។ **ឆន្ទជាតស្សា**តិ ជាតតណ្ហស្ស។ **ជន្តុនោ**តិ សត្តស្ស។ **តេ កាមា បរិហាយន្តី**តិ តេ វត្ថុកាមា កេនចិ អន្តរាយេន វិនស្សន្តិ ចេ។ **សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតី**តិ អថ អយោមយាទិនា សល្លេន វិទ្ធោ វិយ បីឡិយតីតិ អត្ថោ។ **អយំ អាទីនវោ**តិ យាយំ កាមានំ វិបរិណាមញ្ញថាភាវា កាមយានស្ស សត្តស្ស រុប្បនា ទោមនស្សុប្បត្តិ, អយំ អាទីនវោ។

យោ កាមេ បរិវជ្ជេតីតិ យោ ភិក្ខុ យថាវុត្តេ កាមេ តត្ថ ឆន្ទរាគស្ស វិក្ខម្ភនេន វា សមុច្ឆិន្ទនេន វា សព្ពភាគេន វជ្ជេតិ។ យថា កឹ? **សប្បស្សេវ បទា សិរោ**តិ, យថា កោចិ បុរិសោ ជីវិតុកាមោ កណ្ហសប្បំ បជិបថេ បស្សិត្វា អត្តនោ បាទេន តស្ស សិរំ បរិវជ្ជេតិ, **សោមំ...បេ.... សមតិវត្តតី**តិ សោ ភិក្ខុ សព្ពំ លោកំ វិសរិត្វា ឋិតត្តា លោកេ វិសត្តិកាសង្ខាតំ ឥមំ តណ្ហំ សតិមា ហុត្វា សមតិក្កមតីតិ។ **ឥទំ និស្សរណ**ន្តិ យទិទំ វិសត្តិកាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ និព្ពានារម្មណេន អរិយមគ្គេន សមតិវត្តនំ, ឥទំ និស្សរណំ។

ខេត្តន្តិ កេទារាទិខេត្តំ។ **វត្ថុ**ន្តិ ឃរវត្ថុអាទិវត្ថុំ។ **ហិរញ្ញំ វា**តិ កហាបណសង្ខាតំ សុវណ្ណសង្ខាតញ្ច ហិរញ្ញំ។ **វា-**សទ្ទោ វិកប្បនត្ថោ, សោ សព្ពបទេសុ យោជេតព្ពោ។ **គវាស្ស**ន្តិ គាវោ ច អស្សេ ចាតិ គវាស្សំ។ **ទាសបោរិស**ន្តិ ទាសេ ច បោរិសេ ចាតិ ទាសបោរិសំ។ **ថិយោ**តិ ឥត្ថិយោ។ **ពន្ធូ**តិ ញាតិពន្ធវោ។ **បុថូ កាមេ**តិ អញ្ញេបិ វា មនាបិយរូបាទិកេ ពហូ កាមគុណេ។ **យោ នរោ អនុគិជ្ឈតី**តិ យោ សត្តោ អនុ អនុ អភិកង្ខតិ បត្ថេតីតិ អត្ថោ។ **អយំ អស្សាទោ**តិ យទិទំ ខេត្តាទីនំ អនុគិជ្ឈនំ, អយំ អស្សាទេតិ វត្ថុកាមេ ឯតេនាតិ អស្សាទោ។

អពលា នំ ពលីយន្តីតិ ខេត្តាទិភេទេ កាមេ អនុគិជ្ឈន្តំ តំ បុគ្គលំ កុសលេហិ បហាតព្ពត្តា អពលសង្ខាតា កិលេសា ពលីយន្តិ អភិភវន្តិ, សទ្ធាពលាទិវិរហេន វា អពលំ តំ បុគ្គលំ អពលា កិលេសា ពលីយន្តិ, អពលត្តា អភិភវន្តីតិ អត្ថោ។ **មទ្ទន្តេនំ បរិស្សយា**តិ ឯនំ កាមគិទ្ធំ កាមេ បរិយេសន្តំ រក្ខន្តញ្ច សីហាទយោ ច បាកដបរិស្សយា កាយទុច្ចរិតាទយោ ច អបាកដបរិស្សយា មទ្ទន្តិ។ **តតោ នំ...បេ.... ទក**ន្តិ តតោ តេហិ បាកដាបាកដបរិស្សយេហិ អភិភូតំ តំ បុគ្គលំ ជាតិអាទិទុក្ខំ សមុទ្ទេ ភិន្ននាវំ ឧទកំ វិយ អន្វេតិ អនុគច្ឆតីតិ អត្ថោ។ **អយំ អាទីនវោ**តិ យ្វាយំ តណ្ហាទុច្ចរិតសំកិលេសហេតុកោ ជាតិអាទិទុក្ខានុពន្ធោ, អយំ អាទីនវោ។

តស្មាតិ យស្មា កាមគិទ្ធស្ស វុត្តនយេន ទុក្ខានុពន្ធោ វិជ្ជតិ, តស្មា។ **ជន្តូ**តិ សត្តោ។ **សទា សតោ**តិ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគេន សតោ ហុត្វា។ **កាមានិ បរិវជ្ជយេ**តិ វិក្ខម្ភនវសេន សមុច្ឆេទវសេន ច រូបាទីសុ វត្ថុកាមេសុ សព្ពប្បការំ កិលេសកាមំ អនុប្បាទេន្តោ កាមានិ បរិវជ្ជយេ បជហេយ្យ។ **តេ បហាយ តរេ ឱឃ**ន្តិ ឯវំ តេ កាមេ បហាយ តប្បហានករអរិយមគ្គេនេវ ចតុព្ពិធម្បិ ឱឃំ តរេយ្យ, តរិតុំ សក្កុណេយ្យាតិ អត្ថោ។ **នាវំ សិត្វាវ បារគូ**តិ យថា បុរិសោ ឧទកគ្គហណេន គរុភារំ នាវំ ឧទកំ ពហិ សិញ្ចិត្វា លហុកាយ នាវាយ អប្បកសិរេនេវ បារគូ ភវេយ្យ, បារំ គច្ឆេយ្យ, ឯវមេវ អត្តភាវនាវំ កិលេសូទកគរុកំ សិញ្ចិត្វា លហុកេន អត្តភាវេន បារគូ ភវេយ្យ, បារំ និព្ពានំ អរហត្តប្បត្តិយា គច្ឆេយ្យ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពានេនាតិ អត្ថោ។ **ឥទំ និស្សរណ**ន្តិ យំ កាមប្បហានមុខេន ចតុរោឃំ តរិត្វា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា និព្ពានំ, ឥទំ សព្ពសង្ខតនិស្សរណតោ និស្សរណន្តិ។

ធម្មោតិ ទានាទិបុញ្ញធម្មោ។ **ហវេ**តិ និបាតមត្តំ។ **រក្ខតិ ធម្មចារិ**ន្តិ យោ តំ ធម្មំ អប្បមត្តោ ចរតិ, តំ ធម្មចារឹ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកភេទេន ទុវិធតោបិ អនត្ថតោ រក្ខតិ បាលេតិ។ **ឆត្តំ មហន្តំ យថ វស្សកាលេ**តិ វស្សកាលេ ទេវេ វស្សន្តេ យថា មហន្តំ ឆត្តំ កុសលេន បុរិសេន ធារិតំ តំ វស្សតេមនតោ រក្ខតិ។ តត្ថ យថា តំ ឆត្តំ អប្បមត្តោ ហុត្វា អត្តានំ រក្ខន្តំ ឆាទេន្តញ្ច វស្សាទិតោ រក្ខតិ, ឯវំ ធម្មោបិ អត្តសម្មាបណិធានេន អប្បមត្តោ ហុត្វា ធម្មចរិយាយ អត្តានំ រក្ខន្តំយេវ រក្ខតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឯសា...បេ.... ចារី**តិ ឯតេន វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ ករោតិ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **ឥទំ ផល**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកេហិ សម្បរាយិកេហិ ច អនត្ថេហិ យទិទំ ធម្មស្ស

វត្ថុលំ វុត្តំ វត្ថាវសានស្ស ច អត្ថុទយស្ស និប្ផាទនំ, ឥទំ និស្សរណំ អនាមសិត្វា ទេសនាយ និព្ពត្តេតព្ពតាយ ផលន្តិ។

សព្ពេ ធម្មាតិ សព្ពេ សង្ខតា ធម្មា។ **អនត្តា**តិ នត្ថិ ឯតេសំ អត្តា ការកវេទកសភាវោ, សយំ វា ន អត្តាតិ អនត្តាតិ។ **ឥតី**តិ ឯវំ។ **យទា បញ្ញាយ បស្សតី**តិ យស្មិំ កាលេ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេន្តោ អនត្តានុបស្សនាសង្ខាតាយ បញ្ញាយ បស្សតិ។ **អថ និព្ពិន្ទតិ ទុក្ខេ**តិ អថ អនត្តានុបស្សនាយ បុព្ពេ ឯវ អនិច្ចតាទុក្ខតានំ សុបរិទិដ្ឋត្តា និព្ពិទានុបស្សនាវសេន វិបស្សនាគោចរភូតេ បញ្ចក្ខន្ធទុក្ខេ និព្ពិន្ទតិ និព្ពេទំ អាបជ្ជតិ។ **ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយា**តិ យា វុត្តលក្ខណា និព្ពិទានុបស្សនា សព្ពកិលេសវិសុជ្ឈនតោ វិសុទ្ធិសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស អច្ចន្តវិសុទ្ធិយា វា អមតធាតុយា មគ្គោ ឧបាយោ។ **អយំ ឧបាយោ**តិ យទិទំ អនត្តានុបស្សនាមុខេន សព្ពស្មិំ វដ្ដស្មិំ និព្ពិន្ទនំ វុត្តំ, តំ វិសុទ្ធិយា អធិគមហេតុភាវតោ ឧបាយោ។

“**ចក្ខុមា...បេ.... បរិវជ្ជយេ**”តិ ឥមិស្សា គាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា ចក្ខុមា បុរិសោ សរីរេ វហន្តេ វិសមានិ ភូមិប្បទេសានិ ចណ្ឌតាយ វា វិសមេ ហត្ថិអាទយោ បរិវជ្ជេតិ, ឯវំ លោកេ សប្បញ្ញោ បុរិសោ សប្បញ្ញតាយ ហិតាហិតំ ជានន្តោ បាបានិ លាមកានិ ទុច្ចរិតានិ បរិវជ្ជេយ្យាតិ។ **អយំ អាណត្តី**តិ យា អយំ “បាបានិ បរិវជ្ជេតព្ពានី”តិ ធម្មរាជស្ស ភគវតោ អាណា, អយំ អាណត្តីតិ។

ឯវំ វិសុំ វិសុំ សុត្តេសុ អាគតា ផលូបាយាណត្តិយោ ឧទាហរណភាវេន ទស្សេត្វា ឥទានិ តា ឯកតោ អាគតា ទស្សេតុំ “**សុញ្ញតោ**”តិ គាថមាហ។

តត្ថ **សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជាតិ អាណត្តី**តិ “មោឃរាជ, សព្ពម្បិ សង្ខារលោកំ អវសវត្តិតាសល្លក្ខណវសេន វា តុច្ឆភាវសមនុបស្សនវសេន វា សុញ្ញោតិ បស្សា”តិ ឥទំ ធម្មរាជស្ស វចនំ វិធានភាវតោ អាណត្តិ។ សព្ពទា សតិកិរិយាយ តំសុញ្ញតាទស្សនំ សម្បជ្ជតីតិ “**សទា សតោតិ ឧបាយោ**”តិ វុត្តំ។ **អត្តានុទិដ្ឋិំ ឩហច្ចា**តិ វីសតិវត្ថុកំ សក្កាយទស្សនំ ឧទ្ធរិត្វា សមុច្ឆិន្ទិត្វា។ **ឯវំ មច្ចុតរោ សិយាតិ។ ឥទំ ផល**ន្តិ យំ ឯវំ វុត្តេន វិធិនា មច្ចុតរណំ មច្ចុនោ វិសយាតិក្កមនំ តស្ស យំ បុព្ពភាគបដិបទាបដិបជ្ជនំ, ឥទំ ទេសនាយ ផលន្តិ អត្ថោ។ យថា បន អស្សាទាទយោ សុត្តេ កត្ថចិ សរូបតោ កត្ថចិ និទ្ធារេតព្ពតាយ កត្ថចិ វិសុំ វិសុំ កត្ថចិ ឯកតោ ទស្សិតា, ន ឯវំ ផលាទយោ។ ផលាទយោ បន សព្ពត្ថ សុត្តេ គាថាសុ វា ឯកតោ ទស្សេតព្ពាតិ ឥមស្ស នយស្ស ទស្សនត្ថំ វិសុំ វិសុំ ឧទាហរិត្វាបិ បុន “សុញ្ញតោ លោក”ន្តិអាទិនា ឯកតោ ឧទាហរណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦. ឯវំ អស្សាទាទយោ ឧទាហរណវសេន សរូបតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ បុគ្គលវិភាគេន ទេសនាវិភាគំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ភគវា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ ឧគ្ឃដិតំ ឃដិតមត្តំ ឧទ្ទិដ្ឋមត្តំ យស្ស និទ្ទេសបដិនិទ្ទេសា ន កតា, តំ ជានាតីតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។ ឧទ្ទេសមត្តេន សប្បភេទំ សវិត្ថារមត្ថំ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ, ឧគ្ឃដិតំ វា ឧច្ចលិតំ ឧដ្ឋបិតន្តិ អត្ថោ, តំ ជានាតីតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។ ធម្មោ ហិ ទេសិយមានោ ទេសកតោ ទេសនាភាជនំ សង្កមន្តោ វិយ ហោតិ, តមេស ឧច្ចលិតមេវ ជានាតីតិ អត្ថោ, ចលិតមេវ វា ឧគ្ឃដិតំ។ សស្សតាទិអាការស្ស ហិ វេនេយ្យានំ អាសយស្ស ពុទ្ធាវេណិកា ធម្មទេសនា តង្ខណបតិតា ឯវ ចលនាយ ហោតិ, តតោ បរម្បរានុវត្តិយា, តត្ថាយំ ឧគ្ឃដិតេ ចលិតមត្តេយេវ អាសយេ ធម្មំ ជានាតិ អវពុជ្ឈតីតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ, តស្ស **ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស និស្សរណំ ទេសយតិ,** តត្តកេនេវ តស្ស អត្ថសិទ្ធិតោ។ វិបញ្ចិតំ វិត្ថារិតំ និទ្ទិដ្ឋំ ជានាតីតិ វិបញ្ចិតញ្ញូ, វិបញ្ចិតំ វា មន្ទំ សណិកំ ធម្មំ ជានាតីតិ វិបញ្ចិតញ្ញូ, តស្ស **វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស អាទីនវញ្ច និស្សរណញ្ច ទេសយតិ,** នាតិសង្ខេបវិត្ថារាយ ទេសនាយ តស្ស អត្ថសិទ្ធិតោ។ នេតព្ពោ ធម្មស្ស បដិនិទ្ទេសេន អត្ថំ បាបេតព្ពោតិ នេយ្យោ, មុទិន្ទ្រិយតាយ វា បដិលោមគ្គហណតោ នេតព្ពោ អនុនេតព្ពោតិ នេយ្យោ, តស្ស **នេយ្យស្ស អស្សាទំ អាទីនវំ និស្សរណញ្ច ទេសយតិ,** អនវសេសេត្វាវ ទេសនេន តស្ស អត្ថសិទ្ធិតោ។ តត្ថាយំ បាឡិ –

> “កតមោ ច បុគ្គលោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ? យស្ស បុគ្គលស្ស សហ ឧទាហដវេលាយ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។
>
> “កតមោ ច បុគ្គលោ វិបញ្ចិតញ្ញូ? យស្ស បុគ្គលស្ស សំខិត្តេន ភាសិតស្ស វិត្ថារេន អត្ថេ វិភជិយមានេ ធម្មាភិសមយោ ហោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ វិបញ្ចិតញ្ញូ។

“កតមោ ច បុគ្គលោ នេយ្យោ? យស្ស បុគ្គលស្ស ឧទ្ទេសតោ បរិបុច្ឆតោ យោនិសោមនសិករោតោ កល្យាណមិត្តេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ ឯវំ អនុបុព្ពេន ធម្មាភិសមយោ ហោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ នេយ្យោ”តិ (បុ. ប. ១៤៨-១៥០)។

បទបរមោ បនេត្ថ នេត្តិយំ បដិវេធស្ស អភាជនន្តិ ន គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច អស្សាទោ, អាទីនវោ, និស្សរណំ, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច, អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច, អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច, អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ចាតិ ឯតេ សត្ត បដ្ឋាននយា។

តេសុ តតិយឆដ្ឋសត្តមា វេនេយ្យត្តយវិនយនេ សមត្ថតាយ គហិតា, ឥតរេ ចត្តារោ ន គហិតា។ ន ហិ កេវលេន អស្សាទេន អាទីនវេន តទុភយេន វា កថិតេន វេនេយ្យវិនយនំ សម្ភវតិ, កិលេសានំ បហានាវចនតោ។ បញ្ចមោបិ អាទីនវាវចនតោ និស្សរណស្ស អនុបាយោ ឯវ។ ន ហិ វិមុត្តិរសា ភគវតោ ទេសនា វិមុត្តឹ តទុបាយញ្ច អនាមសន្តី បវត្តតិ។ តស្មា ឯតេ ចត្តារោ នយា អនុទ្ធដា។ សចេ បន បទបរមស្ស បុគ្គលស្ស វសេន បវត្តំ សំកិលេសភាគិយំ វាសនាភាគិយំ តទុភយភាគេ ឋិតំ ទេសនំ សុត្តេកទេសំ គាថំ វា តាទិសំ ឯតេសំ នយានំ ឧទាហរណភាវេន ឧទ្ធរតិ, ឯវំ សតិ សត្តន្នម្បិ នយានំ គហណំ ភវេយ្យ។ វេនេយ្យវិនយនំ បន តេសំ សន្តានេ អរិយមគ្គស្ស ឧប្បាទនំ។ តំ យថាវុត្តេហិ ឯវ នយេតិ, នាវសេសេហីតិ ឥតរេ ឥធ ន វុត្តា។ យស្មា បន **បេដកេ** (បេដកោ. ២៣) –

“តត្ថ កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច?

យានិ ករោតិ បុរិសោ, តានិ អត្តនិ បស្សតិ;
កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបក”ន្តិ។

តត្ថ យំ កល្យាណការី កល្យាណំ បច្ចនុភោតិ, អយំ អស្សាទោ។ យំ បាបការី បាបំ បច្ចនុភោតិ, អយំ អាទីនវោ។

អដ្ឋិមេ , ភិក្ខវេ, លោកធម្មា។ កតមេ អដ្ឋ? លាភោតិអាទិ (អ. និ. ៨.៦)។ តត្ថ លាភោ យសោ សុខំ បសំសា, អយំ អស្សាទោ។ អលាភោ អយសោ ទុក្ខំ និន្ទា, អយំ អាទីនវោ។

តត្ថ កតមោ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច?

“សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, អធិប្បាយោ ច ឥជ្ឈតិ;
ខិប្បញ្ច បរមំ សន្តឹ, និព្ពានមធិគច្ឆតី”តិ។ (បេដកោ. ២៣);

អយំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច។

ទ្វត្តឹសិមានិ, ភិក្ខវេ, មហាបុរិសស្ស មហាបុរិសលក្ខណានិ, យេហិ សមន្នាគតស្ស មហាបុរិសស្ស ទ្វេវ គតិយោ ភវន្តិ អនញ្ញា…បេ…. វិវដច្ឆទោតិ សព្ពំ **លក្ខណសុត្តំ,** (ទី. និ. ៣.១៩៩) អយំ អស្សាទោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ថ កតមោ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

“ភារា ហវេ បញ្ចក្ខន្ធា, ភារហារោ ច បុគ្គលោ;
ភារាទានំ ទុខំ លោកេ, ភារនិក្ខេបនំ សុខំ។

“និក្ខិបិត្វា គរុំ ភារំ, អញ្ញំ ភារំ អនាទិយ;
សមូលំ តណ្ហមព្ពុយ្ហ, និច្ឆាតោ បរិនិព្ពុតោ”តិ។ (សំ. និ. ៣.២២);

អយំ អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច។

តត្ថ កតមោ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច?

“កាមា ហិ ចិត្រា មធុរា មនោរមា, វិរូបរូបេន មថេន្តិ ចិត្តំ;
តស្មា អហំ បព្ពជិតោម្ហិ រាជ, អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោ”តិ។ (ម. និ. ២.៣០៧; ថេរគា. ៧៨៧-៧៨៨; បេដកោ. ២៣);

អយំ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច និស្សរណញ្ច”តិ វុត្តំ។ តស្មា តេបិ នយា ឥធ និទ្ធារេត្វា វេទិតព្ពា។ ផលាទីសុបិ អយំ នយោ លព្ភតិ ឯវ។ យស្មា **បេដកេ** (បេដកោ. ២២) “តត្ថ កតមំ ផលញ្ច ឧបាយោ ច? សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ”តិ គាថា (សំ. និ. ១.២៣), ឥទំ ផលញ្ច ឧបាយោ ច។

តត្ថ កតមំ ផលញ្ច អាណត្តិ ច?

“សចេ ភាយថ ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;
មាកត្ថ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ”តិ។ (ឧទា. ៤៤);

ឥទំ ផលញ្ច អាណត្តិ ច។

តត្ថ កតមោ ឧបាយោ ច អាណត្តិ ច?

“កុម្ភូបមំ កាយមិមំ វិទិត្វា, នគរូបមំ ចិត្តមិទំ ឋបេត្វា;
យោធេថ មារំ បញ្ញាវុធេន, ជិតញ្ច រក្ខេ អនិវេសនោ សិយា”តិ។ (ធ. ប. ៤០);

អយំ ឧបាយោ ច អាណត្តិ ច។ ឯវំ ផលាទីនំ ទុកវសេនបិ ឧទាហរណំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ច យោ និស្សរណទេសនាយ វិនេតព្ពោ, សោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូតិអាទិនា យថា ទេសនាវិភាគេន បុគ្គលវិភាគសិទ្ធិ ហោតិ, ឯវំ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស ភគវា និស្សរណំ ទេសេតីតិអាទិនា បុគ្គលវិភាគេន ទេសនាវិភាគោ សម្ភវតីតិ សោ តថា ទស្សិតោ។

ឯវំ យេសំ បុគ្គលានំ វសេន ទេសនាវិភាគោ ទស្សិតោ, តេ បុគ្គលេ បដិបទាវិភាគេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“ចតស្សោ បដិបទា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បដិបទាភិញ្ញាកតោ វិភាគោ បដិបទាកតោ ហោតីតិ អាហ – “ចតស្សោ បដិបទា”តិ។ តា បនេតា ច សមថវិបស្សនាបដិបត្តិវសេន ទុវិធា ហោន្តិ។ កថំ? សមថបក្ខេ តាវ បឋមសមន្នាហារតោ បដ្ឋាយ យាវ តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារំ ឧប្បជ្ជតិ, តាវ បវត្តា សមថភាវនា “បដិបទា”តិ វុច្ចតិ។ ឧបចារតោ បន បដ្ឋាយ យាវ អប្បនា តាវ បវត្តា បញ្ញា “អភិញ្ញា”តិ វុច្ចតិ។

សា បនាយំ បដិបទា ឯកច្ចស្ស ទុក្ខា ហោតិ នីវរណាទិបច្ចនីកធម្មសមុទាចារគហណតាយ កិច្ឆា អសុខសេវនាតិ អត្ថោ, ឯកច្ចស្ស តទភាវេន សុខា។ អភិញ្ញាបិ ឯកច្ចស្ស ទន្ធា ហោតិ មន្ទា អសីឃប្បវត្តិ, ឯកច្ចស្ស ខិប្បា អមន្ទា សីឃប្បវត្តិ។ តស្មា យោ អាទិតោ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ ទុក្ខេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលមន្តោ វិក្ខម្ភេតិ, តស្ស ទុក្ខា បដិបទា ហោតិ។ យោ បន វិក្ខម្ភិតកិលេសោ អប្បនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន អង្គបាតុភាវំ បាបុណាតិ, តស្ស ទន្ធាភិញ្ញា នាម ហោតិ។ យោ ខិប្បំ អង្គបាតុភាវំ បាបុណាតិ, តស្ស ខិប្បាភិញ្ញា នាម ហោតិ។ យោ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ សុខេន អកិលមន្តោ វិក្ខម្ភេតិ, តស្ស សុខា បដិបទា នាម ហោតិ។

វិបស្សនាបក្ខេ បន យោ រូបារូបមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសន្តោ ចត្តារិ មហាភូតានិ បរិគ្គហេត្វា ឧបាទារូបំ បរិគ្គណ្ហាតិ អរូបំ បរិគ្គណ្ហាតិ, រូបារូបំ បន បរិគ្គណ្ហន្តោ ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ បរិគ្គហេតុំ សក្កោតិ, តស្ស ទុក្ខា បដិបទា នាម ហោតិ។ បរិគ្គហិតរូបារូបស្ស បន វិបស្សនាបរិវាសេ មគ្គបាតុភាវទន្ធតាយ ទន្ធាភិញ្ញា នាម ហោតិ។ យោបិ រូបារូបំ បរិគ្គហេត្វា នាមរូបំ វវត្ថបេន្តោ ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ វវត្ថបេតិ, វវត្ថបិតេ ច នាមរូបេ វិបស្សនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន មគ្គំ ឧប្បាទេតុំ សក្កោតិ។ តស្សាបិ ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា នាម ហោតិ។

អបរោ នាមរូបម្បិ វវត្ថបេត្វា បច្ចយេ បរិគ្គណ្ហន្តោ ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ បរិគ្គណ្ហាតិ, បច្ចយេ ច បរិគ្គហេត្វា វិបស្សនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន មគ្គំ ឧប្បាទេតិ។ ឯវម្បិ **ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា** នាម ហោតិ។

អបរោ បច្ចយេបិ បរិគ្គហេត្វា លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈន្តោ ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ បដិវិជ្ឈតិ, បដិវិទ្ធលក្ខណោ ច វិបស្សនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន មគ្គំ ឧប្បាទេតិ។ ឯវម្បិ **ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា** នាម ហោតិ។

អបរោ លក្ខណានិបិ បដិវិជ្ឈិត្វា វិបស្សនាញាណេ តិក្ខេ សូរេ សុប្បសន្នេ វហន្តេ ឧប្បន្នំ វិបស្សនានិកន្តឹ បរិយាទិយមានោ ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ បរិយាទិយតិ, និកន្តិញ្ច បរិយាទិយិត្វា វិបស្សនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន មគ្គំ ឧប្បាទេតិ។ ឯវម្បិ **ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា** នាម ហោតិ។ ឥមិនាវុបាយេន ឥតរាបិ តិស្សោ បដិបទា វេទិតព្វា។ វិបស្សនាបក្ខិកា ឯវ បនេត្ថ ចតស្សោ បដិបទា ទដ្ឋព្វា។

ចត្តារោ បុគ្គលាតិ យថាវុត្តបដិបទាវិភាគេន ចត្តារោ បដិបន្នកបុគ្គលា។ តំ បន បដិបទាវិភាគំ សទ្ធឹ ហេតុបាយផលេហិ ទស្សេតុំ **"តណ្ហាចរិតោ"**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **ចរិត**ន្តិ ចរិយា, វុត្តីតិ អត្ថោ។ តណ្ហាយ និព្ពត្តិតំ ចរិតំ ឯតស្សាតិ **តណ្ហាចរិតោ,** តណ្ហាយ វា បវត្តិតោ ចរិតោ **តណ្ហាចរិតោ,** លោភជ្ឈាសយោតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋិចរិតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **មន្ទោ**តិ មន្ទិយំ វុច្ចតិ អវិជ្ជា, តាយ សមន្នាគតោ មន្ទោ, មោហាធិកោតិ អត្ថោ។

សតិន្ទ្រិយេនាតិ សតិយា អាធិបច្ចំ កុរុមានាយ។ សតិន្ទ្រិយមេវ ហិស្ស វិសទំ ហោតិ។ យស្មា តណ្ហាចរិតតាយ បុព្ពភាគេ កោសជ្ជាភិភវេន ន វីរិយំ ពលវំ ហោតិ, មោហាធិកតាយ ន បញ្ញា ពលវតី។ តទុភយេនាបិ ន សមាធិ ពលវា ហោតិ, តស្មា "សតិន្ទ្រិយមេវ ហិស្ស វិសទំ ហោតី"តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – "សតិបដ្ឋានេហិ និស្សយេហី"តិ។ តណ្ហាចរិតតាយ ចស្ស កិលេសវិក្ខម្ភនំ ន សុករន្តិ ទុក្ខា បដិបទា, អវិសទញាណតាយ ទន្ធាភិញ្ញាតិ បុព្ពេ វុត្តនយំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **និយ្យាតី**តិ អរិយមគ្គេន វដ្ដទុក្ខតោ និគ្គច្ឆតិ។

ឧទត្តោតិ ឧទអត្ថោ, ឧឡារបញ្ញោតិ អត្ថោ។ បញ្ញាសហាយបដិលាភេន ចស្ស សមាធិ តិក្ខោ ហោតិ សម្បយុត្តេសុ អាធិបច្ចំ បវត្តេតិ។ តេនេវាហ – "សមាធិន្ទ្រិយេនា"តិ។ វិសទញាណត្តា **"ខិប្បាភិញ្ញាយា"**តិ វុត្តំ។ សមាធិបធានត្តា ឈានានំ ឈានេហិ និស្សយេហីតិ អយំ វិសេសោ។ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។ ទិដ្ឋិចរិតោ អនិយ្យានិកមគ្គម្បិ និយ្យានិកន្តិ មញ្ញមានោ តត្ថ ឧស្សាហពហុលត្តា វីរិយាធិកោ ហោតិ។ វីរិយាធិកតាយេវ ចស្ស កិលេសវិក្ខម្ភនំ សុករន្តិ សុខា បដិបទា, អវិសទញាណតាយ បន ទន្ធាភិញ្ញាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **"ទិដ្ឋិចរិតោ មន្ទោ"**តិអាទិនា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

សច្ចេហីតិ អរិយសច្ចេហិ។ អរិយសច្ចានិ ហិ លោកិយានិ បុព្ពភាគញាណស្ស សម្មសនដ្ឋានតាយ លោកុត្តរានិ អធិមុច្ចនតាយ មគ្គញាណស្ស អភិសមយដ្ឋានតាយ ច និស្សយានិ ហោន្តីតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ឯត្ថ ច ទិដ្ឋិចរិតោ ឧទត្តោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ។ តណ្ហាចរិតោ មន្ទោ នេយ្យោ។ ឥតរេ ទ្វេបិ វិបញ្ចិតញ្ញូតិ ឯវំ យេន វេនេយ្យត្តយេន បុព្ពេ ទេសនាវិភាគោ ទស្សិតោ, តទេវ វេនេយ្យត្តយំ ឥមិនា បដិបទាវិភាគេន ទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទានិ តំ វេនេយ្យបុគ្គលវិភាគំ អត្ថនយយោជនាយ វិសយំ កត្វា ទស្សេតុំ **"ឧភោ តណ្ហាចរិតា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តណ្ហាយ សមាធិបដិបក្ខត្តា តណ្ហាចរិតោ វិសុជ្ឈមានោ សមាធិមុខេន វិសុជ្ឈតីតិ អាហ – **"សមថបុព្ពង្គមាយា"**តិ។ "សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី"តិ (អ. និ. ៤.១៧០; បដិ. ម. ២.១, ៣) វចនតោ បន សម្មាទិដ្ឋិសហិតេនេវ សម្មាសមាធិនា និយ្យានំ, ន សម្មាសមាធិនា ឯវាតិ អាហ – "សមថបុព្ពង្គមាយ វិបស្សនាយា"តិ។ "រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តីតិ អរហត្តផលសមាធី"តិ សង្គហេសុ វុត្តំ។ ឥធ បន អនាគាមិផលសមាធីតិ វក្ខតិ។ សោ ហិ សមាធិស្មឹ បរិបូរការីតិ។ តត្ថ រញ្ជនដ្ឋេន រាគោ។ សោ វិរជ្ជតិ ឯតាយាតិ រាគវិរាគា, តាយ **រាគវិរាគាយ,** រាគប្បហាយិកាយាតិ អត្ថោ។

ចេតោវិមុត្តិយាតិ **ចេតោ**តិ ចិត្តំ, តទបទេសេន ចេត្ថ សមាធិ វុច្ចតិ "យថា ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយ"ន្តិ (សំ. និ. ១.២៣)។ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន បដិបក្ខតោ វិមុច្ចតីតិ វិមុត្តិ, តេន វា វិមុត្តោ, តតោ វិមុច្ចនន្តិ វា វិមុត្តិ, សមាធិយេវ។ យថា ហិ លោកិយកថាយំ សញ្ញា ចិត្តញ្ច ទេសនាសីសំ។ យថាហ – "នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ"តិ (ទី. និ. ៣.៣៣២, ៣៤១, ៣៥៧; អ. និ. ៧.៤៤; ៩.២៤) "កឹ ចិត្តោ ត្វំ, ភិក្ខូ"តិ (បារា. ១៣៥) ច, ឯវំ លោកុត្តរកថាយំ បញ្ញា សមាធិ ច។ យថាហ – "បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធី"តិ (វិភ. ៨០៤) ច "សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី"តិ ច។ តេសុ ឥធ រាគស្ស ឧជុវិបច្ចនីកតោ សមថបុព្ពង្គមតាវចនតោ ច ចេតោគ្គហណេន សមាធិ វុត្តោ។ តថា វិមុត្តិវចនេន។ តេន វុត្តំ "សមាធិយេវា"តិ។ ចេតោ ច តំ វិមុត្តិ ចាតិ ចេតោវិមុត្តិ។ អថ វា វុត្តប្បការស្សេវ ចេតសោ បដិបក្ខតោ វិមុត្តិ វិមោក្ខោតិ ចេតោវិមុត្តិ, ចេតសិ វា ផលវិញ្ញាណេ វុត្តប្បការាវ វិមុត្តីតិ ចេតោវិមុត្តិ, ចេតសោ វា ផលវិញ្ញាណស្ស បដិបក្ខតោ វិមុត្តិ វិមោក្ខោ ឯតស្មិន្តិ ចេតោវិមុត្តិ, សមាធិយេវ។ **បញ្ញាវិមុត្តិយា**តិ ឯត្ថាបិ អយំ នយោ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពោ។

ទិដ្ឋិយា សវិសយេ បញ្ញាសទិសី បវត្តីតិ ទិដ្ឋិចរិតោ វិសុជ្ឈមានោ បញ្ញាមុខេន វិសុជ្ឈតីតិ អាហ – “**ឧភោ ទិដ្ឋិចរិតា វិបស្សនា**”តិអាទិ។ **អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តី**តិ អរហត្តផលបញ្ញា ។ សមថគ្គហណេន តប្បដិបក្ខតោ តណ្ហំ វិបស្សនាគ្គហណេន អវិជ្ជញ្ច និទ្ធារេត្វា បឋមនយស្ស ភូមី សក្កា សុខេន ទស្សេតុន្តិ អាហ – “**យេ សមថ... បេ.... ហាតព្ពា**”តិ។

តត្ថ **សមថបុព្ពង្គមា បដិបទា**តិ បុរិមា ទ្វេ បដិបទា, ឥតរា **វិបស្សនាបុព្ពង្គមា**តិ ទដ្ឋព្ពា។ **ហាតព្ពា**តិ គមេតព្ពា, នេតព្ពាតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាយ អនិច្ចទុក្ខអនត្តសញ្ញាភាវតោ ទុក្ខសញ្ញាបរិវារត្តា ច អសុភសញ្ញាយ ឥមា ចតស្សោ សញ្ញា ទស្សិតា ហោន្តិ។ តប្បដិបក្ខេន ច ចត្តារោ វិបល្លាសាតិ សកលស្ស សីហវិក្កីឡិតនយស្ស ភូមី សុខេន សក្កា ទស្សេតុន្តិ អាហ – “**យេ វិបស្សនា...បេ.... ហាតព្ពា**”តិ។

៧. ឯវំ បដិបទាវិភាគេន វេនេយ្យបុគ្គលវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តំ ញាណវិភាគេន ទស្សេន្តោ យស្មា ភគវតោ ទេសនា យាវទេវ វេនេយ្យវិនយនត្ថា, វិនយនញ្ច នេសំ សុតមយាទីនំ តិស្សន្នំ បញ្ញានំ អនុក្កមេន និព្ពត្តនំ, យថា ភគវតោ ទេសនាយ បវត្តិភាវវិភាវនញ្ច ហារនយព្យាបារោ, តស្មា ឥមស្ស ហារស្ស សមុដ្ឋិតប្បការំ តាវ បុច្ឆិត្វា យេន បុគ្គលវិភាគទស្សនេន ទេសនាភាជនំ វិភជិត្វា តត្ថ ទេសនាយំ ទេសនាហារំ និយោជេតុកាមោ តំ ទស្សេតុំ “**ស្វាយំ ហារោ កត្ថ សម្ភវតី**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យស្សា**តិ យោ សោ អដ្ឋហិ អក្ខណេហិ វិមុត្តោ សោតាវធានបរិយោសានាហិ ច សម្បត្តីតិ សមន្នាគតោ យស្ស។ **សត្ថា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសនតោ សត្ថា។ **ធម្មន្តិ** យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតីតិ ធម្មោ, តំ ធម្មំ។ **ទេសយតី**តិ សង្ខេបវិត្ថារនយេហិ ភាសតិ កថេតិ។ **អញ្ញតរោ**តិ ភគវតោ សាវកេសុ អញ្ញតរោ។ **គរុដ្ឋានីយោ**តិ សីលសុតាទិគុណវិសេសយោគេន គរុករណីយោ។ **សព្រហ្មចារី**តិ ព្រហ្មំ វុច្ចតិ សេដ្ឋដ្ឋេន សកលំ សត្ថុសាសនំ។ សមំ សហ វា ព្រហ្មំ ចរតិ បដិបជ្ជតីតិ សព្រហ្មចារី។ **សទ្ធំ បដិលភតី**តិ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា យោ ឯវរូបស្ស ធម្មស្ស ទេសេតា”តិ តថាគតេ, “ស្វាក្ខាតោ វតាយំ ធម្មោ យោ ឯវំ ឯកន្តបរិបុណ្ណោ ឯកន្តបរិសុទ្ធោ”តិអាទិនា ធម្មេ ច សទ្ធំ លភតិ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។

តត្ថាតិ តស្មិំ យថាសុតេ យថាបរិយត្តេ ធម្មេ។ **វីមំសា**តិ បាឡិយា បាឡិអត្ថស្ស ច វីមំសនបញ្ញា ។ សេសំ តស្សា ឯវ វេវចនំ។ សា ហិ យថាវុត្តវីមំសនេ សង្កោចំ អនាបជ្ជិត្វា ឧស្សហនវសេន **ឧស្សាហនា**, តុលនវសេន **តុលនា**, ឧបបរិក្ខណវសេន **ឧបបរិក្ខា**តិ ច វុត្តា។ អថ វា វីមំសតីតិ **វីមំសា**, សា បទបទត្ថវិចារណា បញ្ញា។ **ឧស្សាហនា**តិ វីរិយេន ឧបត្ថម្ភិតា ធម្មស្ស ធារណបរិចយសាធិកា បញ្ញា។ **តុលនា**តិ បទេន បទន្តរំ, ទេសនាយ វា ទេសនន្តរំ តុលយិត្វា សំសន្ទិត្វា គហណបញ្ញា។ **ឧបបរិក្ខា**តិ មហាបទេសេ ឱតារេត្វា បាឡិយា បាឡិអត្ថស្ស ច ឧបបរិក្ខណបញ្ញា។ អត្ថហិតំ បរហិតញ្ច អាកង្ខន្តេហិ សុយ្យតីតិ សុតំ, កាលវចនិច្ឆាយ អភាវតោ, យថា ទុទ្ធន្តិ។ កឹ បន តន្តិ? អធិការតោ សាមត្ថិយតោ វា បរិយត្តិធម្មោតិ វិញ្ញាយតិ។ អថ វា សវនំ សុតំ, សោតទ្វារានុសារេន បរិយត្តិធម្មស្ស ឧបធារណន្តិ អត្ថោ។ សុតេន ហេតុនា និព្ពត្តា **សុតមយី**។ បការេន ជានាតីតិ **បញ្ញា**។ យា វីមំសា, អយំ សុតមយី បញ្ញាតិ បច្ចេកម្បិ យោជេតព្ពំ។ **តថា**តិ យថា សុតមយី បញ្ញា វីមំសាទិបរិយាយវតី វីមំសាទិវិភាគវតី ច, តថា **ចិន្តាមយី** ចាតិ អត្ថោ។ យថា វា សុតមយី ឱរមត្តិកា អនវដ្ឋិតា ច, ឯវំ ចិន្តាមយី ចាតិ ទស្សេតិ។

សុតេន និស្សយេនាតិ សុតេន បរិយត្តិធម្មេន បរិយត្តិធម្មស្សវនេន វា ឧបនិស្សយេន ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ករណវចនំ, យថាវុត្តំ សុតំ ឧបនិស្សាយាតិ អត្ថោ។ **វីមំសា**តិអាទីសុ “ឥទំ សីលំ, អយំ សមាធិ, ឥមេ រូបារូបធម្មា, ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា”តិ តេសំ តេសំ ធម្មានំ សភាវវីមំសនភូតា បញ្ញា **វីមំសា**។ តេសំយេវ ធម្មានំ វចនត្ថំ មុញ្ចិត្វា សភាវសរសលក្ខណស្ស តុលយិត្វា វិយ គហណបញ្ញា **តុលនា**។ តេសំយេវ ធម្មានំ សលក្ខណំ អវិជហិត្វា អនិច្ចតាទិវុប្បនសប្បច្ចយាទិអាការេ ច តក្កេត្វា វិតក្កេត្វា ច ឧបបរិក្ខណបញ្ញា **ឧបបរិក្ខា**, តថា ឧបបរិក្ខិតេ ធម្មេ សវិគ្គហេ វិយ ឧបដ្ឋហន្តេ ឯវមេតេហិ និជ្ឈានក្ខមេ កត្វា ចិត្តេន អនុ អនុ បេក្ខណា **មនសានុបេក្ខណា**។ ឯត្ថ ច យថា សុតមយី បញ្ញា យថាសុតស្ស ធម្មស្ស ធារណបរិចយវសេន បវត្តនតោ ឧស្សាហជាតា “ឧស្សាហនា”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន ឯវំ ចិន្តាមយីតិ ឥធ “ឧស្សាហនា”តិ បទំ ន វុត្តំ។ ចិន្តនំ ចិន្តា, និជ្ឈានន្តិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥមាហិ ទ្វីហិ បញ្ញាហីតិ យថាវុត្តាហិ ទ្វីហិ បញ្ញាហិ ការណភូតាហិ។ សុតចិន្តាមយញាណេសុ ហិ បតិដ្ឋិតោ វិបស្សនំ អារភតីតិ។ “ឥមាសុ ទ្វីសុ បញ្ញាសូ”តិបិ បឋន្តិ។ “តេហិ ជាតាសុ ឧប្បន្នាសូ”តិ វា វចនសេសោ យោជេតព្ពោ។ **មនសិការសម្បយុត្តស្សា**តិ រូបារូបបរិគ្គហាទិមនសិការេ យុត្តប្បយុត្តស្ស។ **យំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតី**តិ វុត្តនយេន មនសិការប្បយោគេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិកង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិមគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិបដិបទាញាណទស្សន

វិសុទ្ធីនំ សម្បូ អាទនេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កន្តស្ស យំ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិសង្ខាតំ អរិយមគ្គញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, អយំ **ភាវនាមយី បញ្ញា**តិ សម្ពន្ធោ។ តំ បន ទស្សនំ ភាវនាតិ ទុវិធន្តិ អាហ – “**ទស្សនភូមិយំ វា ភាវនាភូមិយំ វា**”តិ។ យទិ ទស្សនន្តិ វុច្ចតិ, កថំ តត្ថ បញ្ញា ភាវនាមយីតិ? ភាវនាមយមេវ ហិ តំ ញាណំ, បឋមំ និព្ពានទស្សនតោ បន “ទស្សន”ន្តិ វុត្តន្តិ សផលោ បឋមមគ្គោ ទស្សនភូមិ។ សេសា សេក្ខាសេក្ខធម្មា ភាវនាភូមិ។

៨. ឥទានិ ឥមា តិស្សោ បញ្ញា បរិយាយន្តរេន ទស្សេតុំ “**បរតោឃោសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បរតោ**តិ ន អត្តតោ, អញ្ញតោ សត្ថុតោ សាវកតោ វាតិ អត្ថោ។ **ឃោសា**តិ តេសំ ទេសនាឃោសតោ, ទេសនាបច្ចយាតិ អត្ថោ។ អថ វា បរតោ ឃោសោ ឯតិស្សាតិ **បរតោឃោសា**, យា បញ្ញា, សា សុតមយីតិ យោជេតព្ពំ។ **បច្ចត្តសមុដ្ឋិតា**តិ បច្ចត្តំ តស្ស តស្ស អត្តនិ សម្ភូតា។ **យោនិសោមនសិការា**តិ តេសំ តេសំ ធម្មានំ សភាវបរិគ្គណ្ហនាទិនា យថាវុត្តេន ឧបាយេន បវត្តមនសិការា។ **បរតោ ច ឃោសេនា**តិ បរតោឃោសេន ហេតុភូតេន។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥទានិ យទត្ថំ ឥមា បញ្ញា ឧទ្ធដា, តមេវ វេនេយ្យបុគ្គលវិភាគំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “**យស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥមា ទ្វេ**តិ គណនវសេន វត្វា បុន តា **សុតមយី ចិន្តាមយី ចា**តិ សរូបតោ ទស្សេតិ។ **អយំ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**តិ អយំ សុតមយចិន្តាមយញាណេហិ អាសយបយោគបពោធស្ស និប្ផាទិតត្តា ឧទ្ទេសមត្តេនេវ ជាននតោ “ឧគ្ឃដិតញ្ញូ”តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វិបញ្ចិតញ្ញូ**តិ ចិន្តាមយញាណេន អាសយស្ស អបរិក្ខតត្តា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេហិ ជាននតោ វិបញ្ចិតញ្ញូ។ **អយំ នេយ្យោ**តិ សុតមយញាណស្សាបិ អភាវតោ និរវសេសំ វិត្ថារទេសនាយ នេតព្ពតោ នេយ្យោ។

៩. ឯវំ ទេសនាបដិបទាញាណវិភាគេហិ ទេសនាភាជនំ វេនេយ្យត្តយំ វិភជិត្វា ឥទានិ តត្ថ បវត្តិតាយ ភគវតោ ធម្មទេសនាយ ទេសនាហារំ និទ្ធារេត្វា យោជេតុំ “**សាយំ ធម្មទេសនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។

តត្ថ **សាយ**ន្តិ សា អយំ។ យា បុព្ពេ “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”តិអាទិនា (នេត្តិ. ៥) បដិនិទ្ទេសវារស្ស អាទិតោ ទេសនាហារស្ស វិសយភាវេន និក្ខិត្តា បាឡិ, តមេវេត្ថ ទេសនាហារំ និយោជេតុំ “សាយំ ធម្មទេសនា”តិ បច្ចាមសតិ។ **កី ទេសយតី**តិ កថេតុកម្យតាវសេន ទេសនាយ បិណ្ឌត្ថំ បុច្ឆិត្វា តំ គណនាយ បរិច្ឆិន្ទិត្វា សាមញ្ញតោ ទស្សេតិ “**ចត្តារិ សច្ចានី**”តិ។ សច្ចវិនិមុត្តា ហិ ភគវតោ ទេសនា នត្ថីតិ។ តស្សា ច ចត្តារិ សច្ចានិ បិណ្ឌត្ថោ។ បវត្តិបវត្តកនិវត្តិតទុបាយវិមុត្តស្ស នេយ្យស្ស អភាវតោ ចត្តារិ អវិបរីតភាវេន សច្ចានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តានិ “**ទុក្ខំ សមុទយំ និរោធំ មគ្គ**”ន្តិ សរូបតោ ទស្សេតិ។

តត្ថ អនេកុបទ្ទវាធិដ្ឋានភាវេន កុច្ឆិតត្តា ពាលជនបរិកប្បិតធុវសុភសុខត្តភាវវិរហេន តុច្ឆត្តា ច **ទុក្ខំ**។ អវសេសបច្ចយសមវាយេ ទុក្ខស្ស ឧប្បត្តិការណត្តា **សមុទយោ**។ សព្ពគតិសុញ្ញត្តា នត្ថិ ឯត្ថ សំសារចារកសង្ខាតោ ទុក្ខរោធោ, ឯតស្មឹ វា អធិគតេ សំសារចារកសង្ខាតស្ស ទុក្ខរោធស្ស អភាវោតិបិ **និរោធោ**, អនុប្បាទនិរោធបច្ចយត្តា វា។ មារេន្តោ គច្ឆតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គីយតីតិ វា **មគ្គោ**។ តត្ថ សមុទយេន អស្សាទោ, ទុក្ខេន អាទីនវោ, មគ្គនិរោធេហិ និស្សរណំ។ ឯវំ យស្មឹ សុត្តេ ចត្តារិ សច្ចានិ សរូបតោ អាគតានិ, តត្ថ យថារុតវសេន។ យត្ថ បន សុត្តេ ចត្តារិ សច្ចានិ សរូបតោ ន អាគតានិ, តត្ថ អត្ថតោ ចត្តារិ សច្ចានិ ឧទ្ធរិត្វា តេសំ វសេន អស្សាទាទយោ និទ្ធារេតព្ពា។ យត្ថ ច អស្សាទាទយោ សរូបតោ អាគតា, តត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យត្ថ បន ន អាគតា, តត្ថ អត្ថតោ ឧទ្ធរិត្វា តេសំ វសេន ចត្តារិ សច្ចានិ និទ្ធារេតព្ពានិ។ ឥធ បន អស្សាទាទយោ ឧទាហរណវសេន សរូបតោ ទស្សិតាតិ តេហិ សច្ចានិ និទ្ធារេតុំ “**អាទីនវោ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ “សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ (ទី. និ. ២.៣៨៧; ម. និ. ១.១២០; ៣.៣៧៣; វិភ. ២០២) វចនតោ តណ្ហាវជ្ជា តេភូមកធម្មា ទុក្ខសច្ចំ, តេ ច អនិច្ចាទិសភាវត្តា អាទីនវោ, ផលញ្ច ទេសនាយ សាធេតព្ពំ។ តត្ថ យំ លោកិយំ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**ផលញ្ច ទុក្ខ**”ន្តិ។ អស្សាទោតិ តណ្ហាវិបល្លាសានម្បិ ឥច្ឆិតត្តា តេ សន្ធាយ “**អស្សាទោ សមុទយោ**”តិ វុត្តំ។ សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គោ ទេសនា ច ទេសនាផលាធិគមស្ស ឧបាយោតិ កត្វា “**ឧបាយោ អាណត្តិ ច មគ្គោ**”តិ វុត្តំ។ និស្សរណបទេ ចាបិ អរិយមគ្គោ និទ្ធារេតព្ពោ, ន ចាយំ សច្ចវិភាគោ អាកុលោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ យថា ហិ **សច្ចវិភង្គេ** (វិភ. ២០៨) “តណ្ហា អវសិដ្ឋា កិលេសា អវសិដ្ឋា អកុសលា ធម្មា សាសវានិ កុសលមូលានិ សាសវា ច កុសលា ធម្មា សមុទយសច្ចភាវេន វិភត្តា”តិ តស្មឹ តស្មឹ នយេ តំតំអវសិដ្ឋា តេភូមកធម្មា ទុក្ខសច្ចភាវេន វិភត្តា, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពន្តិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ និគមនំ ។ **ឥទំ ធម្មចក្ក**ន្តិ យាយំ ភគវតោ ចតុសច្ចវសេន សាមុក្កំសិកា ធម្មទេសនា, ឥទំ ធម្មចក្កំ។

ឥទានិ តស្សា ធម្មទេសនាយ ធម្មចក្កភាវំ **សច្ចវិភង្គសុត្តវសេន** (ម. និ. ៣.៣៧១ អាទយោ) ទស្សេតុំ “**យថាហ ភគវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ឥទំ ជាតិអាទិវិភាគំ សង្ខេបតោ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធសង្គហំ តណ្ហាវជ្ជំ តេភូមកធម្មជាតំ ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវេន ទុក្ខទុក្ខាទិភាវេន ច ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ អត្ថោ។ **មេ**តិ ភគវា អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **ពារាណសិយ**ន្តិ ពារាណសីនាមកស្ស នគរស្ស អវិទូរេ។ បច្ចេកពុទ្ធឥសីនំ អាកាសតោ ឱតរណដ្ឋានតាយ **ឥសិបតនំ**។ មិគានំ តត្ថ អភយស្ស ទិន្នត្តា **មិគទាយ**ន្តិ ច លទ្ធនាមេ អស្សមេ។ ឧត្តរតិ អតិក្កមតិ, អភិភវតីតិ វា ឧត្តរំ, នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរន្តិ **អនុត្តរំ**។ អនតិសយំ អប្បដិភាគំ វា។ កិញ្ចាបិ ភគវតោ ធម្មទេសនា អនេកាសុ ទេវមនុស្សបរិសាសុ អនេកសតក្ខត្តុំ តេសំ អរិយសច្ចប្បដិវេធសម្បាទនវសេន បវត្តិតា, តថាបិ សព្ពបឋមំ អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញប្បមុខាយ អដ្ឋារសបរិមាណាយ ព្រហ្មកោដិយា ចតុសច្ចប្បដិវេធវិភាវនិយា ធម្មទេសនា, តស្សា សាតិសយា ធម្មចក្កសមញ្ញាតិ “**ធម្មចក្កំ បវត្តិត**”ន្តិ វុត្តំ។

តត្ថ សតិបដ្ឋានាទិធម្មោ ឯវ បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ **ធម្មចក្កំ**, ចក្កន្តិ វា អាណា។ ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មញ្ច តំ ចក្កញ្ចាតិ **ធម្មចក្កំ**។ ធម្មេន ញាយេន ចក្កន្តិបិ **ធម្មចក្កំ**។ យថាហ – “ធម្មញ្ច បវត្តេតិ ចក្កញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ចក្កញ្ច បវត្តេតិ ធម្មញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មេន បវត្តេតីតិ ធម្មចក្ក”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ២.៤១-៤២)។ **អប្បដិវត្តិយ**ន្តិ ធម្មិស្សរស្ស ភគវតោ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវតោ ធម្មចក្កស្ស ច អនុត្តរភាវតោ អប្បដិសេធនីយំ។ កេន បន អប្បដិវត្តិយន្តិ អាហ “**សមណេន វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **សមណេនា**តិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតេន។ **ព្រាហ្មណេនា**តិ ជាតិព្រាហ្មណេន។ បរមត្ថសមណព្រាហ្មណានញ្ហិ បដិលោមនចិត្តំយេវ នត្ថិ។ **ទេវេនា**តិ កាមាវចរទេវេន។ **កេនចី**តិ យេន កេនចិ អវសិដ្ឋបារិសជ្ជេន។ ឯត្តាវតា អដ្ឋន្នម្បិ បរិសានំ អនវសេសបរិយាទានំ ទដ្ឋព្ពំ។ **លោកស្មិ**ន្តិ សត្តលោកេ។

តត្ថាតិ តិស្សំ ចតុសច្ចធម្មទេសនាយំ។ **អបរិមាណា បទា, អបរិមាណា អក្ខរា**តិ ឧប្បដិបាដិវចនំ យេភុយ្យេន បទសង្គហិតានិ អក្ខរានីតិ ទស្សនត្ថំ។ បទា អក្ខរា ព្យញ្ជនាតិ លិង្គវិបល្លាសោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អត្ថស្សា**តិ ចតុសច្ចសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស។ **សង្កាសនា**តិ សង្កាសិតព្ពាការោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អត្ថស្សាតិ ច សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។ **ឥតិបិទ**ន្តិ **ឥតី**តិ បការត្ថោ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, ឥមិនាបិ ឥមិនាបិ បការេន ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ វេទិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ តេន ជាតិអាទិភេទេន យថាវុត្តស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស អនេកភេទតំ តំទីបកានំ អក្ខរបទាទីនំ វុត្តប្បការំ អបរិមាណតញ្ច សមត្ថេតិ។

អយំ ទុក្ខសមុទយោតិ អយំ កាមតណ្ហាទិភេទា តណ្ហាវដ្ដស្ស មូលភូតា យថាវុត្តស្ស ទុក្ខស្ស និព្ពត្តិហេតុភាវតោ ទុក្ខសមុទយោ។ **អយំ ទុក្ខនិរោធោ**តិ អយំ សព្ពសង្ខតនិស្សដា អសង្ខតធាតុ យថាវុត្តស្ស ទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធបច្ចយត្តា ទុក្ខនិរោធោ។ **អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា**តិ អយំ សម្មាទិដ្ឋិអាទិអដ្ឋង្គសមូហោ ទុក្ខនិរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ គច្ឆតិ អារម្មណវសេន តទភិមុខីភូតត្តា បដិបទា ច ហោតិ ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយាតិ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា។ **ឥតិបិទ**ន្តិ បទស្ស បន សមុទយសច្ចេ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតេហិ, និរោធសច្ចេ មទនិម្មទនាទិបរិយាយេហិ, មគ្គសច្ចេ សត្តតិំសពោធិបក្ខិយធម្មេហិ អត្ថោ វិភជិត្វា វេទិតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឯវំ “ទ្វាទស បទានិ សុត្ត”ន្តិ គាថាយ សកលស្ស សាសនស្ស ឆន្នំ អត្ថបទានំ ឆន្នញ្ច ព្យញ្ជនបទានំ វសេន យា ទ្វាទសបទតា វុត្តា, តមេវ “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”តិអាទិនា ទេសនាហារស្ស វិសយទស្សនវសេន **ឆឆក្កបរិយាយំ** (ម. និ. ៣.៤២០ អាទយោ) ឯកទេសេន ឧទ្ទិសិត្វា **ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តេន** (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) តទត្ថស្ស សង្គហិតភាវទស្សនមុខេន សព្ពស្សាបិ ភគវតោ វចនស្ស ចតុសច្ចទេសនាភាវំ តទត្ថស្ស ច ចតុសច្ចភាវំ វិភាវេន្តោ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ មេ, ភិក្ខវេ, ពារាណសិយ”ន្តិអាទិនា **សច្ចវិភង្គសុត្តំ** (ម. និ. ៣.៣៧១ អាទយោ) ឧទ្ទេសតោ ទស្សេត្វា “តត្ថ អបរិមាណា បទា”តិអាទិនា ព្យញ្ជនត្ថបទានិ វិភជន្តោ ទ្វាទសបទភាវំ ទីបេត្វា ឥទានិ តេសំ អញ្ញមញ្ញវិសយិវិសយភាវេន សម្ពន្ធភាវំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសេតី**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ បទាវយវគ្គហណមុខេន បទគ្គហណំ, គហិតេ ច បទេ បទត្ថាវពោធោ គហិតបុព្ពសង្កេតស្ស ហោតិ។ តត្ថ ច បទាវយវគ្គហណេន វិយ បទគ្គហណស្ស, បទត្ថាវយវគ្គហណេនាបិ បទត្ថគ្គហណស្ស វិសេសាធានំ ជាយតីតិ អាហ – “**អក្ខរេហិ សង្កាសេតី**”តិ។ យស្មា បន អក្ខរេហិ សំខិត្តេន ទីបិយមានោ អត្ថោ បទបរិយោសានេ វាក្យស្ស អបរិយោសិតត្តា បទេនេវ បកាសិតោ ទីបិតោ ហោតិ, តស្មា “**បទេហិ បកាសេតី**”តិ វុត្តំ។ វាក្យបរិយោសានេ បន សោ អត្ថោ វិវរិតោ វិវដោ កតោ ហោតីតិ វុត្តំ “**ព្យញ្ជនេហិ វិវរតី**”តិ។ យស្មា ច បការេហិ វាក្យភេទេ កតេ តទត្ថោ វិភត្តោ នាម ហោតិ, តស្មា “**អាការេហិ វិភជតី**”តិ វុត្តំ។ តថា វាក្យាវយវានំ បច្ចេកំ និព្ពចនវិភាគេ កតេ សោ អត្ថោ បាកដោ ហោតីតិ វុត្តំ “**និរុត្តីហិ ឧត្តានីករោតី**”តិ។ កតនិព្ពចនេហិ

វាក្យាវយវេហិ វិត្ថារវសេន និរវសេសតោ ទេសិតេហិ វេនេយ្យានំ ចិត្តបរិតោសនំ ពុទ្ធិនិសានញ្ច កតំ ហោតីតិ អាហ – **“និទ្ទេសេហិ បញ្ញបេតី”**តិ។ ឯត្ថ ច អក្ខរេហិ ឯវ សង្កាសេតីតិ អវធារណំ អកត្វា អក្ខរេហិ សង្កាសេតិយេវាតិ ឯវំ អវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ហិ សតិ អត្ថបទានំ នានាវាក្យវិសយតាបិ សិទ្ធា ហោតិ។ តេន ឯកានុសន្ធិកេ សុត្តេ ឆឡេវ អត្ថបទានិ, នានានុសន្ធិកេ បន អនុសន្ធិម្ហិ អនុសន្ធិម្ហិ ឆ ឆ អត្ថបទានិ និទ្ធារេតព្ពានិ។

“អក្ខរេហិ ច បទេហិ ច ឧគ្ឃដេតី”តិអាទិនា ព្យញ្ជនបទានំ កិច្ចសាធនំ ទស្សេតិ។ វេនេយ្យត្តយវិនយមេវ ហិ តេសំ ព្យាបារោ។ អដ្ឋានភាវតោ បន សច្ចប្បដិវេធស្ស បទបរមោ ន តេជ វុត្តោ។ នេយ្យគ្គហណេនេវ វា តស្សាបិ តេជ គហណំ សេក្ខគ្គហណេន វិយ កល្យាណបុថុជ្ជនស្សាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អក្ខរេហីតិអាទីសុ ករណសាធនេ ករណវចនំ, ន ហេតុម្ហិ។ អក្ខរាទីនិ ហិ ឧគ្ឃដនាទិអត្ថានិ, ន ឧគ្ឃដនាទិអក្ខរាទិអត្ថំ។ យទត្ថា ច កិរិយា សោ ហេតុ, យថា “អន្នេនវសតី”តិ។ ឧគ្ឃដេតីតិ សោតាវធានំ កត្វា សមាហិតចិត្តានំ វេនេយ្យានំ សង្កាសនវសេន អក្ខរេហិ វិសេសំ អាទហន្តោ យថា បទបរិយោសានេ អាសយប្បដិពោធោ ហោតិ, តថា យថាធិប្បេតំ អត្ថំ សង្ខេបេន កថេតិ ឧទ្ទិសតីតិ អត្ថោ។ **វិបញ្ចយតី**តិ យថាឧទ្ទិដ្ឋំ អត្ថំ និទ្ទិសតិ។ **វិត្ថារេតី**តិ វិត្ថារំ ករោតិ, វិត្ថារំ កត្វា អាចិក្ខតិ វា, បដិនិទ្ទិសតីតិ អត្ថោ។ យស្មា ចេត្ថ ឧគ្ឃដេតីតិ ឧទ្ទិសនំ អធិប្បេតំ។ ឧទ្ទេសោ ច ទេសនាយ អាទិ, តស្មា វុត្តំ – **“ឧគ្ឃដនា អាទី”**តិ។ តថា វិបញ្ចនំ និទ្ទិសនំ, វិត្ថារណំ បដិនិទ្ទិសនំ, និទ្ទេសបដិនិទ្ទេសា ច ទេសនាយ មជ្ឈបរិយោសានាតិ។ តេន វុត្តំ – **“វិបញ្ចនា មជ្ឈេ, វិត្ថារណា បរិយោសាន”**ន្តិ។

ឯវំ “អក្ខរេហិ សង្កាសេតី”តិអាទិនា ឆន្នំ ព្យញ្ជនបទានំ ព្យាបារំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្ថបទានំ ព្យាបារំ ទស្សេតុំ **“សោយំ ធម្មវិនយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សីលាទិធម្មោ ឯវ បរិយត្តិអត្ថភូតោ វេនេយ្យវិនយនតោ **ធម្មវិនយោ**។ **ឧគ្ឃដិយន្តោ**តិ ឧទ្ទិសិយមានោ។ **តេនា**តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិនយនេន។ **វិបញ្ចិយន្តោ**តិ និទ្ទិសិយមានោ។ **វិត្ថារិយន្តោ**តិ បដិនិទ្ទិសិយមានោ។

១០. ឯត្តាវតា “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”តិ ឧទ្ទិដ្ឋាយ បាឡិយា តិវិធកល្យាណតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្ថព្យញ្ជនសម្បត្តិំ ទស្សេតុំ **“ឆ បទានិ អត្ថោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យំ។ **“តេនាហ ភគវា”**តិអាទិនា ទេសនាហារស្ស វិសយភាវេន ឧទ្ទិដ្ឋំ បាឡឹ និគមនវសេន ទស្សេតិ។ **លោកុត្តរ**ន្តិអាទិ “កេវលបរិបុណ្ណំ បរិសុទ្ធ”ន្តិ បទានំ អត្ថវិវរណំ។ តត្ថ **ឧបដ្ឋិតំ សព្ពវិសេសាន**ន្តិ សព្ពេសំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មសង្ខាតានំ វិសេសានំ អធិសីលសិក្ខាទិវិសេសានំ វា ឧបតិដ្ឋនដ្ឋានំ។ “ឥទំ នេសំ បទក្កន្ត”ន្តិអាទីនំ វិយ ឯតស្ស សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ **“ឥទំ វុច្ចតិ តថាគតបទំ ឥតិបី”**តិអាទីសុ ឥទំ សិក្ខត្តយសង្គហំ សាសនព្រហ្មចរិយំ តថាគតគន្ធហត្ថិនោ បដិបត្តិទេសនាគមនេហិ កិលេសគហនំ ឱគ្គាហិត្វា គតមគ្គោតិបិ។ តេន គោចរភាវនាសេវនាហិ **និសេវិតំ** ភជិតន្តិបិ។ តស្ស មហាវជិរញ្ញាណសព្ពញ្ញុតញ្ញាណទន្តេហិ **អារញ្ជិតំ** តេភូមកធម្មានំ អារញ្ជនដ្ឋានន្តិបិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **អតោ ចេត**ន្តិ យតោ តថាគតបទាទិភាវេន វុច្ចតិ, អតោ អនេនេវ ការណេន ព្រហ្មុនោ សព្ពសត្តុត្តមស្ស ភគវតោ, ព្រហ្មំ វា សព្ពសេដ្ឋំ ចរិយន្តិ **បញ្ញាយតិ** យាវទេវ មនុស្សេហិ សុប្បកាសិតន្តិ យថាវុត្តប្បការេហិ ញាយតិ។ **តេនាហ ភគវា**តិ យថាវុត្តត្ថំ បាឡឹ និគមនវសេន ទស្សេតិ។

អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថតាយ ភគវតោ ទេសនាយ យាវទេវ អរិយមគ្គសម្បាបនត្ថោ ទេសនាហារោតិ ទស្សេតុំ **“កេសំ អយំ ធម្មទេសនា”**តិ បុច្ឆិត្វា **“យោគីន”**ន្តិ អាហ។ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តាតិ យោគិនោ។ តេ ហិ ឥមំ ទេសនាហារំ បយោជេន្តីតិ។ ឥទំ វចនំ ទេសនាហារវិភង្គស្ស យថានុសន្ធិនា សម្មាបបិតភាវំ ទស្សេតុំ បករណំ សង្គាយន្តេហិ ឋបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វុត្តំ **“តេនាហ អាយស្មា មហាកច្ចាយនោ”**តិ។ **និយុត្តោ**តិ បាឡិតោ អស្សាទាទិបទត្ថេ និទ្ធារេត្វា យោជិតោតិ អត្ថោ។

ទេសនាហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិចយហារវិភង្គវណ្ណនា

១១. **តត្ថ កតមោ វិចយោ ហារោ**តិអាទិ វិចយហារវិភង្គោ។ តត្ថាយំ អបុព្ពបទវណ្ណនា – **កិំ វិចិនតី**តិ ឯត្ថ “វិចិនតី”តិ ឯតេន វិចយសទ្ទស្ស កត្តុនិទ្ទេសតំ ទស្សេតិ។ **កិ**ន្តិ បនត្ថស្ស ហារស្ស វិសយោ បុច្ឆិតោតិ តំ តស្ស វិសយំ ទស្សេតុំ **“បទំ វិចិនតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បទំ វិចិនតី**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ និគមនា សុត្តស្ស សព្ពំ បទំ វិចិនតិ។ អយញ្ច វិចយោ ទុវិធោ សទ្ទតោ អត្ថតោ ច។ តេសុ “ឥទំ នាមបទំ, ឥទំ អាខ្យាតបទំ, ឥទំ ឧបសគ្គបទំ, ឥទំ និបាតបទំ, ឥទំ ឥត្ថិលិង្គំ, ឥទំ បុរិសលិង្គំ, ឥទំ នបុំសកលិង្គំ, ឥទំ អតីតកាលំ, ឥទំ អនាគតកាលំ, ឥទំ វត្តមានកាលំ, ឥទំ កត្តុសាធនំ, ឥទំ ករណសាធនំ, ឥទំ កម្មសាធនំ, ឥទំ អធិករណសាធនំ, ឥទំ

បច្ចត្តវចនំ, ឥទំ ឧបយោគវចនំ, យាវ ឥទំ ភុម្មវចនំ, ឥទំ ឯកវចនំ, ឥទំ អនេកវចន”ន្តិ ឯវមាទិ វិភាគវចនំ, អយំ សទ្ទតោ បទវិចយោ។ សោ បនាយំ បទវិចយោ អវិបរីតសភាវនិរុត្តិសល្លក្ខណេនេវ សម្បជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អត្ថតោ បន វិចយោ តេន តេន បទេន វត្តព្ពអត្ថសំវណ្ណនា។ សចេ បន បទំ បុច្ឆាទិវសេន បវត្តំ, តស្ស តទត្ថស្ស ច បុច្ឆាទិភាវោ វិចេតព្ពោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“បញ្ហំ វិចិនតី”**តិអាទិមាហ។

យស្មា ច សព្ពោ ទេសនាហារោ វិចយហារស្ស វិសយោ សុត្តស្ស វិចយោតិ កត្វា, តស្មា វុត្តំ – **“អស្សាទំ វិចិនតី”**តិអាទិ។ យស្មា បន **អនុគីតី**តិ ឯត្ថ អនុរូបា គីតិ អនុគីតីតិ អយម្បិ អត្ថោ ឥច្ឆិតោ, តស្មា វិចិយមានស្ស សុត្តបទស្ស អនុរូបតោ សុត្តន្តរបទានិបិ អត្ថទ្វារវសេន វា បទទ្វារវសេន វា អានេត្វា វិចេតព្ពានីតិ ទស្សេន្តោ **“សព្ពេ នវ សុត្តន្តេ វិចិនតី”**តិ អាហ។ **នវ សុត្តន្តេ**តិ សុត្តគេយ្យាទិកេ នវ សុត្តេ, យថាសម្ភវតោតិ អធិប្បាយោ។ អយំ វិចយហារស្ស បទត្ថនិទ្ទេសោ។

ឯវំ និទ្ទេសវារេ វិចយហារោ សង្ខេបតោ និទ្ទិដ្ឋោតិ តំ វិភាគេន និទ្ទិសិត្វា បដិនិទ្ទេសវសេន វិភជន្តោ យស្មា បទវិចយោ សុត្តស្ស អនុបទំ បវត្តេតព្ពតាយ អតិភារិកោ ន សុករោ ចាតិ តំ អនាមសិត្វា បញ្ហវិស្សជ្ជនវិចយេ តាវ ទស្សេន្តោ **“យថា កឹ ភវេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថា កឹ ភវេ**តិ យេន បការេន សោ វិចយោ បវត្តេតព្ពោ, តំ បការជាតំ កឹ ភវេ, កីទិសំ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ “យថា កឹ ភវេយ្យា”តិបិ បាឋោ។ បុន **យថា**តិ និបាតមត្តំ។ **អាយស្មា**តិ បិយវចនំ **អជិតោ**តិ ពាវរីព្រាហ្មណស្ស បរិចារកភូតានំ សោឡសន្នំ អញ្ញតរោ។ **បារាយនេ**តិ បារំ វុច្ចតិ និព្ពានំ, តស្ស អធិគមូបាយទេសនត្តា កិញ្ចាបិ សព្ពំ ភគវតោ វចនំ “បារាយន”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, សង្គីតិការេហិ បន វត្ថុគាថានុគីតិគាថាទីហិ សទ្ធឹ **អជិតសុត្តាទីនំ** (សុ. និ. ១០៣៨ អាទយោ; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៧ អាទយោ, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១ អាទយោ) សោឡសន្នំ សុត្តានំ ឥទំ នាមំ កតន្តិ តេសញ្ញេវ បារាយនសមញ្ញាតិ អាហ “បារាយនេ”តិ។ កេចិ “បារាយនិកោ”តិ បឋន្តិ។ តេ កិរ តាបសបព្ពជ្ជូបគមនតោ បុព្ពេ បារាយនំ អធីយន្តា វិចរិំសុ។ តស្មា អយម្បិ បារាយនំ វត្តេតីតិ បារាយនិកោតិ វុត្តោ។ **បុច្ឆតី**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ បុច្ឆានិព្ពត្តត្តា អតីតាតិ? សច្ចមេតំ, បុច្ឆនាការំ បន ពុទ្ធិយំ វិបរិវត្តមានំ កត្វា ឯវមាហ។

បុច្ឆា ច នាមេសា អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា ទិដ្ឋសំសន្ទនា វិមតិច្ឆេទនា អនុមតិបុច្ឆា កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ឯកំសព្យាករណីយា វិភជ្ជព្យាករណីយា បដិបុច្ឆាព្យាករណីយា ឋបនីយា ធម្មាធិដ្ឋានា សត្តាធិដ្ឋានាតិ អនេកវិធា។ តស្មា “កិមយំ បុច្ឆា អទិដ្ឋជោតនា”តិអាទិនា យថាសម្ភវំ បុច្ឆា វិចេតព្ពា។ យថា ចេត្ថ បុច្ឆាវិភាគោ, ឯវំ វិស្សជ្ជនវិភាគោបិ វិស្សជ្ជនវិចយេ យថាសម្ភវំ វត្តព្ពោ។ បុច្ឆាសភាគេន ហិ វិស្សជ្ជនន្តិ។ ឥធ បន វិមតិច្ឆេទនំ សត្តាធិដ្ឋានំ បុច្ឆំ ឧទាហរិត្វា តត្ថ វិចយនាការំ ទស្សេតុំ **“កេនស្សុ និវុតោ លោកោ”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **កេនា**តិ កត្តរិ ករណវចនំ។ **សូ**តិ និបាតមត្តំ, **សូ**តិ វា សំសយេ និបាតោ, តេនស្ស បញ្ហស្ស វិមតិច្ឆេទនបុច្ឆាភាវំ ទស្សេតិ។ **និវុតោ**តិ បដិច្ឆាទិតោ។ **លោកោ**តិ សត្តលោកោ។ **ឥច្ចាយស្មា អជិតោ**តិ សង្គីតិការកវចនំ។ **នប្បកាសតី**តិ ន បញ្ញាយតិ។ **កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសី**តិ កឹ អស្ស លោកស្ស អភិលេបនំ វទសិ។ “កឹ ស្វាភិលេបន”ន្តិបិ បាឋោ, តស្ស កឹ សុ អភិលេបនន្តិ បទវិភាគោ។

បទានីតិ បជ្ជតិ ឯតេហិ អត្ថោតិ បទានិ, វាក្យានិ។ **បុច្ឆិតានី**តិ បុច្ឆាភាវេន វុត្តានីតិ អត្ថោ។ **ឯកោ បញ្ហោ**តិ យទិបិ ចត្តារិ បទានិ បុច្ឆនវសេន វុត្តានិ, ញាតុំ ឥច្ឆិតោ បន អត្ថោ ឯកោ ឯវាតិ “ឯកោ បញ្ហោ”តិ វុត្តំ។ តត្ថ ការណមាហ **“ឯកវត្ថុបរិគ្គហា”**តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កិញ្ចាបិ និវារណ អប្បកាសនអភិលេបនមហាភយសង្ខាតា បុច្ឆាយ គហិតា ចត្តារោ ឯតេ អត្ថា, តេ បនេកំ លោកំ បតិគុណភូតា, លោកោ បធានភាវេន គហិតោតិ តព្ពសេន ឯកោវាយំ បញ្ហោតិ។ តេនេវាហ **“លោកាធិដ្ឋាន”**ន្តិអាទិ។ កោ បន សោ លោកោតិ? អាហ **“លោកោ តិវិធោ”**តិអាទិ។

តត្ថ រាគាទិកិលេសពហុលតាយ កាមាវចរសត្តា **កិលេសលោកោ**។ ឈានាភិញ្ញាបរិពុទ្ធិយា រូបាវចរសត្តា **ភវលោកោ**។ អានេញ្ជសមាធិពហុលតាយ វិសទិន្ទ្រិយត្តា អរូបាវចរសត្តា **ឥន្ទ្រិយលោកោ**។ អថ វា កិលិស្សនំ កិលេសោ, វិបាកទុក្ខន្តិ អត្ថោ។ តស្មា ទុក្ខពហុលតាយ អបាយេសុ សត្តា **កិលេសលោកោ**។ តទញ្ញេ សត្តា សម្បត្តិភវភាវតោ **ភវលោកោ**។ តត្ថ យេ វិមុត្តិបរិបាចកេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតា សត្តា, សោ **ឥន្ទ្រិយលោកោ**តិ វេទិតព្ពំ។ បរិយាបន្នធម្មវសេន លោកសមញ្ញាតិ អរិយបុគ្គលា ឥធ ន សង្គយ្ហន្តិ។

អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោតិ ចតុរង្គសមន្នាគតេន អន្ធការេន វិយ រថយដាទិធម្មសភាវប្បដិច្ឆាទនលក្ខណាយ អវិជ្ជាយ និវុតោ បដិច្ឆាទិតោ លោកោ។ **វិវិច្ឆា**តិ វិចិកិច្ឆាហេតុ។ “វិវិច្ឆា មច្ឆរិយ”ន្តិ សង្គហេ វុត្តំ។

បមាទាតិ បមាទហេតុ។ **ជប្បាភិលេបន**ន្តិ ជប្បា តណ្ហា អស្ស លោកស្ស មក្កដាលេបោ វិយ មក្កដស្ស អភិលេបនំ សិលេសោតិ ព្រូមិ។ **ទុក្ខ**ន្តិ ជាតិអាទិកំ វដ្ដទុក្ខន្តិ អយំ បទត្ថោ។ សេសំ បាឡិយា ឯវ វិញ្ញាយតិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ** បុច្ឆាគាថាយំ វុត្តានិ “**ឥមេហី**”តិ វិស្សជ្ជនគាថាយំ វុត្តេហិ ឥមេហិ ចតូហិ បទេហិ វិស្សជ្ជិតានិ។ កថន្តិ អាហ “**បឋម**”ន្តិអាទី។ តេន យថាក្កមំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានីតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ តំ យថាក្កមំ បុច្ឆំ វិស្សជ្ជនញ្ច សរូបតោ ទស្សេតុំ គាថាយ ច អត្ថំ វិវរិតុំ “**កេនស្សូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “នីវរណេហី”តិ បទេន វុត្តមេវត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**អវិជ្ជានីវរណា ហិ សព្ពេ សត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “**យថាហា**”តិអាទិនា សុត្តន្តរទស្សនេន ឥមស្មឹ បញ្ហវិស្សជ្ជនវិចយេ អនុគីតិវិចយំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ **បរិយាយតោ**តិ ការណតោ។ នីវរណសង្ខាតានំ កាមច្ឆន្ទាទីនម្បិ ការណភាវតោ បដិច្ឆាទនភាវតោ ច ឯកំយេវ នីវរណំ វទាមិ, ន បន អញ្ញេសំ នីវរណសភាវានំ អភាវាតិ អត្ថោ។ យថា ច អវិជ្ជាយ សតិ នីវរណានំ ភាវោ, ឯវំ អវិជ្ជាយ អសតិ ន សន្តិ នីវរណានីតិ ទស្សេតុំ “**សព្ពសោ**”តិអាទិ វុត្តំ។

តេនាតិ “អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ”តិ បទេន។ **បឋមស្ស បទស្សា**តិ “កេនស្សុ និវុតោ លោកោ”តិ បទស្ស។ **យុត្តា**តិ យោជិតា, អនុរូបាតិ វា អត្ថោ។ ឯតេន បុច្ឆានុរូបតា វិស្សជ្ជនស្ស ទស្សិតាតិ បុព្ពាបរវិចយោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពំ។ “យោ បុគ្គលោ នីវរណេហិ និវុតោ”តិអាទិនា វិវិច្ឆាបមាទានំ អវិជ្ជាយ បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ។ និវុតោ ឯវ ហិ នប្បកាសតិ។ **វិវិច្ឆា**តិ វិចិកិច្ឆា។ តេនេវាហ – “**វិវិច្ឆា នាម វុច្ចតិ វិចិកិច្ឆា**”តិ។ តត្រាយំ បទសិទ្ធិ – យថា មិច្ឆាទិដ្ឋិសម្មាទិដ្ឋិយោ “និច្ចំ អនិច្ច”ន្តិអាទិនា ឯកំសគ្គាហភាវេន បវត្តន្តិ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន អនេកំសគ្គាហភាវតោ “និច្ចំ នុ ខោ អនិច្ចំ នុ ខោ”តិអាទិនា វិវិធំ វិរុទ្ធំ វា ឥច្ឆតិ ឯសតីតិ វិវិច្ឆាតិ ។ “**សោ វិចិកិច្ឆន្តោ**”តិអាទិនា អប្បកាសនស្ស វិវិច្ឆាបមាទានំ ការណភាវំ វិវរតិ។ **សុក្កេ ធម្មេ ន ឧប្បាទិយតី**តិ ន សមាទាយ វត្តតិ។ **នប្បកាសន្តី**តិ តេ អត្តនោ សន្តានេ អនុប្បាទិយមានា កុសលា ធម្មា តំ បុគ្គលំ បកាសំ លោកេ អភិញ្ញាតំ ន ករោន្តីតិ អត្ថោ។ **អភិលិម្បតី**តិ មក្កដាលេបោ វិយ មក្កដំ ទារុសិលាទីសុ បុរិសំ រូបាទិវិសយេ អល្លីយាបេតីតិ អត្ថោ។ **អាសត្តិពហុលស្សា**តិ អាសង្គពហុលស្ស។ **ឯវំ អភិជប្បាតិ ករិត្វា**តិ ឯវំ បរិយុដ្ឋានដ្ឋាយិនីតិ ឥមិនា ការណេន។ **តត្ថា**តិ តាយ តណ្ហាយ។ **លោកោ អភិលិត្តោ** សិលេសេន មក្ខិតោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។

ភាយតិ ឯតស្មាតិ ភយំ។ មហន្តំ ភយំ **មហព្ភយំ**។ តេនេវាហ – “**ទុក្ខមស្ស មហព្ភយ**”ន្តិ។ ទុក្ខំ ទោមនស្សន្តិ ទុក្ខមេវ វិភត្តន្តិ សព្ពំ ទុក្ខំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**តិស្សោ ទុក្ខតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឱធសោ**តិ កទាចិ អត្តូបក្កមមូលាយ កទាចិ បរូបក្កមមូលាយាតិអាទិនា វិភាគេន ទុក្ខទុក្ខតាយ មុច្ចនកា វិសេសេន រូបាវចរា។ **តថា**តិ ឱធសោ កទាចិ ករហចីតិ ឯវំ អាកឌ្ឍតិ។ **វិបរិណាមទុក្ខតាយ** មុច្ចនកា ឧបេក្ខាសមាបត្តិពហុលា វិសេសេន អរូបាវចរសត្តា។ **អប្បាពាធា**តិ បទំ ទុក្ខទុក្ខតាយ មុច្ចនស្ស ការណវចនំ។ **ទីឃាយុកា**តិ វិបរិណាមទុក្ខតាយ។ អរូបទេវា ហិ លោកេ វិសេសតោ ទីឃាយុកាតិ។ ឥទញ្ច មុច្ចនមច្ចន្តិកំ។ យស្មា ច ទុក្ខា វេទនាបិ សង្ខតត្តា អនិច្ចតាទិសង្ខារទុក្ខសភាវា ឯវ, តស្មា យតោ មុច្ចនមច្ចន្តិកំ, តំ អនវសេសបរិយាទានវសេន សង្គណ្ហិត្វា ទស្សេតុំ “**សង្ខារទុក្ខតាយ បនា**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ ឧបាទិយតីតិ ឧបាទិ, វិបាកក្ខន្ធា កដត្តា ច រូបំ។ ឧបាទិស្ស សេសំ ឧបាទិសេសំ, តំ នត្ថិ ឯតិស្សាតិ អនុបាទិសេសា, និព្ពានធាតុ, តាយ **អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា,** ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចាយំ ករណនិទ្ទេសោ។ និព្ពានធាតូតិ ច និព្ពាយនមត្តំ។ **តស្មា**តិ យស្មា សកលលោកព្យាបិនី សព្ពសង្គាហិនី ច សង្ខារទុក្ខតា, តស្មា។ **លោកស្សា**តិ សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។ តេន “ទុក្ខមស្សា”តិ បទស្ស អត្ថំ ទស្សេតិ។ ឯវមេត្ថ លោកស្ស នីវរណាទីនិ អជាននន្តេន, សមយន្តរបរិចយេន វា តត្ថ សំសយបក្ខន្ទេន ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ពត្តា សត្តាធិដ្ឋានា បុច្ឆា កតា, សា ច អជាននស្ស, សំសយស្ស វា នីវរណាទិវិសយតាយ ចតុព្ពិធា។ បាឡិយំ បន នីវរណាទីនំ លោកោ អាធារភាវេន គាថាយំ វុត្តោតិ ឯកោ បញ្ហោតិ ទស្សិតន្តិ។ អយមេត្ថ បុច្ឆាវិចយោ។ វិស្សជ្ជនវិចយោបិ អទិដ្ឋជោតិនី វិស្សជ្ជនា វិមតិច្ឆេទនី ចាតិអាទិនា បុច្ឆាវិចយេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

ឯវំ ឯកាធារំ បុច្ឆំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អនេកាធារំ ទស្សេតុំ “**សវន្តិ សព្ពធី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សវន្តី**តិ សន្ទន្តិ។ **សព្ពធី**តិ សព្ពេសុ រូបាទីសុ អាយតនេសុ។ **សោតា**តិ តណ្ហាទិសោតា។ **កឹ និវារណ**ន្តិ តេសំ កឹ អាវរណំ កា រក្ខា។ **សំវរំ ព្រូហី**តិ តំ នេសំ នីវរណសង្ខាតំ សំវរំ កថេហិ។ **កេន សោតា បិធីយរេ**តិ កេន ធម្មេន តណ្ហាទិសោតា បិធិយ្យន្តិ បច្ឆិជ្ជន្តីតិ អយមេត្ថ បទត្ថោ។ សេសំ បាឡិវសេនេវ អាវិ ភវិស្សតិ។

តេ ទ្វេ បញ្ហាតិ យទិបិ ឥមិស្សា គាថាយ បុច្ឆាវសេន បវត្តាយ ចត្តារិ បទានិ ចត្តារិ វាក្យានិ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស បន អត្ថស្ស ទុវិធត្តា តេ ទ្វេ បញ្ហា។ កស្មាតិ ចេ? “**ឥមេហិ ពាហ្វាធិវចនេន បុច្ឆិតា**”តិ អាហ។ តត្ថាយំ

សង្ខេបត្ថោ – ឥមេ ឯតាយ គាថាយ គហិតា អត្ថា យស្មា ពហូនិ អធិកិច្ច បវត្តវចនេន បុច្ឆិតា, តស្មា តេ ទ្វេ បញ្ហាតិ។ ឯកតោ ឧបរិ ពហូតិ ហិ សាសនវោហារោ, តមេវ បុច្ឆាយ ទុវិធត្ថវិសយតំ វិវរិតុំ “**ឯវ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យាហិ ញាតិព្យសនាទិសង្ខាតាហិ បាណវធាទីហិ ឯវ វា ទុគ្គតិហេតុភូតាហិ អាបទាហិ **សមំ** សហ, សព្ពថា វា អយំ លោកោ អាបន្នោ អជ្ឈោត្ថដោ។ តំនិមិត្តេហិ ទសហិ កិលេសវត្ថូហិ សំកិលិដ្ឋោ ច, តស្ស តំ អាបន្នាការំ សំកិលិដ្ឋាការញ្ច ពុទ្ធិយំ កត្វា អាហ – “**ឯវំ សមាបន្នស្ស ឯវំ សំកិលិដ្ឋស្សា**”តិ។ វោទាយតិ សុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **វោទានំ**, សមថវិបស្សនា។ វុដ្ឋាតិ ឯតេន និមិត្តតោ បវត្តតោ ចាតិ **វុដ្ឋានំ**, អរិយមគ្គោ។

អសមាហិតស្សាតិ នានារម្មណេសុ វិក្ខិត្តចិត្តស្ស។ **សវន្តី**តិ បវត្តន្តិ។ **អភិជ្ឈា**តិអាទិ អសមាធានហេតុទស្សនំ។ តេនេវាហ – “**ឯវំ អសមាហិតស្សា**”តិ។ “**យថាហ ភគវា**”តិអាទិនា ឥធាបិ អនុគីតិវិធយំ ទស្សេតិ។ សោតានំ សវនំ យេភុយ្យេន អនុរោធវសេនេវាតិ អាហ – “**សវតិ មនាបិកេសុ រូបេសូ**”តិ។ ឯត្ថ ច ចក្ខាទយោ សោតានំ ទ្វារភាវេន បវត្តមានា ឧបចារវសេន សយំ សវន្តា វិយ វុត្តា។ **ឥតី**តិ ឯវំ។ **សព្ពា**តិ សព្ពស្មា។ **សព្ពថា**តិ សព្ពប្បការេន។ **ឥទំ វោទាន**ន្តិ ឥទំ “បរិយុដ្ឋានវិឃាត”ន្តិ វុត្តំ បរិយុដ្ឋានប្បហានំ វោទានំ។

វិស្សជ្ជនគាថាយ **សតិ តេសំ និវារណ**ន្តិ វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសមានា តេសំ សោតានំ និវារណន្តិ។ **សោតានំ សំវរំ ព្រូមី**តិ តមេវ សតឹ សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ។ **បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ**តិ រូបាទីសុ អនិច្ចតាទិបដិវេធសាធិកាយ មគ្គបញ្ញាយ ឯតេ សោតា សព្ពសោ បិធិយ្យន្តិ, ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានវសេន សមុច្ឆិជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។

នាវិញ្ឆតីតិ អភិជ្ឈាទិប្បវត្តិទ្វារភាវេន ចិត្តសន្តានំ, បុគ្គលំ វា នាកឌ្ឍតិ។ អនុសយប្បហានំ ឥធ បិធានំ អធិប្បេតន្តិ អាហ – “**បញ្ញាយ អនុសយា បហីយន្តី**”តិ។ យស្មា អនុសយនិមិត្តំ បរិយុដ្ឋានំ អនុសយាភាវេ ន ហោតីតិ អាហ “**អនុសយេសូ**”តិអាទិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេន្តោ “**តំ យថា ខន្ធ វន្តស្សា**”តិអាទិមាហ។ ឯត្ថាបិ សោតានំ និវារណសង្ខាតំ សំវរំ បិធានញ្ច អជានន្តេន តត្ថ វា សំសយិតេន ឯកំសិកត្តា ធម្មាធិដ្ឋានា បុច្ឆា កតាតិ ឥធ បុច្ឆាវិចយោ វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ជនវិចយោ ច វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច យេន អធិប្បាយេន “កេនស្សុ និវុតោ លោកោ”តិ គាថាយ (សុ. និ. ១០៣៨; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៧, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១; នេត្តិ. ៤៥) សតិបិ និវារណាទីនំ ចតុន្នំ បុច្ឆិតព្ពភាវេ ឯកោ បញ្ហោតិ វុត្តំ។ តេន តាវ សោតានំយេវ សំវរោ បិធានញ្ច បុច្ឆិតន្តិ សោតេ ឯកត្តវសេន គហេត្វា បុច្ឆាយ ឯកាធិដ្ឋានភាវតោ ឯកោ បញ្ហោតិ វត្តព្ពំ សិយា។ សោតានំ វា ពហុភាវតោ ពហូតិ យត្តកា សោតា, តត្តកា បញ្ហាតិ។ យេន បន អធិប្បាយេន “សវន្តិ សព្ពធិ សោតា”តិ គាថាយំ (សុ. និ. ១០៤០; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៩, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៣; នេត្តិ. ៤៥) សោតេ អនាមសិត្វា សំវរបិធានានំ វសេន “ទ្វេ បញ្ហា”តិ វុត្តំ។ តេន បឋមគាថាយំ សតិបិ និវារណាទីនំ លោកាធារភាវេ លោកំ អនាមសិត្វា និវារណាទីនំ វិភាគេន ចត្តារោ បញ្ហាតិបិ វត្តព្ពន្តិ អយំ នយោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទានិ យស្មា បុច្ឆន្តោ ន កេវលំ បុព្ពេ អត្តនា រចិតនិយាមេនេវ បុច្ឆតិ, អថ ខោ ទេសនាកាលេ វុត្តធម្មស្ស អនុសន្ធឹ គហេត្វាបិ បុច្ឆតិ, តស្មា តស្ស អនុសន្ធឹ បុច្ឆាយ វិចេតព្ពាការំ ទស្សេន្តោ “យានិ សោតានី”តិ គាថាយ អនន្តរំ “**បញ្ញា ចេវ សតិ ចា**”តិ គាថមាហ។ តស្សាយំ សង្ខេបត្ថោ – យាយំ ភគវតា វុត្តា បញ្ញា, យា ច សតិ យញ្ច តទវសេសំ នាមរូបំ, ឯតំ សព្ពម្បិ កត្ថ និរុជ្ឈតិ, ឯតំ មេ បុដ្ឋោ បព្រូហីតិ។

វិស្សជ្ជនគាថាយំ បនស្ស យស្មា បញ្ញាសតិយោ នាមមេនេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, តស្មា តា វិសុំ ន វុត្តា។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យំ មំ ត្វំ, អជិត, ឯតំ បញ្ហំ អបុច្ឆិ – “កត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតី”តិ អនន្តរគាថាយំ (សុ. និ. ១០៤២; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៦១, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៥; នេត្តិ. ១១, ៤៥), យត្ថ តំ អសេសំ ឧបរុជ្ឈតិ, តំ តេ វទាមិ។ តស្ស តស្ស ហិ វិញ្ញាណស្ស និរោធេន សហេវ អបុព្ពំ អចរិមំ ឯត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតិ, ឯត្ថេវ វិញ្ញាណស្ស និរោធេន និរុជ្ឈតិ, ឯតំ វិញ្ញាណនិរោធំ តស្ស និរោធោ នាតិវត្តតីតិ វុត្តំ ហោតីតិ។ **អយំ បញ្ហោ អនុសន្ធី បុច្ឆតី**តិ អនន្តរគាថាយំ សោតានំ បរិយុដ្ឋានានុសយប្បហានកិច្ចេន សទ្ធឹ សតិ បញ្ញា ច វុត្តា, តំ សុត្វា តប្បហានេ បញ្ញាសតីសុ តិដ្ឋន្តីសុ តាសំ សន្និស្សយេន នាមរូបេន ភវិតព្ពំ, តថា ច សតិ វដ្ដតិ ឯវ។ កត្ថ នុ ខោ ឥមាសំ សនិស្សយានំ បញ្ញាសតីនំ អសេសនិរោធោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន អយំ បុច្ឆា កតាតិ អាហ – “**អយំ បញ្ហោ... បេ.... ធាតុ**”ន្តិ។ តត្ថ អនុសន្ធីយតិ ទេសនា ឯតាយាតិ អនុសន្ធិ។

យាយ បដិបទាយ អនុបាទិសេសំ និព្ពានធាតុំ អធិគច្ឆន្តិ, តំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនាសង្ខាតំ បដិបទំ សហ វិសយេន ទស្សេតុំ “**តីណិ ច សច្ចានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សង្ខតានី**តិ សមេច្ច សម្ភូយ បច្ចយេហិ កតានីតិ

សង្ខតានិ។ **និរោធធម្មានី**តិ និរុជ្ឈនសភាវានិ។ **ទុក្ខំ សមុទយោ មគ្គោ**តិ តេសំ សរូបទស្សនំ។ និរោធោ បន កថន្តិ អាហ “**និរោធោ អសង្ខតោ**”តិ។ សោ ហិ កេនចិ បច្ចយេន ន សង្ខតោតិ **អសង្ខតោ**។ សហ វិសយេន បហាតព្ពបហាយកសភាវេសុ អរិយសច្ចេសុ បហាយកវិភាគមុខេន បហាតព្ពវិភាគំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ សមុទយោ**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **អវិជ្ជាវសេសា**តិ ទស្សនមគ្គេន បហីនាវសេសា អវិជ្ជាតិ អត្ថោ។ អយញ្ច សេស-សទ្ទោ កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ មានោ ឧទ្ធច្ចន្តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្ពោ។ យថា ហិ អវិជ្ជា, ឯវំ ឯតេបិ ធម្មា អបាយគមនីយសភាវា បឋមមគ្គេន បហីយន្តិ ឯវាតិ។ “អវិជ្ជានិរវសេសា”តិបិ បាឋោ, ឯត្ថាបិ យថាវុត្តេសុ កាមច្ឆន្ទាទិបទេសុបិ និរវសេស-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ ។ សាវសេសញ្ហិ បុរិមមគ្គទ្វយេន កាមច្ឆន្ទាទយោ បហីយន្តិ, ឥតរេហិ បន និរវសេសន្តិ។ **តេធាតុកេ ឥមានិ ទស សំយោជនានី**តិ ឯត្ថ **តេធាតុកេ**តិ សំយោជនានំ វិសយទស្សនំ។ តត្ថ ហិ តានិ សំយោជនវសេន បវត្តន្តិ។

១២. អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អធិដ្ឋាយាតិ តំ បហាយកំ បត្វា។ **យំ បនា**តិ ឯត្ថ **យន្តិ** ហេតុអត្ថេ និបាតោ។ **ឥទំ ខយេ ញាណ**ន្តិ យេន ញាណេន ហេតុភូតេន “ខីណា មេ ជាតី”តិ អត្តនោ ជាតិយា ខីណភាវំ ជានាតិ, ឥទំ ឯវំ បច្ចវេក្ខណស្ស និមិត្តភូតំ អរហត្តផលញាណំ ខយេ ញាណំ នាម។ **នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតី**តិ ឯត្ថាបិ **យន្តិ** អានេតព្ពំ “យំ នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតី”តិ។ **ឥទំ អនុប្បាទេ ញាណ**ន្តិ ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ អរហត្តផលញាណវសេន អត្ថោ យោជេតព្ពោ។ **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ចិត្តុប្បាទកណ្ឌ ១៣៥-១៤២) បន “ខយេ ញាណំ កិលេសក្ខយករេ អរិយមគ្គេ ញាណន្តិ វុត្តំ។ អនុប្បាទេ ញាណំ បដិសន្ធិវសេន អនុប្បាទភូតេ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសានំ អនុប្បាទបរិយោសានេ ឧប្បន្នេ អរិយផលេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បន ឧភយម្បិ អរហត្តផលញាណវសេនេវ វិភត្តំ។ តេនេវាហ – “**ឥមានិ ទ្វេ ញាណានិ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយ**”ន្តិ, “**អារម្មណសង្កេតេន ទ្វេ នាមានិ លព្ភន្តី**”តិ ច។

អញ្ញិន្ទ្រិយំ ហេដ្ឋិមេសុ តីសុ ផលេសុ, ឧបរិមេសុ ច តីសុ មគ្គេសុ ឧប្បត្តិយា បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជមានម្បិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ វិយ បឋមផលុប្បត្តិយា អគ្គផលុប្បត្តិយា អនុប្បាទនិរោធេន និរុជ្ឈតីតិ អាហ – “**យញ្ច អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយ**”ន្តិអាទិ។ ឯតេន បហាតព្ពធម្មា វិយ ទស្សនភាវនាហិ អគ្គផលុប្បត្តិយា តទវសេសផលធម្មាបិ អនុប្បាទនិរោធេន និរុជ្ឈន្តិ។ កោ បន វាទោ តេភូមកធម្មានន្តិ ទស្សេតិ, ឯកា បញ្ញា អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយត្តា។ យទិ ឯកា, កថំ ទ្វិធា វុត្តាតិ អាហ “**អបិ ចា**”តិអាទិ។ **អារម្មណសង្កេតេនា**តិ ខយេ អនុប្បាទេតិ ឥមាយ អារម្មណសមញ្ញាយ។ **សា បជាននដ្ឋេន បញ្ញា**តិ យា បុព្ពេ សោតានំ បិធានកិច្ចា វុត្តា បញ្ញា, សា បជាននសភាវេន បញ្ញា។ ឥតរា បន **យថាទិដ្ឋំ** យថាគហិតំ អារម្មណំ **អបិលាបនដ្ឋេន** ឱគាហនដ្ឋេន **សតី**តិ។

១៣. ឯវំ “បញ្ញា ចេវ សតិ ចា”តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរិត្វា ឥទានិ “នាមរូប”ន្តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរន្តោ “**តត្ថ យេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, ឥទំ នាមរូប**”ន្តិ អាហ។ នាមរូបញ្ច វិភាគេន ទស្សេន្តោ សុខគ្គហណត្ថំ បាកដនាមរូបមេវ វិភាវេតុំ “**តត្ថ យេ**”តិអាទិមាហ។ តគ្គហណេនេវ ហិ សហចរណាទិនា តទញ្ញេ ចិត្តចេតសិកា រូបធម្មា ច គហិតា ហោន្តីតិ។ នាមគ្គហណេន ចេត្ថ ខន្ធត្តយមេវ គហិតន្តិ “**នាមរូបំ វិញ្ញាណសម្បយុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ តំ បន រូបំ សម្បយុត្តន្តិ? នយិទំ សម្បយុត្តបច្ចយវសេន វុត្តំ។ បចុរជនស្ស បន អវិភាគេន គហណីយសភាវំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

គាថាយ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ បុច្ឆិតាតិ តំ ចតុរិទ្ធិបាទមុខេន អរិយមគ្គាធិគមេន បត្តព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ តទិទ្ធិបាទភាវនាមូលភូតានិ ឥន្ទ្រិយានិ សតិបញ្ញាហិ និទ្ធារេតុំ “**តត្ថ សតិ ច បញ្ញា ច ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានី**”តិ អាហ។ កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសមានា សតិ សិជ្ឈន្តី ឯកន្តេន សមាធី និប្ផាទេតិ។ សតិគ្គហណេន ចេត្ថ បរិយុដ្ឋានប្បហានំ ឥធាធិប្បេតន្តិ អាហ – “**សតិ ទ្វេ ឥន្ទ្រិយានិ, សតិន្ទ្រិយញ្ច សមាធិន្ទ្រិយញ្ចា**”តិ។ តថា អនុសយសមុគ្ឃាតវិធាយិនី បញ្ញា សិជ្ឈមានា ន វិនា ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយំ សិជ្ឈតីតិ វុត្តំ – “**បញ្ញា ទ្វេ ឥន្ទ្រិយានិ បញ្ញិន្ទ្រិយញ្ច វីរិយិន្ទ្រិយញ្ចា**”តិ។

យា ឥមេសុ ចតូសុ ឥន្ទ្រិយេសូតិ ឥមេសុ សតិអាទីសុ ចតូសុ ឥន្ទ្រិយេសុ និស្សយបច្ចយតាយ អធិដ្ឋានភូតេសុ តំសហជាតា ឯវ យា សទ្ទហនា។ “ឥមេហិ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហី”តិបិ បាឡិ, តស្សា ឥមេហិ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សម្បយុត្តាតិ វចនសេសោ, អារម្មណេ អភិប្បសាទលក្ខណា សទ្ធា កត្តុកាមតាសភាវស្ស ឆន្ទស្ស វិសេសបច្ចយោ ហោតីតិ អាហ – “**យា សទ្ធាធិបតេយ្យា ចិត្តេកគ្គតា, អយំ ឆន្ទសមាធី**”តិ។ **សមាហិតេ ចិត្តេ**តិ វិបស្សនាសមាធិនា សមាហិតេ ចិត្តេ។ **ឥទំ បហាន**ន្តិ វិក្ខម្ភនប្បហានសាធកោ សមាធិ បហានន្តិ វុត្តោ បជហតិ ឯតេនាតិ កត្វា។ “បធាន”ន្តិបិ បាឋោ, អគ្គោតិ អត្ថោ។ តថា ហិ “សមាធិ ឯកោទី”តិ វុច្ចតិ។

“**អស្សាសបស្សាសា**”តិអាទិនា កាយវចីចិត្តសង្ខារសីសេន តំសមុដ្ឋាបកា វិរិយសង្ខារា គហិតា។ តេ ហិ យាវ ភាវនានិប្ផត្តិ តាវ ឯករសេន សរណតោ សង្កប្បេតព្វតោ ច **សរសង្កប្បា**”តិ វុត្តា “ឯវំ មេ ភាវនា ហោតូ”តិ យថា ឥច្ឆិតា, តថា បវត្តិយា ហេតុភាវតោ។ **តទុភយ**ន្តិ ឆន្ទសមាធិសង្ខាតញ្ច បធានសង្ខារសង្ខាតញ្ច វិរិយន្តិ តំ ឧភយំ។ ឧភយមេវ ហិ ឧបចារវសេន អញ្ញំ វិយ កត្វា “**ឆន្ទសមាធិប្បធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទ**”ន្តិ វុត្តំ។ អភិន្នម្បិ ហិ ឧបចារវសេន ភិន្នំ វិយ កត្វា វោហរន្តិ, យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ។

តត្ថ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា តាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥទ្ធិ, បជ្ជតិ ឯតេនាតិ បាទោ, បឋមេន អត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ បាទោ **ឥទ្ធិបាទោ**, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេន អត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោ បតិដ្ឋា អធិគមូបាយោតិ **ឥទ្ធិបាទោ**។ តេន ហិ ឧបរូបរិវិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធិំ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ។ **វិវេកនិស្សិត**ន្តិ តទង្គវិវេកនិស្សិតំ សមុច្ឆេទវិវេកនិស្សិតំ និស្សរណវិវេកនិស្សិតញ្ច ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតីតិ អត្ថោ។ តថា ហិ អយំ ឥទ្ធិបាទភាវនានុយុត្តោ យោគី វិបស្សនាក្ខណេ កិច្ចតោ តទង្គវិវេកនិស្សិតំ អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ។ មគ្គក្ខណេ បន កិច្ចតោ សមុច្ឆេទវិវេកនិស្សិតំ អារម្មណតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតីតិ។ ឯស នយោ **វិរាគនិស្សិត**ន្តិអាទីសុ។

វិវេកត្ថា ឯវ ហិ វិរាគាទយោ, កេវលញ្ចេត្ថ វោស្សគ្គោ ទុវិធោ បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ ច បក្ខន្ទនវោស្សគ្គោ ចាតិ។ តត្ថ បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គវសេន, មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសប្បហានំ។ បក្ខន្ទនវោស្សគ្គោ វិបស្សនាក្ខណេ តន្និន្នភាវេន, មគ្គក្ខណេ អារម្មណករណវសេន និព្ពានបក្ខន្ទនំ។ តទុភយម្បិ ឥមស្មិំ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកេ អត្ថសំវណ្ណនានយេ យុជ្ជតិ។ តថា ហិ អយំ បឋមិទ្ធិបាទោ យថាវុត្តេន បការេន កិលេសេ បរិច្ចជតិ និព្ពានញ្ច បក្ខន្ទតិ។ **វោស្សគ្គបរិណាមិ**ន្តិ ឥមិនា បន វចនេន វោស្សគ្គត្ថំ បរិណមន្តំ បរិណតញ្ច បរិបច្ចន្តំ បរិបក្កញ្ចាតិ អត្ថោ។ អយញ្ហិ ឥទ្ធិបាទភាវនានុយុត្តោ យោគី យថា បឋមោ ឥទ្ធិបាទោ កិលេសបរិច្ចាគវោស្សគ្គត្ថំ និព្ពានបក្ខន្ទនវោស្សគ្គត្ថញ្ច បរិបច្ចតិ, យថា ច បរិបក្កោ ហោតិ, តថា នំ ភាវេតីតិ។ សេសិទ្ធិបាទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បវត្តិតោ សមាធិ **ឆន្ទសមាធិ**។ ឯវំ វីរិយំ ចិត្តំ វីមំសំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បវត្តិតោ សមាធិ **វីមំសាសមាធី**តិ។

១៤. ន កេវលំ ចតុត្ថឥទ្ធិបាទោ ឯវ សមាធិញាណមូលកោ, អថ ខោ សព្ពោបីតិ ទស្សេតុំ “**សព្ពោ សមាធិញាណមូលកោ ញាណបុព្ពង្គមោ ញាណានុបរិវត្តី**”តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ កស្មា សោ ឯវ វីមំសាសមាធីតិ វុត្តោតិ? វីមំសំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បវត្តិតត្តាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ តត្ថ បុព្ពភាគបញ្ញាយ **ញាណមូលកោ**។ អធិគមបញ្ញាយ **ញាណបុព្ពង្គមោ**។ បច្ចវេក្ខណបញ្ញាយ **ញាណានុបរិវត្តិ**។ អថ វា បុព្ពភាគបញ្ញាយ **ញាណមូលកោ**។ ឧបចារបញ្ញាយ **ញាណបុព្ពង្គមោ**។ អប្បនាបញ្ញាយ **ញាណានុបរិវត្តិ**។ ឧបចារបញ្ញាយ វា **ញាណមូលកោ**។ អប្បនាបញ្ញាយ **ញាណបុព្ពង្គមោ**។ អភិញ្ញាបញ្ញាយ **ញាណានុបរិវត្តី**តិ វេទិតព្វំ។

យថា បុរេតិ យថា សមាធិស្ស បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណានុបរិវត្តិភាវេន បុរេ បុព្ពេ អតីតាសុ ជាតីសុ អសង្ខ្យេយ្យេសុបិ សំវដ្ដវិវដ្ដេសុ អត្តនោ បរេសញ្ច ខន្ធំ ខន្ធូបនិពទ្ធញ្ច ទុប្បដិវិជ្ឈំ នាម នត្ថិ, តថា បច្ឆា សមាធិស្ស អនាគតំសញាណានុបរិវត្តិភាវេន អនាគតាសុ ជាតីសុ អសង្ខ្យេយ្យេសុបិ សំវដ្ដវិវដ្ដេសុ អត្តនោ បរេសញ្ច ខន្ធំ ខន្ធូបនិពទ្ធញ្ច ទុប្បដិវិជ្ឈំ នាម នត្ថីតិ អត្ថោ។

យថា បច្ឆាតិ យថា សមាធិស្ស ចេតោបរិយញាណានុបរិវត្តិភាវេន អនាគតេសុ សត្តសុ ទិវសេសុ បរសត្តានំ ចិត្តំ ទុប្បដិវិជ្ឈំ នាម នត្ថិ, តថា បុរេ អតីតេសុ សត្តសុ ទិវសេសុ បរសត្តានំ ចិត្តំ ទុប្បដិវិជ្ឈំ នាម នត្ថីតិ អត្ថោ។ **យថា ទិវា**តិ យថា ទិវសភាគេ សូរិយាលោកេន អន្ធការស្ស វិធមិតត្តា ចក្ខុមន្តានំ សត្តានំ អាបាថគតំ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ រូបំ សុវិញ្ញេយ្យំ។ **តថា រត្តិ**ន្តិ តថា រត្តិភាគេ ចតុរង្គសមន្នាគតេបិ អន្ធការេ វត្តមានេ សមាធិស្ស ទិព្ពចក្ខុញាណានុបរិវត្តិតាយ ទុប្បដិវិជ្ឈំ រូបាយតនំ នត្ថិ។

យថា រត្តិំ តថា ទិវាតិ យថា ច រត្តិយំ តថា ទិវាបិ អតិសុខុមំ កេនចិ តិរោហិតំ យញ្ច អតិទូរេ, តំ សព្ពរូបំ ទុប្បដិវិជ្ឈំ នាម នត្ថិ។ យថា ច រូបាយតនេ វុត្តំ, តថា សមាធិស្ស ទិព្ពសោតញាណានុបរិវត្តិតាយ សទ្ទាយតនេ ច នេតព្វំ។ តេនេវាហ “**ឥតិ វិវដេន ចេតសា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អបរិយោនទ្ធេនា**តិ អភិញ្ញាញាណស្ស បារិពន្ធកកិលេសេហិ អនជ្ឈោត្ថដេន, អបរិយោនទ្ធត្តា ឯវ សប្បភាសំ ចិត្តំ។ ឯតេនេវ សមាធិស្ស ឥទ្ធិវិធញាណានុបរិវត្តិតាបិ វុត្តា ឯវាតិ ទដ្ឋព្វំ។ **បញ្ចិន្ទ្រិយានី**តិ ឥទ្ធិបាទសម្បយុត្តានិ សេក្ខស្ស បញ្ចិន្ទ្រិយានិ អធិប្បេតានីតិ អាហ “**កុសលានី**”តិ។ **ចិត្តសហភុនី**តិអាទិ តេសំ វិញ្ញាណនិរោធេន និរោធទស្សនត្ថំ អារទ្ធំ។ តថា “**នាមរូបញ្ច**”តិអាទិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ “ន កេវលំ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ឯវ, អថ ខោ នាមរូបញ្ច វិញ្ញាណហេតុកំ វិញ្ញាណស្ស និរោធា និរុជ្ឈតី”តិ។

តស្សាតិ វិញ្ញាណស្ស។ **ហេតូ**តិ តណ្ហាអវិជ្ជាទិកោ។ **អនាហារ**ន្តិ បទស្ស អត្ថវិវរណំ។ **អនភិនន្ទិត**ន្តិ អភិនន្ទនភូតាយ តណ្ហាយ បហីនត្តា ឯវ អបត្ថិតំ។ តតោ ឯវ **អប្បដិសន្ធិកំ** វិញ្ញាណំ តំ និរុជ្ឈតិ។ យថា ច វិញ្ញាណំ, ឯវំ នាមរូបម្បិ វិញ្ញាណសង្ខាតស្ស ហេតុនោ បច្ចយស្ស ច អភាវា តប្បច្ចយានំ សង្ខារាទីនំ អភាវា **អហេតុ អប្បច្ចយំ**។ សេសំ បាកដមេវ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវិចយោបិ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

ឯវំ អនុសន្ធិបុច្ឆម្បិ ទស្សេត្វា ហេដ្ឋា សត្តាធិដ្ឋានា ធម្មាធិដ្ឋានា ច បុច្ឆា វិសុំ វិសុំ ទស្សិតាតិ ឥទានិ តា សហ ទស្សេតុំ **“យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថាយំ បទត្ថោ – **សង្ខាតធម្មា**តិ អនិច្ចាទិវសេន បរិវីមំសិតធម្មា, អរហតំ ឯតំ អធិវចនំ។ **សេក្ខា**តិ សីលាទីនិ សិក្ខមានា អវសេសា អរិយបុគ្គលា។ **បុថូ**តិ ពហូ សត្តជនា។ **តេសំ មេ និបកោ ឥរិយំ, បុដ្ឋោ បព្រូហី**តិ តេសំ សេខាសេខានំ និបកោ បណ្ឌិតោ ត្វំ ភគវា បដិបត្តឹ បុដ្ឋោ មេ ព្រូហីតិ។ សេសំ បាឡិវសេនេវ វិញ្ញាយតិ។

១៥. កិស្សាតិ កិស្ស ហេតុ, កេន ការណេនាតិ អត្ថោ។ **សេខាសេខវិបស្សនា បុព្ពង្គមប្បហានយោគេនា**តិ សេខេ អសេខេ វិបស្សនាបុព្ពង្គមប្បហានេ ច បុច្ឆនយោគេន, បុច្ឆាវិធិនាតិ អត្ថោ។

វិស្សជ្ជនគាថាយំ **កាមេសុ នាភិគិជ្ឈេយ្យា**តិ វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមេន ន អភិគិជ្ឈេយ្យ។ **មនសានាវិលោ សិយា**តិ ព្យាបាទវិតក្កាទយោ កាយទុច្ចរិតាទយោ ច មនសោ អាវិលភាវករេ ធម្មេ បជហន្តោ ចិត្តេន អនាវិលោ ភវេយ្យ។ យស្មា បន អសេក្ខោ អនិច្ចតាទិវសេន សព្ពធម្មានំ បរិតុលិតត្តា កុសលោ សព្ពធម្មេសុ កាយានុបស្សនាសតិអាទីហិ ច សតោ សព្ពកិលេសានំ ភិន្នត្តា ឧត្តមភិក្ខុភាវំ បត្តោ ច ហុត្វា សព្ពឥរិយាបថេសុ បវត្តតិ, តស្មា **“កុសលោ…បេ…. បរិព្ពជេ”**តិ អាហាតិ អយំ សង្ខេបត្ថោ។

តត្ថ យំ បុច្ឆាគាថាយំ “និបកោ”តិ បទំ វុត្តំ, តំ ភគវន្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ភគវតោ ច នេបក្កំ ឧក្កំសបារមិប្បត្តំ អនាវរណញាណទស្សនេន ទីបេតព្ពន្តិ អនាវរណញាណំ តាវ កម្មទ្វារភេទេហិ វិភជិត្វា សេខាសេខបដិបទំ ទស្សេតុំ **“ភគវតោ សព្ពំ កាយកម្ម”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តេន សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណទស្សនេន តថាគតស្ស សេខាសេខបដិបត្តិទេសនាកោសល្លមេវ វិភាវេតិ។ តត្ថ **កោ ចា**តិ ក្វ ច, កស្មឹ វិសយេតិ អត្ថោ។ តំ វិសយំ ទស្សេតិ **“យំ អនិច្ចេ ទុក្ខេ អនត្តនិ ចា”**តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ញាណទស្សនំ នាម ឧប្បជ្ជមានំ “សព្ពំ សង្ខតំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បន តស្មឹ វិសយេ យេន អប្បវត្តិ, សោ បដិឃាតោតិ, ឯតេន លក្ខណត្តយប្បដិវេធស្ស ទុរភិសម្ភវតំ អនញ្ញសាធារណតញ្ច ទស្សេតិ។ លក្ខណត្តយវិភាវនេន ហិ ភគវតោ ចតុសច្ចប្បដិវេធំ សម្មាសម្ពោធិញ្ច បណ្ឌិតា បដិជានន្តិ។

អញ្ញាណំ អទស្សនន្តិ តំ បដិឃាតំ សរូបតោ ទស្សេតិ។ ឆទ្វារម្មណសភាវប្បដិច្ឆាទកោ ហិ សម្មោហោ ញាណទស្សនស្ស បដិឃាតោតិ។ យស្មឹ វិសយេ ញាណទស្សនំ ឧប្បត្តិរហំ, តត្ថេវ តស្ស បដិឃាតេន ភវិតព្ពន្តិ អាហ – “យំ អនិច្ចេ ទុក្ខេ អនត្តនិ ចា”តិ។ **យថា ឥធ បុរិសោ**តិអាទិ ឧបមាទស្សនំ។ តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – បុរិសោ វិយ សព្ពោ លោកោ, តារករូបានិ វិយ ឆ អារម្មណានិ, តស្ស បុរិសស្ស តារករូបានំ ទស្សនំ វិយ លោកស្ស ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ យថារហំ ឆទ្វារម្មណជាននំ, តស្ស បុរិសស្ស តារករូបានិ បស្សន្តស្សាបិ “ឯត្តកានិ សតានិ, ឯត្តកានិ សហស្សានី”តិអាទិនា គណនសង្កេតេន អជាននំ វិយ លោកស្ស រូបាទិអារម្មណំ កថញ្ចិ ជានន្តស្សាបិ អនិច្ចាទិលក្ខណត្តយានវពោធោតិ។ សេសំ បាកដមេវ។

ឥទានិ យេហិ បទេហិ ភគវតា អាយស្មតោ អជិតស្ស សេខាសេខបដិបទា វុត្តា, តេសំ បទានំ អត្ថំ វិភជិតុំ **“តត្ថ សេខេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ និបាតមត្តំ, តស្មឹ វា វិស្សជ្ជនេ។ **សេខេនា**តិ សិក្ខា ឯតស្ស សីលន្តិ សេខោ, តេន សេខេន។ **ទ្វីសុ ធម្មេសូ**តិ ទុវិធេសុ ធម្មេសូតិ អធិប្បាយោ។ **បរិយុដ្ឋានីយេសូ**តិ ទោសេន បរិយុដ្ឋិតេន យត្ថ បរិវត្តិតព្ពំ, តេសុ អាឃាតវត្ថូសូតិ អត្ថោ។ “បដិយដ្ឋានីយេសូ”តិបិ បាឋោ, សោយេវត្ថោ។

ឯត្ថ ច គេធបដិសេធចោទនាយំ គេធនិមិត្តោ ទោសោ គេធេ សតិ ហោតីតិ តតោបិ ចិត្តស្ស រក្ខិតព្ពតា និទ្ធារេត្វា វុត្តា។ យស្មា បន ភគវតា “កាមេសុ នាភិគិជ្ឈេយ្យា”តិ (សុ. និ. ១០៤៥; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៦៤, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨; នេត្តិ. ១៥-១៧) វុត្តំ, តស្មា “តត្ថ យា ឥច្ឆា”តិអាទិនា គេធវសេន និទ្ទេសោ កតោ។ អថ វា ទោសតោ ចិត្តស្ស រក្ខិតព្ពតា គាថាយ ទុតិយបាទេន វុត្តាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ទុតិយបាទេន ហិ សេសកិលេសវោទានធម្មា ទស្សិតា។ តថា ហិ ឧប្បន្នានុប្បន្នភេទតោ សម្មាវាយាមស្ស វិសយភាវេន សព្ពេ សំកិលេសវោទានធម្មេ ចតុធា វិភជិត្វា សម្មប្បធានមុខេន សេខបដិបទំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតុំ **“សេខោ អភិគិជ្ឈន្តោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនាវិលសង្កប្បោ**តិ អាវិលានំ កាមសង្កប្បាទីនំ អភាវេន អនាវិលសង្កប្បោ។ តតោ ឯវ ច **អនភិគិជ្ឈន្តោ វាយមតិ**, វីរិយំ បវត្តេតិ។ កថំ វាយមតីតិ អាហ – **“សោ អនុប្បន្នាន”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **សោ**តិ ឧត្តរិវិសេសត្ថាយ បដិបជ្ជមានោ សេក្ខោ។ **អនុប្បន្នាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ។ **បាបកាន**ន្តិ លាមកានំ។ **អកុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អកោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **អនុប្បាទាយា**តិ ន ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឆន្ទំ ជនេតី**តិ កត្តុកម្យតាសង្ខាតំ កុសលច្ឆន្ទំ ឧប្បាទេតិ។ **វាយមតី**តិ បយោគបរក្កមំ ករោតិ។ **វីរិយំ អារភតី**តិ កាយិកចេតសិកវីរិយំ ករោតិ។ **ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតី**តិ តេនេវ សហជាតវីរិយេន ចិត្តំ ឧក្ខិបតិ។ **បទហតី**តិ បធានវីរិយំ ករោតិ។ វាយមតីតិអាទីនិ បន ចត្តារិ បទានិ អាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មសាតច្ចកិរិយាហិ យោជេតព្ពានិ។ **ឧប្បន្នានំ បាបកាន**ន្តិ អនុប្បន្នាតិ អវត្តព្ពតំ អាបន្នានំ បាបធម្មានំ។ **បហានាយា**តិ បជហនត្ថាយ។ **អនុប្បន្នានំ កុសលាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ កោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **ឧប្បាទាយា**តិ ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នាន**ន្តិ និព្ពត្តានំ។ **ឋិតិយា**តិ ឋិតត្ថំ។ **អសម្មោសាយា**តិ អនស្សនត្ថំ ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនំ ភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ។ **ភាវនាយា**តិ វឌ្ឍិយា។ **បារិបូរិយា**តិ បរិបូរណត្ថាយាតិ អយំ តាវ បទត្ថោ។

១៦. “**កតមេ អនុប្បន្នា**”តិអាទិ អកុសលធម្មា កុសលធម្មា ច យាទិសា អនុប្បន្នា យាទិសា ច ឧប្បន្នា, តេ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥមេ អនុប្បន្នា**តិ ឥមេ កាមវិតក្កាទយោ អសមុទាចារវសេន វា អននុភូតារម្មណវសេន វា អនុប្បន្នា នាម។ អញ្ញថា ហិ អនមតគ្គេ សំសារេ អនុប្បន្នា នាម អកុសលា ធម្មា នត្ថិ។ វិតក្កត្តយគ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ **អកុសលមូលានី**តិ អនុសយា ឯវ សព្ពេសំ អកុសលានំ មូលភាវតោ ឯវំ វុត្តា, ន លោភាទយោ ឯវ។ ឥមេ ឧប្បន្នា អនុសយា ភូមិលទ្ធុប្បន្នា អសមុគ្ឃាដិតុប្បន្នាតិអាទិឧប្បន្នបរិយាយសព្ភាវតោ នាមវសេន ឧប្បន្នា នាម, ន វត្តមានភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ឥមេ អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មា**តិ ឥមេ សោតាបន្នស្ស សទ្ធាទយោ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នស្ស អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មា នាម, កោ បន វាទោ បុថុជ្ជនានន្តិ ទស្សេតិ។ **កុសល**សទ្ទោ ចេត្ថ **ពាហិតិកសុត្តេ** (ម. និ. ២.៣៥៨ អាទយោ) វិយ អនវជ្ជបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឥមេ ឧប្បន្នា កុសលា ធម្មា**តិ ឥមេ បឋមមគ្គេ សទ្ធាទយោ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នស្ស ឧប្បន្នា កុសលា ធម្មា នាម។

សតិបដ្ឋានភាវនាយ សុនិគ្គហិតោ កាមវិតក្កោតិ អាហ – “**យេន កាមវិតក្កំ វារេតិ, ឥទំ សតិន្ទ្រិយ**”ន្តិ។ អនវជ្ជសុខបទដ្ឋានេន អវិក្ខេបេន ចេតោទុក្ខសន្និស្សយោ វិក្ខេបបច្ចយោ ព្យាបាទវិតក្កោ សុនិគ្គហិតោតិ វុត្តំ – “**យេន ព្យាបាទវិតក្កំ វារេតិ, ឥទំ សមាធិន្ទ្រិយ**”ន្តិ។ កុសលេសុ ធម្មេសុ អារទ្ធវីរិយោ បរាបរាធំ សុខេន សហតីតិ វីរិយេន វិហឹសាវិតក្កោ សុនិគ្គហិតោតិ អាហ – “**យេន វិហឹសាវិតក្កំ វារេតិ, ឥទំ វីរិយិន្ទ្រិយ**”ន្តិ។ សមាធិអាទីនម្បិ យថាសកំបដិបក្ខប្បហានំ បញ្ញវន្តស្សេវ ឥជ្ឈតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ – “**យេន ឧប្បន្នុប្បន្នេ**”តិអាទិ។

ឯតេសំ យថានិទ្ទិដ្ឋានំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ សវិសយេ ជេដ្ឋកភាវំ ទស្សេតុំ “**សទ្ធិន្ទ្រិយំ កត្ថ ទដ្ឋព្ព**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឥមេសញ្ច សទ្ធាទីនំ សេខានំ ឥន្ទ្រិយានំ និព្ពត្តិយា សព្ពេបិ សេខា ធម្មា មគ្គកប្បត្តា ហោន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ សេខោ**”តិអាទិនា សេខបដិបទំ និគមេតិ។

១៧. ឯវំ សេខបដិបទំ វិភជិត្វា ឥទានិ អសេខបដិបទំ វិភជិតុំ “**កុសលោ សព្ពធម្មាន**”ន្តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **សព្ពធម្មាន**ន្តិ ឥមិនា បទេន វុត្តធម្មេ តាវ វិភជិត្វា តត្ថ អសេក្ខស្ស កោសល្លំ ទស្សេតុំ “**លោកោ នាមា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ វុត្តត្ថមេវ។ **កិលេសលោកេន ភវលោកោ សមុទាគច្ឆតី**តិ កាមាវចរធម្មំ និស្សាយ រូបារូបាវចរធម្មេ សមុទាគមេតីតិ អត្ថោ។ **សោ**តិ សោ មហគ្គតធម្មេសុ, បរិត្តមហគ្គតធម្មេសុ វា ឋិតោ។ **ឥន្ទ្រិយានិ និព្ពត្តេតី**តិ សីលសមាធយោ និព្ពេធភាគិយេ កត្វា វិមុត្តិបរិបាចនីយានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឧប្បាទេតិ។ **ឥន្ទ្រិយេសុ ភាវិយមានេសូ**តិ យថាវុត្តឥន្ទ្រិយេសុ វឌ្ឍិយមានេសុ រូបារូបបរិគ្គហាទិវសេន ញេយ្យស្ស បរិញ្ញា ភវតិ។

ទស្សនបរិញ្ញាតិ ញាតបរិញ្ញា។ **ភាវនាបរិញ្ញា**តិ តីរណបរិញ្ញា បហានបរិញ្ញា ច។ “**សា ទុវិធេនា**”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ “**យទា ហិ សេខោ**”តិអាទិនា វិវរតិ។ តត្ថ “**និព្ពិទាសហគតេហិ សញ្ញាមនសិការេហី**”តិ ឥមិនា ពលវវិបស្សនំ ទស្សេតិ។ យទា ហិ សេខោតិ ចេត្ថ សិក្ខនសីលតាយ កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ សេខបទេន សង្គហិតោតិ កត្វា “**ទ្វេ ធម្មា កោសល្លំ គច្ឆន្តិ ទស្សនកោសល្លញ្ច**”តិអាទិ វុត្តំ។ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ – យទា កល្យាណបុថុជ្ជនោ បុព្ពភាគសិក្ខំ សិក្ខន្តោ និព្ពិទាសហគតេហិ សញ្ញាមនសិការេហិ ញេយ្យំ បរិជានាតិ, តទា តស្ស តេ វិបស្សនាធម្មា ទស្សនកោសល្លំ បឋមមគ្គញាណំ គច្ឆន្តិ សម្បាបុណន្តិ តេន សទ្ធឹ យដេន្តិ។ យទា បន សោតាបន្នាទិសេខោ វុត្តនយេន ញេយ្យំ បរិជានាតិ, តទា តស្ស តេ វិបស្សនាធម្មា ភាវនាកោសល្លំ គច្ឆន្តីតិ។

តំ ញាណន្តិ យា បុព្ពេ នេយ្យស្ស បរិញ្ញា វុត្តា, តំ នេយ្យបរិជាននញាណំ។ **បញ្ចវិធេន វេទិតព្ពា**ន្តិ វិសយភេទេន តស្ស ភេទំ ទស្សេតិ។ **ធម្មានំ សលក្ខណេ ញាណ**ន្តិ រូបារូបធម្មានំ កក្ខឡផុសនាទិសលក្ខណេ ញាណំ។ តំ បន យស្មា សព្ពំ នេយ្យំ ហេតុហេតុផលភេទតោ ទុវិធមេវ ហោតិ, តស្មា “**ធម្មបដិសម្ភិទា ច អត្ថបដិសម្ភិទា ចា**”តិ និទ្ទិដ្ឋំ។

បរិញ្ញាតិ តីរណបរិញ្ញា អធិប្បេតា។ យស្មា បនស្ស រូបារូបធម្មេ សលក្ខណតោ បច្ចយតោ ច អភិជានិត្វា កុសលាទិវិភាគេហិ តេ បរិគ្គហេត្វា អនិច្ចាទិវសេន ជាននា ហោតិ, តស្មា “**ឯវំ អភិជានិត្វា យា បរិជាននា, ឥទំ កុសល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯវំគហិតា**តិ ឯវំ អនិច្ចាទិតោ កលាបសម្មសនាទិវសេន គហិតា សម្មសិតា។ **ឥទំ ផលំ និព្ពត្តេន្តី**តិ ឥទំ ឧទយព្ពយញាណាទិកំ ផលំ បដិបាដិយា ឧប្បាទេន្តិ , និមិត្តស្ស កត្តុភាវេន ឧបចរណតោ យថា អរិយភាវករានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានីតិ។ **តេស**ន្តិ ឧទយព្ពយញាណាទីនំ ។ **ឯវំគហិតាន**ន្តិ ឯវំបវត្តិតានំ។ **អយំ អត្ថោ**តិ អយំ សច្ចានំ អនុពោធបដិវេធោ អត្ថោ។ យថា ហិ បរិញ្ញាបញ្ញា សម្មសិតព្ពធម្មេ សម្មសនធម្មេ តត្ថ សម្មសនាការំ បរិជានាតិ, ឯវំ សម្មសនផលម្បិ បរិជានាតីតិ កត្វា អយំ នយោ ទស្សិតោ។

យេ អកុសលាតិ សមុទយសច្ចមាហ។ សព្ពេ ហិ អកុសលា សមុទយបក្ខិយាតិ។ **យេ កុសលា**តិ មគ្គធម្មា សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ។ យទិបិ ផលធម្មាបិ សច្ឆិកាតព្ពា, ចតុសច្ចប្បដិវេធស្ស បន អធិប្បេតត្តា “**កតមេ ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពា, យំ អសង្ខត**”ន្តិ វុត្តំ។ **អត្ថកុសលោ**តិ បច្ចយុប្បន្នេសុ អត្ថេសុ កុសលោ។ **ធម្មកុសលោ**តិ បច្ចយធម្មេសុ កុសលោ។ បាឡិអត្ថបាឡិធម្មា វា អត្ថធម្មា។ **កល្យាណតាកុសលោ**តិ យុត្តតាកុសលោ, ចតុនយកោវិទោតិ អត្ថោ, ទេសនាយុត្តិកុសលោ វា។ **ផលតាកុសលោ**តិ ខីណាសវផលកុសលោ។ “**អាយកុសលោ**”តិអាទីសុ **អាយោ**តិ វឌ្ឍិ។ សា អនត្ថហានិតោ អត្ថុប្បត្តិតោ ច ទុវិធា។ **អបាយា**តិ អវឌ្ឍិ។ សាបិ អត្ថហានិតោ អនត្ថុប្បត្តិតោ ច ទុវិធា។ **ឧបាយោ**តិ សត្តានំ អច្ចាយិកេ កិច្ចេ វា ភយេ វា ឧប្បន្នេ តស្ស តិកិច្ឆនសមត្ថំ ឋានុប្បត្តិការណំ, តត្ថ កុសលោតិ អត្ថោ។ **ខីណាសវោ ហិ សព្ពសោ អវិជ្ជាយ បហីនត្តា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោ ឯតេសុ អាយាទីសុ កុសលោតិ។ ឯវំ អសេខស្ស កោសល្លំ ឯកទេសេន វិភាវេត្វា បុន អនវសេសតោ ទស្សេន្តោ “មហតា កោសល្លេន សមន្នាគតោ”**តិ អាហ។

បរិនិដ្ឋិតសិក្ខស្ស អសេខស្ស សតោការិតាយ អញ្ញំ បយោជនំ នត្ថីតិ វុត្តំ “**ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថ**”ន្តិ។ ឥទានិ យថានិទ្ទិដ្ឋំ សេខាសេខបដិបទំ និគមេន្តោ “**ឥមា ទ្វេ ចរិយា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ពោជ្ឈ**ន្តិ ពុជ្ឈិតព្ពំ។ **តំ ចតុព្ពិធ**ន្តិ តំ ពោជ្ឈំ ចតុព្ពិធំ, ចតុសច្ចភាវតោ។ **ឯវំ ជានាតី**តិ ឯវំ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន យោ ជានាតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ អសេខោ សតិវេបុល្លប្បត្តោ និប្បរិយាយេន “**សតោ អភិក្កមតី**”តិអាទិនា វុច្ចតីតិ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ឥធាបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវិចយា បុព្ពេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពា។

ឯត្តាវតា ច មហាថេរោ វិចយហារំ វិភជន្តោ **អជិតសុត្តវសេន** (សុ. និ. ១០៣ អាទយោ; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៧ អាទយោ, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១ អាទយោ) បុច្ឆាវិចយំ វិស្សជ្ជនវិចយញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ សុត្តន្តរេសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវិចយានំ នយំ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ បុច្ឆិតព្ពំ, ឯវំ វិស្សជ្ជិតព្ព**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា នយេន។ **បុច្ឆិតព្ព**ន្តិ បុច្ឆា កាតព្ពា, អាចិក្ខិតព្ពា វា, វិវេចេតព្ពាតិ អត្ថោ។ **ឯវំ វិស្សជ្ជិត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សុត្តស្ស ចា**តិអាទិ អនុគីតិវិចយនិទស្សនំ។ **អនុគីតិ អត្ថតោ ច ព្យញ្ជនតោ ច សមានេតព្ពា**តិ សុត្តន្តរទេសនាសង្ខាតា អនុគីតិ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច សំវណ្ណិយមានេន សុត្តេន សមានា សទិសី កាតព្ពា, តស្មិំ វា សុត្តេ សម្មា អានេតព្ពា។ **អត្ថាបគត**ន្តិ អត្ថតោ អបេតំ, អសម្ពន្ធត្ថំ វា ទសទាឡិមាទិវចនំ វិយ។ តេនេវាហ “**សម្ផប្បលាបំ ភវតី**”តិ។ ឯតេន អត្ថស្ស សមានេតព្ពតាយ ការណមាហ។ **ទុន្និក្ខិត្តស្សា**តិ អសម្មាវុត្តស្ស។ **ទុន្នយោ**តិ ទុក្ខេន នេតព្ពោ, នេតុំ វា អសក្កុណេយ្យោ។ **ព្យញ្ជនុបេត**ន្តិ សភាវនិរុត្តិសមុបេតំ។

ឯវំ អនុគីតិវិចយំ ទស្សេត្វា និទ្ទេសវារេ “សុត្តស្ស យោ បវិចយោ”តិ សំខិត្តេន វុត្តមត្ថំ វិភជិតុំ “**សុត្តញ្ច បវិចិនិតព្ព**”ន្តិ វត្វា តស្ស វិចិននាការំ ទស្សេន្តោ “**កឹ ឥទំ សុត្តំ អាហច្ចវចន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាហច្ចវចន**ន្តិ ភគវតោ ឋានករណានិ អាហច្ច អភិហន្ត្វា បវត្តវចនំ, សម្មាសម្ពុទ្ធេន សាមំ ទេសិតសុត្តន្តិ អត្ថោ។ **អនុសន្ធិវចន**ន្តិ សាវកភាសិតំ។ តញ្ហិ ភគវតោ វចនំ អនុសន្ធេត្វា បវត្តនតោ “អនុសន្ធិវចន”ន្តិ វុត្តន្តិ។ **នីតត្ថ**ន្តិ យថារុតវសេន ញាតព្ពត្ថំ។ **នេយ្យត្ថ**ន្តិ និទ្ធារេត្វា គហេតព្ពត្ថំ។ **សំកិលេសភាគិយ**ន្តិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ បដ្ឋានវារវណ្ណនាយំ អាវិ ភវិស្សតិ។ យស្មា បន ភគវតោ ទេសនា សោឡសវិធេ សាសនបដ្ឋានេ ឯកំ ភាគំ អភជន្តី នាម នត្ថិ, តស្មា សោបិ នយោ វិចេតព្ពភាវេន ឥធ និក្ខិត្តោ។

កុហឹ ឥមស្ស សុត្តស្សាតិ ឥមស្ស សុត្តស្ស កស្មឹ បទេសេ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ។ **សព្ពានិ សច្ចានិ បស្សិតព្ពានី**តិ ទុក្ខសច្ចំ សុត្តស្ស “កុហឹ កស្មឹ បទេសេ កស្មឹ វា បទេ បស្សិតព្ពំ និទ្ធារេត្វា វិចេតុំ, សមុទយសច្ចំ

និរោធសច្ចំ មគ្គសច្ចំ កុហឹ បស្សិតព្ពំ ទដ្ឋព្ពំ និទ្ធារេត្វា វិចេតុ”ន្តិ ឯវំ សព្ពានិ សច្ចានិ ឧទ្ធរិត្វា វិចេតព្ពានីតិ អធិប្បាយោ។ **អាទិមជ្ឈបរិយោសានេ**តិ ឯវំ សុត្តំ បរិចេតព្ពន្តិ អាទិតោ មជ្ឈតោ បរិយោសានតោ ច ឯវំ ឥមិនា បុច្ឆាវិចយាទិនយេន សុត្តំ បវិចិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនបុព្ពាបរានុគីតិវិចយា បាឡិយំ សរូបេនេវ ទស្សិតា។ អស្សាទាទិវិចយោ បន សច្ចនិទ្ធារណមុខេន នយតោ ទស្សិតោ, សោ និទ្ទេសវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ តព្ពិចយេនេវ ច បទវិចយោ សិទ្ធោតិ។

វិចយហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. យុត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា

១៨. តត្ថ កតមោ យុត្តិហារោតិអាទិ យុត្តិហារវិភង្គោ។ តត្ថ **កឹ យោជយតី**តិ យុត្តិហារស្ស វិសយំ បុច្ឆតិ។ កោ បនេតស្ស វិសយោ? អត្ថាការេន គយ្ហមានា សុត្តត្ថា វិសយោ, តេ ហិ តេន សាតិសយំ យាថាវតោ យុត្តិនិទ្ធារណេន យោជេតព្ពា។ ឥតរេសុបិ អយំ ហារោ ឥច្ឆិតោ ឯវ។ តំ បន ភូតកថនមត្តំ ហោតិ។ យស្មា បនាយំ យុត្តិគវេសនា នាម ន មហាបទេសេន វិនា, តស្មា យុត្តិហារំ វិភជន្តោ តស្ស លក្ខណំ តាវ ឧបទិសិតុំ **“ចត្តារោ មហាបទេសា”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **មហាបទេសា**តិ មហាអបទេសា, ពុទ្ធាទយោ មហន្តេ អបទិសិត្វា វុត្តានិ មហាការណានីតិ អត្ថោ។ អថ វា **មហាបទេសា**តិ មហាឱកាសា, មហន្តានិ ធម្មស្ស បតិដ្ឋានានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អបទិស្សតីតិ អបទេសោ, ពុទ្ធោ អបទេសោ ឯតស្សាតិ **ពុទ្ធាបទេសោ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ “សម្មុខា មេតំ ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិនា កេនចិ អាភតស្ស គន្ថស្ស ធម្មោតិ វា អធម្មោតិ វា វិនិច្ឆយនេ ការណំ។ កឹ បនតន្តិ? តស្ស តថា អាភតស្ស សុត្តោតរណាទិ ឯវ។ យទិ ឯវំ កថំ ចត្តារោតិ? អបទិសិតព្វភេទតោ។ ធម្មស្ស ហិ ទ្វេ សម្បទាយោ ភគវា សាវកា ច។ តេសុ សាវកា សង្ឃគណបុគ្គលវសេន តិវិធា។ “ឯវមេមុម្ហា មយាយំ ធម្មោ បដិគ្គហិតោ”តិ អបទិសិតព្ពានំ ភេទេន ចត្តារោ។ តេនាហ – “ពុទ្ធាបទេសោ...បេ.... ឯកត្ថេរាបទេសោ”តិ។ **តានិ បទព្យញ្ជនានី**តិ កេនចិ អាភតសុត្តស្ស បទានិ ព្យញ្ជនានិ ច, អត្ថបទានិ ចេវ ព្យញ្ជនបទានិ ចាតិ អត្ថោ។ សំវណ្ណកេន វា សំវណ្ណនាវសេន អាហរិយមានានិ បទព្យញ្ជនានិ។ **សុត្តេ ឱតារយិតព្ពានី**តិ សុត្តេ អនុប្បវេសិតព្ពានិ។ **សន្ទស្សយិតព្ពានី**តិ សំសន្ទេតព្ពានិ។ **ឧបនិក្ខិបិតព្ពានី**តិ បក្ខិបិតព្ពានិ។

សុត្តាទីនិ ទស្សេតុំ **“កតមស្មិ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យស្មា ភគវតោ វចនំ ឯកគាថាមត្តម្បិ សច្ចវិនិមុត្តំ នត្ថិ, តស្មា សុត្តេតិ បទស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ **“ចតូសុ អរិយសច្ចេសូ”**តិ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន តីណិ បិដកានិ សុត្តន្តិ វុត្តំ, តំ ឥមិនា នេត្តិវចនេន អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ ចេវ សមេតិ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យាវទេវ អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថា ភគវតោ ទេសនា, សា ឯកន្តេន រាគាទិកិលេសវូបសមំ វទតីតិ **វិនយេ**តិបទស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“រាគវិនយេ”**តិអាទិមាហ។ វិនយោតិ ហិ ការណំ រាគាទិវូបសមនិមិត្តំ ឥជាធិប្បេតំ។ យថាហ –

> “យេ ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ, ឥមេ ធម្មា សរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិរាគាយ, សញ្ញោគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិសញ្ញោគាយ, អាចយាយ សំវត្តន្តិ នោ អបចយាយ, មហិច្ឆតាយ សំវត្តន្តិ នោ អប្បិច្ឆតាយ, អសន្តុដ្ឋិយា សំវត្តន្តិ នោ សន្តុដ្ឋិយា, សង្គណិកាយ សំវត្តន្តិ នោ បវិវេកាយ, កោសជ្ជាយ សំវត្តន្តិ នោ វីរិយារម្ភាយ, ទុព្ភរតាយ សំវត្តន្តិ នោ សុភរតាយ, ឯកំសេន គោតមិ ធារេយ្យាសិ ‘នេសោ ធម្មោ, នេសោ វិនយោ, នេតំ សត្ថុសាសន’ន្តិ។ យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ សរាគាយ, វិសញ្ញោគាយ សំវត្តន្តិ នោ សញ្ញោគាយ, អបចយាយ សំវត្តន្តិ នោ អាចយាយ, អប្បិច្ឆតាយ សំវត្តន្តិ នោ មហិច្ឆតាយ, សន្តុដ្ឋិយា សំវត្តន្តិ នោ អសន្តុដ្ឋិយា បវិវេកាយ សំវត្តន្តិ នោ សង្គណិកាយ, វីរិយារម្ភាយ សំវត្តន្តិ នោ កោសជ្ជាយ, សុភរតាយ សំវត្តន្តិ នោ ទុព្ភរតាយ, ឯកំសេន គោតមិ ធារេយ្យាសិ ‘ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ, ឯតំ សត្ថុសាសន’”ន្តិ (ចូឡវ. ៤០៦)។

ធម្មតាយន្តិបទស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ **“បដិច្ចសមុប្បាទេ”**តិ វុត្តំ។ បដិច្ចសមុប្បាទោ ហិ ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតាតិ (អ. និ. ៣.១៣៧) វុត្តោ។ “ធម្មតាយំ ឧបនិក្ខិបិតព្ពានី”តិ ឥទំ **បាឡិយំ** នត្ថិ, អត្ថទស្សនវសេន បន ឥជ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច បវត្តិ និវត្តិ តទុបាយញ្ច ពាធកាទិភាវេ និយតំ បរិទីបេន្តោ សុត្តេ ឱតរតិ នាម។ ឯកន្តេន រាគាទិកិលេសវិនយំ វទន្តោ វិនយេ សន្ទិស្សតិ នាម។ តថា សស្សតំ ឧច្ឆេទញ្ច វជ្ជេត្វា ឯកត្តនយាទិបរិទីបនេន សភាវធម្មានំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវំ វិភាវេន្តោ ធម្មតំ ន វិលោមេតិ នាម។

ឯវំវិធោ ច កាមាសវាទិកំ អាសវំ ន ឧប្បាទេតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“យទិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសូ”**តិអាទិមាហ។ ននុ ច អនុលោមតោ បដិច្ចសមុប្បាទោ បវត្តិ, បដិលោមតោ និវត្តីតិ សោ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អនុបវិដ្ឋោ កស្មា ឥធ វិសុំ គហិតោតិ? សច្ចមេតំ។ ឥធ បន វិសុំ គហណំ ធម្មានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិទស្សនេន អនិច្ចបច្ចយលក្ខណំ អសមត្ថបច្ចយលក្ខណំ និរីហបច្ចយលក្ខណញ្ច វិភាវេត្វា តេសំ ឧទយវន្តតា តតោ ឯវ វយវន្តតា តទុភយេន អនិច្ចតា ឧទយព្ពយបដិបីឡនេន ទុក្ខតា អនត្តតាតិ តិលក្ខណសមាយោគបរិទីបនី សព្ពទិដ្ឋិគតកុមតិវិទ្ធំសនី អនញ្ញសាធារណា សាសនសម្បត្តិ បកាសិតា ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ។

ឯត្ថ ច សុត្តំ សុត្តានុលោមំ អាចរិយវាទោ អត្តនោមតីតិ ឥទំ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ – តត្ថ **សុត្តំ** នាម តិស្សោ សង្គីតិយោ អារូឡ្ហានិ តីណិ បិដកានិ។ **សុត្តានុលោមំ** នាម មហាបទេសា, យំ “អនុលោមកប្បិយ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អាចរិយវាទោ** នាម អដ្ឋកថា។ **អត្តនោមតិ** នាម នយគ្គាហេន អនុពុទ្ធិយា អត្តនោ បដិភានំ។ តត្ថ សុត្តំ អប្បដិពាហិយំ, តំ បដិពាហន្តេន សត្ថាវ បដិពាហិតោ ហោតិ។ អនុលោមកប្បិយំ បន សុត្តេន សមេន្តមេវ គហេតព្ពំ, ន ឥតរំ។ អាចរិយវាទោបិ សុត្តេន សមេន្តោ ឯវ គហេតព្ពោ, ន ឥតរោ។ តថា អត្តនោមតិ, សា បន សព្ពទុព្ពលាតិ។

ឥទានិ យទត្ថំ ឥធ ចត្តារោ មហាបទេសា អាភតា, តំ ទស្សេតុំ **“ចតូហិ មហាបទេសេហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យំ យន្តិ** យំ យំ អត្ថជាតញ្ច ធម្មជាតញ្ច។ **យុជ្ជតីតិ** យថាវុត្តេហិ ចតូហិ មហាបទេសេហិ យុជ្ជតិ។ **យេន យេនាតិ** យេន យេន ការណេន។ **យថា យថាតិ** យេន យេន បការេន។ **តំ តំ គហេតព្ពន្តិ** សំវណ្ណិយមានេ សុត្តេ អាភតេន ការណេន បសង្គេន បការេន ច សុត្តតោ ឧទ្ធរិត្វា សំវណ្ណនាវសេន គហេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ តេន ចតុមហាបទេសាវិរុទ្ធាយ យុត្តិយា សុត្តតោ អត្ថេ និទ្ធារេត្វា យុត្តិហារយោជនា កាតព្ពាតិ ទស្សេតិ។

១៩. ឥទានិ តំ យុត្តិនិទ្ធារណំ ទស្សេតុំ **“បញ្ហំ បុច្ឆិតេនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កតិ បទានីតិ** កិត្តកានិ បទានិ។ **បរិយោគាហិតព្ពន្តិ** បទស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ **“វិចេតព្ព”**ន្តិ វុត្តំ។ យត្តកានិ បទានិ យថាធិប្បេតំ អត្ថំ អភិវទន្តិ, តត្តកានិ បទានិ ឥទត្ថស្សេកស្ស ញាតុំ ឥច្ឆិតត្តា “ឯកោ បញ្ហោ”តិ វុច្ចតិ, តានិ បន ឯកគាថាយំ យទិ វា សព្ពានិ បទានិ យាវ យទិ វា ឯកំ បទំ ឯកំ អត្ថំ អភិវទតិ, ឯកោយេវ សោ បញ្ហោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“យទិ សព្ពានី”**តិអាទិនា។ **តន្តិ** តំ បញ្ហំ។ **អញ្ញាតព្ពន្តិ** អាជានិតព្ពំ។ **កី ឥមេ ធម្មាតិ**អាទិ អាជាននាការទស្សនំ។ តត្ថ **ធម្មាតិ** បរិយត្តិធម្មា។ **នានត្ថាតិ** នានា អត្ថា។

បុច្ឆាគាថាយំ អយំ បទត្ថោ – **កេនស្សុព្ភាហតោ លោកោតិ** អយំ សត្តលោកោ ចោរោ វិយ ចោរឃាតកេន កេន អភិហតោ វធីយតីតិ អត្ថោ។ **កេនស្សុ បរិវារិតោតិ** មាលុវលតាយ វិយ និស្សិតរុក្ខោ កេន លោកោ អជ្ឈោត្ថដោ។ **កេន សល្លេន ឱតិណ្ណោតិ** កេន វិសបីតខុរប្បេន វិយ សរីរព្ភន្តរនិមុគ្គេន សល្លេន អនុបវិដ្ឋោ។ **កិស្ស ធូបាយិតោតិ** កិស្ស កេន ការណេន ធូបាយិតោ សន្តាបិតោ លោកោ។ **សទាតិ** បទំ សព្ពត្ថ យោជេតព្ពំ។ **តេតិ** ចត្តារិ បទានិ។ បញ្ចសទ្ទាបេក្ខាយ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ។ “វិស្សជ្ជេតី”តិ ឯតេន វិស្សជ្ជនតោ តយោ បញ្ហាតិ ញាយតីតិ ទស្សេតិ។

២០. **តត្ថាតិ** វិស្សជ្ជនគាថាយំ ទុតិយបាទេ វុត្តា **ជរា ច** បឋមបាទេ វុត្តំ **មរណញ្ចាតិ** **ឥមានិ ទ្វេ សង្ខតស្ស** បញ្ចក្ខន្ធស្ស “សង្ខតោ”តិ លក្ខីយតិ ឯតេហីតិ **សង្ខតលក្ខណានិ**។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី”តិ (អ. និ. ៣.៤៧; កថា. ២១៤)។ តេន វុត្តំ – **“ជរាយំ ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ, មរណំ វយោ”**តិ។ ឯត្ថ ច “ឋិតស្ស អញ្ញថត្ត”ន្តិ ឯតេន ខន្ធប្បពន្ធស្ស បុព្ពាបរវិសេសោ ឥធ ជរា, ន ខណដ្ឋិតីតិ ទស្សេតិ។ “មរណំ វយោ”តិ ឥមិនា ច “តិស្សោ មតោ, ផុស្សោ មតោ”តិ ឯវំ លោកេ វុត្តំ សម្មតិមរណំ ទស្សេតិ, ន ខណិកមរណំ, សមុច្ឆេទមរណំ វា។

ឥទានិ “តេ តយោ បញ្ហា”តិ វុត្តមត្ថំ យុត្តិវសេន ទស្សេតុំ **“ជរាយ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យេភុយ្យេន ជិណ្ណស្ស មរណទស្សនតោ ជរាមរណានំ នានត្ថំ អសម្បដិច្ឆមានំ បតិ តេសំ នានត្ថទស្សនត្ថំ **“គព្ភគតាបិ ហិ មីយន្តី”**តិ វុត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថាធិប្បេតជរាវិរហិតស្ស មរណស្ស ទស្សនតោ អញ្ញា ជរា អញ្ញំ មរណន្តិ។ តេនេវាហ – **“ន ច តេ ជិណ្ណា ភវន្តី”**តិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ? កេវលស្ស មរណស្ស ទិដ្ឋត្តា អញ្ញាវ ជរា អញ្ញំ មរណំ, យថា តំ ទេវានន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “អត្ថិ ច ទេវាន”ន្តិអាទិនា។ អនុត្តរិមនុស្សធម្មេន ច តិកិច្ឆនេន សក្កា ជរាយ បដិការំ កាតុំ, ន តថា មរណស្សាតិ ឯវម្បិ ជរាមរណានំ អត្ថតោ នានត្តំ សម្បដិច្ឆិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ **“សក្កតេវា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សក្កតេតិ** សក្យតេ, សក្កាតិ អត្ថោ។ **បដិកម្មន្តិ** បដិករណំ។ ននុ ច មរណស្សាបិ

បដិការំ កាតុំ សក្កា ឥទ្ធិបាទភាវនាយ វសិភាវេ សតីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ – “**អញ្ញត្រេវ ឥទ្ធិមន្តានំ ឥទ្ធិវិសយា**”តិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“យស្ស កស្សចិ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា ពហុលីកតា យានីកតា វត្ថុកតា អនុដ្ឋិតា បរិចិតា សុសមារទ្ធា, សោ អាកង្ខមានោ កប្បំ វា តិដ្ឋេយ្យ កប្បាវសេសំ វា”តិ (ទី. និ. ២.១៦៦, ១៨២; សំ. និ. ៥.៨២២; កថា. ៦២៣; ឧទា. ៥១)។

កោ បនេត្ថ កប្បោ, កោ វា កប្បាវសេសោតិ? កប្បោតិ អាយុកប្បោ, យស្មិំ តស្មិំ កាលេ យំ មនុស្សានំ អាយុប្បមាណំ, តំ បរិបុណ្ណំ ករោន្តោ កប្បំ តិដ្ឋតិ នាម។ “អប្បំ វា ភិយ្យោ”តិ (ទី. និ. ២.៧; អ. និ. ៧.៧៤) វុត្តំ បន វស្សសតាទិតោ អតិរេកំ តិដ្ឋន្តោ កប្បាវសេសំ តិដ្ឋតិ នាម។ យទិ ឯវំ កស្មា ឥទ្ធិមន្តោ ចេតោវសិប្បត្តា ខីណាសវា លោកហិតត្ថំ តថា ន តិដ្ឋន្តីតិ? ខន្ធសង្ខាតស្ស ទុក្ខភារស្ស បរិញ្ញាតត្តា អនុស្សុក្កតាយ ច។ បដិប្បស្សទ្ធសព្ពុស្សុក្កា ហិ តេ ឧត្តមបុរិសាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ធម្មសេនាបតិនា –

“នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិកង្ខាមិ ជីវិតំ;
កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, វេតនំ ភតកោ យថា”តិ។ (ថេរគា. ៦៥៤; មិ. ប. ២.២.៤);

យថា ជរាមរណានំ អញ្ញមញ្ញំ អត្ថតោ នានត្តំ, ឯវំ តេហិ តណ្ហាយ ច នានត្តេ ទស្សិតេ “តយោ បញ្ហា”តិ ឥទំ សិជ្ឈតីតិ តំ ទស្សេតុំ “**យំ បនា**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ យស្មា តណ្ហាយ អភាវេបិ សតិ ជរាមរណំ លព្ភតិ ខីណាសវសន្តានេ, តស្មា អញ្ញំ ជរាមរណំ អញ្ញា តណ្ហាតិ ឥមមត្ថមាហ “**ទិស្សន្តិ វីតរាគា ជីរន្តាបិ មីយន្តាបី**”តិ។ ននុ ច តណ្ហាបិ ជីរណភិជ្ជនសភាវាតិ? សច្ចំ, ន ឥទំ ជរាមរណំ ភេជាធិប្បេតន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ “យទិ ចា”តិអាទិនា ជរាមរណតោ តណ្ហាយ អនញ្ញត្តេ ទោសំ ទស្សេតិ។ យោព្ពនដ្ឋាបិ វិគតតណ្ហា សិយុំ, ន ឥទំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ ជរាមរណម្បិ សិយា ទុក្ខស្ស សមុទយោ តណ្ហាយ អនញ្ញត្តេ សតីតិ អធិប្បាយោ។ ន ច សិយា តណ្ហា ទុក្ខស្ស សមុទយោ ជរាមរណតោ អនញ្ញត្តេ សតីតិ ភាវោ។ ន ហិ ជរាមរណំ ទុក្ខស្ស សមុទយោ, តណ្ហា ទុក្ខស្ស សមុទយោ, តស្មា វេទិតព្ពំ ឯតេសមត្ថតោ នានត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ យថា ច តណ្ហា មគ្គវជ្ឈា, ឯវំ ជរាមរណម្បិ សិយា មគ្គវជ្ឈំ តណ្ហាយ អនញ្ញត្តេ សតិ។ យថា ច ជរាមរណំ ន មគ្គវជ្ឈំ, តថា តណ្ហាបិ សិយាតិ អយម្បិ នយោ វុត្តោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឥមាយ យុត្តិយា**តិ ឥមាយ យថាវុត្តាយ ឧបបត្តិយា។ **អញ្ញមញ្ញេហី**តិ អញ្ញាហិ អញ្ញាហិ ការណូបបត្តីហិ អត្ថតោ ចេ អញ្ញត្តំ, តទញ្ញម្បិ ព្យញ្ជនតោ គវេសិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

ឥមេសំ ធម្មានំ អត្ថតោ ឯកត្តន្តិ ឥមមេវត្ថំ “**ន ហិ យុជ្ជតី**”តិអាទិនា វិវរតិ។ **តណ្ហាយ អធិប្បាយេ អបរិបូរមានេ**តិ ឥច្ឆិតាលាភមាហ។ តេន ឥច្ឆាតណ្ហានំ អត្ថតោ ឯកត្តំ វុត្តំ ហោតីតិ។ ឯតេន ន ហិ យុជ្ជតិ ឥច្ឆាយ ច តណ្ហាយ ច អត្ថតោ អញ្ញត្តន្តិ។ យថា ឥទំ វចនំ សមត្ថនំ ហោតិ, ឯវំ ឥច្ឆាវិបរិយាយេ អាឃាតវត្ថុសុ កោធោ ច ឧបនាហោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ ឥទម្បិ សមត្ថនំ ហោតិ, ន តថា ជរាមរណវិបរិយាយេតិ ជរាមរណ តណ្ហានំ អត្ថតោ អញ្ញត្តម្បិ សមត្ថិតំ ហោតីតិ ឯតមត្ថំ ទស្សេតិ “ឥមាយ យុត្តិយា”តិអាទិនា។

យទិ ឥច្ឆាតណ្ហានំ អត្ថតោ អនញ្ញត្តំ, អថ កស្មា ភគវតា ឥមិស្សា គាថាយ ទ្វិធា វុត្តាតិ? តត្ថ បរិហារមាហ “**យំ បនិទ**”ន្តិអាទិនា។ តត្ថ **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ។ **អភិលបិត**ន្តិ វុត្តំ យំ ឥទំ អភិលបនំ , ឥទំ ពាហិរានំ រូបាទីនំ វត្ថូនំ អារម្មណវសេន, អារម្មណករណវសេន វា យោជេតព្ពំ។ **ទ្វីហិ ធម្មេហី**តិ ទ្វីហិ បកតីហិ។ កា បន តា បកតិយោតិ? អប្បត្តស្ស វិសយស្ស ឯសនវសេន ឥច្ឆា, បត្តស្ស អប្បត្តស្ស វា បាតុកាមតាវសេន តណ្ហា, អយមេតាសំ វិសេសោ។ យទិបិ ឯវំ, តថាបិ សព្ពា តណ្ហា រូបាទិវិសយំ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា គហណេន ឯកសភាវា ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពា ហិ តណ្ហា អជ្ឈោសានលក្ខណេន ឯកលក្ខណា**”តិ អាហ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ បកាសេន្តោ “**សព្ពោ អគ្គី**”តិអាទិមាហ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អយំ បន ន កេវលំ តណ្ហា អារម្មណេ បវត្តិវិសេសេន ទ្វីហិ ឯវ នាមេហិ វុត្តា, អថ ខោ អនេកេហិបិ បរិយាយេហីតិ ទស្សនត្ថំ “**ឥច្ឆាឥតិបី**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ ឥច្ឆន្តិ តាយ អារម្មណានីតិ **ឥច្ឆា**។ តណ្ហាយនដ្ឋេន **តណ្ហា**។ បីឡាជននតោ ទុរុទ្ធារណតោ ច វិសបីតំ សល្លំ វិយាតិ **សល្លំ**។ សន្តាបនដ្ឋេន **ធូបាយនា**។ អាកឌ្ឍនដ្ឋេន សីឃសោតា សរិតា វិយាតិ **សរិតា,** អល្លដ្ឋេន វា **សរិតា,** “សរិតានិ សិនេហិតានិ ច, សោមនស្សានិ ភវន្តិ ជន្តុនោ”តិ (ធ. ប. ៣៤១) ហិ វុត្តំ។ អល្លានិ ចេវ

សិនិទ្ធានិ ចាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **វិសត្តិកា**តិ វិសតាតិ វិសត្តិកា។ វិសដាតិ វិសត្តិកា។ វិសមាតិ វិសត្តិកា។ វិសាលាតិ វិសត្តិកា។ វិសក្កតីតិ វិសត្តិកា។ វិសំវាទិកាតិ វិសត្តិកា ។ វិសំហរតីតិ វិសត្តិកា។ វិសមូលាតិ វិសត្តិកា។ វិសផលាតិ វិសត្តិកា។ វិសបរិភោគាតិ វិសត្តិកា។ វិសតា វា បន សា តណ្ហា រូបេ សទ្ទេ គន្ធេ រសេ ផោដ្ឋព្ពេ ធម្មេ កុលេ គណេ វិសតា វិត្ថតាតិ វិសត្តិកា។

សិនេហនវសេន **សិនេហោ**។ នានាគតីសុ កិលមថុប្បាទនេន **កិលមថោ**។ បលិវេឋនដ្ឋេន លតា វិយាតិ **លតា**។ "លតា ឧប្បជ្ជ តិដ្ឋតី"តិ (ធ. ប. ៣៤០) ហិ វុត្តំ។ មមន្តិ មញ្ញនវសេន **មញ្ញនា**។ ទូរគតម្បិ អាកឌ្ឍិត្វា ពន្ធនដ្ឋេន **ពន្ធោ**។ អាសីសនដ្ឋេន **អាសា**។ អារម្មណរសំ បាតុកាមតាវសេន **បិបាសា**។ អភិនន្ទនដ្ឋេន **អភិនន្ទនា។ ឥតី**តិ ឯវំ អារម្មណេ បវត្តិវិសេសេន អនេកេហិ នាមេហិ គយ្ហមានាបិ សព្ពា តណ្ហា អជ្ឈោសាន លក្ខណេន ឯកលក្ខណាតិ យថាវុត្តមត្ថំ និគមេតិ។

បុន តណ្ហាយ អនេកេហិ នាមេហិ គហិតភាវមេវ **"យថា ចា"**តិអាទិនា ឧបចយេន ទស្សេតិ។ តត្ថ **វេវចនេ**តិ វេវចនហារវិភង្គេ។ "អាសា ច បិហា"តិ គាថាយ (នេត្តិ. ៣៧; បេដកោ. ១១) អត្ថំ តត្ថេវ វណ្ណយិស្សាម។ **អវិគតរាគស្សា**តិអាទីសុ រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ,** ឆន្ទនដ្ឋេន **ឆន្ទោ,** បិយាយនដ្ឋេន **បេមំ,** បរិទហនដ្ឋេន **បរិទាហោ**តិ តណ្ហាវ វុត្តា។ តេនេវាហ – **"តណ្ហាយេតំ វេវចន"**ន្តិ។ **ឯវំ យុជ្ជតី**តិ ឯវំ ឥច្ឆាតណ្ហានំ អត្ថតោ អនញ្ញត្តា "តយោ បញ្ហា"តិ យំ វុត្តំ, តំ យុជ្ជតិ យុត្តិយា សង្គច្ឆតីតិ អត្ថោ។

២១. ឯវំ "កេនស្សុព្ភាហតោ លោកោ"តិ (សំ. និ. ១.៦៦) គាថាយ "តយោ បញ្ហា"តិ បញ្ហត្តយភាវេ យុត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញេហិ បការេហិ យុត្តិគវេសនំ ទស្សេន្តោ **"សព្ពោ ទុក្ខូបចារោ"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទុក្ខូបចារោ**តិ ទុក្ខប្បវត្តិ។ **កាមតណ្ហាសង្ខារមូលកោ**តិ កាមតណ្ហាបច្ចយសង្ខារហេតុកោតិ យុជ្ជតីតិ អធិប្បាយោ។ **និព្ពិទូបចារោ**តិ និព្ពិទាបវត្តិ កាមានំ វិបរិណាមញ្ញថាភាវា ឧប្បជ្ជមានា អនភិរតិ ញាណនិព្ពិទា ច។ **កាមតណ្ហាបរិក្ខារមូលកោ**តិ កាមតណ្ហាយ បរិក្ខារភូតវត្ថុកាមហេតុកោ។ តត្ថ អនភិរតិសង្ខាតា និព្ពិទា កាមតណ្ហាបរិក្ខារមូលិកា, ន ញាណនិព្ពិទាតិ សព្ពោ និព្ពិទូបចារោ កាមតណ្ហាបរិក្ខារមូលកោតិ ន បន យុជ្ជតីតិ វុត្តំ។ **ឥមាយ យុត្តិយា**តិ នយំ ទស្សេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា បញ្ហត្តយភាវេ យុត្តិ វុត្តា, យថា ច ទុក្ខូបចារនិព្ពិទូបចារេសុ, ឯវំ ឥមាយ យុត្តិយា ឥមិនា យោគេន នយេន អញ្ញមញ្ញេហិ ការណេហិ តំតំបាឡិប្បទេសេ អនុរូបេហិ អញ្ញថា អញ្ញេហិ ហេតូហិ យុត្តិ គវេសិតព្ពាតិ។

ឥទានិ តំ នយទស្សនំ សំខិត្តន្តិ វិត្ថារតោ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"យថា ហិ ភគវា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថាយំ សង្ខេបត្ថោ – រាគទោសមោហចរិតានំ យថាក្កមំ អសុភមេត្តាបច្ចយាការកថា រាគាទិវិនយនតោ សប្បាយាតិ អយំ សាសនយុត្តិ។ ឯវមេវន្តិតេ យទិ រាគចរិតស្ស មេត្តាចេតោវិមុត្តិំ ទេសេយ្យ, សា ទេសនា ន យុជ្ជតិ អសប្បាយភាវតោ។ តថា សុខាបដិបទាទយោតិ។ ននុ ច សុខាបដិបទាទយោ បដិបត្តិយា សម្ភវន្តិ, ន ទេសនាយាតិ? សច្ចមេតំ, ឥធ បន រាគចរិតោតិ តិព្ពកិលេសោ រាគចរិតោតិ អធិប្បេតោ។ តស្ស ទុក្ខាយ បដិបទាយ ភាវនា សមិជ្ឈតិ។ យស្ស ច ទុក្ខាយ បដិបទាយ ភាវនា សមិជ្ឈតិ, តស្ស គរុតរា អសុភទេសនា សប្បាយា, យស្ស គរុតរា អសុភទេសនា សប្បាយា, ន តស្ស មន្ទកិលេសស្ស វិយ លហុកតរាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ – **"សុខំ វា បដិបទំ...បេ.... ទេសេយ្យ ន យុជ្ជតិ ទេសនា"**តិ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ យថាសម្ភវំ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ ឯត្ថ ច អយុត្តបរិហារេន យុត្តិសមធិគមោតិ យុត្តិវិចារណាយ អយុត្តិបិ គវេសិតព្ពាតិ វុត្តំ – **"យទិ ហិ...បេ.... ន យុជ្ជតិ ទេសនា"**តិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវំ យំ កិញ្ចី**តិអាទិ យុត្តិហារយោជនាយ នយទស្សនមេវ។

តត្ថ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា នយេន។ **យំ កិញ្ចី**តិ អញ្ញម្បិ យំ កិញ្ចិ។ **អនុលោមប្បហាន**ន្តិ បហានស្ស អនុរូបំ, បហានសមត្ថន្តិ អត្ថោ។ សុត្តេ អនវសេសានំ បទត្ថានំ អនុបទវិចារណា វិចយោ ហារោ, វិចយហារសំវណ្ណនាយ និទ្ធារិតេសុ អត្ថេសុ យុត្តិគវេសនំ សុករន្តិ អាហ – **"សព្ពំ តំ វិចយេន ហារេន វិចិនិត្វា យុត្តិហារេន យោជេតព្ព"**ន្តិ។ **យាវតិកា ញាណស្ស ភូមី**តិ សំវណ្ណេន្តស្ស អាចរិយស្ស យំ ញាណំ យំ បដិភានំ, តស្ស យត្តកោ វិសយោ, តត្តកោ យុត្តិហារវិចារោតិ អត្ថោ។ តំ កិស្ស ហេតុ? អនន្តនយោ សមន្តភទ្ទកោ វិមទ្ទក្ខមោ វិចិត្តទេសនោ ច សទ្ធម្មោតិ។

ឯវំ នយទស្សនវសេនេវ យុត្តិហារយោជនា ទស្សិតាតិ តំ ព្រហ្មវិហារផលសមាបត្តិនវានុបុព្ពសមាបត្តិវសិភាវេហិ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"មេត្តាវិហារិស្ស សតោ"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **មេត្តាវិហារិស្សា**តិ មេត្តាវិហារលាភិនោ។ **សតោ**តិ សមានស្ស, តថាភូតស្សាតិ អត្ថោ។ **ព្យាបាទោ**តិ បទោសោ។ **ចិត្តំ បរិយាទាយ ឋស្សតី**តិ ចិត្តំ អភិភវិស្សតិ។ យស្មា បន កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ អបុព្ពំ អចរិមំ បវត្តិ នាម នត្ថិ, តស្មា

សមាបត្តិតោ វុដ្ឋានស្ស អបរភាគេតិ ទស្សនត្ថំ “**ផស្សតី**”តិ វុត្តំ។ **ន យុជ្ជតិ ទេសនា**តិ ព្យាបាទបដិបក្ខត្តា មេត្តាយ តាទិសី កថា ន យុត្តាតិ អត្ថោ។ **ព្យាបាទោ បហានំ អព្ភត្ថំ គច្ឆតីតិ យុជ្ជតិ ទេសនា**តិ យថាវុត្តការណតោ ឯវ អយំ កថា យុត្តាតិ។ សេសវារេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អនុត្តានំ ឯវ វណ្ណយិស្សាម។

អនិមិត្តវិហារិស្សាតិ អនិច្ចានុបស្សនាមុខេន បដិលទ្ធផលសមាបត្តិវិហារស្ស។ **និមិត្តានុសារី**តិ សង្ខារនិមិត្តានុសារី។ **តេន តេនេវា**តិ និច្ចាទីសុ យំ យំ បហីនំ, តេន តេនេវ និមិត្តេន។ **អស្មីតិ វិគត**ន្តិ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ ទិដ្ឋិមានវសេន យំ អស្មីតិ មញ្ញិតំ, តំ វិគតំ។ តមេវត្ថំ វិវរតិ “**អយមហមស្មីតិ ន សមនុបស្សាមី**”តិ។ **វិចិកិច្ឆាកថំកថាសល្ល**ន្តិ វិនយកុក្កុច្ចស្សាបិ កថំ កថន្តិ បវត្តិសព្ភាវតោ វិចិកិច្ឆាបទេន វិសេសិតំ។ **ន យុជ្ជតិ ទេសនា**តិ វិចិកិច្ឆាយ បហានេកដ្ឋភាវតោ ន យុត្តាយំ កថា។

បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្សាតិ បឋមជ្ឈានសមង្គិនោ។ **កាមរាគព្យាបាទា វិសេសាយ សំវត្តន្តីតិ ន យុជ្ជតី**តិ យស្មា នីវរណេសុ អប្បហីនេសុ បឋមជ្ឈានស្ស ឧបចារម្បិ ន សម្បជ្ជតិ, បគេវ ឈានំ, តស្មា កាមរាគព្យាបាទា វិសេសាយ ទុតិយជ្ឈានាយ សំវត្តន្តីតិ ន យុត្តាយំ កថា។ យថាលទ្ធស្ស បន បឋមជ្ឈានស្ស កាមរាគព្យាបាទា បរិយុដ្ឋានប្បត្តា ហានាយ សំវត្តន្តីតិ យុជ្ជតិ ទេសនា យុត្តា កថាតិ, ឯវំ សព្ពត្ថ យោជេតព្ពំ។ អវិតក្កសហគតា សញ្ញាមនសិការា នាម សហ ឧបចារេន ទុតិយជ្ឈានធម្មា, អារម្មណករណត្ថោ ហេត្ថ សហគត-សទ្ទោ។ **ហានាយា**តិ បឋមជ្ឈានតោ បរិហានាយ។ **វិសេសាយា**តិ ទុតិយជ្ឈានាយ។ ឥមិនា នយេន តត្ថ តត្ថ ហានន្តិ, វិសេសោតិ ច វុត្តធម្មា វេទិតព្ពា។ **វិតក្កវិចារសហគតា**តិ បឋមជ្ឈានធម្មា, កាមាវចរធម្មា ឯវ វា។ **ឧបេក្ខាសុខសហគតា**តិ ឧបចារេន សទ្ធឹ ទុតិយជ្ឈានធម្មា, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ហិ ឥធ ឧបេក្ខាតិ អធិប្បេតា។ **បីតិសុខសហគតា**តិ សហ ឧបចារេន តតិយជ្ឈានធម្មា។ **ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិសហគតា**តិ ចតុត្ថជ្ឈានធម្មា។

សព្ពូបចារាតិ បដុសញ្ញាកិច្ចំ ករោន្តា ឯវ យេ កេចិ ចិត្តុប្បាទា, “អាកិញ្ចញ្ញាយតនធម្មា”តិបិ វទន្តិ។ **សញ្ញាវេទយិតនិរោធសហគតា**តិ “សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមី”តិ តស្ស បរិកម្មវសេន បវត្តធម្មា។ តេ បន យស្មា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយំ ឋិតេនេវ សក្កា សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុំ, ន តតោ បរិហីនេន, តស្មា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា ហានាយ សំវត្តន្តីតិ ន យុត្តា កថា។ វិសេសាយ សំវត្តន្តីតិ បន យុត្តា កថាតិ អាហ – “**ហានាយ...បេ.... ទេសនា**”តិ។ **កល្លតាបរិចិត**ន្តិ សមត្ថភាវេន បរិចិតំ, យថាវុត្តសមាបត្តីសុ វសិភាវេន បរិចិតន្តិ អត្ថោ។ តេនេវាហ – “**អភិនីហារំ ខមតី**”តិ។ សេសំ សព្ពំ ឧត្តានមេវ។

អបិ ចេត្ថ អប្បដិក្កូលសញ្ញាមុខេន កាមច្ឆន្ទោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ បដិក្កូលសញ្ញាបតិរូបតាយ ព្យាបាទោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សមាធិមុខេន ថិនមិទ្ធំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ វីរិយារម្ភមុខេន ឧទ្ធច្ចំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សិក្ខាកាមតាមុខេន កុក្កុច្ចំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ឧភយបក្ខសន្តីរណមុខេន វិចិកិច្ឆា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ឥដ្ឋានិដ្ឋសមុបេក្ខនមុខេន សម្មោហោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អត្តញ្ញុតាមុខេន អត្តនិ អបរិភវនេ មានោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ វីមំសាមុខេន ហេតុបតិរូបកបរិគ្គហេន មិច្ឆាទិដ្ឋិ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ វិរត្តតាបតិរូបកេន សត្តេសុ អទយាបន្នតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អនុញ្ញាតបដិសេវនបតិរូបតាយ កាមសុខល្លិកានុយោគោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អាជីវបារិសុទ្ធិបតិរូបតាយ អសំវិភាគសីលតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សំវិភាគសីលតាបតិរូបតាយ មិច្ឆាជីវោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អសំសគ្គវិហារិតាបតិរូបតាយ អសង្គហសីលតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សង្គហសីលតាបតិរូបតាយ អននុលោមិកសំសគ្គោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សច្ចវាទិតាបតិរូបតាយ បិសុណវាចា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អបិសុណវាទិតាបតិរូបតាយ អនត្ថកាមតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ បិយវាទិតាបតិរូបតាយ ចាដុកម្យតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ មិតភាណិតាបតិរូបតាយ អសម្មោទនសីលតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សម្មោទនសីលតាបតិរូបតាយ មាយា សាឋេយ្យញ្ច វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ និគ្គយ្ហវាទិតាបតិរូបតាយ ផរុសវាចតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ បាបគរហិតាបតិរូបតាយ បរវជ្ជានុបស្សិតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ កុលានុទ្ទយតាបតិរូបតាយ កុលមច្ឆរិយំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អាវាសចិរដ្ឋិតិកាមតាមុខេន អាវាសមច្ឆរិយំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ធម្មបរិពន្ធបរិហរណមុខេន ធម្មមច្ឆរិយំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ធម្មទេសនាភិរតិមុខេន ភស្សារាមតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អផរុសវាចតាគណានុគ្គហករណមុខេន សង្គណិការាមតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ បុញ្ញកាមតាបតិរូបតាយ កម្មារាមតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សំវេគបតិរូបេន ចិត្តសន្តាបោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ សទ្ធាលុតាបតិរូបតាយ អបរិក្ខតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ វីមំសនាបតិរូបេន អស្សទ្ធិយំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ អត្តាធិបតេយ្យបតិរូបេន គរូនំ អនុសាសនិយា អប្បទក្ខិណគ្គាហិតា វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ធម្មាធិបតេយ្យបតិរូបេន សព្រហ្មចារីសុ អគារវំ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ លោកាធិបតេយ្យបតិរូបេន អត្តនិ ធម្មេ ច បរិភវោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ មេត្តាយនាមុខេន រាគោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ករុណាយនាបតិរូបេន សោកោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ មុទិតាវិហារបតិរូបេន បហាសោ វញ្ចេតីតិ យុជ្ជតិ។ ឧបេក្ខាវិហារបតិរូបេន កុសលេសុ ធម្មេសុ និក្ខិត្តឆន្ទតា វញ្ចេតីតិ

យុជ្ជតិ។ ឯវំ អាគមបតិរូបកអធិគមបតិរូបកាទីនម្បិ តថា តថា វញ្ចនសភាវោ យុត្តិតោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ អាគមានុសារេន យុត្តិគវេសនា កាតព្ពាតិ។

យុត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បទដ្ឋានហារវិភង្គវណ្ណនា

២២. តត្ថ កតមោ បទដ្ឋានោ ហារោតិអាទិ បទដ្ឋានហារវិភង្គោ។ តត្ថ យស្មា “ឥទំ ឥមស្ស បទដ្ឋានំ, ឥទំ ឥមស្ស បទដ្ឋាន”ន្តិ តេសំ តេសំ ធម្មានំ បទដ្ឋានភូតធម្មវិភាវនលក្ខណោ បទដ្ឋានោ ហារោ, តស្មា បវត្តិយា មូលភូតំ អវិជ្ជំ អាទឹ កត្វា សភាវធម្មានំ បទដ្ឋានំ អាសន្នការណំ និទ្ធារេន្តោ អវិជ្ជាយ សភាវំ និទ្ទិសតិ “**សព្ពធម្មយាថាវអសម្បដិវេធលក្ខណា អវិជ្ជា**”តិ។ តស្សត្ថោ – សព្ពេសំ ធម្មានំ អវិបរីតសភាវោ ន សម្បដិវិជ្ឈីយតិ ឯតេនាតិ សព្ពធម្មយាថាវអសម្បដិវេធោ។ សោ លក្ខណំ ឯតិស្សាតិ សា តថា វុត្តា។ ឯតេន ធម្មសភាវប្បដិច្ឆាទនលក្ខណា អវិជ្ជាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា សម្មា បដិវេធោ សម្បដិវេធោ។ តស្ស បដិបក្ខោ អសម្បដិវេធោ។ កត្ថ បន សោ សម្បដិវេធស្ស បដិបក្ខោតិ អាហ – “សព្ព…បេ.… លក្ខណា”តិ។ យស្មា បន អសុភេ សុភន្តិអាទិវិបល្លាសេ សតិ តត្ថ សម្មោហោ ឧបរូបរិ ជាយតិយេវ ន ហាយតិ, តស្មា “**តស្សា វិបល្លាសា បទដ្ឋាន**”ន្តិ វុត្តំ។

បិយរូបំ សាតរូបន្តិ បិយាយិតព្ពជាតិយំ ឥដ្ឋជាតិយញ្ច បទដ្ឋានំ។ “យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣) ហិ វុត្តំ។ **អទិន្នាទាន**ន្តិ អទិន្នាទានចេតនា។ សា ហិ ឯកវារំ ឧប្បន្នាបិ អនាទីនវទស្សិតាយ លោភស្ស ឧប្បត្តិការណំ ហោតីតិ តស្ស បទដ្ឋានំ វុត្តំ។ ទោសស្ស បាណាតិបាតោ បទដ្ឋានំ, មោហស្ស មិច្ឆាបដិបទា បទដ្ឋានន្តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **វណ្ណសណ្ឋានព្យញ្ជនគ្គហណលក្ខណា**តិ និមិត្តានុព្យញ្ជនគ្គហណលក្ខណា។ សុខសញ្ញាយ ផស្សស្ស ឧបគមនលក្ខណតា ផស្សបច្ចយតាវ វុត្តា។ “ផុដ្ឋោ សញ្ជានាតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៣) ហិ វុត្តំ ។ **អស្សាទោ**តិ តណ្ហា។ សង្ខតលក្ខណានិ ឧប្បាទវយញ្ញថត្តានិ។ យេភុយ្យេន និច្ចគ្គហណំ វិញ្ញាណាធីនន្តិ និច្ចសញ្ញាយ វិញ្ញាណបទដ្ឋានតា វុត្តា។ តថា ហិ សោ ភិក្ខុ តំយេវ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតីតិ វិញ្ញាណវិសយមេវ អត្តនោ និច្ចគ្គាហំ បវេទេសិ។ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ យទិ អនិច្ចតា ទុក្ខតា ច សុទិដ្ឋា, អត្តសញ្ញា សុខសញ្ញា អនវកាសាតិ អាហ – “**អនិច្ចសញ្ញាទុក្ខសញ្ញាអសមនុបស្សនលក្ខណា អត្តសញ្ញា**”តិ។ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥) ហិ វុត្តំ។

យេភុយ្យេន អត្តាភិនិវេសោ អរូបធម្មេសូតិ អាហ – “**តស្សា នាមកាយោ បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ **សព្ពំ នេយ្យ**ន្តិ ចត្តារិ សច្ចានិ ចតុសច្ចវិនិមុត្តស្ស ញេយ្យស្ស អភាវតោ។ **ចិត្តវិក្ខេបបដិសំហរណំ** ឧទ្ធច្ចវិក្ខម្ភនំ។ **អសុភា**តិ អសុភានុបស្សនា, បដិភាគនិមិត្តភូតា អសុភា ឯវ វា, តណ្ហាបដិបក្ខត្តា សមថស្ស អសុភា បទដ្ឋានន្តិ វុត្តំ។ អភិជ្ឈាយ តនុករណតោ អទិន្នាទានាវេរមណី អលោភស្ស បទដ្ឋានន្តិ វុត្តា។ តថា ព្យាបាទស្ស តនុករណតោ បាណាតិបាតាវេរមណី អទោសស្ស បទដ្ឋានន្តិ វុត្តា។ **វត្ថុអវិប្បដិបត្តិ** វិសយសភាវបដិវេធោ, **សម្មាបដិបត្តិ** សីល សមាធិសម្បទានំ និព្ពិទាញាណេន អនភិរតិញាណមេវ វា តថា បវត្តំ។ សព្ពាបិ វេទនា ទុក្ខទុក្ខតាទិភាវតោ ទុក្ខន្តិ កត្វា វុត្តំ – “ទុក្ខសញ្ញាយ វេទនា បទដ្ឋាន”ន្តិ។ **ធម្មសញ្ញា**តិ ធម្មមត្តន្តិ សញ្ញា។

សត្តានំ កាយេ អវីតរាគតា បញ្ចន្នំ អជ្ឈត្តិកាយតនានំ វសេន ហោតីតិ អាហ – “**បញ្ចិន្ទ្រិយានិ រូបីនិ រូបរាគស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ កាយោ ហិ ឥធ រូបន្តិ អធិប្បេតោ។ វិសេសតោ ឈាននិស្សយភូតេ មនាយតនេ ច និកន្តិ ហោតីតិ អាហ – “**ឆដ្ឋាយតនំ ភវរាគស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ ឯទិសំ មា រូបំ និព្ពត្តតុ, មា ឯទិសី វេទនាតិ ឯវំ បវត្តា រូបាទិអភិនន្ទនា **និព្ពត្តភវានុបស្សិតា។ ញាណទស្សនស្សា**តិ កម្មស្សកតញ្ញាណទស្សនស្ស។ យោនិសោមនសិការវតោ ហិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ កម្មស្សកតញ្ញាណស្ស ការណំ ហោតិ, ន អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តស្ស។ ឥមស្ស ច អត្ថស្ស វិភាវនត្ថំ **មហានារទកស្សបជាតកំ** (ជា. ២.២២.១១៥៣ អាទយោ), **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.៣៨ អាទយោ) ឯកច្ចសស្សតវាទោ ច ឧទាហរិតព្ពោ។ “**ឱកប្បនលក្ខណា**”តិអាទិនា សទ្ធាបសាទានំ វិសេសំ ទស្សេតិ។ សោ បន សទ្ធាយយេវ អវត្ថាវិសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ **ឱកប្បនំ** សទ្ទហនវសេន អារម្មណស្ស ឱគាហណំ និច្ឆយោ។ **អនាវិលតា** អស្សទ្ធិយាបគមេន ចិត្តស្ស អកាលុស្សិយតា។ **អភិបត្ថិយនា** សទ្ទហនមេវ។ **អវេច្ចបសាទោ** បញ្ញាសហិតោ អាយតនគតោ អភិប្បសាទោ។ **អបិលាបនំ** អសម្មោសោ និមុជ្ជិត្វា វិយ អារម្មណស្ស ឱគាហណំ វា, ឯត្ថ ច សទ្ធាទីនំ បសាទសទ្ធាសម្មប្បធានសតិបដ្ឋានឈានង្គានិ យថាក្កមំ បទដ្ឋានន្តិ វទន្តេន អវត្ថាវិសេសវសេន បទដ្ឋានភាវោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សតិសមាធីនំ វា កាយាទយោ សតិបដ្ឋានាតិ។ វិតក្កាទយោ ច ឈានានីតិ បទដ្ឋានភាវេន វុត្តា។

អស្សាទមនសិការោ សំយោជនីយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិតា។ **បុនព្ភវវិរោហណា**តិ បុនព្ភវាយ វិរោហណា, បុនព្ភវនិព្ពត្តនារហតា វិបាកធម្មតាតិ អត្ថោ។ **ឱបបច្ចយិកនិព្ពត្តិលក្ខណ**ន្តិ ឧបបត្តិភវភាវេន និព្ពត្តនសភាវំ។ **នាមកាយរូបកាយសង្ឃាតលក្ខណ**ន្តិ អរូបរូបកាយានំ សមូហិយភាវំ។ **ឥន្ទ្រិយវវត្ថាន**ន្តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វវត្ថិតភាវោ។ **ឱបបច្ចយិក**ន្តិ ឧបបត្តិក្ខន្ធនិព្ពត្តកំ។ **ឧបធី**តិ អត្តភាវោ។ អត្តនោ បិយស្ស មរណំ ចិន្តេន្តស្ស ពាលស្ស យេភុយ្យេន សោកោ ឧប្បជ្ជតីតិ មរណំ សោកស្ស បទដ្ឋានន្តិ វុត្តំ។ **ឧស្សុក្កំ** ចេតសោ សន្តាបោ។ **ឱទហន**ន្តិ អវទហនំ។ អត្តនោ និស្សយស្ស សន្តបនមេវ ភវស្សាតិ វុត្តំ ភវំ ទស្សេតុំ "**ឥមានី**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ភវស្ស អង្គានិ ភវសង្ខាតានិ ច អង្គានិ ភវង្គានិ។ តេសុ កិលេសា ភវស្ស អង្គានិ។ កម្មវិបាកវដ្ដំ ភវសង្ខាតានិ អង្គានិ។ **សមគ្គានី**តិ សព្ពានិ។ ខន្ធាយតនាទីនំ អបរាបរុប្បត្តិសំសរណំ សំសារោ។ តស្ស បុរិមបុរិមជាតិនិប្ផន្នំ កិលេសាទិវដ្ដំ ការណន្តិ អាហ – "**ភវោ សំសារស្ស បទដ្ឋាន**"ន្តិ។ សម្បាបកហេតុភាវំ សន្ធាយ "មគ្គោ និរោធស្ស បទដ្ឋាន"ន្តិ វុត្តំ។

កម្មដ្ឋានោគាហកស្ស ឱតរណដ្ឋានតាយ ពហុស្សុតោ តិត្ថំ នាម, តស្ស សម្មាបយិរុបាសនា **តិត្ថញ្ញុតា**។ ធម្មូបសញ្ហិតំ បាមោជ្ជំ បីតំ នាម, សប្បាយធម្មស្សវនេន តំ ឧប្បាទេត្វា កម្មដ្ឋានស្ស ព្រូហនា **បីតញ្ញុតា**, ភាវនាយ ថោកម្បិ លយាបត្តិយា ឧទ្ធំបត្តិយា ច ជាននា **បត្តញ្ញុតា**។ អត្តនោ បញ្ចហិ បធានិយង្គេហិ សមន្នាគតស្ស ជាននា **អត្តញ្ញុតា**, តេសុ បុរិមានំ បុរិមានំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស បទដ្ឋានភាវោ សុវិញ្ញេយ្យោ ឯវ។ កតបុញ្ញស្សេវ បតិរូបទេសវាសោ សម្ភវតិ , ន ឥតរស្សាតិ "**បុព្ពេកតបុញ្ញតា បតិរូបទេសវាសស្ស បទដ្ឋាន**"ន្តិ វុត្តំ។ **យថាភូតញាណទស្សនំ** សហ អធិដ្ឋានេន តរុណវិបស្សនា។ **និព្ពិទា**តិ ពលវវិបស្សនា។ **វិរាគោ**តិ មគ្គោ។ **វិមុត្តី**តិ ផលំ។ **ឯវ**ន្តិ យទិទំ "តស្សា វិបល្លាសា បទដ្ឋាន"ន្តិអាទិនា អវិជ្ជាទីនំ បទដ្ឋានំ ទស្សិតំ, ឥមិនា នយេន អថាបិ យោ កោចិ ឧបនិស្សយោ ពលវបច្ចយោតិ យោ កោចិ អវសេសបច្ចយោ, **សព្ពោ សោ បទដ្ឋានំ** ការណន្តិ វេទិតព្ពំ។ "ឯវំ យា កាចិ ឧបនិសា យោគតោ ច បច្ចយតោ ចា"តិបិ បឋន្តិ។ តត្ថ **ឧបនិសា**តិ ការណំ, **យោគតោ**តិ យុត្តិតោ, **បច្ចយតោ**តិ បច្ចយភាវមត្តតោតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បទដ្ឋានហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. លក្ខណហារវិភង្គវណ្ណនា

២៣. តត្ថ កតមោ លក្ខណោ ហារោតិអាទិ លក្ខណហារវិភង្គោ។ តត្ថ **កឹ លក្ខយតី**តិ លក្ខណហារស្ស វិសយំ បុច្ឆតិ។ "**យេ ធម្មា**"តិអាទិនា លក្ខណហារំ សង្ខេបតោ ទស្សេត្វា តំ ឧទាហរណេហិ វិភជិតុំ "**ចក្ខុ**"ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ "**វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ**"តិ ឥមិនា អនវជ្ជិតភាវាទិនាបិ ឯកលក្ខណតា វុត្តា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ អាយតនវសេន ឯកលក្ខណតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ខន្ធាទិវសេន ទស្សេតុំ "**អតីតេ, រាធ, រូបេ អនបេក្ខោ ហោតី**"តិអាទិ សុត្តំ អាភតំ។ **យមកោវាទសុត្តេ** (សំ. និ. ៣.៨៥) **វុត្តម្ហិ ឯកលក្ខណា វុត្តា**តិ តស្មឹ សុត្តេ "វេទកំ រូបំ វេទកំ រូបន្តិ យថាភូតំ នប្បជានាតី"តិអាទិនា អាគតត្តា វុត្តំ។ **ឥតី**តិ ឯវំ, ឥមិស្សំ គាថាយំ កាយគតាយ សតិយា វុត្តាយ សតិ វេទនាគតា សតិ ចិត្តគតា សតិ ធម្មគតា ច សតិ វុត្តា ភវតិ សតិបដ្ឋានភាវេន ឯកលក្ខណត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **ទិដ្ឋ**ន្តិអាទីនំ អត្ថំ បរតោ វណ្ណយិស្សាម។

កាយេ កាយានុបស្សី វិហរាហីតិ ឯត្ថ **កាយេ**តិ រូបកាយេ។ រូបកាយោ ហិ ឥធ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច សមូហដ្ឋេន កាយោតិ អធិប្បេតោ។ យថា ច សមូហដ្ឋេន, ឯវំ កុច្ឆិតានំ អាយដ្ឋេន។ កុច្ឆិតានញ្ហិ បរមជេគុច្ឆានំ សោ អាយោតិបិ **កាយោ, អាយោ**តិ ឧប្បត្តិទេសោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាយន្តិ តតោតិ អាយោ។ កេ អាយន្តិ? កុច្ឆិតា កេសាទយោ, ឥតិ កុច្ឆិតានំ អាយោតិ កាយោ។

កាយានុបស្សីតិ កាយំ អនុបស្សនសីលោ, កាយំ វា អនុបស្សមានោ។ "កាយេ"តិ ច វត្វា បុន "កាយានុបស្សី"តិ ទុតិយំ កាយគ្គហណំ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថំ។ តេន ន កាយេ វេទនានុបស្សី ចិត្តធម្មានុបស្សី វា, អថ ខោ កាយានុបស្សី ឯវាតិ កាយសង្ខាតេ វត្ថុស្មឹ កាយានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា ន កាយេ អង្គបច្ចង្គវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, នាបិ កេសលោមាទិវិនិមុត្តឥត្ថិបុរិសានុបស្សី។

យោបិ ចេត្ថ កេសលោមាទិកោ ភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតោ កាយោ, តត្ថាបិ ន ភូតុបាទាយវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី , អថ ខោ រថសម្ភារានុបស្សកោ វិយ អង្គបច្ចង្គសមូហានុបស្សី, នគរាវយវានុបស្សកោ វិយ កេសលោមាទិសមូហានុបស្សី, កទលិក្ខន្ធបត្តវដ្ដិវិនិព្ភុជកោ វិយ រិត្តមុដ្ឋិវិនិវេឋកោ វិយ ច ភូតុបាទាយសមូហានុបស្សី ឯវាតិ នានប្បការតោ សមូហវសេនេវ កាយសង្ខាតស្ស វត្ថុនោ ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ន ហេត្ថ យថាវុត្តសមូហវិនិមុត្តោ កាយោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតិ, យថាវុត្តធម្មសមូហមត្តេ ឯវ បន តថា តថា សត្តា មិច្ឆាភិនិវេសំ ករោន្តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “យំ បស្សតិ ន តំ ទិដ្ឋំ, យំ ទិដ្ឋំ តំ ន បស្សតិ;
> អបស្សំ ពជ្ឈតេ មូឡ្ហោ, ពជ្ឈមានោ ន មុច្ចតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៣៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៣);

ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថន្តិ អាទិសទ្ទេន អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ហិ ឯតស្មិំ កាយេ កាយានុបស្សីយេវ, ន អញ្ញធម្មានុបស្សី។

ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា អនុទកភូតាយបិ មរីចិយា ឧទកានុបស្សិនោ ហោន្តិ, ន ឯវំ អនិច្ចទុក្ខានត្តអសុភភូតេ ឯវ ឥមស្មិំ កាយេ និច្ចសុខអត្តសុភភាវានុបស្សី , អថ ខោ កាយានុបស្សី អនិច្ចទុក្ខអនត្តអសុភាការសមូហានុបស្សីតិ អត្ថោ។ អថ វា យ្វាយំ **មហាសតិបដ្ឋានេ** (ទី. និ. ២.៣៧៤ អាទយោ) អស្សាសបស្សាសាទិចុណ្ណិកជាតអដ្ឋិកបរិយោសានោ កាយោ វុត្តោ, យោ ច “ឥធេកច្ចោ បថវីកាយំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, អាបោកាយំ តេជោកាយំ វាយោកាយំ កេសកាយំ...បេ.... អដ្ឋិមិញ្ជកាយ”ន្តិ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ៣.៣៤ អាទយោ) កាយោ វុត្តោ, តស្ស សព្ពស្ស ឥមស្មិំយេវ កាយេ អនុបស្សនតោ កាយេ កាយានុបស្សីតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា កាយេ អហន្តិ វា មមន្តិ វា គហេតព្ពស្ស កស្សចិ អននុបស្សនតោ, តស្ស តស្ស បន កេសលោមាទិកស្ស នានាធម្មសមូហស្ស អនុបស្សនតោ កាយេ កេសាទិធម្មសមូហសង្ខាតេ កាយានុបស្សីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អបិ ច “ឥមស្មិំ កាយេ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ នោ និច្ចតោ”តិអាទិនា អនុក្កមេន **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ៣.៣៤ អាទយោ) អាគតនយស្ស សព្ពស្សេវ អនិច្ចលក្ខណាទិកស្ស អាការសមូហសង្ខាតស្ស កាយស្ស អនុបស្សនតោ កាយេ កាយានុបស្សីតិ អត្ថោ។

វិហរាហីតិ វត្តាហិ។ **អាតាបី**តិ តីសុ ភវេសុ កិលេសេ អាតាបេតីតិ អាតាបោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ អាតាបី។ **សម្បជានោ**តិ សម្បជញ្ញសង្ខាតេន ញាណេន សមន្នាគតោ។ **សតិមា**តិ កាយបរិគ្គាហិកាយ សតិយា សមន្នាគតោ។ អយំ បន យស្មា សតិយា អារម្មណំ បរិគ្គហេត្វា បញ្ញាយ អនុបស្សតិ, ន ហិ សតិវិរហិតា អនុបស្សនា អត្ថិ, តេនេវាហ – “សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ អនាតាបិនោ ច អន្តោ សង្កោចោ អន្តរាយករោ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ន សម្បជ្ជតិ។ តស្មា យេសំ ធម្មានំ អានុភាវេន តំ សម្បជ្ជតិ, តំ ទស្សនត្ថំ “អាតាបី”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **វិនេយ្យា**តិ តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា វិនយិត្វា។ **លោកេ**តិ តស្មិំយេវ កាយេ។ កាយោ ហិ ឥធ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោតិ អធិប្បេតោ។ អភិជ្ឈាគ្គហណេន ចេត្ថ កាមច្ឆន្ទោ, ទោមនស្សគ្គហណេន ព្យាបាទោ គហិតោតិ នីវរណេសុ ពលវធម្មទ្វយប្បហានទស្សនេន នីវរណប្បហានំ វុត្តន្តិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានស្ស បហានង្គំ ទស្សិតំ។ “អាតាបី”តិអាទិនា បន សម្បយោគង្គំ ទស្សិតន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “អាតាបី”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អភិជ្ឈាទោមនស្សានំ សមថោ ឧជុបដិបក្ខោតិ អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយោ វុច្ចមានោ សមាធិន្ទ្រិយំ ទីបេតីតិ អាហ – “***វិនេយ្យ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្សន្តិ សមាធិន្ទ្រិយ***”ន្តិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.៣៦៧)។ **ឯកលក្ខណត្តា ចតុន្នំ ឥន្ទ្រិយាន**ន្តិ យថា វីរិយបញ្ញាសមាធិន្ទ្រិយេហិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ឥជ្ឈតិ, ឯវំ វេទនាចិត្តធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានានិបិ តេហិ ឥជ្ឈន្តីតិ ចតុសតិបដ្ឋានសាធនេ ឥមេសំ ឥន្ទ្រិយានំ សភាវភេទាភាវតោ សមានលក្ខណត្តា ឥតរានិ សតិបដ្ឋានានិបិ វុត្តានិ ឯវ ហោន្តីតិ អត្ថោ។

២៤. ឥទានិ សតិបដ្ឋានេសុ គហិតេសុ សព្ពេសំ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ គហិតភាវំ ទស្សេតុំ “**ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ពោជង្គមា**តិ ពោជំ អរិយមគ្គញាណំ គច្ឆន្តីតិ ពោជង្គមា។ យថាវុត្តស្ស ពោធស្ស បក្ខេ ភវាតិ **ពោធិបក្ខិយា។ នេយ្យានិកលក្ខណេនា**តិ ឯត្ថ និមិត្តតោ បវត្តតោ ច វុដ្ឋានំ និយ្យានំ, និយ្យានេ និយុត្តាតិ នេយ្យានិកា, យថា ទោវារិកោតិ។ និយ្យានសង្ខាតំ វា ផលំ អរហន្តីតិ នេយ្យានិកា។ និយ្យានំ បយោជនំ ឯតេសន្តិ វា នេយ្យានិកា។ “និយ្យានិកា”តិបិ បាឋោ, តត្ថ និយ្យានំ ឯតេសំ អត្ថីតិ និយ្យានិកាតិ

អត្ថោ។ “និយ្យានិយា”តិបិ បាឋោ, តស្ស និយ្យន្តីតិ និយ្យានិយាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ និយ្យានិកលក្ខណេនាតិ និយ្យានិកសភាវេន។

ឯវំ អកុសលាបិ ធម្មាតិ យថា កុសលា ធម្មា ឯកលក្ខណភាវេន និទ្ទារិតា, ឯវំ អកុសលាបិ ធម្មា ឯកលក្ខណត្តេន និទ្ទារេតព្វា។ កថំ? បហានេកដ្ឋភាវេសេនាតិ ទស្សេន្តោ **“បហានំ អព្ភត្ថំ គច្ឆន្តី”**តិ អាហ។ ឥទានិ តំ បហានំ ទស្សេតុំ **“ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កាយានុបស្សនាទីសុ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ ភាវិយមានេសុ អសុភេ សុភន្តិអាទយោ ចត្តារោ វិបល្លាសា បហីយន្តិ, កពឡីការាហារាទយោ ចត្តារោ អាហារា ចស្ស បរិញ្ញំ គច្ឆន្តិ, តេសំ បរិជាននស្ស បរិពន្ធិនោ កាមរាគាទយោ ព្យន្តីកតា ហោន្តីតិ អត្ថោ, កស្មា? តេហិ បហាតព្ពភាវេន ឯកលក្ខណត្តាតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ អត្ថោ យោជេតព្វោ។ តេនេវាហ – “ឯវំ អកុសលាបិ ធម្មា ឯកលក្ខណត្តា បហានំ អព្ភត្ថំ គច្ឆន្តី”តិ។

ឥទានិ អញ្ញេនបិ បរិយាយេន លក្ខណហារស្ស ឧទាហរណានិ ទស្សេតុំ **“យត្ថ វា បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យត្ថា**តិ យស្សំ ទេសនាយំ។ **វា**-សទ្ទោ វិកប្បត្ថោ។ **បនា**តិ បទបូរណោ។ **រូបិន្ទ្រិយ**ន្តិ រុប្បនសភាវំ អជ្ឈត្តិកំ ឥន្ទ្រិយំ។ **តត្ថា**តិ តស្សំ ទេសនាយំ។ **រូបធាតូ**តិ រុប្បនសភាវា ទស ធាតុយោ។ **រូបាយតន**ន្តិ រុប្បនសភាវំ ទសាយតនំ, រូបីនិ ទសាយតនានីតិ អត្ថោ។ រុប្បនលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា ឥមានិ ទេសិតានីតិ អធិប្បាយោ។ ទេសិតំ តត្ថ សុខិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ សុខវេទនាភាវេន ឯកលក្ខណត្តាតិ អធិប្បាយោ។

ទុក្ខសមុទយោ ច អរិយសច្ចន្តិ ឥទំ អកុសលស្ស សោមនស្សស្ស វសេន វុត្តំ, សាសវកុសលស្សាបិ វសេន យុជ្ជតិ ឯវ។ សព្ពោ ច បដិច្ចសមុប្បាទោ ទេសិតោតិ សម្ពន្ធោ។ អវិជ្ជានុសយិតត្តា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ។ វុត្តញ្ហេតំ – “អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ តថា ច វុត្តំ **“អទុក្ខមសុខាយ ហិ វេទនាយ អវិជ្ជា អនុសេតី”**តិ។ ឯតេន អទុក្ខមសុខាវេទនាគ្គហណេន អវិជ្ជា គហិតាតិ ទស្សេតិ។ សតិ ច អវិជ្ជាគ្គហណេ សព្ពោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទេសិតោតិ ទស្សេតុំ **“អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សោ ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកត្ថោ, តេន សោ បដិច្ចសមុប្បាទោ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោតិ ឥមំ វក្ខមានវិសេសំ ជោតេតិ។ តេសុ អនុលោមតោ បដិច្ចសមុប្បាទោ យថាទស្សិតោ សរាគសទោសសមោហសំកិលេសបក្ខេន ហាតព្វោតិ វុត្តោ, បដិលោមតោ បន បដិច្ចសមុប្បាទោ យោ “អវិជ្ជាយត្វេវ អសេសវិរាគនិរោធា”តិអាទិនា **បាឡិយំ** (ម. និ. ៣.១២៦; មហាវ. ១) វុត្តោ, តំ សន្ធាយ **“វីតរាគវីតទោសវីតមោហអរិយធម្មេហិ ហាតព្វោ”**តិ វុត្តំ។

ឥទានិ ឯកលក្ខណតាវិភាវនេន លក្ខណហារយោជនាយ នយំ ទស្សេតុំ **“ឯវំ យេ ធម្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កិច្ចតោ**តិ បថវីអាទីនំ ផស្សាទីនញ្ច រូបារូបធម្មានំ សន្ធារណសង្ឃដ្ដនាទិកិច្ចតោ, តេសំ តេសំ វា បច្ចយធម្មានំ តំតំបច្ចយុប្បន្នធម្មស្ស បច្ចយភាវសង្ខាតកិច្ចតោ។ **លក្ខណតោ**តិ កក្ខឡផុសនាទិសភាវតោ។ **សាមញ្ញតោ**តិ រុប្បនមនាទិតោ អនិច្ចតាទិតោ ខន្ធាយតនាទិតោ ច។ **ចុតូបបាតតោ**តិ សង្ខតធម្មានំ ភង្គតោ ឧប្បាទតោ ច, សមាននិរោធតោ សមានុប្បាទតោ ចាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច សហចរណំ សមានហេតុតា សមានផលតា សមានភូមិតា សមានវិសយតា សមានារម្មណតាតិ ឯវមាទយោបិ **ច**-សទ្ទេន សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្វំ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

លក្ខណហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ចតុព្យូហហារវិភង្គវណ្ណនា

២៥. តត្ថ កតមោ ចតុព្យូហោ ហារោតិ ចតុព្យូហហារវិភង្គោ។ តត្ថ **ព្យញ្ជនេន សុត្តស្ស នេរុត្តញ្ច អធិប្បាយោ ច និទានញ្ច បុព្ពាបរសន្ធិ ច គវេសិតព្វោ**តិ សង្ខេបេន តាវ ចតុព្យូហំ ទស្សេតិ។ **“ព្យញ្ជនេនា”**តិ ឥមិនា ហារានំ សុត្តស្ស ព្យញ្ជនវិចយភាវតោ ព្យញ្ជនមុខេនេវ ឯតេ ចតុព្យូហហារបទត្ថា និទ្ទារេតព្វាតិ ទស្សេតិ។ **នេរុត្ត**ន្តិ និរុត្តំ និព្ពចនន្តិ អត្ថោ។ និរុត្តមេវ នេរុត្តំ។ តេនេវាហ – **“យា និរុត្តិបទសំហិតា”**តិ។ តស្សត្ថោ – យា និរុត្តិ, ឥទំ នេរុត្តំ។ កា បន សា និរុត្តិ? បទសំហិតាតិ បទេសុ សំហិតា យុត្តា, លិង្គវចនកាលសាធនបុរិសាទិវិសេសយោគេន យោ យោ អត្ថោ យថា យថា វត្តព្វោ, តថា តថា បវត្តសភាវនិរុត្តីតិ អត្ថោ។ តថា ហិ វុត្តំ **“យំ ធម្មានំ នាមសោ ញាណ”**ន្តិ។

តត្ថ **យ**ន្តិ ហេតុអត្ថេ និបាតោ, យាយ ការណភូតាយាតិ អត្ថោ។ **ធម្មាន**ន្តិ ញេយ្យធម្មានំ។ **នាមសោ**តិ បថវី ផស្សោ ខន្ធា ធាតុ តិស្សោ ផុស្សោតិ ឯវមាទិនាមវិសេសេន ញាណំ បវត្តតិ, អយំ សភាវនិរុត្តិ នាម។

បឋវីតិ ហិ ឯវមាទិកំ សទ្ទំ គហេត្វា តតោ បរំ សង្កេតទ្វារេន តទត្ថុបធិបត្តិ តំតំអនិយតនាមបញ្ញត្តិគ្គហណវសេនេវ ហោតីតិ។ អថ វា បទសំហិតាតិ បទេន សំហិតា ។ បទតោ ហិ បទត្ថាវពោធោ។ សោ បនស្ស អត្ថេ បវត្តិនិមិត្តភូតាយ បញ្ញត្តិយា គហិតាយ ឯវ ហោតីតិ សា បន បញ្ញត្តិ និរុត្តិសង្ខាតបទេន សំហិតា បទត្ថំ ពោធេតីតិ បទសំហិតាតិ វុត្តា។ “**យទា ហិ ភិក្ខូ**”តិអាទិនា “ធម្មានំ នាមសោ ញាណ”ន្តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរតិ។

តត្ថ **អត្ថស្សា**តិ សទ្ទាភិធេយ្យស្ស អត្ថស្ស។ **នាមំ ជានាតី**តិ នាមបញ្ញត្តិវសេន អយំ នាមាតិ នាមំ ជានាតិ។ **ធម្មស្សា**តិ សភាវធម្មស្ស។ **តថា តថា នំ អភិនិរោបេតី**តិ យោ យោ អត្ថោ ធម្មោ ច យថា យថា ច វោហរិតព្ពោ, តថា តថា នំ នាមំ វោហារំ អភិនិរោបេតិ ទេសេតីតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា ច អយំ ភិក្ខុ អត្ថកុសលោ យាវ អនេកាធិវចនកុសលោតិ វុច្ចតីតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។

តត្ថ **អត្ថកុសលោ**តិ បាឡិអត្ថេ កុសលោ។ **ធម្មកុសលោ**តិ បាឡិយំ កុសលោ។ **ព្យញ្ជនកុសលោ**តិ អក្ខរេសុ ច វាក្យេសុ ច កុសលោ។ **និរុត្តិកុសលោ**តិ និព្ពចនេ កុសលោ។ **បុព្ពាបរកុសលោ**តិ ទេសនាយ បុព្ពាបរកុសលោ។ **ទេសនាកុសលោ**តិ ធម្មស្ស ទេសនាយ កុសលោ។ **អតីតាធិវចនកុសលោ**តិ អតីតបញ្ញត្តិកុសលោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឯវំ សព្ពានិ កាតព្ពានិ, ជនបទនិរុត្តានី**តិ យត្តកានិ សត្តវោហារបទានិ, តានិ សព្ពានិ យថាសម្ភវំ សុត្តេ និព្ពចនវសេន កាតព្ពានិ វត្តព្ពានីតិ អត្ថោ។ **សព្ពា ច ជនបទនិរុត្តិយោ**តិ សព្ពា ច លោកសមញ្ញាយោ យថារហំ កាតព្ពា។ “សមញ្ញំ នាតិធាវេយ្យា”តិ ហិ វុត្តំ។ តថា ហិ សម្មុតិសច្ចមុខេនេវ បរមត្ថសច្ចាធិគមោ ហោតីតិ។

៥៦. អធិប្បាយកណ្ហេ អនុត្តានំ នាម នត្ថិ។

២៧. និទានកណ្ហេ **ឥមិនា វត្តុនា**តិ ឥមិនា បុគ្គលវាទិកិត្តនសង្ខាតេន ការណេន។ ការណញ្ហេត្ថ វត្ថុ និទានន្តិ ច វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ និទាននិទ្ធារណំ វេទិតព្ពំ។

កាមន្ធាតិ កិលេសកាមេន អន្ធា។ **ជាលសញ្ឆន្នា**តិ តណ្ហាជាលបលិគុណ្ឋិតា។ **តណ្ហាឆទនឆាទិតា**តិ តណ្ហាសង្ខាតេន អន្ធការេន បិហិតា។ **ពន្ធនាពទ្ធា**តិ កាមគុណសង្ខាតេន ពន្ធនេន ពទ្ធា។ “បមត្តពន្ធនា”តិបិ បាឋោ, បមាទេនាតិ អត្ថោ។ **បុព្ពាបរេនា**តិ បុព្ពេន វា អបរេន វា ទេសនន្តរេនាតិ អធិប្បាយោ។ **យុជ្ជតី**តិ យោគំ ឧបេតិ, សមេតីតិ អត្ថោ។ **ឥមេហិ បទេហិ បរិយុដ្ឋានេហី**តិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ គាថាបទេហិ តណ្ហាបរិយុដ្ឋានទីបកេហិ។ **សាយេវ តណ្ហា**តិ យា បុរិមគាថាយ វុត្តា, សាយេវ តណ្ហា។ “**យញ្ចាហា**”តិអាទិនា ទ្វិន្នម្បិ គាថានំ អត្ថសំសន្ទនេន បុព្ពាបរំ វិភាវេតិ។ **បយោគេនា**តិ សមុទាចារេន។ **ឥស្មា**តិ យត្ថ សយំ ឧប្បន្នា, តំ សន្តានំ និស្សរិតុំ អទេន្តី នានារម្មណេហិ បលោភយមានា កិលេសេហិ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ។ តស្មា កិលេសវសេន ច បរិយុដ្ឋានវសេន ច តណ្ហាពន្ធនំ វុត្តា។

បបញ្ចេន្តិ សំសារេ ចិរំ បបេន្តីតិ **បបញ្ចា**។ តិដ្ឋន្តិ ឯតាហីតិ **ឋិតី**។ ពន្ធនដ្ឋេន សន្ទានំ វិយាតិ **សន្ទានំ**។ និព្ពាននគរប្បវេសស្ស បដិសេធនតោ បលិឃំ វិយាតិ **បលិឃំ**។ អនវសេសតណ្ហាបហានេន **និត្តណ្ហោ**។ អត្តហិតបរហិតានំ ឥធលោកបរលោកានញ្ច មុនទនតោ **មុនី**តិ ឯវំ គាថាយ បទត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បបញ្ចាទិអត្ថា បន **បាឡិយំ** វិភត្តា ឯវាតិ។ តត្ថ យស្សេតេ បបញ្ចាទយោ អព្ភត្ថំ គតា, តស្ស តណ្ហាយ លេសោបិ ន ភវតិ។ តេន វុត្តំ – “**យោ ឯតំ សព្ពំ សមតិក្កន្តោ, អយំ វុច្ចតិ និត្តណ្ហោ**”តិ។

២៨. **បរិយុដ្ឋាន**ន្តិ “តណ្ហាយ បរិយុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តានិ តណ្ហាវិចរិតានិ។ **សង្ខារា**តិ “តទភិសង្ខតា សង្ខារា”តិ វុត្តា តណ្ហាទិដ្ឋិមានហេតុកា សង្ខារា។ តេ បន យស្មា សត្តសុ ជវនចេតនាសុ បឋមចេតនា សតិ បច្ចយសមវាយេ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ ផលំ ទេតិ។ បច្ឆិមចេតនា អនន្តរេ អត្តភាវេ។ ឧភិន្នំ វេមជ្ឈចេតនា យត្ថ កត្ថចិ ផលំ ទេតិ, តស្មា វិបច្ចនោកាសវសេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**ទិដ្ឋធម្មវេទនីយា វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា បន តំតំចេតនាសម្បយុត្តា តណ្ហាបិ ចេតនា វិយ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទិវសេន តិធា ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – “**ឯវំ តណ្ហា តិវិធំ ផលំ ទេតី**”តិ។ **បុព្ពាបរេន យុជ្ជតី**តិ យំ បុព្ពំ បុរិមំ សង្ខារានំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយតាទិវចនំ វុត្តំ, តំ ឥមិនា អបរេន កម្មស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយតាទិវចនេន យុជ្ជតិ គង្គោទកំ វិយ យមុនោទកេន សំសន្ទតិ សមេតីតិ អត្ថោ។

សង្ខារា ទស្សនពាលេនាតិ ចតូសុ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តេសុ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តេ ចាតិ បញ្ចសុ ចិត្តុប្បាទេសុ សង្ខារា បឋមមគ្គបញ្ញាពលេន។ **ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ ភាវនាពលេនា**តិ បឋមមគ្គេន បហីនាវសេសវសេន វុត្តំ, ន សព្ពេសំ វសេន។

អនុពន្ធោតិ តណ្ហាទីនំ អនុប្បពន្ធេន បវត្តិ។ **យោ ចាបិ បបញ្ចោ**តិអាទិនា “បបញ្ចេតី”តិអាទិនា វុត្តំ **រាគ សុត្តញ្ច**សំសន្ទតិ។ តេនេវាហ – “**ឥទំ ឯកត្ថ**”ន្តិ។ យទិបិ អត្ថតោ ឯកំ, ទេសនាយ បន វិសេសោ វិជ្ជតីតិ ទស្សេតុំ “**អបិ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវន្តិ** ឥមិនា វុត្តប្បការេន។ **សុត្តេនា**តិ សំវណ្ណិយមានេន សុត្តេន។ **សុត្តន្តិ** សុត្តន្តរំ។ **សំសន្ទយិត្វា**តិ វិមិស្សិត្វា អត្ថតោ អភិន្នំ កត្វា។ **បុព្ពាបរេន សទ្ធឹ យោជយិត្វា**តិ បុព្ពេន វា អបរេន វា សុត្តេន សទ្ធឹ អត្ថតោ សម្ពន្ធំ យោជេត្វា។ វុត្តមេវត្ថំ បាកដំ ករោតិ តេន សុត្តស្ស អត្ថោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ វិត្ថារិតោ សុត្តន្តរទស្សនេន។

ន កេវលំ សុត្តន្តរសំសន្ទនមេវ បុព្ពាបរសន្ធិ, អថ ខោ អញ្ញោបិ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ “**សោ ចាយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្ថសន្ធី**តិ កិរិយាការកាទិវសេន អត្ថស្ស សម្ពន្ធោ។ សោ បន យស្មា សង្កាសនាទីនំ ឆន្នំ អត្ថបទានំយេវ ហោតិ, សព្ពស្សាបិ បទត្ថស្ស តទវរោធតោ។

សម្ពន្ធោ ច នាម ន កោចិ អត្ថោ។ តស្មា “**អត្ថសន្ធិ ឆប្បទានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ព្យញ្ជនសន្ធី**តិ បទស្ស បទន្តរេន សម្ពន្ធោ។ យស្មា បន សព្ពម្បិ នាមាទិបទំ ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ អសង្គហិតំ នាម នត្ថិ, តស្មា “**ព្យញ្ជនសន្ធិ ឆប្បទានី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ទេសនាសន្ធីតិ យថាវុត្តទេសនន្តរេន ទេសនាយ សំសន្ទនំ។ **ន ច បថវឹ និស្សាយា**តិ បថវី វិសយសង្ខាតំ និស្សយំ កត្វា, បថវឹ អាលម្ពិត្វាតិ អត្ថោ។ **ឈាយី**តិ ផលសមាបត្តិឈានេន ឈាយី។ សោ ហិ សព្ពសង្ខារនិស្សដំ និព្ពានំ អាលម្ពិត្វា សមាបជ្ជនវសេន ឈាយតិ, ន បថវឹ និស្សាយ ឈាយតីតិ វុត្តោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច ចតូហិ មហាភូតេហិ រូបប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ សព្ពោ កាមភវោ រូបភវោ ច គហិតា។ អរូបភវោ បន សរូបេនេវ គហិតោតិ សព្ពំ លោកំ បរិយាទិយិត្វា បុន អញ្ញេនបិ បរិយាយេន តំ ទស្សេតុំ “**ន ច ឥមំ លោក**”ន្តិអាទិមាហ។ សព្ពោ ហិ លោកោ ឥធលោកោ បរលោកោ ចាតិ ទ្វេវ កោដ្ឋាសា ហោន្តិ។ យស្មា បន “**ឥធលោកោ**”តិ វិសេសតោ ទិដ្ឋធម្មភូតោ សត្តសន្តានោ វុច្ចតិ។ “បរលោកោ”តិ ភវន្តរសង្ខេបគតោ សត្តសន្តានោ តទុភយវិនិមុត្តោ អនិន្ទ្រិយពទ្ធោ រូបសន្តានោ។ តស្មា តំ សន្ធាយ “**យមិទំ ឧភយមន្តរេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

យេ បន “ឧភយមន្តរេនា”តិ វចនំ គហេត្វា អន្តរាភវំ ឥច្ឆន្តិ, តេសំ តំ មិច្ឆា។ អន្តរាភវោ ហិ អភិធម្មេ បដិក្ខិត្តោតិ។ **ទិដ្ឋន្តិ** រូបាយតនំ ។ **សុតន្តិ** សទ្ទាយតនំ។ **មុតន្តិ** បត្វា គហេតព្ពតោ គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនញ្ច។ **វិញ្ញាតន្តិ** អវសិដ្ឋំ ធម្មារម្មណបរិយាបន្នរូបំ។ **បត្តន្តិ** បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា បត្តំ។ **បរិយេសិតន្តិ** បត្តំ វា អប្បត្តំ វា បរិយេសិតំ។ **វិតក្កិតំ វិចារិតន្តិ** វិតក្កនវសេន អនុមជ្ជនវសេន ច អាលម្ពិតំ។ **មនសានុចិន្តិតន្តិ** ចិត្តេន អនុ អនុ ចិន្តិតំ។ **អយំ សទេវកេ...បេ.... អនិស្សិតេន ចិត្តេន ន ញាយតិ ឈាយន្តោ**តិ អយំ ខីណាសវោ ផលសមាបត្តិឈានេន ឈាយន្តោ បុព្ពេវ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយានំ សុដ្ឋុ បហីនត្តា សទេវកេ លោកេ...បេ.... មនុស្សាយ យត្ថ កត្ថចិបិ អនិស្សិតេន ចិត្តេន ឈាយតិ នាម។ តតោ ឯវ លោកេ កេនចិបិ ន ញាយតិ “អយំ ឥទំ នាម និស្សាយ ឈាយតី”តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
> យស្ស តេ នាភិជានាម, កឹ ត្វំ និស្សាយ ឈាយសី”តិ។ (នេត្តិ. ១០៤);

ឥទានិ ខីណាសវចិត្តស្ស កត្ថចិបិ អនិស្សិតភាវំ **គោធិកសុត្តេន** (សំ. និ. ១.១៥៩) **វក្កលិសុត្តេន** (សំ. និ. ៣.៨៧) ច វិភាវេតុំ “**យថា មារោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិញ្ញាណំ សមន្វេសន្តោ**តិ បរិនិព្ពានតោ ឧទ្ធំ វិញ្ញាណំ បរិយេសន្តោ។ “**បបញ្ចាតីតោ**”តិអាទិនា អទស្សនស្ស ការណមាហ។ **អនិស្សិតចិត្តា ន ញាយន្តិ ឈាយមានា**តិ ន កេវលំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា ខីណាសវស្ស ចិត្តគតី មារាទយោ ន ជានន្តិ, អបិ ច ខោ សឧបាទិសេសាយបិ និព្ពានធាតុយា តស្ស តំ ន ជានន្តីតិ អត្ថោ។ **អយំ ទេសនាសន្ធី**តិ **គោធិកសុត្តវក្កលិសុត្តានំ** វិយ សុត្តន្តានំ អញ្ញមញ្ញអត្ថសំសន្ទនា ទេសនាសន្ធិ នាម។

និទ្ទេសសន្ធីតិ និទ្ទេសស្ស សន្ធិ និទ្ទេសសន្ធិ, និទ្ទេសេន វា សន្ធិ និទ្ទេសសន្ធិ។ បុរិមេន សុត្តស្ស និទ្ទេសេន តស្សេវ បច្ឆិមស្ស និទ្ទេសស្ស, បច្ឆិមេន វា បុរិមស្ស សម្ពន្ធនន្តិ អត្ថោ។ តំ ទស្សេតុំ យស្មា ភគវា យេភុយ្យេន បឋមំ វដ្ដំ ទស្សេត្វា បច្ឆា វិវដ្ដំ ទស្សេតិ, តស្មា “**និស្សិតចិត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ និស្សិតំ ចិត្តំ ឯតេសន្តិ **និស្សិតចិត្តា**, បុគ្គលា, និទ្ទិសិតព្ពា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយាតិ អធិប្បាយោ។ ធម្មាធិដ្ឋានាយ បន និស្សិតំ ចិត្តំ ឯត្ថាតិ **និស្សិតចិត្តា**, និស្សិតចិត្តវន្តោ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយវសេន បវត្តា សុត្តបទេសា។ សេសមេត្ថ សព្ពំ បាកដមេវ។

ចតុព្យូហហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អាវដ្ដហារវិភង្គវណ្ណនា

២៩. តត្ថ កតមោ អាវដ្ដោ ហារោតិ អាវដ្ដហារវិភង្គោ។ តត្ថ **អារម្ភថា**តិ អារម្ភធាតុសង្ខាតំ វីរិយំ ករោថ។ **និក្កមថា**តិ កោសជ្ជបក្ខតោ និក្ខន្តត្តា និក្កមធាតុសង្ខាតំ តទុត្តរិវីរិយំ ករោថ។ **យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ**តិ យស្មា សីលសំវរោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ភោជនេ មត្តញ្ញុតា សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋិតានំ ជាគរិយានុយោគវសេន អារម្ភនិក្កមធាតុយោ សម្បជ្ជន្តិ, តស្មា តថាភូតសមថវិបស្សនាសង្ខាតេ ភគវតោ សាសនេ យុត្តប្បយុត្តា ហោថ។ **ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ**តិ ឯវំ បដិបជ្ជន្តា ច តេធាតុកិស្សរស្ស មច្ចុរាជស្ស វសំ សត្តេ នេតីតិ តស្ស សេនាសង្ខាតំ អពលំ ទុព្ពលំ យថា នាម ពលូបបន្នោ កុញ្ជរោ នឡេហិ កតំ អគារំ ខណេនេវ វិទ្ធំសេតិ, ឯវមេវ កិលេសគណំ ធុនាថ វិធមថ វិទ្ធំសេថាតិ អត្ថោ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៨៥)។

ឥទានិ យទត្ថំ អយំ គាថា និក្ខិត្តា, តំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “**អារម្ភថ និក្កមថាតិ វីរិយស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អារម្ភថ និក្កមថា**តិ ឥទំ វចនំ **វីរិយស្ស បទដ្ឋានំ** វីរិយប្បយោគស្ស ការណំ វីរិយារម្ភេ និយោជនតោ, “យោគា វេ ជាយតី ភូរី”តិ (ធ. ប. ២៨២) វចនតោ យោគោ ភាវនា។ តត្ថ វិបស្សនាភាវនាយ វក្ខមានត្តា សមាធិភាវនា ឥធាធិប្បេតាតិ វុត្តំ – “**យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេតិ សមាធិស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ “មច្ចុនោ សេន”ន្តិ វុត្តាយ កិលេសសេនាយ សម្មា ធុននំ ញាណេនេវ ហោតីតិ អាហ – “**ធុនាថ...បេ.... បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ បុន យថាវុត្ត វីរិយសមាធិបញ្ញាសម្បយុត្តេសុ អាធិបច្ចកិច្ចតាយ បបញ្ចប្បហានសមត្ថា វដ្ដមូលំ ឆិន្ទិត្វា វិវដ្ដំ បាបេន្តិ ចាតិ ទស្សនត្ថំ “**អារម្ភថ និក្កមថាតិ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥមានិ បទដ្ឋានានិ ទេសនា**តិ “យានិ មានិ វីរិយស្ស បទដ្ឋាន”ន្តិអាទិនា វីរិយាទីនំ បទដ្ឋានានិ វុត្តានិ, សា អារម្ភថ និក្កមថាតិ អាទិទេសនា, ន វីរិយារម្ភវត្ថុអាទីនីតិ អត្ថោ។ តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។

ឯវំ យថានិក្ខិត្តាយ ទេសនាយ បទដ្ឋានវសេន អត្ថំ និទ្ធារេត្វា ឥទានិ តំ សភាគវិសភាគធម្មវសេន អាវដ្ដេតុកាមោ តស្ស ភូមិំ ទស្សេតុំ “**អយុញ្ជន្តានំ វា សត្តានំ យោគេ យុញ្ជន្តានំ វា អារម្ភោ**”តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យោគេ ភាវនាយំ តំ អយុញ្ជន្តានំ វា សត្តានំ អបរិបក្កញាណានំ វាសនាភាគេន អាយតិំ វិជាននត្ថំ អយំ ទេសនារម្ភោ យុញ្ជន្តានំ វា បរិបក្កញាណានន្តិ។

សោ បមាទោ ទុវិធោតិ យេន បមាទេន ភាវនំ នានុយុញ្ជន្តិ, សោ បមាទោ អត្តនោ ការណភេទេន ទុវិធោ។ **អញ្ញាណេនា**តិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណបដិច្ឆាទកេន សម្មោហេន។ **និវុតោ**តិ ឆាទិតោ។ **ញេយ្យដ្ឋាន**ន្តិ ញេយ្យញ្ច តំ “ឥតិ រូបំ, ឥតិ រូបស្ស សមុទយោ”តិអាទិនា ញាណស្ស បវត្តនដ្ឋានញ្ចាតិ ញេយ្យដ្ឋានំ។ អនេកភេទត្តា បាបធម្មានំ តព្ពសេន អនេកភេទោបិ បមាទោ មូលភូតាយ អវិជ្ជាយ វសេន ឯកោ ឯវាតិ អាហ – “**ឯកវិធោ អវិជ្ជាយា**”តិ។ លាភវិនិច្ឆយបរិគ្គហមច្ឆរិយានិ បរិយេសនាអារក្ខាបរិភោគេសុ អន្តោគធានិ។ ឆន្ទរាគជ្ឈោសានា តណ្ហា ឯវាតិ តណ្ហាមូលកេបិ ធម្មេ ឯកតោវ បក្ខិបិត្វា “**តិវិធោ តណ្ហាយា**”តិ វុត្តំ។

រូបីសុ ភវេសូតិ រូបធម្មេសុ។ **អជ្ឈោសាន**ន្តិ តណ្ហាភិនិវេសោ។ ឯតេន “**តណ្ហាយ រូបកាយោ បទដ្ឋាន**”ន្តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរតិ។ អនាទិមតិ ហិ សំសារេ ឥត្ថិបុរិសា អញ្ញមញ្ញរូបាភិរាមា, អយញ្ចត្ថោ **ចិត្តបរិយាទានសុត្តេន** (អ. និ. ១.១-១០) ទីបេតព្ពោ។ **អរូបីសុ សម្មោហោ**តិ ផស្សាទីនំ អតិសុខុមសភាវត្តា សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណឃនវិនិព្ភោគស្ស ទុក្ករត្តា ច អរូបធម្មេសុ សម្មោហោ, សត្តានំ បតិដ្ឋិតោតិ វចនសេសោ។ ឯវំ និទ្ធារិតេ រូបកាយនាមកាយសង្ខាតេ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកេ អារម្មណករណវសេន បវត្តំ តណ្ហញ្ច អវិជ្ជញ្ច អវិសេសេន វុត្តំ ចតុបាទានានំ វសេន វិភជិត្វា តេសំ ខន្ធានំ ឧបាទានានញ្ច ទុក្ខសមុទយភាវេន សហបរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពភាវំ ទស្សេតិ “**តត្ថ រូបកាយោ**”តិអាទិនា។

៣០. ឯវំ បមាទមុខេន បុរិមសច្ចទ្វយំ និទ្ធារេត្វា បមាទមុខេនេវ អបរម្បិ សច្ចទ្វយំ និទ្ធារេតុំ “**តត្ថ យោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ តស្ស បមាទស្ស។ **សម្បដិវេធេនា**តិ សម្មា បជាននេន អស្សាទាទីនំ ជាននេន។ **រក្ខណា បដិសំហរណា**តិ អត្តនោ ចិត្តស្ស រក្ខណសង្ខាតា បមាទស្ស បដិសំហរណា, តប្បដិបក្ខេន សង្កោចនា អប្បមាទានុយោគេន យា ខេបនា។ **អយំ សមថោ**តិ កិច្ចេន សមាធិំ ទស្សេតិ។ អយំ វោទានបក្ខ វិសភាគធម្មវសេន អាវដ្ដនា។ “**យទា ជានាតិ កាមានំ...បេ.... អានិសំស**”ន្តិ ឥមិនា សមថាធិគមស្ស ឧបាយំ ទស្សេតិ។

តត្ថ **កាមាន**ន្តិ វត្ថុកាមានញ្ច កិលេសកាមានញ្ច។ **អស្សាទញ្ច អស្សាទតោ**តិ កាមេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជមានំ សុខសោមនស្សសង្ខាតំ អស្សាទំ អស្សាទតាយ អស្សាទមគ្គតោ។ **អាទីនវ**ន្តិ "អប្បស្សាទា កាមា ពហុទុក្ខា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៦) វុត្តំ អាទីនវំ ទោសំ។ **និស្សរណ**ន្តិ បឋមជ្ឈានំ។ វុត្តញ្ហេតំ – "កាមានមេតំ និស្សរណំ យទិទំ នេក្ខម្ម"ន្តិ (ឥតិវុ. ៧២)។ **ឱការ**ន្តិ លាមកភាវំ។ **សំកិលេស**ន្តិ សំកិលិស្សនំ។ កាមហេតុ ហិ សត្តា សំកិលិស្សន្តិ។ **វោទាន**ន្តិ វិសុជ្ឈនំ។ **នេក្ខម្មេ ច អានិសំស**ន្តិ នីវរណប្បហានាទិគុណវិសេសយោគំ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ យថាវុត្តេ សមថេ សតិ។ **យា វីមំសា**តិ យា បញ្ញា។ "សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតី"តិ (សំ. និ. ៥.១០៧១) ហិ វុត្តំ។ យថា តណ្ហាសហិតាវ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ, ឯវំ អវិជ្ជាសហិតាវ តណ្ហា ឧបាទានានំ បច្ចយោ។ តាសុ និរុទ្ធាសុ ឧបាទានាទីនំ អភាវោ ឯវាតិ តណ្ហាអវិជ្ជាបហានេន សកលវដ្ដទុក្ខនិរោធំ ទស្សេន្តោ **"ឥមេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសុ បហីនេសូ"**តិអាទិមាហ។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ វិសភាគសភាគធម្មាវដ្ដនវសេន និទ្ធារិតានីតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ វោទានបក្ខំ និក្ខិបិត្វា តស្ស វិសភាគធម្មវសេន សភាគធម្មវសេន ច អាវដ្ដនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សំកិលេសបក្ខំ និក្ខិបិត្វា តស្ស វិសភាគធម្មវសេន សភាគធម្មវសេន ច អាវដ្ដនំ ទស្សេតុំ **"យថាបិ មូលេ"**តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – យថា នាម បតិដ្ឋាហេតុភាវេន មូលន្តិ លទ្ធវោហារេ ភូមិគតេ រុក្ខស្ស អវយវេ ផរសុឆេទាទិអន្តរាយាភាវេន អនុបទ្ទវេ តតោ ឯវ ទឡ្ហេ ថិរេ សតិ ខន្ធេ ឆិន្នេបិ អស្សត្ថាទិរុក្ខោ រុហតិ, ឯវមេវ តណ្ហានុសយសង្ខាតេ អត្តភាវរុក្ខស្ស មូលេ មគ្គញាណផរសុនា អនុបច្ឆិន្នេ តយិទំ ទុក្ខំ បុនប្បុនំ អបរាបរភាវេន និព្ពត្តតិ ន និវុជ្ឈតីតិ។ កាមតណ្ហាទិនិវត្តនត្ថំ **"ភវតណ្ហាយា"**តិ វុត្តំ។ **ឯតស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ**តិ ឯតស្ស ភវតណ្ហាសង្ខាតស្ស ធម្មស្ស ភវេសុ អាទីនវប្បដិច្ឆាទនាទិវសេន អស្សាទគ្គហណស្ស បច្ចយោ។ វុត្តញ្ហេតំ – "សំយោជនីយេសុ, ភិក្ខវេ, ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី"តិ (សំ. និ. ២.៥៧)។ តេនេវាហ – **"អវិជ្ជាបច្ចយា ហិ ភវតណ្ហា"**តិ។ ឥធ សមថោ វិបស្សនា ច មគ្គសមាធិ មគ្គបញ្ញា ច អធិប្បេតាតិ អាហ – **"យេន តណ្ហានុសយំ សមូហនតី"**តិអាទិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ វិសភាគសភាគធម្មាវដ្ដនវសេន និទ្ធារិតានីតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥទានិ ន កេវលំ និទ្ធារិតេហេវ វិសភាគសភាគធម្មេហិ អាវដ្ដនំ, អថ ខោ បាឡិអាគតេហិបិ តេហិ អាវដ្ដនំ អាវដ្ដហារោតិ ទស្សនត្ថំ **"សព្ពបាបស្ស អករណ"**ន្តិ គាថមាហ ។ តត្ថ **សព្ពបាបស្សា**តិ សព្ពាកុសលស្ស។ **អករណ**ន្តិ អនុប្បាទនំ។ **កុសលស្សា**តិ ចតុភូមកកុសលស្ស។ **ឧបសម្បទា**តិ បដិលាភោ។ **សចិត្តបរិយោទាបន**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តវោទានំ, តំ បន អរហត្តេន ហោតិ។ ឥតិ សីលសំវរេន សព្ពបាបំ បហាយ សមថវិបស្សនាហិ កុសលំ សម្បាទេត្វា អរហត្តផលេន ចិត្តំ បរិយោទបេតព្ពន្តិ **ឯតំ ពុទ្ធាន សាសនំ** ឱវាទោ អនុសិដ្ឋីតិ អយំ សង្ខេបត្ថោ, វិត្ថារតោ បន អត្ថោ បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតិ។

តត្ថ **"សព្ពបាបំ នាមា"**តិអាទីសុ **ទោសសមុដ្ឋាន**ន្តិ ទោសោ សមុដ្ឋានមេវ ឯតស្សាតិ ទោសសមុដ្ឋានំ, ន ទោសោ ឯវ សមុដ្ឋានន្តិ។ លោភសមុដ្ឋានាយបិ បិសុណវាចាយ សម្ភវតោ។ កាយទុច្ចរិតន្តិ បទំ អបេក្ខិត្វា "ទោសសមុដ្ឋាន"ន្តិ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **លោភសមុដ្ឋានំ មោហសមុដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សម្ផប្បលាបោ ឧទ្ធច្ចចិត្តេន បវត្តយតីតិ អធិប្បាយេន តស្ស មោហសមុដ្ឋានតា វុត្តា។

ឯវំ ទុច្ចរិតអកុសលកម្មបថកម្មវិភាគេន "សព្ពបាប"ន្តិ ឯត្ថ វុត្តបាបំ វិភជិត្វា ឥទានិស្ស អកុសលមូលវសេន អគតិគមនវិភាគម្បិ ទស្សេតុំ **"អកុសលមូល"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អកុសលមូលំ បយោគំ គច្ឆន្ត**ន្តិ លោភាទិអកុសលានិ កាយវចីបយោគំ គច្ឆន្តានិ, កាយវចីបយោគំ សមុដ្ឋាបេន្តានីតិ អត្ថោ។ **ឆន្ទា**តិ ឆន្ទហេតុ។ **យំ ឆន្ទា អគតី គច្ឆតិ, ឥទំ លោភសមុដ្ឋាន**ន្តិ ឆន្ទា អគតី គច្ឆតីតិ យទេតំ អគតិគមនំ, ឥទំ លោភសមុដ្ឋានន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯត្តាវតា "សព្ពបាបស្ស អករណ"ន្តិ ឯត្ថ បាបំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស អករណំ ទស្សេន្តោ **"លោភោ…បេ… បញ្ញាយា"**តិ តីហិ កុសលមូលេហិ តិណ្ណំ អកុសលមូលានំ បហានវសេន សព្ពបាបស្ស អករណំ អនុប្បាទនមាហ។ តថា **លោភោ ឧបេក្ខាយា**តិអាទិនា ព្រហ្មវិហារេហិ។ តត្ថ អរតី វូបសមេន្តី មុទិតា តស្សា មូលភូតំ មោហំ បជហតីតិ កត្វា វុត្តំ – **"មោហោ មុទិតាយ បហានំ អព្ភត្ថំ គច្ឆតី"**តិ។

៣១. ឥទានិ អញ្ញេនបិ បរិយាយេន បាបំ តស្ស អករណញ្ច ទស្សេត្វា សេសបទានញ្ច អត្ថវិភាវនមុខេន សភាគវិសភាគធម្មាវដ្ដនំ ទស្សេតុំ **"សព្ពបាបំ នាម អដ្ឋ មិច្ឆត្តានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អកិរិយា អករណំ អនជ្ឈាចារោ**តិ តីហិបិ បទេហិ មិច្ឆត្តានំ អនុប្បាទនមេវ វទតិ។ តថា **កិរិយា ករណំ អជ្ឈាចារោ**តិ តីហិបិ បទេហិ ឧប្បាទនមេវ វទតិ។ **អជ្ឈាចារោ**តិ អធិដ្ឋហិត្វា អាចរណំ។ **អតីតស្សា**តិ ចិរកាលប្បវត្តិវសេន បុរាណស្ស។ **មគ្គស្សា**តិ អរិយមគ្គស្ស។ វុត្តញ្ហេតំ – "បុរាណមគ្គំ បុរាណំ អញ្ជសន្តិ ខោ អរិយស្សេតំ អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស

អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ២.៦៥ អត្ថតោ សមានំ)។ អតីតេន វា វិបស្សិនា ភគវតា យថាធិគតំ ទេសិតភាវំ សន្ធាយ “អតីតស្ស មគ្គស្សា”តិ វុត្តំ។ វិបស្សិនោ ហិ អយំ ភគវតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បាតិមោក្ខុទ្ទេសគាថាតិ។

យំ បដិវេធេនាតិ យស្ស បរិញ្ញាភិសមយេន។ **យំ បរិយោទាបិតំ, អយំ និរោធោ**តិ យទិបិ អសង្ខតា ធាតុ កេនចិ សំកិលេសេន ន សំកិលិស្សតិ, អធិគច្ឆន្តស្ស បន បុគ្គលស្ស វសេន ឯវំ វុត្តំ។ តស្ស ហិ យាវ សំកិលេសា ន វិគច្ឆន្តិ, តាវ អសង្ខតា ធាតុ អបរិយោទបិតាតិ វុច្ចតិ។ យថា និព្ពានាធិគមេន យេ ខន្ធា វូបសមេតព្ពា, តេសំ សេសភាវេន អសេសភាវេន ច “សឧបាទិសេសា”តិ ច, “អនុបាទិសេសា”តិ ច វុច្ចតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥមានិ បាឡិអាគតធម្មានំ សភាគវិសភាគធម្មាវដ្ដនវសេន និទ្ធារិតានិ ចត្តារិ សច្ចានិ បុនបិ បាឡិអាគតធម្មានំ សភាគវិសភាគធម្មាវដ្ដនេន អាវដ្ដហារំ ទស្សេតុំ **“ធម្មោ ហវេ រក្ខតី”**តិ គាថមាហ។ តស្សា បទត្ថោ បុព្ពេ វុត្តោ ឯវ។ **ធម្មោ**តិ បុញ្ញធម្មោ ឥធាធិប្បេតោ។ តំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **“ធម្មោ នាម ទុវិធោ ឥន្ទ្រិយសំវរោ មគ្គោ ចា”**តិ អាហ។ ឥន្ទ្រិយសំវរសីសេន ចេត្ថ សព្ពម្បិ សីលំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ ។ សព្ពា ឧបបត្តិយោ **ទុគ្គតិ** ទុក្ខទុក្ខតាទិយោគេន ទុក្ខា គតិយោតិ កត្វា។ យថាវុត្តេ ទុវិធេ ធម្មេ បឋមោ ធម្មោ យថា សុចិណ្ណោ ហោតិ, យតោ ច សោ រក្ខតិ, យត្ថ ច បតិដ្ឋាបេតិ, តំ សព្ពំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ យា សំវរសីលេ អខណ្ឌការិតា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឥទានិ តស្ស ធម្មស្ស អបាយតោ រក្ខណេ ឯកន្តិកភាវំ វិភាវេតុំ គាមណិសំយុត្តេ (សំ. និ. ៤.៣៥៨) **អសិពន្ធកបុត្តសុត្តំ** អាភតំ។

តត្ថ **ឯវន្តិ** បការេន។ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនេ, ឥមិនាបិ បការេន អយមត្ថោ វេទិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ **អសិពន្ធកបុត្តោ**តិ អសិពន្ធកស្ស នាម បុត្តោ។ គាមេ ជេដ្ឋកតាយ **គាមណី។ បច្ឆាភូមកា**តិ បច្ឆាភូមិវាសិនោ។ **កាមណ្ឌលុកា**តិ សកមណ្ឌលុនោ។ **សេវាលមាលិកា**តិ បាតោវ ឧទកតោ សេវាលញ្ចេវ ឧប្បលាទីនិ ច គហេត្វា ឧទកសុទ្ធិភាវជាននត្ថំ មាលំ កត្វា បិឡន្ធនកា។ **ឧទកោរោហកា**តិ សាយំ បាតំ ឧទកំ ឱរោហណកា។ **ឧយ្យាបេន្តី**តិ ឧបរិយាបេន្តិ។ **សញ្ញាបេន្តី**តិ សម្មា យាបេន្តិ។ **សគ្គំ នាម ឱក្កាមេន្តី**តិ បរិវារេត្វា ឋិតាវ “គច្ឆ, ភោ, ព្រហ្មលោកំ, គច្ឆ, ភោ, ព្រហ្មលោក”ន្តិ វទន្តា សគ្គំ បវេសេន្តិ។

អនុបរិសក្កេយ្យាតិ អនុបរិគច្ឆេយ្យ។ **ឧម្មុជ្ជា**តិ ឧដ្ឋហ។ **ឧប្លវា**តិ ជលស្ស ឧបរិប្លវ។ **ថលមុប្លវា**តិ ថលំ អភិរុហ។ **តត្រ យាស្សា**តិ តត្រ យំ អស្ស, យំ ភវេយ្យ។ **សក្ខរកឋល**ន្តិ សក្ខរា វា កឋលា វា។ **សា អធោគាមី អស្សា**តិ សា អធោ គច្ឆេយ្យ, ហេដ្ឋាគាមី ភវេយ្យ។ **អធោ គច្ឆេយ្យា**តិ ហេដ្ឋា គច្ឆេយ្យ។ **មគ្គស្សា**តិ អរិយមគ្គស្ស។ **តិក្ខតា**តិ តិខិណតា។ សា ច ខោ ន សត្ថកស្ស វិយ និសិតករណតា, អថ ខោ ឥន្ទ្រិយានំ បដុភាវោតិ ទស្សេតុំ **“អធិមត្តតា”**តិ អាហ។ ននុ ច អរិយមគ្គោ អត្តនា បហាតព្ពកិលេសេ អនវសេសំ សមុច្ឆិន្ទតីតិ អតិខិណោ នាម នត្ថីតិ? សច្ចមេតំ, តថាបិ នោ ច ខោ “យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្សា”តិ វចនតោ សទ្ធាវិមុត្តទិដ្ឋិប្បត្តានំ កិលេសប្បហានំ បតិ អត្ថិ កាចិ វិសេសមត្តាតិ សក្កា វត្តុំ។ អយំ បន វិសេសោ ន ឥធាធិប្បេតោ, សព្ពបបត្តិសមតិក្កមនស្ស អធិប្បេតត្តា។ យស្មា បន អរិយមគ្គេន ឱធិសោ កិលេសា បហីយន្តិ, តញ្ច នេសំ តថាបហានំ មគ្គធម្មេសុ ឥន្ទ្រិយានំ អបាដវបាដវតរបាដវតមភាវេន ហោតីតិ យោ វជិរូបមធម្មេសុ មគ្គកប្បត្តានំ អគ្គមគ្គធម្មានំ បដុតមភាវោ។ អយំ ឥធ មគ្គស្ស តិក្ខតាតិ អធិប្បេតា។ តេនេវាហ – **“អយំ ធម្មោ សុចិណ្ណោ សព្ពាហិ ឧបបត្តីហិ រក្ខតី”**តិ។ **“តស្មា រក្ខិតចិត្តស្សា”**តិអាទិនា **សុត្តន្តរេន** (ឧទា. ៣២) សុគតិសញ្ញិតានម្បិ ឧបបត្តីនំ ទុគ្គតិភាវំ សាធេតិ។

៣២. ឥទានិ យថាវុត្តស្ស ធម្មស្ស វិសភាគធម្មានំ តណ្ហាវិជ្ជាទីនំ សភាគធម្មានញ្ច សមថវិបស្សនាទីនំ និទ្ធារណវសេន អាវដ្ដហារំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ **“តត្ថ ទុគ្គតីនំ ហេតុ តណ្ហា ច អវិជ្ជា ចា”**តិអាទិមាហ។ តំ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **ឥទំ វុច្ចតិ ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ ឥទំ អរិយំ សមថវិបស្សនាសង្ខាតំ មគ្គព្រហ្មចរិយន្តិ វុច្ចតិ។ **យំ រក្ខតី**តិ សព្ពាហិ ទុគ្គតីហិ រក្ខន្តស្ស អរិយមគ្គស្ស អារម្មណភូតោ និរោធោ រក្ខន្តោ វិយ វុត្តោ, និមិត្តស្ស កត្តុភាវេន ឧបចរិតត្តា។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ វិសភាគសភាគធម្មាវដ្ដនវសេន និទ្ធារិតានីតិ អធិប្បាយោ។

អាវដ្ដហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិភត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា

៣៣. **តត្ថ កតមោ វិភត្តិហារោ**តិ វិភត្តិហារវិភង្គោ។ តត្ថ ធម្មវិភត្តិភូមិវិភត្តិបទដ្ឋានវិភត្តីតិ តិវិធា វិភត្តិ។ តាសុ យស្មា ធម្មេសុ វិភាគតោ និទ្ទិដ្ឋេសុ តត្ថ លព្ភមានោ ភូមិវិភាគោ បទដ្ឋានវិភាគោ ច និទ្ទិសិយ

មានោ សុវិញ្ញេយ្យោ ហោតិ, តស្មា ធម្មវិភត្តី តាវ និទ្ទិសន្តោ សោឡសវិធេ បដ្ឋានេ យេសំ សុត្តានំ វសេន
វិសេសតោ វិភជិតព្ពា, តានិ សុត្តានិ ទស្សេតុំ “**ទ្វេ សុត្តានិ វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ
វាសនា បុញ្ញភាវនា, តស្សា ភាគោ កោដ្ឋាសោ វាសនាភាគោ, តស្ស ហិតន្តិ **វាសនាភាគិយំ**, សុត្តំ។ និព្ពិជ្ឈនំ
លោភក្ខន្ធាទីនំ បទាលនំ និព្ពេធោ, តស្ស ភាគោតិ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។ យស្មឹ សុត្តេ តីណិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ
ទេសិតានិ, តំ សុត្តំ វាសនាភាគិយំ។ យស្មឹ បន សេក្ខាសេក្ខា ទេសិតា, តំ និព្ពេធភាគិយំ។ អយញ្ច អត្ថោ
បាឡិយំយេវ អាគមិស្សតិ។

បុញ្ញភាគិយាតិ បុញ្ញភាគេ ភវា។ តថា **ផលភាគិយា** វេទិតព្ពា។ **ផល**ន្តិ បន សាមញ្ញផលំ។ **សំវរសីល**ន្តិ បាតិ
មោក្ខសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ បញ្ច សំវរា សំវរសីលំ។ **បហានសីល**ន្តិ
តទង្គប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចប្បហានានិ។
តេសុ និស្សរណប្បហានវជ្ជានំ បហានានំ វសេន បហានសីលំ វេទិតព្ពំ។ **សោ**តិ យោ វាសនាភាគិយសុត្ត
សម្បដិគ្គាហកោ, សោ។ **តេន ព្រហ្មចរិយេនា**តិ តេន សំវរសីលសង្ខាតេន សេដ្ឋចរិយេន ការណភូតេន ព្រហ្ម
ចារី ភវតិ។ ឯត្ថ ច អដ្ឋសមាបត្តិព្រហ្មចរិយស្ស ន បដិក្ខេបោ, កេចិ បន “តេនេវ ព្រហ្មចរិយេនា”តិ បឋន្តិ,
តេសំ មតេន សិយា តស្ស បដិក្ខេបោ។

បហានសីលេ ឋិតោតិ សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិប្បហានានំ វសេន បហានសីលេ ឋិតោ។ **តេន
ព្រហ្មចរិយេនា**តិ តេន បហានសីលេន វិសេសភូតេន មគ្គព្រហ្មចរិយេន។ យេ បន “តេនេវ ព្រហ្មចរិយេនា”តិ
បឋន្តិ, តេសំ អយំ បាឋោ “វាសនាភាគិយំ នាម សុត្តំ ទានកថា, សីលកថា, សគ្គកថា, បុញ្ញវិបាកកថា”តិ។ យេ
បន “តេន ព្រហ្មចរិយេនា”តិ បឋន្តិ, តេសំ អយំ បាឋោ – “វាសនាភាគិយំ នាម សុត្តំ ទានកថា, សីលកថា,
សគ្គកថា កាមានំ អាទីនវោ នេក្ខម្មេ អានិសំសោ”តិ។ តត្ថ កតមោ បាឋោ យុត្តតរោតិ? បច្ឆិមោ បាឋោតិ
និដ្ឋំ គន្តព្ពំ។ យស្មា “និព្ពេធភាគិយំ នាម សុត្តំ យា ចតុសច្ចប្បកាសនា”តិ វក្ខតិ, ន ហិ មហាថេរោ សាវសេសំ ក
ត្វា ធម្មំ ទេសេសីតិ។

“**នត្ថិ បជានានា**”តិអាទិនា ឧភិន្នំ សុត្តានំ សាតិសយំ អសង្ករការណំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **បជាននា**តិ អរិយ
មគ្គស្ស បទដ្ឋានភូតា វុដ្ឋានគាមិនី វិបស្សនាបញ្ញា។ **ឥមានិ ចត្តារិ សុត្តានី**តិ ឥមេសំ សុត្តានំ វាសនា
ភាគិយនិព្ពេធភាគិយានំ វុក្ខមានានញ្ច សំកិលេសភាគិយអសេក្ខភាគិយានំ វសេន ចត្តារិ សុត្តានិ។
ទេសនាយាតិ ទេសនានយេន។ **សព្ពតោ វិចយេន ហារេន វិចិនិត្វា**តិ សព្ពតោភាគេន ឯកាទសសុ ឋានេសុ
បក្ខិបិត្វា វិចយេន ហារេន វិចិនិត្វា។ “**យុត្តិហារេន យោជេតព្ពានី**”តិ ឯតេន វិចយហារយុត្តិហារា វិភត្តិហារស្ស
បរិកម្មដ្ឋានន្តិ ទស្សេតិ។ “**យាវតិកា ញាណស្ស ភូមី**”តិ ឥមិនា វិភត្តិហារស្ស មហាវិសយតំ ទស្សេតិ។

៣៤. ឯវំ វាសនាភាគិយនិព្ពេធភាគិយភាវេហិ ធម្មេ ឯកទេសេន វិភជិត្វា ឥទានិ តេសំ កិលេសភាគិយអ
សេក្ខភាគិយភាវេហិ សាធារណាសាធារណភាវេហិ វិភជិតុំ “**តត្ថ កតមេ ធម្មា សាធារណា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ
កតមេ ធម្មាតិ កតមេ សភាវធម្មា។ **សាធារណា**តិ អវិសិដ្ឋា, សមានាតិ អត្ថោ។ **ទ្វេ ធម្មា**តិ ទុវេ បកតិយោ។
បកតិអត្ថោ ហិ អយំ ធម្ម-សទ្ទោ “ជាតិធម្មានំ សត្តាន”ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.៣៣) វិយ។ **នាមសាធារណា**តិ
នាមេន សាធារណា, កុសលាកុសលាតិ សមាននាមាតិ អត្ថោ។ **វត្ថុសាធារណា**តិ វត្ថុនា និស្សយេន សាធារណា,
ឯកសន្តតិបតិតតាយ សមានវត្ថុកាតិ អត្ថោ។ វិសេសតោ សំកិលេសបក្ខេ បហានេកដ្ឋា នាមសាធារណា,
សហជេកដ្ឋា វត្ថុសាធារណា។ **អញ្ញម្បិ ឯវំ ជាតិយ**ន្តិ កិច្ចបច្ចយបដិបក្ខាទីហិ សមានំ សង្គណ្ហាតិ។
មិច្ឆត្តនិយតានំ អនិយតានន្តិ ឥទំ បុថុជ្ជនានំ ឧបលក្ខណំ។ តស្មា សស្សតវាទា ឧច្ឆេទវាទាតិ អាទិកោ សព្ពោ
បុថុជ្ជនភេទោ អាហរិត្វា វត្តព្ពោ។ ទសនប្បហាតព្ពា កិលេសា សាធារណា មិច្ឆត្តនិយតានំ អនិយតានំ ឯវ ច
សម្មាវតោ សម្មត្តនិយតានំ អសម្មាវតោ ច។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អរិយសាវកោតិ សេក្ខំ សន្ធាយ វទតិ។ **សព្ពា សា អវីតរាគេហិ សាធារណា**តិ លោកិយសមាបត្តិ រូបាវចរា
អរូបាវចរា ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ បឋមជ្ឈានសមាបត្តីតិ ឯវមាទីហិ បរិយាយេហិ សាធារណា។ កុសល
សមាបត្តិ បន ឥមិនា បរិយាយេន សិយា អសាធារណា , ឥមំ បន ទោសំ បស្សន្តា កេចិ “យំ កិញ្ចិ…បេ….
សព្ពា សា អវីតរាគេហិ សាធារណា”តិ បឋន្តិ។ កថំ តេ ឱធិសោ គហិតា, អថ ឱធិសោ គហេតព្ពា, កថំ
សាធារណាតិ? អនុយោគំ មនសិកត្វា តំ វិសោធេន្តោ អាហ – “**សាធារណា ហិ ធម្មា ឯវំ អញ្ញមញ្ញ**”ន្តិអាទិ។
តស្សត្ថោ – យថា មិច្ឆត្តនិយតានំ អនិយតានញ្ច សាធារណាតិ វុត្តំ, ឯវំ សាធារណា ធម្មា ន សព្ពសត្តានំ
សាធារណតាយ សាធារណា, កស្មា? យស្មា **អញ្ញមញ្ញំ បរំ បរំ សកំ សកំ វិសយំ នាតិវត្តន្តិ**។ បដិនិយតញ្ហិ តេសំ
បវត្តិដ្ឋានំ, ឥតរថា តថា វោហារោ ឯវ ន សិយាតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា ច ឯតេ ឯវំ ធម្មា ឯវំ និយតា វិសយា, ត

ស្មា “**យោបិ ឥមេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ន សោ តំ ធម្មំ ឧបាតិវត្តតី**”តិ អាហ។ ន ហិ មិច្ឆត្តនិយតានំ អនិយតានញ្ច ទស្សនេន បហាតព្ពា កិលេសា ន សន្តិ, អញ្ញេសំ វា សន្តីតិ ឯវំ សេសេបិ វត្តព្ពំ។

អសាធារណោ នាម ធម្មោ តស្ស តស្ស បុគ្គលស្ស បច្ចត្តនិយតោ អរិយេសុ សេក្ខាសេក្ខធម្មវសេន អនរិយេសុ សព្ពាភព្ពបហាតព្ពវសេន គវេសិតព្ពោ, ឥតរស្ស តថា និទ្ទិសិតព្ពភាវាភាវតោ។ សោ ច ខោ សាធារណាវិធុរតាយ តំ តំ ឧបាទាយ តថាវុត្តទេសនានុសារេនាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**កតមេ ធម្មា អសាធារណា យាវ ទេសនំ ឧបាទាយ គវេសិតព្ពា សេក្ខាសេក្ខា ភព្ពាភព្ពា**”តិ ឥមិនា។ **អដ្ឋមកស្សា**តិ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នស្ស។ **ធម្មតា**តិ ធម្មសភាវោ បឋមស្ស មគ្គដ្ឋតា ទុតិយស្ស ផលដ្ឋតា។ បឋមស្ស វា បហីយមានកិលេសតា។ ទុតិយស្ស បហីនកិលេសតា។ បុន **អដ្ឋមកស្សា**តិ អនាគាមិមគ្គដ្ឋស្ស។ **នាម**ន្តិ សេក្ខាតិ នាមំ។ **ធម្មតា**តិ តំតំមគ្គដ្ឋតា ហេដ្ឋិមផលដ្ឋតា ច។ **បដិបន្នកាន**ន្តិ មគ្គសមង្គីនំ។ **នាម**ន្តិ បដិបន្នកាតិ នាមំ។ ឯវំ “អដ្ឋមកស្សា”តិអាទិនា អរិយបុគ្គលេសុ អសាធារណធម្មំ ទស្សេត្វា ឥតរេសុ នយទស្សនត្ថំ “**ឯវំ វិសេសានុបស្សិនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ លោកិយធម្មេសុ ឯវំ ហិ ហីនាទិភាវោ។ តត្ថ **វិសេសានុបស្សិនា**តិ អសាធារណធម្មានុបស្សិនា។ មិច្ឆត្តនិយតានំ អនិយតា ធម្មា សាធារណា មិច្ឆត្តនិយតា ធម្មា អសាធារណា។ មិច្ឆត្តនិយតេសុបិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកានំ អនិយតា ធម្មា សាធារណា។ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ អសាធារណាតិ ឥមិនា នយេន វិសេសានុបស្សិនា វេទិតព្ពា។

ឯវំ នានានយេហិ ធម្មវិភត្តឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ ភូមិវិភត្តឹ បទដ្ឋានវិភត្តិញ្ច វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**ទស្សនភូមី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទស្សនភូមី**តិ បឋមមគ្គោ។ យស្មា បន បឋមមគ្គក្ខណេ អរិយសាវកោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមន្តោ នាម ហោតិ, តតោ បរំ ឱក្កន្តោ , តស្មា “ទស្សនភូមិ និយាមាវក្កន្តិយា បទដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ហេដ្ឋិមោ ហេដ្ឋិមោ មគ្គោ ឧបរិឧបរិមគ្គាធិគមស្ស ការណំ ហោតិ, សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនិ អប្បហាយ កាមរាគព្យាបាទាទិប្បហានស្ស អសក្កុណេយ្យត្តា។ តថាបិ អរិយមគ្គោ អត្តនោ ផលស្ស វិសេសការណំ អាសន្នការណញ្ចាតិ ទស្សេតុំ “**ភាវនាភូមិ ឧត្តរិកានំ ផលានំ បត្តិយា បទដ្ឋាន**”ន្តិ វុត្តំ។ សុខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញាញាណុត្តរស្ស តថាវិធបច្ចយសមាយោគេ ច ហោតីតិ សា វិបស្សនាយ បទដ្ឋានន្តិ វុត្តា។ ឥតរា បន តិស្សោបិ បដិបទា សមថំ អាវហន្តិ ឯវំ។ តាសុ សព្ពមុទុតាយ ទស្សិតាយ សេសាបិ ទស្សិតា ឯវាតិ អាហ – “**ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា សមថស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។

ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូតិ ទានមេវ ទានមយំ, បុជ្ជផលនិព្ពត្តនដ្ឋេន បុញ្ញំ, តទេវ កត្តព្ពតោ កិរិយា, បយោគសម្បត្តិយាទីនំ អធិដ្ឋានភាវតោ វត្ថុ ចាតិ ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ។ **បរតោឃោសស្សា**តិ ធម្មស្សវនស្ស។ **សាធារណ**ន្តិ ន ពីជំ វិយ អង្កុរស្ស, ទស្សនភូមិអាទយោ វិយ វា និយាមាវក្កន្តិអាទីនំ អាវេណិកំ, អថ ខោ សាធារណំ, តទញ្ញការណេហិបិ បរតោឃោសស្ស បវត្តនតោតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ កេចិ ទាយកស្ស ទានានុមោទនំ អាចិណ្ណន្តិ ទានំ បរតោឃោសស្ស ការណន្តិ វទន្តិ។ ទាយកោ បន ទក្ខិណាវិសុទ្ធី អាកង្ខន្តោ ទានសីលាទិគុណវិសេសានំ សវនេ យុត្តប្បយុត្តោ ហោតីតិ ទានំ ធម្មស្សវនស្ស ការណំ វុត្តំ។

សីលសម្បន្នោ វិប្បដិសារាភាវេន សមាហិតោ ធម្មចិន្តាសមត្ថោ ហោតីតិ សីលំ ចិន្តាមយញាណស្ស ការណន្តិ អាហ “**សីលមយ**”ន្តិអាទិ។ **ភាវនាមយ**ន្តិ សមថសង្ខាតំ ភាវនាមយំ។ **ភាវនាមយិយា**តិ ឧបរិឈានសង្ខាតាយ វិបស្សនាសង្ខាតាយ ច ភាវនាមយិយា។ បុរិមំ បុរិមញ្ហិ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស បទដ្ឋានំ។ ឥទានិ យស្មា ទានំ សីលំ លោកិយភាវនា ច ន កេវលំ យថាវុត្តបរតោឃោសាទីនំយេវ, អថ ខោ យថាក្កមំ បរិយត្តិពាហុសច្ចកម្មដ្ឋានានុយោគមគ្គសម្មាទិដ្ឋីនម្បិ បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា តម្បិ នយំ ទស្សេតុំ បុន “**ទានមយ**”ន្តិអាទិនា ទេសនំ វឌ្ឍេសិ។ តថា បតិរូបទេសវាសាទយោ កាយវិវេកចិត្តវិវេកាទីនំ ការណំ ហោតីតិ ឥមំ នយំ ទស្សេតុំ “**បតិរូបទេសវាសោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កុសលវីមំសាយា**តិ បដិសង្ខានុបស្សនាយ។ **អកុសលបរិច្ចាគោ**តិ ឥមិនា បហានបរិញ្ញា វុត្តាតិ។ **សមាធិន្ទ្រិយស្សា**តិ មគ្គសមាធិន្ទ្រិយស្ស។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វិភត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បរិវត្តនហារវិភង្គវណ្ណនា

៣៥. តត្ថ កតមោ បរិវត្តនោ ហារោតិ បរិវត្តនហារវិភង្គោ។ តត្ថ យស្មា សំវណ្ណិយមានេ សុត្តេ យថានិទ្ទិដ្ឋានំ កុសលាកុសលធម្មានំ បដិបក្ខភូតេ អកុសលកុសលធម្មេ បហាតព្ពភាវាទិវសេន និទ្ធារណំ បដិបក្ខតោ បរិវត្តនំ, តស្មា “**សម្មាទិដ្ឋិស្ស បុរិសបុគ្គលស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិ និជ្ជិណ្ណា ភវតី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ សម្មា បសត្ថា, សុន្ទរា ទិដ្ឋិ ឯតស្សាតិ សម្មាទិដ្ឋិ, តស្ស។ សា បនស្ស សម្មាទិដ្ឋិតា បុព្ពភាគសម្មាទិដ្ឋិយា វា លោកុត្តរសម្មាទិដ្ឋិយា

វា វេទិតព្វា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ និដ្ឋិណ្ណា ភវតី**តិ បុរិមនយេ វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិយា បហីនា ហោតិ, វិក្ខម្ភិតាតិ អត្ថោ។ បច្ឆិមនយេ បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា បហីនា សមុច្ឆិន្នាតិ អត្ថោ។

យេ ចស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយាតិ មិច្ឆាភិនិវេសហេតុ យេ អរិយានំ អទស្សនកាមតាទយោ លោភាទយោ បាណាតិបាតាទយោ ច **អនេកេ** លាមកដ្ឋេន **បាបកា** អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន **អកុសលា** ធម្មា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ។ ឥមស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស អរិយស្ស ច។ **ធម្មា**តិ សមថវិបស្សនាធម្មា, សត្តត្តឹសពោធិបក្ខិយធម្មា វា អនុប្បន្នា វា សម្ភវន្តិ ឧប្បន្នា, ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ **សម្មាសង្កប្បស្សា**តិអាទីនម្បិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ អយំ បន វិសេសោ – សម្មាវិមុត្តិអាទីនំ មិច្ឆាវិមុត្តិ អវិមុត្តាវ សមានា “វិមុត្តា មយ”ន្តិ ឯវំសញ្ញិនោ អវិមុត្តិយំ វា វិមុត្តិសញ្ញិនោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – មិច្ឆា បាបិកា វិមុត្តិ វិមោក្ខោ ឯតស្សាតិ **មិច្ឆាវិមុត្តិ**។ អដ្ឋង្គា ច មិច្ឆាវិមុត្តិ យថាវុត្តេនាការេន មិច្ឆាភិនិវេសវសេន ច បវត្តា អន្តទ្វយលក្ខណា។ **សម្មាវិមុត្តិ** បន ផលធម្មា, មិច្ឆាទិដ្ឋិកេ សមាសេវតោ មិច្ឆាវិមោក្ខោ វា មិច្ឆាវិមុត្តិ។ **មិច្ឆាវិមុត្តិញាណទស្សនំ** បន មិច្ឆាវិមោក្ខេ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ច សារន្តិ គហណវសេន បវត្តោ អកុសលចិត្តុប្បាទោ អន្តមសោ បាបំ កត្វា “សុកតំ មយា”តិ បច្ចវេក្ខតោ ឧប្បន្នមោហោ ច។ **សម្មាវិមុត្តិញាណទស្សនស្សា**តិ ឯត្ថ សេក្ខានំ បច្ចវេក្ខណញាណំ សម្មាវិមុត្តិញាណទស្សនន្តិ អធិប្បេតំ។ តញ្ហិ ឧត្តរិភាវនាបារិបូរិយា សំវត្តតិ។

៣៦. ឯវំ សម្មាទិដ្ឋិអាទិមុខេន មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទី ទស្សេត្វា បុន បាណាតិបាតអទិន្នាទានកាមេសុមិច្ឆាចារាទិតោ វេរមណិយាទីហិ បាណាតិបាតាទីនំ បរិវត្តនំ ទស្សេតុំ “**យស្សា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កាលវាទិស្សា**តិ លក្ខណវចនំ។ កាលេន សាបទេសំ បរិយន្តវតី អត្ថសញ្ហិតន្តិ សោ សម្ផប្បលាបស្ស បហានាយ បដិបន្នោ ហោតីតិ វុត្តំ។

បុន “**យេ ច ខោ កេចី**”តិអាទិនា សម្មាទិដ្ឋិអាទិមុខេនេវ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទីហិ ឯវ បរិវត្តនំ បការន្តរេន ទស្សេតិ។ តត្ថ **សន្ទិដ្ឋិកា**តិ បច្ចក្ខា។ **សហធម្មិកា**តិ សការណា។ **គារយ្ហា**តិ គរហិតព្វយុត្តា។ **វាទានុវាទា**តិ វាទា ចេវ អនុវាទា ច។ “វាទានុបាតា”តិបិ បាឋោ, វាទានុបវត្តិយោតិ អត្ថោ។ **បុជ្ជា**តិ បូជនីយា។ **បាសំសា**តិ បសំសិតព្វា។

បុន “**យេ ច ខោ កេចី**”តិអាទិនា មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា អន្តទ្វយបរិវត្តនំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ភុញ្ជិតព្វា**តិអាទីនិ ចត្តារិ បទានិ វត្ថុកាមវសេន យោជេតព្វានិ។ **ភាវយិតព្វា ពហុលីកាតព្វា**តិ បទទ្វយំ កិលេសកាមវសេន។ **តេសំ អធម្មោ**តិ ភាវេតព្វោ នាម ធម្មោ សិយា, កាមា ច តេសំ ភាវេតព្វា ឥច្ឆិតា, កាមេហិ ច វេរមណី កាមានំ បដិបក្ខោ, ឥតិ សា តេសំ អធម្មោ អាបជ្ជតីតិ អធិប្បាយោ។

និយ្យានិកោ ធម្មោតិ សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គោ។ **ទុក្ខោ**តិ បាបំ និជ្ជរាបេស្សាមាតិ បវត្តិតំ សរីរតាបនំ វទតិ។ **សុខោ**តិ អនវជ្ជបច្ចយបរិភោគសុខំ។ ឯតេសុបិ វារេសុ វុត្តនយេនេវ អធម្មភាវាបត្តិ វត្តព្វា។ ឥទានិ អសុភសញ្ញាទិមុខេន សុភសញ្ញាទិបរិវត្តនំ ទស្សេតុំ “**យថា វា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អារទ្ធវិបស្សកស្ស កិលេសា សុចិបក្ខរណវសេន តេភូមកសង្ខារា អសុភតោ ឧបដ្ឋហន្តីតិ កត្វា វុត្តំ “**សព្ពសង្ខារេសុ អសុភានុបស្សិនោ វិហរតោ**”តិ។ “**យំ យំ វា បនា**”តិអាទិនា បដិបក្ខស្ស លក្ខណំ វិភាវេតិ។ តត្ថ **អជ្ឈាបន្នោ**តិ អធិអាបន្នោ, អភិឧបគតោ បរិញ្ញាតោតិ អត្ថោ។

បរិវត្តនហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វេវចនហារវិភង្គវណ្ណនា

៣៧. តត្ថ កតមោ វេវចនោ ហារោតិ វេវចនហារវិភង្គោ។ តត្ថ យថា វេវចននិទ្ទេសោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឯកំ ភគវា ធម្មំ អញ្ញមញ្ញេហិ វេវចនេហិ និទ្ទិសតី**”តិ វុត្តំ។ **វេវចនេហី**តិ បរិយាយសទ្ទេហីតិ អត្ថោ។ បទត្ថោ បុព្ពេ វុត្តោ ឯវ។ កស្មា បន ភគវា ឯកំ ធម្មំ អនេកបរិយាយេហិ និទ្ទិសតីតិ? វុច្ចតេ – ទេសនាកាលេ អាយតិញ្ច កស្សចិ កថញ្ចិ តទត្ថបដិពោធោ សិយាតិ បរិយាយវចនំ, តស្មឹ ខណេ វិក្ខិត្តចិត្តានំ អញ្ញវិហិតានំ អញ្ញេន បរិយាយេន តទត្ថាវពោធនត្ថំ បរិយាយវចនំ។ តេនេវ បទេន បុន វចនេ តទញ្ញេសំ តត្ថ អធិគតតា សិយាតិ មន្ទពុទ្ធីនំ បុនប្បុនំ តទត្ថសល្លក្ខណេ អសម្មោសនត្ថំ បរិយាយវចនំ។ អនេកេបិ អត្ថា សមានព្យញ្ជនា ហោន្តីតិ យា អត្ថន្តរបរិកប្បនា សិយា, តស្សា បរិវជ្ជនត្ថម្បិ បរិយាយវចនំ អនញ្ញស្ស វចនេ អនេកាហិ តាហិ តាហិ សញ្ញាហិ តេសំ តេសំ អត្ថានំ ញាបនត្ថម្បិ បរិយាយវចនំ សេយ្យថាបិ និឃណ្ឌុសត្ថេ។ ធម្មកថិកានំ តន្តិ

អត្ថបនិពន្ធនបរាវពោធនានំ សុខសិទ្ធិយាបិ បរិយាយវចនំ។ អត្ថនោ ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាប្បត្តិយា វិភាវនត្ថំ, វេនេយ្យានំ តត្ថ ពីជាវាបនត្ថំ វា បរិយាយវចនំ ភគវា និទ្ទិសតិ។

កី ពហុនា យស្សា ធម្មធាតុយា សុប្បដិវិទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ យថា សព្ពស្មឹ អត្ថេ អប្បដិហតញាណចារោ, តថា សព្ពស្មឹ សទ្ទវោហារេតិ ឯកម្បិ អត្ថំ អនេកេហិ បរិយាយេហិ ពោធេតិ, ន តត្ថ ទន្ធាយិតត្តំ វិត្ថាយិតត្តំ អត្ថស្ស។ នាបិ ធម្មទេសនាហានិ, អាវេណិកោវាយំ ពុទ្ធធម្មោតិ បរិយាយទេសនំ ទស្សេន្តោ **"អាសា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ អត្ថំ ទស្សេន្តោ **"អាសា នាម វុច្ចតិ យា ភវិស្សស្ស អត្ថស្សា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភវិស្សស្ស អត្ថស្សា**តិ អនាគតស្ស ឥច្ឆិតព្ពស្ស អត្ថស្ស។ **"អវស្សំ អាគមិស្សតី"**តិអាទិនា តស្សា បវត្តិយាការំ ទស្សេតិ។ អនាគតត្ថវិសយា តណ្ហា **អាសា**។ អនាគតបច្ចុប្បន្នត្ថវិសយា តណ្ហា **បិហា**តិ អយមេតាសំ វិសេសោ។

អត្ថនិប្ផត្តិបដិបាលនាតិ យាយ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស និប្ផត្តិំ បដិបាលេតិ អាគមេតិ, យាយ វា និប្ផន្នំ អត្ថំ បដិបាលេតិ រក្ខតិ។ អយំ **អភិនន្ទនា** នាម, យថាលទ្ធស្ស អត្ថស្ស កេលាយនា នាមាតិ អត្ថោ។ តំ អត្ថនិប្ផត្តិំ សត្តសង្ខារវសេន វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **"បិយំ វា ញាតិ"**ន្តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **ធម្ម**ន្តិ រូបាទិអារម្មណធម្មំ, អតិឥដ្ឋារម្មណំ អភិនន្ទតិ, អនិដ្ឋារម្មណេហិបិ តំ ទស្សេតុំ **"អប្បដិក្កូលតោ វា អភិនន្ទតី"**តិ វុត្តំ។ បដិក្កូលេបិ ហិ វិបល្លាសវសេន សត្តំ, សង្ខារំ វា អប្បដិក្កូលតោ អភិនន្ទតិ។

យាសុ អនេកធាតូសុ បវត្តិយា តណ្ហា "អនេកធាតូសុ សរា"តិ វុត្តា, តា ធាតុយោ វិភាគេន ទស្សេតុំ **"ចក្ខុធាតូ"**តិអាទិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ **ធាតុវិភង្គា**ទីសុ (វិភ. ១៧២ អាទយោ) កាមធាតុអាទយោ អញ្ញាបិ អនេកធាតុយោ អាគតា, តាសម្បិ ឯត្ថេវ សមវរោធោតិ ទស្សនត្ថំ អដ្ឋារសេវេត្ថ ទស្សិតា។ **កេចិ រូបាធិមុត្តា**តិអាទិ តាសុ ធាតូសុ តណ្ហាយ បវត្តិទស្សនំ។ តត្ថ យស្មា បញ្ច អជ្ឈត្តិកា ធាតុយោ សត្ត ច វិញ្ញាណធាតុយោ ធម្មធាតុ ច ធម្មារម្មណេនេវ សង្គហិតា, តស្មា អដ្ឋារស ធាតុយោ ឧទ្ទិសិត្វា ឆឡេវ តណ្ហាយ បវត្តិដ្ឋានានិ វិភត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តណ្ហាបក្ខា នេក្ខម្មស្សិតាបិ ទោមនស្សុបវិចារា តស្ស អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបយតោ ឧប្បជ្ជតិ "បិហបច្ចយា ទោមនស្ស"ន្តិ វចនតោ, កោ បន វាទោ គេហស្សិតេសុ ទោមនស្សុបវិចារេសូតិ ឥមានិ ចតុវីសតិ បទានិ **"តណ្ហាបក្ខោ"**តិ វុត្តំ។ គេហស្សិតា បន ឧបេក្ខា អញ្ញាណុបេក្ខតាយ យថាភិនិវេសស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ **"យា ឆ ឧបេក្ខា គេហស្សិតា, អយំ ទិដ្ឋិបក្ខោ"**តិ វុត្តំ។

៣៨. ឥទានិ តេសំ ឧបវិចារានំ តណ្ហាបរិយាយំ ទស្សេន្តោ **"សាយេវ បត្ថនាការេន ធម្មនន្ទី"**តិអាទិមាហ។ បុន ចិត្តំ បញ្ញា ភគវា ធម្មោ សង្ឃោ សីលំ ចាគោតិ ឥមេសំ បរិយាយវចននិទ្ធារណេន វេវចនហារំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"ចិត្តំ មនោ វិញ្ញាណ"**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **"អញ្ញម្បិ ឯវំ ជាតិយ"**ន្តិ ឥមិនា បញ្ញា បជាននា វិចយោ បវិចយោ ធម្មវិចយោ សល្លក្ខណា ឧបលក្ខណា បច្ចុបលក្ខណា បណ្ឌិច្ចំ កោសល្លំ នេបុញ្ញំ វេភព្យា ចិន្តា ឧបបរិក្ខា ភូរី មេធា បរិណាយិកា វិបស្សនា សម្បជញ្ញំ បតោទោ បញ្ញា បញ្ញិន្ទ្រិយំ បញ្ញាពលំ បញ្ញាសត្ថំ បញ្ញាបាសាទោ បញ្ញាអាលោកោ បញ្ញាឱភាសោ បញ្ញាបជ្ជោតោ បញ្ញារតនំ អមោហោតិ (មហានិ. ១៤៩) ឯវមាទីនម្បិ បញ្ញាយ បរិយាយសទ្ទានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

បញ្ចិន្ទ្រិយានិ លោកុត្តរានីតិ ខយេ ញាណន្តិអាទីនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ លោកុត្តរានិ, លោកុត្តរបញ្ញាយ វេវចនានីតិ អត្ថោ។ **សព្ពា បញ្ញា**តិ ឥតរេហិ វេវចនេហិ វុត្តា សព្ពា បញ្ញា លោកិយលោកុត្តរមិស្សិកាតិ អត្ថោ។ **"អបិចា"**តិអាទិនា ឥមិនាបិ បរិយាយេន វេវចនំ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ អធិមោក្ខលក្ខណេ អាធិបតេយ្យដ្ឋេន។ **យថា ច ពុទ្ធានុស្សតិយំ វុត្ត**ន្តិ យថា **ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៣) "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា បាឡិយា សោ ភគវា ឥតិបិ អរហំ...បេ.... ឥតិបិ ភគវាតិ អនេកេហិ វេវចនេហិ ភគវា អនុស្សរិតព្ពោតិ វុត្តំ។ ឥមិនាវ នយេន ពលនិប្ផត្តិគតោ វេសារជ្ជប្បត្តោ យាវ ធម្មោភាសបជ្ជោតករោតិ, ឯតេហិ បរិយាយេហិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ វេវចនំ ពុទ្ធានុស្សតិយំ វត្តព្ពន្តិ បទំ អាហរិត្វា សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឯតានិបិ កតិបយានិ ឯវ ភគវតោ វេវចនានិ។ អសង្ខ្យេយ្យា ហិ ពុទ្ធគុណា គុណនេមិត្តកានិ ច ភគវតោ នាមានិ។ វុត្តញ្ហេតំ ធម្មសេនាបតិនា –

> "អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
> គុណេន នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាម សហស្សតោ"តិ។ (ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣);

ធម្មានុស្សតិយំ **"អសង្ខត"**ន្តិអាទីសុ ន កេនចិ បច្ចយេន សង្ខតន្តិ **អសង្ខតំ**។ នត្ថិ ឯតស្ស អន្តោ វិនាសោតិ **អនន្តំ**។ អាសវានំ អនារម្មណតោ **អនាសវំ**។ អវិបរីតសភាវត្តា **សច្ចំ**។ សំសារស្ស បរតីរភាវតោ **បារំ**។ និបុណញាណវិសយត្តា **សុខុមសភាវត្តា ច និបុណំ**។ អនុបចិតញាណសម្ភារេហិ ទដ្ឋុំ ន សក្កាតិ **សុទុទ្ទសំ**។

ឧប្បាទជរាហិ អនុបហតត្តា **អជជ្ជរំ**។ ថិរភាវេន **ធុវំ**។ ជរាមរណេហិ អបលុជ្ជនតោ **អបលោកិតំ**។ មំសចក្ខុនា ទិព្វចក្ខុនា ច អបស្សិតព្វត្តា **អនិទស្សនំ**។ រាគាទិបបញ្ចាភាវេន **និប្បបញ្ចំ**។ កិលេសាភិសង្ខារានំ វូបសមហេតុតាយ **សន្តំ**។

អមតហេតុតាយ ភង្គាភាវតោ ច **អមតំ**។ ឧត្តមដ្ឋេន អតប្បកដ្ឋេន ច **បណីតំ**។ អសិវានំ កម្មកិលេសវិបាកវដ្តានំ អភាវេន **សិវំ**។ ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទវភាវេន **ខេមំ**។ តណ្ហា ខីយតិ ឯត្ថាតិ **តណ្ហក្ខយោ**។ កតបុញ្ញេហិបិ កទាចិទេវ បស្សិតព្វត្តា **អច្ឆរិយំ**។ អភូតបុព្វត្តា **អព្ភុតំ** ។ អនន្តរាយត្តា **អនីតិកំ**។ អនន្តរាយភាវហេតុតោ **អនីតិកធម្មំ** (សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.៣៧៧-៤០៩)។

អនិព្ពត្តិសភាវត្តា **អជាតំ**។ តតោ ឯវ **អភូតំ**។ ឧភយេនាបិ ឧប្បាទរហិតន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ កេនចិ អនុបទ្ទុតត្តា **អនុបទ្ទវំ**។ ន កេនចិ បច្ចយេន កតន្តិ **អកតំ**។ នត្ថិ ឯត្ថ សោកោតិ **អសោកំ**។ សោកហេតុវិគមេន **វិសោកំ**។ កេនចិ អនុបសដ្ឋិតព្វត្តា **អនុបសគ្គំ**។ អនុបសគ្គភាវហេតុតោ **អនុបសគ្គធម្មំ**។

គម្ភីរញាណគោចរតោ **គម្ភីរំ**។ សម្មាបដិបត្តិំ វិនា បស្សិតុំ បត្តុំ អសក្កុណេយ្យត្តា **ទុប្បស្សំ**។ សព្ពលោកំ ឧត្តរិត្វា ឋិតន្តិ **ឧត្តរំ**។ នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរន្តិ **អនុត្តរំ**។ សមស្ស សទិសស្ស អភាវេន **អសមំ**។ បដិភាគាភាវេន **អប្បដិសមំ**។ ឧត្តមដ្ឋេន **ជេដ្ឋំ**, បាសំសតមត្តា វា **ជេដ្ឋំ**។ សំសារទុក្ខដ្ដិតេហិ លេតព្ពតោ **លេណំ**។ តតោ រក្ខណតោ **តាណំ**។ រណាភាវេន **អរណំ**។ អង្គណាភាវេន **អនង្គណំ**។ និទ្ទោសតាយ **អកាចំ**។ រាគាទិមលាបគមេន **វិមលំ**។ ចតូហិ ឱឃេហិ អនជ្ឈោត្ថរណីយតោ **ទីបោ**។ សំសារវូបសមសុខតាយ **សុខំ**។ បមាណករធម្មាភាវតោ **អប្បមាណំ**, គណេតុំ ឯតស្ស ន សក្កាតិ ច **អប្បមាណំ**។ សំសារសមុទ្ទេ អនោសីទនដ្ឋានតាយ **បតិដ្ឋា**។ រាគាទិកិញ្ចនាភាវេន បរិគ្គហាភាវេន ច **អកិញ្ចន**ន្តិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សង្ឃានុស្សតិយំ **សត្តានំ សារោ**តិ សីលសារាទិសារគុណយោគតោ សត្តេសុ សារភូតោ។ **សត្តានំ មណ្ឌោ**តិ គោរសេសុ សប្បិមណ្ឌោ វិយ សត្តេសុ មណ្ឌភូតោ។ សារគុណវសេនេវ សត្តេសុ ឧទ្ធរិតព្ពតោ **សត្តានំ ឧទ្ធារោ**។ និច្ចលគុណតាយ **សត្តានំ ឯសិកា**។ គុណសោភាសុរភិភាវេន **សត្តានំ បសូនំ សុរភិ** កុសុមន្តិ អត្ថោ។

គុណេសុ ឧត្តមង្គំ បញ្ញា តស្សា ឧបសោភាហេតុតាយ សីលំ **ឧត្តមង្គោបសោភនំ** វុត្តំ។ សីលេសុ បរិបូរការិនោ អនិដ្ឋន្តា នាម គុណា នត្ថីតិ "**និធានញ្ច សីលំ សព្ពទោភគ្គសមតិក្កមនដ្ឋេនា**"តិ វុត្តំ។ អយញ្ច អត្ថោ **អាកង្ខេយ្យសុត្តេន** (ម. និ. ១.៦៤ អាទយោ) ទីបេតព្ពោ។ អបរម្បិ វុត្តំ – "ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខវេ, សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា"តិ (ទី. និ. ៣.៣៣៧; សំ. និ. ៤.៣៥២; អ. និ. ៨.៣៥)។ **សិប្បន្តិ** ធនុសិប្បំ។ **ធញ្ញន្តិ** ធនាយិតព្ពំ។ **ធម្មវោលោកនតាយា**តិ សមថវិបស្សនាទិធម្មស្ស វោលោកនភាវេន ។ **វោលោកនដ្ឋេនា**តិ សត្តភូមកាទិបាសាទេ វិយ សីលេ ឋត្វា អភិញ្ញាចក្ខុនា លោកស្ស វោលោកេតុំ សក្កាតិ វុត្តំ។ **សព្ពភូមានុបរិវត្តិ** ច សីលំ ចតុភូមកកុសលស្សាបិ តទនុវត្តនតោ។ សេសំ ឧត្តានមេវាតិ។

វេវចនហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. បញ្ញត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា

៣៩. តត្ថ កតមោ បញ្ញត្តិហារោតិ បញ្ញត្តិហារវិភង្គោ។ តត្ថ កា បនាយំ បញ្ញត្តីតិ? អាហ "**យា បកតិកថាយ ទេសនា**"តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា ទេសនាហារាទយោ វិយ អស្សាទាទិបទត្ថវិសេសនិទ្ធារណំ អកត្វា ភគវតោ សាភាវិកធម្មកថាយ ទេសនា។ យា តស្សា បញ្ញាបនា, អយំ បញ្ញត្តិហារោ។ យស្មា បន សា ភគវតោ តថា តថា វេនេយ្យសន្តានេ យថាធិប្បេតមត្ថំ និក្ខិបតីតិ និក្ខេបោ។ តស្ស ចាយំ ហារោ ទុក្ខាទិសង្ខាតេ ភាគេ បការេហិ ញាបេតិ, អសង្ករតោ វា ឋបេតិ, តស្មា "**និក្ខេបបញ្ញត្តី**"តិ វុត្តោ។ ឥតិ បកតិកថាយ ទេសនាតិ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ វិត្ថារេន វិភជិតុំ "**កា ច បកតិកថាយ ទេសនា**"តិ បុច្ឆិត្វា "**ចត្តារិ សច្ចានី**"តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ឥទំ ទុក្ខន្តិ អយំ បញ្ញត្តី**តិ កក្ខឡផុសនាទិសភាវេ រូបារូបធម្មេ អតីតាទិវសេន អនេកភេទភិន្នេ អភិន្ទិត្វា បីឡនសង្ខតសន្តាបវិបរិណាមដ្ឋតាសាមញ្ញេន យា កុច្ឆិតភាវាទិមុខេន ឯកជ្ឈំ គហណស្ស ការណភូតា បញ្ញត្តិ, កា បន សាតិ? នាមបញ្ញត្តិនិពន្ធនា តជ្ជាបញ្ញត្តិ។ "វិញ្ញត្តិវិការសហិតោ សទ្ទោ ឯវា"តិ អបរេ។ ឥមិនា នយេន តត្ថ តត្ថ បញ្ញត្តិអត្ថោ វេទិតព្ពោ។ "**បញ្ចន្នំ ខន្ធាន**"ន្តិអាទិនា តស្សា បញ្ញត្តិយា

ឧបាទានំ ទស្សេតិ។ **ទសន្នំ ឥន្ទ្រិយានន្តិ** អដ្ឋ រូបិន្ទ្រិយានិ មនិន្ទ្រិយំ វេទនិន្ទ្រិយន្តិ ឯវំ ទសន្នំ។ អនុភវនសាមញ្ញេន ហិ វេទនា ឯកមិន្ទ្រិយំ កតា, តថា សទ្ធាទយោ ច មគ្គបក្ខិយាតិ។

កពឡំ ករីយតីតិ **កពឡីការោ**តិ វត្ថុវសេន អយំ និទ្ទេសោ។ យាយ ឱជាយ សត្តា យាបេន្តិ, តស្សាយេតំ អធិវចនំ។ សា ហិ ឱជដ្ឋមកស្ស រូបស្ស អាហរណតោ **អាហារោ។ អត្ថី**តិ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នតាយ វិជ្ជតិ។ **រាគោ**តិ រញ្ជនដ្ឋេន រាគោ។ នន្ទនដ្ឋេន **នន្ទី**។ តណ្ហាយនដ្ឋេន **តណ្ហា**។ សព្ពានេតានិ លោភស្សេវ នាមានិ។ **បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរុឡ្ហ**ន្តិ កម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនសមត្ថតាយ បតិដ្ឋិតញ្ចេវ វិញ្ញាណំ វិរុឡ្ហញ្ច។ **យត្ថា**តិ តេភូមកវដ្ដេ ភុម្មំ, សព្ពត្ថ វា បុរិមបុរិមបទេ ឯតំ ភុម្មំ។ **អត្ថិ តត្ថ សង្ខារានំ វុទ្ធី**តិ យេ ឥមស្មិំ វិបាកវដ្ដេ ឋិតស្ស អាយតឹ វឌ្ឍនហេតុកា សង្ខារា, តេ សន្ធាយ វុត្តំ – “**យត្ថ អត្ថិ អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តី**”តិ យស្មិំ ឋានេ អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ អត្ថិ។ **អត្ថិ តត្ថ អាយតឹ ជាតិជរាមរណ**ន្តិ យត្ថ បដិសន្ធិគ្គហណំ, តត្ថ ខន្ធានំ អភិនិព្ពត្តិលក្ខណា ជាតិ, បរិបាកលក្ខណា ជរា, ភេទនលក្ខណំ មរណញ្ច អត្ថិ។ **អយំ បភាវបញ្ញត្តិ ទុក្ខស្ស ច សមុទយស្ស ចា**តិ អយំ យថាវុត្តា ទេសនា ទុក្ខសច្ចស្ស សមុទយសច្ចស្ស ច សមុដ្ឋានបញ្ញត្តិ, វិបាកវដ្ដស្ស សង្ខារានញ្ច តណ្ហាបច្ចយនិទ្ទេសតោតិ អធិប្បាយោ។

នត្ថិ រាគោតិ អគ្គមគ្គភាវនាយ សមុច្ឆិន្នត្តា នត្ថិ ចេ រាគោ។ **អប្បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ អវិរុឡ្ហ**ន្តិ កម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនសមត្ថតាយាភាវេន អប្បតិដ្ឋិតញ្ចេវ អវិរុឡ្ហញ្ចាតិ វុត្តបដិបក្ខនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

“**អយំ បរិញ្ញាបញ្ញត្តី**”តិអាទិនា ឯកាភិសមយវសេនេវ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ **អយំ ភាវនាបញ្ញត្តី**តិ អយំ ទ្វារារម្មណេហិ ឆទ្វារប្បវត្តធម្មានំ អនិច្ចានុបស្សនា មគ្គស្ស ភាវនាបញ្ញត្តិ។ **និរោធបញ្ញត្តិ និរោធស្សា**តិ រោធសង្ខាតាយ តណ្ហាយ មគ្គេន អនវសេសនិរោធបញ្ញត្តិ។ **ឧប្បាទបញ្ញត្តី**តិ ឧប្បន្នស្ស បញ្ញាបនា។ **ឱកាសបញ្ញត្តី**តិ ឋានស្ស បញ្ញាបនា។ **អាហដនាបញ្ញត្តី**តិ នីហរណបញ្ញត្តិ។ **អាសាដិកាន**ន្តិ គុន្នំ វណេសុ នីលមក្ខិកាហិ ឋបិតអណ្ឌកា អាសាដិកា នាម។ ឯត្ថ យស្ស ឧប្បន្នា, តស្ស សត្តស្ស អនយព្យសនហេតុតាយ អាសាដិកា វិយាតិ អាសាដិកា, កិលេសា, តេសំ អាសាដិកានំ។ **អភិនិឃាតបញ្ញត្តី**តិ សមុគ្ឃាតបញ្ញត្តិ។

៤១. ឯវំ វដ្ដវិវដ្ដមុខេន សម្មសនឧបាទានក្ខន្ធមុខេនេវ សច្ចេសុ បញ្ញត្តិវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេបរិវដ្ដវសេន ទស្សេតុំ “**ឥទំ ‘ទុក្ខ’ន្តិ មេ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ទស្សនដ្ឋេន **ចក្ខុ**។ យថាសភាវតោ ជាននដ្ឋេន **ញាណំ**។ បដិវិជ្ឈនដ្ឋេន **បញ្ញា**។ វិទិតករណដ្ឋេន **វិជ្ជា**។ ឱភាសនដ្ឋេន **អាលោកោ**។ សព្ពំ បញ្ញាវេវចនមេវ។ អយំ វេវចនបញ្ញត្តិ។ **សច្ឆិកិរិយាបញ្ញត្តី**តិ បច្ចក្ខករណបញ្ញត្តិ។

តុលមតុលញ្ចាតិ គាថាយ បចុរជនានំ បច្ចក្ខភាវតោ តុលិតំ បរិច្ឆិន្នន្តិ **តុលំ**, កាមាវចរំ។ ន តុលន្តិ **អតុលំ**, តុលំ វា សទិសមស្ស អញ្ញំ លោកិយកម្មំ នត្ថីតិ **អតុលំ**, មហគ្គតកម្មំ។ កាមាវចររូបាវចរកម្មំ វា **តុលំ**, អរូបាវចរំ **អតុលំ**, អប្បវិបាកំ វា **តុលំ**។ ពហុវិបាកំ **អតុលំ**។ សម្ភវតិ ឯតេនាតិ **សម្ភវំ**, សម្ភវហេតុភូតំ។ **ភវសង្ខារំ** បុនព្ភវសង្ខរណកំ។ **អវស្សជី**តិ វិស្សជ្ជេសិ។ **មុនី**តិ ពុទ្ធមុនិ។ **អជ្ឈត្តរតោ**តិ និយកជ្ឈត្តរតោ ។ **សមាហិតោ**តិ ឧបចារប្បនាសមាធិវសេន សមាហិតោ។ **អភិន្ទិ កវចមិវា**តិ កវចំ វិយ ភិន្ទិ។ **អត្តសម្ភវ**ន្តិ អត្តនិ សញ្ជាតំ កិលេសំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សវិបាកដ្ឋេន សម្ភវំ ភវាភិសង្ខរណដ្ឋេន ភវសង្ខារន្តិ ច លទ្ធនាមំ តុលាតុលសង្ខាតំ លោកិយកម្មញ្ច ឱស្សជិ, សង្គាមសីសេ មហាយោធោ កវចំ វិយ អត្តសម្ភវំ កិលេសញ្ច អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ ហុត្វា អភិន្ទីតិ។

អថ វា **តុល**ន្តិ តុលយន្តោ តីរេន្តោ។ **អតុលញ្ច សម្ភវ**ន្តិ និព្ពានញ្ចេវ សម្ភវញ្ច។ **ភវសង្ខារ**ន្តិ ភវគាមិកម្មំ។ **អវស្សជិ មុនី**តិ “បញ្ចក្ខន្ធា អនិច្ចា, តេសំ និរោធោ និព្ពានំ និច្ច”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ៣.៣៨ អត្ថតោ សមានំ) នយេន តុលយន្តោ ពុទ្ធមុនិ ភវេ អាទីនវំ និព្ពានេ អានិសំសញ្ច ទិស្វា តំ ខន្ធានំ មូលភូតំ ភវសង្ខារំ កម្មក្ខយករេន អរិយមគ្គេន អវស្សជិ។ កថំ? អជ្ឈត្តរតោ។ សោ ហិ វិបស្សនាវសេន **អជ្ឈត្តរតោ** សមថវសេន **សមាហិតោ កវចមិវ** អត្តភាវំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ អត្តនិ សម្ភវត្តា “**អត្តសម្ភវ**”ន្តិ លទ្ធនាមំ សព្ពំ កិលេសជាតំ **អភិន្ទិ**, កិលេសាភាវេ កម្មំ អប្បដិសន្ធិកត្តា អវស្សដ្ឋំ នាម ហោតិ, កិលេសាភាវេន កម្មំ ជហីតិ អត្ថោ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៦៩; ឧទា. អដ្ឋ. ៥១)។

សង្ខតាសង្ខតធាតុវិនិមុត្តស្ស អភិញ្ញេយ្យស្ស អភាវតោ វុត្តំ “**តុល…បេ…. ធម្មាន**”ន្តិ។ តេន ធម្មបដិសម្ភិទា វុត្តា ហោតីតិ អាហ – “**និក្ខេបបញ្ញត្តិ ធម្មបដិសម្ភិទាយា**”តិ។ ភវសង្ខារេ សមុទយបក្ខិយំ

សន្ទាយាហ “**បរិច្ចាគបញ្ញត្តិ**”តិ។ ទុក្ខសច្ចបក្ខិយវសេន “**បរិញ្ញាបញ្ញត្តិ**”តិ។ សមាធានវិសិដ្ឋស្ស អជ្ឈត្តរតភាវស្ស វសេន “**ភាវនាបញ្ញត្តិ កាយគតាយ សតិយា**”តិ វុត្តំ។ អជ្ឈត្តរតតាវិសិដ្ឋស្ស បន សមាធានស្ស វសេន “**ឋិតិបញ្ញត្តិ ចិត្តេកគ្គតាយា**”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ **អភិនិព្ពិទាបញ្ញត្តិ ចិត្តស្សា**តិ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនវសេន ចិត្តស្ស អភិនីហរណបញ្ញត្តិ។ **ឧបាទានបញ្ញត្តី**តិ គហណបញ្ញត្តិ។ **សព្ពញ្ញុតាយា**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវស្ស។ ឯតេន អសម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនំ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ កិលេសាភាវេន ភគវា កម្មំ ជហតីតិ ទស្សេន្តោ “**បទាលនាបញ្ញត្តិ អវិជ្ជណ្ឌកោសាន**”ន្តិ អាហ។

យោ ទុក្ខមទ្ទក្ខិ យតោនិទានន្តិ យោ អារទ្ធវិបស្សកោ សព្ពំ តេភូមកំ ទុក្ខំ អទក្ខិ បស្សិ, តញ្ច **យតោនិទានំ** យំ ហេតុកំ, តម្បិស្ស ការណភាវេន តណ្ហំ បស្សិ។ **កាមេសុ សោ ជន្តុ កថំ នមេយ្យា**តិ សោ ឯវំ បដិបន្នោ បុរិសោ សវត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមេសុ យេន បការេន នមេយ្យ អភិនមេយ្យ, សោ បការោ នត្ថិ។ កស្មា? **កាមា ហិ លោកេ សង្គោតិ ញត្វា**។ យស្មា ឥមស្មឹ លោកេ កាមសទិសំ ពន្ធនំ នត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា”តិអាទិ (ធ. ប. ៣៤៥; សំ. និ. ១.១២១; នេត្តិ. ១០៦; បេដកោ ១៥), តស្មា សង្ខារេ អាសជ្ជនដ្ឋេន សង្គោតិ វិទិត្វា។ **តេសំ សតីមា វិនយាយ សិក្ខេ**តិ កាយគតាសតិយោគេន សតិមា តេសំ កាមានំ វូបសមាយ តីសុបិ សិក្ខាសុ អប្បមត្តោ សិក្ខេយ្យាតិ អត្ថោ។

វេវចនបញ្ញត្តីតិ ខន្ធាទីនំ វេវចនបញ្ញត្តិ។ អទក្ខីតិ បន បទេន សម្ពន្ធត្តា វុត្តំ – “**ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាបញ្ញត្តិ ចា**”តិ។ **បច្ចត្តិកតោ ទស្សនបញ្ញត្តី**តិ អនត្ថជននតោ បច្ចត្ថិកតោ ទស្សនបញ្ញត្តិ។ **ឋាវកកប្បា**តិ ជលិត អគ្គិក្ខន្ធសទិសា។ **បបាតឧរគោបមា**តិ បបាតូបមាឧរគោបមា ច។

មោហសម្ពន្ធនោ លោកោតិ អយំ លោកោ អវិជ្ជាហេតុកេហិ សំយោជនេហិ ពន្ធោ។ **ភព្ពរូបោវ ទិស្សតី**តិ វិបន្នជ្ឈាសយោបិ មាយាយ សាឋេយ្យេន ច បដិច្ឆាទិតសភាវោ ភព្ពជាតិកំ វិយ អត្តានំ ទស្សេតិ។ **ឧបធិពន្ធនោ ពាលោ, តមសា បរិវារិតោ**តិ តស្ស បន ពាលស្ស តថា ទស្សនេ សម្មោហតមសា បរិវារិតត្តា កាមគុណេសុ អនាទីនវទស្សិតាយ កិលេសាភិសង្ខារេហិ ពន្ធត្តា។ តថា ភូតោ ចាយំ ពាលោ បណ្ឌិតានំ **អស្សិរី វិយ ខាយតិ** អលក្ខិកោ ឯវ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ តយិទំ សព្ពំ ពាលស្ស សតោ រាគាទិកិញ្ចនតោ។ បណ្ឌិតស្ស បន បញ្ញាចក្ខុនា បស្សតោ នត្ថិ កិញ្ចនន្តិ អយំ សង្ខេបត្ថោ។ មោហសីសេន វិបល្លាសា គហិតាតិ អាហ – “**ទេសនាបញ្ញត្តិ វិបល្លាសាន**”ន្តិ។ **វិបរីតបញ្ញត្តី**តិ វិបរីតាការេន ឧបដ្ឋហមានស្ស បញ្ញាបនា។

អត្ថិ និព្ពានន្តិ សមណព្រាហ្មណានំ វាចាវត្ថុមត្តមេវ។ នត្ថិ និព្ពានន្តិ បរមត្ថតោ អលព្ភមានសភាវត្តាតិ វិប្បដិបន្នានំ មិច្ឆាវាទំ ភញ្ជិតុំ ភគវតា វុត្តំ – “**អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខត**”ន្តិ។ តត្ថ ហេតុំ ទស្សេតុំ “**នោ ចេតំ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ភិក្ខវេ, យទិ អសង្ខតា ធាតុ ន អភវិស្ស, ន ឥធ សព្ពស្ស សង្ខតស្ស និស្សរណំ សិយា។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានា សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ មគ្គធម្មា អនវសេសកិលេសេ សមុច្ឆិន្ទន្តិ, តតោ តិវិធស្សបិ វដ្ដស្ស អប្បវត្តីតិ។

តត្ថាយមធិប្បាយោ – យថា បរិញ្ញេយ្យតាយ សឧត្តរានំ កាមានំ រូបានញ្ច បដិបក្ខភូតំ តព្ពិធុរសភាវំ និស្សរណំ បញ្ញាយតិ, ឯវំ តំសភាវានំ សង្ខតធម្មានំ បដិបក្ខភូតេន តព្ពិធុរតាសភាវេន និស្សរណេន ភវិតព្ពំ, យញ្ច តំ និស្សរណំ។ សា អសង្ខតា ធាតុ។ កិញ្ច ភិយ្យោ? សង្ខតធម្មារម្មណំ វិបស្សនាញាណំ។ អបិ ច អនុលោមញាណំ កិលេសេ ន សមុច្ឆេទវសេន បជហិតុំ សក្កោតិ។ សម្មុតិសច្ចារម្មណម្បិ បឋមជ្ឈានាទីសុ ញាណំ វិក្ខម្ភនមត្តមេវ ករោតិ, កិលេសានំ ន សមុច្ឆេទំ, សមុច្ឆេទប្បហានករញ្ច អរិយមគ្គញាណំ, តស្ស សង្ខតធម្មសម្មុតិសច្ចវិបរីតេន អារម្មណេន ភវិតព្ពំ, សា អសង្ខតា ធាតុ។ តថា និព្ពាន-សទ្ទោ កត្ថចិ វិសយេ អវិបរីតត្ថោ វេទិតព្ពោ, ឧបចារវុត្តិសព្ភាវតោ, យថា តំ “សីហសទ្ទោ”តិ។

អថ វា “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខត”ន្តិ (ឧទា. ៧៣) វចនំ អវិបរីតត្ថំ, ភគវតា ភាសិតត្តា។ យញ្ហិ ភគវតា ភាសិតំ, តំ អវិបរីតត្ថំ។ យថា តំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ (ម. និ. ១.៣៥៣, ៣៥៦; កថា. ៧៥៣; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤; បដិ. ម. ១.៣១; នេត្តិ. ៥; ធ. ប. ២៧៧-២៧៩), ឯវម្បិ យុត្តិវសេន អសង្ខតាយ ធាតុយា បរមត្ថតោ សព្ភាវោ វេទិតព្ពោ។ កី វា ឯតាយ យុត្តិចិន្តាយ? យស្មា ភគវតា “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខតន្តិ (ឧទា. ៧៣), អប្បច្ចយា ធម្មា អសង្ខតា ធម្មាតិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៧-៨) ច, អសង្ខតញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ អសង្ខតគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.៣៦៦-៣៦៧, ៣៧៧) ច អនេកេហិ **សុត្តបទេហិ** និព្ពានធាតុយា បរមត្ថតោ សព្ភាវោ ទេសិតោតិ។ តត្ថ **ឧបនយនបញ្ញត្តី**តិ បដិបក្ខតោ ហេតុឧបនយនស្ស បញ្ញាបនា។ **ជោតនាបញ្ញត្តី**តិ បដិញ្ញាតស្ស អត្ថស្ស សិទ្ធិយា បកាសនាបញ្ញត្តិ។ សេសំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បញ្ញត្តិហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ឱតរណហារវិភង្គវណ្ណនា

៤២. តត្ថ កតមោ ឱតរណោ ហារោតិ ឱតរណហារវិភង្គោ។ តត្ថ **អសេក្ខា វិមុត្តី**តិ អយំ តេធាតុកេ វីតរាគតា អសេក្ខា ផលវិមុត្តិ។ **តានិយេវា**តិ តានិ អសេក្ខាយំ វិមុត្តិយំ សទ្ធាទីនិ ។ **អយំ ឥន្ទ្រិយេហិ ឱតរណា**តិ អសេក្ខាយ វិមុត្តិយា និទ្ធារិតេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សំវណ្ណនាយ ឱតរណា។

បញ្ចិន្ទ្រិយានិ វិជ្ជាតិ សម្មាសង្កប្បោ វិយ សម្មាទិដ្ឋិយា ឧបការកត្តា បញ្ញាក្ខន្ធេ សទ្ធាទីនិ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ វិជ្ជាយ ឧបការកត្តា សង្គណ្ហនវសេន វុត្តានិ។ **សង្ខារបរិយាបន្នានី**តិ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្ខារក្ខន្ធេ អន្តោគធានិ។ **យេ សង្ខារា អនាសវា**តិ តំ សង្ខារក្ខន្ធំ វិសេសេតិ, អគ្គផលស្ស អធិប្បេតត្តា។ តតោ ឯវ ច **នោ ភវង្គា។ ធម្មធាតុសង្គហិតា**តិ អដ្ឋារសធាតូសុ ធម្មធាតុសង្គហិតា។ យទិបិ បុព្ពេ វីតរាគតា អសេក្ខា វិមុត្តិ ទស្សិតា, តស្សា បន បដិបត្តិទស្សនត្ថំ "អយំ អហមស្មីតិ អនានុបស្សី"តិ ទស្សនមគ្គោ ឥធ វុត្តោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "**អយំ អហមស្មីតិ អនានុបស្សី**"តិអាទិ វុត្តំ។ សព្ពំ វុត្តនយមេវ។

៤៣. និស្សិតស្ស ចលិតន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន កម្មំ អនវដ្ឋានំ។ **ចុតូបបាតោ**តិ អបរាបរំ ចវនំ ឧបបតនញ្ច។ និស្សិតបទេ លព្ភមានំ និស្សយនំ ឧទ្ធរន្តោ អាហ – "**និស្សយោ នាមា**"តិ។ **តណ្ហានិស្សយោ**តិ តណ្ហាភិនិវេសោ។ សោ ហិ តណ្ហាចរិតស្ស បតិដ្ឋាភាវេន តថា វុត្តោ។ ឯវំ **ទិដ្ឋិនិស្សយោ**បិ ទដ្ឋព្ពោ។ **រត្តស្ស ចេតនា**តិ ចេតនា បធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មានំ ចេតនាសីសេន តណ្ហំ ឯវ វទតិ។ តេនេវាហ – "**អយំ តណ្ហានិស្សយោ**"តិ។ យស្មា បន វិបរីតាភិនិវេសោ មោហស្ស ពលវភាវេ ឯវ ហោតិ, តស្មា "**យា មូឡ្ហស្ស ចេតនា, អយំ ទិដ្ឋិនិស្សយោ**"តិ វុត្តំ។

ឯវំ ចេតនាសីសេន តណ្ហាទិដ្ឋិយោ វត្វា ឥទានិ តត្ថ និប្បរិយាយេន ចេតនំយេវ គណ្ហន្តោ "**ចេតនា បន សង្ខារា**"តិ អាហ។ **យា រត្តស្ស វេទនា, អយំ សុខា វេទនា**តិ សុខាយ វេទនាយ រាគោ អនុសេតីតិ កត្វា វុត្តំ។ តថា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ អវិជ្ជា អនុសេតីតិ អាហ – "**យា សម្មូឡ្ហស្ស វេទនា, អយំ អទុក្ខមសុខា វេទនា**"តិ។ ឥធ វេទនាសីសេន ចេតនា វុត្តា។ **តណ្ហាយា**តិ តណ្ហំ។ **ទិដ្ឋិយា**តិ ទិដ្ឋឹ។ យថា វា សេសធម្មានំ តណ្ហាយ និស្សយភាវេ បុគ្គលោ តណ្ហាយ និស្សិតោតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តណ្ហាយ សេសធម្មានំ បច្ចយភាវេ បុគ្គលោ តណ្ហាយ និស្សិតោតិ វុច្ចតីតិ អាហ – "**តណ្ហាយ អនិស្សិតោ**"តិ។

បស្សទ្ធីតិ ទរថបដិប្បស្សម្ភនា។ **កាយិកា**តិ ករជកាយសន្និស្សិតា។ **ចេតសិកា**តិ ចិត្តសន្និស្សិតា។ យស្មា បន សា ទរថបដិប្បស្សទ្ធិ កាយចិត្តានំ សុខេ សតិ បាកដា ហោតិ, តស្មា "**យំ កាយិកំ សុខ**"ន្តិអាទិនា ផលូបចារេន វុត្តាយ បស្សទ្ធិយា នតិអភាវស្ស ការណភាវំ ទស្សេតុំ "**បស្សទ្ធកាយោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **សោ**តិ ឯវំ វិមុត្តចិត្តោ ខីណាសវោ។ **រូបសង្ខយេ វិមុត្តោ**តិ រូបានំ សង្ខយសង្ខាតេ និព្ពានេ វិមុត្តោ។ **អត្ថីតិបិ ន ឧបេតី**តិ សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចាតិបិ តណ្ហាទិដ្ឋិឧបយេន ន ឧបេតិ ន គណ្ហាតិ។ **នត្ថី**តិ អសស្សតោតិ។ **អត្ថិ នត្ថី**តិ ឯកច្ចំ សស្សតំ ឯកច្ចំ អសស្សតន្តិ។ **នេវត្ថិ នោ នត្ថី**តិ អមរាវិក្ខេបវសេន។ **គម្ភីរោ**តិ ឧត្តានភាវហេតូនំ កិលេសានំ អភាវេន គម្ភីរោ។ **និព្ពុតោ**តិ អត្ថីតិអាទិនា ឧបគមនកិលេសានំ វូបសមេន បរិនិព្ពុតោ សីតិភូតោ។

ឥធាគតីតិ បរលោកតោ ឥធ អាគតិ។ **គតី**តិ ឥធលោកតោ បរលោកគមនំ។ តំ បន បុនព្ភវោតិ អាហ "**បេច្ចភវោ**"តិ។ ឥធ **ហុរ**ន្តិ ទ្វារារម្មណធម្មា ទស្សិតាតិ "**ឧភយមន្តរេនា**"តិ បទេន ទ្វារប្បវត្តធម្មេ ទស្សេន្តោ "**ផស្សសមុទិតេសុ ធម្មេសូ**"តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – ផស្សេន សទ្ធឹ ផស្សេន ការណភូតេន ច សមុទិតេសុ សម្ភូតេសុ វិញ្ញាណវេទនាសញ្ញាចេតនាវិតក្កវិចារាទិធម្មេសុ។ **អត្តានំ ន បស្សតី**តិ តេសំ ធម្មានំ អនត្តភាវេនេវ តត្ថ អត្តានំ ន បស្សតិ។ វិរជ្ជតិ វិរាគា វិមុច្ចតីតិ បទេហិ លោកុត្តរធម្មានំ បដិច្ចសមុប្បាទភាវំ ទស្សេន្តោ តទត្ថតាយ សីលាទីនម្បិ បរិយាយេន តព្ភាវមាហ "**លោកុត្តរោ**"តិអាទិនា។

៤៤. នាមសម្បយុត្តោតិ នាមេន មិស្សិតោ។ **សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតូ**តិ អរហត្តផលំ អធិប្បេតំ។ តញ្ច បញ្ញាបធានន្តិ អាហ – "**សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតុ វិជ្ជា**"តិ។ សេសំ សព្ពំ ឧត្តានមេវ។

ឱតរណហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. សោធនហារវិភង្គវណ្ណនា

៤៥. តត្ថ កតមោ សោធនោ ហារោតិ សោធនហារវិភង្គោ។ តត្ថ **ភគវា បទំ សោធេតី**តិ “អវិជ្ជាយ និវុតោ លោកោ”តិ (សុ. និ. ១០៣៩; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៨, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២) វទន្តោ ភគវា – “កេនស្សុ និវុតោ លោកោ”តិ (សុ. និ. ១០៣៨; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៥៧, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ១) អាយស្មតា អជិតេន បុច្ឆាវសេន វុត្តំ បទំ សោធេតិ នាម, តទត្ថស្ស វិស្សជ្ជនតោ។ **នោ ច អារម្ភន្តិ** ន តាវ អារម្ភំ សោធេតិ, ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស អបរិយោសិតត្តា។ **សុទ្ធោ អារម្ភោ**តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស បពោធិតត្តា សោធិតោ អារម្ភោតិ អត្ថោ។ អញ្ញាណបក្ខន្ទានំ ទ្វេឡ្ហកជាតានំ វា បុច្ឆនកាលេ បុច្ឆិតានំ បុច្ឆាវិសយោ អវិជដំ មហាគហនំ វិយ មហាទុគ្គំ វិយ ច អន្ធការំ អវិភូតំ ហោតិ។ យទា ច ភគវតា បណ្ឌិតេហិ វា ភគវតោ សាវកេហិ អបទេ បទំ ទស្សេន្តេហិ និជ្ជដំ និគុម្ពំ កត្វា បញ្ហេ វិស្សជ្ជិតេ មហតា គន្ធហត្ថិនា អភិភវិត្វា ឱភគ្គបទាលិតោ គហនប្បទេសោ វិយ វិគតន្ធការោ វិភូតោ ឧបដ្ឋហមានោ វិសោធិតោ នាម ហោតិ។

សោធនហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. អធិដ្ឋានហារវិភង្គវណ្ណនា

៤៦. តត្ថ កតមោ អធិដ្ឋានោ ហារោតិ អធិដ្ឋានហារវិភង្គោ។ តត្ថ **តថា ធារយិតព្ពា**តិ ឯកត្តវេមត្តតាសង្ខាតសាមញ្ញវិសេសមត្តតោ ធារយិតព្ពា, ន បន តត្ថ កិញ្ចិ វិកប្បេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ អវិកប្បេតព្ពតាយ ការណំ **និទ្ទេសវារវណ្ណនាយំ** វុត្តមេវ។ តំ តំ ផលំ មគ្គតិ គវេសតីតិ **មគ្គោ,** តទត្ថិកេហិ មគ្គីយតិ គវេសីយតីតិ វា **មគ្គោ**។ និរតិយដ្ឋេន និរស្សាទដ្ឋេន ច **និរយោ**។ ឧទ្ធំ អនុគន្ត្វា តិរិយំ អញ្ចិតាតិ តិរច្ឆានា។ តិរច្ឆានាវ **តិរច្ឆានយោនិ**។ បេតតាយ បេត្តិ, ឥតោ បេច្ច គតភាវោតិ អត្ថោ។ បេត្តិ ឯវ **បេត្តិវិសយោ**។ ន សុរន្តិ ន ភាសន្តិ ន ទិព្ពន្តីតិ អសុរា។ អសុរា ឯវ **អសុរយោនិ**។ ទិព្ពេហិ រូបាទីហិ សុដ្ឋុ អគ្គាតិ **សគ្គា**។ មនស្ស ឧស្សន្នតាយ **មនុស្សា**។ វានំ វុច្ចតិ តណ្ហា, តំ តត្ថ នត្ថីតិ **និព្ពានំ**។ និរយំ គច្ឆតីតិ **និរយគាមី**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អសុរយោនិយោ**តិ អសុរយោនិយា ហិតោ, អសុរជាតិនិព្ពត្តនកោតិ អត្ថោ។ សគ្គំ គមេតីតិ **សគ្គគាមិយោ។ មនុស្សគាមី**តិ មនុស្សលោកគាមី។ **បដិសង្ខានិរោធោ**តិ បដិសង្ខាយ បដិបក្ខភាវនាយ និរោធោ, បដិបក្ខេ វា តថា អប្បវត្តេ ឧប្បជ្ជនារហស្ស បដិបក្ខវុត្តិយា អនុប្បាទោ។ **អប្បដិសង្ខានិរោធោ**តិ សង្ខតធម្មានំ សរសនិរោធោ, ខណិកនិរោធោតិ អត្ថោ។

៤៧. រូបន្តិ ឯកត្តតា។ ភូតានំ ឧបាទាយាតិ វេមត្តតា។ ឧបាទារូបន្តិ ឯកត្តតា។ ចក្ខាយតនំ…បេ… កពឡីការោ អាហារោតិ វេមត្តតា។ តថា ភូតរូបន្តិ ឯកត្តតា។ បថវីធាតុ …បេ… វាយោធាតូតិ វេមត្តតា។ បថវីធាតូតិ ឯកត្តតា។ វីសតិ អាការា វេមត្តតា។ អាបោធាតូតិ ឯកត្តតា។ ទ្វាទស អាការា វេមត្តតា។ តេជោធាតូតិ ឯកត្តតា។ ចត្តារោ អាការា វេមត្តតា។ វាយោធាតូតិ ឯកត្តតា។ ឆ អាការា វេមត្តតាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ទ្វីហិ អាការេហិ ធាតុយោ បរិគ្គណ្ហាតី”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **កេសា**តិ កេសា នាម ឧបាទិន្នកសរីរដ្ឋកា កក្ខឡលក្ខណា ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ បថវីធាតុកោដ្ឋាសោ។ **លោមា** នាម…បេ… **មត្ថលុង្គំ** នាម សរីរដ្ឋកំ កក្ខឡលក្ខណំ ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោតិ អយំ វេមត្តតា។ **អាបោធាតូ**តិអាទិកោដ្ឋាសេសុ បិត្តាទីសុ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – **យេន ចា**តិ យេន តេជោធាតុនា កុបិតេន។ **សន្តប្បតី**តិ អយំ កាយោ សន្តប្បតិ ឯកាហិកជរាទិភាវេន ឧសុមជាតោ ហោតិ។ **យេន ច ជីរីយតី**តិ យេន អយំ កាយោ ជរីយតិ។ ឥន្ទ្រិយវេកល្លតំ ពលក្ខយំ វលិត្តចបលិតាទិញ្ច បាបុណាតិ។ **យេន ច បរិឌយ្ហតី**តិ យេន កុបិតេន អយំ កាយោ ឌយ្ហតិ, សោ ច បុគ្គលោ “ឌយ្ហាមិ ឌយ្ហាមី”តិ កន្ទន្តោ សតធោតសប្បិគោសីតចន្ទនាទិលេបនំ តាលវណ្ដវាតញ្ច បច្ចាសីសតិ។ **យេន ច អសិតបីតខាយិតសាយិតំ សម្មា បរិណាមំ គច្ឆតី**តិ អសិតំ វា ឱទនាទិ, បីតំ វា បានកាទិ, ខាយិតំ វា បិដ្ឋខជ្ជកាទិ, សាយិតំ វា អម្ពបក្កមធុផាណិតាទិ សម្មា បរិបាកំ គច្ឆតិ, រសាទិភាវេន វិវេកំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា តយោ តេជោធាតូ ចតុសមុដ្ឋានា។ បច្ឆិមោ កម្មសមុដ្ឋានោវ។

ឧទ្ធង្គមា វាតាតិ ឧគ្គារហិក្ការាទិបវត្តកា ឧទ្ធំ អារោហនវាតា។ **អធោគមា វាតា**តិ ឧច្ចារបស្សាវាទិនីហរណកា អធោ ឱរោហនវាតា។ **កុច្ឆិសយា វាតា**តិ អន្តានំ ពហិវាតា។ **កោដ្ឋាសយា វាតា**តិ អន្តានំ អន្តោវាតា។ **អង្គមង្គានុសារិនោ វាតា**តិ ធមនិជាលានុសារេន សកលសរីរេ អង្គមង្គានិ អនុសដា សមិញ្ជនបសារណាទិនិព្ពត្តកា វាតា។ **អស្សាសោ**តិ អន្តោបវិសននាសិកវាតោ។ **បស្សាសោ**តិ ពហិនិក្ខមននាសិកវាតោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា សព្ពេ ចតុសមុដ្ឋានា។ អស្សាសបស្សាសា ចិត្តសមុដ្ឋានា ឯវ។ ឯវំ វេមត្តតាទស្សនវសេន វិភាគេន ឧទាហដា ចតស្សោ ធាតុយោ បដិក្កូលមនសិការវសេន ឧបសំហរន្តោ **“ឥមេហិ**

ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការេហិ”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ន គយ្ហុបគ**ន្តិ ន គហណយោគ្គំ។ **សភាវភាវតោ**តិ សភាវលក្ខណតោ។

ឯវំ បដិក្កូលមនសិការំ ទស្សេត្វា បុន តត្ថ សម្មសនចារំ បាឡិវសេនេវ ទស្សេតុំ “**តេនាហ ភគវា យា ចេវ ខោ បនា**”តិអាទិមាហ។ តំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

៤៨. ឯវំ សច្ចមគ្គរូបធម្មវសេន អធិដ្ឋានហារំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អវិជ្ជាវិជ្ជាទីនម្បិ វសេន តំ ទស្សេតុំ “**អវិជ្ជាតិ ឯកត្តតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**ទុក្ខេ អញ្ញាណ**”ន្តិអាទីសុ យស្មា អវិជ្ជា ទុក្ខសច្ចស្ស យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា “ទុក្ខេ អញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តថា យស្មា ទុក្ខសមុទយស្ស ទុក្ខនិរោធស្ស ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា “**ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ **បុព្ពន្តោ** អតីតទ្ធភូតា ខន្ធាយតនធាតុយោ។ **អបរន្តោ** អនាគតទ្ធភូតា។ **បុព្ពន្តាបរន្តោ** តទុភយំ។ **ឥទប្បច្ចយតា** សង្ខារាទីនំ ការណានិ អវិជ្ជាទីនិ។ **បដិច្ចសមុប្បន្នា ធម្មា** អវិជ្ជាទីហិ និព្ពត្តា សង្ខារាទិធម្មា។

តត្ថាយំ អវិជ្ជា យស្មា អតីតានំ ខន្ធាទីនំ យាវ បដិច្ចសមុប្បន្នានំ ធម្មានំ យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា “បុព្ពន្តេ អញ្ញាណំ យាវ បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវាយំ អវិជ្ជា កិច្ចតោ ជាតិតោបិ កថិតា។ អយញ្ហិ ឥមានិ អដ្ឋ ឋានានិ ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតីតិ កិច្ចតោ កថិតា។ ឧប្បជ្ជមានាបិ ឥមេសុ អដ្ឋសុ ឋានេសុ ឧប្បជ្ជតីតិ ជាតិតោ កថិតា។ ឯវំ កិច្ចតោ ជាតិតោ ច កថិតាបិ លក្ខណតោ កថិតេ ឯវ សុកថិតា ហោតីតិ លក្ខណតោ ទស្សេតុំ “**អញ្ញាណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ ញាណំ អត្ថានត្ថំ ការណាការណំ ចតុសច្ចធម្មំ វិទិតំ បាកដំ ករោតិ។ អយំ បន អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជិត្វា តំ វិទិតំ បាកដំ កាតុំ ន ទេតីតិ ញាណបច្ចនីកតោ អញ្ញាណំ។ ទស្សនន្តិបិ បញ្ញា, សា ហិ តំ អាការំ បស្សតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា បស្សិតុំ ន ទេតីតិ **អទស្សនំ**។ អភិសមយោតិបិ បញ្ញា, សា តំ អាការំ អភិសមេតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ អភិសមេតុំ ន ទេតីតិ **អនភិសមយោ**។ អនុពោធោ សម្ពោធោ បដិវេធោតិបិ បញ្ញា, សា តំ អាការំ អនុពុជ្ឈតិ សម្ពុជ្ឈតិ បដិវិជ្ឈតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ អនុពុជ្ឈិតុំ សម្ពុជ្ឈិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតីតិ **អននុពោធោ អសម្ពោធោ អប្បដិវេធោ**។ តថា សល្លក្ខណំ ឧបលក្ខណំ បច្ចុបលក្ខណំ សមបេក្ខណន្តិបិ បញ្ញា, សា តំ អាការំ សល្លក្ខេតិ ឧបលក្ខេតិ បច្ចុបលក្ខេតិ សមំ សម្មា ច អបេក្ខតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តស្ស តថា កាតុំ ន ទេតីតិ **អសល្លក្ខណំ អនុបលក្ខណំ អបច្ចុបលក្ខណំ អសមបេក្ខណ**ន្តិ ច វុច្ចតិ។

នាស្ស កិញ្ចិ បច្ចក្ខកម្មំ អត្ថិ, សយញ្ច អប្បច្ចវេក្ខិត្វា កតកម្មន្តិ **អប្បច្ចក្ខកម្មំ**។ ទុម្មេធានំ ភាវោ **ទុម្មេជ្ឈំ**។ ពាលានំ ភាវោ **ពាល្យំ**។ សម្បជញ្ញន្តិ បញ្ញា, សា អត្ថានត្ថំ ការណាការណំ ចតុសច្ចធម្មំ សម្បជានាតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ ការណំ បជានិតុំ ន ទេតីតិ **អសម្បជញ្ញំ**។ មោហនវសេន **មោហោ**។ បមោហនវសេន **បមោហោ**។ សម្មោហនវសេន **សម្មោហោ**។ អវិន្ទិយំ វិន្ទតិ, វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា**។ វដ្ដស្មឹ ឱហនតិ ឱតរតីតិ **អវិជ្ជោឃោ**។ វដ្ដស្មឹ យោជេតីតិ **អវិជ្ជាយោគោ**។ អប្បហីនដ្ឋេន ចេវ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ ច **អវិជ្ជានុសយោ**។ មគ្គេ បរិយុដ្ឋិតចោរា វិយ អទ្ធិកេ កុសលចិត្តំ បរិយុដ្ឋាតិ វិលុប្បតីតិ **អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានំ**។ យថា នគរទ្វារេ បលិឃសង្ខាតាយ លង្គិយា បតិតាយ មនុស្សានំ នគរប្បវេសោ បច្ឆិជ្ជតិ, ឯវមេវ យស្ស សក្កាយនគរេ អយំ បតិតា, តស្ស និព្ពានសម្បាបកំ ញាណគមនំ បច្ឆិជ្ជតីតិ **អវិជ្ជាលង្គី** នាម ហោតិ។ អកុសលញ្ច តំ មូលញ្ច, អកុសលានំ វា មូលន្តិ អកុសលមូលំ។ តំ បន ន អញ្ញំ, ឥធាធិប្បេតោ មោហោតិ **មោហោ អកុសលមូល**ន្តិ អយំ ឯកបទិកោ អវិជ្ជាយ អត្ថុទ្ធារោ។ **អយំ វេមត្តតា**តិ អយំ អវិជ្ជាយ វេមត្តតា។

វិជ្ជាតិ វិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ វិជ្ជា, វិជ្ឈនដ្ឋេន វិជ្ជា, វិទិតករណដ្ឋេន វិជ្ជា។ “**ទុក្ខេ ញាណ**”ន្តិអាទីសុ ទុក្ខសច្ចស្ស យាថាវសរសលក្ខណំ ជានាតិ បស្សតិ បដិវិជ្ឈតីតិ ទុក្ខេ អរិយសច្ចេ វិសយភូតេ ញាណំ “ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **បញ្ញា**តិ តស្ស តស្ស អត្ថស្ស បាកដករណសង្ខាតេន បញ្ញាបនដ្ឋេន បញ្ញា, តេន តេន វា អនិច្ចាទិនា បការេន ធម្មេ ជានាតីតិ បញ្ញា។ បជាននាការោ **បជាននា**។ អនិច្ចាទីនិ វិចិនតីតិ **វិចយោ**។ បការេហិ វិចិនតីតិ **បវិចយោ**។ ចតុសច្ចធម្មេ វិចិនតីតិ **ធម្មវិចយោ**។ អនិច្ចាទីនំ សល្លក្ខណវសេន **សល្លក្ខណា**។ តេសំយេវ បតិ បតិ ឧបលក្ខណវសេន **បច្ចុបលក្ខណា**។ បណ្ឌិតភាវោ **បណ្ឌិច្ចំ**។ កុសលភាវោ **កោសល្លំ**។ និបុណភាវោ **នេបុញ្ញំ**។ អនិច្ចាទីនំ វិភាវនវសេន **វេភព្យា**។ តេសំយេវ ចិន្តនវសេន **ចិន្តា**។ អនិច្ចាទីនិ ឧបបរិក្ខតីតិ **ឧបបរិក្ខា**។ **ភូរី**តិ បថវិយា នាមំ, អយម្បិ សណ្ហដ្ឋេន វិត្ថតដ្ឋេន ច ភូរី វិយាតិ ភូរី។ តេន វុត្តំ – “ភូរី វុច្ចតិ បថវី, តាយ បថវិសមាយ វិត្ថតាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោតិ ភូរិបញ្ញោ”តិ (មហានិ. ២៧)។ អបិ ច ភូរីតិ បញ្ញាយេវេតំ អធិវចនំ។ ភូតេ អត្ថេ រមតីតិ **ភូរី**។

កិលេសេ មេធតិ ហឹសតីតិ **មេធា**, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា **មេធា**។ យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សត្តំ ហិត បដិបត្តិយំ សម្បយុត្តំ វា យាថាវលក្ខណបដិវេធេ បរិណេតីតិ **បរិណាយិកា**។ អនិច្ចាទិវសេន ធម្មេ វិបស្សតីតិ **វិបស្សនា**។ សម្មា បការេហិ អនិច្ចាទីនិ ជានាតីតិ **សម្បជញ្ញំ**។ ឧប្បថបដិបន្នេ សិន្ធវេ វីថិអារោបនត្ថំ បតោទោ វិយ ឧប្បថេ ធាវនកូដចិត្តំ វីថិអារោបនត្ថំ វិជ្ឈតីតិ បតោទោ វិយាតិ **បតោទោ**។ ទស្សនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ ឥន្ទ្រិយំ, បញ្ញាសង្ខាតំ ឥន្ទ្រិយំ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ អវិជ្ជាយ ន កម្បតីតិ **បញ្ញាពលំ**។ កិលេសច្ឆេទនដ្ឋេន បញ្ញាវ សត្ថំ **បញ្ញាសត្ថំ**។ អច្ចុគ្គតដ្ឋេន បញ្ញាវ បាសាទោ **បញ្ញាបាសាទោ**។ អាលោកនដ្ឋេន បញ្ញាវ អាលោកោ **បញ្ញាអាលោកោ**។

ឱភាសនដ្ឋេន បញ្ញាវ ឱភាសោ **បញ្ញាឱភាសោ**។ បជ្ជោតនដ្ឋេន បញ្ញាវ បជ្ជោតោ **បញ្ញាបជ្ជោតោ**។ រតិករណដ្ឋេន រតិទាយកដ្ឋេន រតិជនកដ្ឋេន ចិត្តីកតដ្ឋេន ទុល្លភបាតុភាវដ្ឋេន អតុលដ្ឋេន អនោមសត្ត បរិភោគដ្ឋេន ច បញ្ញាវ រតនំ **បញ្ញារតនំ**។ ន តេន សត្តា មុយ្ហន្តិ, សយំ វា អារម្មណេ ន មុយ្ហតីតិ **អមោហោ**។ ធម្មវិចយបទំ វុត្តត្ថមេវ។ កស្មា បនេតំ បុន វុត្តន្តិ? អមោហស្ស មោហបដិបក្ខភាវទីបនត្ថំ។ តេនេតំ ទីបេតិ – យ្វាយំ អមោហោ, សោ ន កេវលំ មោហតោ អញ្ញោ ធម្មោ, មោហស្ស បដិបក្ខោ ធម្មវិចយសង្ខាតោ អមោហោវ ឥធាធិប្បេតោតិ។ **សម្មាទិដ្ឋី**តិ យាថាវនិយ្យានិកកុសលទិដ្ឋិ។ ធម្មវិចយសង្ខាតោ បសត្ថោ សុន្ទរោ វា ពោជ្ឈង្គោតិ **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ**។ **មគ្គង្គ**ន្តិ អរិយមគ្គស្ស អង្គំ ការណន្តិ មគ្គង្គំ។ អរិយមគ្គស្ស អន្តោគធត្តា **មគ្គបរិយាបន្ន**ន្តិ។

អសញ្ញាសមាបត្តីតិ សញ្ញាវិរាគភាវនាវសេន បវត្តិតា អសញ្ញភវូបបត្តិនិព្ពត្តនសមាបត្តិ។ អនុប្បន្នេ ហិ ពុទ្ធេ ឯកច្ចេ តិត្ថាយតនេ បព្ពជិត្វា វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា ឈានា វុដ្ឋាយ សញ្ញាយ ទោសំ បស្សន្តិ, សញ្ញាយ សតិ ហត្ថច្ឆេទាទិទុក្ខញ្ចេវ សព្ពភយានិ ច ហោន្តិ, “អលំ ឥមាយ សញ្ញាយ, សញ្ញាភាវោ សន្តោ”តិ ឯវំ សញ្ញាយ ទោសំ បស្សិត្វា សញ្ញាវិរាគវសេន ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា អបរិហីនជ្ឈានា កាលំ កត្វា អសញ្ញីសុ និព្ពត្តន្តិ។ ចិត្តំ នេសំ ចុតិចិត្តនិរោធេនេវ ឥធ និវត្តតិ, រូបក្ខន្ធមត្តមេវ តត្ថ និព្ពត្តតិ។

តេ យថា នាម ជិយាវេគុក្ខិត្តោ សរោ យត្តកោ ជិយាវេគោ, តត្តកមេវ អាកាសេ គច្ឆតិ, ឯវមេវំ ឈានវេគុក្ខិត្តា ឧបបជ្ជិត្វា យត្តកោ ឈានវេគោ, តត្តកមេវ កាលំ តិដ្ឋន្តិ។ ឈានវេគេ បន បរិក្ខីណេ តត្ថ រូបក្ខន្ធោ អន្តរធាយតិ, ឥធ បដិសន្ធិសញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ – “អសញ្ញភវូបបត្តិនិព្ពត្តនសមាបត្តី”តិ។ **វិភូតសញ្ញាសមាបត្តី**តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនសមាបត្តិ។ សា ហិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស បឋមារុប្បសញ្ញាយបិ វិភាវនតោ “វិភូតសញ្ញា”តិ វុច្ចតិ។ កេចិ “វិភូតរូបសញ្ញា”តិ បឋន្តិ, តេសំ មតេន វិភូតរូបសមាបត្តិ នាម សេសារុប្បសមាបត្តិយោ។ សេសា សមាបត្តិយោ សុវិញ្ញេយ្យាវ។

នេវសេក្ខនាសេក្ខោ ឈាយីតិ ឈានលាភី បុថុជ្ជនោ។ **អាជានិយោ ឈាយី**តិ អរហា, សព្ពេបិ វា អរិយ បុគ្គលា។ **អស្សខលុង្កោ ឈាយី**តិ ខលុង្កស្សសទិសោ ឈាយី។ គថា ហិ ខលុង្កោ អស្សោ ទមថំ ន ឧបេតិ ឥតោ ចិតោ ច យថារុចិ ធាវតិ, ឯវមេវំ យោ បុថុជ្ជនោ អភិញ្ញាលាភី, សោ អភិញ្ញា អស្សាទេត្វា “អលមេត្តាវតា, កត មេត្តាវតា”តិ ឧត្តរិទមថាយ អបរិសក្កន្តោ អភិញ្ញាចិត្តវសេន ឥតោ ចិតោ ច ធាវតិ បវត្តតិ, សោ “អស្សខលុង្កោ ឈាយី”តិ វុត្តោ។ **ទិដ្ឋុត្តរោ ឈាយី**តិ ឈានលាភី ទិដ្ឋិគតិកោ។ **បញ្ញុត្តរោ ឈាយី**តិ លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ឈាយី, សព្ពោ ឯវ វា បញ្ញាធិកោ ឈាយី។

សរណោ សមាធីតិ អកុសលចិត្តេកគ្គតា, សព្ពោបិ វា សាសវោ សមាធិ។ **អរណោ សមាធី**តិ សព្ពោ កុសលាព្យាកតោ សមាធិ, លោកុត្តរោ ឯវ វា។ **សវេរោ សមាធី**តិ បដិឃចិត្តេសុ ឯកគ្គតា។ **អវេរោ សមាធី**តិ មេត្តាចេតោវិមុត្តិ។ អននន្តរទុកេបិ ឯសេវ នយោ។ **សាមិសោ សមាធី**តិ លោកិយសមាធិ។ សោ ហិ អនតិក្កន្ត វដ្ដាមិសលោកាមិសតាយ សាមិសោ។ **និរាមិសោ សមាធី**តិ លោកុត្តរោ សមាធិ។ **សសង្ខារោ សមាធី**តិ ទុក្ខាបដិបទោ ទន្ធាភិញ្ញោ សុខាបដិបទោ ច ទន្ធាភិញ្ញោ។ សោ ហិ សសង្ខារេន សប្បយោគេន ចិត្តេន បច្ចនីកធម្មេ កិច្ឆេន កសិរេន និគ្គហេត្វា អធិគន្តព្ពោ។ ឥតរោ **អសង្ខារោ សមាធិ**។ **ឯកំសភាវិតោ សមាធី**តិ សុក្ខវិបស្សកស្ស សមាធិ។ **ឧភយំសភាវិតោ សមាធី**តិ សមថយានិកស្ស សមាធិ។ **ឧភយតោ ភាវិតភាវនោ សមាធី**តិ កាយសក្ខិនោ ឧភតោភាគវិមុត្តស្ស ច សមាធិ។ សោ ហិ ឧភយតោ ភាគេហិ ឧភយតោ ភាវិតភាវនោ។

អាគាឡ្ហបដិបទាតិ កាមានំ ឱរោហនបដិបត្តិ, កាមសុខានុយោគោតិ អត្ថោ។ **និជ្ឈាមបដិបទា**តិ កាមស្ស និជ្ឈាបនវសេន ខេទនវសេន បវត្តា បដិបត្តិ, អត្តកិលមថានុយោគោតិ អត្ថោ។ **អក្ខមា បដិបទា**តិអាទីសុ បធានករណកាលេ សីតាទីនិ អសហន្តស្ស បដិបទា, តានិ នក្ខមតីតិ អក្ខមា។ សហន្តស្ស

បន តានិ ខមតីតិ **ខមា**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤; ៦.៥៨) នយេន មិច្ឆាវិតក្កេ សមេតីតិ **សមា**។ មនច្ឆដ្ឋានិ ឥន្ទ្រិយានិ ទមេតីតិ **ទមា បដិបទា**។

ឯវន្តិ ឥមិនា វុត្តនយេន។ **យោ ធម្មោ**តិ យោ កោចិ ជាតិអាទិធម្មោ។ **យស្ស ធម្មស្សា**តិ តតោ អញ្ញស្ស ជរាទិធម្មស្ស។ **សមានភាវោ**តិ ទុក្ខាទិភាវេន សមានភាវោ។ **ឯកត្តតាយា**តិ សមានតាយ ទុក្ខាទិភាវានំ ឯកីភាវេន។ **ឯកី ភវតី**តិ អនេកោបិ “ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា ឯកសទ្ទាភិធេយ្យតាយ ឯកី ភវតិ។ ឯតេន ឯកត្តតាយ លក្ខណមាហ។ **យេន យេន វា បន វិលក្ខណោ**តិ យោ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស យេន យេន ភាវេន វិសទិសោ។ **តេន តេន វេមត្តំ គច្ឆតី**តិ តេន តេន ភាវេន សោ ធម្មោ តស្ស ធម្មស្ស វេមត្តតំ វិសទិសត្តំ គច្ឆតិ, ទុក្ខភាវេន សមានោបិ ជាតិអាទិកោ អភិនិព្ពត្តិអាទិភាវេន ជរាទិកស្ស វិសិដ្ឋតំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ ឥមិនា វេមត្តតាយ លក្ខណមាហ។

ឥទានិ តាវ ឯកត្តវេមត្តតាវិសយេ និយោជេត្វា ទស្សេតុំ **“សុត្តេ វា វេយ្យាករណេ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បុច្ឆិត**ន្តិ បុច្ឆាវសេន ទេសិតសុត្តវសេន វុត្តំ, ន បន អធិដ្ឋានហារស្ស បុច្ឆាវិសយតាយ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

អធិដ្ឋានហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. បរិក្ខារហារវិភង្គវណ្ណនា

៤៩. តត្ថ កតមោ បរិក្ខារោ ហារោតិ បរិក្ខារហារវិភង្គោ។ តត្ថ **យោ ធម្មោ យំ ធម្មំ ជនយតិ, តស្ស សោ បរិក្ខារោ**តិ សង្ខេបតោ បរិក្ខារលក្ខណំ វត្វា តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **“ភីលក្ខណោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហិនោតិ អត្តនោ ផលំ បដិការណភាវំ គច្ឆតីតិ **ហេតុ**។ បដិច្ច ឯតស្មា ផលំ ឯតីតិ **បច្ចយោ**។ កិញ្ចាបិ ហេតុបច្ចយសទ្ទេហិ ការណមេវ វុច្ចតិ, តថាបិ តត្ថ វិសេសំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **“អសាធារណលក្ខណោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សភាវោ ហេតូ**តិ សមានភាវោ ពីជំ ហេតុ។ ននុ ច ពីជំ អង្កុរាទិសទិសំ ន ហោតីតិ? នោ ន ហោតិ, អញ្ញតោ ហិ តាទិសស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។

“យថា វា បនា”តិអាទិនាបិ ឧទាហរណន្តរទស្សនេន ហេតុបច្ចយានំ វិសេសមេវ វិភាវេតិ។ តត្ថ **ទុទ្ធ**ន្តិ ខីរំ។ **ទធិ ភវតី**តិ ឯកត្តនយេន អភេទោបចារេន វា វុត្តំ, ន អញ្ញថា។ ន ហិ ខីរំ ទធិ ហោតិ។ តេនេវាហ – **“ន ចត្ថិ ឯកកាលសមវធានំ ទុទ្ធស្ស ច ទធិស្ស ចា”**តិ។ អថ វា យដេ ទុទ្ធំ បក្ខិត្តំ ទធិ ភវតិ, ទធិ តត្ថ កាលន្តរេ ជាយតិ បច្ចយន្តរសមាយោគេន, តស្មា ន ចត្ថិ ឯកកាលសមវធានំ ទុទ្ធស្ស ច ទធិស្ស ច រសខីរវិបាកាទីហិ ភិន្នសភាវត្តា។ **ឯវមេវន្តិ** យថា ហេតុភូតស្ស ខីរស្ស ផលភូតេន ទធិនា ន ឯកកាលសមវធានំ, ឯវមញ្ញស្សាបិ ហេតុស្ស ផលេន ន ឯកកាលសមវធានំ, ន តថា បច្ចយស្ស, ន ហិ បច្ចយោ ឯកន្តេន ផលេន ភិន្នកាលោ ឯវាតិ។ ឯវម្បិ ហេតុបច្ចយានំ វិសេសោ វេទិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ ពាហិរំ ហេតុបច្ចយវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អជ្ឈត្តិកំ ទស្សេតុំ **“អយញ្ហិ សំសារោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “អវិជ្ជា អវិជ្ជាយ ហេតូ”តិ វុត្តេ កឹ ឯកស្មឹ ចិត្តុប្បាទេ អនេកា អវិជ្ជា វិជ្ជន្តីតិ? អាហ **“បុរិមិកា អវិជ្ជា បច្ឆិមិកាយ អវិជ្ជាយ ហេតូ”**តិ។ តេន ឯកស្មឹ កាលេ ហេតុផលានំ សមវធានំ នត្ថីតិ ឯតមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ តត្ថ **“បុរិមិកា អវិជ្ជា”**តិអាទិនា ហេតុផលភូតានំ អវិជ្ជានំ វិភាគំ ទស្សេតិ។ **“ពីជង្កុរោ វិយា”**តិអាទិនា ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ – យថា ពីជំ អង្កុរស្ស ហេតុ ហោន្តំ សមនន្តរហេតុតាយ ហេតុ ហោតិ។ យំ បន ពីជតោ ផលំ និព្ពត្តតិ, តស្ស ពីជំ បរម្បរហេតុតាយ ហេតុ ហោតិ។ ឯវំ អវិជ្ជាយបិ ហេតុភាវេ ទដ្ឋព្ពន្តិ។

បុន **“យថា វា បនា”**តិអាទិនាបិ ហេតុបច្ចយវិភាគមេវ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ថាលក**ន្តិ ទីបកបល្លិកា។ **អនគ្គិក**ន្តិ អគ្គឹ វិនា។ **ទីបេតុ**ន្តិ ជាលេតុំ។ **ឥតិ សភាវោ ហេតូ**តិ ឯវំ បទីបុជ្ជាលនាទីសុ អគ្គិអាទិបទីបសទិសំ ការណំ សភាវោ ហេតុ។ **បរភាវោ បច្ចយោ**តិ តត្ថេវ កបល្លិកាវដ្ដិតេលាទិសទិសោ អគ្គិតោ អញ្ញោ សភាវោ បច្ចយោ។ **អជ្ឈត្តិកោ**តិ និយកជ្ឈត្តិកោ និយកជ្ឈត្តេ ភវោ។ **ពាហិរោ**តិ តតោ ពហិភូតោ។ **ជនកោ**តិ និព្ពត្តកោ។ **បរិគ្គាហកោ**តិ ឧបត្ថម្ភកោ។ **អសាធារណោ**តិ អាវេណិកោ។ **សាធារណោ**តិ អញ្ញេសម្បិ បច្ចយុប្បន្នានំ សមានោ។

ឥទានិ យស្មា ការណំ “បរិក្ខារោ”តិ វុត្តំ, ការណភាវោ ច ផលាបេក្ខាយ, តស្មា ការណស្ស យោ ការណភាវោ យថា ច សោ ហោតិ, យញ្ច ផលំ យោ ច តស្ស វិសេសោ, យោ ច ការណផលានំ សម្ពន្ធោ, តំ សព្ពំ វិភាវេតុំ **“អវុបច្ឆេទត្ថោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ការណផលភាវេន សម្ពន្ធតា **សន្តតិ**។ កោ ច តត្ថ សម្ពន្ធោ, កោ

ការណផលភាវោ ច? សោ ឯវ អវុបច្ឆេទត្ថោ។ យោ ផលភូតោ អញ្ញស្ស អការណំ ហុត្វា និរុជ្ឈតិ, សោ វុបច្ឆិន្នោ នាម ហោតិ, យថា តំ អរហតោ ចុតិចិត្តំ។ យោ បន អត្តនោ អនុរូបស្ស ផលស្ស ហេតុ ហុត្វា និរុជ្ឈតិ, សោ អនុបច្ឆិន្នោ ឯវ នាម ហោតិ, ហេតុផលសម្ពន្ធស្ស វិជ្ជមានត្តាតិ អាហ – “អវុបច្ឆេទត្ថោ សន្តតិអត្ថោ”តិ។

យស្មា ច ការណតោ និព្ពត្តំ ផលំ នាម, ន អនិព្ពត្តំ, តស្មា “**និព្ពត្តិអត្ថោ ផលត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ យស្មា បន បុរិមភវេន អនន្តរភវបដិសន្ធានវសេន បវត្តា ឧបបត្តិក្ខន្ធា បុនព្ភវោ, តស្មា វុត្តំ – “**បដិសន្ធិអត្ថោ បុនព្ភវត្ថោ**”តិ។ តថា យស្ស បុគ្គលស្ស កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ បលិពុន្ធេន្តិ សម្មា បដិបជ្ជិតុំ ន ទេន្តិ។ យាវ ច មគ្គេន អសមុគ្ឃាតិតា, តាវ អនុសេន្តិ នាម, តេន វុត្តំ – “**បលិពោធត្ថោ បរិយុដ្ឋានត្ថោ, អសមុគ្ឃាតត្ថោ អនុសយត្ថោ**”តិ។ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិញ្ញាតេ ន កទាចិ តំ នាមរូបង្កុរស្ស ការណំ ហេស្សតីតិ អាហ – “**អបរិញ្ញាតត្ថោ វិញ្ញាណស្ស ពីជត្ថោ**”តិ។ **យត្ថ អវុបច្ឆេទោ តត្ថ សន្តតី**តិ យត្ថ រូបារូបប្បវត្តិយំ យថាវុត្តោ អវុបច្ឆេទោ, តត្ថ សន្តតិវោហារោ ។ **យត្ថ សន្តតិ តត្ថ និព្ពត្តី**តិអាទិ បច្ចយបរម្បរទស្សនំ ហេតុផលសម្ពន្ធវិភាវនមេវ។

“**យថា វា បន ចក្ខុញ្ច បដិច្ច**”តិអាទិនា “សភាវោ ហេតូ”តិ វុត្តមេវត្ថំ វិភាគេន ទស្សេតិ។ តត្ថ **សន្និស្សយតាយា**តិ ឧបនិស្សយបច្ចយតាយ។ **មនសិការោ**តិ កិរិយាមនោធាតុ។ សា ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិញ្ញាណភាវេន សមានជាតិតាយ សភាវោ ហេតុ។ **សង្ខារា វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ សភាវោ ហេតូ**តិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារា បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ, តត្ថ យោ សភាវោ, សោ ហេតូតិ។ **សង្ខារា**តិ ចេត្ថ សព្ពោ លោកិយោ កុសលាកុសលចិត្តុប្បាទោ អធិប្បេតោ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯវំ យោ កោចិ ឧបនិស្សយោ សព្ពោ សោ បរិក្ខារោ**តិ យថាវុត្តប្បភេទោ យោ កោចិ បច្ចយោ, សោ សព្ពោ អត្តនោ ផលស្ស បរិក្ខរណតោ អភិសង្ខរណតោ បរិក្ខារោ។ តស្ស និទ្ធារេត្វា កថនំ បរិក្ខារោ ហារោតិ។

បរិក្ខារហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. សមារោបនហារវិភង្គវណ្ណនា

៥០. តត្ថ កតមោ សមារោបនោ ហារោតិ សមារោបនហារវិភង្គោ។ តត្ថ **ឯកស្មិំ បទដ្ឋានេ**តិ យស្មិំ កិស្មិញ្ចិ ឯកស្មិំ ការណភូតេ ធម្មេ សុត្តេន គហិតេ។ **យត្តកានិ បទដ្ឋានានិ ឱតរន្តី**តិ យត្តកានិ អញ្ញេសំ ការណភូតានិ តស្មិំ ធម្មេ សមោសរន្តិ។ **សព្ពានិ តានិ សមារោបយិតព្ពានី**តិ សព្ពានិ តានិ បទដ្ឋានានិ បទដ្ឋានភូតា ធម្មា សម្មា និទ្ធារណវសេន អានេត្វា ទេសនាយ អារោបេតព្ពា, ទេសនារុឡ្ហេ វិយ កត្វា កថេតព្ពាតិ អត្ថោ។ យថា អាវដ្ដេ ហារេ “ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេ, បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋាន”ន្តិ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ) វចនតោ អនេកេសំ បទដ្ឋានានំ បរិយេសនា វុត្តា, ឯវមិធាបិ ពហូនំ បទដ្ឋានានំ សមារោបនា កាតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**យថា អាវដ្ដេ ហារេ**”តិ អាហ។ ន កេវលំ បទដ្ឋានវសេនេវ សមារោបនា, អថ ខោ វេវចនភាវនាបហានវសេនបិ សមារោបនា កាតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ សមារោបនា ចតុព្ពិធា**”តិអាទិមាហ។

កស្មា បនេត្ថ បទដ្ឋានវេវចនានិ គហិតានិ, ននុ បទដ្ឋានវេវចនហារេ ឯវ អយមត្ថោ វិភាវិតោតិ? សច្ចមេតំ, ឥធ បន បទដ្ឋានវេវចនគ្គហណំ ភាវនាបហានានំ អធិដ្ឋានវិសយទស្សនត្ថញ្ចេវ តេសំ អធិវចនវិភាគទស្សនត្ថញ្ច។ ឯវញ្ហិ ភាវនាបហានានិ សុវិញ្ញេយ្យានិ ហោន្តិ សុករានិ ច បញ្ញាបេតុំ។ **ឥទំ បទដ្ឋាន**ន្តិ ឥទំ តិវិធំ សុចរិតំ ពុទ្ធានំ សាសនស្ស ឱវាទស្ស វិសយាធិដ្ឋានភាវតោ បទដ្ឋានំ។ តត្ថ “**កាយិក**”ន្តិអាទិនា តីហិ សុចរិតេហិ សីលាទយោ តយោ ខន្ធេ សមថវិបស្សនា តតិយចតុត្ថផលានិ ច និទ្ធារេត្វា ទស្សេតិ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ វនីយតីតិ **វនំ,** វនតិ, វនុតេ ឥតិ វា **វនំ**។ តត្ថ យស្មា បញ្ច កាមគុណា កាមតណ្ហាយ, និមិត្តគ្គាហោ អនុព្យញ្ជនគ្គាហស្ស, អជ្ឈត្តិកពាហិរានិ អាយតនានិ តប្បដិពន្ធឆន្ទរាគាទីនំ, អនុសយា ច បរិយុដ្ឋានានំ ការណានិ ហោន្តិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេតុំ “**បញ្ច កាមគុណា**”តិអាទិ វុត្តំ។

៥១. អយំ វេវចនេន សមារោបនាតិ យោ “រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ សេក្ខផលំ, អនាគាមិផលំ, កាមធាតុសមតិក្កមន”ន្តិ ឯតេហិ បរិយាយវចនេហិ តតិយផលស្ស និទ្ទេសោ, តថា យោ “អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ អសេក្ខផលំ, អគ្គផលំ អរហត្តំ, តេធាតុកសមតិក្កមន”ន្តិ ឯតេហិ បរិយាយវចនេហិ ចតុត្ថផលស្ស និទ្ទេសោ, យោ ច “បញ្ញិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទីហិ បរិយាយវចនេហិ បញ្ញាយ និទ្ទេសោ, អយំ វេវចនេហិ ច សមារោបនា។

តស្មាតិហ ត្វំ, ភិក្ខុ, កាយេ កាយានុបស្សី វិហរាហីតិអាទិ លក្ខណហារវិភង្គវណ្ណនាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ កេវលំ តត្ថ ឯកលក្ខណត្តា អវុត្តានម្បិ វុត្តភាវទស្សនវសេនេវ អាគតំ, ឥធ ភាវនាសមារោបនវសេនាតិ អយ

មេវ វិសេសោ។ កាយានុបស្សនា វិសេសតោ អសុភានុបស្សនា ឯវ កាមរាគតទេកដ្ឋកិលេសានំ ឯកន្ត បដិបក្ខាតិ អសុភសញ្ញា កពឡីការាហារបរិញ្ញាយ បរិពន្ធកិលេសា កាមុបាទានំ កាមយោគោ អភិជ្ឈាកាយ គន្ថោ កាមាសវោ កាមោឃោ រាគសល្លំ រូបធម្មបរិញ្ញាយ បដិបក្ខកិលេសា រូបធម្មេសុ រាគោ ឆន្ទាគតិគមនន្តិ ឯតេសំ បាបធម្មានំ បហានាយ សំវត្តតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**កាយេ កាយានុបស្សី វិហរន្តោ**”តិអាទិនា។

តថា វេទនានុបស្សនា វិសេសតោ ទុក្ខានុបស្សនាតិ, សា –

“យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទ, ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ;
អទុក្ខមសុខំ សន្តំ, អទក្ខិ នំ អនិច្ចតោ”តិ។ (សំ. និ. ៤.២៥៣; ឥតិវុ. ៥៣) –

អាទិវចនតោ សព្ពំ វេទនំ “ទុក្ខ”ន្តិ បស្សន្តី សុខសញ្ញាយ វេទនាហេតុបរិញ្ញាយ បរិពន្ធកិលេសានំ គោសីលាទីហិ ភវសុទ្ធិ ហោតីតិ វេទនាស្សាទេន បវត្តស្ស ភវុបាទានសង្ខាតស្ស សីលព្ពតុបាទានស្ស វេទនាវសេន “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនយប្បវត្តស្ស (ទី. និ. ៣.៣៤០; អ. និ. ៩.២៩; ១០.៧៩; ធ. ស. ១២៣៧; វិភ. ៩០៩, ៩៦០) ព្យាបាទកាយគន្ថស្ស ទោសសល្លស្ស វេទនាស្សាទវសេនេវ បវត្តស្ស ភវយោគភវាសវភវោឃសង្ខាតស្ស ភវរាគស្ស ភវបរិញ្ញាយ បរិពន្ធកកិលេសានំ វេទនាវិសយស្ស រាគស្ស ទោសាគតិគមនស្ស ច បហានាយ សំវត្តតីតិ ឯតមត្ថំ ទស្សេតិ “**វេទនាសុ វេទនានុបស្សី**”តិអាទិនា។

តថា ចិត្តានុបស្សនា វិសេសតោ អនិច្ចានុបស្សនាតិ, សា ចិត្តំ “អនិច្ច”ន្តិ បស្សន្តី ឥត្ថ យេភុយ្យេន សត្តា និច្ចសញ្ញិនោតិ និច្ចសញ្ញាយ វិញ្ញាណាហារបរិញ្ញាយ បរិពន្ធកិលេសានំ និច្ចាភិនិវេសបដិបក្ខតោ ឯវ ទិដ្ឋុបាទានំ ទិដ្ឋិយោគសីលព្ពតបរាមាសកាយគន្ថទិដ្ឋាសវទិដ្ឋោឃសង្ខាតាយ ទិដ្ឋិយា និច្ចសញ្ញានិមិត្តស្ស “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនយប្បវត្តស្ស (ធ. ស. ១២៣៩; វិភ. ៨៣២, ៨៦៦, ៩៦២) មានសល្លស្ស សញ្ញាបរិញ្ញាយ បដិបក្ខកិលេសានំ សញ្ញាយ រាគស្ស ទិដ្ឋាភិនិវេសស្ស អប្បហីនត្តា ឧប្បជ្ជនកស្ស ភយាគតិគមនស្ស ច បហានាយ សំវត្តតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សី**”តិអាទិនា។

តថា ធម្មានុបស្សនា វិសេសតោ អនត្តសញ្ញាតិ, សា សង្ខារេសុ អត្តសញ្ញាយ មនោសញ្ចេតនាហារបរិញ្ញាយ បដិបក្ខកិលេសានំ សក្កាយទិដ្ឋិយា “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ (ម. និ. ២.១៨៧, ២០២-២០៣; ៣.២៧) បវត្តស្ស មិច្ឆាភិនិវេសស្ស មិច្ឆាភិនិវេសហេតុកាយ អវិជ្ជាយោគអវិជ្ជាសវអវិជ្ជោឃមោហសល្លសង្ខាតាយ អវិជ្ជាយ សង្ខារបរិញ្ញាយ បរិពន្ធកិលេសានំ សង្ខារេសុ រាគស្ស មោហាគតិគមនស្ស ច បហានាយ សំវត្តតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី វិហរន្តោ**”តិអាទិនា។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

សមារោបនហារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច ហារវិភង្គវណ្ណនា។

១. ទេសនាហារសម្បាតវណ្ណនា

ឯវំ សុបរិកម្មកតាយ ភូមិយា នានាវណ្ណានិ មុត្តបុប្ផានិ បកិរន្តោ វិយ សុសិក្ខិតសិប្បាចរិយវិចារិតេសុ សុរត្តសុវណ្ណាលង្ការេសុ នានាវិធរំសិជាលសមុជ្ជលានិ វិវិធានិ មណិរតនានិ ពន្ធន្តោ វិយ មហាបថវិំ បរិវត្តេត្វា បប្បដកោជំ ខាទាបេន្តោ វិយ យោជនិកមធុគណ្ឌំ បីឡេត្វា សុមធុរសំ បាយេន្តោ វិយ ច អាយស្មា មហាកច្ចានោ នានាសុត្តបទេសេ ឧទាហរន្តោ សោឡស ហារេ វិភជិត្វា ឥទានិ តេ ឯកស្មិំយេវ សុត្តេ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ ហារសម្បាតវារំ អារភិ។ អារភន្តោ ច យាយំ និទ្ទេសវារេ –

៥២. “សោឡស ហារា បឋមំ, ទិសលោចនតោ ទិសា វិលោកេត្វា។

សង្ខិបិយ អង្កុសេន ហិ, នយេហិ តីហិ និទ្ទិសេ សុត្ត”ន្តិ។ –

គាថា វុត្តា។ យស្មា តំ ហារវិភង្គវារោ នប្បយោជេតិ, វិប្បកិណ្ណវិសយត្តា, នយវិចារស្ស ច អន្តរិតត្តា ។ អនេកេហិ សុត្តបទេសេហិ ហារានំ វិភាគទស្សនមេវ ហិ ហារវិភង្គវារោ។ ហារសម្បាតវារោ បន តំ បយោជេតិ, ឯកស្មិំយេវ សុត្តបទេសេ សោឡស ហារេ យោជេត្វាវ តទនន្តរំ នយសមុដ្ឋានស្ស កថិតត្តា។ តស្មា “សោឡស ហារា បឋម”ន្តិ គាថំ បច្ចាមសិត្វា “**តស្សា និទ្ទេសោ កុហិំ ទដ្ឋព្ពោ, ហារសម្បាតេ**”តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – “តស្សា គាថាយ

និទ្ទេសោ កត្ថ ទដ្ឋព្ពោ”តិ។ ឯតេន សុត្តេសុ ហារានំ យោជនានយទស្សនំ ហារសម្បាតវារោតិ ទស្សេតិ។ ហារ សម្បាតបទស្ស អត្ថោ វុត្តោ ឯវ។

អរក្ខិតេន ចិត្តេនាតិ ចក្ខុទ្វារាទីសុ សតិអារក្ខាភាវេន អគុត្តេន ចិត្តេន។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិហតេនា**តិ សស្សតាទិមិច្ឆាភិនិវេសទូសិតេន។ **ថិនមិទ្ធាភិភូតេនា**តិ ចិត្តស្ស កាយស្ស ច អកល្យតាលក្ខណេហិ ថិនមិទ្ធេហិ អជ្ឈោត្ថដេន។ **វសំ មារស្ស គច្ឆតី**តិ កិលេសមារាទីនំ យថាកាមំ ករណីយោ ហោតីតិ អយំ តាវ គាថាយ បទត្ថោ។

បមាទន្តិ “អរក្ខិតេន ចិត្តេនា”តិ ឥទំ បទំ ឆសុ ទ្វារេសុ សតិវោសគ្គលក្ខណំ បមាទំ កថេតិ។ **តំ មច្ចុនោ បទ**ន្តិ តំ បមជ្ជនំ គុណមារណតោ មច្ចុសង្ខាតស្ស មារស្ស វសវត្តនដ្ឋានំ, តេន “អរក្ខិតេន ចិត្តេន, វសំ មារស្ស គច្ឆតី”តិ បឋមបាទំ ចតុត្ថបាទេន សម្ពន្ធិត្វា ទស្សេតិ។ **សោ វិបល្លាសោ**តិ យំ អនិច្ចស្ស ខន្ធបញ្ចកស្ស “និច្ច”ន្តិ ទស្សនំ, សោ វិបល្លាសោ វិបរិយេសគ្គាហោ។ តេនេវាហ – **“វិបរីតគ្គាហលក្ខណោ វិបល្លាសោ”**តិ។ សព្ពំ វិបល្លាសសាមញ្ញេន គហេត្វា តស្ស អធិដ្ឋានំ បុច្ឆតិ **“កឹ វិបល្លាសយតី”**តិ។ សាមញ្ញស្ស ច វិសេសោ អធិដ្ឋានភាវេន វោហរិយតីតិ អាហ – **“សញ្ញំ ចិត្តំ ទិដ្ឋិមិតី”**តិ។ តំ “វិបល្លាសយតី”តិ បទេន សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តេសុ សញ្ញាវិបល្លាសោ សព្ពមុទុកោ, អនិច្ចាទិកស្ស វិសយស្ស មិច្ឆាវសេន ឧបដ្ឋិតាការគ្គហណមត្តំ មិគបោតកានំ តិណបុរិសកេសុ បុរិសោតិ ឧប្បន្នសញ្ញា វិយ។ ចិត្តវិបល្លាសោ តតោ ពលវតរោ, អមណិអាទិកេ វិសយេ មណិអាទិអាការេន ឧបដ្ឋហន្តេ តថា សន្និដ្ឋានំ វិយ និច្ចាទិតោ សន្និដ្ឋានមត្តំ។ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ បន សព្ពពលវតរោ យំ យំ អារម្មណំ យថា យថា ឧបដ្ឋាតិ, តថា តថា នំ សស្សតាទិវសេន “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ អភិនិវិសន្តោ បវត្តតិ។ តត្ថ សញ្ញាវិបល្លាសោ ចិត្តវិបល្លាសស្ស ការណំ, ចិត្តវិបល្លាសោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសស្ស ការណំ ហោតិ។

ឥទានិ វិបល្លាសានំ បវត្តិដ្ឋានំ វិសយំ ទស្សេតុំ **“សោ កុហឹ វិបល្លាសយតិ, ចតូសុ អត្តភាវវត្ថូសូ”**តិ អាហ។ តត្ថ **អត្តភាវវត្ថូសូ**តិ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ។ តេ ហិ អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ អត្តា, “អត្តា”តិ ភវតិ ឯត្ថ ពុទ្ធិ វោហារោ ចាតិ អត្តភាវោ, សោ ឯវ សុភាទីនំ វិបល្លាសស្ស ច អធិដ្ឋានភាវតោ វត្ថុ ចាតិ “អត្តភាវវត្ថូ”តិ វុច្ចតិ។ **“រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”**តិអាទិនា តេសំ សព្ពវិបល្លាសមូលភូតាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា បវត្តិដ្ឋានភាវេន អត្តភាវវត្ថុតំ ទស្សេត្វា បុន វិបល្លាសានំ បវត្តិអាការេន សទ្ធឹ វិសយំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“រូបំ បឋមំ វិបល្លាសវត្ថុ អសុភេ សុភ”**ន្តិ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យំ។ បុន មូលការណវសេន វិបល្លាសេ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“ទ្វេ ធម្មា ចិត្តស្ស សំកិលេសា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ អវិជ្ជារហិតា តណ្ហា នត្ថិ, អវិជ្ជា ច សុភសុខសញ្ញានម្បិ បច្ចយោ ឯវ, តថាបិ តណ្ហា ឯតាសំ សាតិសយំ បច្ចយោតិ ទស្សេតុំ **“តណ្ហានិវុតំ…បេ…. ទុក្ខេ សុខ”**ន្តិ វុត្តំ។ **ទិដ្ឋិនិវុត**ន្តិ ទិដ្ឋិសីសេន អវិជ្ជា វុត្តាតិ អវិជ្ជានិវុតន្តិ អត្ថោ។ កាមញ្ចេត្ថ តណ្ហារហិតា ទិដ្ឋិ នត្ថិ, តណ្ហាបិ ទិដ្ឋិយា បច្ចយោ ឯវ។ តណ្ហាបិ “និច្ចំ អត្តា”តិ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តានំ តថាបវត្តមិច្ឆាភិនិវេសស្ស មោហោ វិសេសបច្ចយោតិ ទស្សេតុំ **“ទិដ្ឋិនិវុតំ…បេ…. អត្តា”**តិ វុត្តំ។

យោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោតិ “អនិច្ចេ និច្ចំ, អនត្តនិ អត្តា”តិ បវត្តម្បិ វិបល្លាសទ្វយំ សន្ធាយាហ – **“សោ អតីតំ រូបំ…បេ…. អតីតំ វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”**តិ។ ឯតេន អដ្ឋារសវិធោបិ បុព្ពន្តានុកប្បិកវាទោ បច្ឆិមានំ ទ្វិន្នំ វិបល្លាសានំ វសេន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **តណ្ហាវិបល្លាសោ**តិ តណ្ហាមូលកោ វិបល្លាសោ។ “អសុភេ សុភំ, ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ ឯតំ វិបល្លាសទ្វយំ សន្ធាយ វទតិ។ **អនាគតំ រូបំ អភិនន្ទតី**តិ អនាគតំ រូបំ ទិដ្ឋាភិនន្ទនវសេន អភិនន្ទតិ។ **អនាគតំ វេទនំ, សញ្ញំ, សង្ខារេ, វិញ្ញាណំ អភិនន្ទតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឯតេន ចតុចត្តាលីសវិធោបិ អបរន្តានុកប្បិកវាទោ យេភុយ្យេន បុរិមានំ ទ្វិន្នំ វិបល្លាសានំ វសេន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **ទ្វេ ធម្មា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសា**តិ ឯវំ បរមសាវជ្ជស្ស វិបល្លាសស្ស មូលការណន្តិ វិសេសតោ ទ្វេ ធម្មា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសា **តណ្ហា ច អវិជ្ជា ចា**តិ តេ សរូបតោ ទស្សេតិ។ តាហិ វិសុជ្ឈន្តំ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតីតិ បដិបក្ខវសេនបិ តាសំ ឧបក្កិលេសភាវំយេវ វិភាវេតិ, ន ហិ តណ្ហាអវិជ្ជាសុ បហីនាសុ កោចិ សំកិលេសធម្មោ ន បហីយតីតិ។ យថា ច វិបល្លាសានំ មូលការណំ តណ្ហាវិជ្ជា, ឯវំ សកលស្សាបិ វដ្ដស្ស មូលការណន្តិ យថានុសន្ធិនាវ គាថំ និដ្ឋបេតុំ **“តេស”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តេស**ន្តិ យេសំ អរក្ខិតំ ចិត្តំ មិច្ឆាទិដ្ឋិហតញ្ច, តេសំ។ **“អវិជ្ជានីវរណាន”**ន្តិអាទិនា មារស្ស វសគមនេន អនាទិមតិសំសារេ សំសរណន្តិ ទស្សេតិ។

ថិនមិទ្ធាភិភូតេនាតិ ឯត្ថ **“ថិនំ នាមា”**តិអាទិនា ថិនមិទ្ធានំ សរូបំ ទស្សេតិ។ តេហិ ចិត្តស្ស អភិភូតតា សុវិញ្ញេយ្យាវាតិ តំ អនាមសិត្វា កិលេសមារគ្គហណេនេវ តំនិមិត្តា អភិសង្ខារមារខន្ធមារមច្ចុមារា គហិតា ឯវាតិ **“កិលេសមារស្ស ច សត្តមារស្ស ចា”**តិ **ច**-សទ្ទេន វា តេសម្បិ គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សោ ហិ និវុតោ**

សំសារាភិមុខោតិ សោ មារវសំ គតោ, តតោ ឯវ និរុតោ កិលេសេហិ យាវ ន មារពន្ធនំ ឆិជ្ជតិ, តាវ សំសារាភិមុខោវ ហោតិ, ន វិសង្ខារាភិមុខោតិ អធិប្បាយោ។ ឥមានិ ភគវតា ទ្វេ សច្ចានិ ទេសិតានិ។ កថំ ទេសិតានិ?

តត្ថ ទុវិធា កថា អភិធម្មនិស្សិតា ច សុត្តន្តនិស្សិតា ច។ តាសុ អភិធម្មនិស្សិតា នាម **អរក្ខិតេន ចិត្តេនា**តិ វុត្តម្បិ ចិត្តំ អរក្ខិតំ, ទុដ្ឋម្បិ ចិត្តំ អរក្ខិតំ, មូឡ្ហម្បិ ចិត្តំ អរក្ខិតំ។ តត្ថ វត្តំ ចិត្តំ អដ្ឋន្នំ លោភសហគតចិត្តុប្បាទានំ វសេន វេទិតព្ពំ, ទុដ្ឋំ ចិត្តំ ទ្វិន្នំ បដិឃចិត្តុប្បាទានំ វសេន វេទិតព្ពំ, មូឡ្ហំ ចិត្តំ ទ្វិន្នំ មោមូហចិត្តុប្បាទានំ វសេន វេទិតព្ពំ។ យាវ ឥមេសំ ចិត្តុប្បាទានំ វសេន ឥន្ទ្រិយានំ អគុត្តិ អគោបាយនា អបាលនា អនារក្ខា សតិវោសគ្គោ បមាទោ ចិត្តស្ស អសំវរោ, ឯវំ អរក្ខិតំ ចិត្តំ ហោតិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិហតំ នាម ចិត្តំ ចតុន្នំ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទានំ វសេន វេទិតព្ពំ, ថិនមិទ្ធាភិភូតំ នាម ចិត្តំ បញ្ចន្នំ សសង្ខារិកាកុសលចិត្តុប្បាទានំ វសេន វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សព្ពេបិ អគ្គហិតគ្គហណេន ទ្វាទស អកុសលចិត្តុប្បាទា ហោន្តិ។ តេ “កតមេ ធម្មា អកុសលា? យស្មិំ សមយេ អកុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិនា **ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ** (ធ. ស. ៣៦៥) អកុសលចិត្តុប្បាទទេសនាវសេន វិត្ថារតោ វត្តព្ពា។ **មារស្សា**តិ ឯត្ថ បញ្ច មារា។ តេសុ កិលេសមារស្ស ចតុន្នំ អាសវានំ ចតុន្នំ ឱឃានំ ចតុន្នំ យោគានំ ចតុន្នំ គន្ថានំ ចតុន្នំ ឧបាទានានំ អដ្ឋន្នំ នីវរណានំ ទសន្នំ កិលេសវត្ថូនំ វសេន **អាសវគោច្ឆកាទីសុ** (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១៤-១៩, ១១០២) វុត្តនយេន, តថា “ជាតិមទោ គោត្តមទោ អារោគ្យមទោ”តិអាទិនា **ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេ** (វិភ. ៨៣២) អាគតានំ សត្តន្នំ កិលេសានញ្ច វសេន វិភាគោ វត្តព្ពោ។ អយំ តាវេត្ថ អភិធម្មនិស្សិតា កថា។

សុត្តន្តនិស្សិតា (ម. និ. ១.៣៤៧; អ. និ. ១១.១៧) បន **អរក្ខិតេន ចិត្តេនា**តិ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្គាហី ហោតិ អនុព្យញ្ជនគ្គាហី, យត្វាធិករណមេនំ ចក្ខុន្ទ្រិយំ អសំវុតំ វិហរន្តំ អភិជ្ឈាទោមនស្សា បាបកា អកុសលា ធម្មា អន្វាស្សវេយ្យុំ, តស្ស សំវរាយ ន បដិបជ្ជតិ, ន រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ ន សំវរំ អាបជ្ជតិ។ សោតេន …បេ… ឃានេន… ជិវ្ហាយ… កាយេន… មនសា…បេ… មនិន្ទ្រិយេ ន សំវរំ អាបជ្ជតិ (ម. និ. ១.៣៤៧, ៤១១, ៤២១; ២.៤១៩; ៣.១៥, ៧៥)។ ឯវំ អរក្ខិតំ ចិត្តំ ហោតិ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិហតេន ចា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិហតំ នាម ចិត្តំ បុព្ពន្តកប្បនវសេន វា អបរន្តកប្បនវសេន វា បុព្ពន្តាបរន្តកប្បនវសេន វា មិច្ឆាភិនិវិសន្តស្ស អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តស្ស “សស្សតោ លោកោតិ វា…បេ… នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា”តិ (វិភ. ៩៣៧; បដិ. ម. ១.១៤០) វា យា ទិដ្ឋិ, តាយ ហតំ ឧបហតំ។ យា ច ខោ “ឥមា ចត្តារោ សស្សតវាទា…បេ… បញ្ច បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទា”តិ ព្រហ្មជាលេ (ទី. និ. ១.៣០ អាទយោ) បញ្ចត្តយេ (ម. និ. ៣.២១ អាទយោ) ច អាគតា ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ, តាសំ វសេន ចិត្តស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិហតភាវោ កថេតព្ពោ។

ថិនមិទ្ធាភិភូតេនាតិ **ថិនំ** នាម ចិត្តស្ស អកម្មញ្ញតា។ **មិទ្ធំ** នាម វេទនាទិក្ខន្ធត្តយស្ស អកម្មញ្ញតា។ តថា **ថិនំ** អនុស្សាហសំហននំ។ **មិទ្ធំ** អសត្តិវិឃាតោ។ ឥតិ ថិនេន មិទ្ធេន ច ចិត្តំ អភិភូតំ អជ្ឈោត្ថដំ ឧបទ្ទុតំ សង្កោចនប្បត្តំ លយាបន្នំ។ **វសំ មារស្ស គច្ឆតី**តិ **វសោ** នាម ឥច្ឆា លោភោ អធិប្បាយោ រុចិ អាកង្ខា អាណា អាណត្តិ។ **មារោ**តិ បញ្ច មារា – ខន្ធមារោ អភិសង្ខារមារោ មច្ចុមារោ ទេវបុត្តមារោ កិលេសមារោតិ។ **គច្ឆតី**តិ តេសំ វសំ ឥច្ឆំ…បេ… អាណត្តិំ គច្ឆតិ ឧបគច្ឆតិ ឧបេតិ វត្តតិ អនុវត្តតិ នាតិក្កមតីតិ។ តេន វុច្ចតិ – “វសំ មារស្ស គច្ឆតី”តិ។

តត្ថ យថាវុត្តា អកុសលា ធម្មា, តណ្ហាវិជ្ជា ឯវ វា សមុទយសច្ចំ។ យោ សោ “វសំ មារស្ស គច្ឆតី”តិ វុត្តោ, សោ យេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ ឧបាទាយ បញ្ញត្តោ, តេ បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចំ។ ឯវំ ភគវតា ឥធ ទ្វេ សច្ចានិ ទេសិតានិ។ តេនេវាហ – “**ទុក្ខំ សមុទយោ ចា**”តិ។ តេសំ ភគវា បរិញ្ញាយ ច បហានាយ ច ធម្មំ ទេសេតីតិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាយ សមុទយស្ស បហានាយា**”តិ វុត្តំ។ កថំ ទេសេតីតិ ចេ –

> “តស្មា រក្ខិតចិត្តស្ស, សម្មាសង្កប្បគោចរោ;
> សម្មាទិដ្ឋិំ បុរក្ខត្វា, ញត្វាន ឧទយព្ពយំ;
> ថិនមិទ្ធាភិភូ ភិក្ខុ, សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហេ”តិ។ (ឧទា. ៣២) –

គាថាយ ។ តស្សត្ថោ – យស្មា អរក្ខិតេន ចិត្តេន វសំ មារស្ស គច្ឆតិ, តស្មា សតិសំវរេន មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ រក្ខណេន រក្ខិតចិត្តោ អស្ស។ **សម្មាសង្កប្បគោចរោ**តិ យស្មា កាមសង្កប្បាទិមិច្ឆាសង្កប្បគោចរោ តថា តថា អយោនិសោ វិកប្បេត្វា នានាវិធានិ មិច្ឆាទស្សនានិ គណ្ហាតិ។ តតោ ឯវ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិហតេន ចិត្តេន វសំ មារស្ស គច្ឆតិ, តស្មា យោនិសោមនសិការេន កម្មំ ករោន្តោ នេក្ខម្មសង្កប្បាទិសម្មាសង្កប្បគោចរោ អស្ស។ **សម្មាទិដ្ឋិំ បុរក្ខត្វា**តិ សម្មាសង្កប្បគោចរតាយ វិធុតមិច្ឆាទស្សនោ កម្មស្សកតាលក្ខណំ យថាភូតញាណលក្ខណញ្ច សម្មាទិដ្ឋិំ បុព្ពង្គមំ កត្វា សីលសមាធីសុ យុត្តប្បយុត្តោ។ តតោ ឯវ ច **ញត្វាន ឧទយព្ពយំ** បញ្ចសុ

ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សមបញ្ញាសាយ អាការេហិ ឧប្បាទំ និរោធញ្ច ញត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អនុក្កមេន អរិយមគ្គេ គណ្ហន្តោ អគ្គមគ្គេន **ឆិនមិទ្ធាភិភូ ភិក្ខុ សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហេតិ** ឯវំ សព្ពសោ ភិន្នកិលេសត្តា ភិក្ខុ ខីណាសវោ យថាសម្ភវំ តិវិធទុក្ខតាយោគេន ទុគ្គតិសង្ខាតា សព្ពាបិ គតិយោ ជហេយ្យ, តាសំ បរភាគេ និព្ពានេ តិដ្ឋេយ្យាតិ អត្ថោ។

យំ តណ្ហាយ អវិជ្ជាយ ច បហានំ, អយំ និរោធោតិ បហានស្ស និរោធស្ស បច្ចយភាវតោ អសង្ខតធាតុ បហានំ និរោធោតិ ច វុត្តា។ **ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ បុរិមគាថាយ បុរិមានិ ទ្វេ, បច្ឆិមគាថាយ បច្ឆិមានិ ទ្វេតិ ទ្វីហិ គាថាហិ ភាសិតានិ ឥមានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ តេសុ សមុទយេន អស្សាទោ, ទុក្ខេន អាទីនវោ, មគ្គនិរោធេហិ និស្សរណំ, សព្ពគតិជហនំ ផលំ, រក្ខិតចិត្តតាទិកោ ឧបាយោ, អរក្ខិតចិត្តតាទិនិសេធនមុខេន រក្ខិតចិត្តតាទីសុ និយោជនំ ភគវតោ អាណត្តីតិ។ ឯវំ ទេសនាហារបទត្ថា អស្សាទាទយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តេនេវាហ – "**និយុត្តោ ទេសនាហារសម្បាតោ**"តិ។

ទេសនាហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិចយហារសម្បាតវណ្ណនា

៥៣. ឯវំ ទេសនាហារសម្បាតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិចយហារសម្បាតំ ទស្សេន្តោ យស្មា ទេសនាហារបទត្ថវិចយោ វិចយហារោ, តស្មា ទេសនាហារេ វិបល្លាសហេតុភាវេន និទ្ធារិតាយ តណ្ហាយ កុសលាទិវិភាគបវិចយមុខេន វិចយហារសម្បាតំ ទស្សេតុំ "**តត្ថ តណ្ហា ទុវិធា**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កុសលា**តិ កុសលធម្មារម្មណា។ **កុសល**-សទ្ទោ ចេត្ថ **ពាហិតិកសុត្តេ** (ម. និ. ២.៣៥៨ អាទយោ) វិយ អនវជ្ជត្ថេ ទដ្ឋព្ពោ។ កស្មា បនេត្ថ តណ្ហា កុសលបរិយាយេន ឧទ្ធដា? ហេដ្ឋា ទេសនាហារេ វិបល្លាសហេតុភាវេន តណ្ហំ ឧទ្ធរិត្វា តស្សា វសេន សំកិលេសបក្ខោ ទស្សិតោ។ វិចិត្តបដិភានតាយ បន ឥធាបិ តណ្ហាមុខេនេវ វោទានបក្ខំ ទស្សេតុំ កុសលបរិយាយេន តណ្ហា ឧទ្ធដា។ តត្ថ សំសារំ គមេតីតិ **សំសារគាមិនី**, សំសារនាយិកាតិ អត្ថោ។ អបចយំ និព្ពានំ គមេតីតិ **អបចយគាមិនី**។ កថំ បន តណ្ហា អបចយគាមិនីតិ? អាហ "**បហានតណ្ហា**"តិ។ តទង្គាទិប្បហានស្ស ហេតុភូតា តណ្ហា។ កថំ បន ឯកន្តសាវជ្ជាយ តណ្ហាយ កុសលភាវោតិ? សេវិតព្ពភាវតោ។ យថា តណ្ហា, ឯវំ **មានោបិ ទុវិធោ កុសលោបិ អកុសលោបិ**, ន តណ្ហា ឯវាតិ តណ្ហាយ និទស្សនភាវេន មានោ វុត្តោ។

តត្ថ មានស្ស យថាធិប្បេតំ កុសលាទិភាវំ ទស្សេតុំ "**យំ មានំ និស្សាយ**"តិអាទិមាហ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – "មានមហំ, ទេវានមិន្ទ, ទុវិធេន វទាមិ សេវិតព្ពម្បិ អសេវិតព្ពម្បី"តិអាទិ។ **យំ នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្ស**ន្តិអាទិ "កុសលា"តិ វុត្តតណ្ហាយ សរូបទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្សំ នាម –

> "តត្ថ កតមានិ ឆ នេក្ខម្មស្សិតានិ ទោមនស្សានិ? រូបានំត្វេវ អនិច្ចតំ វិទិត្វា វិបរិណាមវិរាគនិរោធំ 'បុព្ពេ ចេវ រូបា ឯតរហិ ច, សព្ពេតេ រូបា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា'តិ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទិស្វា អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបេតិ 'កុទាស្សុ នាមាហំ តទាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមិ, យទរិយា ឯតរហិ អាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តី'តិ។ ឥតិ អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបយតោ ឧប្បជ្ជតិ បិហា, បិហាបច្ចយា ទោមនស្សំ។ យំ ឯវរូបំ ទោមនស្សំ, ឥទំ វុច្ចតិ នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្ស"ន្តិ (ម. និ. ៣.៣០៧) –

ឯវំ ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ អនុត្តរវិមោក្ខសង្ខាតអរិយផលធម្មេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបេត្វា តទធិគមាយ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សនំ ឧបដ្ឋាបេត្វា ឧស្សុក្កាបេតុំ អសក្កោន្តស្ស "ឥមម្បិ បក្ខំ ឥមម្បិ មាសំ, ឥមម្បិ សំវច្ឆរំ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយភូមិ សម្បាបុណិតុំ នាសក្ខិ"ន្តិ អនុសោចតោ ឧប្បន្នំ ទោមនស្សំ នេក្ខម្មវសេន វិបស្សនាវសេន អនុស្សតិវសេន បឋមជ្ឈានាទិវសេន បដិបត្តិយា ហេតុភាវេន ឧប្បជ្ជនតោ នេក្ខម្មស្សិតំ ទោមនស្សំ នាម។ **អយំ តណ្ហា កុសលា**តិ អយំ "បិហា"តិ វុត្តា តណ្ហា កុសលា។ កថំ? **រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, តទារម្មណា កុសលា**តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, ន សភាវេន កុសលា, អនវជ្ជដ្ឋេន កុសលា។ តំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តិយា តទារម្មណា បន តណ្ហា កុសលារម្មណតាយ កុសលាតិ។ **អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ** អនវជ្ជដ្ឋេន កុសលា។ **តស្សា**តិ បញ្ញាវិមុត្តិយា ។ យាយ វសេន "តស្មា រក្ខិតចិត្តស្សា"តិ គាថាយំ "សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហេ"តិ វុត្តំ។

ឥតិ ចិរតរំ វិបស្សនាបរិវាសំ បរិវសិត្វា ទុក្ខាបដិបទាទន្ធាភិញ្ញាយ អធិគតាយ បញ្ញាវិមុត្តិយា វសេន វិចយហារសម្បាតំ ទស្សេតុំ "**តស្សា កោ បវិចយោ**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យស្មា បញ្ញាវិមុត្តិ អរិយមគ្គមូលិកា, ត

ស្មា ចតុត្ថជ្ឈានបាទកេ អរិយមគ្គធម្មេ ឧទ្ទិសិត្វា តេសំ អាគមនបដិបទំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ទដ្ឋព្ពោ, ចតុត្ថេ ឈានេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បារមិតាយា**តិ ឧក្កំសគតាយ ចតុត្ថជ្ឈានភាវនាយ។ យេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តំ វុត្តំ, តានិ អង្គានិ ទស្សេតុំ “**បរិសុទ្ធេ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិភាវេន **បរិសុទ្ធំ**។ បរិសុទ្ធត្តា ឯវ **បរិយោទាតំ**, បភស្សរន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សុខាទីនំ បច្ចយឃាតេន វីតរាគាទិអង្គណត្តា **អនង្គណំ**។ អនង្គណត្តា ឯវ **វិគតូបក្កិលេសំ**, អង្គណេន ហិ ចិត្តំ ឧបក្កិលិស្សតិ, សុភាវិតត្តា មុទុភូតំ វសិភាវប្បត្តន្តិ អត្ថោ។ វសេ វត្តមានញ្ហិ ចិត្តំ “**មុទូ**”តិ វុច្ចតិ។ មុទុត្តា ឯវ ច **កម្មនិយំ**, កម្មក្ខមំ កម្មយោគ្គន្តិ អត្ថោ។ មុទុញ្ហិ ចិត្តំ កម្មនិយំ ហោតិ , ឯវំ ភាវិតំ មុទុញ្ច ហោតិ កម្មនិយញ្ច, យថយិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.២២)។ ឯតេសុ បរិសុទ្ធភាវាទីសុ ឋិតត្តា ឋិតំ។ ឋិតត្តាយេវ អានេញ្ជប្បត្តំ, អចលំ និរិញ្ជនន្តិ អត្ថោ។ មុទុកម្មញ្ញភាវេន វា អត្តនោ វសេ ឋិតត្តា ឋិតំ។ សទ្ធាទីហិ បរិគ្គហិតត្តា អានេញ្ជប្បត្តំ។ សទ្ធាបរិគ្គហិតញ្ហិ ចិត្តំ អស្សទ្ធិយេន ន ឥញ្ជតិ, វីរិយបរិគ្គហិតំ កោសជ្ជេន ន ឥញ្ជតិ, សតិបរិគ្គហិតំ បមាទេន ន ឥញ្ជតិ, សមាធិបរិគ្គហិតំ ឧទ្ធច្ចេន ន ឥញ្ជតិ, បញ្ញាបរិគ្គហិតំ អវិជ្ជាយ ន ឥញ្ជតិ, ឱភាសគតំ កិលេសន្ធការេន ន ឥញ្ជតិ។ ឥមេហិ ឆហិ ធម្មេហិ បរិគ្គហិតំ អានេញ្ជប្បត្តំ ហោតិ។ ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ ចិត្តំ អភិនីហារក្ខមំ ហោតិ។ អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយានំ ធម្មានំ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយ។

អបរោ នយោ – ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា សមាហិតំ ចិត្តំ នីវរណទូរីភាវេន **បរិសុទ្ធំ**។ វិតក្កាទិសមតិក្កមេន **បរិយោទាតំ**។ ឈានបដិលាភបច្ចនីកានំ បាបកានំ ឥច្ឆាវចរានំ អភាវេន **អនង្គណំ**។ **ឥច្ឆាវចរាន**ន្តិ ឥច្ឆាយ អវចរានំ ឥច្ឆាវសេន ឱតិណ្ណានំ បវត្តានំ នានប្បការានំ កោបអបច្ចយានន្តិ អត្ថោ។ អភិជ្ឈាទីនំ ចិត្តុបក្កិលេសានំ វិគមេន **វិគតូបក្កិលេសំ**។ ឧភយម្បិ ចេតំ **អនង្គណសុត្តវត្ថសុត្តានំ** (ម. និ. ១.៥៧ អាទយោ; ៧០ អាទយោ) វសេន វេទិតព្ពំ។ វសិប្បត្តិយា **មុទុ**ភូតំ។ ឥទ្ធិបាទភាវូបគមេន **កម្មនិយំ**។ ភាវនាបារិបូរិយា បណីតភាវូបគមេន **ឋិតំ អានេញ្ជប្បត្តំ**។ យថា អានេញ្ជភាវប្បត្តំ អានេញ្ជប្បត្តំ ហោតិ, ឯវំ ឋិតន្តិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ ចិត្តំ អភិនីហារក្ខមំ ហោតិ។ អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយានំ ធម្មានំ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយ បាទកំ បទដ្ឋានភូតំ។ តេនេវាហ – “**សោ តត្ថ អដ្ឋវិធំ អធិគច្ឆតិ ឆ អភិញ្ញា ទ្វេ ច វិសេសេ**”តិ។

តត្ថ **សោ**តិ អធិគតចតុត្ថជ្ឈានោ យោគី។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ចតុត្ថជ្ឈានេ អធិដ្ឋានភូតេ។ **អដ្ឋវិធំ អធិគច្ឆតី**តិ អដ្ឋវិធំ គុណំ អធិគច្ឆតិ។ កោ បន សោ អដ្ឋវិធោ គុណោតិ? អាហ “**ឆ អភិញ្ញា ទ្វេ ច វិសេសេ**”តិ។ មនោមយិទ្ធិ វិបស្សនាញាណញ្ច។ **តំ ចិត្ត**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តំ។ “**យតោ បរិសុទ្ធំ, តតោ បរិយោទាត**”ន្តិអាទិនា បុរិមំ បុរិមំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស ការណវចនន្តិ ទស្សេតិ។ **តទុភយ**ន្តិ យេសំ រាគាទិអង្គណានំ អភិជ្ឈាទិឧបក្កិលេសានញ្ច អភាវេន “អនង្គណំ វិគតូបក្កិលេស”ន្តិ ច វុត្តំ។ តានិ អង្គណានិ ឧបក្កិលេសា ចាតិ តំ ឧភយំ។ តទុភយំ តណ្ហាសភាវត្តា តណ្ហាយ អនុលោមនតោ ច **តណ្ហាបក្ខោ**។ **យា ច ឥញ្ជនា**តិ យា ច ចិត្តស្ស អសមាទានេន ផន្ទនា។ **អដ្ឋិតី**តិ អនវដ្ឋានំ។ **អយំ ទិដ្ឋិបក្ខោ**តិ យា ឥញ្ជនា អដ្ឋិតិ ច, អយំ មិច្ឆាភិនិវេសហេតុតាយ ទិដ្ឋិបក្ខោ។

“**ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានី**”តិអាទិនា វេទនាតោបិ ចតុត្ថជ្ឈានំ វិភាវេតិ។ ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តំ ឧបរិ អភិញ្ញាធិគមាយ អភិនីហារក្ខមំ ហោតិ។ សា ច អភិនីហារក្ខមតា ចុទ្ទសហិ អាការេហិ ចិណ្ណវសិភាវស្សេវ ហោតិ។ សោ ច វសិភាវោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ, ន រូបាវចរជ្ឈានមត្តលាភិនោតិ អារុប្បសមាបត្តិយា មនសិការវិធឹ ទស្សេន្តោ “**សោ ឧបរិមំ សមាបត្តិំ សន្តតោ មនសិករោតី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧបរិមំ សមាបត្តិ**ន្តិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិំ។ **សន្តតោ មនសិករោតី**តិ អង្គសន្តតាយបិ អារម្មណសន្តតាយបិ “សន្តា”តិ មនសិករោតិ។ យតោ យតោ ហិ អារុប្បសមាបត្តិំ សន្តតោ មនសិករោតិ, តតោ តតោ រូបាវចរជ្ឈានំ អរូបសន្តំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ តេនេវាហ – “**តស្ស ឧបរិមំ…បេ…. សណ្ឋហតី**”តិ។ **ឧក្កណ្ឋា ច បដិឃសញ្ញា**តិ បដិឃសញ្ញាសង្ខាតាសុ បញ្ចវិញ្ញាណសញ្ញាសុ អនភិរតិ សណ្ឋហតិ។ “**សោ សព្ពសោ**”តិអាទិនា ឯកទេសេន អារុប្បសមាបត្តិំ ទស្សេតិ។ **អភិញ្ញាភិនីហារោ រូបសញ្ញា**តិ រូបាវចរសញ្ញា នាមេតា យាវទេវ អភិញ្ញត្ថាភិនីហារមត្តំ, ន បន អរូបាវចរសមាបត្តិយោ វិយ សន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **វោការោ នានត្តសញ្ញា**តិ នានត្តសញ្ញា នាមេតា នានារម្មណេសុ វោការោ, តត្ថ ចិត្តស្ស អាកុលប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ **សមតិក្កមតី**តិ ឯវំ តត្ថ អាទីនវទស្សី ហុត្វា តា សមតិក្កមតិ។ **បដិឃសញ្ញា ចស្ស អត្ថង្គំ គច្ឆតី**តិ អស្ស អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិំ អធិគច្ឆន្តស្ស យោគិនោ ទសបិ បដិឃសញ្ញា វិគច្ឆន្តិ។ ឥមិនា បឋមារុប្បសមាបត្តិមាហ។

ឯវំ សមាហិតស្សាតិ ឯវំ ឥមិនា វុត្តនយេន រូបាវចរជ្ឈានេ ចិត្តេកគ្គតាយបិ សមតិក្កមេន សមាហិតស្ស។ **សមាហិតស្សា**តិ អារុប្បសមាធិនា សន្តវុត្តិនា សមាហិតស្ស។ **ឱភាសោ**តិ យោ បុរេ រូបាវចរជ្ឈានោភាសោ។ **អន្តរធាយតី**តិ សោ រូបាវចរជ្ឈានោភាសោ អរូបាវចរជ្ឈានសមាបជ្ជនកាលេ វិគច្ឆតិ។ **ទស្សនញ្ចា**តិ

រូបាវចរជ្ឈានចក្ខុនា ទស្សនញ្ច អន្តរធាយតិ។ **សោ សមាធី**តិ សោ យថាវុត្តោ រូបារូបសមាធិ។ **ឆឡង្គសមន្នាគតោ**តិ ឧបការកបរិក្ខារសភាវភូតេហិ ឆហិ អង្គេហិ សមន្នាគតោ។ **បច្ចវេក្ខិតព្ពោ**តិ បតិ អវេក្ខិតព្ពោ, បុនប្បុនំ ចិន្តេតព្ពោតិ អត្ថោ។ បច្ចវេក្ខណាការំ សហ វិសយេន ទស្សេតុំ **"អនភិជ្ឈា សហគត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សព្ពលោកេ**តិ សព្ពស្មឹ បិយរូបេ សាតរូបេ សត្តលោកេ សង្ខារលោកេ ច។ តេន កាមច្ឆន្ទស្ស បហានមាហ។ តថា **"អព្យាបន្ន"**ន្តិអាទិនា ព្យាបាទកោសជ្ជសារម្ភសាឋេយ្យវិក្ខេបសម្មោសានំ បហានំ។ បុន តានិ ឆ អង្គានិ សមថវិបស្សនាវសេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"យញ្ច អនភិជ្ឈាសហគត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

៥៤. ឯត្តាវតា "បញ្ញាវិមុត្តី"តិ វុត្តស្ស អរហត្តផលស្ស សមាធិមុខេន បុព្ពភាគបដិបទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អរហត្តផលសមាធឹ ទស្សេតុំ **"សោ សមាធី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សោ សមាធី**តិ យោ សោ សម្មាសមាធិ។ បុព្ពេ វុត្តស្ស អរិយមគ្គសមាធិស្ស ផលភូតោ សមាធិ **បញ្ចវិធេន វេទិតព្ពោ** ឥទានិ វុច្ចមានេហិ បញ្ចហិ បច្ចវេក្ខណញាណេហិ អត្តនោ បច្ចវេក្ខិតព្ពាការសង្ខាតេន បញ្ចវិធេន វេទិតព្ពោ។ **"អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្ន សុខោ"**តិអាទីសុ អរហត្តផលសមាធិ អប្បិតប្បិតក្ខណេ សុខត្តា **បច្ចុប្បន្នសុខោ**។ បុរិមោ បុរិមោ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស សមាធិសុខស្ស បច្ចយត្តា **អាយតឹ សុខវិបាកោ**។ កិលេសេហិ អារកត្តា **អរិយោ**។ កាមាមិសវដ្ដាមិស លោកាមិសានំ អភាវា **និរាមិសោ**។ ពុទ្ធាទីហិ មហាបុរិសេហិ សេវិតត្តា **អកាបុរិសសេវិតោ**។ អង្គសន្តតាយ សព្ព កិលេសទរថសន្តតាយ ច **សន្តោ**។ អតិត្តិករដ្ឋេន **បណីតោ**។ កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិយា លទ្ធត្តា, កិលេស បដិប្បស្សទ្ធិភាវេន វា លទ្ធត្តា **បដិប្បស្សទ្ធិលទ្ធោ**។ បស្សទ្ធំ បស្សទ្ធីតិ ហិ ឥទំ អត្ថតោ ឯកំ។ បដិប្បស្សទ្ធិ កិលេសេន វា អរហតា លទ្ធត្តាបិ **បដិប្បស្សទ្ធិលទ្ធោ** ។ ឯកោទិភាវេន អធិគតត្តា, ឯកោទិភាវមេវ វា អធិគតត្តា **ឯកោទិភាវាធិគតោ**។ អប្បគុណសាសវសមាធិ វិយ សសង្ខារេន សប្បយោគេន បច្ចនីកធម្មេ និគ្គយ្ហ កិលេសេ វារេត្វា អនធិគតត្តា **នសសង្ខារនិគ្គយ្ហវារិតគតោ**តិ។

យតោ យតោ ភាគតោ តញ្ច សមាធឹ សមាបជ្ជន្តោ, ततो វា វុដ្ឋហន្តោ សតិវេបុល្លប្បត្តោ សតោវ សមាបជ្ជតិ សតោវ វុដ្ឋហតិ, យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេន វា សតោ សមាបជ្ជតិ សតោ វុដ្ឋហតិ។ តស្មា យទេត្ថ "អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវ អាយតិញ្ច សុខវិបាកោ"តិ ឯវំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បច្ចត្តមេវ អបរប្បច្ចយញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, អយមេកោ អាការោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ឯវមេតេសំ បញ្ចន្នំ បច្ចវេក្ខិតព្ពាការានំ វសេន សមាធិ បញ្ចវិធេន វេទិតព្ពោ។

បុន **"យោ ច សមាធី"**តិអាទិនា អរហត្តផលេ សមថវិបស្សនាវិភាគំ ទស្សេតិ។ តត្ថ សមាធិសុខស្ស "សុខ"ន្តិ អធិប្បេតត្តា **"យោ ច សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ, យោ ច សមាធិ អាយតឹ សុខវិបាកោ, អយំ សមថោ"**តិ វុត្តំ។ អរិយនិរាមិសាទិភាវោ បន បញ្ញានុភាវេន និប្ផជ្ជតីតិ អាហ – **"យោ ច សមាធិ អរិយោ…បេ. … អយំ វិបស្សនា"**តិ។

ឯវំ អរហត្តផលសមាធឹ វិភាគេន ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស បុព្ពភាគបដិបទំ សមាធិវិភាគេន ទស្សេតុំ **"សោ សមាធី"**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **សោ សមាធី**តិ យោ សោ អរហត្តផលសមាធិស្ស បុព្ពភាគបដិបទាយំ វុត្តោ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ, សោ សមាធិ។ **បញ្ចវិធេនា**តិ វក្ខមានេន បញ្ចប្បការេន វេទិតព្ពោ។ **"បីតិផរណតា"**តិអាទីសុ បីតឹ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **បីតិផរណតា** នាម។ សុខំ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ តីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **សុខផរណតា** នាម។ បរេសំ ចេតោ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ចេតោបរិយបញ្ញា **ចេតោផរណតា** នាម។ អាលោកផរណេ ឧប្បជ្ជតីតិ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញា **អាលោកផរណតា** នាម។ បច្ចវេក្ខណញាណំ **បច្ចវេក្ខណានិមិត្តំ** នាម។ វុត្តម្បិ ចេតំ "ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា បីតិផរណតា, តីសុ ឈានេសុ បញ្ញា សុខផរណតា, បរចិត្តេ ញាណំ ចេតោផរណតា, ទិព្ពចក្ខុ អាលោកផរណតា, តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋិតស្ស បច្ចវេក្ខណញាណំ បច្ចវេក្ខណនិមិត្ត"ន្តិ (វិភ. ៨០៤)។

ឥធ សមថវិបស្សនាវិភាគំ ទស្សេតុំ **"យោ ច បីតិផរណោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច បញ្ញាសីសេន ទេសនា កតាតិ បញ្ញាវសេន សំវណ្ណនា កតា។ បញ្ញា បីតិផរណតាតិអាទីសុ សមាធិសហគតា ឯវាតិ តត្ថ សមាធិវសេន សមថោ ឧទ្ធដោ។ តស្មា បីតិសុខចេតោផរណតា វិសេសតោ សមាធិវិប្ផារវសេន ឥជ្ឈន្តីតិ តា **"សមថោ"**តិ វុត្តា។ ឥតរានិ ញាណវិប្ផារវសេនាតិ តានិ **"វិបស្សនា"**តិ វុត្តានិ។

៥៥. ឥទានិ តំ សមាធឹ អារម្មណវសេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"ទស កសិណាយតនានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កសិណជ្ឈានសង្ខាតានិ កសិណានិ ច តានិ យោគិនោ សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ, ម នាយតនធម្មាយតនភាវតោ ច អាយតនានិ ចាតិ **កសិណាយតនានិ។ បឋវីកសិណ**ន្តិ កតបរិកម្មំ បឋវី

មណ្ឌលម្បិ, តត្ថ បវត្តំ ឧគ្គហបដិភាគនិមិត្តម្បិ, តស្មិំ និមិត្តេ ឧប្បន្នជ្ឈានម្បិ វុច្ចតិ។ តេសុ ឈានំ ឥធាធិប្បេតំ។ **អាកាសកសិណ**ន្តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តបឋមារុប្បជ្ឈានំ។ **វិញ្ញាណកសិណ**ន្តិ បឋមារុប្ប វិញ្ញាណារម្មណំ ទុតិយារុប្បជ្ឈានំ។ បថវីកសិណាទិកេ សុទ្ធសមថភាវនាវសេន បវត្តិតេ សន្ធាយ “**ឥមានិ អដ្ឋ កសិណានិ សមថោ**”តិ វុត្តំ។ សេសកសិណទ្វយំ វិបស្សនាធិដ្ឋានភាវេន បវត្តំ “**វិបស្សនា**”តិ វុត្តំ។

ឯវន្តិ ឥមិនា នយេន។ **សព្ពោ អរិយមគ្គោ**តិ សម្មាទិដ្ឋិអាទិភាវេន អភិន្នោបិ អរិយមគ្គោ សតិបដ្ឋានាទិបុព្ពភាគបដិបទាភេទេន អនេកភេទភិន្នោ និរវសេសោ អរិយមគ្គោ។ **យេន យេន អាការេនា**តិ អនភិជ្ឈាទីសុ, បច្ចុប្បន្នសុខតាទីសុ ច អាការេសុ យេន យេន អាការេន វុត្តោ។ **តេន តេនា**តិ តេសុ តេសុ អាការេសុ យេ យេ សមថវសេន, យេ ច យេ ច វិបស្សនាវសេន យោជេតុំ សម្ភវន្តិ, តេន តេន អាការេន សមថវិបស្សនាហិ អរិយមគ្គោ វិចិនិត្វា យោជេតព្ពោ។ **តេ**តិ សមថាធិដ្ឋានវិបស្សនាធម្មា។ **តីហិ ធម្មេហិ សង្គហិតា**តិ តីហិ អនុបស្សនាធម្មេហិ សង្គហិតា, គណនំ គតាតិ អត្ថោ។ កតមេហិ តីហីតិ? អាហ “**អនិច្ចតាយ ទុក្ខតាយ អនត្តតាយា**”តិ។ អនិច្ចតាយ សហចរណតោ វិបស្សនា “អនិច្ចតា”តិ វុត្តា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

សោ សមថវិបស្សនំ ភាវយមានោ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ ភាវយតីតិ សោ អរិយមគ្គាធិគមាយ យុត្តប្បយុត្តោ យោគី កាលេន សមថំ សមាបជ្ជនវសេន កាលេន វិបស្សនំ សម្មសនវសេន វឌ្ឍយមានោ អនិមិត្តវិមោក្ខមុខាទិសង្ខាតា តិស្សោ អនុបស្សនា ព្រូហេតិ។ **តយោ ខន្ធេ ភាវយតី**តិ តិស្សោ អនុបស្សនា ឧបរូបរិវិសេសំ បាបេន្តោ សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ បញ្ញាក្ខន្ធោតិ ឯតេ តយោ ខន្ធេ វឌ្ឍេតិ។ យស្មា បន តីហិ ខន្ធេហិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សង្គហិតោ, តស្មា “**តយោ ខន្ធេ ភាវយន្តោ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវយតី**”តិ វុត្តំ។

ឥទានិ យេសំ បុគ្គលានំ យត្ថ សិក្ខន្តានំ វិសេសតោ និយ្យានមុខានិ យេសញ្ច កិលេសានំ បដិបក្ខភូតានិ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ, តេហិ សទ្ធិំ តានិ ទស្សេតុំ “**រាគចរិតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនិមិត្តេន វិមោក្ខមុខេនា**តិ អនិច្ចានុបស្សនាយ។ សា ហិ និច្ចនិមិត្តាទិសមុគ្ឃាដនេន អនិមិត្តោ, រាគាទីនំ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមោក្ខោតិ លទ្ធនាមស្ស អរិយមគ្គស្ស មុខភាវតោ ទ្វារភាវតោ “អនិមិត្តវិមោក្ខមុខ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អធិចិត្តសិក្ខាយា**តិ សមាធិស្មិំ។ **សុខវេទនីយំ ផស្សំ អនុបគច្ឆន្តោ**តិ សុខវេទនាយ ហិតំ សុខវេទនាការណតោ ផស្សំ តណ្ហាយ អនុបគច្ឆន្តោ។ **សុខំ វេទនំ បរិជានន្តោ**តិ “អយំ សុខា វេទនា វិបរិណាមាទិនា ទុក្ខា”តិ បរិជានន្តោ, សវិសយំ រាគំ សមតិក្កន្តោ។ “**រាគមលំ បវាហេន្តោ**”តិអាទិនា តេហិ បរិយាយេហិ រាគស្សេវ បហានមាហ។ “**ទោសចរិតោ បុគ្គលោ**”តិអាទីសុបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បញ្ញាធិកស្ស សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណាទិឃនវិនិព្ភោគេន សង្ខារេសុ អត្តសុញ្ញតា បាកដា ហោតីតិ វិសេសតោ អនត្តានុបស្សនា បញ្ញាបធានាតិ អាហ – “**សុញ្ញតវិមោក្ខមុខំ បញ្ញាក្ខន្ធោ**”តិ។ តថា សង្ខារានំ សរសបភង្គតាយ ឥត្តរខណត្តា ឧប្បន្នានំ តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជនំ សម្មា សមាហិតស្សេវ បាកដំ ហោតីតិ វិសេសតោ អនិច្ចានុបស្សនា សមាធិប្បធានាតិ អាហ – “**អនិមិត្តវិមោក្ខមុខំ សមាធិក្ខន្ធោ**”តិ។ តថា សីលេសុ បរិបូរការិនោ ខន្តិពាហុលស្ស ឧប្បន្នំ ទុក្ខំ អរតិញ្ច អភិភុយ្យ វិហរតោ សង្ខារានំ ទុក្ខតា វិភូតា ហោតីតិ ទុក្ខានុបស្សនា សីលប្បធានាតិ អាហ – “**អប្បណិហិតវិមោក្ខមុខំ សីលក្ខន្ធោ**”តិ។ ឥតិ តីហិ វិមោក្ខមុខេហិ តិណ្ណំ ខន្ធានំ សង្គហិតត្តា វុត្តំ – “**សោ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ ភាវយន្តោ តយោ ខន្ធេ ភាវយតី**”តិ។ យស្មា ច តីហិ ច ខន្ធេហិ អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស សង្គហិតត្តា តយោ ខន្ធេ ភាវយន្តោ “**អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវយតី**”តិ វុត្តំ។ តស្មា តេហិ តស្ស សង្គហំ ទស្សេន្តោ “**យា ច សម្មាវាចា**”តិអាទិមាហ។

បុន តិណ្ណំ ខន្ធានំ សមថវិបស្សនាភាវំ ទស្សេតុំ “**សីលក្ខន្ធោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សីលក្ខន្ធស្ស ខន្តិបធានត្តា, សមាធិស្ស ពហូបការត្តា ច សមថបក្ខភជនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ភវង្គានី**តិ ឧបបត្តិភវស្ស អង្គានិ។ **ទ្វេ បទានី**តិ ទ្វេ បាទា។ យេភុយ្យេន ហិ បញ្ចទស ចរណធម្មា សីលសមាធិសង្គហិតាតិ។ **ភាវិតកាយោ**តិ អាភិសមាចារិកសីលស្ស បារិបូរិយា ភាវិតកាយោ។ អាទិព្រហ្មចរិយកសីលស្ស បារិបូរិយា **ភាវិតសីលោ**។ អថ វា **ភាវិតកាយោ**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរេន ភាវិតបញ្ចទ្វារកាយោ។ **ភាវិតសីលោ**តិ អវសិដ្ឋសីលវសេន ភាវិតសីលោ។ សម្មា កាយភាវនាយ សតិ អច្ចន្តំ កាយទុច្ចរិតប្បហានំ អនវជ្ជញ្ច ឧដ្ឋានំ សម្បជ្ជតិ។ តថា អនុត្តរេ សីលេ សិជ្ឈមានេ អនវសេសតោ មិច្ឆាវាចាយ មិច្ឆាជីវស្ស ច បហានំ សម្បជ្ជតិ។ ចិត្តបញ្ញាសុ ច ភាវិតាសុ សម្មាសតិសម្មាសមាធិសម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បា ភាវនាបារិបូរិំ គតា ឯវ ហោន្តិ តំសភាវត្តា តទុភយការណត្តា ចាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**កាយេ ភាវិយមានេ**”តិអាទិនា។

បញ្ចវិធំ អធិគមំ គច្ឆតីតិ អរិយមគ្គាធិគមមេវ អវត្ថាវិសេសវសេន បញ្ចធា វិភជិត្វា ទស្សេតិ។ អរិយមគ្គោ ហិ ខិប្បំ សកឹ ឯកចិត្តក្ខណេនេវ ចតូសុ សច្ចេសុ អត្តនា អធិគន្តព្ពំ អធិគច្ឆតីតិ ន តស្ស លោកិយសមាបត្តិយា វិយ វសិភាវនាកិច្ចំ អត្ថីតិ **ខិប្បាធិគមោ ច** ហោតិ។ បជហិតព្ពានំ អច្ចន្តវិមុត្តិវសេន បជហនតោ **វិមុត្តាធិគមោ ច**។ លោកិយេហិ មហន្តានំ សីលក្ខន្ធាទីនំ អធិគមនភាវតោ **មហាធិគមោ ច**។ តេសំយេវ វិបុលផលានំ អធិគមនតោ **វិបុលាធិគមោ ច**។ អត្តនា កត្តព្ពស្ស កស្សចិ អនវសេសតោ **អនវសេសាធិគមោ ច ហោតីតិ**។ កេ បនេតេ អធិគមា? កេចិ សមថានុភាវេន, កេចិ វិបស្សនានុភាវេនាតិ ឥមំ វិភាគំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ សមថេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។

៥៦. ឥតិ មហាថេរោ “តស្មា រក្ខិតចិត្តស្សា”តិ គាថាយ វសេន អរហត្តផលវិមុត្តិមុខេន វិចយហារសម្បាតំ និទ្ទិសន្តោ ទេសនាកុសលតាយ អនេកេហិ សុត្តប្បទេសេហិ តស្សា បុព្ពភាគបដិបទាយ ភាវនាវិសេសានំ ភាវនានិសំសានញ្ច វិភជនវសេន នានប្បការតោ វិចយហារំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ទសន្នំ តថាគតពលានម្បិ វសេន តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ យោ ទេសយតី”**តិអាទិមាហ។ **ឱវាទេន សាវកេ ន វិសំវាទយតីតិ** អត្តនោ អនុសិដ្ឋិយា ធម្មស្ស សវនតោ “សាវកា”តិ លទ្ធនាមេ វេនេយ្យេ ន វិប្បលម្ភេតិ ន វញ្ចេតិ, វិសំវាទនហេតូនំ បាបធម្មានំ អរិយមគ្គេន ពោធិមូលេ ឯវ សុប្បហីនត្តា។ **តិវិធន្តិ** តិប្បការំ, តីហិ អាការេហីតិ អត្ថោ។ **ឥទំ ករោថាតិ** ឥមំ សរណគមនំ សីលាទិញ្ច ឧបសម្បជ្ជ វិហរថ។ **ឥមិនា ឧបាយេន ករោថាតិ** អនេនបិ វិធិនា សរណានិ សោធេន្តា សីលាទីនិ បរិបូរេន្តា សម្បាទេថ។ **ឥទំ វោ កុរុមានានន្តិ** ឥទំ សរណគមនំ សីលាទិញ្ច តុម្ហាកំ អនុតិដ្ឋន្តានំ ទិដ្ឋធម្មសម្បរាយនិព្ពានានំ វសេន ហិតាយ សុខាយ ច ភវិស្សតិ, តានិ សម្បាទេថាតិ អត្ថោ។

ឯវំ ឱវទនាការំ ទស្សេត្វា យំ វុត្តំ – “ឱវាទេន សាវកេ ន វិសំវាទយតី”តិ, តំ តថាគតពលេហិ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“សោ តថា ឱវទិតោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តថាតិ** តេន បការេន “ឥទំ ករោថ, ឥមិនា ឧបាយេន ករោថា”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។ **ឱវទិតោតិ** ធម្មទេសនាយ សាសិតោ។ **អនុសិដ្ឋោតិ** តស្សេវ វេវចនំ។ **តថា ករោន្តោតិ** យថានុសិដ្ឋំ តថា ករោន្តោ។ **តំ ភូមិន្តិ** យស្សា ភូមិយា អធិគមត្ថាយ ឱវទិតោ, តំ ទស្សនភូមិញ្ច ភាវនាភូមិញ្ច។ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ** ឯតំ ការណំ ន វិជ្ជតិ។ ការណញ្ហិ តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ “ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ ទុតិយវារេ **ភូមិន្តិ** សីលក្ខន្ធេន បត្តព្ពំ សម្បត្តិភវសង្ខាតំ ភូមឹ។

ឥទានិ យស្មា ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជានិបិ អវិបរីតសភាវតាយ បឋមផលញាណស្ស វិសយវិសេសោ ហោតិ, តស្មា តានិបិ តស្ស វិសយភាវេន ទស្សេតុំ **“សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ សតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ សតោតិ** អហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, មយា សព្ពេ ធម្មា អភិសម្ពុទ្ធាតិ បដិជាននេន សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ សតោ។ **ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ** “ឥមេ នាម តយា ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ កោចិ សហធម្មេន សហេតុនា សការណេន វចនេន, **សុនក្ខត្តោ** (ទី. និ. ៣.១ អាទយោ; ម. និ. ១.១៤៦ អាទយោ) វិយ វិប្បលបន្តោ បន អប្បមាណំ។ តស្មា សហធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ ឯតំ ការណំ ន វិជ្ជតិ។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ **យស្ស តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោតិ** រាគាទីសុ យស្ស យស្ស បហានត្ថាយ អសុភភាវនាទិធម្មោ កថិតោ។ **តក្ករស្សាតិ** តថា បដិបន្នស្ស។ **វិសេសាធិគមន្តិ** អភិញ្ញាបដិសម្ភិទាទិវិសេសាធិគមំ។

អន្តរាយិកាតិ អន្តរាយករណំ អន្តរាយោ, សោ សីលំ ឯតេសន្តិ អន្តរាយិកា។ អន្តរាយេ និយុត្តា, អន្តរាយំ វា ផលំ អរហន្តិ, អន្តរាយប្បយោជនាតិ វា អន្តរាយិកា។ តេ បន កម្មកិលេសាទិភេទេន បញ្ចវិធា។ **អនិយ្យានិកាតិ** អរិយមគ្គវជ្ជា សព្ពេ ធម្មា។

ទិដ្ឋិសម្បន្នោតិ មគ្គទិដ្ឋិយា សម្បន្នោ សោតាបន្នោ អរិយសាវកោ។ **សុហតន្តិ** អតិវធិតំ។ ឥទម្បិ ឯកទេសកថនមេវ។ មតកបេតាទិទានម្បិ សោ ន ករោតិ ឯវ។ **បុថុជ្ជនោតិ** បុថូនំ កិលេសាភិសង្ខារាទីនំ ជននាទីហិ ការណេហិ បុថុជ្ជនោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
> បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៥១; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០);

“មាតរ”ន្តិអាទីសុ ជនិកា **មាតា**។ ជនកោ ច **បិតា**។ មនុស្សភូតោ ខីណាសវោ **អរហាតិ** អធិប្បេតោ។ កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញេ ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ? ឯតម្បិ អដ្ឋានំ។ សចេបិ ភវន្តរគតំ អរិយសាវកំ អត្តនោ អរិយសាវកភាវំ អជានន្តម្បិ កោចិ ឯវំ វទេយ្យ “ឥទំ កុន្ថកិបិល្លិកំ ជីវិតា វោរោបេត្វា សកលចក្កវាឡគព្ភេ ចក្កវត្តិរជ្ជំ បដិបជ្ជាហី”តិ, នេវ សោ នំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ។ អថាបិ ឯវំ វទេយ្យុំ – “សចេ ឥមំ ន ឃាតេស្សសិ, សីសំ

តេ ឆិន្ទិស្សាមា”តិ, សីសមេវស្ស ឆិន្ទេយ្យុំ, នេវ សោ តំ ឃាតេយ្យ។ បុថុជ្ជនភាវស្ស បន មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ អរិយភាវស្ស ច ពលទីបនត្ថំ ឯវំ វុត្តំ។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ – សាវជ្ជោ វត បុថុជ្ជនភាវោ។ យត្រ ហិ នាម មាតុឃាតាទីនិបិ អានន្តរិយានិ ករិស្សតិ, មហាពលោវ ច អរិយភាវោ, យោ ឯតានិ កម្មានិ ន ករោតីតិ។

សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យាតិ សមានសំវាសកំ សមានសីមាយំ ឋិតំ បញ្ចហិ ការណេហិ សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យ។ វុត្តញ្ហេតំ – “បញ្ចហុបាលិ, អាការេហិ សង្ឃោ ភិជ្ជតិ កម្មេន ឧទ្ទេសេន វោហរន្តោ អនុស្សាវនេន សលាកគ្គាហេនា”តិ (បរិ. ៤៥៨)។

តត្ថ **កម្មេនា**តិ អបលោកនាទីសុ ចតូសុ កម្មេសុ អញ្ញតរកម្មេន។ **ឧទ្ទេសេនា**តិ បញ្ចសុ បាតិមោក្ខុទ្ទេសេសុ អញ្ញតរេន ឧទ្ទេសេន។ **វោហរន្តោ**តិ កថយន្តោ, តាហិ តាហិ ឧបបត្តីហិ “អធម្មំ ធម្មោ”តិអាទីនិ អដ្ឋារសភេទករវត្ថូនិ ទីបយន្តោ។ **អនុស្សាវនេនា**តិ “ននុ តុម្ហេ ជានាថ មយ្ហំ ឧច្ចាកុលា បព្ពជិតភាវំ ពហុស្សុតភាវញ្ច, មាទិសោ នាម ឧទ្ធម្មំ ឧព្ពិនយំ សត្ថុសាសនំ គាហេយ្យាតិ កឹ តុម្ហាកំ ចិត្តម្បិ ឧប្បាទេតុំ យុត្តំ, កិមហំ អបាយតោ ន ភាយាមី”តិអាទិនា នយេន កណ្ណមូលេ វចីភេទំ កត្វា អនុស្សាវនេន។ **សលាកគ្គាហេនា**តិ ឯវំ អនុស្សាវេត្វា តេសំ ចិត្តំ ឧបត្ថម្ភេត្វា អនិវត្តិធម្មំ កត្វា “គណ្ហថ ឥមំ សលាក”ន្តិ សលាកគ្គាហេន។

ឯត្ថ ច កម្មមេវ ឧទ្ទេសោ វា បមាណំ, វោហារានុស្សាវនសលាកគ្គាហាបនំ បន បុព្ពភាគោ ។ អដ្ឋារសវត្ថុទីបនវសេន ហិ វោហរន្តេន តត្ថ រុចិជននត្ថំ អនុស្សាវេត្វា សលាកាយ គាហិតាយបិ អភិន្នោ ឯវ ហោតិ សង្ឃោ។ យទា បន ឯវំ ចត្តារោ វា អតិរេកា វា សលាកំ គាហេត្វា អាវេណិកំ កម្មំ វា ឧទ្ទេសំ វា ករោន្តិ, តទា សង្ឃោ ភិន្នោ នាម ហោតិ។ ឯវំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យ សង្ឃរាជី វា ជនេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ។

ទុដ្ឋចិត្តោតិ វធកចិត្តេន បទុដ្ឋចិត្តោ។ **លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យា**តិ ជីវមានកសរីរេ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ បិវនមត្តម្បិ លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ។ ឯត្តាវតា ហិ មាតុឃាតាទីនិ បញ្ចានន្តរិយកម្មានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ។ យានិ បុថុជ្ជនោ ករោតិ, ន អរិយសាវកោ។ **ទុដ្ឋចិត្តោ**តិ វិនាសចិត្តេន បទុដ្ឋចិត្តោ។ **ថូបន្តិ** ចេតិយំ។ **ភិន្ទេយ្យា**តិ នាសេយ្យ។

អញ្ញំ សត្ថារន្តិ “អយំ មេ សត្ថា សត្ថុ កិច្ចំ កាតុំ សមត្ថោ”តិ ភវន្តរេបិ អញ្ញំ តិត្ថករំ។ **អបទិសេយ្យា**តិ “អយំ មេ សត្ថា”តិ ឯវំ គណ្ហេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ **ឥតោ ពហិទ្ធា អញ្ញំ ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសេយ្យា**តិ សាសនតោ ពហិទ្ធា អញ្ញំ ពាហិរកំ សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា “អយំ ទក្ខិណារហោ, ឥមស្មឹ កតា ការា មហប្ផលា ភវិស្សន្តី”តិ អធិប្បាយេន តស្មឹ បដិបជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ **កុតូហលមង្គលេន សុទ្ធឹ បច្ចេយ្យា**តិ “ឥមិនា ឥទំ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ បវត្តត្តា កុតូហលសង្ខាតេន ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលេន អត្តនោ សុទ្ធឹ វោទានំ សទ្ទហេយ្យ។

៥៧. ឥត្ថី រាជា ចក្កវត្តី សិយាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ យស្មា ឥត្ថិយា កោសោហិតវត្ថគុយ្ហាទីនំ អភាវេន លក្ខណានិ ន បរិបូរន្តិ, ឥត្ថិរតនាភាវេន ច សត្តរតនសមង្គិតា ន សម្បជ្ជតិ។ សព្ពមនុស្សានម្បិ ច ន អធិកោ អត្តភាវោ ហោតិ, តស្មា “ឥត្ថី…បេ…. វិជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ យស្មា សក្កត្តាទីនិ តីណិ ឋានានិ ឧត្តមានិ, ឥត្ថិលិង្គញ្ច ហីនំ, តស្មា តស្សា សក្កត្តាទីនិបិ បដិសិទ្ធានីតិ។ ននុ ច យថា ឥត្ថិលិង្គំ, ឯវំ បុរិសលិង្គម្បិ ព្រហ្មលោកេ នត្ថិ, តស្មា បុរិសោ មហាព្រហ្មា សិយាតិ ន វត្តព្ពន្តិ? នោ ន វត្តព្ពំ។ កស្មា? ឥធ បុរិសស្ស តត្ថ និព្ពត្តនតោ។ ឥត្ថិយោ ហិ ឥធ ឈានំ ភាវេត្វា កាលំ កត្វា ព្រហ្មបារិសជ្ជានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជន្តិ, ន មហាព្រហ្មានំ។ បុរិសោ បន កត្ថចិ ន ឧប្បជ្ជតីតិ ន វត្តព្ពោ។ សមានេបិ តត្ថ ឧភយលិង្គាភាវេ បុរិសសណ្ឋានាវ តត្ថ ព្រហ្មានោ, ន ឥត្ថិសណ្ឋានា, តស្មា សុវុត្តមេតំ។ **ឥត្ថី តថាគតោ**តិ ឯត្ថ តិដ្ឋតុ តាវ សព្ពញ្ញុគុណេ និព្ពត្តេត្វា លោកានំ តារណសមត្ថោ ពុទ្ធភាវោ, បណិធានមត្តម្បិ ឥត្ថិយា ន សម្បជ្ជតិ។

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា;
អដ្ឋធម្មសមោធានា, អភិនីហារោ សមិជ្ឈតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឥមានិ ហិ បណិធានសម្បត្តិការណានិ។ ឥតិ បណិធានមត្តម្បិ សម្បាទេតុំ អសមត្ថាយ ឥត្ថិយា កុតោ ពុទ្ធភាវោតិ “**ឥត្ថី តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ សិយាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី**”តិ វុត្តំ។ សព្ពាការបរិបូរោ បុញ្ញុស្សយោ សព្ពាការបរិបូរមេវ អត្តភាវំ និព្ពត្តេតីតិ បុរិសោវ អរហំ ហោតិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។

ឯកិស្សា លោកធាតុយាតិ ទសសហស្សិលោកធាតុយា, យា **ជាតិខេត្ត**ន្តិ វុច្ចតិ។ សា ហិ តថាគតស្ស គព្ភោក្កន្តិកាលាទីសុ កម្បតិ។ **អាណាខេត្តំ** បន កោដិសតសហស្សចក្កវាឡំ។ យា ឯកតោ សំវដ្ដតិ ច វិវដ្ដតិ ច, យត្ថ ច **អាដានាដិយបរិត្តា**ទីនំ (ទី. និ. ៣.២៧៧ អាទយោ) អាណា បវត្តតិ។ **វិសយខេត្តស្ស** បរិមាណំ នត្ថិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ “យាវតកំ ញាណំ តាវតកំ នេយ្យំ, យាវតកំ នេយ្យំ តាវតកំ ញាណំ, នេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ នេយ្យ”ន្តិ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ អវិសយោ នាម នត្ថិ។ ឥតិ ឥមេសុ តីសុ ខេត្តេសុ តិស្សោ សង្គីតិយោ អារុឡ្ហេ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ “ឋបេត្វា ឥមំ ចក្កវាឡំ អញ្ញស្មិំ ចក្កវាឡេ ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ សុត្តំ នត្ថិ, ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថិ។

អបុព្ពំ អចរិមន្តិ អបុរេ អបច្ឆា ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, បុរេ វា បច្ឆា វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ គព្ភោក្កន្តិតោ បុព្ពេ បុរេតិ វេទិតព្ពំ។ តតោ បដ្ឋាយ ហិ ទសសហស្សិចក្កវាឡកម្បនេន ខេត្តបរិគ្គហោ កតោ នាម ហោតិ, អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ នត្ថិ។ ធាតុបរិនិព្ពានតោ បរំ បន បច្ឆា, តតោ ហេដ្ឋាបិ អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ នត្ថិ, ឧទ្ធំ ន វារិតា។

កស្មា បន អបុព្ពំ អចរិមំ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ? អនច្ឆរិយត្តា។ អច្ឆរិយមនុស្សា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ។ យថាហ – “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ អច្ឆរិយមនុស្សោ”តិអាទិ (អ. និ. ១.១៧១)។ យទិ ច អនេកេ ពុទ្ធា ឯកតោ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, អនច្ឆរិយា ភវេយ្យុំ។ ទេសនាយ ច វិសេសាភាវតោ។ យញ្ហិ សតិបដ្ឋានាទិភេទំ ធម្មំ ឯកោ ទេសេតិ, អញ្ញេនបិ សោ ឯវ ទេសេតព្ពោ សិយា, វិវាទភាវតោ ច។ ពហូសុ ហិ ពុទ្ធេសុ ឯកតោ ឧប្បន្នេសុ ពហូនំ អាចរិយានំ អន្តេវាសិកា វិយ “អម្ហាកំ ពុទ្ធោ បាសាទិកោ”តិអាទិនា តេសំ សាវកា វិវទេយ្យុំ។ កឹ វា ឯតេន ការណគវេសនេន, ធម្មតាវេសា យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ តថាគតា ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ (មិ. ប. ៥.១.១)។

យថា និម្ពពីជកោសាតកិពីជាទីនិ មធុរំ ផលំ ន និព្ពត្តេន្តិ, អសាតំ អមធុរមេវ ផលំ និព្ពត្តេន្តិ, ឯវំ កាយទុច្ចរិតាទីនិ មធុរវិបាកំ ន និព្ពត្តេន្តិ អមធុរមេវ និព្ពត្តេន្តិ។ យថា ច ឧច្ឆុពីជសាលិពីជាទីនិ មធុរំ សាទុរសមេវ ផលំ និព្ពត្តេន្តិ ន អសាតំ កដុកំ។ ឯវំ កាយសុចរិតាទីនិ មធុរមេវ វិបាកំ និព្ពត្តេន្តិ ន អមធុរំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“យាទិសំ វបតេ ពីជំ, តាទិសំ ហរតេ ផលំ;
កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបក”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៥៦; នេត្តិ. ១២២);

តស្មា “**តិណ្ណំ ទុច្ចរិតាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អញ្ញតរោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វាតិ យោ កោចិ បព្ពជ្ជាមត្តេន សមណោ វា ជាតិមត្តេន ព្រាហ្មណោ វា។ បាបិច្ឆោ សម្ភាវនាធិប្បាយេន វិម្ហាបនតោ **កុហកោ**។ បច្ចយសន្និស្សិតាយ បយុត្តវាចាយ វសេន **លបកោ**។ បច្ចយនិព្ពត្តកនិមិត្តាវចរតោ **នេមិត្តកោ**។ **កុហនលបននេមិត្តកត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា**តិ កុហនាទិភាវមេវ បុរក្ខត្វា សន្តិន្ទ្រិយោ សន្តមានសោ វិយ ចរន្តោ។ **បញ្ច នីវរណេ**តិ កាមច្ឆន្ទាទិកេ បញ្ច នីវរណេ។ **អប្បហាយ** អសមុច្ឆិន្ទិត្វា, **ចេតសោ ឧបក្កិលេសេ**តិ នីវរណេ។ នីវរណា ហិ ចិត្តំ ឧបក្កិលេសេន្តិ កិលិដ្ឋំ ករោន្តិ វិពាធេន្តិ ឧបតាបេន្តិ ច។ តស្មា “ចេតសោ ឧបក្កិលេសា”តិ វុច្ចន្តិ។ **បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណេ**តិ នីវរណេ។ នីវរណា ហិ ឧប្បជ្ជមានា អនុប្បន្នាយ បញ្ញាយ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេន្តិ។ តស្មា “បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អនុបដ្ឋិតស្សតី**តិ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ ន ឧបដ្ឋិតស្សតិ។ **អភាវយិត្វា**តិ អវឌ្ឍយិត្វា។ **អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិ**ន្តិ អរហត្តបទដ្ឋានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។

បច្ឆិមវារេ **អញ្ញតរោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា**តិ សព្ពញ្ញុពោធិសត្តំ សន្ធាយ វទតិ។ តត្ថ **សព្ពទោសាបគតោ**តិ សព្ពេហិ បារមិតាបដិបក្ខភូតេហិ ទោសេហិ អបគតោ។ ឯតេន បរិបូរិតបារមិភាវំ ទស្សេតិ។ សតិបដ្ឋានានិ វិបស្សនា, ពោជ្ឈង្គា មគ្គោ, អនុត្តរា សម្មាសម្ពោធិ អរហត្តំ។ សតិបដ្ឋានានិ វា វិបស្សនា, ពោជ្ឈង្គា មិស្សកា, សម្មាសម្ពោធិ អរហត្តមេវ។ សេសំ អនន្តរវារេ វុត្តបដិបក្ខតោ វេទិតព្ពំ។ **យំ ឯត្ថ ញាណ**ន្តិ យំ ឯតស្មិំ យថាវុត្តេ ឋានេ ច ឋានំ, អដ្ឋានេ ច អដ្ឋានន្តិ បវត្តំ ញាណំ។ **ហេតុសោ**តិ តស្ស ឋានស្ស អដ្ឋានស្ស ច ហេតុតោ។ **ឋានសោ**តិ តង្ខណេ ឯវ អាវជ្ជនសមនន្តរំ។ **អនោធិសោ**តិ ឱធិអភាវេន, កិញ្ចិ អនវសេសេត្វាតិ អត្ថោ។

ឥតិ ឋានាដ្ឋានគតាតិអាទីសុ ឯវំ ឋានាដ្ឋានភាវំ គតា។ **សព្ពេ**តិ ខយវយវិរជ្ជននិរុជ្ឈនសភាវា សង្ខតធម្មា, តេ ឯវ ច សត្តបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតា **កេចិ សគ្គូបគា** យេ ធម្មចារិនោ, **កេចិ អបាយូបគា** យេ

អធម្មចារិនោ, **កេចិ និព្ពានូបគា** យេ កម្មក្ខយករំ អរិយមគ្គំ បដិបន្នា។

៥៨. ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តី**”តិ គាថាទ្វយមាហ។ តស្ស អត្ថំ “**សព្ពេ សត្តាតិ អរិយា ច អនរិយា ចា**”តិអាទិនា សយមេវ និទ្ទិសតិ។ តត្ថ **ជីវិតបរិយន្តោ មរណបរិយន្តោ**តិ ជីវិតស្ស បរិយន្តោ នាម មរណសង្ខាតោ អន្តោ។ **យថាកម្មំ គមិស្សន្តី**តិ ឯត្ថ យទេតំ សត្តានំ យថាកម្មំ គមនំ, អយំ កម្មស្សកតាតិ អត្ថោ ។ **កម្មានំ ផលទស្សាវិតា ច អវិប្បវាសោ ចា**តិ “បុញ្ញបាបផលូបគា”តិ ឥមិនា វចនេន កម្មានំ ផលស្ស បច្ចក្ខការិតា, កតូបចិតានំ កម្មានំ អត្តនោ ផលស្ស អប្បទានាភាវោ ច ទស្សិតោតិ អត្ថោ។

កម្មមេវ កម្មន្តំ, បាបំ កម្មន្តំ ឯតេសន្តិ **បាបកម្មន្តា**, តស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អបុញ្ញសង្ខារា**”តិ វុត្តំ។ អបុញ្ញោ សង្ខារោ ឯតេសន្តិ **អបុញ្ញសង្ខារា**។ **បាបកម្មន្តា**តិ វា និស្សក្កវចនំ, បាបកម្មន្តហេតូតិ អត្ថោ។ តថា **បុញ្ញសង្ខារា**តិអាទីសុបិ។ បុន “**និរយំ បាបកម្មន្តា**”តិអាទិនា អន្តទ្វយេន សទ្ធឹ មជ្ឈិមបដិបទំ ទស្សេតិ។ តថា “**អយំ សំកិលេសោ**”តិអាទិនា វដ្ដវិវដ្ដវសេន អាទីនវស្សាទនិស្សរណវសេន ហេតុផលវសេន ច គាថាយំ តយោ អត្ថវិកប្បា ទស្សិតា។ បុន “**និរយំ បាបកម្មន្តាតិ អយំ សំកិលេសោ**”តិអាទិនា វោទានវសេន គាថាយ អត្ថំ ទស្សេតិ។

៥៩. **តេន តេនា**តិ តេន តេន អជ្ឈោសិតវត្ថុនា រូបភវអរូបភវាទិនា។ **ឆត្តីសា**តិ កាមតណ្ហា តាវ រូបាទិវិសយភេទេន ឆ, តថា ភវតណ្ហា វិភវតណ្ហា ចាតិ អដ្ឋារស។ តា ឯវ អជ្ឈត្តិកេសុ រូបាទីសុ អដ្ឋារស, ពាហិរេសុ រូបាទីសុ អដ្ឋារសាតិ ឯវំ ឆត្តីស។ **យេន យេនា**តិ “សុភំ សុខ”ន្តិអាទិនា។

វោទានំ តិវិធំ ខន្ធត្តយវសេនាតិ តំ ទស្សេតុំ “**តណ្ហាសំកិលេសោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ បុន “**សព្ពេ សត្តា មរិស្សន្តី**”តិអាទិ បដិបទាវិភាគេន គាថានមត្ថំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **តត្ថ តត្ថ គាមិនី**តិ តត្ថ តត្ថេវ និព្ពានេ គាមិនី, និព្ពានស្ស គមនសីលាតិ អត្ថោ។

បុន តត្ថតត្ថគាមិនីសព្ពត្ថគាមិនីនំ បដិបទានំ វិភាគំ ទស្សេតុំ “**តយោ រាសី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **យន្តិ** យំ និរយាទិ។ តំ តំ ឋានំ យថារហំ គមេតីតិ **សព្ពត្ថគាមិនី**។ បដិបទាសង្ខាតេ អបុញ្ញកម្មេ បុញ្ញកម្មេ ច កម្មក្ខយករណកម្មេ ច វិភាគសោ ភគវតោ បវត្តនញាណំ។ ឥទំ សព្ពត្ថគាមិនី បដិបទាញាណំ នាម តថាគតពលំ។ ឥមិនា ហិ ញាណេន ភគវា សព្ពម្បិ បដិបទំ យថាភូតំ បជានាតិ។

កថំ? សកលគាមវាសិកេសុបិ ឯកំ សូករំ វា មិគំ វា មារេន្តេសុ សព្ពេសំ ចេតនា បរស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណាវ ហោតិ, តំ បន កម្មំ តេសំ អាយូហនក្ខណេយេវ នានា ហោតិ។ តេសុ ហិ ឯកោ អាទរេន ករោតិ, ឯកោ “ត្វម្បិ ករោហី”តិ បរេហិ និប្បីឡិតោ ករោតិ , ឯកោ សមានច្ឆន្ទោ វិយ ហុត្វា អប្បដិពាហមានោ វិចរតិ។ តេសុ ឯកោ តេនេវ កម្មេន និរយេ និព្ពត្តតិ, ឯកោ តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯកោ បេត្តិវិសយេ, តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេ ឯវ “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯស បេត្តិវិសយេ”តិ ជានាតិ។ និរយេ និព្ពត្តនកម្បិ “ឯស អដ្ឋសុ មហានិរយេសុ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស សោឡសសុ ឧស្សទេសូ”តិ ជានាតិ។ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តនកម្បិ “ឯស អបាទកោ ភវិស្សតិ, ឯស ទ្វិបាទកោ, ឯស ចតុប្បាទកោ, ឯស ពហុប្បាទកោ”តិ ជានាតិ។ បេត្តិវិសយេ និព្ពត្តនកម្បិ “ឯស និជ្ឈាមតណ្ហិកោ ភវិស្សតិ, ឯស ខុប្បិបាសិកោ, ឯស បរទត្តូបជីវី”តិ ជានាតិ។

“តេសុ ច កម្មេសុ ឥទំ កម្មំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិស្សតិ, ឥទំ នាកឌ្ឍិស្សតិ ទុព្ពលំ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កមត្តំ ភវិស្សតី”តិ ជានាតិ។ តថា សកលគាមវាសិកេសុ ឯកតោ ទានំ ទទមានេសុ សព្ពេសម្បិ ចេតនា ទេយ្យធម្មារម្មណាវ ហោតិ, តំ បន កម្មំ តេសំ អាយូហនក្ខណេ ឯវ នានាំ ហោតិ។ តេសុ ហិ កេចិ ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ, កេចិ មនុស្សលោកេ, តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេ ឯវ “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ទេវលោកេ”តិ ជានាតិ។ តត្ថាបិ “ឯស បរនិម្មិតវសវត្តីសុ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ភុម្មទេវេសុ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ជេដ្ឋកទេវរាជា ហុត្វា, ឯស តស្ស ទុតិយំ តតិយំ វា ឋានន្តរំ ករោន្តោ បរិចារកោ ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតី”តិ ជានាតិ។

“តេសុ ច កម្មេសុ ឥទំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិតុំ សក្ខិស្សតិ, ឥទំ ន សក្ខិស្សតិ ទុព្ពលំ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កមត្តំ ភវិស្សតី”តិ ជានាតិ។ តថា “វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តេសុ ច ឯស ឥមិនា នីហារេន វិបស្សនាយ អារទ្ធត្តា អរហា ភវិស្សតិ, ឯស អនាគាមី, ឯស សកទាគាមី, ឯស សោតាបន្នោ, ឯកពីជី កោលំកោលោ សត្តក្ខត្តុបរមោ, ឯស មគ្គំ បត្តុំ ន សក្ខិស្សតិ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយមេវ ឋស្សតិ, ឯស បច្ចយបរិគ្គហេ, ឯស នាមរូបបរិគ្គហេ, អរូបបរិគ្គហេ ច ឋស្សតិ, ឯស មហាភូតមត្តមេវ វវត្ថបេស្សតិ, ឯស កិញ្ចិ សល្លក្ខេតុំ ន

សក្ខិស្សតី”តិ ជានាតិ។ “កសិណបរិកម្មំ ករោន្តេសុបិ ឯស បរិកម្មមត្តេ ឯវ ឋស្សតិ, ឯស និមិត្តំ ឧប្បាទេតុំ សក្ខិស្សតិ, ន អប្បនំ។ ឯស អប្បនម្បិ ឧប្បាទេស្សតិ, ឯស ឈានំ អធិគមិស្សតិ, ន ឧបរិវិសេសំ។ ឯស ឧបរិវិសេសម្បិ អធិគមិស្សតី”តិ ជានាតិ។

អនេកធាតូតិ អនេកា ចក្ខាទយោ បឋវាទយោ ច ធាតុយោ ឯតស្សាតិ អនេកធាតុ, ពហុធាតូតិ អត្ថោ។ **លោកោ**តិ ខន្ធាយតនាទិលោកោ។ **ចក្ខុធាតូ**តិអាទិ យាហិ ធាតូហិ “អនេកធាតូ”តិ លោកោ វុត្តោ, តាសំ សរូបតោ ទស្សនំ។ តត្ថ សភាវដ្ឋេន និស្សត្តដ្ឋេន ច ធាតុ។ ចក្ខុ ឯវ ធាតុ **ចក្ខុធាតុ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កាមធាតូ**តិ ឯត្ថ ទ្វេ កាមា កិលេសកាមោ ច វត្ថុកាមោ ច។ កិលេសកាមបក្ខេ កាមបដិសំយុត្តោ ធាតុ កាមធាតុ, កាមវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ វត្ថុកាមបក្ខេ បន កាមាវចរធម្មា កាមោ ឧត្តរបទលោបេន, កាមោ ច សោ ធាតុ ចាតិ កាមធាតុ។ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ ធាតុ **ព្យាបាទធាតុ**, ព្យាបាទវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ ព្យាបាទោវ ធាតុ ព្យាបាទធាតុ, ទសអាឃាតវត្ថុវិសយស្ស បដិឃស្សេតំ នាមំ។ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ ធាតុ **វិហឹសាធាតុ**, វិហឹសាវិតក្កោ។ វិហឹសា ឯវ វា ធាតុ វិហឹសាធាតុ, បរសត្តវិហេសនស្សេតំ នាមំ។ **នេក្ខម្មអព្យាបាទអវិហឹសាធាតុយោ** នេក្ខម្មវិតក្កាទយោ សព្ពកុសលធម្មា មេត្តាករុណា ចាតិ វេទិតព្ពំ។ **រូបធាតូ**តិ រូបភវោ, សព្ពេ វា រូបធម្មា។ **អរូបធាតូ**តិ អរូបភវោ, អរូបធម្មា វា។ **និរោធធាតូ**តិ និរោធតណ្ហា។ **សង្ខារធាតូ**តិ សព្ពេ សង្ខតធម្មា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

អញ្ញមញ្ញវិលក្ខណត្តា នានប្បការា ធាតុយោ ឯតស្មិន្តិ **នានាធាតុ**, លោកោ។ តេនេវាហ – “**អញ្ញា ចក្ខុធាតុ យាវ អញ្ញា និព្ពានធាតូ**”តិ, យថា ច ឥទំ ញាណំ ចក្ខុធាតុអាទិភេទេន ឧបាទិន្នកសង្ខារលោកស្ស វសេន អនេកធាតុនានាធាតុលោកំ បជានាតិ, ឯវំ អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សបិ វសេន តំ បជានាតិ។ បច្ចេកពុទ្ធា ហិ ទ្វេ ច អគ្គសាវកា ឧបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សេវ នានត្តំ ជានន្តិ, តម្បិ ឯកទេសេនេវ, ន និប្បទេសតោ។ អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្ស បន នានត្តំ ន ជានន្តិ។ ភគវា បន “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ ហោតិ, ឥមស្ស កាឡោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ, ឥមស្ស ផរុសោ, ឥមស្ស ពហលោ, ឥមស្ស តនុត្តចោ។ ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ នាម ហោតិ, ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស បុប្ផំ នីលំ ហោតិ បីតកំ លោហិតកំ ឱទាតំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ, ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ផលំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ ទីឃំ វដ្ដំ សុសណ្ឋានំ ទុស្សណ្ឋានំ មដ្ឋំ ផរុសំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ តិត្តំ មធុរំ កដុកំ អម្លិលំ កសាវំ ហោតិ, ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស កណ្ដកោ តិខិណោ ហោតិ, អតិខិណោ ឧជុកោ កុដិលោ កណ្ហោ នីលោ ឱទាតោ ហោតី”តិ ឯវំ អនុបាទិន្នសង្ខារលោកស្សាបិ វសេន អនេកធាតុនានាធាតុភាវំ ជានាតិ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ ឯវ ហិ ឯតំ ពលំ, ន អញ្ញេសំ។

៦០. យំ យទេវ ធាតុន្តិ យំ កិញ្ចិ ហីនាទិសភាវំ។ យស្មា អធិមុត្តិ នាម អជ្ឈាសយធាតុ, តស្មា អធិមុច្ចនំ អជ្ឈាសយស្ស ហីនាទិសភាវេន បវត្តនំ។ តំ បន តស្ស តំ តំ អធិដ្ឋហនំ អភិនិវិសនញ្ច ហោតីតិ អាហ – “**អធិមុច្ចន្តិ, តំ តទេវ អធិដ្ឋហន្តិ អភិនិវិសន្តី**”តិ។ អធិមុច្ចនស្ស វិសយំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**កេចិ រូបាធិមុត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **នានាធិមុត្តិកតាញាណ**ន្តិ ហីនាទិវសេន នានាធិមុត្តិកតាយ ញាណំ។

តេ យថាធិមុត្តា ច ភវន្តីតិ តេ ហីនាធិមុត្តិកា បណីតាធិមុត្តិកា សត្តា យថា យថា អធិមុត្តា ហោន្តិ។ **តំ តំ កម្មសមាទានំ សមាទិយន្តី**តិ អធិមុត្តិអនុរូបំ តំ តំ អត្តនា សមាទិយិតព្ពំ កត្តព្ពំ កម្មំ ករោន្តិ, តានិ កម្មសមាទានានិ សមុដ្ឋានវសេន វិភជន្តោ “**តេ ឆព្ពិធំ កម្ម**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ កេចិ លោភវសេន កម្មំ សមាទិយន្តីតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **តំ វិភជមាន**ន្តិ តំ សមុដ្ឋានវសេន ឆព្ពិធំ បុន បវត្តិនិវត្តិវសេន វិភជមានំ ទុវិធំ។

យំ លោភវសេន ទោសវសេន មោហវសេន ច កម្មំ ករោតីតិ ទសអកុសលកម្មបថកម្មំ សន្ធាយ វទតិ។ តញ្ហិ សំកិលិដ្ឋតាយ កាឡកន្តិ **កណ្ហំ**។ អបាយេសុ និព្ពត្តាបនតោ កាឡកវិបាកន្តិ **កណ្ហវិបាកំ។ យំ សទ្ធាវសេន កម្មំ ករោតី**តិ ទសកុសលកម្មបថកម្មំ។ តញ្ហិ អសំកិលិដ្ឋត្តា បណ្ឌរន្តិ **សុក្កំ**។ សគ្គេ និព្ពត្តាបនតោ បណ្ឌរវិបាកត្តា **សុក្កវិបាកំ។ យំ លោភវសេន ទោសវសេន មោហវសេន សទ្ធាវសេន ច កម្មំ ករោតិ, ឥទំ កណ្ហសុក្ក**ន្តិ វោមិស្សកកម្មំ។ **កណ្ហសុក្កវិបាក**ន្តិ សុខទុក្ខវិបាកំ។ មិស្សកកម្មញ្ហិ កត្វា អកុសលវសេន តិរច្ឆានយោនិយំ មង្គលហត្ថិភាវំ ឧបបន្នោ កុសលេន បវត្តេ សុខំ អនុភវតិ, កុសលេន រាជកុលេ និព្ពត្តោបិ អកុសលេន ទុក្ខំ វេទយតិ។ **យំ វិរិយវសេន បញ្ញាវសេន ច កម្មំ ករោតិ, ឥទំ កម្មំ អកណ្ហំ អសុក្កំ អកណ្ហអសុក្កវិបាក**ន្តិ កម្មក្ខយករា ចតុមគ្គចេតនា។ តញ្ហិ យទិ កណ្ហំ ភវេយ្យ, កណ្ហវិបាកំ ទទេយ្យ។ យទិ សុក្កំ ភវេយ្យ, សុក្កឧបបត្តិបរិយាបន្នំ វិបាកំ ទទេយ្យ។ ឧភយវិបាកស្ស បន អប្បទានតោ អកណ្ហអសុក្កវិបាកន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

កម្មសមាទានេ បឋមំ អចេលកបដិបទា កាមេសុ បាតព្យតា, ទុតិយំ តិព្ពកិលេសស្ស អស្សុមុខស្សាបិ រុទតោ បរិសុទ្ធព្រហ្មចរិយចរណំ, តតិយំ កាមេសុ អបាតព្យតា អចេលកបដិបទា, ចតុត្ថំ បច្ចយេ អលភមានស្សាបិ ឈានវិបស្សនាសុខសមង្គិនោ សាសនព្រហ្មចរិយចរណំ។ **យំ ឯវំ ជាតិយំ កម្មសមាទាន**ន្តិ យំ អញ្ញម្បិ ឯវំបការំ កម្មំ។ **ឥមិនា បុគ្គលេនា**តិអាទិ ឥស្មឹ កម្មវិបាកេ ភគវតោ ញាណស្ស បវត្តនាការទស្សនំ។ តត្ថ **ឧបចិត**ន្តិ យថា កតំ កម្មំ ផលទានសមត្ថំ ហោតិ, តថា កតំ ឧបចិតំ។ **អវិបក្ក**ន្តិ ន វិបក្កវិបាកំ។ **វិបាកាយ បច្ចុបដ្ឋិត**ន្តិ វិបាកទានាយ កតោកាសំ។ **ន ច ភព្ពោ អភិនិព្ពិធា គន្តុ**ន្តិ កិលេសាភិសង្ខារានំ អភិនិព្ពិជ្ឈនតោ អភិនិព្ពិធាសង្ខាតំ អរិយមគ្គំ អធិគន្តុំ ន ច ភព្ពោ។ **តំ ភគវា ន ឱវទតី**តិ តំ វិបាកាវរណេន និវុតំ បុគ្គលំ ភគវា សច្ចបដិវេធំ បុរក្ខត្វា ន ឱវទតិ, វាសនត្ថំ បន តាទិសានម្បិ ធម្មំ ទេសេតិ ឯវ, អជាតសត្តុអាទីនំ វិយ។

ឧបចិតន្តិ កាតុំ អារទ្ធំ។ តេនេវាហ – “**ន ច តាវ បារិបូរឹ គត**”ន្តិ។ តេន មិច្ឆត្តនិយាមស្ស អសមត្ថតំ ទស្សេតិ។ **បុរា បារិបូរឹ គច្ឆតី**តិ បារិបូរឹ ផលនិប្ផាទនសមត្ថតំ គច្ឆតិ បុរា អធិគច្ឆេយ្យ។ មិច្ឆត្តនិយតតាយ សជ្ឈកំ ផលធម្មស្ស អភាជនភាវំ និព្ពត្តយតិ បុរា។ តេនេវាហ – “**បុរា វេនេយ្យត្តំ សមតិក្កមតី**”តិ។ “បុរា អនិយតំ សមតិក្កមតី”តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **អសមត្ថេ**តិ កម្មេ អសម្បុណ្ណេ, តេ អសម្បុណ្ណេ វា។

៦១. ឯវំ កិលេសន្តរាយមិស្សកំ កម្មន្តរាយំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អមិស្សកំ កម្មន្តរាយំ ទស្សេតុំ “**ឥមស្ស ច បុគ្គលស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ វុត្តនយមេវ។

សព្ពេសន្តិ ឥមស្មឹ ពលនិទ្ទេសេ វុត្តានំ សព្ពេសំ កម្មានំ។ **មុទុមជ្ឈាធិមត្តតា**តិ មុទុមជ្ឈតិព្ពភាវោ។ កម្មានញ្ហិ មុទុអាទិភាវេន តំវិបាកានំ មុទុមជ្ឈតិក្ខភាវោ វិញ្ញាយតីតិ អធិប្បាយោ។ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយ**ន្តិអាទីសុ ទិដ្ឋធម្មេ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ វេទិតព្ពំ ផលំ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ**។ ឧបបជ្ជេ អនន្តរេ អត្តភាវេ វេទិតព្ពំ ផលំ **ឧបបជ្ជវេទនីយំ**។ អបរស្មឹ អត្តភាវេ ឥតោ អញ្ញស្មឹ យស្មឹ កស្មិញ្ចិ អត្តភាវេ វេទិតព្ពំ ផលំ **អបរាបរិយវេទនីយំ**។ ឯកជវនវារស្មិញ្ហិ សត្តសុ ចេតនាសុ បឋមចេតនា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ នាម។ បរិយោសានចេតនា ឧបបជ្ជវេទនីយំ នាម។ មជ្ឈេ បញ្ច ចេតនា អបរាបរិយវេទនីយំ នាម។ **វិបាកវេមត្តតាញាណ**ន្តិ វិបាកវេមត្តតាយ វិបាកវិសេសេ ញាណំ។ ឥមស្ស បន កម្មវិបាកស្ស គតិសម្បត្តិ គតិវិបត្តិ, ឧបធិសម្បត្តិ ឧបធិវិបត្តិ, កាលសម្បត្តិ កាលវិបត្តិ, បយោគសម្បត្តិ បយោគវិបត្តិយោ ការណំ។ សោ ច នេសំ ការណភាវោ “អត្ថេកច្ចានិ បាបកានិ កម្មសមាទានានិ គតិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តី”តិអាទិបាឡិវសេន (វិភ. ៨១០) វេទិតព្ពោ។

៦២. អនន្តរពលនិទ្ទេសេ វុត្តកម្មសមាទានបទេនេវ ឈានាទីនិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ “**តថា សមាទិន្នានំ កម្មាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ សេក្ខបុថុជ្ជនសន្តានេសុ បវត្តានិ ឈានាទីនិ កម្មំ ហោន្តិ។ តត្ថ **តថា សមាទិន្នាន**ន្តិ “សុក្កំ សុក្កវិបាកំ បច្ចុប្បន្នសុខំ, អាយតឹ សុខវិបាក”ន្តិ ឯវមាទិប្បការេហិ សមាទិន្នេសុ កម្មេសុ។ **សំកិលេសោ**តិ បដិបក្ខធម្មវសេន កិលិដ្ឋភាវោ។ **វោទានំ** បដិបក្ខធម្មេហិ វិសុជ្ឈនំ។ **វុដ្ឋានំ** បគុណវោទានំ ភវង្គវុដ្ឋានញ្ច។ **ឯវំ សំកិលិស្សតី**តិអាទីសុ អយមេវត្ថោ – ឥមិនា អាការេន ឈានាទិ សំកិលិស្សតិ វោទាយតិ វុដ្ឋហតីតិ ជាននញាណំ ភគវតោ អនាវរណញាណំ, ន តស្ស អាវរណំ អត្ថីតិ។

កតិ ឈានានីតិអាទិ ឈានាទយោ វិភាគេន ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ ចតុក្កនយវសេន រូបាវចរជ្ឈានានិ សន្ធាយាហ។ **ឯកាទសា**តិ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.១២៩, ១៧៤; ៣.៣៣៩, ៣៥៨; ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២) អដ្ឋន្នំ តិណ្ណញ្ច សុញ្ញតវិមោក្ខាទីនំ វសេន វុត្តំ។ **អដ្ឋា**តិ តេសុ ឋបេត្វា លោកុត្តរេ វិមោក្ខេ អដ្ឋ។ **សត្តា**តិ តេសុ ឯវ និរោធសមាបត្តឹ ឋបេត្វា សត្ត។ **តយោ**តិ សុត្តន្តបរិយាយេន សុញ្ញតវិមោក្ខាទយោ តយោ។ **ទ្វេ**តិ អភិធម្មបរិយាយេន អនិមិត្តវិមោក្ខស្សាសម្ភវតោ អវសេសា ទ្វេ។ ឯត្ថ ច បដិបាដិយា សត្ត អប្បិតប្បិតក្ខណេ វិក្ខម្ភនវសេន បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុច្ចនតោ , អារម្មណេ អធិមុច្ចនតោ ច វិមោក្ខា។ និរោធសមាបត្តិ បន សព្ពសោ សញ្ញាវេទយិតេហិ វិមុត្តត្តា អបគមវិមោក្ខោ នាម។ លោកុត្តរា ច តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ សមុច្ឆេទវសេន វិមុត្តត្តា វិមោក្ខោតិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

សមាធីសុ ចតុក្កនយបញ្ចកនយេសុ បឋមជ្ឈានសមាធិ **សវិតក្កោ សវិចារោ សមាធិ** នាម។ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានសមាធិ **អវិតក្កោ វិចារមត្តោ សមាធិ** នាម។ ចតុក្កនយេ បញ្ចកនយេបិ សេសឈានេសុ សមាធិ **អវិតក្កោ អវិចារោ សមាធិ** នាម។

សមាបត្តីសុ បដិបាដិយា អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ “សមាធី”តិបិ នាមំ “សមាបត្តី”តិបិ។ កស្មា? ចិត្តេកគ្គតាសព្ភាវតោ។ និរោធសមាបត្តិយា តទភាវតោ ន “សមាធី”តិ នាមំ។ **សញ្ញាសមាបត្តិ**អាទិ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

ហានភាគិយោ សមាធីតិ អប្បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិអនុបក្ខន្ទនំ បឋមជ្ឈានាទិសមាធិស្ស ហានភាគិយតា។ “បឋមជ្ឈានស្ស កាមរាគព្យាបាទា សំកិលេសោ”តិ វុត្តត្តា ទុតិយជ្ឈានាទិវសេន យោជេតព្ពំ។ កុក្កុដំ វុច្ចតិ អជញ្ញាជិគុច្ឆនមុខេន តប្បរមតា។ **កុក្កុដឈាយី**តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ឈានានិ វុត្តានិ, ទ្វេ បឋមទុតិយជ្ឈានានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យោ បឋមំ ទុតិយំ វា ឈានំ និព្ពត្តេត្វា “អលមេត្តាវតា”តិ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ, ឧត្តរិ ន វាយមតិ, តស្ស តានិ ឈានានិ ចត្តារិបិ “កុក្កុដឈានានី”តិ វុច្ចន្តិ, តំសមង្គិនោ ច កុក្កុដឈាយី។ តេសុ បុរិមានិ ទ្វេ អាសន្នពលវបច្ចត្ថិកត្តា វិសេសភាគិយតាភាវតោ ច សំកិលេសភាវេន វុត្តានិ។ ឥតរានិ បន វិសេសភាគិយតាភាវេបិ មន្ទបច្ចត្ថិកត្តា វោទានភាវេន វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិសេសភាគិយោ សមាធីតិ បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ ទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ទនំ, បគុណវោទានំ ភវង្គវុដ្ឋានញ្ច “វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមញ្ហិ បគុណជ្ឈានំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិ។ តស្មា វោទានម្បិ “វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។ ភវង្គវសេន សព្ពឈានេហិ វុដ្ឋានំ ហោតីតិ ភវង្គញ្ច វោទានំ វុដ្ឋានំ។ យស្មា បន វុដ្ឋានវសិភាវេន យថាបរិច្ឆិន្នកាលំ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, តស្មា សមាបត្តិវុដ្ឋានកោសល្លំ ឥធ “វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។

៦៣. តស្សេវ សមាធិស្សាតិ តស្ស អនន្តរពលនិទ្ទេសេ ឈានាទិបរិយាយេហិ វុត្តសមាធិស្ស។ **បរិវារា**តិ បរិក្ខារា។ **ឥន្ទ្រិយានី**តិ សទ្ធាសតិបញ្ញិន្ទ្រិយានិ។ **ពលានី**តិ ហិរោត្តប្បេហិ សទ្ធឹ តានិយេវ។ វីរិយស្ស វិសុំ គហណំ ពលានំ ពហូបការទស្សនត្ថំ។ វីរិយុបត្ថម្ភេន ហិ សទ្ធាទយោ បដិបក្ខេន អកម្បនីយា ហោន្តិ។ តេនេវាហ – “**វីរិយវសេន ពលានិ ភវន្តី**”តិ។ **តេស**ន្តិ ឥន្ទ្រិយានំ។ **មុទុមជ្ឈាធិមត្តតា**តិ អវិសទំ **មុទុ**។ នាតិវិសទំ **មជ្ឈំ**។ អតិវិសទំ **អធិមត្តំ** ពលវំ “**តិក្ខ**”ន្តិ វុច្ចតិ។

វេនេយ្យានំ ឥន្ទ្រិយានុរូបំ ភគវតោ ទេសនាបវត្តីតិ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ភគវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សំខិត្តវិត្ថារេនា**តិ សំខិត្តស្ស វិត្ថារេន។ អថ វា **សំខិត្តេនា**តិ ឧទ្ទិដ្ឋមត្តេន។ **សំខិត្តវិត្ថារេនា**តិ ឧទ្ទេសេន និទ្ទេសេន ច។ **វិត្ថារេនា**តិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសបដិនិទ្ទេសេហិ។ **មុទុក**ន្តិ លហុកំ អបាយភយវដ្ដភយាទីហិ សន្តជ្ជនវសេន ភារិយំ អកត្វា។ **មុទុតិក្ខ**ន្តិ នាតិតិក្ខំ។ សំវេគវត្ថូហិ សំវេគជននាទិវសេន ភារិយំ កត្វា។ **សមថំ ឧបទិសតី**តិ សមថំ អធិកំ កត្វា ឧបទិសតិ, ន តថា វិបស្សនន្តិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ កេវលេន សមថេន សច្ចប្បដិវេធោ សម្ភវតិ។ **សមថវិបស្សន**ន្តិ សមធុរំ សមថវិបស្សនំ។ **វិបស្សន**ន្តិ សាតិសយំ វិបស្សនំ ឧបទិសតិ។ យស្មា ចេត្ថ តិក្ខិន្ទ្រិយាទយោ ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទយោវ, តស្មា “**តិក្ខិន្ទ្រិយស្ស និស្សរណំ ឧបទិសតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អធិបញ្ញាសិក្ខាយា**តិ អធិបញ្ញាសិក្ខំ។

យំ ឯត្ថ ញាណន្តិ ឯត្ថ ឥន្ទ្រិយានំ មុទុមជ្ឈាធិមត្តតាយ យំ ញាណំ, ឥទំ វុច្ចតិ បរសត្តានំ បរបុគ្គលានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តវេមត្តតាញាណន្តិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តស្ស ញាណស្ស បវត្តនាការំ ទស្សេតុំ “**អយំ ឥមំ ភូមិ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អយំ ឥមំ ភូមឹ ភាវនញ្ច គតោ**តិ អយំ បុគ្គលោ ឯវមិមំ សំកិលេសវាសនំ វោទានំ ភវង្គញ្ច គតោ គច្ឆតិ គមិស្សតិ ច, កាលវចនិច្ឆាយ អភាវតោ, យថា ទុទ្ទន្តិ។ ឥមាយ វេលាយ ឥមស្មឹ សមយេ ឥមាយ មុទុមជ្ឈតិក្ខភេទាយ អនុសាសនិយា។ **ឯវំធាតុកោ**តិ ហីនាទិវសេន ឯវំអជ្ឈាសយោ ឯវំអធិមុត្តិកោ។ **អយញ្ចស្ស អាសយោ**តិ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស អយំ សស្សតុច្ឆេទប្បការោ, យថាភូតញាណានុលោមខន្តិប្បការោ វា អាសយោ។ ឥទញ្ហិ ចតុព្ពិធំ អាសយន្តិ ឯត្ថ សត្តា វសន្តីតិ អាសយោតិ វុច្ចតិ។ ឥមំ បន ភគវា សត្តានំ អាសយំ ជានន្តោ តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ វិបស្សនាញាណកម្មស្សកតញ្ញាណានញ្ច អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ ឯវ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ។ កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’តិ។ នេក្ខម្មំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ… ព្យាបាទំ… អព្យាបាទំ… ថិនមិទ្ធំ… អាលោកសញ្ញំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ ថិនមិទ្ធគរុកោ ថិនមិទ្ធាសយោ ថិនមិទ្ធាធិមុត្តោ’”តិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

អយំ អនុសយោតិ អយំ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស កាមរាគាទិកោ អប្បហីនោយេវ អនុសយិតកិលេសោ។ អប្បហីនោយេវ ហិ ថាមគតោ កិលេសោ អនុសយោ។ **បរសត្តាន**ន្តិ បធានសត្តានំ។ **បរបុគ្គលាន**ន្តិ តតោ បរេសំ សត្តានំ, ហីនសត្តានន្តិ អត្ថោ។ ឯកត្ថមេវ វា ឯតំ បទទ្វយំ វេនេយ្យវសេន ទ្វិធា វុត្តំ។

ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តវេមត្តតាញាណន្តិ បរភាវោ ច អបរភាវោ ច បរោបរិយត្តំ អ-ការស្ស ឱការំ កត្វា, តស្ស វេមត្តតា បរោបរិយត្តវេមត្តតា។ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរិយត្តវេមត្តតាយ ញាណំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តវេមត្តតាញាណន្តិ បទវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **យ**ន្តិ យំ អនេកវិហិតស្ស បុព្ពេនិវាសស្ស អនុស្សរណវសេន ភគវតោ ញាណំ, ឥទំ អដ្ឋមំ តថាគតពលន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អនេកវិហិត**ន្តិ អនេកវិធំ, អនេកេហិ វា បការេហិ បវត្តិតំ។ **បុព្ពេនិវាស**ន្តិ អនុស្សរិតុំ ឥច្ឆិតំ អត្តនោ បរេសញ្ច សមនន្តរាតីតំ ភវំ អាទឹ កត្វា តត្ថ តត្ថ និវុត្ថសន្តានំ។ **អនុស្សរតី**តិ "ឯកម្បិ ជាតឹ ទ្វេបិ ជាតិយោ"តិ ឯវំ ជាតិបដិបាដិយា អនុគន្ត្វា សរតិ, អនុទេវ វា សរតិ, ចិត្តេ អភិនិន្នាមិតមត្តេ ឯវ សរតីតិ អត្ថោ។ ភគវតោ ហិ បរិកម្មកិច្ចំ នត្ថិ, អាវជ្ជនមត្តេនេវ សរតិ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ អារទ្ធប្បការនិទស្សនត្ថេ និបាតោ។ **ឯកម្បិ ជាតិ**ន្តិ ឯកម្បិ បដិសន្ធិមូលំ ចុតិបរិយោសានំ ឯកភវបរិយាបន្នំ ខន្ធសន្តានំ។ ឯស នយោ **ទ្វេបិ ជាតិយោ**តិអាទីសុបិ។

អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេតិអាទីសុ បន បរិហាយមានោ កប្បោ **សំវដ្ដកប្បោ**, វឌ្ឍមានោ **វិវដ្ដកប្បោ**តិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ សំវដ្ដេន សំវដ្ដដ្ឋាយី គហិតោ តំមូលត្តា, វិវដ្ដេន ច វិវដ្ដដ្ឋាយី។ ឯវញ្ហិ សតិ យានិ "ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខេយ្យានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? សំវដ្ដោ សំវដ្ដដ្ឋាយី វិវដ្ដោ វិវដ្ដដ្ឋាយី"តិ (អ. និ. ៤.១៥៦) វុត្តានិ , តានិ សព្ពានិ បរិគ្គហិតានិ ហោន្តិ។ **អមុត្រាសិ**ន្តិអាទិ សរណាការទស្សនំ។ តត្ថ **អមុត្រាសិ**ន្តិ អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ, អមុម្ហិ ភវេ វា យោនិយំ វា គតិយំ វា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយំ វា សត្តាវាសេ វា សត្តនិកាយេ វា។ **ឯវំនាមោ**តិ តិស្សោ វា ផុស្សោ វា។ **ឯវំគោត្តោ**តិ កច្ចានោ វា កោតមោ វា។ **ឯវំវណ្ណោ**តិ ឱទាតោ វា សាមោ វា។ **ឯវមាហារោ**តិ សាលិមំសោទនាហារោ វា បវត្តផលភោជនោ វា។ **ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី**តិ អនេកប្បការេន កាយិកចេតសិកានំ សាមិសនិរាមិសប្បភេទានំ វា សុខទុក្ខានំ បដិសំវេទី។ **ឯវមាយុបរិយន្តោ**តិ ឯវំ វស្សសតបរមាយុបរិយន្តោ វា ចតុរាសីតិកប្បសហស្សបរមាយុបរិយន្តោ វា។ **សោ តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទិ**ន្តិ សោ តតោ ភវតោ, សត្តនិកាយតោ វា ចុតោ បុន អមុកស្មឹ នាម សត្តនិកាយេ ឧទបាទឹ។ អថ វា តត្រាបិ ភវេ វា សត្តនិកាយេ វា អហោសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិអាទិ វុត្តត្ថមេវ។

៦៤. **ទិព្ពេនា**តិអាទីសុ ទិព្ពសទិសត្តា **ទិព្ពំ**។ ទេវតានញ្ហិ សុចរិតកម្មនិព្ពត្តម្បិ បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហិ អបលិពុទ្ធំ ឧបក្កិលេសវិមុត្តត្តា ទូរេបិ អារម្មណគ្គហណសមត្ថំ ទិព្ពំ បសាទចក្ខុ ហោតិ។ ឥទម្បិ វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្តំ ញាណចក្ខុ តាទិសមេវាតិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ, ទិព្ពវិហារវសេន វា បដិលទ្ធត្តា, អត្តនា ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តាបិ ទិព្ពំ, អាលោកបរិគ្គហេន មហាជុតិកត្តាបិ ទិព្ពំ, តិរោកុដ្ដាទិគតរូបទស្សនេន មហាគតិកត្តាបិ ទិព្ពំ។ តំ សព្ពំ សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ទស្សនដ្ឋេន **ចក្ខុ**។ ចក្ខុកិច្ចករណេន ចក្ខុមិវាតិបិ ចក្ខុ។ ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា **វិសុទ្ធំ**។ យោ ហិ ចុតិមត្តមេវ បស្សតិ, ន ឧបបាតំ, សោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ ឧបបាតមត្តមេវ បស្សតិ ន ចុតឹ, សោ នវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ បន តទុភយំ បស្សតិ, សោ យស្មា ទុវិធម្បិ តំ ទិដ្ឋិគតំ អតិវត្តតិ។ តស្មាស្ស តំ ទស្សនំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុ ហោតិ។ តទុភយញ្ច ភគវា បស្សតិ។ តេន វុត្តំ – "ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តា វិសុទ្ធ"ន្តិ។

ឯកាទសឧបក្កិលេសវិរហតោ វា វិសុទ្ធំ។ យថាហ –

> "សោ ខោ អហំ អនុរុទ្ធា 'វិចិកិច្ឆា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ'តិ ឥតិ វិទិត្វា វិចិកិច្ឆំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសំ បជហឹ។ 'អមនសិការោ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ... ថិនមិទ្ធំ... ឆម្ភិតត្តំ... ឧប្បិលំ... ទុដ្ឋុល្លំ... អច្ចារទ្ធវីរិយំ... អតិលីនវីរិយំ... អភិជប្បា... នានត្តសញ្ញា... អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ រូបានំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ'តិ ឥតិ វិទិត្វា អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ រូបានំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសំ បជហិ"ន្តិ (ម. និ. ៣.២៤២) ឯវមាទិ។

តទេវំ ឯកាទសឧបក្កិលេសវិរហតោ វា វិសុទ្ធំ។ មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា រូបទស្សនេន **អតិក្កន្តមានុសកំ,** មំសចក្ខុំ អតិក្កន្តត្តា វា អតិក្កន្តមានុសកំ។ តេន ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន។

សត្តេ បស្សតីតិ មនុស្សោ មនុស្សំ មំសចក្ខុនា វិយ សត្តេ បស្សតិ ឱលោកេតិ។ **ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ**តិ ឯត្ថ ចុតិក្ខណេ ឧបបត្តិក្ខណេ វា ទិព្ពចក្ខុនាបិ ទដ្ឋុំ ន សក្កា។ យេ បន អាសន្នចុតិកា ឥទានិ ចវិស្សន្តិ, យេ ច គហិតបដិសន្ធិកា សម្បតិ និព្ពត្តា, តេ "ចវមានា ឧបបជ្ជមានា"តិ អធិប្បេតា។ តេ ឯវរូបេ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ។ **ហីនេ**តិ មោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា ហីនជាតិកុលភោគាទិវសេន ហីឡិតេ បរិភូតេ។ **បណីតេ**តិ អមោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា តព្ពិបរីតេ។ **សុវណ្ណេ**តិ អទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា ឥដ្ឋកន្តមនាបវណ្ណយុត្តេ។ **ទុព្ពណ្ណេ**តិ ទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា អនិដ្ឋាកន្តាមនាបវណ្ណយុត្តេ អភិរូបេ វិរូបេ វាតិ អត្ថោ។ **សុគតេ**តិ សុគតិគតេ, អលោភ

និស្សន្ទយុត្តត្តា វា អឌ្ឍោ មហទ្ធនោ។ **ទុគ្គតោ**តិ ទុគ្គតិគតោ, លោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា ទលិទ្ទោ អប្បន្នបាន ភោជនោ។ **យថាកម្មូបគេ**តិ យំ យំ កម្មំ ឧបចិតំ, តេន តេន ឧបគតេ។ តត្ថ បុរិមេហិ “ចវមានេ”តិអាទីហិ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្តំ។ ឥមិនា បន បទេន យថាកម្មូបគញាណកិច្ចំ។ យថាកម្មូបគញាណអនាគតំសញាណានិ ច ទិព្ពចក្ខុបាទកានេវ ទិព្ពចក្ខុនា សហេវ ឥជ្ឈន្តិ។

កាយទុច្ចរិតេនាតិអាទីសុ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, ទុដ្ឋំ វា ចរិតំ កិលេសបូតិកត្តា ទុច្ចរិតំ។ កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា បវត្តំ ទុច្ចរិតំ **កាយទុច្ចរិតំ**។ ឯវំ **វចីមនោទុច្ចរិតានិ**បិ ទដ្ឋព្ពានិ។ **សមន្នាគតា**តិ សមង្គីភូតា។ **អរិយានំ ឧបវាទកា**តិ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ, អន្តមសោ គិហិសោតាបន្នានម្បិ អន្តិមវត្ថុនា វា គុណបរិធំសនេន វា ឧបវាទកា អក្កោសកា គរហកា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកា**តិ វិបរីតទស្សនា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិហេតុភូតសមាទិន្ននានាវិធកម្មា។ យេ ច មិច្ឆាទិដ្ឋិមូលកេសុ កាយកម្មាទីសុ អញ្ញេបិ សមាទបេន្តិ។ តត្ថ វចីមនោទុច្ចរិតគ្គហណេន អរិយូបវាទមិច្ឆាទិដ្ឋីសុ គហិតាសុបិ តេសំ បុន វចនំ មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ។ មហាសាវជ្ជោ ហិ អរិយូបវាទោ អានន្តរិយសទិសោ។ យថាហ –

> “សេយ្យថាបិ , សារិបុត្ត, ភិក្ខុ សីលសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អញ្ញំ អារាធេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ, សារិបុត្ត, វទាមិ តំ វាចំ អប្បហាយ តំ ចិត្តំ អប្បហាយ តំ ទិដ្ឋិំ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ”តិ (ម. និ. ១.១៤៩)។

មិច្ឆាទិដ្ឋិតោ ច មហាសាវជ្ជតរំ នាម អញ្ញំ នត្ថិ។ យថាហ –

> “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ ឯវំ មហាសាវជ្ជតរំ, យថយិទំ, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមានិ, ភិក្ខវេ, វជ្ជានី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។

កាយស្ស ភេទាតិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា។ **បរំ មរណា**តិ តទនន្តរំ អភិនិព្ពត្តក្ខន្ធគ្គហណេ។ អថ វា **កាយស្ស ភេទា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទា។ **បរំ មរណា**តិ ចុតិតោ ឧទ្ធំ។ **អបាយ**ន្តិអាទិ សព្ពំ និរយវេវចនំ។ និរយោ ហិ សគ្គមោក្ខហេតុភូតា បុញ្ញសម្មតា អយា អបេតត្តា, សុខានំ វា អាយស្ស អភាវា អបាយោ។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិ**, ទោសពហុលតាយ វា ទុដ្ឋេន កម្មុនា និព្ពត្តា គតិ ទុគ្គតិ។ វិវសា និបតន្តិ តត្ថ ទុក្កដការិនោតិ **វិនិបាតោ**។ នត្ថិ ឯត្ថ អស្សាទសញ្ញិតោ អយោតិ **និរយោ**។

អថ វា អបាយគ្គហណេន តិរច្ឆានយោនិំ ទីបេតិ, តិរច្ឆានយោនិ ហិ អបាយោ, សុគតិតោ អបេតត្តា។ ន ទុគ្គតិ, មហេសក្ខានំ នាគរាជាទីនំ សម្ភវតោ។ ទុគ្គតិគ្គហណេន បេត្តិវិសយំ ទីបេតិ, សោ ហិ អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សុគតិតោ អបេតត្តា, ទុក្ខស្ស ច គតិភូតត្តា។ ន តុ វិនិបាតោ អសុរសទិសំ អវិនិបតិតត្តា។ បេតមហិទ្ធិកានញ្ហិ វិមានានិបិ និព្ពត្តន្តិ។ វិនិបាតគ្គហណេន អសុរកាយំ ទីបេតិ, សោ ហិ យថាវុត្តេនត្ថេន អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សុខសមុស្សយេហិ វិនិបាតត្តា វិនិបាតោតិ វុច្ចតិ។ និរយគ្គហណេន អវីចិអាទិអនេកប្បការំ និរយមេវ ទីបេតិ។ **ឧបបន្នា**តិ ឧបគតា, តត្ថ អភិនិព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។

អយំ បន វិសេសោ – ឯត្ថ សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិម្បិ សង្គណ្ហាតិ។ សគ្គគ្គហណេន ទេវគតី ឯវ។ តត្ថ សុន្ទរា គតីតិ **សុគតិ**។ រូបាទីហិ វិសយេហិ សុដ្ឋុ អគ្គោតិ **សគ្គោ**។ សោ សព្ពោបិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ**តិ អយំ វចនត្ថោ។ **អមុកាយ កប្បកោដិយំ ឧបចិតំ** តេនាយំ ឯតរហិ, អនាគតេ វា សគ្គូបគោ អបាយូបគោ ចាតិ អដ្ឋមនវមពលញាណកិច្ចំ ឯកជ្ឈំ កត្វា ទស្សិតំ។ តថា **កប្បសតសហស្សេវា**តិអាទីសុបិ។ តេនេវាហ – “**ឥមានិ ភគវតោ ទ្វេ ញាណានី**”តិ។

និហតោ មារោ ពោធិមូលេតិ និហតោ សមុច្ឆិន្នោ កិលេសមារោ ពោធិរុក្ខមូលេ។ **ឥទំ ភគវតោ ទសមំ ពល**ន្តិ ឥទំ កិលេសមារស្ស ហននំ សមុច្ឆិន្ទនំ ភគវតោ ទសមំ ពលំ។ តេនេវាហ – “**សព្ពាសវបរិក្ខយំ ញាណ**”ន្តិ។ យស្មា បន យទា អរហត្តមគ្គេន សវាសនា សព្ពេ អាសវា ខេបិតា, តទា ភគវតា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អធិគតំ នាម, តស្មា “**យំ សព្ពញ្ញុតា បត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។

អយំ តាវេត្ថ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។ បរវាទី បនាហ – “ទសពលញាណំ នាម បាដិឯក្កំ នត្ថិ, យស្មា ‘សព្ពញ្ញុតា បត្តា វិទិតា សព្ពធម្មា’តិ វុត្តំ, តស្មា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវាយំ បភេទោ”តិ, តំ ន តថា ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញមេវ ហិ ទសពលញាណំ, អញ្ញំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ ទសពលញាណញ្ហិ សកសកកិច្ចមេវ ជានាតិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ តម្បិ

តតោ អវសេសម្បិ ជានាតិ។ ទសពលញាណេសុ ហិ បឋមំ ការណាការណមេវ ជានាតិ។ ទុតិយំ កម្មបរិច្ឆេទមេវ, តតិយំ ធាតុនានត្តការណមេវ, ចតុត្ថំ អជ្ឈាសយាធិមុត្តិមេវ, បញ្ចមំ កម្មវិបាកន្តរមេវ, ឆដ្ឋំ ឈានាទីហិ សទ្ធិំ តេសំ សំកិលេសាទិមេវ, សត្តមំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវមេវ, អដ្ឋមំ បុព្ពេនិវុត្ថក្ខន្ធសន្តតិមេវ, នវមំ សត្តានំ ចុតូបបាតមេវ, ទសមំ សច្ចបរិច្ឆេទមេវ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន ឯតេហិ ជានិតព្ពញ្ច តតោ ឧត្តរិញ្ច បជានាតិ។ ឯតេសំ បន កិច្ចំ សព្ពំ ន ករោតិ ។ តញ្ហិ ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ ន សក្កោតិ, ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុព្ពិតុំ ន សក្កោតិ, មគ្គោ ហុត្វា កិលេសេ ខេបេតុំ ន សក្កោតិ។

អបិច បរវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ “ទសពលញាណំ នាមេតំ សវិតក្កសវិចារំ អវិតក្កវិចារមត្តំ អវិតក្កអវិចារំ កាមាវចរំ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ លោកិយំ លោកុត្តរ”ន្តិ។ ជានន្តោ “បដិបាដិយា សត្ត សវិតក្កសវិចារានី”តិ វក្ខតិ, តតោ បរានិ ទ្វេ អវិតក្កអវិចារានីតិ, អាសវក្ខយញាណំ សិយា សវិតក្កសវិចារំ, សិយា អវិតក្កវិចារមត្តំ, សិយា អវិតក្កអវិចារន្តិ។ តថា បដិបាដិយា សត្ត កាមាវចរានិ, តតោ ទ្វេ រូបាវចរានិ, អវសានេ ឯកំ លោកុត្តរន្តិ វក្ខតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន សវិតក្កសវិចារមេវ កាមាវចរមេវ លោកិយមេវាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

វិចយហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. យុត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា

៦៥. ឯវំ នានានយេហិ វិចយហារសម្បាតំ វិត្ថារេត្វា ឥទានិ យុត្តិហារសម្បាតាទីនិ ទស្សេតុំ “**តត្ថ កតមោ យុត្តិហារសម្បាតោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ “តស្មា រក្ខិតចិត្តស្សា”តិ គាថាយ បទត្ថោ វិត្ថារិតោយេវ។ **រក្ខិតចិត្តស្ស សម្មាសង្កប្បគោចរោ ភវិស្សតីតិ យុជ្ជតី**តិ មនច្ឆដ្ឋានិ ទ្វារានិ សតិកវាដេន បិទហិត្វា វិហរន្តស្ស កាមវិតក្កាទីនំ មិច្ឆាសង្កប្បានំ អវសរោ ឯវ នត្ថីតិ នេក្ខម្មវិតក្កាទិកោ សម្មាសង្កប្បោ ឯវ តស្ស គោចរោ បវត្តិដ្ឋានំ ភវិស្សតីតិ អយមត្ថោ យុជ្ជតិ។ យុត្តិយា ឃដេតិ សំសន្ទតិ សមេតីតិ អត្ថោ។ **សម្មាសង្កប្បគោចរោ សម្មាទិដ្ឋិ ភវិស្សតី**តិ វុត្តនយេន សម្មាសង្កប្បគោចរោ បុគ្គលោ អវិបរីតមេវ វិតក្កេតោ សម្មាទិដ្ឋិ ភវិស្សតិ។ សម្មាទិដ្ឋិសង្ខាតំ វិបស្សនាញាណំ បុរក្ខត្វា វិហរន្តោ មគ្គញាណេន បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈិស្សតិ។ តថា បដិវិជ្ឈន្តោ ច ទុក្ខសភាវត្តា ទុគ្គតិសង្ខាតា សព្ពា ភវគតិយោ ជហិស្សតិ, តតោ ឯវ សព្ពំ វិនិបាតភយំ សំសារភយញ្ច សមតិក្កមិស្សតីតិ សព្ពោបិ ចាយមត្ថោ យុត្តោ ឯវាតិ។

យុត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បទដ្ឋានហារសម្បាតវណ្ណនា

៦៦. សកសម្បត្តិយា វិយ សុសំវិហិតសង្កប្បោ ភវតិ។ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា សុចរិតបារិបូរិយា អាសន្នការណន្តិ អាហ – “**រក្ខិតចិត្តស្សាតិ តិណ្ណំ សុចរិតានំ បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ តស្សត្ថោ – “រក្ខិតចិត្តស្សា”តិ ឥទំ តិណ្ណំ សុចរិតានំ បទដ្ឋានវចនន្តិ។ នេក្ខម្មសង្កប្បាទិពហុលស្ស កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានំ សុករន្តិ នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ សមថស្ស អាសន្នការណន្តិ អាហ – “**សម្មាសង្កប្បគោចរោតិ សមថស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ កម្មស្សកតាសម្មាទិដ្ឋិយំ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនសម្មាទិដ្ឋិយញ្ច ឋិតោ អត្តាធីនំ សំសារទុក្ខំ បស្សន្តោ តទតិក្កមនុបាយំ វិបស្សនំ អារភតីតិ សម្មាទិដ្ឋិវិបស្សនាយ វិសេសការណន្តិ អាហ – “**សម្មាទិដ្ឋិបុរេក្ខារោតិ វិបស្សនាយ បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ ឧទយព្ពយទស្សនំ ឧស្សុក្កាបេន្តោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតីតិ តំ បឋមមគ្គាធិគមស្ស ការណន្តិ អាហ – “**ញត្វាន ឧទយព្ពយន្តិ ទស្សនភូមិយា បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ អាលោកសញ្ញាមនសិការាទីហិ ថិនមិទ្ធស្ស អភិភវនំ វីរិយស្ស អាសន្នការណន្តិ អាហ – “**ថិនមិទ្ធាភិភូ ភិក្ខូតិ វីរិយស្ស បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ យទិបិ អរិយមគ្គក្ខណេ បហានភាវនា សមានកាលា ឯកាភិសមយស្ស ឥច្ឆិតត្តា, តថាបិ បហាតព្ពស្ស បហានាភាវេ ភាវនាបារិបូរី នត្ថីតិ បហាននិមិត្តា វិយ កត្វា ភាវនា វុត្តា “**សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហេតិ ភាវនាយ បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ អថ វា “សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហេ”តិ ឥទំ ភគវតោ វចនំ យោគីនំ ឧស្សាហជននត្ថំ អានិសំសកិត្តនំ ហោតីតិ ភាវនាយ វិសេសការណន្តិ វុត្តំ “សព្ពា…បេ… បទដ្ឋាន”ន្តិ។

បទដ្ឋានហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. លក្ខណហារសម្បាតវណ្ណនា

៦៧. ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា សតិសំវរោ, សតិពលេន ច នេក្ខម្មវិតក្កាទិពហុលោ ហោតីតិ វុត្តំ – “**តស្មា រក្ខិតចិត្តស្ស សម្មាសង្កប្បគោចរោតិ ឥទំ សតិន្ទ្រិយ**”ន្តិ។ តស្សត្ថោ – “តស្មា រក្ខិតចិត្តស្ស សម្មាសង្កប្បគោចរោ”តិ ឯត្ថ រក្ខិតចិត្តតាយ ច សម្មាសង្កប្បគោចរតា ការណូបចារេន ឥទំ សតិន្ទ្រិយំ, **គហិតានិ ភវន្តិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ** ឥន្ទ្រិយលក្ខណេន វិមុត្តិបរិបាចនភាវេន វា ឯកលក្ខណត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **គហិតោ ភវតី**តិ ឯត្ថ មគ្គលក្ខណេន គហណំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ តំ ឋបេត្វា ការណតោ គហណំ ទស្សេតុំ “**សម្មាទិដ្ឋិតោ ហិ សម្មាសង្កប្បោ បភវតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តតោ ឯវ គហិតោ ភវតិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ វត្វា វិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនានិបិ វុត្តានិ។

លក្ខណហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ចតុព្យូហហារសម្បាតវណ្ណនា

៦៨. រក្ខីយតីតិ **រក្ខិតំ**។ ឥទំ បទវសេន និព្ពចនំ។ យស្មា បន អត្ថវសេន និព្ពចនេ វុត្តេ បទវសេន និព្ពចនំ វុត្តមេវ ហោតិ, តស្មា “**រក្ខិតំ បរិបាលីយតីតិ ឯសា និរុត្តី**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ, បការេ វា។ តេន ឯវមាទិកា ឯវំបការា វា ឯសា និរុត្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្មា ចិន្តេតីតិ **ចិត្តំ**។ អត្តនោ សន្តានំ ចិនោតីតិ ចិត្តំ, បច្ចយេហិ ចិតន្តិ ចិត្តំ, ចិត្តវិចិត្តដ្ឋេន ចិត្តំ, ចិត្តករណដ្ឋេន ចិត្តំ។ សម្មា សង្កប្បេតីតិ **សម្មាសង្កប្បោ**តិអាទិនា និរុត្តិ វេទិតព្ពា។

អយំ ឯត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោតិ “រក្ខិតចិត្តោ អស្សា”តិអាទិនា ឥន្ទ្រិយសំវរាទយោ ទុគ្គតិបហានញ្ច វទតោ ភគវតោ ឯត្ថ គាថាយំ អធិប្បាយោ។ **កោកាលិកោ ហី**តិអាទិ និទាននិទ្ទេសោ។ តត្ថ **ហិ**-សទ្ទោ ការណេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា **កោកាលិកោ** (សំ. និ. ១.១៨១; អ. និ. ១០.៨៩; សុ. និ. កោកាលិកសុត្ត) អរក្ខិតចិត្តតាយ អគ្គសាវកេសុ ចិត្តំ បទោសេត្វា បទុមនិរយំ ឧបបន្នោ, តស្មា ទុគ្គតិយោ ជហិតុកាមោ រក្ខិតចិត្តោ អស្សាតិ ភគវា សតិអារក្ខេន ចេតសា សមន្នាគតោ សព្ពា ទុគ្គតិយោ ជហាតីតិ អត្ថោ។ **សុត្តម្ហិ វុត្តំ “សតិយា ចិត្តំ រក្ខិតព្ព**”ន្តិ ទេសនានុសន្ធិទស្សនំ។

ចតុព្យូហហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អាវដ្ដហារសម្បាតវណ្ណនា

៦៩. នេក្ខម្មសង្កប្បពហុលោ កសិណវសេន មេត្តាទិវសេន វា លទ្ធាយ ចិត្តេកគ្គតាសង្ខាតាយ ចិត្តមញ្ជូសាយ ចិត្តំ ឋបេត្វា សមាធិយេវ វា យថាលទ្ធំ សំកិលេសតោ រក្ខិតចិត្តោ នាម ហោតីតិ វុត្តំ – “**តស្មា រក្ខិតចិត្តស្ស សម្មាសង្កប្បគោចរោតិ អយំ សមថោ**”តិ។ បញ្ញាបធានា វិបស្សនាតិ អាហ – “**សម្មាទិដ្ឋិបុរេក្ខារោតិ អយំ វិបស្សនា**”តិ។ អរិយមគ្គេន ទុក្ខសច្ចេ បរិញ្ញាតេ ឧទយព្ពយទស្សនំ មគ្គកប្បត្តំ នាម ហោតីតិ វុត្តំ – “**ញត្វាន ឧទយព្ពយន្តិ ទុក្ខបរិញ្ញា**”តិ។ “យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម”ន្តិ ហិ មគ្គញាណស្ស បវត្តិទស្សនាតិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ ចតុសច្ចធម្មវសេន អាវដ្ដនំ និដ្ឋបេតិ។ តត្ថ បុរិមេន សច្ចទ្វយដ្ឋបនេន វិសភាគធម្មវសេន, បច្ឆិមេន សភាគធម្មវសេន អាវដ្ដនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អាវដ្ដហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិភត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា

៧០. **កុសលបក្ខោ កុសលបក្ខេន និទ្ទិសិតព្ពោ**តិ **រក្ខិតចិត្តស្សា**តិ សតិសំវរោ, សោ ឆព្ពិធោ ទ្វារវសេន ចក្ខុទ្វារសំវរោ យាវ មនោទ្វារសំវរោតិ។ សម្មាសង្កប្បោ តិវិធោ – នេក្ខម្មសង្កប្បោ, អព្យាបាទសង្កប្បោ, អវិហឹសាសង្កប្បោតិ។ សម្មាទិដ្ឋិ អដ្ឋវិធា ទុក្ខេ ញាណំ…បេ.... ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ ញាណន្តិ។ ឧទយព្ពយញាណំ បញ្ញាសវិធំ អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ…បេ.... វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ ថិនមិទ្ធាភិភវនំ ចតុព្ពិធំ ចតុមគ្គវសេន។ តត្ថ សតិសំវរោ លោកិយលោកុត្តរវសេន ទុវិធោ។ តេសុ លោកិយោ កាមាវចរោវ, លោកុត្តរោ ទស្សនភាវនាភេទតោ ទុវិធោ។ ឯកមេកោ ចេត្ថ ចតុសតិបដ្ឋានភេទតោ ចតុព្ពិធោ។ ឯស នយោ សម្មាសង្កប្បាទីសុបិ។

អយំ បន វិសេសោ – សម្មាសង្កប្បោ បឋមជ្ឈានវសេន រូបាវចរោតិបិ នីហរិតព្ពោ។ បទដ្ឋានវិភាគោ បទដ្ឋានហារសម្បាតេ វុត្តនយេន វត្តព្ពោ ។ អកុសលបក្ខេ អសំវរោ ចក្ខុអសំវរោ...បេ.... កាយអសំវរោ, ចោបនកាយអសំវរោ, វាចាអសំវរោ, មនោអសំវរោតិ អដ្ឋវិធោ។ មិច្ឆាសង្កប្បោ កាមវិតក្កាទិវសេន តិវិធោ។ អញ្ញាណំ “ទុក្ខេ អញ្ញាណ”ន្តិអាទិនា អដ្ឋវិធា វិភត្តំ។ សម្មាទិដ្ឋិបដិបក្ខតោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ទ្វាសដ្ឋិវិធេន វេទិតព្ពា។ ថិនមិទ្ធំ ឧប្បត្តិភូមិតោ បញ្ចវិធន្តិ ឯវំ អកុសលបក្ខេ វិភត្តិ វេទិតព្ពា។

វិភត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បរិវត្តនហារសម្បាតវណ្ណនា

៧១. បរិវត្តនហារេ អាវដ្ដហារេ វុត្តនយេន សមថវិបស្សនានិទ្ធារណំ អកត្វា “**សមថវិបស្សនាយ ភាវិតាយា**”តិ អាហ។ លោកិយា ចេត្ថ សមថវិបស្សនា ទដ្ឋព្ពា។ **បដិបក្ខេនា**តិ “អរក្ខិតេន ចិត្តេនា”តិ គាថាយ បដិបក្ខេនាតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា វិភត្តិហារេ និទ្ទិដ្ឋស្ស អកុសលបក្ខស្ស បដិបក្ខេនាតិ អត្ថោ។

បរិវត្តនហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វេវចនហារសម្បាតវណ្ណនា

៧២. “មានសំ ហទយំ បណ្ឌរំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ មនោវិញ្ញាណធាតូ”តិ (ធ. ស. ៦) ច ចិត្តស្ស វេវចនំ។ “តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ អប្បនា ព្យប្បនា ចេតសោ អភិនិរោបនា”តិ ច សម្មាសង្កប្បស្ស។ “បញ្ញា បជាននា វិចយោ បវិចយោ”តិអាទិនា (ធ. ស. ១៦) សម្មាទិដ្ឋិយា។ “ថិនំ ថិយនា ថិយិតត្តំ ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា ឱនាហោ បរិនាហោ អន្តោសង្កោចោ”តិ ថិនស្ស។ “អកល្លតា អកម្មញ្ញតា កាយាលសិយំ សុប្បំ សុប្បនា សុបិតត្ត”ន្តិ (ធ. ស. ១១៦៣) មិទ្ធស្ស។ “ភិក្ខុកោ ភិក្ខូ”តិអាទិនា (បារា. ៤៥) ភិក្ខុបទស្ស។ “ទុគ្គតិ អបាយោ វិនិបាតោ វដ្ដទុក្ខំ សំសារោ”តិអាទិនា ទុគ្គតិយា វេវចនំ វេទិតព្ពំ។

វេវចនហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. បញ្ញត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា

៧៣. អធិដ្ឋហិត្វា រក្ខន្តិយា សតិយា រក្ខិយមានំ ចិត្តំ តស្សា អធិដ្ឋានំ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ – “**រក្ខិត ចិត្តស្សាតិ បទដ្ឋានបញ្ញត្តិ សតិយា**”តិ។ សេសំ ឥមស្មិំ បញ្ញត្តិហារសម្បាតេ ឥតោ បរេសុ ឱតរណសោធនហារ សម្បាតេសុបិ អបុព្ពំ នត្ថិ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

បញ្ញត្តិហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. អធិដ្ឋានហារសម្បាតវណ្ណនា

៧៦. អធិដ្ឋានហារសម្បាតេ **សម្មាទិដ្ឋិ នាម យំ ទុក្ខេ ញាណ**ន្តិអាទិនា ចតុសច្ចហេតុ ហេតុសមុប្បន្នបច្ចយបច្ចយុប្បន្នសង្ខាតស្ស វិសយស្ស វសេន វេមត្តតំ ទស្សេត្វា បុន **យំ តត្ថ តត្ថ យថាភូតំ ញាណទស្សន**ន្តិ បាឡិបាឡិអត្ថានំ អវសិដ្ឋវិសយវសេនេវ វេមត្តតំ ទីបេតិ។ តត្ថ **យំ សច្ចាគមន**ន្តិ យំ សច្ចតោ អវិបរីតតោ វិសយស្ស អាគមនំ, អធិគមោតិ អត្ថោ។ “យំ បច្ចាគមន”ន្តិបិ បាឋោ, តស្ស យំ បដិបាដិ វិសយស្ស អាគមនំ, តំតំវិសយាធិគមោតិ អត្ថោ ។ សេសមេត្ថ បរិក្ខារសមារោបនហារសម្បាតេសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។

អធិដ្ឋានហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មិស្សកហារសម្បាតវណ្ណនា

អបិ ចេត្ថ ហារសម្បាតនិទ្ទេសោ ឥមិនាបិ នយេន វេទិតព្ពោ –

“មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយា;

មនសា ចេ បសន្នេន, ភាសតិ វា ករោតិ វា;
តតោ នំ សុខមន្វេតិ, ឆាយាវ អនបាយិនី”តិ។ (ធ. ប. ២);

តត្ថ កតមោ **ទេសនាហារសម្បាតោ? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា**តិ **មនោ**តិ ខន្ធវវត្ថានេន វិញ្ញាណក្ខន្ធំ ទេសេតិ។ អាយតនវវត្ថានេន មនាយតនំ , ធាតុវវត្ថានេន វិញ្ញាណធាតុំ, ឥន្ទ្រិយវវត្ថានេន មនិន្ទ្រិយំ។ កតមេ ធម្មា បុព្ពង្គមា? ឆ ធម្មា បុព្ពង្គមា, កុសលានំ កុសលមូលានិ, អកុសលានំ អកុសលមូលានិ, សាធិបតិកានំ អធិបតិ, សព្ពចិត្តុប្បាទានំ ឥន្ទ្រិយានិ។ អបិ ច ឥមស្មិំ សុត្តេ មនោ អធិប្បេតោ។ យថា ពលគ្គស្ស រាជា បុព្ពង្គមោ, ឯវមេវំ ធម្មានំ មនោ បុព្ពង្គមោ។ តត្ថ តិវិធេន មនោ បុព្ពង្គមោ នេក្ខម្មឆន្ទេន អព្យាបាទឆន្ទេន អវិហឹសាឆន្ទេន។ តត្ថ អលោភស្ស នេក្ខម្មឆន្ទេន មនោបុព្ពង្គមំ, អទោសស្ស អព្យាបាទឆន្ទេន មនោបុព្ពង្គមំ, អមោហស្ស អវិហឹសាឆន្ទេន មនោបុព្ពង្គមំ។

មនោសេដ្ឋាតិ មនោ តេសំ ធម្មានំ សេដ្ឋំ វិសិដ្ឋំ ឧត្តមំ បវរំ មូលំ បមុខំ បាមោក្ខំ, តេន វុច្ចតិ “មនោសេដ្ឋា”តិ។ **មនោមយា**តិ មនេន កតា, មនេន និម្មិតា, មនេន និព្ពត្តា, មនោ តេសំ បច្ចយោ, តេន វុច្ចតិ “មនោមយា”តិ។ តេ បន ធម្មា ឆន្ទសមុទានិតា អនាវិលសង្កប្បសមុដ្ឋានា ផស្សសមោធានា វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ។ **មនសា ចេ បសន្នេនា**តិ យា សទ្ធា សទ្ទហនា ឱកប្បនា អភិប្បសាទោ។ ឥតិ ឥមិនា បសាទេន ឧបេតោ សមុបេតោ ឧបគតោ សមុបគតោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ, តេន វុច្ចតិ “បសន្នេនា”តិ ឥទំ មនោកម្មំ ។ ***ភាសតិ វា***តិ វចីកម្មំ។ **ករោតិ វា**តិ កាយកម្មំ។ ឥតិ ទសកុសលកម្មបថា ទស្សិតា។

តតោតិ ទសវិធស្ស កុសលកម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា។ **ន**ន្តិ យោ សោ កតបុញ្ញោ កតកុសលោ កតភីរុត្តាណោ, តំ បុគ្គលំ។ **សុខ**ន្តិ ទុវិធំ សុខំ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច។ **អន្វេតី**តិ អនុគច្ឆតិ។

ឥធស្ស បុរិសោ អប្បហីនានុសយោ សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទំ អនុបស្សតិ, សោ សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទំ អនុបស្សន្តោ យថាទិដ្ឋំ យថាសុតំ សម្បត្តិភវំ បត្ថេតិ។ ឥច្ចស្ស អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ច អនុពទ្ធា ហោន្តិ, សោ យថាទិដ្ឋំ យថាសុតំ សម្បត្តិភវំ បត្ថេន្តោ បសាទនីយវត្ថុស្មិំ ចិត្តំ បសាទេតិ សទ្ទហតិ ឱកប្បេតិ។ សោ បសន្នចិត្តោ តិវិធំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុំ អនុតិដ្ឋតិ ទានមយំ សីលមយំ ភាវនាមយំ កាយេន វាចាយ មនសា។ សោ តស្ស វិបាកំ បច្ចនុភោតិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឧបបជ្ជេ វា អបរាបរេ វា បរិយាយេ។ ឥតិ ខោ បនស្ស អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ, សឡាយតនបច្ចយា សុខវេទនីយោ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ ឯវំ សន្តំ តំ សុខមន្វេតិ។ តស្សេវំ វេទនាយ អបរាបរំ បរិវត្តមានាយ ឧប្បជ្ជតិ តណ្ហា។ តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ…បេ…. សមុទយោ ហោតីតិ។

តត្ថ យំ មនោ, យេ ច មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, យញ្ច សុខំ, ឥមេ វុច្ចន្តិ បញ្ចក្ខន្ធា, តេ **ទុក្ខសច្ចំ**។ តេសំ បុរិមការណភូតា អវិជ្ជា ភវតណ្ហា ច **សមុទយសច្ចំ**។ តេសំ បរិញ្ញាយ បហានាយ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ, ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាយ សមុទយស្ស បហានាយ។ យេន បរិជានាតិ, យេន បជហតិ, អយំ **មគ្គោ**។ យត្ថ ច មគ្គោ បវត្តតិ, អយំ **និរោធោ**។ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ ឯវំ អាយតនធាតុឥន្ទ្រិយមុខេនាបិ និទ្ធារេតព្ពានិ។ តត្ថ សមុទយេន អស្សាទោ, ទុក្ខេន អាទីនវោ, មគ្គនិរោធេហិ និស្សរណំ, សុខស្ស អន្វយោ ផលំ, មនសា បសន្នេន កាយវចីសមីហា ឧបាយោ, មនោបុព្ពង្គមត្តា ធម្មានំ អត្តនោ សុខកាមេន បសន្នេន មនសា វចីកម្មំ កាយកម្មញ្ច បវត្តេតព្ពន្តិ អយំ ភគវតោ អាណត្តិ។ អយំ ទេសនាហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **វិចយហារសម្បាតោ**? មននតោ អារម្មណវិជាននតោ **មនោ**។ មននលក្ខណេ សម្បយុត្តេសុ អាធិបច្ចករណតោ បុព្ពង្គមោ ឦហាភាវតោ និស្សត្តនិជ្ជីវដ្ឋេន **ធម្មា**។ គាមេសុ គាមណិ វិយ បធានដ្ឋេន មនោ សេដ្ឋោ ឯតេសន្តិ **មនោសេដ្ឋា**។ សហជាតាទិបច្ចយភូតេន មនសា និព្ពត្តាតិ **មនោមយា**។ អកាលុស្សិយតោ, អារម្មណស្ស ឱកប្បនតោ ច បសន្នេន វចីវិញ្ញត្តិវិប្ផារតោ តថា សាទិយនតោ ច ***ភាសតិ***។ ចោបនកាយវិប្ផារតោ តថា សាទិយនតោ ច **ករោតិ**។ តថា បសុតត្តា អនញ្ញត្តា ច “តតោ”តិ វុត្តំ។ សុខនតោ សាតភាវតោ ឥដ្ឋភាវតោ ច “សុខ”ន្តិ វុត្តំ។ កតូបចិតត្តា អវិបក្កវិបាកត្តា ច “អន្វេតី”តិ វុត្តំ។ ការណាយត្តវុត្តិតោ អសង្កន្តិតោ ច “ឆាយាវ អនបាយិនី”តិ វុត្តំ។ អយំ អនុបទវិចយតោ វិចយហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **យុត្តិហារសម្បាតោ**? មនស្ស ធម្មានំ អាធិបច្ចយោគតោ បុព្ពង្គមតា យុជ្ជតិ។ តតោ ឯវ តេសំ មនស្ស អនុវត្តនតោ ធម្មានំ មនោសេដ្ឋតា យុជ្ជតិ។ សហជាតាទិបច្ចយវសេន មនសា និព្ពត្តត្តា ធម្មានំ មនោមយតា យុជ្ជតិ។ មនសា បសន្នេន សមុដ្ឋានានំ កាយវចីកម្មានំ កុសលភាវោ យុជ្ជតិ។ យេន កុសលកម្មំ ឧបចិតំ, តំ ឆាយា វិយ សុខំ អន្វេតីតិ យុជ្ជតិ។ អយំ យុត្តិហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **បទដ្ឋានោ ហារសម្បាតោ**? មនោ មនោបវិចារានំ បទដ្ឋានំ។ មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា សព្ពស្ស កុសលបក្ខស្ស បទដ្ឋានំ។ “**ភាសតី**”តិ សម្មាវាចា, “ករោតី”តិ សម្មាកម្មន្តោ, តេ សម្មាអាជីវស្ស បទដ្ឋានំ។ សម្មាអាជីវោ សម្មាវាយាមស្ស បទដ្ឋានំ។ សម្មាវាយាមោ សម្មាសតិយា បទដ្ឋានំ។ សម្មាសតិ សម្មាសមាធិស្ស បទដ្ឋានំ។ “មនសា បសន្នេនា”តិ ឯត្ថ បសាទោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ, តំ សីលស្ស បទដ្ឋានំ។ សីលំ សមាធិស្ស បទដ្ឋានំ។ សមាធិ បញ្ញាយាតិ យាវ វិមុត្តិញាណទស្សនា យោជេតព្ពំ។ អយំ បទដ្ឋានហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **លក្ខណោ ហារសម្បាតោ**? “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ មនោបុព្ពង្គមតាវចនេន ធម្មានំ ឆន្ទបុព្ពង្គមតាបិ វីរិយបុព្ពង្គមតាបិ វីមំសាបុព្ពង្គមតាបិ វុត្តា ហោតិ អាធិបតេយ្យលក្ខណេន ឆន្ទាទីនំ មនសា ឯកលក្ខណត្តា។ តថា នេសំ សទ្ធាទិបុព្ពង្គមតាបិ វុត្តា ហោតិ ឥន្ទ្រិយលក្ខណេន សទ្ធាទីនំ មនសា ឯកលក្ខណត្តា។ “មនសា ចេ បសន្នេនា”តិ យថា មនស្ស បសាទសមន្នាគមោ តំសមុដ្ឋានានំ កាយវចីកម្មានំ អនវជ្ជភាវលក្ខណំ។ ឯវំ ចិត្តស្ស សតិអាទិសមន្នាគមោបិ នេសំ អនវជ្ជភាវលក្ខណំ យោនិសោមនសិការសមុដ្ឋានភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ “សុខមន្វេតី”តិ សុខានុគមនវចនេន សុខស្ស បច្ចយភូតានំ មនាបិយរូបាទីនំ អនុគមោ វុត្តោ ហោតិ តេសម្បិ កម្មបច្ចយតាយ ឯកលក្ខណត្តាតិ។ អយំ លក្ខណហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **ចតុព្យូហោ ហារសម្បាតោ**? “មនោបុព្ពង្គមា”តិអាទីសុ “មនោ”តិអាទីនំ បទានំ និព្ពចនំ និរុត្តំ, តំ បទត្ថនិទ្ទេសវសេន វេទិតព្ពំ។ បទត្ថោ ច វុត្តនយេន សុវិញ្ញេយ្យោវ។ យេ សុខេន អត្ថិកា, តេហិ បសន្នេន មនសា កាយវចីមនោកម្មានិ បវត្តេតព្ពានីតិ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ បុញ្ញកិរិយាយ អញ្ញេសម្បិ បុព្ពង្គមា ហុត្វា តត្ថ តេសំ សម្មា ឧបនេតារោ ឥមិស្សា ទេសនាយ និទានំ។ “ឆន្ទាធិបតី រាជា (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.១៨១ ឯរកបត្តនាគរាជវត្ថុ), ចិត្តានុបរិវត្តិនោ ធម្មា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៦២; ១២០៥-១២០៦), ចិត្តស្ស ឯកធម្មស្ស, សព្ពេវ វសមន្វគូ”តិ (សំ. និ. ១.៦២) ឯវមាទិសមានយនេន ឥមិស្សា ទេសនាយ សំសន្ទនា ទេសនានុសន្ធិ។ បទានុសន្ធិយោ បន សុវិញ្ញេយ្យាវាតិ។ អយំ ចតុព្យូហោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **អាវដ្ដោ ហារសម្បាតោ**? “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ តត្ថ យានិ តីណិ កុសលមូលានិ, តានិ អដ្ឋន្នំ សម្មត្តានំ ហេតុ។ យេ សម្មត្តា, អយំ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ យំ មនោសហជនាមរូបំ, ឥទំ ទុក្ខំ។ អសមុច្ឆិន្នា បុរិមនិប្ផន្នា អវិជ្ជា ភវតណ្ហា, អយំ សមុទយោ។ យត្ថ តេសំ បហានំ, អយំ និរោធោតិ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ អយំ អាវដ្ដោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **វិភត្តិហារសម្បាតោ**? “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនសា ចេ បសន្នេន, តតោ នំ សុខមន្វេតី”តិ នយិទំ យថារុតវសេន គហេតព្ពំ។ យោ ហិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា បាណាតិបាតិម្ហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកេ មិច្ឆាបដិបន្នេ សកំ ចិត្តំ បសាទេតិ, បសន្នេន ច ចិត្តេន អភូតគុណាភិត្ថវនវសេន ភាសតិ វា និបច្ចការំ វាស្ស យំ ករោតិ, ន តតោ នំ សុខមន្វេតិ។ ទុក្ខមេវ បន តំ តតោ ចក្កំវ វហតោ បទមន្វេតិ។ ឥតិ ហិ ឥទំ វិភជ្ជព្យាករណីយំ។ យំ មនសា ចេ បសន្នេន ភាសតិ វា ករោតិ វា, តញ្ចេ វចីកម្មំ កាយកម្មញ្ច សុខវេទនីយន្តិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? សម្មត្តគតេហិ សុខវេទនីយំ មិច្ឆាគតេហិ ទុក្ខវេទនីយន្តិ។ កថំ បនាយំ បសាទោ ទដ្ឋព្ពោ? នាយំ បសាទោ, បសាទបតិរូបកោ បន មិច្ឆាធិមោក្ខោតិ វទាមិ។ អយំ វិភត្តិហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **បរិវត្តនោ ហារសម្បាតោ**? មនោបុព្ពង្គមាតិអាទិ។ យំ មនសា បទុដ្ឋេន ភាសតិ វា ករោតិ វា ទុក្ខស្សានុគាមី។ ឥទញ្ហិ សុត្តំ ឯតស្ស ឧជុបដិបក្ខោ។ អយំ បរិវត្តនោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **វេវចនោ ហារសម្បាតោ**? “មនោបុព្ពង្គមា”តិ មនោ ចិត្តំ មនាយតនំ មនិន្ទ្រិយំ មនោវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណធាតូតិ បរិយាយវចនំ។ បុព្ពង្គមា បុរេចារិនោ បុរេគាមិនោតិ បរិយាយវចនំ។ ធម្មា អត្តាសភាវាតិ បរិយាយវចនំ។ សេដ្ឋំ បធានំ បវរន្តិ បរិយាយវចនំ។ មនោមយា មនោនិព្ពត្តា មនោសម្ភូតាតិ បរិយាយវចនំ។ បសន្នេន សទ្ទហន្តេន ឱកប្បេន្តេនាតិ បរិយាយវចនំ។ សុខំ សាតំ វេទយិតន្តិ បរិយាយវចនំ។ អន្វេតិ អនុគច្ឆតិ អនុពន្ធតីតិ បរិយាយវចនំ។ អយំ វេវចនោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **បញ្ញត្តិហារសម្បាតោ**? មនោបុព្ពង្គមាតិ អយំ មនសោ កិច្ចបញ្ញត្តិ។ ធម្មាតិ សភាវបញ្ញត្តិ, កុសលកម្មបថបញ្ញត្តិ។ មនោសេដ្ឋាតិ បធានបញ្ញត្តិ។ មនោមយាតិ សហជាតបញ្ញត្តិ។ បសន្នេនាតិ សទ្ធិន្ទ្រិយេន សមន្នាគតបញ្ញត្តិ, អស្សទ្ធិយស្ស បដិក្ខេបបញ្ញត្តិ។ ភាសតិ វា ករោតិ វាតិ សម្មាវាចាសម្មាកម្មន្តានំ និក្ខេបបញ្ញត្តិ។ តតោ នំ សុខមន្វេតីតិ កម្មស្ស ផលានុពន្ធបញ្ញត្តិ, កម្មស្ស អវិនាសបញ្ញត្តីតិ។ អយំ បញ្ញត្តិហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **ឱតរណោ ហារសម្បាតោ**? មនោតិ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ ធម្មាតិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធា។ ភាសតិ វាករោតិ វាតិ កាយវចីវិញ្ញត្តិយោ។ តាសំ និស្សយា ចត្តារោ មហាភូតាតិ រូបក្ខន្ធោតិ អយំ ខន្ធេហិ ឱតរណោ។ មនោតិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណន្តិ មនោគ្គហណេន អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា គហិតាតិ។ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ...បេ.... សមុទយោ ហោតីតិ អយំ បដិច្ចសមុប្បាទេន ឱតរណោតិ។ អយំ ឱតរណោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **សោធនោ ហារសម្បាតោ**? មនោតិ អារម្ភោ នេវ បទសុទ្ធិ, ន អារម្ភសុទ្ធិ។ មនោបុព្ពង្គមាតិ បទសុទ្ធិ, ន អារម្ភសុទ្ធិ។ តថា ធម្មាតិ យាវ សុខន្តិ បទសុទ្ធិ, ន អារម្ភសុទ្ធិ។ សុខមន្វេតីតិ បន បទសុទ្ធិ ចេវ អារម្ភសុទ្ធិ ចាតិ។ អយំ សោធនោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **អធិដ្ឋានោ ហារសម្បាតោ**? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា, មនោសេដ្ឋា មនោមយាតិ ឯកត្តតា។ មនសា ចេ បសន្នេនាតិ វេមត្តតា, តថា មនសា ចេ បសន្នេនាតិ ឯកត្តតា។ ភាសតិ វា ករោតិ វាតិ វេមត្តតា, តថា មនសា ចេ បសន្នេនាតិ ឯកត្តតា។ សោ បសាទោ ទុវិធោ អជ្ឈត្តញ្ច ព្យាបាទវិក្ខម្ភនតោ, ពាហិទ្ធា ច ឱកប្បនតោ។ តថា សម្បត្តិភវហេតុភូតោបិ វដ្ដហេតុភូតោវាតិ អយំ វេមត្តតា។ តយិទំ សុត្តំ ទ្វីហិ អាការេហិ អធិដ្ឋាតព្ពំ ហេតុនា ច យោ បសន្នមានសោ, វិបាកេន ច យោ សុខវេទនីយោតិ។ អយំ អធិដ្ឋានោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **បរិក្ខារោ ហារសម្បាតោ**? មនោបុព្ពង្គមាតិ ឯត្ថ មនោតិ កុសលវិញ្ញាណំ។ តស្ស ច ញាណសម្បយុត្តស្ស អលោភោ អទោសោ អមោហោតិ តយោ សម្បយុត្តា ហេតូ, ញាណវិប្បយុត្តស្ស អលោភោ អទោសោតិ ទ្វេ សម្បយុត្តា ហេតូ។ សព្ពេសំ អវិសេសេន យោនិសោមនសិការោ ហេតុ, ចត្តារិ សម្បត្តិចក្កានិ បច្ចយោ។ តថា សទ្ធម្មស្សវនំ, តស្ស ច ទានាទិវសេន បវត្តមានស្ស ទេយ្យធម្មាទយោ បច្ចយោ។ ធម្មាតិ ចេត្ថ វេទនាទីនំ តង្ខារម្មណាទយោ។ តថា តយោ វិញ្ញាណស្ស, វេទនាទយោ បសាទស្ស, សទ្ធេយ្យវត្ថុកុសលាភិសង្ខារោ វិបាកសុខស្ស បច្ចយោតិ។ អយំ បរិក្ខារោ ហារសម្បាតោ។

តត្ថ កតមោ **សមារោបនោ ហារសម្បាតោ**? មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ មនោតិ បុញ្ញចិត្តំ, តំ តិវិធំ – ទានមយំ, សីលមយំ, ភាវនាមយន្តិ។ តត្ថ ទានមយស្ស អលោភោ បទដ្ឋានំ, សីលមយស្ស អទោសោ បទដ្ឋានំ, ភាវនាមយស្ស អមោហោ បទដ្ឋានំ។ សព្ពេសំ អភិប្បសាទោ បទដ្ឋានំ, “សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ, ឧបសង្កមន្តោ បយិរុបាសតី”តិ (ម. និ. ២.១៨៣) **សុត្តំ** វិត្ថារេតព្ពំ។ កុសលចិត្តំ សុខស្ស តជ្ជវិបាកស្ស បទដ្ឋានំ។ យោនិសោមនសិការោ កុសលចិត្តស្ស បទដ្ឋានំ។ យោនិសោ ហិ មនសិ ករោន្តោ កុសលចិត្តំ អធិដ្ឋាតិ កុសលចិត្តំ ភាវេតិ, សោ អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ ឆន្ទំ ជនេតិ, ឧប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ...បេ.... បទហតិ។ តស្សេវំ ចតូសុ សម្មប្បធានេសុ ភាវិយមានេសុ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា យាវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆតីតិ អយំ ភាវនាយ សមារោបនា។ សតិ ច ភាវនាយ បហានញ្ច សិទ្ធមេវាតិ។ អយំ សមារោបនោ ហារសម្បាតោ។

តថា –

> “ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ;
> កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ”តិ។ (ទី. និ. ២.១៩៧; ឧទា. ៧៥; បេដកោ. ១៦);

តត្ថ **ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី**តិ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ **សំយមតោ វេរំ ន ចីយតី**តិ សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ **កុសលោ ច ជហាតិ បាបក**ន្តិ លោភស្ស ច ទោសស្ស ច មោហស្ស ច បហានមាហ។ តេន ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ **រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ**តិ អនុបាទាបរិនិព្ពានមាហ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ អលោភោ កុសលមូលំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ អទោសោ កុសលមូលំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ អមោហោ កុសលមូលំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ តេសំ និស្សរណំ វុត្តំ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ សីលក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សមាធិក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ បញ្ញាក្ខន្ធស្ស វិមុត្តិក្ខន្ធស្ស បទដ្ឋានំ។ ទានេន ឱឡារិកានំ កិលេសានំ បហានំ, សីលេន មជ្ឈិមានំ, បញ្ញាយ សុខុមានំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ កតាវីភូមិ ទស្សេតិ។

ទទតោ បុញ្ញំ...បេ.... ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខភូមិ ទស្សិតា។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អគ្គផលំ វុត្តំ។

តថា ទទតោ បុញ្ញំ...បេ.... ន ចីយតីតិ លោកិយកុសលមូលំ វុត្តំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោកុត្តរកុសលមូលំ វុត្តំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ លោកុត្តរស្ស កុសលមូលស្ស ផលំ វុត្តំ។

ទទតោ...បេ.... ន ចីយតីតិ បុថុជ្ជនភូមិ ទស្សិតា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខភូមិ ទស្សិតា។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខភូមិ ទស្សិតា។

ទទតោ ...បេ.... ន ចីយតីតិ សគ្គគាមិនី បដិបទា វុត្តា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ សេក្ខវិមុត្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អសេក្ខវិមុត្តិ វុត្តា។

ទទតោ...បេ.... ន ចីយតីតិ ទានកថំ សីលកថំ សគ្គកថំ លោកិយានំ ធម្មានំ ទេសនមាហ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ លោកេ អាទីនវានុបស្សនាយ សទ្ធឹ សាមុក្កំសិកំ ធម្មទេសនមាហ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ តស្សា ទេសនាយ ផលមាហ។

ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ធម្មទានំ អាមិសទានញ្ច វទតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ បាណាតិបាតា វេរមណិយា សព្ពានំ អភយទានំ វទតិ។ ឯវំ សព្ពានិបិ សិក្ខាបទានិ វិត្ថារេតព្ពានិ។ តេន ច សីលសំយមេន សីលេ បតិដ្ឋិតោ ចិត្តំ សំយមេតិ, តស្ស សមថោ បារិបូរឹ គច្ឆតិ។ ឯវំ សោ សមថេ ឋិតោ វិបស្សនាកោសល្លយោគតោ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ រាគំ ជហាតិ, ទោសំ ជហាតិ, មោហំ ជហាតិ, អរិយមគ្គេន សព្ពេបិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេ ជហាតិ។ ឯវំ បដិបន្នោ ច រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ រាគាទីនំ បរិក្ខយា ទ្វេបិ វិមុត្តិយោ អធិគច្ឆតីតិ អយំ សុត្តនិទ្ទេសោ។

តត្ថ កតមោ **ទេសនាហារសម្បាតោ**? ឥមស្មឹ សុត្តេ កឹ ទេសិតំ? ទ្វេ សុគតិយោ ទេវា ច មនុស្សា ច, ទិព្ពា ច បញ្ច កាមគុណា, មានុសកា ច បញ្ច កាមគុណា, ទិព្ពា ច បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, មានុសកា ច បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ ឥទំ វុច្ចតិ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ តស្ស ការណភាវេន បុរិមបុរិមនិប្ផន្នា តណ្ហា សមុទយោ អរិយសច្ចំ។ តយិទំ វុច្ចតិ អស្សាទោ ច អាទីនវោ ច។ សព្ពស្ស បុរិមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ និទ្ទេសោ "ទទតោ...បេ.... ន ចីយតី"តិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មគ្គោ វុត្តោ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ទ្វេ និព្ពានធាតុយោ សឧបាទិសេសា ច អនុបាទិសេសា ច។ ឥទំ និស្សរណំ។ ផលាទីនិ បន យថារហំ វេទិតព្ពានីតិ។ អយំ ទេសនាហារសម្បាតោ។

វិចយោតិ "ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី"តិ ឥមិនា បឋមេន បទេន តិវិធម្បិ ទានមយំ សីលមយំ ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ វុត្តំ។ ទសវិធស្សបិ ទេយ្យធម្មស្ស បរិច្ចាគោ វុត្តោ។ តថា ឆព្ពិធស្សបិ រូបាទិអារម្មណស្ស។ "សំយមតោ វេរំ ន ចីយតី"តិ ទុតិយេន បទេន អវេរា អសបត្តា អព្យាបាទា ច បដិបទា វុត្តា។ "កុសលោ ច ជហាតិ បាបក"ន្តិ តតិយេន បទេន ញាណុប្បាទោ អញ្ញាណនិរោធោ សព្ពោបិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សព្ពេបិ ពោធិបក្ខិយា ធម្មា វុត្តា ។ "រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ"តិ រាគក្ខយេន រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, មោហក្ខយេន អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ វុត្តាតិ។ អយំ វិចយោ ហារសម្បាតោ។

យុត្តីតិ ទានេ ឋិតោ ឧភយំ បរិបូរេតិ មច្ឆរិយប្បហានញ្ច បុញ្ញាភិសន្ទញ្ចាតិ អត្ថេសា យុត្តិ។ សីលសំយមេ ឋិតោ ឧភយំ បរិបូរេតិ ឧបចារសមាធឹ អប្បនាសមាធិញ្ចាតិ អត្ថេសា យុត្តិ។ បាបកេ ធម្មេ បជហន្តោ ទុក្ខំ បរិជានាតិ, និរោធំ សច្ឆិករោតិ, មគ្គំ ភាវេតីតិ អត្ថេសា យុត្តិ។ រាគទោសមោហេសុ សព្ពសោ បរិក្ខីណេសុ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតីតិ អត្ថេសា យុត្តីតិ។ អយំ យុត្តិហារសម្បាតោ។

បទដ្ឋានន្តិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ចាគាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សច្ចាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ បញ្ញាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានំ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ ឧបសមាធិដ្ឋានស្ស បទដ្ឋានន្តិ។ អយំ បទដ្ឋានោ ហារសម្បាតោ។

លក្ខណោតិ "ទទតោ"តិ ឯតេន បេយ្យវជ្ជំ អត្ថចរិយំ សមានត្តតា ច ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា សង្គហវត្ថុភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ "សំយមតោ"តិ ឯតេន ខន្តិមេត្តាអវិហឹសាអនុទ្ទយាទយោ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា វេរានុប្បាទនលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ "វេរំ ន ចីយតី"តិ ឯតេន ហិរីឱត្តប្បអប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិតាទយោ ទស្សិតា វេរាវឌ្ឍនេន

ឯកលក្ខណត្តា។ តថា អហិរិកានោត្តប្បាទយោ អចេតព្ពភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ “កុសលោ”តិ ឯតេន កោសល្លទីបនេន សម្មាសង្កប្បាទយោ ទស្សិតា មគ្គង្គាទិភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ “ជហាតិ បាបក”ន្តិ ឯតេន បរិញ្ញាភិសមយាទយោបិ ទស្សិតា អភិសមយលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ “រាគទោសមោហក្ខយា”តិ ឯតេន អវសិដ្ឋកិលេសាទីនម្បិ ខយា ទស្សិតា ខេបេតព្ពភាវេន ឯកលក្ខណត្តាតិ អយំ លក្ខណោ។

ចតុព្យូហោតិ ទទតោតិ គាថាយំ ភគវតោ កោ អធិប្បាយោ? យេ មហាភោគតំ បត្ថយិស្សន្តិ, តេ ទានំ ទស្សន្តិ ទាលិទ្ទិយប្បហានាយ។ យេ អវេរតំ ឥច្ឆន្តិ, តេ បញ្ច វេរានិ បជហិស្សន្តិ។ យេ កុសលធម្មេហិ ឆន្ទកាមា, តេ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេស្សន្តិ។ យេ និព្ពាយិតុកាមា, តេ រាគទោសមោហំ បជហិស្សន្តីតិ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ។ ឯវំ និព្ពចននិទានសន្ធយោ វត្តព្ពាតិ។ អយំ ចតុព្យូហោ។

អាវដ្ដោតិ យញ្ច អទទតោ មច្ឆរិយំ, យញ្ច អសំយមតោ វេរំ, យញ្ច អកុសលស្ស បាបស្ស អប្បហានំ, អយំ បដិបក្ខនិទ្ទេសេន សមុទយោ។ តស្ស អលោភេន ច អទោសេន ច អមោហេន ច ទានាទីហិ បហានំ, ឥមានិ តីណិ កុសលមូលានិ។ តេសំ បច្ចយោ អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អយំ មគ្គោ។ យោ រាគទោសមោហានំ ខយោ, អយំ និរោធោតិ។ អយំ អាវដ្ដោ។

វិភត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ឯកំសេន យោ ភយហេតុ ទេតិ, រាគហេតុ ទេតិ, អាមិសកិញ្ចិក្ខហេតុ ទេតិ, ន តស្ស បុញ្ញំ វឌ្ឍតិ។ យញ្ច ទណ្ឌទានំ សត្ថទានំ បរវិហេឋនត្ថំ អបុញ្ញំ អស្ស បវឌ្ឍតិ។ យំ បន កុសលេន ចិត្តេន អនុកម្បន្តោ វា អបចាយមានោ វា អន្នំ ទេតិ, បានំ វត្ថំ យានំ មាលាគន្ធវិលេបនំ សេយ្យាវសថំ បទីបេយ្យំ ទេតិ, សព្ពសត្តានំ វា អភយទានំ ទេតិ, មេត្តចិត្តោ ហិតជ្ឈាសយោ និស្សរណសញ្ញី ធម្មំ ទេសេតិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ឯកំសេន អភយូបរតស្ស ចីយតិ, កឹការណំ? យំ អសមត្ថោ, ភយូបរតោ ទិដ្ឋធម្មិកស្ស ភាយតិ “មា មំ រាជានោ គហេត្វា ហត្ថំ វា ឆិន្ទេយ្យុំ…បេ…. ជីវន្តម្បិ សូលេ ឧត្តាសេយ្យុ”ន្តិ, តេន សំយមេន អវេរំ ចីយតិ។ យោ បន ឯវំ សមានោ វេរំ ន ចីយតិ។ យោ បន ឯវំ សមាទិយតិ, បាណាតិបាតស្ស បាបកោ វិបាកោ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ច, ឯវំ សព្ពស្ស អកុសលស្ស, សោ តតោ អារមតិ, ឥមិនា សំយមេន វេរំ ន ចីយតិ។ សំយមោ នាម សីលំ។ តំ ចតុព្ពិធំ ចេតនា សីលំ, ចេតសិកំ សីលំ, សំវរោ សីលំ, អវីតិក្កមោ សីលន្តិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ បាបបហាយកា សត្តត្តឹស ពោធិបក្ខិយា ធម្មា វត្តព្ពាតិ។ អយំ វិភត្តិ។

បរិវត្តនោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, អទទតោបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ, ន ទានមយិកំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតិ អសំយមតោបិ វេរំ ន ចីយតិ, យំ ទានេន បដិសង្ខានពលេន ភាវនាពលេន។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកំ, អកុសលោ បន ន ជហាតិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោ, តេសំ អបរិក្ខយា នត្ថិ និព្ពុតីតិ។ អយំ បរិវត្តនោ។

វេវចនោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ។ បរិច្ចាគតោ កុសលំ ឧបចីយតិ។ អនុមោទតោបិ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតិ ចិត្តប្បសាទតោបិ វេយ្យាវច្ចកិរិយាយបិ។ សំយមតោតិ សីលសំវរតោ សោរច្ចតោ។ វេរំ ន ចីយតីតិ បាបំ ន វឌ្ឍតិ, អកុសលំ ន វឌ្ឍតិ។ កុសលោតិ បណ្ឌិតោ និបុណោ មេធាវី បរិក្ខកោ។ ជហាតីតិ សមុច្ឆិន្ទតិ សមុគ្ឃាដេតិ។ អយំ វេវចនោ។

បញ្ញត្តីតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ លោភស្ស បដិនិស្សគ្គបញ្ញត្តិ, អលោភស្ស និក្ខេបបញ្ញត្តិ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ ទោសស្ស វិក្ខម្ភនបញ្ញត្តិ, អទោសស្ស និក្ខេបបញ្ញត្តិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ មោហស្ស សមុគ្ឃាតបញ្ញត្តិ, អមោហស្ស ភាវនាបញ្ញត្តិ។ រាគទោសមោហស្ស បហានបញ្ញត្តិ, អលោភាទោសាមោហស្ស ភាវនាបញ្ញត្តិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិបញ្ញត្តិ, និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយបញ្ញត្តីតិ។ អយំ បញ្ញត្តិ។

ឱតរណោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ទានំ នាម សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ហោតីតិ អយំ ឥន្ទ្រិយេហិ ឱតរណោ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សំយមោ នាម សីលក្ខន្ធោតិ អយំ ខន្ធេហិ ឱតរណោ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ បាបប្បហានំ នាម តីហិ វិមោក្ខេហិ ហោតិ។ តេសំ ឧបាយភូតានិ តីណិ វិមោក្ខមុខានីតិ អយំ វិមោក្ខមុខេហិ ឱតរណោ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ វិមុត្តិក្ខន្ធោ។ សោ ច ធម្មធាតុ ធម្មាយតនញ្ចាតិ អយំ ធាតូហិ ច អាយតនេហិ ច ឱតរណោតិ។ អយំ ឱតរណោ។

សោធនោតិ ទទតោតិអាទិកា បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អយំ បទសុទ្ធិ ច អារម្ភសុទ្ធិ ចាតិ។ អយំ សោធនោ។

អធិដ្ឋានោតិ ទទតោតិ អយំ ឯកត្តតា, ចាគោ បរិច្ចាគោ ធម្មទានំ អាមិសទានំ អភយទានំ, អដ្ឋ ទានានិ វិត្ថារេតព្ពានិ។ អយំ វេមត្តតា។ សំយមោតិ អយំ ឯកត្តតា។ បាតិមោក្ខសំវរោ សតិសំវរោតិ អយំ វេមត្តតា។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ អយំ ឯកត្តតា។ សក្កាយទិដ្ឋឹ បជហតិ វិចិកិច្ឆំ បជហតីតិអាទិកា អយំ វេមត្តតា។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ អយំ ឯកត្តតា។ សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតុ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតូតិ អយំ វេមត្តតាតិ។ អយំ អធិដ្ឋានោ។

បរិក្ខារោតិ ទានស្ស បាមោជ្ជំ បច្ចយោ។ អលោភោ ហេតុ, សំយមស្ស ហិរោត្តប្បានយោ បច្ចយោ។ យោនិសោមនសិការោ អទោសោ ច ហេតុ, បាបប្បហានស្ស សមាធិ យថាភូតញាណទស្សនញ្ច បច្ចយោ។ តិស្សោ អនុបស្សនា ហេតុ, និព្ពុតិយា មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ ហេតុ, សម្មាសង្កប្បានយោ បច្ចយោតិ។ អយំ បរិក្ខារោ។

សមារោបនោ ហារសម្បាតោតិ ទទតោ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតីតិ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ, តំ សីលស្ស បទដ្ឋានំ។ សំយមតោ វេរំ ន ចីយតីតិ សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ, តំ សមាធិស្ស បទដ្ឋានំ។ សីលេន ហិ ឈានេនបិ រាគាទិកិលេសា ន ចីយន្តិ។ យេបិស្ស តប្បច្ចយា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ អាសវា វិឃាតបរិឡាហា, តេបិស្ស ន ហោន្តិ។ កុសលោ ច ជហាតិ បាបកន្តិ បហានបរិញ្ញា, តំ ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ។ រាគទោសមោហក្ខយា ស និព្ពុតោតិ រាគស្សបិ ខយា ទោសស្សបិ ខយា មោហស្សបិ ខយា។ តត្ថ រាគោតិ យោ រាគោ សារាគោ ចេតសោ សារជ្ជនា លោភោ លុព្ភនា លុព្ភិតត្តំ អភិជ្ឈា លោភោ អកុសលមូលំ។ ទោសោតិ យោ ទោសោ ទុស្សនា ទុស្សិតត្តំ ព្យាបាទោ ចេតសោ ព្យាបជ្ជនា ទោសោ អកុសលមូលំ។ មោហោតិ យំ អញ្ញាណំ អទស្សនំ អនភិសមយោ អសម្ពោធោ អប្បដិវេធោ ទុម្មេជ្ឈំ ពាល្យំ អសម្បជញ្ញំ មោហោ អកុសលមូលំ។ ឥតិ ឥមេសំ រាគាទីនំ ខយោ និរោធោ បដិនិស្សគ្គោ និព្ពុតិ និព្ពាយនា បរិនិព្ពានំ សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតុ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតូតិ។ អយំ សមារោបនោ ហារសម្បាតោ។

មិស្សកហារសម្បាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នយសមុដ្ឋានវារវណ្ណនា

៧៩. ឯវំ នានាសុត្តវសេន ឯកសុត្តវសេន ច ហារវិចារំ ទស្សេត្វា ឥទានិ នយវិចារំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ កតមំ នយសមុដ្ឋាន**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ កស្មា បនេត្ថ យថា “តត្ថ កតមោ ទេសនាហារោ, អស្សាទាទីនវតាតិ គាថា។ អយំ ទេសនាហារោ កឹ ទេសយតី”តិអាទិនា ហារនិទ្ទេសោ អារទ្ធោ, ឯវំ “តត្ថ កតមោ នន្ទិយាវដ្តោ, តណ្ហញ្ច អវិជ្ជម្បិ ចាតិ គាថា, អយំ នន្ទិយាវដ្តោ កឹ នយតី”តិអាទិនា អនារភិត្វា សមុដ្ឋានមុខេន អារទ្ធន្តិ? វុច្ចតេ – ហារនយានំ វិសយភេទតោ។ យថា ហិ ហារា ព្យញ្ជនមុខេន សុត្តស្ស អត្ថសំវណ្ណនា, ន ឯវំ នយា។ នយា បន នានាសុត្តតោ និទ្ធារិតេហិ តណ្ហាវិជ្ជាទីហិ មូលបទេហិ ចតុសច្ចយោជនាយ នយតោ អនុពុជ្ឈិយមានោ ទុក្ខាទិ អត្ថោ។ សោ ហិ មគ្គញាណំ នយតិ សម្បាបេតីតិ **នយោ**។ បដិវិជ្ឈន្តានំ បន ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទីនំ តិណ្ណំ វេនេយ្យានំ វសេន មូលបទវិភាគតោ តិធា វិភត្តោ។ ឯកមេកោ ចេត្ថ យតោ នេតិ, យញ្ច នេតិ, តេសំ សំកិលេសវោទានានំ វិភាគតោ ទ្វិសង្គហោ ចតុឆអដ្ឋទិសោ ចាតិ ភិន្នោ ហារនយានំ វិសយោ។ តថា ហិ វុត្តំ – “ហារា ព្យញ្ជនវិចយោ, សុត្តស្ស នយា តយោ ច សុត្តត្ថោ”តិ (នេត្តិ. សង្គហវារ)។ ឯវំ វិសិដ្ឋវិសយត្តា ហារនយានំ ហារេហិ អញ្ញថា នយេ និទ្ទិសន្តោ “តត្ថ កតមំ នយសមុដ្ឋាន”ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថាយំ វចនត្ថោ – សមុដ្ឋហន្តិ ឯតេនាតិ **សមុដ្ឋានំ**។ កេ សមុដ្ឋហន្តិ? នយា។ នយានំ សមុដ្ឋានំ **នយសមុដ្ឋានំ**។ កឹ បន តំ? តំតំមូលបទេហិ ចតុសច្ចយោជនា។ សា ហិ នន្ទិយាវដ្តាទីនំ នយានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ សមុដ្ឋានំ ភូមីតិ ច វុច្ចតិ។ តថា ច វក្ខតិ – “អយំ វុច្ចតិ នន្ទិយាវដ្តស្ស នយស្ស ភូមី”តិ (នេត្តិ. ៨១)។ **បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ ច ភវតណ្ហាយ ចា**តិអាទិ នន្ទិយាវដ្តស្ស នយស្ស ភូមិទស្សនំ។ តត្ថ **បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតី**តិ អសុកស្ស នាម ពុទ្ធស្ស ភគវតោ, អសុកស្ស វា ចក្កវត្តិនោ កាលេ អវិជ្ជា ភវតណ្ហា ច ឧប្បន្នា។ តតោ បុព្ពេ នាហោសីតិ ឯវំ អវិជ្ជាភវតណ្ហានំ ន កាចិ បុរិមា មរិយាទា ឧបលព្ភតិ។ កស្មា? អនមតគ្គត្តា សំសារស្ស។ វុត្តញ្ហេតំ – “អនមតគ្គោយំ, ភិក្ខវេ, សំសារោ, បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតី”តិ (សំ. និ. ២.១២៤; កថា. ៧៥) វិត្ថារោ។ **តត្ថា**តិ អវិជ្ជាភវតណ្ហាសុ។ យទិបិ អវិជ្ជាយ សំយោជនភាវោ, តណ្ហាយ ច នីវរណភាវោ **បាឡិយំ** វុត្តោ, តថាបិ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆាទិតាទីនវេហិ ភវេហិ តណ្ហា សំយោជេតីតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទស្សនត្ថំ “**អវិជ្ជានីវរណំ តណ្ហាសំយោជន**”ន្តិ វុត្តំ។

អវិជ្ជាសំយុត្តាតិ អវិជ្ជាយ មិស្សិតា, អវិជ្ជាយ វា អភិនិវេសវត្ថូសុ ពទ្ធា។ **អវិជ្ជាបក្ខេន វិចរន្តី**តិ អវិជ្ជាបក្ខេន អវិជ្ជាសហាយេន ទ្វាទសវិធេន វិបល្លាសេន អភិនិវេសវត្ថុភូតេ អារម្មណេ បវត្តន្តិ។ **តេ វុច្ចន្តិ ទិដ្ឋិចរិតា**តិ តេ អវិជ្ជាភិភូតា រូបាទីនិ និច្ចាទិតោ អភិនិវិសន្តា ទិដ្ឋិចរិតាតិ វុច្ចន្តិ, ទិដ្ឋិចរិតា នាមាតិ អត្ថោ។ **តណ្ហាបក្ខេនា**តិ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតេន។ ទិដ្ឋិវិចរិតេ តណ្ហាវិចរិតេ ច បដិបត្តិយា វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “ទិដ្ឋិចរិតា”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្តកិលមថានុយោគ**ន្តិ អត្តនោ កាយស្ស កិលិស្សនបយោគំ អត្តបរិតាបនបដិបត្តឹ។ **កាមសុខល្លិកានុយោគ**ន្តិ កាមសុខស្ស អល្លីយនបយោគំ កាមេសុ បាតព្យតំ។

យទិបិ ពាហិរកា “ទុក្ខំ តណ្ហា”តិ ច ជានន្តិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខ”ន្តិ, “អយំ តណ្ហា, អយំ តស្សា វិរាគោ”តិ បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពភាវេន បន ន ជានន្តិ, ឥតិ បវត្តិបវត្តិហេតុមត្តម្បិ ន ជានន្តិ។ កា បន កថា និវត្តិនិវត្តិហេតូសូតិ អាហ – “**ឥតោ ពាហិទ្ធា នត្ថិ សច្ចវវត្ថាន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **សច្ចប្បកាសនា**តិ សច្ចទេសនា។ **សមថវិបស្សនាកោសល្ល**ន្តិ សមថវិបស្សនាសុ ភាវនាកោសល្លំ, តាសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនមនសិការកោសល្លំ វា។ វិបស្សនាធិដ្ឋានញ្ចេត្ថ សមថំ អធិប្បេតំ។ **ឧបសមសុខប្បត្តី**តិ កិលេសានំ វូបសមសុខាធិគមោ។ **វិបរីតចេតា**តិ មិច្ឆាភិនិវិដ្ឋចេតា។ **នត្ថិ សុខេន សុខ**ន្តិ យំ អនវជ្ជបច្ចយបរិភោគសុខេន កាយំ ចិត្តញ្ច បដិប្បស្សទ្ធទរថំ កត្វា អរិយេហិ បត្តព្ពំ ឧបសមសុខំ, តំ បដិក្ខិបតិ។ **ទុក្ខេនា**តិ កាយខេទនទុក្ខេន។

សោ លោកំ វឌ្ឍយតីតិ សោ កាមេ បដិសេវន្តោ អត្តភាវសង្ខាតំ លោកំ វឌ្ឍេតិ បីនេតិ។ បុត្តនត្តបរម្បរាយ វា សំសារស្ស អនុបច្ឆេទនតោ សត្តលោកំ វឌ្ឍេតិ។ **ពហុំ បុញ្ញំ បសវតី**តិ អត្តនោ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សន្តប្បនេន បុត្តមុខទស្សនេន ច ពហុំ បុញ្ញំ ឧប្បាទេតិ។ អភិនិវេសស្ស នាតិទឡ្ហតាយ **ឯវំសញ្ញី**។ ទឡ្ហតាយ **ឯវំទិដ្ឋី ទុក្ខេន សុខំ បត្ថយមានា អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា កាមេសុ បុញ្ញសញ្ញី កាមសុខល្លិកានុយោគមនុយុត្តា ច វិហរន្តី**តិ យោជេតព្ពំ។

តទភិញ្ញា សន្តាតិ តថាសញ្ញិនោ សមានា។ **រោគមេវ វឌ្ឍយន្តី**តិ អត្តភាវរោគមេវ កិលេសរោគមេវ វា អបរាបរំ វឌ្ឍេន្តិ។ **គណ្ឌសល្លេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **រោគាភិតុន្នា**តិ យថាវុត្តរោគព្យាធិតា។ **គណ្ឌបដិបីឡិតា**តិ យថាវុត្តគណ្ឌពាធិតា។ **សល្លានុវិទ្ធា**តិ យថាវុត្តសល្លេន អនុបវិដ្ឋា។ **ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជានី**តិ ឧបបជ្ជនចវនានិ។

ឧគ្ឃាតនិគ្ឃាតន្តិ ឧច្ចារចភាវំ។ **រោគគណ្ឌសល្លភេសជ្ជ**ន្តិ យថាវុត្តរោគាទិតិកិច្ឆនំ, សមថវិបស្សនំ សន្ធាយ វទតិ។ តេនេវាហ – “**សមថវិបស្សនា រោគនិគ្ឃាតកភេសជ្ជ**”ន្តិ។ តត្ថ **រោគនិគ្ឃាតក**ន្តិ រោគវូបសមនំ។ “**សំកិលេសោ ទុក្ខ**”ន្តិអាទិនា សច្ចានិ តេសំ បរិញ្ញេយ្យាទិភាវេន កថេតិ។

តត្ថ សំកិលេសោ ទុក្ខន្តិ អត្តកិលមថានុយោគកាមសុខល្លិកានុយោគសំកិលេសវន្តោ, តេហិ វា សំកិលិស្សមានោ រូបារូបកាយោ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ **តទភិសង្គោ តណ្ហា**តិ តត្ថ អភិសង្គោ អាសង្គោតិ លទ្ធនាមា តណ្ហា។

៨០. ឥទានិ ទិដ្ឋិចរិតតណ្ហាចរិតានំ សក្កាយទិដ្ឋិទស្សនេ បវត្តិភេទំ ទស្សេតុំ “**ទិដ្ឋិចរិតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ទិដ្ឋិចរិតា រូបំ អត្តតោ ឧបគច្ឆន្តីតិ **ទិដ្ឋិចរិតា** ទិដ្ឋាភិនិវេសស្ស ពលវភាវតោ រូបំ “អត្តា”តិ គណ្ហន្តិ។ តេសញ្ហិ អត្តាភិនិវេសោ ពលវា, ន តថា អត្តនិយាភិនិវេសោ។ ឯស នយោ **វេទន**ន្តិអាទីសុបិ។ **តណ្ហាចរិតា រូបវន្តំ អត្តាន**ន្តិ តណ្ហាចរិតា តណ្ហាភិនិវេសស្ស ពលវភាវតោ រូបំ អត្តនោ កិញ្ចនបលិពោធភាវេ ឋបេត្វា អវសេសំ វេទនាទឹ “អត្តា”តិ គណ្ហន្តិ។ **អត្តនិ វា រូប**ន្តិ អត្តាធារំ វា រូបំ។ **រូបស្មឹ វា អត្តាន**ន្តិ រូបាធារំ វា អត្តានំ។ **វេទនាវន្ត**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯតេសញ្ហិ អត្តនិយាភិនិវេសោ ពលវា, ន តថា អត្តាភិនិវេសោ។ តស្មា យថាលទ្ធំ អត្តនិយន្តិ កប្បេត្វា តទញ្ញំ “អត្តា”តិ គណ្ហន្តិ។ **អយំ វុច្ចតិ វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋី**តិ អយំ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ ឯកេកស្មឹ ចតុន្នំ ចតុន្នំ គាហានំ វសេន វីសតិវត្ថុកា សតិ វិជ្ជមានេ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតេ កាយេ, សតី វា វិជ្ជមានា តត្ថ ទិដ្ឋីតិ សក្កាយទិដ្ឋិ។

លោកុត្តរា សម្មាទិដ្ឋីតិ បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ។ **អន្វាយិកា**តិ សម្មាទិដ្ឋិយា អនុគាមិនោ។ យទា សម្មាទិដ្ឋិ សក្កាយទិដ្ឋិយា បជហនវសេន បវត្តា, តទា តស្សា អនុគុណភាវេន បវត្តមានកាតិ អត្ថោ។ កេ បន តេតិ? អាហ “**សម្មាសង្កប្បោ**”តិអាទិ។ “**តេ តយោ ខន្ធា**”តិអាទិនា អរិយមគ្គតោ ខន្ធមុខេន សមថវិបស្សនា និទ្ធារេតិ។ “**តត្ថ សក្កាយោ**”តិអាទិ ចតុសច្ចនិទ្ធារណំ។ តំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បុន “**តត្ថ យេ រូបំ អត្តតោ ឧបគច្ឆន្តី**”តិអាទិនា សក្កាយទស្សនមុខេន ឧច្ឆេទាទិអន្តទ្វយំ, មជ្ឈិមញ្ច បដិបទំ និទ្ធារេតិ។ តត្ថ **ឥមេ វុច្ចន្តិ ឧច្ឆេទវាទិនោ**តិ ឥមេ រូបាទិកេ បញ្ចក្ខន្ធេ អត្តតោ ឧបគច្ឆន្តា រូបាទីនំ អនិច្ចភាវតោ ឧច្ឆិជ្ជតិ អត្តា វិនស្សតិ ន ហោតិ បរំ មរណាតិ ឯវំ អភិនិវិសនតោ “ឧច្ឆេទវាទិនោ”តិ វុច្ចន្តិ។ **ឥមេ វុច្ចន្តិ សស្សតវាទិនោ**តិ ឥមេ “រូបវន្តំ វា អត្តាន”ន្តិអាទិនា រូបាទិវិនិមុត្តោ អញ្ញោ កោចិ អត្តាតិ ឧបគច្ឆន្តា “សោ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ អភិនិវិសនតោ “សស្សតវាទិនោ”តិ វុច្ចន្តិ។ “**ឧច្ឆេទសស្សតវាទា ឧភោ អន្តា, អយំ សំសារបវត្តី**”តិអាទិ សច្ចនិទ្ធារណំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

ឧច្ឆេទសស្សតំ សមាសតោ វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋីតិ អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតិ អត្តា និច្ចោតិ ច អាទិប្បវត្តនតោ ឧច្ឆេទសស្សតទស្សនំ សង្ខេបតោ វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ ឯវ ហោតិ។ សព្ពោបិ ហិ អត្តវាទោ សក្កាយទិដ្ឋិ អន្តោគធោ ឯវាតិ។ **វិត្ថារតោ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានី**តិ ឧច្ឆេទសស្សតទស្សនំ វិត្ថារេន **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.២៨ អាទយោ) អាគតានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ។ **តេស**ន្តិ ឯវំ សង្ខេបវិត្ថារវន្តានំ ឧច្ឆេទសស្សតទស្សនានំ។ **បដិបក្ខោ**តិ បហាយកបដិបក្ខោ។ **តេចត្តាលីសំ ពោធិបក្ខិយា ធម្មា**តិ អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា អនត្តសញ្ញា បហានសញ្ញា វិរាគសញ្ញា និរោធសញ្ញា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា…បេ…. អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ ឯតេ តេចត្តាលីសំ ពោធិបក្ខិយា ធម្មា។

ឯវំ វិបស្សនាវសេន បដិបក្ខំ ទស្សេត្វា បុន សមថវសេន ទស្សេតុំ “**អដ្ឋ វិមោក្ខា ទស ច កសិណាយតនានី**”តិ វុត្តំ។ **ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ មោហជាល**ន្តិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ មោហជាលហេតុកត្តា មោហជាលញ្ច។ **អនាទិអនិធនប្បវត្ត**ន្តិ បុរិមាយ កោដិយា អភាវតោ អនាទិ។ អសតិ បដិបក្ខាធិគមេ សន្តានវសេន អនុបច្ឆេទេន បវត្តនតោ អនិធនប្បវត្តំ។ យស្មា បន មោហជាលហេតុកានិ ទិដ្ឋិគតានិ មោហជាលេ បទាលិតេ បទាលិតានិ ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ – “**តេចត្តាលីសំ ពោធិបក្ខិយា ធម្មា ញាណវជិរំ មោហជាលប្បទាលន**”ន្តិ។

តត្ថ **ញាណវជិរ**ន្តិ វជិរូបមញាណំ។ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិត្វា តេ ជេត្វា តិក្ខសភាវំ អាបាទិតំ វិបស្សនាញាណំ មគ្គញាណញ្ច ញាណវជិរំ។ ឥទមេវ ហិ ញាណំ ភគវតោ បវត្តំ “មហាវជិរញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តំ បន សសម្ភារំ កត្វា ទស្សេន្តោ “តេចត្តាលីសំ ពោធិបក្ខិយា ធម្មា”តិ អាហ។ **មោហជាលប្បទាលន**ន្តិ បុព្ពភាគេ វិក្ខម្ភនវសេន មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវសេន អវិជ្ជាភវតណ្ហានំ បទាលនំ។ អតីតាទិភេទភិន្នេសុ រូបាទីសុ សកអត្តភាវាទីសុ ច សំសិព្ពនវសេន បវត្តនតោ ជាលំ ភវតណ្ហា។ តស្សា ហិ តណ្ហា ជាលិនី សិព្ពិនី ជាលន្តិ ច អធិវចនន្តិ។ ឯវំ អត្តកិលមថានុយោគកាមសុខល្លិកានុយោគទិដ្ឋិតណ្ហាភិនិវេសសស្សតុច្ឆេទានំ

និទ្ទារណវសេន មោហជាលបរិយាយវិសេសតោ អវិជ្ជាតណ្ហា វិភជិត្វា យថានុសន្ធិនា សំកិលេសបក្ខំ និគមេន្តោ **“តេន វុច្ចតិ បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ ច ភវតណ្ហាយ ចា”**តិ អាហ។

៨១. **“តត្ថ ទិដ្ឋិចរិតោ”**តិអាទិនា វោទានបក្ខំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **សល្លេខានុសន្តតវុត្តី**តិ អនុបទ្ទុតសល្លេខវុត្តិ។ កស្មា? យស្មា **សល្លេខេ តិព្ពគារវោ**។ ទិដ្ឋិចរិតោ ហិ តបោជិគុច្ឆាទិនា អនុបាយេនបិ យេភុយ្យេន កិលេសានំ សល្លេខនាធិប្បាយេន ចរតិ, តស្មា សោ សាសនេ បព្ពជិតោ ធុតធម្មវសេន សល្លេខបដិបទំ បូរេតិ។ **សិក្ខានុសន្តតវុត្តី**តិ អច្ឆិទ្ទចតុបារិសុទ្ធិសីលវុត្តិ។ ទិដ្ឋិយា សវិសយេ បញ្ញាសទិសី បវត្តីតិ សោ វិសុជ្ឈមានោ បញ្ញាធិកោ ហោតីតិ អាហ – **“ទិដ្ឋិចរិតោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមន្តោ ធម្មានុសារី ភវតី”**តិ។ តណ្ហាវសេន មិច្ឆាវិមោក្ខោ ហោតីតិ តណ្ហាចរិតោ វិសុជ្ឈមានោ សទ្ធាធិកោវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – **“តណ្ហាចរិតោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមន្តោ សទ្ធានុសារី ភវតី”**តិ។ **ទិដ្ឋិចរិតោ សុខាយ បដិបទាយា**តិអាទិ បដិបទានិទ្ទេសោ ហេដ្ឋា **ទេសនាហារវិភង្គេ** (នេត្តិ. ៥ អាទយោ) អាគតោ ឯវ, អត្ថោបិ តត្ថ សព្ពប្បការតោ វុត្តោ ឯវ។

អបុព្ពបទេសុ បន **វិវេចិយមានោ**តិ វិមោចិយមានោ។ **បដិនិស្សរតី**តិ និយ្យាតិ វិមុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **ទន្ធញ្ច ធម្មំ អាជានាតី**តិ តណ្ហាចរិតស្ស មន្ទបញ្ញស្ស វសេន វុត្តំ។ តិក្ខបញ្ញោ បន ខិប្បំ ធម្មំ អាជានាតីតិ។ **“សត្តាបិ ទុវិធា”**តិអាទិនា ឥន្ទ្រិយវិភាគេន បុន បដិបទាវិភាគំ ទស្សេតិ, តំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

“យេ ហិ កេចី”តិអាទិនា តាសំ បដិបទានំ និយ្យានេ តីសុបិ កាលេសុ ឯកន្តិកភាវំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឥមាហិ ឯវ ចតូហិ បដិបទាហី**តិ ឥមាហិ ឯវ ចតូហិ បដិបទាហិ, តព្ពិនិមុត្តាយ អញ្ញាយ បដិបទាយ អភាវតោ។ **ចតុក្កមគ្គ**ន្តិ បដិបទាចតុក្កំ, បដិបទា ហិ មគ្គោតិ។ អថ វា **ចតុក្កមគ្គ**ន្តិ នន្ទិយាវដ្ដស្ស ចតុទ្ទិសាសង្ខាតំ មគ្គំ។ តា បន ចតស្សោ ទិសា ទិសាលោចននយេ អាគមិស្សន្តិ។ កិមត្ថំ បន ចតុក្កមគ្គំ បញ្ញបេន្តីតិ អាហ **“អពុធជនសេវិតាយា”**តិអាទិ។ តត្ថ **អពុធជនសេវិតាយា**តិ អបណ្ឌិតជនសេវិតាយ។ **ពាលកន្តាយា**តិ ពាលជនកាមិតាយ។ **រត្តវាសិនិយា**តិ រត្តេសុ រាគាភិភូតេសុ វសតីតិ រត្តវាសិនី, តស្សា។ **នន្ទិយា**តិ តត្រ តត្រាភិនន្ទនដ្ឋេន នន្ទីសង្ខាតាយ។ **អវដ្ដនត្ថ**ន្តិ សមុច្ឆិន្ទនត្ថំ។ **អយំ វុច្ចតិ នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ភូមី**តិ អយំ តណ្ហាវិជ្ជានំ វសេន សំកិលេសបក្ខេ ទ្វេ ទិសា សមថវិបស្សនានំ វសេន វោទានបក្ខេបិ ទ្វេ ទិសា ចតុសច្ចយោជនា នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស សមុដ្ឋានតាយ ភូមីតិ។

៨២. ឯវំ នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ភូមឹ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តស្ស ទិសាភូតធម្មេ និទ្ទិសន្តេន យស្មា ចស្ស ទិសាភូតធម្មេសុ វុត្តេសុ ទិសាលោចននយោ វុត្តោយេវ ហោតិ, តស្មា **“វេយ្យាករណេសុ ហិ យេ កុសលាកុសលា”**តិ ទិសាលោចនលក្ខណំ ឯកទេសេន បច្ចាមសិត្វា **“តេ ទុវិធា ឧបបរិក្ខិតព្ពា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តេ**តិ ទិសាភូតធម្មា។ **ទុវិធា**តិ “ឥមេ សំកិលេសធម្មា, ឥមេ វោទានធម្មា”តិ ឯវំ ទុវិធេន។ **ឧបបរិក្ខិតព្ពា**តិ ឧបបត្តិតោ បរិតោ ឥក្ខិតព្ពា, ធម្មយុត្តិតោ តំតំទិសាភាវេន បេក្ខិតព្ពា អាលោចិតព្ពាតិ អត្ថោ។

យំ បការំ សន្ធាយ “ទុវិធា ឧបបរិក្ខិតព្ពា”តិ វុត្តំ, តំ ទស្សេតិ **“លោកវដ្ដានុសារី ច លោកវិវដ្ដានុសារី ចា”**តិ។ តស្សត្ថោ – លោកោ ឯវ វដ្ដំ លោកវដ្ដំ។ លោកវដ្ដភាវេន អនុសរតិ បវត្តតីតិ លោកវដ្ដានុសារី, សំកិលេសធម្មោតិ អត្ថោ។ លោកស្ស, លោកតោ វា វិវដ្ដំ លោកវិវដ្ដំ, និព្ពានំ។ តំ អនុសរតិ អនុលោមនវសេន គច្ឆតីតិ លោកវិវដ្ដានុសារី, វោទានធម្មោតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ – **“វដ្ដំ នាម សំសារោ, វិវដ្ដំ និព្ពាន”**ន្តិ។

តំ កថំ ទដ្ឋព្ពន្តិ តំ កថំ កេន បការេន ទដ្ឋព្ពន្តិ ចេ? **ឧបចយេន**។ យថា កតំ កម្មំ ផលទានសមត្ថំ ហោតិ, តថា កតំ ឧបចិតន្តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ ឧបចិតភាវេ កម្មំ នាម ហោតិ, វិបាកវដ្ដស្ស ការណំ ហោតីតិ អត្ថោ។ សព្ពេបិ កិលេសា ចតូហិ វិបល្លាសេហិ និទ្ទិសិតព្ពា, ទសន្នម្បិ កិលេសានំ វិបល្លាសហេតុភាវតោ។ **តេ កត្ថ ទដ្ឋព្ពា**តិ តេ បន វិបល្លាសា កត្ថ បស្សិតព្ពាតិ អាហ – **“ទស វត្ថុកេ កិលេសបុញ្ជេ”**តិ។ ទសវិធការណេ កិលេសសមូហេតិ អត្ថោ។ តត្ថ កិលេសាបិ កិលេសវត្ថុ, កិលេសានំ បច្ចយធម្មាបិ កិលេសវត្ថុ។ តេសុ ការណភាវេន បុរិមសិទ្ធា កិលេសា បរតោ បរេសំ កិលេសានំ បច្ចយភាវតោ កិលេសាបិ កិលេសវត្ថុ។ អយោនិសោមនសិការោ, អយោនិសោមនសិការបរិក្ខតា ច ធម្មា កិលេសុប្បត្តិហេតុភាវតោ កិលេសប្បច្ចយាបិ កិលេសវត្ថូតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ចត្តារោ អាហារាតិ ឯត្ថ អាហារសីសេន តព្ពិសយា កិលេសាបិ អធិប្បេតា។ **ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **“បឋមេ អាហារេ”**តិអាទិនា ទសវត្ថុកេ កិលេសបុញ្ជេ បុរិមំ បុរិមំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស ការណន្តិ ទស្សេតិ។ តត្ថ **បឋមេ អាហារេ**តិ វិសយភូតេ បឋមេ អាហារេ បឋមោ វិបល្លាសោ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សេសាហារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បឋមេ វិបល្លាសេ**តិ បឋមេ វិបល្លាសេ អប្បហីនេ សតិ **បឋមំ ឧបាទានំ** បវត្តតីតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ និទ្ទេសេយេវ កថយិស្សាម។

៨៣. ឥទានិ ទសវត្ថុកំ កិលេសបុញ្ជំ តណ្ហាវិជ្ជាវសេន ទ្វេ កោដ្ឋាសេ ករោន្តោ “**យោ ច កពឡីការោ អាហារោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ កពឡីការាហារំ ផស្សាហារញ្ច អបរិជានន្តស្ស តណ្ហាចរិតស្ស យថាក្កមំ កាយវេទនាសុ តិព្ពោ ឆន្ទរាគោ ហោតិ, ឥតិ ឧបក្កិលេសស្ស ឆន្ទរាគស្ស ហេតុភាវតោ យោ ច កពឡីការោ អាហារោ, យោ ច ផស្សោ អាហារោ, **ឥមេ តណ្ហាចរិតស្ស បុគ្គលស្ស ឧបក្កិលេសា**តិ វុត្តា។ តថា មនោសញ្ចេតនាហារំ វិញ្ញាណាហារញ្ច អបរិជានន្តោ ទិដ្ឋិចរិតោ តេសុ អត្តសញ្ញី និច្ចសញ្ញី ច ហោតីតិ វុត្តនយេនេវ តេ ទិដ្ឋិចរិតស្ស បុគ្គលស្ស ឧបក្កិលេសាតិ វុត្តា។ តថា បុរិមកា ទ្វេ វិបល្លាសា បុរិមកានិ ឯវ ច ទ្វេ ទ្វេ ឧបាទានយោគគន្ថាសវឱឃសល្លវិញ្ញាណដ្ឋិតិអគតិគមនានិ តណ្ហាបធានត្តា តណ្ហាសភាវត្តា តណ្ហាវិសយត្តា ច តណ្ហាចរិតស្ស ឧបក្កិលេសាតិ វុត្តា។ បច្ឆិមកានិ បន តានិ ទិដ្ឋិបធានត្តា ទិដ្ឋិសភាវត្តា ទិដ្ឋិវិសយត្តា ច ទិដ្ឋិចរិតស្ស ឧបក្កិលេសាតិ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៨៤. **កពឡីការេ អាហារេ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ**តិ ចតូសុ អាហារេសុ កពឡីការេ អាហារេ ចតូសុ ច វិបល្លាសេសុ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ ទដ្ឋព្ពោ កពឡីការាហារស្ស អសុភសភាវត្តា អសុភសមុដ្ឋានត្តា ច។ តថា ផស្សាហារស្ស ទុក្ខសភាវត្តា ទុក្ខបច្ចយត្តា ច វិសេសតោ តត្ថ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ វិបល្លាសោ។ តថា យេភុយ្យេន សត្តា វិញ្ញាណេ និច្ចសញ្ញិនោ, សង្ខារេសុ ច អត្តសញ្ញិនោ, ចេតនាបធានា ច សង្ខារាតិ វុត្តំ – “**វិញ្ញាណេ អាហារេ…បេ… អត្តាតិ វិបល្លាសោ**”តិ។ **បឋមេ វិបល្លាសេ ឋិតោ កាមេ ឧបាទិយតី**តិ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបរិយេសគ្គាហី កិលេសកាមេន វត្ថុកាមេ ទឡ្ហំ គណ្ហាតិ ។ **ឥទំ វុច្ចតិ កាមុបាទាន**ន្តិ យំ តថា កាមានំ គហណំ, ឥទំ វុច្ចតិ កាមុបាទានំ។ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ វិបរិយេសគ្គាហី “សីលព្ពតេហិ អនាគតេ ភវវិសុទ្ធីតិ តំ និព្ពុតិសុខ”ន្តិ ទឡ្ហំ គណ្ហាតិ។ “អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ វិបរិយេសគ្គាហី “សព្ពេ ភវា និច្ចា ធុវា សស្សតា អវិបរិណាមធម្មា”តិ សំសារាភិនន្ទិនី ភវទិដ្ឋី ទឡ្ហំ គណ្ហាតិ។ “អនត្តនិ អត្តា”តិ វិបរិយេសគ្គាហី “អសតិ អត្តនិ កស្សិទំ កម្មផលំ, តស្មា សោ ករោតិ, សោ បដិសំវេទេតី”តិ អត្តទិដ្ឋី ទឡ្ហំ គណ្ហាតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**ទុតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ**”តិអាទិនា។

អយំ វុច្ចតិ កាមយោគោតិ យេន កាមរាគសង្ខាតេន កាមុបាទានេន វត្ថុកាមេហិ សហ សត្តោ សំយោជីយតិ, អយំ កាមរាគោ “កាមយោគោ”តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វុច្ចតិ ភវយោគោ**តិ យតោ សីលព្ពតុបាទានសង្ខាតេន ភវុបាទានេន ភវេន សហ សត្តោ សំយោជីយតិ, អយំ ភវរាគោ “ភវយោគោ”តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វុច្ចតិ ទិដ្ឋិយោគោ**តិ យាយ អហេតុកទិដ្ឋិអាទិសង្ខាតាយ បាបិកាយ ទិដ្ឋិយា, សក្កាយទិដ្ឋិអាទិអវសិដ្ឋទិដ្ឋិយា ច សត្តោ ទុក្ខេន សហ សំយោជីយតិ, អយំ បាបិកា ទិដ្ឋិ “ទិដ្ឋិយោគោ”តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វុច្ចតិ អវិជ្ជាយោគោ**តិ យាយ អត្តវាទុបាទានេន សកលវដ្ដទុក្ខេន ច សហ សត្តោ សំយោជីយតិ, អយំ អវិជ្ជា “អវិជ្ជាយោគោ”តិ វុច្ចតិ។

យស្មា បន កាមយោគាទយោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថាទីនំ បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា “**បឋមេ យោគេ ឋិតោ អភិជ្ឈាយ កាយំ គន្ថតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិជ្ឈាយ កាយំ គន្ថតី**តិ បរាភិជ្ឈាយនលក្ខណាយ អភិជ្ឈាយ នាមកាយំ គន្ថតិ ឃដ្តេតីតិ អត្ថោ។ តថា ភវបត្ថនាយ អប្បហីនត្តា ភវទិដ្ឋិភវរាគវសេន អាឃាតវត្ថូសុ សត្តា ចិត្តានិ បទូសេន្តីតិ អាហ – “**ទុតិយេ យោគេ ឋិតោ ព្យាបាទេន កាយំ គន្ថតី**”តិ។ តថា ទិដ្ឋិវសេន អវិជ្ជាវសេន ច សីលព្ពតេហិ សុជ្ឈតិ, ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ច អភិនិវិសតីតិ អាហ – “**តតិយេ…បេ… ឥទំ សច្ចាភិនិវេសេន កាយំ គន្ថតី**”តិ។

តស្សាតិ តស្ស អភិជ្ឈាទីហិ សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស។ **ឯវំ គន្ថិតា**តិ ឯវំ អភិជ្ឈាយនាទិវសេន នាមកាយំ គន្ថិត្វា ឋិតា។ **អាសវន្តី**តិ អាសវភាវេន បវត្តន្តិ។ **កុតោ ច វុច្ចតិ អាសវន្តី**តិ កុតោ បន ហេតុតោ តេ កិលេសា អាសវន្តីតិ អាសវហេតុំ បុច្ឆតិ។ យស្មា បន កិលេសា កុសលប្បវត្តិំ និវារេត្វា ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋន្តា, មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នា ឯវ វា អាសវានំ ឧប្បត្តិហេតុ ហោន្តិ, តស្មា “**អនុសយតោ វា បរិយុដ្ឋានតោ វា**”តិ វុត្តំ។ **អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន កាមាសវោ**តិ អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន សិទ្ធេន កាមរាគសភាវត្តា កាមាសវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ កត្ថចិទេវ វិសយេ ទោមនស្សិតោ តប្បដិបក្ខេ វិសយេ តព្ពិសយពហុលេ ច ភវេ បត្ថេតីតិ អាហ – “**ព្យាបាទកាយគន្ថេន ភវាសវោ**”តិ។ **បរាមាសកាយគន្ថេន ទិដ្ឋាសវោ**តិ សីលព្ពតបរាមាសកាយគន្ថេន សិទ្ធេន តំសភាវត្តា អបរាបរំ វា ទិដ្ឋិយោ គន្ថេន្តស្ស ទិដ្ឋាសវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថេន អវិជ្ជាសវោ**តិ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ អភិនិវិសន្តស្ស អយោនិសោមនសិការតោ អនេកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហិ សទ្ធី អវិជ្ជាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, សព្ពេសំ វា អកុសលធម្មានំ អវិជ្ជាបុព្ពង្គមត្តា ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថេន សិទ្ធេន តស្ស ហេតុភូតោ អវិជ្ជាសវោ សិទ្ធោ ហោតិ។

យស្មា បន អាសវា ឯវ បរិពុទ្ធា វដ្ដស្មិំ ឱហនន្តិ ឱសាទេន្តីតិ “ឱឃា”តិ វុច្ចន្តិ, តស្មា វុត្តំ – “**តស្ស ឥមេ ចត្តារោ អាសវា**”តិអាទិ។

អនុសយសហគតាតិ អនុសយភាវំ អប្បជហិត្វាបិ គតា បវត្តា, អនុសយភូតា វា។ **អជ្ឈាសយ**ន្តិ ចិត្តំ។ **អនុបវិដ្ឋា**តិ ឱគាឡ្ហា។ **ហទយំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តី**តិ ចិត្តស្ស អព្ភន្តរសង្ខាតំ ហទយំ អាហន្ត្វា តិដ្ឋន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥) “អព្ភន្តរដ្ឋេន ហទយ”ន្តិ។ **តេន វុច្ចន្តិ សល្លា**តិ យស្មា អជ្ឈាសយំ អនុបវិដ្ឋា ហទយំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ, តេន វុច្ចន្តិ “សល្លា”តិ។ បីឡាជននំ ទុរុទ្ធរណតា ច សល្លដ្ឋោ។ “ឯសោ មេ អត្តា”តិ គហណមុខេន “ឯសោហមស្មី”តិ គហណំ ហោតីតិ ទិដ្ឋិ និស្សាយបិ មានំ ជប្បេន្តីតិ អាហ “**ទិដ្ឋោឃេន មានសល្លោ**”តិ។

បរិយាទិន្នន្តិ អញ្ញស្ស ឱកាសំ អទត្វា សមន្តតោ គហិតំ។ **ចក្ខុសុ ធម្មេសុ សណ្ឋហតី**តិ អារម្មណបច្ចយភាវ អារម្មណភូតេសុ ចក្ខុសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋហតិ។ តានិ សរូបតោ ទស្សេតិ “**រូបេ វេទនាយ សញ្ញាយ សង្ខារេសូ**”តិ។ **នន្ទូបសេចនេនា**តិ លោភសហគតស្ស សម្បយុត្តា នន្ទី សហជាតកោដិយា , ឥតរស្ស ឧបនិស្សយកោដិយា ឧបសេចនន្តិ នន្ទូបសេចនំ, តេន នន្ទូបសេចនេន។ កេន បន តំ នន្ទូបសេចនន្តិ អាហ – “**រាគសល្លេន នន្ទូបសេចនេន វិញ្ញាណេនា**”តិ។

តត្ថ **រាគសល្លេនា**តិ រាគសល្លេន ហេតុភូតេន នន្ទូបសេចនេន វិញ្ញាណេនាតិ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ករណវចនំ។ **រូបូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតី**តិ រូបមេវ អារម្មណករណវសេន ឧបគន្តព្ពតោ, វិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋាភាវតោ ច រូបូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ ឋិតិ។ បញ្ចវោការភវស្មិញ្ហិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ រូបក្ខន្ធំ និស្សាយ តិដ្ឋតិ។ **ទោសសល្លេនា**តិ សហជាតេន ទោសសល្លេន។ យទា វេទនូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ វុច្ចតិ, តទា ឧបនិស្សយកោដិយាវ នន្ទិយា ឧបសិត្តំ វិញ្ញាណំ ទដ្ឋព្ពំ។ វេទនាបិ ទោមនស្សវេទនាវ។ យទា ច ឧបនិស្សយបច្ចយភូតេន ទោសសល្លេន វេទនូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ វុច្ចតិ, តទា សហជាតកោដិយា, ឧបនិស្សយកោដិយា វា នន្ទិយា ឧបសិត្តំ វិញ្ញាណំ ទដ្ឋព្ពំ។ វេទនា បន តិស្សោបិ តិស្សន្នំ វេទនានំ អារម្មណូបនិស្សយភាវតោ។ តត្ថ បឋមនយោ ទោមនស្សារម្មណស្ស អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស វសេន វុត្តោ។ ទុតិយោ សព្ពវេទនារម្មណស្ស វសេនាបិ ទដ្ឋព្ពំ។

មានសល្លេនាតិ មានសល្លេន សហជាតេន, ឧបនិស្សយភូតេន វា។ **មោហសល្លេនា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច អនាទិមតិសំសារេ ឥត្ថិបុរិសា រូបាភិរាមាតិ រាគសល្លវសេន បឋមា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ យោជិតា។ សព្ពាយបិ វេទនាយ ទុក្ខបរិយាយសព្ភាវតោ ទុក្ខាយ ច ទោសោ អនុសេតីតិ ទោសសល្លវសេន ទុតិយា, សញ្ញាវសេន “សេយ្យោហមស្មី”តិ មញ្ញនា ហោតីតិ មានសល្លវសេន តតិយា, សង្ខារេសុ សម្មូហយន្តំ ទុព្ពិនិព្ភោគន្តិ មោហសល្លវសេន ចតុត្ថី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ យោជិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ឧបត្ថទ្ធន្តិ ឱលុព្ភារម្មណភូតាហិ វិញ្ញាណដ្ឋិតីហិ ឧបត្ថម្ភិតំ។ **តញ្ច កម្ម**ន្តិ យំ “ចេតនា ចេតសិក”ន្តិ បុព្ពេ (នេត្តិ. ៨២) វុត្តំ។ **ឥមេ ច កិលេសា**តិ ឥមេ ច ទសវត្ថុកា កិលេសា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

៨៥. ឥទានិ អាហារាទយោ នយានំ សំកិលេសបក្ខេ ទិសាភាវេន វវត្ថបេតុំ “**ឥមា ចតស្សោ ទិសា**”តិអាទិ អារទ្ធំ, តំ ឧត្តានមេវ។ បុន **កពឡីការោ អាហារោ**តិអាទិ អាហារាទីសុយេវ យស្ស បុគ្គលស្ស ឧបក្កិលេសា, តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ទសន្នំ សុត្តាន**ន្តិ ឯកទេសេសុ សមុទាយវោហារេន វុត្តំ។ សមុទាយេសុ ហិ បវត្តា សមញ្ញា អវយវេសុបិ ទិស្សតិ , “យថា បដោ ទឌ្ឍោ, សមុទ្ទោ ទិដ្ឋោ”តិ ច។ **ឯកោ អត្ថោ**តិ ឯកស្ស អត្ថស្ស និប្ផាទនតោ វុត្តំ។ **ព្យញ្ជនមេវ នាន**ន្តិ ឯត្ថ ព្យញ្ជនគ្គហណេន ព្យញ្ជនត្ថោបិ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ទសហិបិ សុត្តបទេហិ សវត្ថុកា តណ្ហា វុត្តា។ តណ្ហា ច រាគចរិតំ បុគ្គលំ ខិប្បំ ទូសេតីតិ អាហ – “**ឥមេ រាគចរិតស្ស បុគ្គលស្ស ឧបក្កិលេសា**”តិ។ យថា ច បឋមទិសាភាវេន វុត្តធម្មា រាគចរិតស្ស ឧបក្កិលេសា, ឯវំ ទុតិយទិសាភាវេន វុត្តធម្មា ទោសចរិតស្ស។ តតិយចតុត្ថទិសាភាវេន វុត្តធម្មា យថាក្កមំ ទិដ្ឋិចរិតស្ស មន្ទស្ស តិក្ខស្ស ច ឧបក្កិលេសា វុត្តា។ តេសំ ឧបក្កិលេសភាវោ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

អាហារវិបល្លាសាទយោ យទិបិ សព្ពេហិ តីហិ វិមោក្ខមុខេហិ បុព្ពភាគេ យថារហំ បរិញ្ញេយ្យា បហាតព្ពា ច។ យស្ស បន ទុក្ខានុបស្សនា បុរិមេ អាហារទ្វយេ ទុក្ខាការេន ពហុលំ បវត្តតិ, តស្ស វសេន យោ ច កពឡីការោ អាហារោ, យោ ច ផស្សោ អាហារោ, ឥមេ អប្បណិហិតេន វិមោក្ខមុខេន បរិញ្ញំ គច្ឆន្តីតិ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ ឯវញ្ចេតំ, ន អញ្ញថា។ ន ហិ អរិយមគ្គានំ វិយ បហាតព្ពេសុ វិមោក្ខមុខានំ បរិញ្ញេយ្យបហាតព្ពេសុ កោចិ និយមោ សម្ភវតិ។ **ឥតិ សព្ពេ លោកវដ្ដានុសារិនោ ធម្មា និយ្យន្តិ, តេ លោកា តីហិ វិមោក្ខមុខេហី**តិ និគមនំ។ តស្សត្ថោ – ឥតិ ឯវំ វុត្តប្បការា សព្ពេ អាហារាទយោ លោកសង្ខាតវដ្ដានុសារិនោ ធម្មា តេ លោកភូតា វដ្ដតោ និយ្យន្តិ អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ តីហិ វិមោក្ខមុខេហីតិ។

៨៦. ឯវំ សំកិលេសបក្ខេ ទិសាភូតធម្មេ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ វោទានបក្ខេ ទិសាភូតធម្មេ ទស្សេតុំ “**ចតស្សោ បដិបទា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ទិព្វព្រហ្មអរិយអានេញ្ជវិហារោតិ **ចត្តារោ វិហារា**។ មានប្បហានអាលយសមុគ្ឃាតអវិជ្ជាបហានភវូបសមា **ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា**។ សច្ចាធិដ្ឋានាទីនិ **ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ**។ ឆន្ទសមាធិភាវនាទយោ **ចតស្សោ សមាធិភាវនា**។ ឥន្ទ្រិយសំវរោ តបសង្ខាតោ បុញ្ញធម្មោ ពោជ្ឈង្គភាវនា សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គសង្ខាតំ និព្ពានញ្ចាតិ **ចត្តារោ សុខភាគិយា ធម្មា** វេទិតព្ពាតិ។

បឋមា បដិបទាតិអាទិ បដិបទាសតិបដ្ឋានាទីនំ អភេទសន្ទស្សនំ។ យទិ ឯវំ កស្មា វិសុំ គហណំ កតន្តិ? ទសវត្ថុកស្ស កិលេសបុញ្ជស្ស បដិបក្ខភាវទស្សនត្ថំ បដិបទាទិទសកនិទ្ទេសោ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “ចត្តារោ អាហារា តេសំ បដិបក្ខោ ចតស្សោ បដិបទា”តិអាទិ (នេត្តិ. ៨៧)។ កិញ្ចាបិ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ “ឥទំ នាម សតិបដ្ឋានំ ឥមាយ ឯវ បដិបទាយ ឥជ្ឈតី”តិ និយមោ នត្ថិ, តថាបិ បឋមាយ បដិបទាយ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ សម្ភវតីតិ សម្ភវវសេន ឯវំ វុត្តំ – “**បឋមា បដិបទា, បឋមំ សតិបដ្ឋាន**”ន្តិ។ យស្មា បន អាហារវិបល្លាសាទីនំ វិយ បដិបទាសតិបដ្ឋានាទីនំ អត្ថតោ នានត្តំ នត្ថិ។ សតិបដ្ឋានានិយេវ ហិ តថា តថា បដិបជ្ជមានានិ ទុក្ខាបដិបទាទន្ធាភិញ្ញាទិនាមកានិ ហោន្តិ, តស្មា យថា សំកិលេសបក្ខេ “បឋមេ អាហារេ បឋមោ វិបល្លាសោ”តិអាទិនា អធិករណភេទេន វុត្តំ, ឯវំ អធិករណភេទំ អកត្វា “បឋមា បដិបទា, បឋមំ សតិបដ្ឋាន”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

អន្ធស្ស បព្ពតារោហនំ វិយ កទាចិទេវ ឧប្បជ្ជនកំ **អច្ឆរិយំ**, អច្ឆរាយោគ្គំ អច្ឆរិយន្តិ បោរាណា។ អភូតបុព្ពំ ភូតន្តិ **អព្ភុតំ**។ ឧភយម្បេតំ វិម្ហយាវហស្ស អធិវចនំ។ ន ហិ មានប្បហានាទិតោ អញ្ញំ ទុរភិសម្ភវតរំ វិម្ហនីយញ្ច ឧបលព្ភតីតិ អធិតិដ្ឋតិ ឯតេន, ឯត្ថ វា អធិដ្ឋានមត្តមេវ វា តន្តិ **អធិដ្ឋានំ**។ សច្ចញ្ច តំ អធិដ្ឋានញ្ច, សច្ចស្ស វា អធិដ្ឋានំ, សច្ចំ អធិដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ វា **សច្ចាធិដ្ឋានំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សមាធិ ឯវ ភាវេតព្ពតាយ **សមាធិភាវនា**។ សុខំ ភជតីតិ **សុខភាគិយោ**, សុខភាគស្ស វា សុខកោដ្ឋាសស្ស ហិតោតិ សុខភាគិយោ។ ឯកស្សបិ សត្តស្ស អសុភភាវនាទយោ វិយ ឯកទេសេ អវត្តិត្វា អនវសេសបរិយាទានតោ នត្ថិ ឯតិស្សា បមាណន្តិ **អប្បមញ្ញា**។

បឋមា បដិបទា ភាវិតា ពហុលីកតា បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបូរេតីតិ បឋមាយ បដិបទាយ ភាវនាពហុលីការោ បឋមស្ស សតិបដ្ឋានស្ស ភាវនាបារិបូរីតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យថា ហិ អរិយមគ្គេ ភាវិតេ សតិបដ្ឋានាទយោ ពោធិបក្ខិយធម្មា សព្ពេបិ ភាវិតា ឯវ ហោន្តិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

កាយានុបស្សនាយ កាមរាគស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ “**បឋមោ សតិបដ្ឋានោ ភាវិតោ ពហុលីកតោ កាមបដិបក្ខំ បឋមំ ឈានំ បរិបូរេតី**”តិ វុត្តំ។ តថា បីតិបដិសំវេទនាទិវសេន បវត្តមានំ ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ, សប្បីតិកស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ចិត្តស្ស អភិប្បមោទនវសេន បវត្តមានំ តតិយំ សតិបដ្ឋានំ ឧក្កំសគតសុខស្ស តតិយជ្ឈានស្ស អនិច្ចវិរាគាទិវសេន បវត្តិយា សង្ខារេសុ ឧបេក្ខកំ ចតុត្ថំ សតិបដ្ឋានំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិភាវតោ ចតុត្ថជ្ឈានស្ស បារិបូរិយា សំវត្តតិ។

យស្មា បន រូបាវចរបឋមជ្ឈានំ រូបាវចរសមាបត្តីនំ, ទុតិយជ្ឈានំ ព្យាបាទវិតក្កាទិទូរីភាវេន ព្រហ្មវិហារានំ, តតិយជ្ឈានំ បីតិវិរាគេន សុខេន វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានភូតំ អរិយវិហារានំ, ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិអានេញ្ជប្បត្តំ អានេញ្ជវិហារានំ វិសេសតោ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា “**បឋមំ ឈានំ ភាវិតំ ពហុលីកតំ បឋមំ វិហារំ បរិបូរេតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឥតិ យោ យស្ស វិសេសបច្ចយោ, សោ តំ បរិបូរេតីតិ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៨៧. ឥទានិ បដិបទាទយោ វោទានបក្ខេ ទិសាភាវេន វវត្ថបេតុំ “**តត្ថ ឥមា ចតស្សោ ទិសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ បុន “**បឋមា បដិបទា**”តិអាទិ បដិបទាចតុក្កាទីសុ យេន យស្ស បុគ្គលស្ស វោទានំ, តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ យទិបិ តីសុ វិមោក្ខមុខេសុ “ឥទំ នាម វិមោក្ខមុខំ ឥមាយ ឯវ បដិបទាយ ឥជ្ឈតី”តិ និយមោ នត្ថិ។ យេសំ បន បុគ្គលានំ បុរិមាហិ ទ្វីហិ បដិបទាហិ អប្បណិហិតេន វិមោក្ខមុខេន អរិយមគ្គាធិគមោ។ តថា យស្ស តតិយាយ បដិបទាយ សុញ្ញតវិមោក្ខមុខេន, យស្ស ច ចតុត្ថាយ បដិបទាយ អនិមិត្តវិមោក្ខមុខេន អរិយមគ្គាធិគមោ, តេសំ បុគ្គលានំ វសេន អយំ បដិបទាវិមោក្ខមុខសំសន្ទនា។ សតិបដ្ឋានាទីហិ វិមោក្ខមុខសំសន្ទនាយបិ ឯសេវ នយោ។

តេសំ វិក្កីឡិតន្តិ តេសំ អសន្តាសនជវបរក្កមាទិវិសេសយោគេន សីហានំ ពុទ្ធានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ ពុទ្ធសាវកានញ្ច វិក្កីឡិតំ វិហរណំ។ យទិទំ អាហារាទិកិលេសវត្ថុសមតិក្កមនមុខេន សបរសន្តានេ បដិបទាទិសម្បាទនា។ ឥទានិ អាហារាទីនំ បដិបទាទីហិ យេន សមតិក្កមនំ, តំ នេសំ បដិបក្ខភាវំ ទស្សេន្តោ “**ចត្តារោ**

អាហារា តេសំ បដិបក្ខោ ចតស្សោ បដិបទា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ តេសំ បដិបក្ខភាវោ បហាតព្ពភាវោ បហាយកភាវោ ច អាហារវិញ្ញាណដ្ឋិតីនញ្ចេត្ថ បហាតព្ពភាវោ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ “**វិក្កីឡិតំ ភាវនា សច្ឆិកិរិយា ចា**”តិអាទិ តស្សាយំ សង្ខេបត្ថោ – **តេសំ វិក្កីឡិត**ន្តិ ឯត្ថ យទេតំ វិក្កីឡិតំ នាម ភាវេតព្ពានំ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ ភាវនា, សច្ឆិកាតព្ពានំ ផលនិព្ពានានំ សច្ឆិកិរិយា ច។ តថា បហាតព្ពស្ស ទសវត្ថុកស្ស កិលេសបុញ្ជស្ស តទង្គាទិវសេន បហានំ ព្យន្តីកិរិយា អនវសេសនន្តិ។ ឥទានិ តំ សង្ខេបេន ទស្សេន្តោ “**ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានំ វិក្កីឡិតំ វិបរិយាសានធិដ្ឋាន**”ន្តិ អាហ។

ឥន្ទ្រិយាធិដ្ឋានន្តិ ឥន្ទ្រិយានំ បវត្តនំ ភាវនា សច្ឆិកិរិយា ច។ **វិបរិយាសានធិដ្ឋាន**ន្តិ វិបល្លាសានំ អបវត្តនំ បហានំ អនុប្បាទនំ។ **ឥន្ទ្រិយានិ សទ្ធម្មគោចរោ**តិ ឥន្ទ្រិយានិ ចេត្ថ សទ្ធម្មស្ស គោចរភូតានិ បវត្តិហេតូតិ អធិប្បេតានិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនីតិ អត្ថោ។ **វិបរិយាសា កិលេសគោចរោ**តិ វិបល្លាសា សំកិលេសបក្ខស្ស បវត្តិដ្ឋានំ បវត្តិហេតូតិ។ **អយំ វុច្ចតិ សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ភូមី**តិ យាយំ “ចត្តារោ អាហារា”តិអាទិនា សំកិលេសបក្ខេ ទសន្នំ ចតុក្កានំ, “ចតស្សោ បដិបទា”តិអាទិនា វោទានបក្ខេបិ ទសន្នំ ចតុក្កានំ តណ្ហាចរិតាទីនំ ឧបក្កិលេស វោទានវិភាវនាមុខេន និទ្ធារណា, អយំ សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ភូមិ នាម។

៨៨. ឥទានិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទិបុគ្គលត្តយវសេន តិបុក្ខលនយស្ស ភូមី វិភាវេតុកាមោ យស្មា បន នយានំ អញ្ញមញ្ញានុប្បវេសស្ស ឥច្ឆិតត្តា សីហវិក្កីឡិតនយតោ តិបុក្ខលនយោ និគ្គច្ឆតិ, តស្មា បដិបទាវិភាគតោ ចត្តារោ បុគ្គលេ សីហវិក្កីឡិតនយស្ស ភូមី និទ្ទិសិត្វា តតោ ឯវ ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទិបុគ្គលត្តយេ និទ្ធារេតុំ “**តត្ថ យេ ទុក្ខាយ បដិបទាយា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា**តិ ឥមេ បុរិមានំ ទ្វិន្នំ បដិបទានំ វសេន ទ្វេ បុគ្គលា។ ឯស នយោ ឥតរត្ថាបិ។ បុន “**តត្ថ យេ ទុក្ខាយ បដិបទាយា**”តិអាទិ យថាវុត្តបុគ្គលចតុក្កតោ ឧគ្ឃដិតញ្ញុអាទិបុគ្គលត្តយំ និទ្ធារេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **យោ សាធារណាយា**តិ ទុក្ខាបដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, សុខាបដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យាតីតិ សម្ពន្ធោ។ កថំ បន បដិបទាទ្វយំ ឯកស្ស សម្ភវតីតិ? នយិទមេវំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯកស្ស បុគ្គលស្ស ឯកស្មឹ ទ្វេ បដិបទា សម្ភវន្តីតិ។ យថាវុត្តាសុ បន ទ្វីសុ បដិបទាសុ យោ យាយ កាយចិ និយ្យាតិ, អយំ វិបញ្ចិតញ្ញូតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ យស្មា បន **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) បដិបទា ចលតិ ន ចលតីតិ វិចារណាយំ “ចលតី”តិ វុត្តំ, តស្មា ឯកស្សាបិ បុគ្គលស្ស ឈានន្តរមគ្គន្តរេសុ បដិបទាភេទោ ឥច្ឆិតោវាតិ។

“**តត្ថ ភគវា**”តិអាទិនា ទេសនាវិភាគេហិបិ តមេវ បុគ្គលវិភាគំ វិភាវេតិ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ តត្ថ **អធិចិត្ត**ន្តិ អធិចិត្តសិក្ខញ្ចាតិ **ច**-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ តេន អធិចិត្តសិក្ខញ្ច អធិបញ្ញាសិក្ខញ្ច វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស បញ្ញបេតីតិ អត្ថោ។ **អធិសីល**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អធិសីលសិក្ខំ អធិចិត្តសិក្ខំ អធិបញ្ញាសិក្ខញ្ចាតិ យោជេតព្ពំ។

ចត្តារិ ហុត្វា តីណិ ភវន្តីតិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, ចត្តារោ បុគ្គលា ហុត្វា តយោ បុគ្គលា ហោន្តីតិ អត្ថោ។

អយំ សំកិលេសោតិ អយំ អកុសលមូលាទិទ្វាទសត្តិកសង្គហោ សំកិលិស្សតិ ឯតេនាតិ សំកិលេសោតិ កត្វា។ **ឥទំ វោទាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

តីណិ ហុត្វា ទ្វេ ភវន្តីតិ នន្ទិយាវដ្តនយស្ស ទិសាភូតធម្មទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តេនេវាហ – “**តណ្ហា ច អវិជ្ជា ចា**”តិអាទិ, តំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កស្មា បនេត្ថ នយានំ ឧទ្ទេសានុក្កមេន និទ្ទេសោ ន កតោតិ? នយានំ នយេហិ សម្ភវទស្សនត្ថំ។ បឋមនយតោ ហិ បុគ្គលាធិដ្ឋានវសេន តតិយនយស្ស, តតិយនយតោ ច ទុតិយនយស្ស សម្ភវោតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ បឋមនយានន្តរំ តតិយនយោ, តតិយនយានន្តរញ្ច ទុតិយនយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ ធម្មាធិដ្ឋានវសេន បន តតិយនយតោ ទុតិយនយោ, ទុតិយនយតោ បឋមនយោបិ សម្ភវតីតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ អន្តេ “តណ្ហា ច អវិជ្ជា ចា”តិអាទិនា បឋមនយស្ស ភូមិ ទស្សិតា។ តេនេវ ហិ “ចត្តារិ ហុត្វា តីណិ ភវន្តិ, តីណិ ហុត្វា ទ្វេ ភវន្តី”តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ “ទ្វេ ហុត្វា ចត្តារិ ភវន្តិ, ទ្វេ ហុត្វា តីណិ ភវន្តិ, តីណិ ហុត្វា ចត្តារិ ភវន្តី”តិ អយម្បិ នយោ វត្តព្ពោ សិយាតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន នយោ អត្ថតោ ទស្សិតោ ឯវាតិ កត្វា ន វុត្តោ។ យស្មា តិណ្ណំ អត្ថនយានំ អញ្ញមញ្ញំ អនុប្បវេសោ ឥច្ឆិតោ, សតិ ច អនុប្បវេសេ តតោ វិនិគ្គមោបិ សម្ភវតិ ឯវាតិ។ អយញ្ច អត្ថោ **បេដកោបទេសេន** វិភាវេតព្ពោ។

តត្ថាយំ អាទិតោ បដ្ឋាយ វិភាវនា – ចត្តារោ បុគ្គលា តណ្ហាចរិតោ ទុវិធោ មុទិន្ទ្រិយោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ ច។ តថា ទិដ្ឋិចរិតោតិ។ តត្ថ តណ្ហាចរិតោ មុទិន្ទ្រិយោ ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, តិក្ខិន្ទ្រិយោ ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, ទិដ្ឋិចរិតោ បន មុទិន្ទ្រិយោ សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, តិក្ខិន្ទ្រិយោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ។ ឥតិ ឥមាសុ បដិបទាសុ យថារហំ ឋិតេហិ តណ្ហាចរិតទិដ្ឋិចរិតេហិ ចត្តារោ អាហារា តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បហាតព្ពា។ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេត្វា ចត្តារោ វិបល្លាសា ទដ្ឋព្ពាតិ សព្ពោ យថាវុត្តនយោ អនុគន្តព្ពោ។

តត្ថាយំ បាឡិ – តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ ទោសទិដ្ឋី, ន ច យេ កាមេសុ អនុសយា សមូហតា, តេ អត្តកិលមថានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ។ តេសំ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានិយោ សព្រហ្មចារី “កាមេហិ នត្ថិ អត្ថោ”តិ, តេ ច បុព្ពេយេវ កាមេហិ អនត្ថិកា , ឥតិ កាមេ អប្បកសិរេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, តេ ចេតសិកេន ទុក្ខេន អនជ្ឈោសិតា។ តេន វុច្ចតិ “សុខា បដិបទា”តិ។ យេ បន តណ្ហាចរិតា សត្តា, តេ កាមេសុ អជ្ឈោសិតា, តេសំ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញតរោ វា ភិក្ខុ “កាមេហិ នត្ថិ អត្ថោ”តិ, តេ បិយរូបំ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ។ តេន វុច្ចតិ “ទុក្ខា បដិបទា”តិ។ ឥតិ ឥមេ សព្ពេ សត្តា ទ្វីសុ បដិបទាសុ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ ទុក្ខាយញ្ច សុខាយញ្ច។

តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា, តេ ទ្វិធា តិក្ខិន្ទ្រិយា ច មុទិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា, តេ សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ – “សុខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា”តិ។ តត្ថ យេ ទិដ្ឋិចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អភិសមេន្តិ, តេ សុខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ – “សុខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា”តិ។ តត្ថ តណ្ហាចរិតា សត្តា ទុវិធា តិក្ខិន្ទ្រិយា ច មុទិន្ទ្រិយា ច។ តត្ថ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា តិក្ខិន្ទ្រិយា, តេ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ខិប្បញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ – “ទុក្ខា បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា”តិ។ តត្ថ យេ តណ្ហាចរិតា សត្តា មុទិន្ទ្រិយា បឋមំ តិក្ខិន្ទ្រិយំ ឧបាទាយ ទន្ធតរំ អភិសមេន្តិ, តេ ទុក្ខេន បដិនិស្សជ្ជន្តិ, ទន្ធញ្ច អភិសមេន្តិ។ តេន វុច្ចតិ – “ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា”តិ។ ឥមា ចតស្សោ បដិបទាយោ អបញ្ចមា អឆដ្ឋា។ យេ ហិ កេចិ និព្ពុតា និព្ពាយន្តិ និព្ពាយិស្សន្តិ វា ឥមាហិ ចតូហិ បដិបទាហិ អនញ្ញាហិ, អយំ បដិបទា ចតុក្កមគ្គេន កិលេសេ និទ្ទិសតិ។ យា ចតុក្កមគ្គេន អរិយធម្មេសុ និទ្ទិសិតព្ពា, អយំ វុច្ចតិ សីហវិក្កីឡិតោ នាម នយោ។

តត្រិមេ ចត្តារោ អាហារា, ចត្តារោ វិបល្លាសា ឧបាទានា យោគា គន្ថា អាសវា ឱឃា សល្លា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ អគតិគមនានីតិ ឯវំ ឥមានិ សព្ពានិ ទស បទានិ។ អយំ សុត្តស្ស សំសន្ទនា។

ចត្តារោ អាហារា, តត្ថ យោ ច កពឡីការោ អាហារោ, យោ ច ផស្សោ អាហារោ, ឥមេ តណ្ហាចរិតេន បហាតព្ពា។ តត្ថ យោ ច មនោសញ្ចេតនាហារោ, យោ ច វិញ្ញាណាហារោ, ឥមេ ទិដ្ឋិចរិតេន បហាតព្ពា។

តត្ថ បឋមោ អាហារោ បឋមោ វិបល្លាសោ, ទុតិយោ អាហារោ ទុតិយោ វិបល្លាសោ, តតិយោ អាហារោ តតិយោ វិបល្លាសោ, ចតុត្ថោ អាហារោ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ, ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា អបញ្ចមា អឆដ្ឋា។ ឥទញ្ច បមាណា ចត្តារោ អាហារា។

តត្ថ បឋមេ វិបល្លាសេ ឋិតោ កាមេ ឧបាទិយតិ, ឥទំ កាមុបាទានំ។ ទុតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ អនាគតំ ភវំ ឧបាទិយតិ, ឥទំ សីលព្ពតុបាទានំ។ តតិយេ វិបល្លាសេ ឋិតោ វិបរីតទិដ្ឋី ឧបាទិយតិ, ឥទំ ទិដ្ឋុបាទានំ។ ចតុត្ថេ វិបល្លាសេ ឋិតោ ខន្ធេ អត្តតោ ឧបាទិយតិ, ឥទំ អត្តវាទុបាទានំ។

តត្ថ កាមុបាទានេ ឋិតោ កាមេ អភិជ្ឈាយ គន្ថតិ, អយំ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ។ សីលព្ពតុបាទានេ ឋិតោ ព្យាបាទំ គន្ថតិ, អយំ ព្យាបាទកាយគន្ថោ។ ទិដ្ឋុបាទានេ ឋិតោ បរាមាសំ គន្ថតិ, អយំ បរាមាសកាយគន្ថោ។ អត្តវាទុបាទានេ ឋិតោ បបញ្ចេន្តោ គន្ថតិ, អយំ ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថោ។

តស្ស គន្ថគន្ថិតា កិលេសា អាសវន្តិ។ កឹ បន វុច្ចតិ អាសវន្តីតិ? វិប្បដិសារា។ យេ វិប្បដិសារា, តេ អនុសយា។ តត្ថ អភិជ្ឈាកាយគន្ថេន កាមាសវោ, ព្យាបាទកាយគន្ថេន ភវាសវោ, បរាមាសកាយគន្ថេន ទិដ្ឋាសវោ, ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថេន អវិជ្ជាសវោ។

តេ ចត្តារោ អាសវា វេបុល្លំ គតា ឱឃា ហោន្តិ, តេន វុច្ចន្តិ “ឱឃា”តិ។ តត្ថ កាមាសវោ កាមោឃោ, ភវាសវោ ភវោឃោ, អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ, ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ។

តេ ចត្តារោ ឱឃា អាសយមនុបវិដ្ឋា អនុសយសហគតា វុច្ចន្តិ សល្លាតិ ហទយមាហច្ច តិដ្ឋន្តិ។ តត្ថ កាមោឃោ រាគសល្លំ, ភវោឃោ ទោសសល្លំ, អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ, ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ។

ឥមេហិ ចតូហិ សល្លេហិ បរិយាទិន្នំ វិញ្ញាណំ ចតូសុ ធម្មេសុ តិដ្ឋតិ រូបេ វេទនាយ សញ្ញាយ សង្ខារេសុ។ ឥមា ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ តត្ថ រាគសល្លេន នន្ទូបសេចនំ រូបូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។ ទោសសល្លេន វេទនូបគំ។ មោហសល្លេន សញ្ញូបគំ។ ទិដ្ឋិសល្លេន នន្ទូបសេចនំ សង្ខារូបគំ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ។

ចតូហិ វិញ្ញាណដ្ឋិតីហិ ចតុព្ពិធំ អគតឹ គច្ឆន្តិ ឆន្ទា ទោសា ភយា មោហា។ រាគេន ឆន្ទា អគតឹ គច្ឆតិ, ទោសេន ទោសា អគតឹ គច្ឆតិ, មោហេន មោហា អគតឹ គច្ឆតិ, ទិដ្ឋិយា ភយា អគតឹ គច្ឆតិ, ឥតិ ឥមានិ ច កម្មានិ ឥមេ ច កិលេសា អយំ សំសារហេតុ។

តត្ថិមា ចតស្សោ ទិសា កពឡីការោ អាហារោ “អសុភេ សុភ”ន្តិ វិបល្លាសោ កាមុបាទានំ កាមយោគោ អភិជ្ឈាកាយគន្ថោ កាមាសវោ កាមោឃោ រាគសល្លំ រូបូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ឆន្ទា អគតិគមនំ, អយំ បឋមា ទិសា។

ផស្សោ អាហារោ “ទុក្ខេ សុខ”ន្តិ វិបល្លាសោ សីលព្ពតុបាទានំ ភវយោគោ ព្យាបាទកាយគន្ថោ ភវាសវោ ភវោឃោ ទោសសល្លំ វេទនូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ទោសា អគតិគមនំ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

មនោសញ្ចេតនាហារោ “អនត្តនិ អត្តា”តិ វិបល្លាសោ ទិដ្ឋុបាទានំ ទិដ្ឋិយោគោ បរាមាសកាយគន្ថោ ទិដ្ឋាសវោ ទិដ្ឋោឃោ ទិដ្ឋិសល្លំ សញ្ញូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ ភយា អគតិគមនំ, អយំ តតិយា ទិសា។

វិញ្ញាណាហារោ “អនិច្ចេ និច្ច”ន្តិ វិបល្លាសោ អត្តវាទុបាទានំ អវិជ្ជាយោគោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោកាយគន្ថោ អវិជ្ជាសវោ អវិជ្ជោឃោ មោហសល្លំ សង្ខារូបគា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ មោហា អគតិគមនំ, អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥតិ ឥមេសំ ទសន្នំ សុត្តានំ បឋមេន បទេន បឋមាយ ទិសាយ អាលោកនំ, ទុតិយេន បទេន ទុតិយាយ ទិសាយ, តតិយេន បទេន តតិយាយ ទិសាយ, ចតុត្ថេន បទេន ចតុត្ថិយា ទិសាយ អាលោកនំ, អយំ វុច្ចតិ ទិសា អាលោកនា។ ឥមិនា នយេន សព្ពេ កិលេសា ចតូសុ បទេសុ បក្ខិបិតព្ពា។ អយំ អកុសលបក្ខោ។

ចតស្សោ បដិបទា, ចត្តារិ ឈានានិ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ វិហារា ទិព្ពោ ព្រហ្មា អរិយោ អានេញ្ជោ, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា, ចត្តារោ អធិដ្ឋានា, ចត្តារោ សមាធយោ ឆន្ទសមាធិ វីរិយសមាធិ ចិត្តសមាធិ វីមំសាសមាធិ, ចត្តារោ ធម្មា សុខភាគិយា នាញ្ញត្រ ពោជ្ឈង្គា នាញ្ញត្រ តបសា នាញ្ញត្រ ឥន្ទ្រិយសំវរា នាញ្ញត្រ សព្ពនិស្សគ្គា, ចត្តារិ អប្បមាណានិ។

តត្ថ ទុក្ខា បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា ភាវិយមានា ពហុលីករិយមានា បឋមំ ឈានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ ឈានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ វិហារំ បរិបូរេតិ, បឋមោ វិហារោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ សម្មប្បធានំ បរិបុណ្ណំ បឋមំ អច្ឆរិយំ អព្ភុតំ ធម្មំ បរិបូរេតិ, បឋមោ អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបូរេតិ, បឋមំ អធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ ឆន្ទសមាធឹ បរិបូរេតិ, ឆន្ទសមាធិ បរិបុណ្ណោ ឥន្ទ្រិយសំវរំ បរិបូរេតិ, ឥន្ទ្រិយសំវរោ បរិបុណ្ណោ បឋមំ អប្បមាណំ បរិបូរេតិ។ ឯវំ យាវ សព្ពនិស្សគ្គា ចតុត្ថំ អប្បមាណំ បរិបូរេតិ។

តត្ថ បឋមា ច បដិបទា បឋមញ្ច ឈានំ បឋមញ្ច សតិបដ្ឋានំ ទិព្ពោ ច វិហារោ បឋមញ្ច សម្មប្បធានំ បឋមោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ សច្ចាធិដ្ឋានញ្ច ឆន្ទសមាធិ ច ឥន្ទ្រិយសំវរោ ច មេត្តា ច អប្បមាណំ។ អយំ បឋមា ទិសា។

ទុតិយា ច បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ទុតិយញ្ច ឈានំ ទុតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ ព្រហ្មា ច វិហារោ ទុតិយញ្ច សម្មប្បធានំ ទុតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ចាគាធិដ្ឋានញ្ច ចិត្តសមាធិ ច តបោ ច ករុណា ច អប្បមាណំ។ អយំ ទុតិយា ទិសា។

តតិយា ច បដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា តតិយញ្ច ឈានំ តតិយញ្ច សតិបដ្ឋានំ អរិយោ ច វិហារោ តតិយញ្ច សម្មប្បធានំ តតិយោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ សច្ចាធិដ្ឋានញ្ច វីរិយសមាធិ ច ពោជ្ឈង្គា ច មុទិតា ច អប្បមាណំ។ អយំ តតិយា ទិសា។

ចតុត្ថី ច បដិបទា ខិប្បាភិញ្ញា ចតុត្ថញ្ច ឈានំ ចតុត្ថញ្ច សតិបដ្ឋានំ អានេញ្ជោ ច វិហារោ ចតុត្ថញ្ច សម្មប្បធានំ ចតុត្ថោ ច អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោ ឧបសមាធិដ្ឋានញ្ច វិមំសាសមាធិ ច សព្ពនិស្សគ្គោ ច ឧបេក្ខា ច អប្បមាណំ។ អយំ ចតុត្ថី ទិសា។ ឥមាសំ ចតុន្នំ ទិសានំ យា អាលោកនា, អយំ វុច្ចតិ ទិសាលោចនោ នាម នយោ។

តត្ថាយំ យោជនា – ចត្តារោ ច អាហារា, ចតស្សោ ច បដិបទា, ចត្តារោ ច វិបល្លាសា, ចត្តារោ ច សតិបដ្ឋានា, ចត្តារិ ច ឧបាទានានិ, ចត្តារិ ច ឈានានិ, ចត្តារោ ច យោគា, ចត្តារោ ច វិហារា, ចត្តារោ ច គន្ថា, ចត្តារោ ច សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ច អាសវា, ចត្តារោ ច អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា, ចត្តារោ ច ឱឃា, ចត្តារិ ច អធិដ្ឋានានិ, ចត្តារិ ច សល្លានិ, ចត្តារោ ច សមាធយោ, ចតស្សោ ច វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ, ចត្តារោ ច សុខភាគិយា ធម្មា, ចត្តារិ ច អគតិគមនានិ ចត្តារិ ច អប្បមាណានិ។ ឥតិ កុសលាកុសលានំ បក្ខបដិបក្ខវសេន យោជនា។ អយំ សីហវិក្កីឡិតោ ទិសាលោចនោ នយោ។

តស្ស ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ បរិយោសានំ, តត្ថ បឋមាយ ទិសាយ សោតាបត្តិផលំ បរិយោសានំ, ទុតិយាយ សកទាគាមិផលំ, តតិយាយ អនាគាមិផលំ, ចតុត្ថិយា អរហត្តផលំ បរិយោសានន្តិ។

តត្ថ កតមោ **តិបុក្ខលនយោ**? បដិបទាវិភាគេន ចតូសុ បុគ្គលេសុ យោ សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, អយំ **ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**។ យោ សុខាយ វា បដិបទាយ, ទន្ធាភិញ្ញាយ, ទុក្ខាយ វា បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, អយំ **វិបញ្ចិតញ្ញូ**។ យោ ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ និយ្យាតិ, អយំ **នេយ្យោ**។ ឥតិ ចត្តារោ ហុត្វា តយោ ហោន្តិ។ តត្ថ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស សមថបុព្ពង្គមា វិបស្សនា សប្បាយា ។ នេយ្យស្ស វិបស្សនាបុព្ពង្គមោ សមថោ, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធា។ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស មុទុកា ទេសនា, នេយ្យស្ស តិក្ខា ទេសនា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស តិក្ខមុទុកា ទេសនា។

ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស អធិបញ្ញាសិក្ខា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស អធិចិត្តសិក្ខា ច អធិបញ្ញាសិក្ខា ច, នេយ្យស្ស អធិសីលសិក្ខា ច អធិចិត្តសិក្ខា ច អធិបញ្ញាសិក្ខា ច។ ឥតិ ឥមេសំ បុគ្គលានំ ចតូហិ បដិបទាហិ និយ្យានំ។

តត្ថាយំ សំកិលេសបក្ខោ, តីណិ អកុសលមូលានិ, តយោ ផស្សា, តិស្សោ វេទនា, តយោ ឧបវិចារា, តយោ កិលេសា, តយោ វិតក្កា, តយោ បរិឡាហា, តីណិ សង្ខតលក្ខណានិ, តិស្សោ ទុក្ខតា។

តីណិ អកុសលមូលានីតិ លោភោ អកុសលមូលំ, ទោសោ អកុសលមូលំ, មោហោ អកុសលមូលំ។ **តយោ ផស្សា**តិ សុខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ។ **តិស្សោ វេទនា**តិ សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា, អទុក្ខមសុខា វេទនា។ **តយោ ឧបវិចារា**តិ សោមនស្សូបវិចារោ, ទោមនស្សូបវិចារោ, ឧបេក្ខូបវិចារោ។ **តយោ កិលេសា**តិ លោភោ, ទោសោ, មោហោ។ **តយោ វិតក្កា**តិ កាមវិតក្កោ, ព្យាបាទវិតក្កោ, វិហឹសាវិតក្កោ។ **តយោ បរិឡាហា**តិ រាគជោ, ទោសជោ, មោហជោ។ **តីណិ សង្ខតលក្ខណានី**តិ ឧប្បាទោ, ឋិតិ, វយោ។ **តិស្សោ ទុក្ខតា**តិ ទុក្ខទុក្ខតា, វិបរិណាមទុក្ខតា, សង្ខារទុក្ខតា។

តត្ថ លោភោ អកុសលមូលំ មនាបិកេន អារម្មណេន សមុដ្ឋហតិ។ តទេវ មនាបិការម្មណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខវេទនីយោ ផស្សោ, សុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខា វេទនា, សុខំ វេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សោមនស្សូបវិចារោ, សោមនស្សូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ រាគោ, រាគំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ កាមវិតក្កោ, កាមវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ រាគជោ បរិឡាហោ, រាគជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ឧប្បាទោ សង្ខតលក្ខណំ, ឧប្បាទំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ វិបរិណាមទុក្ខតា។

ទោសោ អកុសលមូលំ អមនាបិកេន អារម្មណេន សមុដ្ឋហតិ។ តទេវ អមនាបិការម្មណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ, ទុក្ខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទុក្ខា វេទនា, ទុក្ខំ វេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទោមនស្សូបវិចារោ, ទោមនស្សូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទោសោ, ទោសំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ព្យាបាទវិតក្កោ, ព្យាបាទវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទោសជោ បរិឡាហោ, ទោសជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ទុក្ខទុក្ខតា។

មោហោ អកុសលមូលំ ឧបេក្ខាឋានិយំ អារម្មណេន សមុដ្ឋហតិ។ តទេវ ឧបេក្ខាឋានិយំ អារម្មណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ អទុក្ខមសុខវេទនីយោ ផស្សោ, អទុក្ខមសុខវេទនីយំ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ អទុក្ខមសុខា វេទនា, អទុក្ខមសុខំ វេទនំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ ឧបេក្ខូបវិចារោ, ឧបេក្ខូបវិចារំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ មោហោ, មោហំ បដិច្ច

ឧប្បជ្ជតិ វិហឹសាវិតក្កោ, វិហឹសាវិតក្កំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ មោហជោ បរិឡាហោ, មោហជំ បរិឡាហំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ វយោ សង្ខតលក្ខណំ, វយំ សង្ខតលក្ខណំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សង្ខារទុក្ខតា។ ឥតិ អយំ តីហិ អាការេហិ កិលេសានំ និទ្ទេសោ។ យោ កោចិ អកុសលបក្ខោ, សព្ពោ សោ តីសុ អកុសលមូលេសុ សមោសរតីតិ។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? **តីណិ កុសលមូលានិ** អលោភោ, អទោសោ, អមោហោ។ **តិស្សោ បញ្ញា** សុតមយី, ចិន្តាមយី, ភាវនាមយី។ **តយោ សមាធី** សវិតក្កសវិចារោ, អវិតក្កវិចារមត្តោ, អវិតក្កអវិចារោ។ **តិស្សោ សិក្ខា** អធិសីលសិក្ខា, អធិចិត្តសិក្ខា , អធិបញ្ញាសិក្ខា។ **តីណិ និមិត្តានិ** សមថនិមិត្តំ, បគ្គហនិមិត្តំ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ។ **តយោ វិតក្កា** នេក្ខម្មវិតក្កោ, អព្យាបាទវិតក្កោ, អវិហឹសាវិតក្កោ។ **តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ** អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ, អញ្ញិន្ទ្រិយំ, អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ **តយោ ឧបវិចារា** នេក្ខម្មូបវិចារោ, អព្យាបាទូបវិចារោ, អវិហឹសូបវិចារោ **តិស្សោ ឯសនា** កាមេសនា, ភវេសនា, ព្រហ្មចរិយេសនា។ **តយោ ខន្ធា** សីលក្ខន្ធោ, សមាធិក្ខន្ធោ, បញ្ញាក្ខន្ធោ។

តត្ថ អលោភោ កុសលមូលំ សុតមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ។ សុតមយិ បញ្ញា បរិបុណ្ណា សវិតក្កសវិចារំ សមាធី បរិបូរេតិ, សវិតក្កសវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិសីលសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិសីលសិក្ខា បរិបុណ្ណា សមថនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, សមថនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មវិតក្កំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ នេក្ខម្មសិតូបវិចារំ បរិបូរេតិ, នេក្ខម្មូបវិចារំ បរិបុណ្ណោ កាមេសនំ បជហតិ។ កាមេសនប្បហានំ សីលក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អទោសោ កុសលមូលំ ចិន្តាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ចិន្តាមយិបញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កវិចារមត្តំ សមាធី បរិបូរេតិ, អវិតក្កវិចារមត្តោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិចិត្តសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិចិត្តសិក្ខា បរិបុណ្ណា ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបូរេតិ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទវិតក្កំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អព្យាបាទូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អព្យាបាទូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ភវេសនំ បជហតិ, ភវេសនប្បហានំ សមាធិក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

អមោហោ កុសលមូលំ ភាវនាមយិបញ្ញំ បរិបូរេតិ, ភាវនាមយិបញ្ញា បរិបុណ្ណា អវិតក្កអវិចារំ សមាធី បរិបូរេតិ, អវិតក្កអវិចារោ សមាធិ បរិបុណ្ណោ អធិបញ្ញាសិក្ខំ បរិបូរេតិ, អធិបញ្ញាសិក្ខា បរិបុណ្ណា បគ្គហនិមិត្តំ បរិបូរេតិ, បគ្គហនិមិត្តំ បរិបុណ្ណំ អវិហឹសាវិតក្កំ បរិបូរេតិ, អវិហឹសាវិតក្កោ បរិបុណ្ណោ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ បរិបូរេតិ, អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ បរិបុណ្ណំ អវិហឹសូបវិចារំ បរិបូរេតិ, អវិហឹសូបវិចារោ បរិបុណ្ណោ ព្រហ្មចរិយេសនំ បរិបូរេតិ, ព្រហ្មចរិយេសនា បរិបុណ្ណា បញ្ញាក្ខន្ធំ បរិបូរេតិ។

ឥតិ ឥមេ តយោ ធម្មា អកុសលបក្ខិកា កុសលបក្ខិកា ច តិកនិទ្ទេសេហិ និទ្ទិដ្ឋា តិបុក្ខលនយស្ស ទិសា នាម។ តស្ស បរិយោសានំ **តយោ វិមោក្ខា** អប្បណិហិតោ សុញ្ញតោ អនិមិត្តោ, អយំ តិបុក្ខលោ នាម ទុតិយោ នយោ។

តត្ថ យេ ឥមេ តយោ បុគ្គលា ឧគ្ឃដិតញ្ញូ វិបញ្ចិតញ្ញូ នេយ្យោតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ទ្វេ បុគ្គលា សុខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, សុខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ, ទ្វេយេវ បុគ្គលា ទុក្ខាយ បដិបទាយ ខិប្បាភិញ្ញាយ, ទុក្ខាយ បដិបទាយ ទន្ធាភិញ្ញាយ ច និយ្យន្តិ, ឥមេ ចត្តារោ។ តេ វិសេសេន ទ្វេ ហោន្តិ ទិដ្ឋិចរិតោ ច តណ្ហាចរិតោ ច។ ឥមេ ចត្តារោ ហុត្វា តយោ ហោន្តិ, តយោ ហុត្វា ទ្វេ ហោន្តិ។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ អយំ សំកិលេសោ – អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច អហិរិកញ្ច អនោត្តប្បញ្ច អសតិ ច អសម្បជញ្ញញ្ច នីវរណានិ ច សំយោជនានិ ច អជ្ឈោសានញ្ច អភិនិវេសោ ច អហំការោ ច មមំការោ ច អស្សទ្ធិយញ្ច ទោវចស្សតា ច កោសជ្ជញ្ច អយោនិសោមនសិការោ ច វិចិកិច្ឆា ច អវិជ្ជា ច អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច អសមាបត្តិ ច។

តត្ថ អវិជ្ជា ច អហិរិកញ្ច អសតិ ច នីវរណានិ ច អជ្ឈោសានញ្ច អហំការោ ច អស្សទ្ធិយញ្ច កោសជ្ជញ្ច វិចិកិច្ឆា ច អសទ្ធម្មស្សវនញ្ច, អយំ ឯកា ទិសា។

តណ្ហា ច អនោត្តប្បញ្ច អសម្បជញ្ញញ្ច សំយោជនានិ ច អភិនិវេសោ ច មមំការោ ច ទោវចស្សតា ច អយោនិសោមនសិការោ ច អវិជ្ជា ច អសមាបត្តិ ច, អយំ ទុតិយា ទិសា។ ទសន្នំ ទុកានំ ទស បទានិ បឋមា ទិសាតិ កាតព្ពានិ។ សំខិត្តេន អត្ថំ ញាបេន្តិ បដិបក្ខេ កណ្ហបក្ខស្ស ទសន្នំ ទុកានំ ទស បទានិ ទុតិយកានិ, អយំ ទុតិយា ទិសា។

តត្ថ កតមោ កុសលបក្ខោ? សមថោ ច វិបស្សនា ច វិជ្ជា ច ចរណញ្ច សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ច អហំការប្បហានញ្ច មមំការប្បហានញ្ច សម្មាវាយាមោ ច យោនិសោមនសិការោ ច សម្មាសតិ ច សម្មាសមាធិ ច បញ្ញា ច និព្ពិទា ច សមាបត្តិ ច សទ្ធម្មស្សវនញ្ច សោមនស្សញ្ច ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ ច។

ទសន្នំ ទុកានំ សមថាទីនិ សោមនស្សបរិយោសានានិ បឋមានិ ទស បទានិ បឋមា ទិសា, វិបស្សនាទីនិ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិបរិយោសានានិ ទុតិយានិ ទស បទានិ ទុតិយា ទិសា។ ឥតិ អកុសលបក្ខេ កុសលបក្ខេ ច នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ចតស្សោ ទិសា។

តាសុ កុសលបក្ខេ សមថាទីហិ អកុសលបក្ខេ តណ្ហាទយោ បហានំ គច្ឆន្តិ, តេសំ បហានា រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, កុសលបក្ខេ វិបស្សនាទីហិ អកុសលបក្ខេ អវិជ្ជាទយោ បហានំ គច្ឆន្តិ, តេសំ បហានា អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ។ ឥតិ ឥមា ទ្វេ វិមុត្តិយោ នន្ទិយាវដ្ដនយេ បរិយោសានំ។

តត្ថ តណ្ហា អវិជ្ជា សមថោ វិបស្សនាតិ ចត្តារិ បទានិ, តេសុ អដ្ឋារស មូលបទានិ សមោសរន្តិ។ កថំ? សមថោ ច អលោភោ ច អទោសោ ច អសុភសញ្ញា ច ទុក្ខសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ បញ្ច បទានិ សមថំ ភជន្តិ, វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ វិបស្សនំ ភជន្តិ។ ឯវំ នវ បទានិ កុសលានិ ទ្វីសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ តណ្ហា ច លោភោ ច ទោសោ ច សុភសញ្ញា ច សុខសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ បញ្ច បទានិ តណ្ហំ ភជន្តិ, អវិជ្ជា ច មោហោ ច និច្ចសញ្ញា ច អត្តសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អវិជ្ជំ ភជន្តិ។ ឯវំ នវ បទានិ អកុសលានិ ទ្វីសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ ឥតិ តិបុក្ខលោ ច សីហវិក្កីឡិតោ ច នន្ទិយាវដ្ដនយំ អនុប្បវិសន្តិ។

កថំ តិបុក្ខលេ នយេ ឥតរេ ទ្វេ នយា អនុប្បវិសន្តិ? វិបស្សនា ច អមោហោ ច អនិច្ចសញ្ញា ច អនត្តសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អមោហោ, សមថោ ច អលោភោ ច អសុភសញ្ញា ច ទុក្ខសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ អលោភោ, អទោសោ អទោសោ ឯវ។ ឯវំ នវ បទានិ កុសលានិ តីសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ តណ្ហា ច លោភោ ច សុភសញ្ញា ច សុខសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ លោភោ, អវិជ្ជា ច មោហោ ច និច្ចសញ្ញា ច អត្តសញ្ញា ចាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បទានិ មោហោ, ទោសោ ទោសោ ឯវ។ ឯវំ នវ បទានិ អកុសលានិ តីសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ ឥតិ តិបុក្ខលេ នយេ ឥតរេ ទ្វេ នយា អនុប្បវិសន្តិ។

កថំ ចតូសុ បទេសុ អដ្ឋារស មូលបទានិ សមោសរន្តិ? តណ្ហា ច សុភសញ្ញា ច, អយំ បឋមោ វិបល្លាសោ។ លោភោ ច សុខសញ្ញា ច, អយំ ទុតិយោ វិបល្លាសោ។ អវិជ្ជា ច និច្ចសញ្ញា ច, អយំ តតិយោ វិបល្លាសោ។ មោហោ ច អត្តសញ្ញា ច, អយំ ចតុត្ថោ វិបល្លាសោ។ ឥតិ នវ បទានិ អកុសលានិ ចតូសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ សមថោ ច អសុភសញ្ញា ច បឋមំ សតិបដ្ឋានំ, អលោភោ ច ទុក្ខសញ្ញា ច ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ, វិបស្សនា ច អនិច្ចសញ្ញា ច តតិយំ សតិបដ្ឋានំ, អមោហោ ច អនត្តសញ្ញា ច ចតុត្ថំ សតិបដ្ឋានំ។ ឥតិ នវ បទានិ កុសលានិ ចតូសុ បទេសុ សមោសរន្តិ។ ឯវំ សីហវិក្កីឡិតនយេ ឥតរេ ទ្វេ នយា អនុប្បវិសន្តិ។ តិណ្ណញ្ហិ នយានំ យា ភូមិយោ គោចរោ, សោ ឯកេកំ នយំ អនុប្បវិសតិ។ តស្មា ឯកេកស្ស នយស្ស អកុសលេ វា ធម្មេ វិញ្ញាតេ កុសលេ វា បដិបក្ខោ អន្វេសិតព្ពោ។ បដិបក្ខំ អន្វេសិត្វា សោ នយោ និទ្ទិសិតព្ពោ។ តម្ហិ នយេ និទ្ទិដ្ឋេ យថា ឯកម្ហិ នយេ ឥតរេសំ នយានំ មូលបទានិ អនុប្បវិដ្ឋានិ, តតោ តតោ នីហរិត្វា និទ្ទិសិតព្ពានិ។ ឯកេកស្មិញ្ហិ នយេ អដ្ឋារស មូលបទានិ អនុប្បវិដ្ឋានិ។

តត្ថ ឯកេកស្មឹ ធម្មេ វិញ្ញាតេ សព្ពេ ធម្មា វិញ្ញាតា ហោន្តិ។ ឥមេសំ តិណ្ណំ នយានំ សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ចត្តារិ ផលានិ បរិយោសានំ បឋមាយ ទិសាយ បឋមំ ផលំ, ទុតិយាយ ទិសាយ ទុតិយំ ផលំ, តតិយាយ ទិសាយ តតិយំ ផលំ, ចតុត្ថាយ ទិសាយ ចតុត្ថំ ផលំ បរិយោសានំ។

តិបុក្ខលស្ស នយស្ស តយោ វិមោក្ខា បរិយោសានំ បឋមាយ ទិសាយ អប្បណិហិតោ, ទុតិយាយ សុញ្ញតោ, តតិយាយ អនិមិត្តោ វិមោក្ខោ បរិយោសានំ។

នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ទ្វេ វិមុត្តិយោ បរិយោសានំ បឋមាយ ទិសាយ តណ្ហាវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, ទុតិយាយ ទិសាយ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ បរិយោសានំ។ ឥមេសុ តីសុ នយេសុ យា អដ្ឋារសន្នំ បទានំ អាលោចនា, អយំ ទិសាលោចនោ នយោ។ យា អាលោកេត្វា កុសលបក្ខេ អកុសលបក្ខេ ច “អយំ ធម្មោ ឥមំ ធម្មំ ភជតី”តិ ជានន្តេន សម្មា យោជនា, អយំ **អង្កុសោ នយោ**តិ ឥមេ បញ្ច នយា។

នយសមុដ្ឋានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សាសនបដ្ឋានវារវណ្ណនា

៨៩. ស្រព្ចថា នយសមុដ្ឋានំ វិភជិត្វា ឥទានិ សាសនបដ្ឋានំ វិភជន្តោ យស្មា សង្គហវារាទីសុ មូលបទេហេវ បដ្ឋានំ សង្គហេត្វា សរូបតោ ន ទស្សិតំ, តស្មា យថា មូលបទេហិ បដ្ឋានំ និទ្ធារេតព្ពំ, ឯវំ បដ្ឋានតោបិ មូលបទានិ និទ្ធារេតព្ពានីតិ ទស្សេតុំ **“អដ្ឋារស មូលបទា កុហឹ ទដ្ឋព្ពា? សាសនបដ្ឋានេ”**តិ អាហ។ មូលបទសាសនបដ្ឋានានញ្ហិ អញ្ញមញ្ញសង្គហោ បុព្ពេ ទស្សិតោ ឯវាតិ។ អថ **សាសនបដ្ឋាន**ន្តិ កោ វចនត្ថោ? សាសនស្ស បដ្ឋានន្តិ សាសនបដ្ឋានំ , សាសនំ ទេសនា, តស្សា វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ តេសំ ហិតសុខនិប្ផាទនត្ថំ បការេហិ ឋានំ បវត្តិ សាសនបដ្ឋានំ។ ឥធ បន តស្ស តថាភាវទីបនំ “សាសនបដ្ឋាន”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា សាសនំ អធិសីលសិក្ខាទយោ។ តេសំ បវត្តនុបាយភាវតោ បតិដ្ឋហន្តិ ឯតេហីតិ បដ្ឋានានិ, សំកិលេសាទិធម្មា។ តេសំ បវេទនតោ តទុបចារេន សុត្តានិ បដ្ឋានានិ។ តេសំ បន សមូហភាវតោ អយំ បករណប្បទេសោ បដ្ឋានំ នាម។

អបរោ នយោ – កេនដ្ឋេន បដ្ឋានំ? បដ្ឋិតដ្ឋេន គមនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ “យេ តេ កោដ្ឋា បដ្ឋិតគាវោ”តិ (ម. និ. ១.១៥៦) អាគតដ្ឋានស្មិញ្ហិ យេន បដ្ឋានេន តេ “កោដ្ឋា បដ្ឋិតគាវោ”តិ វុត្តា, តំ អត្ថតោ គមនំ ហោតិ។ ឥតិ នាតិវិត្ថារិតនយេសុ ហារនយេសុ អនិស្សង្គគមនស្ស ទេសនាញាណស្ស សំកិលេសភាគិយាទិលោកិយាទិភេទេសុ តទុភយវោមិស្សកភេទេសុ ច វិត្ថារិតនយលាភតោ និស្សង្គវសេន បវត្តគមនត្តា តេ សំកិលេសភាគិយាទយោ លោកិយាទយោ ច វិសុំ វិសុំ វោមិស្សា ច អធិករណវសេន បដ្ឋានំ នាម។ តេសំ បកាសនតោ អយំ បករណប្បទេសោ បដ្ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ។

“សំកិលេសភាគិយ”ន្តិអាទីសុ សំកិលិស្សតិ ឯតេនាតិ សំកិលេសោ។ សំកិលេសភាគេ សំកិលេសកោដ្ឋាសេ បវត្តំ **សំកិលេសភាគិយំ**។ វាសនា បុញ្ញភាវនា, វាសនាភាគេ បវត្តំ **វាសនាភាគិយំ,** វាសនំ ភជាបេតីតិ វា វាសនាភាគិយំ។ និព្ពិជ្ឈនំ លោភក្ខន្ធាទីនំ បទាលនំ និព្ពេធោ។ និព្ពេធភាគេ បវត្តំ, និព្ពេធំ ភជាបេតីតិ វា **និព្ពេធភាគិយំ**។ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខាធម្មា អសេក្ខា, អសេក្ខភាវេ បវត្តំ, អសេក្ខេ ភជាបេតីតិ វា **អសេក្ខភាគិយំ**។ តេសុ យត្ថ តណ្ហាទិសំកិលេសោ វិភត្តោ, ឥទំ សំកិលេសភាគិយំ។ យត្ថ ទានាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វិភត្តំ, ឥទំ វាសនាភាគិយំ។ យត្ថ សេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ វិភត្តា, ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ។ យត្ថ បន អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ វិភត្តា, ឥទំ អសេក្ខភាគិយំ។ ឥតរានិ តេសំ វោមិស្សកនយវសេន វុត្តានិ។

តានិ បន ឆ ទុកា ចត្តារោ តិកា ឯកំ ចតុក្កំ អបរម្បិ ឯកំ ចតុក្កន្តិ ទ្វាទស ហោន្តិ។ តេសុ ចត្តារោ ទុកា ទ្វេ ច តិកា ឧទ្ធដា, ឥតរេ ន ឧទ្ធដា, អនុទ្ធរណេ ការណំ នត្ថិ។ ឥមិនា នយេន តេបិ គហេតុំ សក្កាតិ បាឡិយំ សំខិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “ឥមានិ ចត្តារិ សុត្តានិ, សាធារណានិ កតានិ អដ្ឋ ភវន្តី”តិអាទិ។ តត្ថ យស្មា កត្ថចិ សុត្តេ តណ្ហាសំកិលេសោវ និទ្ទិសីយតិ, កត្ថចិ ទិដ្ឋិសំកិលេសោវ, កត្ថចិ ទុច្ចរិតសំកិលេសោវ និទ្ទិសីយតិ, តស្មា សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ តិធា វិភជិត្វា ឧទ្ទិដ្ឋំ **“តណ្ហាសំកិលេសភាគិយំ សុត្ត”**ន្តិអាទិនា។ តថា វោទានំ នាម សំកិលេសេ សតិ ហោតីតិ វោទានភាគិយំ សុត្តំ សំកិលេសវិភាគេន តិធាវ ឧទ្ទិដ្ឋំ **“តណ្ហាវោទានភាគិយំ សុត្ត”**ន្តិអាទិនា។ តំ បន អត្ថតោ វាសនាភាគិយាទិ ឯវ ហោតិ។ អយញ្ច នយោ កេសុចិ បោត្ថកេសុ នត្ថិ។

“តត្ថ សំកិលេសោ តិវិធោ”តិអាទិ សំកិលេសបដិបក្ខតោ សមថាទិនិទ្ធារណវសេន វាសនាភាគិយាទិសុត្តានំ វិសយទស្សនត្ថំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **យទិ អាសត្តិ ឧប្បជ្ជតិ ភវេសូ**តិ ភវេសុ ឆន្ទរាគំ បជហិតុំ អសក្កោន្តស្ស យទិ ភវបត្ថនា ឧប្បជ្ជតិ។ **ឯវំ សាយ**ន្តិ ឯវមស្ស បុគ្គលស្ស អយំ សមថវិបស្សនាភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ភវតិ បុជ្ជភវផលនិព្ពត្តនតោ។ **តត្រូបបត្តិយា សំវត្តតី**តិ តត្រ តត្រ ភវេ ឧបបត្តិយា សំវត្តតិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ សុត្តានី**តិ ឥមានិ សំកិលេសភាគិយាទីនិ ចត្តារិ សុត្តានិ។ **សាធារណានិ កតានី**តិ សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, សំកិលេសភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច, វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ចាតិ ឯវំ បទន្តរសំយោជនវសេន មិស្សិតានិ កតានិ។ **អដ្ឋ ភវន្តី**តិ បុរិមានិ ចត្តារិ ឥមានិ ចត្តារីតិ ឯវំ អដ្ឋ ភវន្តិ។

តានិយេវ អដ្ឋ សុត្តានិ សាធារណានិ កតានិ សោឡស ភវន្តីតិ តានិយេវ យថាវុត្តានិ អដ្ឋ សុត្តានិ វាសនាភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, អសេក្ខភាគិយញ្ច សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, និព្ពេធភាគិយញ្ច សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, អសេក្ខភាគិយញ្ច សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, អសេក្ខភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច, អសេក្ខភាគិយញ្ច សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច, និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច នេវសំកិលេសភាគិយញ្ច, នវាសនាភាគិយញ្ច

ននិព្វេធភាគិយញ្ច ន អសេក្ខភាគិយញ្ចាតិ ឯវំ សាធារណានិ កតានិ បុរិមានិ អដ្ឋ ឥមានិ អដ្ឋាតិ សោឡស ភវន្តិ។ តេសុ ចត្តារោ ឯកកា, ឆ ទុកា, ចត្តារោ តិកា, ឯកោ ចតុក្កោ, អបរោបិ ឯកោ ចតុក្កោតិ អយម្បិ វិភាគោ វេទិតព្វោ។ តត្ថាបិ ទ្វេ ទុកា, ទ្វេ តិកា, ទ្វេ ចតុក្កា ច បាឡិយំ អនាគតាតិ វេទិតព្វា។

ឥទានិ ឥមស្ស បដ្ឋានស្ស សកលសាសនសង្គហិតភាវំ វិភាវេតុំ “**ឥមេហិ សោឡសហិ សុត្តេហិ ភិន្នេហិ នវវិធំ សុត្តំ ភិន្នំ ភវតី**”តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ឥមេហិ សំកិលេសភាគិយាទីហិ សោឡសហិ សុត្តេហិ បដ្ឋាននយេន វិភត្តេហិ សុត្តគេយ្យាទិនវវិធំ បរិយត្តិសាសនសង្ខាតំ សុត្តំ ភិន្នំ សោឡសធា វិភត្តំ ហោតិ។ ឥមិនា សោឡសវិធេន បដ្ឋានេន អសង្គហិតោ បរិយត្តិសាសនស្ស បទេសោ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ កថំ បន សំកិលេសភាគិយាទិភាវោ គហេតព្វោតិ? អាហ “**គាថាយ គាថា អនុមិនិតព្វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **គាថាយ គាថា អនុមិនិតព្វា**តិ អយំ គាថា វិយ គាថា សំកិលេសភាគិយាតិ វា វាសនាភាគិយាតិ វា និព្វេធភាគិយាតិ វា អសេក្ខភាគិយាតិ វា អនុមិនិតព្វា, អនុ អនុ មិនិត្វា តក្កេត្វា ជានិតព្វាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច គាថាវេយ្យាករណវិនិមុត្តា សព្វា បរិយត្តិ “សុត្តេនា”តិបទេន សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្វា។

ឥទានិ សំកិលេសភាគិយាទីនិ សុត្តានិ យថានិទ្ទិដ្ឋានិ ឧទាហរណវសេន វិភាវេតុំ “**តត្ថ កតមំ សំកិលេសភាគិយំ សុត្ត**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ “**កាមន្ធា ជាលសញ្ឆន្នា**”តិ គាថាយ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ យថា ឥមស្ស, ឯវំ ឥតោ បរានម្បិ ហេដ្ឋា វុត្តគាថានំ ឧត្តានបទានញ្ច អត្ថំ ន វណ្ណយិស្សាម។

អគតិគមនានីតិ កាយាទីហិ អយុត្តគមនានិ, អកត្តព្ពករណានីតិ អត្ថោ។ **ឆន្ទា**តិ ឆន្ទហេតុ ឥច្ឆាបច្ចយា។ **អគតី គច្ឆតី**តិ អគន្តព្ពំ គតិំ គច្ឆតិ, អកត្តព្ពំ ករោតីតិ អត្ថោ។ **ធម្ម**ន្តិ សាធូនំ អរិយានំ ធម្មំ។ **អតិវត្តតី**តិ អតិមទ្ទិត្វា វីតិក្កមតិ។ **និហីយតី**តិ ហាយតិ។ **យសោ**តិ កិត្តិ ច បរិវារោ ច។

“**មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា**”តិ គាថាយំ **មនោ**តិ យទិបិ កាមាវចរកុសលាទិភេទំ សព្ពម្បិ ចតុភូមកចិត្តំ មនោ, ឥមស្មឹ បន ឋានេ **ចក្ខុបាលត្ថេរស្ស** (ធ. ប. ១-២; ថេរគា. ៩៥) បុរិមជាតិយំ វេជ្ជភូតស្ស ឧប្បន្នវសេន និយមិយមានំ បដិឃសម្បយុត្តចិត្តមេវ លព្ភតិ។ សោ មនោ បុព្ពង្គមោ ឯតេសន្តិ **មនោបុព្ពង្គមា**, មនសា បឋមគាមិនា សមន្នាគតាតិ អត្ថោ។ **ធម្មា**តិ និស្សត្តនិជ្ជីវដ្ឋេន ធម្មា, តេ បន វេទនាទយោ តយោ អរូបិនោ ខន្ធា។ ឯតេ ហិ មនោបុព្ពង្គមា។ កថំ បនេតេហិ សទ្ធឹ ឯកស្មឹ វត្ថុស្មឹ ឯកស្មិញ្ច អារម្មណេ ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានោ មនោ បុព្ពង្គមោ នាម ហោតីតិ? ឧប្បាទបច្ចយដ្ឋេន។ យថា ហិ ពហូសុ ឯកតោ គាមឃាតាទិកម្មានិ ករោន្តេសុ “កោ ឯតេសំ បុព្ពង្គមោ”តិ វុត្តេ យោ តេសំ បច្ចយោ ហោតិ, យំ យំ និស្សាយ តេ តំ កម្មំ ករោន្តិ, សោ ទត្តោ វា មិត្តោ វា តេសំ បុព្ពង្គមោតិ វុច្ចតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្វំ។ ឥតិ ឧប្បាទបច្ចយដ្ឋេន មនោ បុព្ពង្គមោ ឯតេសន្តិ មនោបុព្ពង្គមា។ ន ហិ តេ មនេ អនុប្បជ្ជន្តេ ឧប្បជ្ជិតុំ សក្កុណន្តិ, មនោ បន ឯកច្ចេសុ ចេតសិកេសុ អនុប្បជ្ជន្តេសុបិ ឧប្បជ្ជតិ ឯវ។

អធិបតិវសេន មនោ សេដ្ឋោ ឯតេសន្តិ **មនោសេដ្ឋា**។ យថា ហិ ចោរាទីនំ ចោរជេដ្ឋកាទយោ អធិបតិនោ សេដ្ឋា, តថា តេសម្បិ មនោ សេដ្ឋោ។ យថា បន ទារុអាទីហិ និប្ផន្នានិ ភណ្ឌានិ ទារុមយាទីនិ នាម ហោន្តិ, តថា ឯតេបិ មនតោ និប្ផន្នត្តា **មនោមយា** នាម។ **បទុដ្ឋេនា**តិ អភិជ្ឈាទីហិ ទោសេហិ បទុដ្ឋេន ទូសិតេន ភាសតិ វា ករោតិ វា។ សោ ហិ ភាសន្តោ ចតុព្ពិធំ វចីទុច្ចរិតមេវ ភាសតិ, ករោន្តោបិ តិវិធំ កាយទុច្ចរិតមេវ ករោតិ, អភាសន្តោ អករោន្តោ តេហិ អភិជ្ឈាទីហិ បទុដ្ឋមនតាយ តិវិធំ មនោទុច្ចរិតំ បូរេតិ។ ឯវមស្ស ទស អកុសលកម្មបថា បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ។ **តតោ នំ ទុក្ខមន្វេតី**តិ តតោ តិវិធទុច្ចរិតតោ តំ បុគ្គលំ ទុក្ខំ អន្វេតិ ទុច្ចរិតានុភាវេន ចតូសុ អបាយេសុ ទុក្ខំ អនុគច្ឆតិ។ យថា កឹ? **ចក្កំវ វហតោ បទ**ន្តិ, យថា នាម សកដំ វហតោ ពលិពទ្ទស្ស បទំ បហរន្តំ ចក្កំ អនុគច្ឆតិ, ឯវំ នំ បុគ្គលំ ទុក្ខមនុគច្ឆតីតិ។

“**មិទ្ធី យទា ហោតី**”តិ គាថាយំ **មិទ្ធី**តិ ថិនមិទ្ធាភិភូតោ។ **មហគ្ឃសោ**តិ មហាភោជនោ អាហរហត្ថកអលំសាដកតត្រវដ្ដកកាកមាសកភុត្តវមិតកានំ អញ្ញតរោ វិយ។ **និទ្ទាយិតា**តិ សុបនសីលោ។ **សម្បរិវត្តសាយី**តិ សេយ្យសុខបស្សសុខានំ អនុយុញ្ជនវសេន សម្បរិវត្តកសយនសីលោ ។ **និវាបបុដ្ឋោ**តិ កុណ្ឌកាទិនា សូករភត្តេន បុដ្ឋោ។ ឃរសូករោ ហិ ពាលកាលតោ បដ្ឋាយ បោសិយមានោ ថូលសរីរកាលេ គេហតោ ពហិ និក្ខមិតុំ អលភន្តោ ហេដ្ឋាមញ្ចាទីសុ សម្បរិវត្តិត្វា សម្បរិវត្តិត្វា អស្សសន្តោ បស្សសន្តោ សយតេវ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទា បុរិសោ មិទ្ធី ច ហោតិ មហគ្ឃសោ ច, និវាបបុដ្ឋោ មហាវរាហោ វិយ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន យាបេតុំ អសក្កោន្តោ និទ្ទាសីលោ សំបរិវត្តសាយី, តទា សោ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ តីណិ លក្ខណានិ មនសិ កាតុំ ន សក្កោតិ។ តេសំ អមនសិការា មន្ទបញ្ញោ បុនប្បុនំ គព្ភំ ឧបេតិ, គព្ភវាសតោ ន បរិមុច្ចតីតិ។

"**អយសាវ មល**"ន្តិ គាថាយំ **អយសា**តិ អយតោ។ **សមុដ្ឋិត**ន្តិ ជាតំ។ **តតុដ្ឋាយា**តិ តតោ ឧដ្ឋហិត្វា។ **អតិធោនចារិន**ន្តិ ធោនា វុច្ចតិ ចត្តារោ បច្ចយេ ឥទមត្ថិតាយ អលមេតេនាតិ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនបញ្ញា, តំ អតិក្កមិត្វា ចរន្តោ អតិធោនចារី នាម។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា អយតោ មលំ សមុដ្ឋាយ យតោ តំ សមុដ្ឋិតំ, តមេវ ខាទតិ វិនាសេតិ, ឯវមេវ ចត្តារោ បច្ចយេ អប្បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជន្តំ អតិធោនចារិនំ សានិ កម្មានិ អត្តនោ សន្តានេ ឧដ្ឋិតត្តា អត្តនោ សន្តកានេវ តានិ កម្មានិ ទុគ្គតឹ នយន្តីតិ។

"**ចោរោ យថា**"តិ គាថាយំ **ចោរោ យថា សន្ធិមុខេ គហីតោ**តិ យថា ចោរោ ឃរសន្ធឹ ឆិន្ទិត្វា គេហំ បវិសន្តោ ឃរសន្ធិមុខេ ឯវ រាជបុរិសេហិ គហិតោ។ **សកម្មុនា ហញ្ញតិ ពជ្ឈតេ ចា**តិ តេន អត្តនា កតកម្មេន កសាភិតាឡនាទិនា ហញ្ញតិ ចេវ អទ្ទុពន្ធនាទិនា ពជ្ឈតិ ច។ **ឯវំ អយំ បេច្ច បជា បរត្ថា**តិ ឯវម្បិ អយំ បាបការិនី បជា ឥតោ ចវិត្វា បរលោកេ។ **សកម្មុនា ហញ្ញតិ ពជ្ឈតេ ចា**តិ អត្តនាវ កតេន បាបកម្មេន និរយាទីសុ នានប្បការេហិ កម្មការណាទីហិ ហញ្ញតិ ចេវ បរិពជ្ឈតិ ចាតិ។

"**សុខកាមានី**"តិ គាថាយំ **យោ ទណ្ឌេន វិហឹសតី**តិ យោ បុគ្គលោ ទណ្ឌេន វា លេឌ្ឌុអាទីហិ វា វិពាធតិ។ **បេច្ច សោ ន លភេ សុខ**ន្តិ សោ បុគ្គលោ បរលោកេ មនុស្សសុខំ វា ទិព្ពសុខំ វា ន លភតិ, និព្ពានសុខេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

គុន្នំ ចេ តរមានានន្តិ គាវីសុ មហោឃំ តរន្តីសុ។ **ជិម្ហំ គច្ឆតិ បុង្គវោ**តិ យទិ យូថបតិ ឧសភោ កុដិលំ គច្ឆតិ។ **សព្ពា តា ជិម្ហំ គច្ឆន្តី**តិ សព្ពាបិ តា គាវិយោ កុដិលមេវ គច្ឆន្តិ។ កស្មា? **នេត្តេ ជិម្ហំ គតេ សតី**តិ នេត្តរិ កុដិលំ គតេ សតិ, នេត្តុស្ស កុដិលំ គតត្តាតិ អត្ថោ។ សោ ហិ តាសំ បច្ចយិកោ ឧបទ្ទវហរោ ច។

"**ឯវមេវ**"ន្តិ គាថាយំ យថា ចេតំ, ឯវមេវ យោ មនុស្សេសុ បធានសម្មតោ, យទិ សោ អធម្មចារី សិយា។ យេ តស្ស អនុជីវិនោ, សព្ពេបិ អធម្មិកាវ ហោន្តិ។ សាមិសម្បទា ហិ បកតិសម្បទំ សម្បាទេតិ។ យស្មា ច ឯតទេវ, តស្មា **សព្ពំ រដ្ឋំ ទុក្ខំ សេតិ, រាជា ចេ ហោតិ អធម្មិកោ។ សុកិច្ចរូបា វតា**តិ សុដ្ឋុ កិច្ចាបន្នរូបា វត។ **ឧបធីសូ**តិ កាមគុណូបធីសុ។ **រត្តា**តិ រាគាភិភូតា។ **កដុក**ន្តិ ទុក្ខំ។

កក្កច្ចជនកេនេវ បត្តវឌ្ឍិប្បភវស្ស ឧបច្ឆិន្នត្តា ផលុប្បត្តិ កទលិយា បរាភវាយ ហោតីតិ អាហ – "**ផលំ វេ កទលឹ ហន្តី**"តិ។ តថា ផលបរិយោសានត្តា ឱសធីនំ "ផលំ វេឡុំ ផលំ នឡ"ន្តិ វុត្តំ។ វឡវាយ កុច្ឆិស្មឹ គទ្រភស្ស ជាតា អស្សតរី នាម, សា គព្ភំ គណ្ហិត្វា កាលេ សម្បត្តេ វិជាយិតុំ ន សក្កោតិ។ បាទេហិ ភូមឹ បហរន្តី តិដ្ឋតិ, អថស្ស ចត្តារោ បាទេ ចតូសុ ខាណុកេសុ ពន្ធិត្វា កុច្ឆឹ ផាលេត្វា បោតកំ នីហរន្តិ, សា តត្ថេវ មរតិ។ តេន វុត្តំ – "**គព្ភោ អស្សតរឹ យថា**"តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា អត្តនោ ផលំ កទលិវេឡុនឡេបិ វិនាសេតិ, គព្ភោ ច អស្សតរឹ, ឯវំ អត្តនោ កម្មផលភូតោ សក្ការោ អសប្បុរិសំ វិនាសេតីតិ។

កោធមក្ខគរូតិ កុជ្ឈនលក្ខណំ កោធំ, បរគុណមក្ខនលក្ខណំ មក្ខញ្ច គរុំ កត្វា ឧទ្ធំ កត្វា ឧក្ខិបិត្វា ចរន្តោ។ **សុខេត្តេ**តិ សុខេត្តេបិ។ **បូតិពីជំវា**តិ បូតិភាវំ គតំ ពីជំ វិយ។ ឆកណរសាទិបរិភាវនេសុក្ខាបនសុខសយាទីនិ អករណេន ពីជទោសទុដ្ឋន្តិ អត្ថោ។

ជ្ឈត្តសាតិ អត្តនោ ចិត្តេន។ **ចេតោ**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស ចិត្តំ។ **បរិច្ចា**តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា។ **ឥរិយតី**តិ បវត្តតិ។ **យថាភត**ន្តិ យថា កិញ្ចិ អាហរិត្វា ឋបិតំ។

មាគត្ថាតិ មា អគត្ថ។ **ន បមុត្យត្ថី**តិ បមោក្ខោ នត្ថិ។ **ឧបេច្ចាបី**តិ សញ្ចិច្ចាបិ, ពុទ្ធិបុព្ពេនាបីតិ អត្ថោ។

"**អធម្មេនា**"តិ វត្វាបិ "**មុសាវាទេនា**"តិ វចនំ មុសាវាទស្ស មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ។ តេនេវាហ – "ឯកំ ធម្មំ អតីតស្សា"តិអាទិ (ធ. ប. ១៧៦), តថា "ឯវំ បរិត្តំ ខោ, រាហុល, តេសំ សាមញ្ញំ, យេសំ នត្ថិ សម្បជានមុសាវាទេ លជ្ជា"តិអាទិ (ម. និ. ២.១០៨)។ **តំ កថំ នុ ភវិស្សតី**តិ តំ ធនំ កេន នុ បការេន តេសំ ភវិស្សតិ។ អធម្មេន តេសំ សម្ភតត្តា តេសុ នចិរដ្ឋិតិកំ ហោតីតិ អត្ថោ។ **អន្តរាយា សុ ភវិស្សន្តី**តិ អធម្មិយវោហារាទិតោ រាជន្តរាយាទយោ ភវិស្សន្តិ។ **សូ**តិ និបាតមត្តំ។ **សម្ភតស្ស វិនស្សតី**តិ ឥមស្ស សម្ភតំ សញ្ចិតំ វិនស្សតិ។ **សគ្គ**ន្តិ សុគតឹ។ សា ហិ រូបាទីហិ សោភនេហិ អគ្គោតិ សគ្គោតិ អធិប្បេតា។ **ឯត្ថាវតា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកានំ អត្ថានំ ហានិយា។ **ហតា**តិ វិនដ្ឋា។

វិវដ្តតេតិ និវដ្តតិ។ **លោភា ខណតិ អត្តាន**ន្តិ លោភហេតុ អបុញ្ញានិ ករោន្តោ កាយវិសមាទិយោគេន អត្តានំ ខណតិ នាម។ **មិត្តេហិ ជីរតី**តិ មិត្តភាវេហិ ហាយតិ។

ចរន្តីតិ ចតូហិ ឥរិយាបថេហិ អកុសលមេវ ករោន្តា វិចរន្តិ។ **ពាលា**តិ ឥធលោកត្ថំ បរលោកត្ថញ្ច អជានន្តា ឥធ ពាលា នាម។ **ទុម្មេធា**តិ និប្បញ្ញា។ ន ហិ បញ្ញាយ ទុដ្ឋត្តំ នាម អត្ថិ។ **អមិត្តេនេវា**តិ អមិត្តភូតេន វិយ វេរិនា វិយ ហុត្វា។ **កដុកប្ផល**ន្តិ តិខិណផលំ, ទុក្ខផលន្តិ អត្ថោ។ **ន តំ កម្មំ កតំ សាធុ, យំ កត្វា អនុតប្បតី**តិ យំ កម្មំ និរយាទីសុ និព្ពត្តនសមត្ថំ ទុក្ខុទយំ កត្វា អនុស្សរិតានុស្សរិតក្ខណេ អនុតប្បតិ អនុសោចតិ, តំ កតំ ន សាធុ ន សុន្ទរំ ន ភទ្ទកំ។ **យស្ស អស្សុមុខោ**តិ យស្ស អស្សូហិ តិន្តមុខោ រោទន្តោ វិបាកំ បដិសេវតិ អនុភោតិ។

ទុក្ករន្តិ វត្តបដិវត្តបូរណាទិវសេន អាភិសមាចារិកសីលស្ស កាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ ទុក្ករំ។ សមាទានតោ បដ្ឋាយ ខណ្ឌំ អកត្វា វិសេសតោ អាទិព្រហ្មចរិយកស្ស ចរិមកចិត្តំ បាបេតព្ពតាយ **ទុត្តិតិក្ខំ**, សីលសំវរាទយោ វា អបរិក្ខតេ កត្វា សម្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ ទុក្ករំ។ អធិវាសេតព្ពានំ បន ទុស្សហនតោ ខន្តិសំវរវសេន ទុត្តិតិក្ខំ។ **អព្យត្តេនា**តិ មន្ទបញ្ញេន។ **សាមញ្ញ**ន្តិ សមណភាវោ។ **តត្ថា**តិ តស្ស សាមញ្ញស្ស។ **សម្ពាធា**តិ ទុន្និវត្ថទុប្បារុតមាតុគាមាទិសម្ពទ្ធា។ **យត្ថា**តិ សីលសំវរាទីនំ បរិពន្ធភូតេសុ សម្ពាធសង្ខាតេសុ វិសភាគារម្មណាទីសុ ។ អថ វា ទុក្ករន្តិបទស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ ទុត្តិតិក្ខន្តិ វុត្តំ។ **ទុត្តិតិក្ខ**ន្តិ ទុក្ខមំ ទុរធិវាសិយំ។ **អព្យត្តេនា**តិ ពាលេន។ **សាមញ្ញ**ន្តិ សមណធម្មោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ បណ្ឌិតា កុលបុត្តា ទសបិ វស្សានិ វីសតិបិ...បេ.... សដ្ឋិបិ វស្សានិ ទន្តេភិ ទន្តមាធាយ ជិវ្ហាយ តាលុំ អាហច្ច ចេតសា ចិត្តំ អភិនិគ្គណ្ហិត្វា ឯកាសនំ ឯកភត្តំ បដិសេវមានា អាបាណកោដិកំ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តា សាមញ្ញំ ករោន្តិ, តំ ពាលា អព្យត្តា កាតុំ ន សក្កោន្តីតិ។ **ពហូហិ តត្ថ សម្ពាធា**តិ តស្មិំ សាមញ្ញសង្ខាតេ អរិយមគ្គេ ពហូ សម្ពាធា, មគ្គាធិគមាយ បដិបន្នស្ស ពហូ បរិស្សយាតិ អត្ថោ។

អប្បមេយ្យំ បមិនន្តោតិ អប្បមេយ្យំ ខីណាសវបុគ្គលំ “ឯត្តកសីលោ អយំ ឯត្តកសមាធិ ឯត្តកបញ្ញោ”តិ ឯវំ មិនន្តោ។ **កោធ វិទ្វា វិកប្បយេ**តិ កោ ឥធ វិទ្វា មេធាវី វិកប្បេយ្យ, ខីណាសវោវ ខីណាសវំ មិនន្តោ វិកប្បេយ្យាតិ ទីបេតិ។ **និវុតំ មញ្ញេ**តិ យោ បន បុថុជ្ជនោ មិនេតុំ អារភតិ, តំ និវុតំ អវកុជ្ជបញ្ញំ មញ្ញាមិ។ **អកិស្សវ**ន្តិ កិស្សវា វុច្ចតិ បញ្ញា, និប្បញ្ញន្តិ អត្ថោ។

កុឋារីតិ អត្តច្ឆេទកដ្ឋេន កុឋារិសទិសី ផរុសវាចា។ **ឆិន្ទតី**តិ កុសលមូលសង្ខាតេ មូលេយេវ និកន្តតិ។ **វិសំ ហលាហលំ ឥវា**តិ ហលាហលសង្ខាតំ វិសំ ឥវ។ **ឯវំ វិរទ្ធំ បាតេតី**តិ វិរទ្ធំ អបរទ្ធំ ខលិតបុគ្គលំ ឯវំ អបាយេសុ វិនិបាតេតិ។ **វាចា ទុព្ភាសិតា យថា**តិ យថា វាចា អរិយូបវាទនវសេន ទុព្ភាសិតា។

និន្ទិយន្តិ និន្ទនីយំ។ **តំ វា និន្ទតិ យោ បសំសិយោ**តិ យោ គុណវិសិដ្ឋតាយ បសំសារហោ បុគ្គលោ, តំ វា សោ បាបិច្ឆតាទីនិ អារោបេត្វា គរហតិ។ **វិចិនាតី**តិ ឧបចិនាតិ។ **កលិ**ន្តិ អបរាធំ។ **អយំ កលី**តិ អយំ អបរាធោ។ **អក្ខេសូ**តិ ជូតកីឡនក្ខេសុ។ **សព្ពស្សាបិ សហាបិ អត្តនា**តិ សព្ពេន អត្តនោ ធនេនាបិ អត្តនាបិ សទ្ធិំ។ **សុគតេសូ**តិ សោភនគមនត្តា, សុន្ទរំ ឋានំ គតត្តា, សម្មា គតត្តា, សម្មា ច គទត្តា សុគតសង្ខាតេសុ ពុទ្ធាទីសុ។ **មនំ បទោសយេ**តិ យោ មនំ បទោសេយ្យ, តស្ស អយំ មនោបទោសោ ឯវ មហត្តរោ កលីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កស្មា? យស្មា **សតំ សហស្សានំ...បេ.... បាបក**ន្តិ។ តត្ថ **សតំ សហស្សាន**ន្តិ និរព្ពុទគណនាយ សតសហស្សំ។ **ឆត្តីសតី**តិ អបរានិ ឆត្តីសតិ និរព្ពុទានិ។ **បញ្ច ចា**តិ អព្ពុទគណនាយ បញ្ច ច អព្ពុទានិ។ តស្មា វស្សគណនាយ ឯត្តកោ សោ កាលោ, យំ កាលំ អរិយគរហិវាចំ មនញ្ច បណិធាយ បាបកំ និរយំ ឧបេតិ, តត្ថ បច្ចតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទញ្ច សង្ខេបេន បទុមនិរយេ អាយុប្បមាណំ, វិត្ថារេន បន បរតោ អាគមិស្សតិ។

លោភគុណេតិ “គុណោ”តិ ពាលេហិ ទិដ្ឋត្តា, អនេកក្ខត្តុំ បវត្តិតត្តា ច លោភោយេវ លោភគុណោ, តស្មិំ លោភគុណេ, តណ្ហាយាតិ អត្ថោ។ **អនុយុត្តោ**តិ អនុ អនុ យុត្តោ។ **អវទញ្ញូ**តិ អវចនញ្ញូ, ពុទ្ធានម្បិ ឱវាទស្ស អគ្គហណតោ។ **មច្ឆរី**តិ បញ្ចវិធមច្ឆរិយេន មច្ឆរី។ **បេសុណិយំ អនុយុត្តោ**តិ បេសុណិយស្មិំ អនុយុត្តោ អត្តសាវកានំ ភេទនេន។ កោកាលិកញ្ហិ មីយមានំ ឱវទន្តេន អាយស្មតា មហាមោគ្គល្លានេន ភាសិតា ឥមា គាថាតិ។ **មុខទុគ្គា**តិ មុខវិសម។ **វិភូតា**តិ វិគតភូត អលិកវាទិ។ **អនរិយា**តិ អសប្បុរិស។ **ភូនហូ**តិ ភូតិហនក អត្តនោ ពុទ្ធិវិនាសក។ **បុរិសន្តា**តិ បុរិសាធម។ **កលី**តិ អលក្ខិបុរិស។ **អវជាតកបុត្តា**តិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អវជាតបុត្ត។ **មា ពហុភាណិធ នេរយិកោសី**តិ ឥទានិ ពហុភាណី មា ហោហិ, នេរយិកោ អសិ ជាតោ។ **រជមាកិរសី**តិ កិលេសរជំ អត្តនិ បក្ខិបសិ។ **សន្តេ**តិ សមិតកិលេសេ ខីណាសវេ។ **កិព្ពិសការី**តិ បាបការិ។ **បបត**ន្តិ នរកំ។

ឥទំ សំកិលេសភាគិយន្តិ ឥទំ តណ្ហាទីនំ សភាវភេទតោ អវត្ថាភេទតោ ច អនេកភេទកំ ទស្សេតុំ អនេកេហិ សុត្តបទេហិ ឧទាហរណវសេន ទស្សិតំ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

បសន្នេនាតិ កម្មកម្មផលាទីនិ សទ្ទហន្តេន។

ផុដ្ឋន្តិ ហត្ថូបគសីសូបគាទិអលង្ការេហិ មណិកនកាទីហិ ច សមិទ្ធំ។ **ផីត**ន្តិ គេលមធុផាណិតាទីហិ ច ធនធញ្ញាទីហិ ច វិបុលំ។ **អាកិណ្ណមនុស្ស**ន្តិ និរន្តរមនុស្សំ។ **សម្ពាធព្យូហ**ន្តិ ព្យូហា វុច្ចន្តិ អនិព្ពិទ្ធរច្ឆាយោ។ យេសុ បវិដ្ឋមគ្គេនេវ និគ្គច្ឆន្តិ, តេ សម្ពាធា ព្យូហកា ឯត្ថាតិ សម្ពាធព្យូហំ។ ឥមិនាបិ តស្ស នគរស្ស ឃនវាសមេវ ទីបេតិ។ **ភន្តេនា**តិ ទមថំ អនុបគតេន, ឥតោ ចិតោ ច បរិព្ភមន្តេន វា។ **អបាបក**ន្តិ អលាមកំ។ **អវេច្ចប្បសាទេនា**តិ អចលប្បសាទេន, សច្ចប្បដិវេធតោ អាគតេន បសាទេន។

បេច្ច សោ លភតេតិ យោ ភូតេ ទណ្ឌេន ន ហឹសតិ, សោ បុគ្គលោ បរលោកេ មនុស្សភូតោ មនុស្សសុខំ ទេវភូតោ ទិព្ពសុខំ ឧភយំ អតិក្កន្តោ និព្ពានសុខំ លភតីតិ អត្ថោ។

ជនបទចារិកំ បក្កមិស្សតីតិ ជនបទចារិកំ គមិស្សតិ។ កស្មា បន ភគវា ជនបទចារិកំ ចរតីតិ? សត្តហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ជនបទចារិកំ ចរន្តិ – ទេសន្តរគតានំ វេនេយ្យានំ វិនយនត្ថំ, តត្រ ឋិតានំ ឧស្សុក្កសមុប្បាទនំ, ភាវកានំ ឯកស្មឹ ឋានេ និពទ្ធវាសបរិហរណំ អត្តនោ ច តត្ថ អនាសង្គទស្សនំ, សម្មុទ្ធវសិតដ្ឋានតាយ ទេសានំ ចេតិយភាវសម្បាទនំ, ពហូនំ សត្តានំ ទស្សនូបសង្កមនាទីហិ បុញ្ញោឃប្បសវនំ, អវុឌ្ឍិអាទិឧបទ្ទវូបសមនញ្ចាតិ ឥមេហិ សត្តហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ជនបទចារិកំ ចរន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

ឥសិទត្តបុរាណាតិ ឥសិទត្តោ ច បុរាណោ ច, តេសុ ឥសិទត្តោ សកទាគាមី។ **បុរាណោ សោតាបន្នោ។ សាកេតេ**តិ "សាកេតោ"តិ លទ្ធនាមេ អត្តនោ ភោគគាមកេ។ **មគ្គេ បុរិសំ ឋបេសុ**ន្តិ តេសំ កិរ គាមទ្វារេន ភគវតោ គមនមគ្គោ, តស្មា "សចេ ភគវា អម្ហាកំ សុត្តានំ វា បមត្តានំ វា គច្ឆេយ្យ, អថ បស្សិតុំ ន លភេយ្យាមា"តិ មគ្គមជ្ឈេ បុរិសំ ឋបេសុំ។ **អនុពន្ធីសូ**តិ ន ទូរតោវ, បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធឹសុ។ ភគវា ហិ សកដមគ្គស្ស មជ្ឈេ ជង្ឃមគ្គេន អគមាសិ, ឥតរេ ឧភោសុ បស្សេសុ អនុគច្ឆន្តា អគមំសុ។ **មគ្គា ឱក្កម្មា**តិ ពុទ្ធា ហិ កេនចិ សទ្ធឹ គច្ឆន្តាវ បដិសន្ថារំ ករោន្តិ កេនចិ សទ្ធឹ ឋិតា កេនចិ សទ្ធឹ ទិវសភាគម្បិ និសិន្នា, តស្មា ភគវា ចិន្តេសិ – "ឥមេ មយ្ហំ សាសនេ វល្លភា អាគតផលា, ឥមេហិ សទ្ធឹ និសីទិត្វា ទិវសភាគំ បដិសន្ថារំ ករិស្សាមី"តិ។ មគ្គតោ ឱក្កមិត្វា យេនញ្ញតរំ រុក្ខមូលំ តេនុបសង្កមិ។ **បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទី**តិ តេ កិរ ឆត្តុបាហនកត្តរទណ្ឌបាទព្ភញ្ជនតេលាទិ ចេវ អដ្ឋវិធញ្ច បានកំ សរភបាទបល្លង្កញ្ច គាហាបេត្វា អាគមំសុ។ អថ នំ បល្លង្កំ បញ្ញាបេត្វា អទំសុ។ សត្ថា តត្ថ និសីទិ។ **ឯកមន្តំ និសីទីសូ**តិ "ឆត្តុបាហនាទីនិ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ទេថា"តិ វត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសីទឹសុ។

សាវត្ថិយា កោសលេសុ ចារិកំ បក្កមិស្សតីតិអាទិ សព្ពំ មជ្ឈិមទេសវសេនេវ វុត្តំ។ កស្មា? និយតាចិណ្ណត្តា។ ភគវតោ ហិ ចារិកចរណំ មជ្ឈិមទេសេយេវ។ សចេបិ បច្ចន្តទេសេ គច្ឆតិ, មជ្ឈិមទេសេយេវ អរុណំ ឧដ្ឋាបេតីតិ និយតាចិណ្ណំ, តស្មា មជ្ឈិមទេសវសេនេវ វុត្តំ។ **កាសីសូ**តិ កាសិរដ្ឋតោ។ តថា **មគធេសូ**តិ មគធរដ្ឋតោ។ **អាសន្នេ នោ ភគវា ភវិស្សតី**តិ ឯត្ថ ន កេវលំ អាសន្នត្តា ឯវ តេសំ សោមនស្សំ ហោតិ, អថ ខោ "ឥទានិ ទានំ ទាតុំ គន្ធមាលាទិបូជំ កាតុំ ធម្មំ សោតុំ បញ្ហំ បុច្ឆិតុំ លភិស្សាមា"តិ នេសំ សោមនស្សំ ហោតិ។

តស្មាតិហ ថបតយោ សម្ពាធោ ឃរាវាសោតិ ថបតយោ យស្មា តុម្ហាកំ មយិ ទូរីភូតេ អនប្បកំ ទោមនស្សំ អាសន្នេ អនប្បកំ សោមនស្សំ ហោតិ, តស្មាបិ វេទិតព្ពមេតំ "សម្ពាធោ ឃរាវាសោ"តិ។ ឃរាវាសស្ស ហិ ទោសេន តុម្ហាកំ ឯវំ ហោតិ។ សចេ បន ឃរាវាសំ បហាយ បព្ពជិតា អស្សថ, ឯវំ វោ មយា សទ្ធឹយេវ គច្ឆន្តានញ្ច អាគច្ឆន្តានញ្ច តំ ន ភវេយ្យាតិ ឥមមត្ថំ ទីបេន្តោ ឯវមាហ។ តត្ថ សកិញ្ចនសបលិពោធដ្ឋេន សម្ពាធតា វេទិតព្ពា។ មហាឃរេ វសន្តស្សាបិ ហិ សកិញ្ចនសបលិពោធដ្ឋេន ឃរាវាសោ សម្ពាធោវ។ **រជោបថោ**តិ រាគាទិរជានំ អាគមនបថោ, អាគមនដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ **អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា**តិ បព្ពជ្ជា បន អកិញ្ចនអបលិពោធដ្ឋេន អព្ភោកាសោ។ ចតុរតនិកេបិ ហិ គព្ភេ ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ បល្លង្កេន បល្លង្កំ ឃដ្តេត្វា និសិន្នានម្បិ អកិញ្ចនាបលិពោធដ្ឋេន បព្ពជ្ជា អព្ភោកាសោ នាម ហោតិ។ **អលញ្ច បន វោ ថបតយោ អប្បមាទាយា**តិ ឯវំ សម្ពាធឃរាវាសេ វសន្តានំ តុម្ហាកំ អប្បមាទមេវ កាតុំ យុត្តន្តិ អត្ថោ។

នាគាតិ ហត្ថិនោ។ **ឱបវយ្ហា**តិ រញ្ញោ អារោហនយោគ្គា។ **ឯកំ បុរតោ ឯកំ បច្ឆតោ និសីទាបេមា**តិ តេ កិរ ទ្វេបិ ជនា សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតា ទ្វីសុ នាគេសុ តា ឥត្ថិយោ ឯវំ និសីទាបេត្វា រញ្ញោ នាគំ មជ្ឈេ កត្វា ឧភោសុ បស្សេសុ គច្ឆន្តិ, តស្មា ឯវមាហំសុ។ **នាគោបិ រក្ខិតព្ពោ**តិ យថា កិញ្ចិ វិសេសិតំ ន ករោតិ, ឯវំ រក្ខិតព្ពោ ហោតិ។ **តាបិ ភគិនិយោ**តិ យថា បមាទំ នាបជ្ជន្តិ, ឯវំ រក្ខិតព្ពា ហោន្តិ។ **អត្តាបី**តិ សិតកថិតវិក្ខេបិតាទីនិ អករោន្តេហិ អត្តាបិ រក្ខិតព្ពោ ហោតិ ។ ឯវំ ករោន្តោ ហិ "សាមិទុព្ភកោ ឯសោ"តិ និគ្គហេតព្ពោ ហោតិ។

តស្មាតិហ ថបតយោតិ យស្មា តុម្ហេ រាជា និច្ចំ រាជភណ្ឌំ បដិច្ឆាបេតិ, តស្មាបិ សម្ពាធោ ឃរាវាសោ រជោបថោ។ យស្មា បន បំសុកូលិកំ ភិក្ខុំ ឯវំ បដិច្ឆាបេន្តោ នត្ថិ, តស្មា អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា, ឯវំ សព្ពត្ថាបិ។ អលញ្ច ខោ ថបតយោ អប្បមាទាយ, អប្បមាទមេវ ករោថាតិ ទស្សេតិ។

មុត្តចាគោតិ វិស្សដ្ឋចាគោ។ **បយតបាណី**តិ អាគតាគតានំ ទានត្ថាយ ធោតហត្ថោ។ **វោសគ្គរតោ**តិ វោសគ្គសង្ខាតេ ចាគេ រតោ។ **យាចយោគោ**តិ យាចិតព្ពយុត្តោ។ “យាជយោគោ”តិបិ បាឋោ, ទានយុត្តោតិ អត្ថោ។ **ទានសំវិភាគរតោ**តិ ឯតេន អប្បមត្តកម្បិ កិញ្ចិ លភិត្វា តតោបិ សំវិភាគេ រតោ។ **អប្បដិវិភត្ត**ន្តិ “ឥទំ អម្ហាកំ ភវិស្សតិ, ឥទំ អយ្យាន”ន្តិ ឯវំ អកតវិភាគំ, សព្ពំ ទាតព្ពមេវ ហុត្វា ឋិតន្តិ អត្ថោ។ **ឥមេហិ ខោ ថបតយោ ចតូហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ អរិយសាវកោ សោតាបន្នោ ហោតី**តិ សោតាបន្នោ ឥមេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯតេន សោតាបន្នេន ឥមេសំ ចតុន្នំ ធម្មានំ ឯកន្តតោ លព្ភមានតំ ទស្សេតិ។

ឯវំ តេសំ ថបតីនំ ឥមេហិ ចតូហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតំ បរិយាយេន ទស្សេត្វា ឥទានិ និប្បរិយាយេន តំ ទស្សេតុំ **“តុម្ហេ ខោ ថបតយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

សហស្សំ កប្បកោដិយោតិ សហស្សំ អត្តភាវា អហេសុន្តិ អត្ថោ។ “អសីតិ កប្បកោដិយោ”តិបិ បាឋោ, អសីតិអាយុកប្បកោដិយោ អហេសុន្តិ អត្ថោ។ កត្ថ បន តេ អហេសុន្តិ? អាហ **“ទេវេ ចេវ មនុស្សេ ចា”**តិ, ទេវេសុ ចេវ មនុស្សេសុ ចាតិ អត្ថោ។ **សំវិរុឡ្ហម្ហី**តិ សមន្តតោ បល្លវគ្គហណេន វិរុឡ្ហេ។ **អលភីហ**ន្តិ អលភី អហំ។ **អដ្ឋ តីសំ តតោ កប្បា**តិ តតោ កប្បតោ អដ្ឋ សម្បតិ អយំ កប្បោ តីសតិមោ។ **តស្សា សញ្ញាយ វាសនា**តិ តស្ស ពុទ្ធគតាយ សញ្ញាយ វាសនតោ។

តណ្ហានិឃាតកោតិ តណ្ហាយ សមុច្ឆេទកោ។ **វដំសកោ**តិ បុប្ផមយកណ្ណិកោ។ **សព្ពបុប្ផេហិលង្កតោ**តិ នានាបុប្ផេហិ អលង្កតោ។ **លបនន្តរា**តិ ឧត្តរាធរោដ្ឋានំ អន្តរតោ។ **ឱក្កា**តិ បភា។ **មុទ្ធនន្តរធាយថា**តិ មុទ្ធនិ អន្តរធាយថ។ **កង្ខំ វិតរា**តិ វិមតី វិនោទេហិ។ **យស្ស តំ សព្ពធម្មេសុ , សទា ញាណំ បវត្តតី**តិ **ត**ន្តិ និបាតមត្តំ។ យស្ស សព្ពធម្មេសុ អាកង្ខប្បដិពទ្ធត្តា សទា ញាណំ បវត្តតិ។ សោ សព្ពញ្ញូ ភគវា **ថេរំ អានន្ទំ ឯតទព្រវី**តិ សម្ពន្ធោ។ **រាជា រដ្ឋេ ភវិស្សតី**តិ សព្ពស្មឹ រដ្ឋេ រាជា ភវិស្សតិ។ **ចរិម**ន្តិ ចរិមភវំ។ **សច្ឆិកត្វា**តិ បច្ចក្ខំ កត្វា។ **ធម្មត**ន្តិ ចតុសច្ចធម្មំ, បច្ចេកពោធឹ វា។

សុវណ្ណច្ឆទនំ នាវន្តិ ឧភោសុ បស្សេសុ សុវណ្ណាលង្ការេហិ បដិមណ្ឌិតវសេន ឆាទិតំ សុវណ្ណនាវំ។ **បញ្ហំ បុដ្ឋា វិយាកាសិ, សក្កស្ស ឥតិ មេ សុត**ន្តិ យថា សា ទេវតា បញ្ហំ បុដ្ឋា សក្កស្ស ព្យាកាសិ, ឯវំ មយាបិ សុតន្តិ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ អត្តនា យថាសុតំ តំ ភគវតោ វទតិ។

បំសុថូបេសូតិ សរីរធាតុំ អព្ភន្តរេ ឋបេត្វា បំសូហិ កតថូបេសុ។ ឯវញ្ហិ តេ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្សកតា នាម ហោន្តិ, តេនេវាហ – **“ឧទ្ទិស្សកតេសុ ទសពលធរាន”**ន្តិ។

ទេវបុត្តសរីរវណ្ណាតិ ទេវបុត្តសរីរសទិសវណ្ណា។ **សុភគសណ្ឋិតី**តិ សោភគ្គយុត្តសណ្ឋានា។ **ឧឡារំ វត តំ អាសី**តិ តំ មយា កតំ បុញ្ញំ ឧឡារំ វត អហោសិ។ **យាហ**ន្តិ យា អហំ។ **សតសហស្សំ កប្បេ, មុទិតោ ថូបំ អបូជេសី**តិ ថូបំ បូជេត្វា សតសហស្សំ អាយុកប្បេ អហំ មុទិតោតិ អត្ថោ។ **អនាគន្តូន វិនិបាត**ន្តិ អបាយុបបត្តឹ អនុបគន្ត្វា។ **យំ ចក្ខុ**ន្តិ យំ បញ្ញាចក្ខុំ។ **បណិហិត**ន្តិ ឋបិតំ។ **វិមុត្តចិត្តម្ហី**តិ វិមុត្តចិត្តោ អម្ហិ។ **វិធូតលតោ**តិ វិធូតតណ្ហាលតោ, សមុច្ឆិន្នតណ្ហោតិ អត្ថោ។

សាមាកបត្តោទនមត្តន្តិ សាមាកតិណានំ នាឡិកោទនមត្តំ។ **អខិលេ**តិ បញ្ចន្នំ ចេតោខិលានំ អភាវេន អខិលេ។ **តស្មិញ្ច ឱកប្បយិ ធម្មមុត្តម**ន្តិ តស្មឹ បច្ចេកពុទ្ធេ ឧត្តមធម្មំ បច្ចេកពោធឹ “ឧត្តមធម្មេន នាម ឥមស្មឹ ភវិតព្ព”ន្តិ សទ្ទហិ។ **“តស្មិញ្ច ធម្មេ បណិធេសិ មានស”**ន្តិ ឥមិនា បដិលទ្ធធម្មំ អហម្បិ សច្ឆិករេយ្យន្តិ ចិត្តំ បណិទហិ។ **ភវេ កុទាសុបិ ច មា អបេក្ខវា**តិ កត្ថចិ ភវេ អបេក្ខវា មា ភវេយ្យន្តិ ច បណិធេសិ មានសន្តិ សម្ពន្ធោ។

កុរូសូតិ ឧត្តរកុរូសុ។ **ទីឃាយុកេសូ**តិ តេសំ វស្សសហស្សាយុកតាយ វុត្តំ។ **អមមេសូ**តិ អបរិគ្គហេសុ។ **បាណីសូ**តិ សត្តេសុ។ **អហីនគាមីសូ**តិ យថាលទ្ធសម្បត្តីហិ យាវតាយុកំ អបរិហីនសភាវេសុ ។ **តិទសោបបជ្ជថា**តិ តាវតឹសោ ហុត្វា ឧបបជ្ជឹ, តិទសេ វា តាវតឹសភវនេ ឧបបជ្ជឹ។ **វិសិដ្ឋកាយូបគតោ**តិ វិសិដ្ឋកាយេសុ នានាវណ្ណកាយេសុ ឧបគតោ។ **យសស្សិសូ**តិ បរិវារវន្តេសុ។ **ហិតាហិតាសិហី**តិ កុសលាកុសលេ វីតិវត្តីហិ។ **បច្ចក្ខំ ខ្វិម**ន្តិ បច្ចក្ខំ ខោ ឥមំ វចនន្តិ អធិប្បាយោ។

សកាសីតិ សោ អកាសិ។ **ពលិមាភិហារីតិ** បូជាពលឹ អភិហរិ។ **បតិតស្ស ឯកន្តិ** តស្ស ហត្ថតោ ឯកបុប្ផំ បតិតំ។

ឧបរិដ្ឋន្តិ ឧបរិ វេហាសេ ឋិតំ។ **អរិដ្ឋន្តិ** អរិដ្ឋំ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធំ។ **អជ្ឈត្តញ្ច ពាហិទ្ធា ចាតិ** អជ្ឈត្តវិសយា ច ពហិទ្ធវិសយា ច។ **យេ មេ វិជ្ជឹសូតិ** យេ មេ បុព្ពេ វិជ្ជមានា អហេសុំ។ **ជាតិមរណសំសារោ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោតិ** បុនប្បុនំ ជាយនមីយនភូតោ សំសារោ បុនព្ភវោតិ ច វុច្ចតិ, សោ ច ទានិ នត្ថីតិ អត្ថោ។

ឥទំ វាសនាភាគិយំ សុត្តន្តិ ឥទំ វាសនាភាគបុញ្ញវិភាវនានំ នានាសុត្តបទានំ ឧទាហរណវសេន ទស្សិតំ វាសនាភាគិយំ សុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។

“**ឆន្ទំ អធោ…បេ…. អបុនព្ភវាយា**”តិ ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ សុត្តន្តិ វុត្តំ ឱឃតរណស្ស អរិយមគ្គកិច្ចត្តា។ **ន ចេតនា ករណីយាតិ** ន ចិត្តំ ឧប្បាទេតព្វំ។ **ធម្មតាតិ** ធម្មសភាវោ។

យទា ហវេតិ យស្មឹ ហវេ កាលេ។ **បាតុភវន្តីតិ** ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ធម្មាតិ** អនុលោមបច្ចយាការបដិវេធសាធកា ពោធិបក្ខិយធម្មា។ **បាតុភវន្តីតិ** វា បកាសេន្តិ, អភិសមយវសេន បាកដា ហោន្តិ។ **ធម្មាតិ** ចតុអរិយសច្ចធម្មា។ អាតាបោ វុច្ចតិ កិលេសសន្តាបនដ្ឋេន វីរិយំ។ **អាតាបិនោតិ** សម្មប្បធានវីរិយវតោ។ **ឈាយតោតិ** អារម្មណូបនិជ្ឈានលក្ខណេន លក្ខណូបនិជ្ឈានលក្ខណេន ច ឈានេន ឈាយន្តស្ស។ **ព្រាហ្មណស្សាតិ** ពាហិតបាបស្ស ខីណាសវស្ស។ **អថស្ស កង្ខា វបយន្តិ សព្ពាតិ** អថស្ស ឯវំ បាតុភូតធម្មស្ស យា តា “កោ នុ ខោ, ភន្តេ, ផុសតីតិ? នោ កល្លោ បញ្ហោតិ ភគវា អវោចា”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.១២) នយេន “កតមំ នុ ខោ, ភន្តេ, ជរាមរណំ, កស្ស បនិទំ ជរាមរណន្តិ? នោ កល្លោ បញ្ហោតិ ភគវា អវោចា”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៣៥) ច នយេន បច្ចយាការកង្ខា វុត្តា។ យា ច បច្ចយាការស្សេវ អប្បដិវិទ្ធត្តា “អហោសឹ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិកា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) សោឡសកង្ខា “ពុទ្ធេ កង្ខតិ ធម្មេ កង្ខតី”តិអាទិកា (ធ. ស. ១០០៨) អដ្ឋ ច កង្ខា អាគតា, តា សព្ពា វបយន្តិ អបគច្ឆន្តិ និរុជ្ឈន្តិ, កស្មា? **យតោ បជានាតិ សហេតុធម្មំ,** យស្មា អវិជ្ជាទិកេន ហេតុនា សហេតុកំ ឥមំ សង្ខារាទី កេវលំ ទុក្ខក្ខន្ធធម្មំ បជានាតិ អញ្ញាសិ បដិវិជ្ឈតិ។

យតោ ខយំ បច្ចយានំ អវេទីហិ យស្មា បច្ចយានំ ខយសង្ខាតំ និព្ពានំ អវេទិ អញ្ញាសិ បដិវិជ្ឈិ, តស្មា យទាស្ស អាតាបិនោ ឈាយតោ ព្រាហ្មណស្ស វុត្តប្បការា ធម្មា បាតុភវន្តិ។ អថស្ស យា និព្ពានស្ស អវិទិតត្តា កង្ខា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, សព្ពាបិ តា កង្ខា វបយន្តីតិ។

អារញ្ញន្តិ អារញ្ញកំ។ **អញ្ញាតុញ្ឆេន យាបេន្តន្តិ** កុលេសុ អញ្ញាតោ និច្ចនវោយេវ ហុត្វា ឧញ្ឆេន បិណ្ឌចរិយាយ យាបេន្តំ។ អថ វា អភិលក្ខិតេសុ ឥស្សរជនគេហេសុ កដុកភណ្ឌសម្ភារំ សុគន្ធភោជនំ បរិយេសន្តស្ស ឧញ្ឆនំ ញាតុញ្ឆនំ នាម, ឃរបដិបាដិយា បន ទ្វារេ ឋិតេន លទ្ធមិស្សកភោជនំ អញ្ញាតុញ្ឆនំ នាម។ ឥទំ ឥធ អធិប្បេតំ។ តេន យាបេន្តំ។ **កាមេសុ អនបេក្ខិនន្តិ** វត្ថុកាមកិលេសកាមេសុ និរបេក្ខំ។

ឆេត្វាតិ វធិត្វា។ **សុខំ សេតីតិ** កោធបរិឡាហេន អបរិទយ្ហមានត្តា សុខំ សយតិ។ **ន សោចតីតិ** កោធវិនាសេន វិនដ្ឋទោមនស្សត្តា ន សោចតិ។ **វិសមូលស្សាតិ** ទុក្ខវិបាកស្ស។ **មធុរគ្គស្សាតិ** យំ អក្កុដ្ឋស្ស បច្ចក្កោសិត្វា បហដស្ស បដិប្បហរិត្វា សុខំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ សន្ធាយ សោ “មធុរគ្គោ”តិ វុត្តោ។ ឥមស្មិញ្ហិ ឋានេ បរិយោសានំ “អគ្គ”ន្តិ វុត្តំ។ **អរិយាតិ** ពុទ្ធាទយោ។

ហានេតិ ហានេយ្យ។ **ឧប្បតិតន្តិ** អសមុគ្ឃាដិតំ អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នវសេន សមុទាចារុប្បន្នវសេន សមុទាចរន្តំ។ **វិនោទយេតិ** អត្តនោ សន្តានតោ នីហរេយ្យ។

ស្វត្ថិយាតិ ទេសនាសីសមេតំ, ឯកគោធាវារាទិនា សត្តេនាតិ អត្ថោ។ **ឱមង្គោតិ** បហាដោ។ ចត្តារោ ហិ បហារា ឱមង្គោ ឧម្មង្គោ មង្គោ វិមង្គោតិ។ តត្ថ ឧបរិ ឋត្វា អធោមុខំ ទិន្នប្បហារោ **ឱមង្គោ** នាម, អធោ ឋត្វា ឧទ្ធំ មុខំ ទិន្នប្បហារោ **ឧម្មង្គោ** នាម, អគ្គឡសូចិ វិយ វិនិវិជ្ឈិត្វា កតោ **មង្គោ** នាម, សេសោ សព្ពោបិ **វិមង្គោ** នាម។ ឥមស្មឹ បន ឋានេ ឱមង្គោ គហិតោ។ សោ ហិ សព្ពទារុណោ ទុរុទ្ធរណសល្លោ ទុត្តិកិច្ឆោ អន្តោទោសោ អន្តោបុព្ពលោហិតោ ច ហោតិ។ បុព្ពលោហិតំ អនិក្ខមិត្វា វណមុខំ បរិយោនទ្ធិត្វា តិដ្ឋតិ។ បុព្ពលោហិតំ នីហរិតុកាមេហិ មញ្ចេន សទ្ធឹ ពន្ធិត្វា អធោសិរោ កាតព្ពោ ហោតិ, មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ បាបុណាតិ។ **បរិព្ពជេតិ** វិហរេយ្យ។

ឥមាយ គាថាយ កី កថិតំ? យថា សត្តិយា ឱមដ្ឋបុរិសោ សល្លុទ្ធាហនវណតិកិច្ឆនានំ អត្ថាយ វីរិយំ អារភតិ បយោគំ ករោតិ បរក្កមតិ។ យថា ច ឌយ្ហមានេ មត្ថកេ អាទិត្តសិរោ តស្ស និព្ពាបនត្ថាយ វីរិយំ អារភតិ បយោគំ ករោតិ បរក្កមតិ, ឯវមេវ ភិក្ខុ កាមរាគប្បហានាយ សតោ អប្បមត្តោ ហុត្វា វិហរេយ្យាតិ ភគវាតិ កថេសិ។

ឯវំ ទេវតាយ កថិតេ អថ ភគវា ចិន្តេសិ – “ឥមាយ ទេវតាយ ឧបមា ទឡ្ហំ កត្វា អានីតា, អត្ថំ បន បរិត្តកំ គហេត្វា ឋិតា។ បុនប្បុនំ កថេន្តីបិ ហិ ឯសា កាមរាគស្ស វិក្ខម្ភនប្បហានមេវ កថេយ្យ, យាវ ច កាមរាគោ មគ្គេន ន សមុគ្ឃាដិយ្យតិ, តាវ អនុពន្ធោវ ហោតី”តិ តមេវ ឧបមំ គហេត្វា បឋមមគ្គវសេន ទេវតាយ វិនិវដ្ដេត្វា ទស្សេន្តោ “**សត្តិយា វិយ ឱមដ្ឋោ**”តិ ទុតិយគាថមាហ។ តស្សត្ថោ បុរិមនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

លោកាមិសន្តិ កាមគុណោ។ **សន្តិបេក្ខោ**តិ សព្ពសង្ខារូបសមំ និព្ពានំ អបេក្ខមានោ។ **បញ្ញវា**តិ បញ្ញវន្តោ។ **បហិតត្តោ**តិ និព្ពានំ បតិបេសិតចិត្តោ។ **វិរតោ កាមសញ្ញាយា**តិ យាយ កាយចិ សព្ពតោ កាមសញ្ញាយ ចតុត្ថមគ្គសម្បយុត្តាយ សមុច្ឆេទវិរតិយា វិរតោ។ “វិរត្តោ”តិបិ បាឋោ។ កាមសញ្ញាយាតិ បន ភុម្មវចនំ ហោតិ។ **សគាថាវគ្គេ** (សំ. និ. ១.៩៦) “កាមសញ្ញាសូ”តិ បាឋោ។ ចតូហិ មគ្គេហិ ទសន្នម្បិ សំយោជនានំ អតីតត្តា **សព្ពសំយោជនាតីតោ**។ ចតុត្ថមគ្គេនេវ វា ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនាតីតោ តត្រ តត្រាភិនន្ទនតោ នន្ទិសង្ខាតាយ តណ្ហាយ តិណ្ណត្តា ភវានំ បរិក្ខីណត្តា **នន្ទិភវបរិក្ខីណោ**។ សោ តាទិសោ ខីណាសវោ ភិក្ខុ **គម្ភីរេ** សំសារណ្ណវេ **ន សីទតិ**។

សទ្ទហានោតិ យេន បុព្ពភាគេ កាយសុចរិតាទិភេទេន, អបរភាគេ ច សត្តត្តឹសពោធិបក្ខិយភេទេន ធម្មេន អរហន្តោ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកា និព្ពានំ បត្តា។ តំ សទ្ទហានោ អរហតំ ធម្មំ និព្ពានប្បត្តិយា លោកិយលោកុត្តរបញ្ញំ លភតិ, តញ្ច ខោ ន សទ្ធាមត្តកេនេវ។ យស្មា បន សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ, ឧបសង្កមន្តោ បយិរុបាសតិ, បយិរុបាសន្តោ សោតំ ឱទហតិ, ឱទហិតសោតោ ធម្មំ សុណាតិ, តស្មា ឧបសង្កមនតោ បដ្ឋាយ យាវ ធម្មស្សវនេន **សុស្សូសំ លភតេ បញ្ញំ**។

កឹ វុត្តំ ហោតិ? តំ ធម្មំ សទ្ទហិត្វាបិ អាចរិយុបជ្ឈាយេ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វាបិ វត្តករណេន បយិរុបាសិត្វា យទា បយិរុបាសនាយ អារាធិតចិត្តា កិញ្ចិ វត្តុកាមា ហោន្តិ។ អថ អធិគតាយ សោតុកាមតាយ សោតំ ឱទហិត្វា សុណន្តោ លភតីតិ ឯវំ សុស្សូសម្បិ ច សតិអវិប្បវាសេន អប្បមត្តោ សុភាសិតទុព្ភាសិតញ្ញុតាយ វិចក្ខណោ ឯវ លភតិ, ន ឥតរោ។ តេនាហ – “**អប្បមត្តោ វិចក្ខណោ**”តិ។

បតិរូបការីតិ ទេសកាលាទីនិ អហាបេត្វា លោកិយស្ស លោកុត្តរស្ស ធម្មស្ស បតិរូបំ អធិគមូបាយំ ករោតីតិ បតិរូបការី។ **ធុរវា**តិ ចេតសិកវីរិយវសេន អនិក្ខិត្តធុរោ។ **ឧដ្ឋាតា**តិ កាយិកវីរិយវសេន ឧដ្ឋានសម្បន្នោ អសិថិលបរក្កមោ។ **វិន្ទតេ ធន**ន្តិ លោកិយលោកុត្តរធនំ អធិគច្ឆតិ។ **សច្ចេនា**តិ វចីសច្ចេន បរមត្ថសច្ចេន ច។ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធអរិយសាវកា និព្ពុតី បាបុណន្តា កិត្តិម្បិ បាបុណន្តិយេវ។ **ទទ**ន្តិ បរេសំ យំ កិញ្ចិ ឥច្ឆិតំ បត្ថិតំ ទេន្តោ **មិត្តានិ គន្ថតិ** សម្បាទេតិ ករោតីតិ អត្ថោ។ ទុទ្ទទំ វា ទទន្តោ គន្ថតិ, ទានមុខេន ចត្តារិបិ សង្គហវត្ថូនិ គហិតានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តេហិ មិត្តានិ ករោន្តិ។ **អស្មា លោកា បរំ លោកំ, ស វេ បេច្ច ន សោចតី**តិ យស្ស បុគ្គលស្ស ឥមេ សទ្ធាទយោ ធម្មា វិជ្ជន្តិ, សោ ឥមស្មា លោកា បរំ លោកំ គន្ត្វា ន សោចតិ, សោកការណំ តស្ស នត្ថីតិ អត្ថោ។

“យស្សេតេ ចតុរោ ធម្មា, សទ្ធស្ស ឃរមេសិនោ;
សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ, ស វេ បេច្ច ន សោចតី”តិ។ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩០) –

គាថំ អវសេសំ កត្វា ឧទាហដំ។ **អាឡវកសុត្តេ** ហិ ឥមា គាថា អាឡវកេន “កថំ សុ លភតេ បញ្ញ”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៧) បុដ្ឋេន ភគវតា ភាសិតាតិ។

យេន កេនចិ វណ្ណេនាតិ យេន កេនចិ ការណេន, បការេន វា។ **សំវាសោ**តិ ឯកស្មឹ ឋានេ សហវាសោ សមាគមោ។ **តន្តិ** តថា សមាគតំ អនុកម្បិតព្ពំ បុរិសំ។ **មនសា ចេ បសន្នេនា**តិ ករុណាសមុស្សាហិតេន បសាទេន បសន្នេន មនសា។ **ន តេន ហោតិ សំយុត្តោ**តិ តេន យថាវុត្តេន អនុសាសនេន កាមច្ឆន្ទាទីនំ សំយោជនវសេន សំយុត្តោ នាម ន ហោតិ។ **យានុកម្បា អនុទ្ទយា**តិ យា អរិយមគ្គសម្បាបនវសេន ករុណាយនា, មេត្តាយនា ចាតិ អត្ថោ។

១៧២.ច ទោសោ ចាតិ រាគទោសា ហេដ្ឋា វុត្តនយាវ។ **កុតោនិទានា**តិ កឹនិទានា កឹហេតុកា។ បច្ចត្តវចនស្ស ហិ អយំ តោ-អាទេសោ, សមាសេ ចស្ស លោបាភាវោ វេទិតព្ពោ។ **អរតី រតី លោមហំសោ កុតោជា**តិ យាយំ បន្តេសុ សេនាសនេសុ, អធិកុសលេសុ ច ធម្មេសុ អរតិ ឧក្កណ្ឋិតា, យា ច បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រតិ អភិរតិ អាសត្តិ កីឡនាទិ, យោ ច លោមហំសសមុដ្ឋានតោ លោមហំសសង្ខាតោ ចិត្តុត្រាសោ, ឥមេ តយោ ធម្មា កុតោ ជាតា កុតោ និព្ពត្តាតិ បុច្ឆា។ **កុតោ សមុដ្ឋាយា**តិ កុតោ ឧប្បជ្ជិត្វា។ **មនោ**តិ កុសលចិត្តំ។ **វិតក្កា**តិ កាមវិតក្កាទយោ។ **កុមារកា ធង្កមិវោសជន្តី**តិ យថា កុមារកា កីឡន្តា កាកំ សុត្តេន បាទេ ពន្ធិត្វា ឱសជន្តិ ខិបន្តិ, ឯវំ កុសលមនំ អកុសលវិតក្កា កុតោ សមុដ្ឋាយ ឱសជន្តីតិ បុច្ឆា។

រាគោ ចាតិ ទុតិយគាថា តស្សា វិស្សជ្ជនំ។ តត្ថ **ឥតោ**តិ អត្តភាវំ សន្ធាយាហ។ អត្តភាវនិទានា ហិ រាគទោសា, អរតិ រតិ លោមហំសា ច អត្តភាវតោ ជាតា។ កាមវិតក្កាទយោ អត្តភាវតោ ឯវ សមុដ្ឋាយ កុសលមនំ ឱសជន្តិ។ តេន តទញ្ញំ បកតិអាទិការណំ បដិក្ខិបន្តោ អាហ – “**ឥតោនិទានា ឥតោ សមុដ្ឋាយា**”តិ។ បុរិមគាថាយ វុត្តនយេនេត្ថ សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ យ្វាយំ “ឥតោនិទានា”តិអាទីសុ អត្តភាវនិទានា អត្តភាវតោ ជាតា អត្តភាវតោ សមុដ្ឋាយាតិ អត្ថោ វុត្តោ, តំ សាធេន្តោ អាហ – “**ស្នេហជា អត្តសម្ភូតា**”តិ។ ឯតេ ហិ រាគាទយោ វិតក្កបរិយោសានា តណ្ហាស្នេហេន ជាតា។ តថា ជាយន្តា ច បញ្ចុបាទានក្ខន្ធភេទេ អត្តភាវសង្ខាតេ អត្តនិ សម្ភូតា។ តេនាហ – “ស្នេហជា អត្តសម្ភូតា”តិ។ ឥទានិ តទត្ថជោតិកំ ឧបមំ ទស្សេតិ “**និគ្រោធស្សេវ ខន្ធជា**”តិ។ តត្ថ **ខន្ធជា**តិ ខន្ធេសុ ជាតា បារោហា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា និគ្រោធស្ស ខន្ធជសង្ខាតា បារោហា អាបោរសសង្ខាតេ ស្នេហេ សតិ ជាយន្តិ, ជាយន្តា ច តស្មឹយេវ និគ្រោធេ តេសុ តេសុ សាខប្បទេសេសុ សម្ភវន្តិ, ឯវំ ឯតេ រាគាទយោ អជ្ឈត្តំ តណ្ហាស្នេហេ សតិ ជាយន្តិ, ជាយន្តា ច តស្មឹយេវ អត្តភាវេ តេសុ តេសុ ចក្ខាទិប្បទេសេសុ ឥដ្ឋារម្មណេសុ សម្ភវន្តិ។ តេន វុត្តំ – “ស្នេហជា អត្តសម្ភូតា”តិ។ **បុថុ វិសត្តា កាមេសូ**តិ យស្មា រាគោបិ បញ្ចកាមគុណិកាទិវសេន, ទោសោបិ អាឃាតវត្ថុអាទិវសេន អរតិអាទយោបិ តស្ស តស្ស ភេទស្ស វសេនាតិ សព្ពថា សព្ពេបិមេ កិលេសា បុថុ អនេកប្បការា ហុត្វា វត្ថុទ្វារារម្មណាទិវសេន តេសុ តេសុ កាមេសុ តថា តថា វិសត្តា លគ្គា សំសិព្ពិត្វា ឋិតា។ កិមិវ? **មាលុវាវ វិតតា វនេ** យថា វនេ វិតតា មាលុវា តេសុ តេសុ រុក្ខសាខប្បសាខាទិភេទេសុ វិសត្តា ហោតិ លគ្គា សំសិព្ពិត្វា ឋិតា, ឯវំ ឯតេ កិលេសា ធម្មា, តស្មា ឯត្ថ បុថុបភេទេសុ វត្ថុកាមេសុ វិសត្តំ កិលេសគហនំ។

យេ នំ បជានន្តិ យតោនិទានំ, តេ នំ វិនោទេន្តិ សុណោហិ យក្ខ។ តស្សត្ថោ – យេ សត្តា នំ កិលេសគហនំ “ឥតោនិទានំ ឯស ឧប្បជ្ជតី”តិ ជានន្តិ, តេ នំ តណ្ហាសិនេហសិនេហិតេ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជតីតិ ញត្វា តំ តណ្ហាសិនេហំ អាទីនវានុបស្សនាទិភាវនាញាណគ្គិនា វិសោសេន្តា វិនោទេន្តិ បជហន្តិ, ឯវំ អម្ហាកំ ភាសិតំ សុណោហិ យក្ខាតិ។ **តេ ទុត្តរំ ឱឃមិមំ តរន្តិ, អតិណ្ណបុព្ពំ អបុនព្ភវាយា**តិ យេ ហិ សំកិលេសគហនំ វិនោទេន្តិ, តេ ឯកន្តេន មគ្គំ ភាវេន្តិ។ ន ហិ មគ្គភាវនំ វិនា កិលេសវិនោទនំ អត្ថិ។ ឯវំ មគ្គំ ភាវេន្តា តេ បកតិញាណេន ទុត្តរំ កាមោឃាទី ចតុព្ពិធំ ឱឃំ ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា សុបិនន្តេនបិ អតិណ្ណបុព្ពំ អនតិក្កន្តបុព្ពំ អបុនព្ភវាយ និព្ពានាយ តរន្តិ។

ទុក្ករំ ភគវាតិ ឯកោ កិរ ទេវបុត្តោ បុព្ពយោគាវចរោ ពហលកិលេសតាយ សប្បយោគេន កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ សមណធម្មំ កត្វា បុព្ពហេតុមន្ទតាយ អរិយភូមឹ អប្បត្វាវ កាលំ កត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តោ, សោ តថាគតំ ឧបសង្កមិត្វា ទុក្ករភាវំ អារោចេន្តោ ឯវមាហ។ តត្ថ **ទុក្ករន្តិ** ទសបិ វស្សានិ…បេ…. សដ្ឋិបិ វស្សានិ ឯកន្តបរិសុទ្ធស្ស សមណធម្មស្ស ករណំ នាមេតំ ទុក្ករំ។ **សេក្ខា**តិ សត្ត សេក្ខា។ **សីលសមាហិតា**តិ សីលេន សមាហិតា សមុបេតា។ **ឋិតត្តា**តិ បតិដ្ឋិតសភាវា។ ឯវំ បុច្ឆិតបញ្ហំ វិស្សជ្ជិត្វា ឧបរិបញ្ហំ សមុដ្ឋាបនត្ថំ “**អនគារិយុបេតស្សា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនគារិយុបេតស្សា**តិ អនគារិយំ និក្ខេហភាវំ ឧបគតស្ស, បព្ពជិតស្សាតិ អត្ថោ។ **តុដ្ឋី**តិ ចតុបច្ចយសន្តោសោ។

ភាវនាយាតិ ចិត្តូបសមភាវនាយ។ **តេ ឆេត្វា មច្ចុនោ ជាល**ន្តិ យេ រត្តិន្ទិវំ ឥន្ទ្រិយូបសមេ រតា, តេ ទុស្សមាទហំ ចិត្តំ សមាទហន្តិ។ យេ សមាហិតចិត្តា, តេ ចតុបច្ចយសន្តោសំ បូរេន្តា ន កិលមន្តិ។ យេ សន្តុដ្ឋា, តេ សីលំ បូរេន្តា ន កិលមន្តិ។ យេ សីលេ បតិដ្ឋិតា សត្ត សេក្ខា, តេ អរិយា មច្ចុនោ ជាលសង្ខាតំ កិលេសជាលំ ឆិន្ទិត្វា គច្ឆន្តិ។

ទុក្កមោតិ សច្ចមេតំ, ភន្តេ, យេ ឥន្ទ្រិយូបសមេ រតា, តេ ទុស្សមាទហំ ចិត្តំ សមាទហន្តិ។ យេ សមាហិតចិត្តា, តេ ចតុបច្ចយសន្តោសំ បូរេន្តា ន កិលមន្តិ។ យេ សន្តុដ្ឋា, តេ សីលំ បូរេន្តា ន កិលមន្តិ។ យេ

សីលេ បរមគ្គាហិនោ សត្ត សេក្ខា, តេ **អរិយា** មច្ចុនោ ជាលសង្ខាតំ កិលេសជាលំ ឆិន្ទិត្វា **គច្ឆន្តិ**។ កឹ ន គមិស្សន្តិ, អយំ បន ទុក្ករោ “**ភគវា វិសមោ មគ្គោ**”តិ អាហ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ អរិយមគ្គោ នេវ ទុក្ករោ ន វិសមោ, បុព្ពភាគបដិបទាយ បនស្ស ពហូ បរិស្សយា ហោន្តិ, តស្មា ឯវំ វុត្តោ។ **អវំសិរា**តិ ញាណសិរេន អធោសិរា ហុត្វា **បបតន្តិ**។ អរិយមគ្គំ អារោហិតុំ អសមត្ថតាយ ឯវំ តេ **មគ្គេ** បបតន្តីតិ វុច្ចន្តិ។ **អរិយានំ សមោ មគ្គោ**តិ ស្វេវ មគ្គោ អរិយានំ សមោ ហោតិ។ **វិសមេ សមា**តិ វិសមេបិ សត្តកាយេ សមា ឯវ។

១០៣ **ឥទញ្ហិ តំ ជេតវនន្តិ** អនាថបិណ្ឌិកោ ទេវបុត្តោ ជេតវនស្ស ថេរ ពុទ្ធាទីនញ្ច វណ្ណភណនត្ថំ អាគន្ត្វា ឯវមាហ។ **ឥសិសង្ឃនិសេវិតន្តិ** ភិក្ខុសង្ឃនិវេសិតំ។ ឯវំ បឋមគាថាយ ជេតវនស្ស វណ្ណំ កថេត្វា ឥទានិ អរិយមគ្គស្ស វណ្ណំ កថេន្តោ “**កម្មំ វិជ្ជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កម្ម**ន្តិ មគ្គចេតនា។ **វិជ្ជា**តិ មគ្គបញ្ញា។ **ធម្មោ**តិ សមាធិ, សមាធិបក្ខិកា វា ធម្មា។ **សីលំ ជីវិតមុត្តម**ន្តិ សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស ជីវិតញ្ច ឧត្តមន្តិ ទស្សេតិ។ អថ វា **វិជ្ជា**តិ ទិដ្ឋិសង្កប្បា។ **ធម្មោ**តិ វាយាមសតិសមាធយោ។ **សីល**ន្តិ វាចាកម្មន្តាជីវា។ **ជីវិតមុត្តម**ន្តិ ឯតស្មឹ សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស ជីវិតំ នាម ឧត្តមន្តិ។ “**ឯតេន មច្ចា សុជ្ឈន្តី**”តិ ឯតេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន សត្តា វិសុជ្ឈន្តិ។

តស្មាតិ យស្មា មគ្គេន សុជ្ឈន្តិ, ន គោត្តធនេហិ, តស្មា។ **យោនិសោ វិចិនេ ធម្ម**ន្តិ ឧបាយេន ពោធិបក្ខិយធម្មំ វិចិនេយ្យ។ **ឯវំ តត្ថ វិសុជ្ឈតី**តិ ឯវំ តស្មឹ អរិយមគ្គេ វិសុជ្ឈតិ។ អថ វា **យោនិសោ វិចិនេ ធម្ម**ន្តិ ឧបាយេន អរិយសច្ចធម្មំ វិចិនេយ្យ។ **ឯវំ តត្ថ វិសុជ្ឈតី**តិ ឯវំ តេសុ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ វិសុជ្ឈតិ។ ឥទានិ សារិបុត្តត្ថេរស្ស វណ្ណំ កថេន្តោ “**សារិបុត្តោវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សារិបុត្តោវា**តិ អវធារណវចនំ, ឯតេហិ បញ្ញាទីហិ សារិបុត្តោវ សេយ្យោតិ វទតិ។ **ឧបសមេនា**តិ កិលេសវូបសមេន។ **បារង្គតោ**តិ និព្ពានំ គតោ, យោ កោចិ និព្ពានបត្តោ ភិក្ខុ, ន តាទិសោ។ **ឯតាវបរមោ សិយា,** ន ថេរា ឧត្តរិតរោ នាម សាវកោ អត្ថីតិ វទតិ។

អតីតន្តិ អតីតេ បញ្ចក្ខន្ធេ។ **នាន្វាគមេយ្យា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ នានុគច្ឆេយ្យ។ **នប្បដិកង្ខេ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ ន បត្ថេយ្យ។ **យទតីត**ន្តិ ឥទមេត្ថ ការណវចនំ។ យស្មា យំ អតីតំ, **តំ បហីនំ** និរុទ្ធំ អត្ថង្គតំ, តស្មា តំ នានុគច្ឆេយ្យ។ យស្មា ច យំ តត្ថ **អនាគតំ,** តំ **អប្បត្តំ** អជាតំ អនិព្ពត្តំ, តស្មា តម្បិ ន បត្ថេយ្យ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ បច្ចុប្បន្នម្បិ ធម្មំ យត្ថ យត្ថេវ សោ ឧប្បន្នោ, តត្ថ តត្ថេវ នំ អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ សត្តហិ អនុបស្សនាហិ **វិបស្សតិ,** អរញ្ញាទីសុ វា តត្ថ តត្ថ វិបស្សតិ។ **អសំហីរំ អសំកុប្ប**ន្តិ ឥទំ វិបស្សនាបដិវិបស្សនាទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ វិបស្សនា ហិ រាគាទីហិ ន សំហិរតិ ន កុប្បតីតិ អសំហីរា អសំកុប្បា, តំ **អនុព្រូហយេ** វឌ្ឍេយ្យ បដិវិបស្សេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា និព្ពានំ រាគាទីហិ ន សំហិរតិ ន កុប្បតីតិ **អសំហីរំ អសំកុប្បំ,** តំ **វិទ្វា** បណ្ឌិតោ ភិក្ខុ **អនុព្រូហយេ,** បុនប្បុនំ តទារម្មណំ ផលសមាបត្តឹ អប្បេន្តោ វឌ្ឍេយ្យាតិ អត្ថោ។

តស្ស បន អនុព្រូហនស្ស អត្ថាយ **អជ្ជេវ កិច្ចមាតប្ប**ន្តិ កិលេសានំ អាតាបនបរិតាបនេន “អាតប្ប”ន្តិ លទ្ធនាមំ វីរិយំ អជ្ជេវ កាតព្ពំ។ **កោ ជញ្ញា មរណំ សុវេ**តិ ស្វេ ជីវិតំ វា មរណំ វា កោ ជានាតិ។ អជ្ជេវ ទានំ ទស្សាមិ, សីលំ វា រក្ខិស្សាមិ, អញ្ញតរំ វា បន កុសលំ ករិស្សាមិ, “អជ្ជ តាវ បបញ្ចោ អត្ថិ, ស្វេ វា បុនទិវសេ វា ជានិស្សាមី”តិ ចិត្តំ អនុប្បាទេត្វា “អជ្ជេវ ករិស្សាមី”តិ ឯវំ វីរិយំ កាតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **មហាសេនេនា**តិ អហិវិច្ឆិកវិសសត្ថាទីនិ ហិ អនេកានិ មរណការណានិ តស្ស សេនាតិ តាយ មហតិយា សេនាយ វសេន មហាសេនេន ឯវរូបេន មច្ចុនា សទ្ធឹ “កតិបាហំ តាវ អាគមេហិ, យាវាហំ ពុទ្ធបូជាទី អត្តនោ អវស្សយំ កម្មំ ករោមី”តិ ឯវំ មិត្តសន្ថវាការសង្ខាតោ វា “ឥទំ សតំ វា សហស្សំ វា គហេត្វា កតិបាហំ អាគមេហី”តិ ឯវំ លញ្ជានុប្បទានសង្ខាតោ វា “ឥមិនា ពលរាសិនា បដិពាហិស្សាមី”តិ ឯវំ ពលរាសិសង្ខាតោ វា **សង្គរោ** នត្ថិ។ សង្គរោតិ ហិ មិត្តករណលញ្ជានពលរាសិសង្គឡ្ហនានំ នាមំ, តស្មា អយមត្ថោ វុត្តោ។ **អតន្ទិត**ន្តិ អនលសំ ឧដ្ឋាហកំ។ ឯវំ បដិបន្នត្តា ភទ្ទោ ឯករត្តោ អស្សាតិ **ភទ្ទេករត្តោ។ ឥតី**តិ ឯវំ បដិបន្នំ បុគ្គលំ “ភទ្ទេករត្តោ អយ”ន្តិ រាគាទិសន្តតាយ **សន្តោ ពុទ្ធមុនិ អាចិក្ខតិ**។

ចក្ខុនា បញ្ញាយ ចាតិ ចក្ខុនា ច បញ្ញាយ ច។ ចក្ខុភូតាយ វា បញ្ញាយ។ **សតិយា បញ្ញាយ ចា**តិ សតិយា ច បញ្ញាយ ច, សតិវិសិដ្ឋាយ វា បញ្ញាយ។ **កាយេនា**តិ នាមកាយេន។

ទិព្ពចក្ខុ សុវិសុទ្ធន្តិ ទិព្ពំ ចក្ខុ សុវិសុទ្ធំ, យំ សច្ចិករោតីតិ អធិប្បាយោ។ **បុព្ពេនិវាសា**តិ បុរិមាសុ ជាតីសុ និវុត្ថក្ខន្ធា។ **ឥទ្ធិវិធា**តិ ឥទ្ធិកោដ្ឋាសា។ **និរោធោ**តិ និព្ពានំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

១០៤ **យស្ស សេលូបមំ ចិត្ត**ន្តិ ឯកឃនំ សេលំ វិយ បកតិវាតេហិ លោកធម្មវាតេហិ អកម្បនីយតោ យស្ស ចិត្តំ សេលូបមំ។ តេនាហ – “**ឋិតំ នានុបកម្បតី**”តិ។ **រជនីយេសូ**តិ លាភាទីសុ។ **កោបនេយ្យេ**តិ អលាភាទិកេ។ **កុតោ នំ ទុក្ខមេស្សតី**តិ តំ ឯវំ ភាវិតចិត្តំ វីតិក្កន្តលោកធម្មំ ឧត្តមបុរិសំ លោកធម្មហេតុកំ ទុក្ខំ នានុគមិស្សតិ។

យោ ព្រាហ្មណោតិ ពាហិតបាបធម្មតាយ ព្រាហ្មណោ, ន ទិដ្ឋមង្គលិកតាយ ហុំហុង្ការក សាវាទិបាបធម្មយុត្តោ ហុត្វា កេវលំ ជាតិមត្តេន ព្រាហ្មណោតិ បដិជានាតិ។ សោ ព្រាហ្មណោ ពាហិតបាបធម្មត្តា ហុំហុង្ការប្បហានេន **និហុំហុង្កោ**។ រាគាទិកសាវាភាវេន **និក្កសាវោ**។ សីលសំវរេន សំយតចិត្តតាយ **យតត្តោ**។ ចតុមគ្គញាណសង្ខាតេហិ វេទេហិ អន្តំ និព្ពានំ, វេទានំ វា អន្តំ គតត្តា **វេទន្តគូ**។ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស វុសិតត្តា **វុសិតព្រហ្មចរិយោ។ ធម្មេន សោ ព្រហ្មវាទំ វទេយ្យា**តិ សោ “ព្រាហ្មណោ អហ”ន្តិ ឯតំ វាទំ វទេយ្យ។ **យស្ស** សកលលោកសន្និវាសេ **កុហិញ្ចិ** ឯការម្មណេបិ រាគុស្សទោ ទោសុស្សទោ មោហុស្សទោ មានុស្សទោ ទិដ្ឋុស្សទោតិ ឥមេ **ឧស្សទា នត្ថី**តិ អត្ថោ។

ន គាធតីតិ ន បតិដ្ឋហតិ។ **សុក្កា**តិ សុក្កសង្ខាតា គហា។ យទិ ចន្ទិមសូរិយាទីនំ បភា តត្ថ នត្ថិ, តមោ ឯវ ច សិយាតិ អាសង្កមានេ សន្ធាយាហ **“តមោ តត្ថ ន វិជ្ជតី**”តិ។ **យទា ច អត្តនាវេទី**តិអាទីសុ ឯវរូបំ និព្ពានំ អត្តបច្ចក្ខេន ញាណេន យទា វិន្ទតិ, **អថ** រូបារូបធម្មតោ សុខទុក្ខតោ ច វិប្បមុត្តោ ហោតីតិ។

សកេសុ ធម្មេសូតិ សកអត្តភាវសង្ខាតេសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ។ យេភុយ្យេន ហិ អជ្ឈត្តំ វិបស្សនាភិនិវេសោ ហោតីតិ។ **ឯតំ បិសាចន្តិ** អជកលាបក, ឯតំ តយា វុត្តំ បិសាចំ កិលេសបិសាចញ្ច។ **បក្កុល**ន្តិ តយា កតំ អក្កុលំ បក្កុលករណញ្ច។ **អតិវត្តតី**តិ អតិក្កមតិ។

នាភិនន្ទតិ អាយន្តិន្តិ បុរាណទុតិយិកំ អាគច្ឆន្តិំ អញ្ញំ វា ន អភិនន្ទតិ ចិត្តេន ន សម្បដិច្ឆតិ។ តមេវ **បក្កមន្តិំ ន សោចតិ។ សង្គា សង្គាមជិំ មុត្ត**ន្តិ បញ្ចវិធាបិ សង្គតោ មុត្តំ សង្គាមជិំ ភិក្ខុំ។

ពហ្វេត្ថាតិ ពហុ ឯត្ថ **ន្ហាយតិ ជនោ,** ន តេន សោ សុទ្ធោ នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ជាតិពលំ និសេធន្តិ ជាតិពលស្ស និសេធកំ។ **សហាយា វតា**តិ សមថវិបស្សនាភាវនាយ សហ អយនវសេន សហាយា វត។ កាលេន កាលំ សប្បាយធម្មស្ស សវនវសេន ចិររត្តំ សមេតិ សមាគមោ ឯតេសន្តិ **ចិររត្តសមេតិកា។ សិថិលមារព្ភា**តិ សិថិលំ វីរិយំ កត្វា។

១៥៥ **តត្ថ ខោ, ភិក្ខវេ, កោ វិសេសោ**តិ សត្ថុ សាវកស្ស ច បញ្ចស្វេវ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ និព្ពិទាទយោតិ បុព្ពភាគបដិបត្តិយំ អនុបាទាវិមុត្តិយញ្ច ហេដ្ឋា ឧបរិ ច វិសេសាភាវំ ទស្សេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “នត្ថិ វិមុត្តិយា នានត្ត”ន្តិ (អ. និ. ៥.៣១; កថា. ៣៥៥ អត្ថតោ សមានំ)។ តត្ថ វិសេសាភាវំ បច្ចាមសតិ “តត្រ កោ វិសេសោ”តិ។ **អធិប្បយាសោ**តិ អធិកបយោគោ។ **នានាករណ**ន្តិ ច វិសេសោយេវ វុត្តោ។

អយំ ខោ, ភិក្ខវេ, វិសេសោតិ ភិក្ខវេ, យទិបិ សាវកស្ស សត្ថុ ច វិមុត្តិយំ វិសេសោ នត្ថិ, សយម្ភុញាណេន បន សវាសនសព្ពកិលេសេ ខេបេត្វា សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា អនុប្បន្នស្ស អរិយមគ្គស្ស បរសន្តានេ ឧប្បាទនាទិសកលសព្ពញ្ញុគុណសមាយោគោ។ អយំ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បញ្ញាវិមុត្តតោ វិសេសោតិ។ តត្ថ **អនុប្បន្នស្សា**តិ អវត្តមានស្ស។ អរិយមគ្គញ្ហិ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធោ ឧប្បាទេសិ។ អន្តរា អញ្ញោ សត្ថា ឧប្បាទេតា នាម នាហោសិ, តស្មា អយំ ភគវា អនុប្បន្នស្ស **មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា** នាម។ **អសញ្ជាតស្សា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **អនក្ខាតស្សា**តិ អកថិតស្ស។ មគ្គំ ជានាតីតិ **មគ្គញ្ញូ**។ មគ្គំ វិទិតំ បាកដំ អកាសីតិ **មគ្គវិទូ**។ មគ្គេ ច អមគ្គេ ច កោវិទោតិ **មគ្គកោវិទោ។ មគ្គានុគា**តិ មគ្គំ អនុគច្ឆន្តា។ **បច្ឆាសមន្នាគតា**តិ អហំ បឋមំ សមន្នាគតោ, សាវកា បច្ឆា សមន្នាគតា។

១០៦ “នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ”តិអាទិនា (អ. និ. ៤.៨៥; បុ. ប. ១៦៨) តមេន យុត្តោតិ **តមោ**។ កាយទុច្ចរិតាទីហិ បុន និរយតមុបគមនតោ **តមបរាយណោ**។ ឥតិ ឧភយេនបិ ខន្ធតមោវ កថិតោ ហោតិ។ “អឌ្ឍេ កុលេ បច្ចាជាតោ”តិអាទិនា (អ. និ. ៤.៨៥; បុ. ប. ១៦៨) ជោតិនា យុត្តោតិ **ជោតិ,** អាលោកភូតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កាយសុចរិតាទីហិ បុន សគ្គូបបត្តិភាវូបគមនតោ **ជោតិបរាយណោ**។ ឥមិនា នយេន ឥតរេបិ ទ្វេ វេទិតព្ពា។

ន តំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរាតិ ឯត្ថ **ធីរា**តិ ពុទ្ធាទយោ បណ្ឌិតបុរិសា។ យំ សង្ខលិកសង្ខាតំ អយេន និព្ពត្តំ **អាយសំ** អន្ទុពន្ធនសង្ខាតំ ទារុមយញ្ច បព្ពជតិណេហិ រជ្ជុំ កត្វា កតរជ្ជុពន្ធនញ្ច, តំ អសិអាទីហិ ឆិន្ទិតុំ សក្កុណេយ្យតាយ “ថិរ”ន្តិ ន វទន្តីតិ អត្ថោ។ **សារត្តរត្តា**តិ រត្តា ហុត្វា រត្តា។ ពលវរាគរត្តាតិ អត្ថោ។ **មណិកុណ្ឌលេសូ**តិ មណីសុ ច កុណ្ឌលេសុ ច, មណិចិត្តេសុ វា កុណ្ឌលេសុ។ **ឯតំ ទឡ្ហ**ន្តិ យេ មណិកុណ្ឌលេសុ សារត្តរត្តា, តេសុ យោ រាគោ, យា ច បុត្តទារេសុ អបេក្ខា តណ្ហា, ឯតំ កិលេសមយំ ពន្ធនំ បណ្ឌិតបុរិសា “ទឡ្ហ”ន្តិ វទន្តិ។

ឱហារិនន្តិ អាកឌ្ឍិត្វា ចត្តូសុ អបាយេសុ បាតនតោ អវហរតិ ហេដ្ឋា ហរតីតិ ឱហារិនំ។ **សិថិល**ន្តិ ពន្ធនដ្ឋានេ ឆវិអាទីនិ អកោបេត្វា ពន្ធនភាវម្បិ អជានាបេត្វា ជលបថថលបថាទីសុ កម្មំ កាតុំ ទេតីតិ សិថិលំ។ **ទុប្បមុញ្ច**ន្តិ លោភវសេន ហិ ឯកវារម្បិ ឧប្បន្នំ កិលេសពន្ធនំ ទដ្ឋដ្ឋានតោ កច្ឆបោ វិយ ទុម្មោចយំ ហោតីតិ ទុប្បមុញ្ចំ។ **ឯតម្បិ ឆេត្វានា**តិ ឯតំ ទឡ្ហម្បិ កិលេសពន្ធនំ ញាណខគ្គេន ឆិន្ទិត្វា **អនបេក្ខិនោ** ហុត្វា **កាមសុខំ បហាយ បរិព្ពជន្តិ** បក្កមន្តិ បព្ពជន្តិ ចាតិ អត្ថោ។

ច្ចេតេតីតិ អកុសលចេតនាវសេន ចេតេតិ។ **បកប្បេតី**តិ តមេវ អកុសលចេតនំ កាយវចីកម្មភាវំ បាបនវសេន កប្បេតិ។ **អនុសេតី**តិ រាគាទិអនុសយោវ សន្តានេ អប្បហីនភាវេន អនុសេតិ។ **អារម្មណមេតំ ហោតិ វិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា**តិ យទេតំ ចេតនំ បកប្បនំ អនុសយនញ្ច, ឯតំ អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស ឋិតិយា បវត្តិយា បច្ចយោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **អារម្មណេ សតិ បតិដ្ឋា វិញ្ញាណស្ស ហោតី**តិ យថាវុត្តបច្ចយេ សតិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស កម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនសមត្ថតាសម្បាទនតោ បតិដ្ឋា ហោតិ។ **អាយតិំ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ ហោតី**តិ អាយតិំ បុនព្ភវសង្ខាតា វិញ្ញាណាទីនំ អភិនិព្ពត្តិ ហោតិ។

“**នោ ចេ, ភិក្ខវេ, ចេតេតី**”តិអាទិនា អកុសលកម្មមេវ បដិក្ខិបតិ។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ, យទិបិ កទាចិ យោនិសោមនសិការា អកុសលចេតនា នប្បវត្តតិ, អនុសយា បន អប្បហីនាតិ, តេ កុសលស្ស អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស បតិដ្ឋា ហោន្តិ យេវាតិ។ សតិ ច អភិសង្ខារវិញ្ញាណេ អាយតិំ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ ហោតីតិ វត្តំ វដ្ដតិយេវ។ តតិយវារោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។

“**ន្ទុស្សា, ភិក្ខវេ, អរិយស្ស វិនយេ សមុទ្ទោ**”តិអាទិ យទិ ទុប្បូរណដ្ឋេន សំសីទនដ្ឋេន ទុរតិក្កមនដ្ឋេន សាគរោ “សមុទ្ទោ”តិ វុច្ចេយ្យ, តតោ សតភាគេនបិ សហស្សភាគេនបិ ចក្ខុអាទីស្វេវ អយំ នយោ លព្ភតីតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តេនាហ – “**ចក្ខុ, ភិក្ខវេ, បុរិសស្ស សមុទ្ទោ, តស្ស រូបមយោ វេគោ**”តិ, រូបេសុ សត្តានំ អាវិញ្ឆនតោ រូបាយតនមេវ វេគោ ចក្ខុស្ស វេគោតិ អត្ថោ។

យោ តំ រូបមយំ វេគំ សហតីតិ យោ ភិក្ខុ សហ វិសយេន ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ សម្មសន្តោ តត្ថ ច និព្ពិន្ទន្តោ វិរជ្ជន្តោ តប្បដិពទ្ធតោ កិលេសជាលតោ វិមុច្ចន្តោ អភិភវតិ។ **អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, អតរិ ចក្ខុសមុទ្ទ**ន្តិ អយំ ភិក្ខុ ចក្ខុសង្ខាតំ សមុទ្ទំ តិណ្ណោតិ វុច្ចតិ។

អបរោ នយោ – ចក្ខុ, ភិក្ខវេ, អរិយស្ស វិនយេ សមុទ្ទោតិ យទិបិ ទុប្បូរណដ្ឋេន យទិ វា សមុទនដ្ឋេន សមុទ្ទោ, ចក្ខុមេវ សមុទ្ទោ។ តស្ស ហិ បថវិតោ យាវ អកនិដ្ឋព្រហ្មលោកា នីលាទិអារម្មណំ សមោសរន្តំ បរិបុណ្ណភាវំ កាតុំ ន សក្កោតិ។ ឯវំ ទុប្បូរណដ្ឋេនបិ សមុទ្ទោ។ ចក្ខុ ច តេសុ តេសុ នីលាទិអារម្មណេសុ សមុទេតិ អសំវុតំ ហុត្វា ឱសរមានំ កិលេសុប្បត្តិយា ការណភាវេន សទោសភាវេន គច្ឆតីតិ សមុទនដ្ឋេនបិ សមុទ្ទោ។ តថា ចក្ខុំ តណ្ហាសោតាទីនំ ឧប្បត្តិទ្វារតាយ តេហិ សន្តានស្ស សមុទនដ្ឋេន តេមនដ្ឋេន សមុទ្ទោ។ **តស្ស រូបមយោ វេគោ**តិ សមុទ្ទស្ស អប្បមាណោ ឧមិមយោ វេគោ វិយ តស្សាបិ ចក្ខុសមុទ្ទស្ស សមោសរន្តស្ស នីលាទិភេទស្ស អារម្មណស្ស វសេន អប្បមេយ្យោ រូបមយោ វេគោ វេទិតព្ពោ។ **យោ តំ រូបមយំ វេគំ សហតី**តិ យោ តំ ចក្ខុសមុទ្ទេ សមោសរន្តំ រូបមយំ វេគំ មនាបេ រូបេ រាគំ, អមនាបេ ទោសំ, អសមបេក្ខនេ មោហន្តិ ឯវំ រាគាទិកិលេសេ អនុប្បាទេន្តោ ឧបេក្ខកភាវេន សហតិ។

សឩមិន្តិអាទីសុ កិលេសឩមីហិ សឩមឹ។ កិលេសវដ្ដេហិ **សាវដ្ដំ**។ កិលេសគហេហិ **សគហំ**។ កិលេសរក្ខសេហិ **សរក្ខសំ**។ កោធុបាយាសស្ស វា វសេន **សឩមឹ**។ កាមគុណវសេន **សាវដ្ដំ**។ មាតុគាមវសេន **សគហំ សរក្ខសំ**។ វុត្តញ្ចេតំ – “ឩមិភយន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, កោធុបាយាសស្សេតំ អធិវចនំ (ឥតិវុ. ១០៩; ម. និ. ២.១៦២; អ. និ. ៤.១២២)។ តថា អាវដ្ដន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នេតំ កាមគុណានំ អធិវចនំ (ឥតិវុ. ១០៩; ម. និ. ២.១៦៤; អ. និ. ៤.១២២)។ គហរក្ខសោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, មាតុគាមស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (ឥតិវុ. ១០៩)។ សេសទ្វារេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សឩមិភយំ ទុត្តរំ អច្ចតរីតិ អនិច្ចតាទិឩមិភយេន សភយំ ទុរតិក្កមំ អតិក្កមិ។ **លោកន្តគូ**តិ សំសារលោកស្ស អន្តំ គតោ។ **បារគតោតិ វុច្ចតី**តិ និព្ពានំ គតោតិ កថីយតិ។

ពឡិសាតិ សត្តានំ អនត្ថហេតុតាយ ពឡិសា វិយ ពឡិសា។ **អនយាយា**តិ អនត្ថាយ។ **ព្យាពាធាយា**តិ ទុក្ខាយ។ **ឥដ្ឋា**តិ បរិយិដ្ឋា វា អបរិយិដ្ឋា វា សុខារម្មណតាយ ឥដ្ឋា។ កាមនីយដ្ឋេន **កន្តា**។ មនស្ស វឌ្ឍនដ្ឋេន **មនាបា**។ បិយសភាវតាយ **បិយរូបា**។ កិលេសកាមសហិតត្តា **កាមូបសំហិតា**។ រាគជននដ្ឋេន ចិត្តស្ស រញ្ជនតោ **រជនីយា**។ **តញ្ចេ**តិ តំ រូបារម្មណំ, នីលាទិវសេន អនេកភេទភិន្នម្បិ ហិ រូបាយតនំ រូបារម្មណភាវេន ចក្ខុ

វិញ្ញេយ្យភាវេន ច ឯកវិធត្តំ នាតិវត្តតីតិ តំសភាវសាមញ្ញំ គហេត្វា “តញ្ចេ”តិ វុត្តំ។ **អភិនន្ទតីតិ** អភិនន្ទនភូតាយ សប្បីតិកតណ្ហាយ អភិមុខោ នន្ទតិ។ **អភិវទតីតិ** “អហោ សុខំ, អហោ សុខ”ន្តិ វទាបេន្តិយា តណ្ហាយនវសេន អភិវទតិ។ **អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតីតិ** គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា តិដ្ឋតិ។ **អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ គិលិតពឡិសោ មារស្សាតិ** អយំ, ភិក្ខុ, កិលេសមារស្ស ពឡិសភូតំ រូបតណ្ហំ គិលិត្វា ឋិតោតិ វុច្ចតិ។ សេសវារេសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អភេទីតិ** ភិន្ទិ។ **បរិភេទីតិ** សព្ពភាគេន ភិន្ទិ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

អយំ លោកោ សន្តាបជាតោតិ អយំ សត្តលោកោ ជាតសន្តាបោ ញាតិព្យសនាទិវសេន ឧប្បន្នសោកសន្តាបោ ច រាគាទិវសេន ឧប្បន្នបរិឡាហសន្តាបោ ចាតិ អត្ថោ។ **ផស្សបរេតោតិ** អនេកេហិ ទុក្ខផស្សេហិ អភិភូតោ។ **រោគំ វទតិ អត្តតោតិ** តំ តំ អត្តនា ផុដ្ឋំ ទុក្ខំ អភាវិតកាយតាយ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ “អហោ ទុក្ខំ, ឦទិសំ ទុក្ខំ មយ្ហំ សត្តុនោបិ មា ហោតូ”តិអាទិនា វិលបន្តោ វទតិ។ កស្មា? **យេន យេន ហិ មញ្ញន្តិ, តតោ តំ ហោតិ អញ្ញថា,** យស្មា ឯតេ សត្តា យេន យេន បការេន អត្តនោ ទុក្ខស្ស បដិការំ មញ្ញន្តិ អាសីសន្តិ, តំ ទុក្ខំ តតោ អញ្ញេន បការេន តិកិច្ឆិតព្ពំ ហោតិ។ យេន វា បការេន អត្តនោ វឌ្ឍិ មញ្ញន្តិ, តតោ អញ្ញថា អវឌ្ឍិ ឯវ បន ហោតិ។ ឯវំ អញ្ញថាភាវិតំ ឥច្ឆាវិឃាតំ ឯវ បាបុណាតិ។ អយំ **ភវសត្តោ** កាមាទិភវេសុ សត្តោ សត្ត**លោកោ,** តថាបិ **ភវមេវាភិនន្ទតិ,** ន តត្ថ និព្ពិន្ទតិ។ **យទភិនន្ទតិ តំ ភយន្តិ** យំ កាមាទិភវំ អភិនន្ទតិ, តំ ជរាមរណាទិអនេកព្យសនានុពន្ធត្តា អតិវិយ ភយានកដ្ឋេន **ភយំ។ យស្ស ភាយតីតិ** យតោ ជរាមរណាទិតោ ភាយតិ, **តំ** ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ទុក្ខទុក្ខតាយ ច **ទុក្ខន្តិ**។

ភវវិប្បហានាយាតិ ភវស្ស បជហនត្ថាយ។ **ខោតិ** អវធារណត្ថេ និបាតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឯកន្តេនេវ កាមាទិភវស្ស សមុទយប្បហានេន បហានត្ថំ ឥទំ មយា អធិគតំ មគ្គ**ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ**។

ឯវំ អរិយស្ស មគ្គស្ស ឯកំសេនេវ និយ្យានិកភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញមគ្គស្ស និយ្យានិកភាវំ បដិក្ខិបន្តោ **“យេ ហិ កេចី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភវេនាតិ** រូបភវេន វា អរូបភវេន វា។ **ភវស្សាតិ** សំសារស្ស។ **វិប្បមោក្ខន្តិ** ភវតោ វិមុត្តិ, សំសារសុទ្ធិន្តិ អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ តេ សមណព្រាហ្មណា តត្ថ និព្ពានសញ្ញិនោ, ភវគាមិកម្មេន បន រូបារូបជ្ឈានេន , តំនិព្ពត្តេន ច ឧបបត្តិភវេន ភវវិសុទ្ធី វទន្តា ភវេន ភវវិប្បមោក្ខំ វទន្តិ នាម។ តេនាហ – **“សព្ពេ តេ អវិប្បមុត្តា ភវស្មាតិ វទាមី”**តិ។ អថ វា **ភវេនាតិ** ភវទិដ្ឋិយា, ភវតិ តិដ្ឋតិ សស្សតន្តិ ហិ បវត្តនតោ សស្សតទិដ្ឋិ “ភវទិដ្ឋី”តិ វុច្ចតិ។ ភវទិដ្ឋិ ឯវ ឧត្តរបទលោបេន “ភវោ”តិ វុត្តា ភវតណ្ហាតិអាទីសុ វិយ។ ភវទិដ្ឋិវសេន ហិ ឯកច្ចេ ភវវិសេសំយេវ ភវវិប្បមោក្ខំ មញ្ញន្តិ។ យថា តំ **ពកោ ព្រហ្មា** អាហ – “ឥទំ និច្ចំ, ឥទំ ធុវំ, ឥទំ សស្សតំ, ឥទំ អវិបរិណាមធម្ម”ន្តិ (ម. និ. ១.៥០១; សំ. និ. ១.១៧៥)។ **វិភវេនាតិ** ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា។ វិភវតិ វិនស្សតិ ឧច្ឆិជ្ជតីតិ ហិ បវត្តនតោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ វុត្តនយេន “វិភវោ”តិ វុច្ចតិ។ **ភវស្ស និស្សរណមាហំសូតិ** សំសារសុទ្ធី វទីសុ។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិវសេន ហិ ឯកច្ចេ សំសារសុទ្ធី វទន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ –

> “យតោ ខោ, ភោ, អយំ អត្តា រូបី ចាតុមហាភូតិកោ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, ភោ, អយំ អត្តា សម្មា សមុច្ឆិន្នោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.៩១)។

អនិស្សដាតិ អនិក្ខន្តា។ តត្ថ ការណមាហ – **“ឧបធិញ្ហិ បដិច្ច ទុក្ខមិទំ សម្ភោតី”**តិ។ តត្ថ **ឧបធិន្តិ** ខន្ធាទិឧបធី។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យត្ថ ឥមេ ទិដ្ឋិគតិកា និព្ពានសញ្ញិនោ, តត្ថ ខន្ធុបធិកិលេសូបធិអភិសង្ខារូបធយោ អធិគតា ញាតា។ កុតោ តស្ស ទុក្ខនិស្សរណតាតិ។ យំ បន បរមត្ថតោ ទុក្ខនិស្សរណំ, តំ ទស្សេតុំ **“សព្ពុបាទានក្ខយា នត្ថិ ទុក្ខស្ស សម្ភវោ”**តិ វុត្តំ។

លោកមិមំ បស្សាតិ ភគវា អត្តនោ ចិត្តំ អាលបតិ។ **បុថូតិ** វិសុំ វិសុំ។ **អវិជ្ជាយ បរេតន្តិ** មោហេន អភិភូតំ។ **ភូតន្តិ** ខន្ធបញ្ចកំ។ **ភូតរតន្តិ** ឥត្ថី បុរិសេ, បុរិសោ ឥត្ថិយាតិ ឯវំ អញ្ញមញ្ញំ សត្តេសុ រតំ, តតោ ឯវ **ភវា អបរិមុត្តា។ យេ ហិ កេចិ ភវាតិ** ឥត្តរខណា វា ទីឃាយុកា វា សាតវន្តោ វា អសាតវន្តោ វា ភវា។ **សព្ពធីតិ** ឧទ្ធំ អធោ តិរិយន្តិ សព្ពត្ថ។ **សព្ពត្ថតាយាតិ** សព្ពភាវេន។ **សព្ពេ តេ ភវាតិ**អាទីសុ “សព្ពេបិ ភវា អនិច្ចា”តិអាទិនា វិបស្សនាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ អវិបរីតំ **បស្សតោ ភវតណ្ហាបិ បហីយតិ** និរុជ្ឈតិ, **វិភវំ** ឧច្ឆេទម្បិ **នាភិនន្ទតិ** ន បត្ថេតិ, តស្ស សព្ព **តណ្ហានំ** អនវសេសតោ មគ្គេន និរុជ្ឈនតោ **និព្ពានំ** និព្ពុតិ ហោតិ។ **តស្ស** ឯវំ **និព្ពុតស្ស ភិក្ខុនោ អនុបាទា** កិលេសាភិសង្ខារានំ អនុបាទានតោ អគ្គហណតោ **បុនព្ភវោ ន ហោតិ**។ ឯវំភូតេន ច **អភិភូតោ** បញ្ចវិធោបិ **មារោ** វិជិតោ អស្ស អនេន មារេន សង្គាមោ, សព្ពេបិ ភវេ សមតិក្កន្តោ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទីសុ តាទិលក្ខណប្បត្តោតិ។

អនុសោតគាមី អន្ធបុថុជ្ជនោ **បដិសោតគាមី** កល្យាណបុថុជ្ជនោ។ **ឋិតត្តោ** សេក្ខោ។ ឥតរោ អសេក្ខោ។

១១០ **អភិជាតិកោ**តិ ជាតិយោ។ **កណ្ហាភិជាតិកោ**តិ កណ្ហេ នីចេ កុលេ ជាតោ។ **កណ្ហំ ធម្មំ អភិជាយតី**តិ កាឡកំ ទសវិធំ ទុស្សីលធម្មំ បសវតិ ករោតិ, សោ តំ អភិជាយិត្វា និរយេ និព្ពត្តតិ។ **សុក្កំ ធម្ម**ន្តិ “អហំ បុព្ពេបិ បុញ្ញានំ អកតត្តា នីចេ កុលេ និព្ពត្តោ, ឥទានិ បុញ្ញំ ករិស្សាមី”តិ បុញ្ញសង្ខាតំ សុក្កំ បណ្ឌរំ ធម្មំ អភិជាយតិ, សោ តេន សគ្គេ និព្ពត្តតិ។ **អកណ្ហំ អសុក្កំ និព្ពាន**ន្តិ និព្ពានញ្ហិ សចេ កណ្ហំ ភវេយ្យ, កណ្ហវិបាកំ ទទេយ្យ។ សុក្កំ, សុក្កវិបាកំ ទទេយ្យ។ ទ្វិន្នម្បិ អប្បទានតោ បន “អកណ្ហំ អសុក្ក”ន្តិ វុត្តំ។ **និព្ពាន**ន្តិ ចេត្ថ អរហត្តំ អធិប្បេតំ។ តញ្ហិ កិលេសនិព្ពានន្តេ ជាតត្តា និព្ពានំ នាម។ តំ ឯស អភិជាយតិ បសវតិ ករោតិ។ **សុក្កាភិជាតិកោ**តិ សុក្កេ ឧច្ចេ កុលេ ជាតោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **“កណ្ហំ កណ្ហវិបាក”**ន្តិអាទិកស្ស កម្មចតុក្កស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា ហារសម្បាតវារេ វិភត្តោ ឯវ។

១១១ **មនុស្សត្ត**ន្តិ មនុស្សភាវំ, មនុស្សយោនិន្តិ អត្ថោ។ **ទ្វេ**តិ កិច្ចំ អកិច្ចមេវ ចាតិ ទ្វេ។ កិច្ចានិ ត្វេវ កត្តព្ពានិ, ន ចាកិច្ចំ កិញ្ចិ កត្តព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **សុកិច្ច**ន្តិអាទិ “កិច្ច”ន្តិ វុត្តានំ តេសំ សរូបទស្សនំ។

បធានានីតិ ឧត្តមានិ វិសិដ្ឋានិ។ បុរិមស្មិំ **បព្ពជិតេសូ**តិ វិសយេ ភុម្មំ។ ទុតិយេ អធិករណេ។ តត្ថ **និព្ពាន**ន្តិ អរហត្តំ អធិប្បេតំ។ កស្មា បនេត្ថ អាមិសបរិច្ចាគោ អរហត្តេន សមធុរោ និទ្ទិដ្ឋោតិ? ទក្ខិណេយ្យេសុ ទក្ខិណាយ មហប្ផលភាវទស្សនត្ថំ។ **យេន យេន វា បន វត្ថុនា**តិ ឧច្ឆេទាទិវត្ថុនា។ **អជ្ឈោសិតា**តិ ភវតណ្ហាទិវសេន អជ្ឈោសិតា។ ទុតិយេ **យេន យេន វា បន វត្ថុនា**តិ អមរាវិក្ខេបវត្ថុអាទិនា។

ឥមិនា អសុភេន កម្មវិបាកេនាតិ អសុភស្ស កាយទុច្ចរិតាទិកម្មស្ស វិបាកត្តា អសុភេន អសិវេន កម្មវិបាកេន។ **ឥទំ ពាលលក្ខណំ និព្ពត្តតី**តិ បុរិមស្មិំ ភវេ ទុច្ចរិតសមង្គិតាយ ពាលោ អយំ ភវតីតិ ឧបលក្ខណំ ជាយតិ។ **ឥទំ សំកិលេសភាគិយំ សុត្ត**ន្តិ ឥទំ ឯវំ បវត្តំ សំកិលេសភាគិយំ នាម សុត្តំ។

ឥមិនា សុភេនាតិ ឯត្ថ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **មហាបុរិសលក្ខណ**ន្តិ បណ្ឌិតលក្ខណំ។ **កិលេសភូមីហី**តិ កិលេសដ្ឋានេហិ កិលេសាវត្ថាហិ វា។ **សានុសយស្ស បរិយុដ្ឋានំ ជាយតី**តិ អប្បហីនានុសយស្ស បច្ចយសមាយោគេ រាគាទយោ បរិយុដ្ឋានវសេន បវត្តន្តិ។ **បរិយុដ្ឋិតោ សំយុជ្ជតី**តិ យោ រាគាទីហិ បរិយុដ្ឋិតចិត្តោ, សោ កាមរាគាទីហិ សំយុជ្ជតិ នាម។ **សំយុជ្ជន្តោ ឧបាទិយតី**តិ យោ កាមរាគសំយោជនាទីហិ សំយុត្តោ, សោ កាមុបាទានាទីនិ អកុសលកម្មានិ ច ឧបាទិយតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវ។

១១២ ឯវំ សោឡសវិធេន សាសនបដ្ឋានំ នានាសុត្តេហិ ឧទាហរណវសេន វិភជិត្វា ឥទានិ អដ្ឋវីសតិវិធេន សាសនបដ្ឋានំ ទស្សេន្តេន យស្មា អយម្បិ បដ្ឋានវិភាគោ មូលបទេហិ សង្គហិតោ, ន ឥមស្សាបិ តេហិ អសង្គហិតោ បទេសោ អត្ថិ, តស្មា មូលបទំ វិភជិតព្ពតញ្ច ទស្សេតុំ **“តត្ថ កតមេ អដ្ឋារស មូលបទា”**តិ បុច្ឆាយ វសេន មូលបទានិ ឧទ្ធរិត្វា **“លោកិយំ លោកុត្តរ”**ន្តិអាទិនា នវតិកា, ចវោ ចាតិ អដ្ឋវីសតិវិធំ សាសនបដ្ឋានំ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ **លោកិយ**ន្តិ លោកេ និយុត្តោ, លោកេ វា វិទិតោ លោកិយោ។ ឥធ បន លោកិយោ អត្ថោ យស្មិំ សុត្តេ វុត្តោ, តំ សុត្តំ លោកិយំ។ តថា **លោកុត្តរំ**។ យស្មិំ បន សុត្តេ បទេសេន លោកិយោ, បទេសេន លោកុត្តរោ វុត្តោ, តំ **លោកិយញ្ច លោកុត្តរញ្ច**។ យញ្ច សត្តេ អធិដ្ឋាយ សត្តបញ្ញត្តិមុខេន ទេសិតំ, តំ **សត្តាធិដ្ឋានំ**។ ធម្មវសេនេវ ទេសិតំ **ធម្មាធិដ្ឋានំ**។ ឧភយវសេន ទេសិតំ **សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច**។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ពុទ្ធាទីនំ បន គុណាភិត្ថវនវសេន បវត្តំ សុត្តំ **ថវោ** នាម។

តត្ថ **សជ្ជុខីរ**ន្តិ តង្ខណំយេវ ធេនុយា ថនេហិ និក្ខន្តំ អព្ភុណ្ហខីរំ។ **មុច្ចតី**តិ បរិណមតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ធេនុយា ថនតោ និក្ខន្តំ ខីរំ តង្ខណំយេវ **ន មុច្ចតិ** ន បរិណមតិ ន ទធិភាវំ គច្ឆតិ, តក្កាទិអម្ពិលសមាយោគតោ បន បរតោ កាលន្តរេន បកតឹ ជហតិ ទធិភាវំ បាបុណាតិ, ឯវមេវំ បាបកម្មម្បិ កិរិយក្ខណេយេវ ន វិបច្ចតិ។ យទិ វិបច្ចេយ្យ, នានាគតីនំ សភាវដ្ឋានំ សិយា, ន កោចិ បាបកម្មំ កាតុំ វិសហេយ្យ។ យាវ បន កុសលាភិនិព្ពត្តក្ខន្ធា ចរន្តិ, តាវ តំ តេ រក្ខន្តិ, តេសំ ភេទា អបាយេសុ និព្ពត្តាបនវសេន វិបច្ចតិ។ វិបច្ចមានញ្ច **ឌហន្តំ ពាលមន្វេតិ**, កឹ វិយ? **ភស្មច្ឆន្នោវ បាវកោ**។ យថា ហិ ឆារិកាយ បដិច្ឆន្នោ វីតច្ចិតង្គារោ អក្កន្តោបិ ឆារិកាយ បដិច្ឆន្នត្តា ន តាវ ឌហតិ, ឆារិកំ បន តាបេត្វា ចម្មាទីនិ ឌហនវសេន យាវ មត្ថលុង្គា ឌហន្តោ គច្ឆតិ, ឯវមេវ បាបកម្មម្បិ យេន កតំ, តំ ពាលំ ទុតិយេ វា តតិយេ វា អត្តភាវេ និរយាទីសុ និព្ពត្តំ ឌហន្តំ អនុគច្ឆតីតិ។

យស្សិន្ទ្រិយានីតិ គាថាយំ សង្ខេបត្ថោ – យស្ស ភិក្ខុនោ ឆេកេន សារថិនា សុទន្តា អស្សា វិយ ឆ **ឥន្ទ្រិយានិ សមថំ** ទន្តភាវំ និព្ពិសេវនភាវំ **គតានិ**, តស្ស នវវិធំ មានំ បហាយ ឋិតត្តា **បហីនមានស្ស** ចតុន្នំ អាសវានំ

អភាវេន **អនាសវស្ស** តាទិភាវេ ឋិតស្ស តថារូបស្ស **ទេវាបិ បិហយន្តិ**, មនុស្សាបិ ទស្សនញ្ច អាគមនញ្ច បត្ថេន្តិយេវាតិ។ **អាហារេ សតី**តិ អាហារបដិពទ្ធេ ឆន្ទរាគេ អប្បហីនេ សតិ។

៥១៣. ទិសា អនុបរិគម្ម ចេតសាតិ បរិតោ ទសបិ ទិសា ចិត្តេន អនុគន្ត្វា។ **នេវជ្ឈគា**តិ នេវ អធិគច្ឆេយ្យ។ **បិយតរ**ន្តិ អតិសយេន បិយំ។ **អត្តនា**តិ អត្តតោ។ **ឯវំ បិយោ បុថុ អត្តា បរេស**ន្តិ ឯវំ កស្សចិបិ អត្តនា បិយតរស្ស អនុបលព្ភនវសេន វិសុំ វិសុំ បរេសំ សត្តានំ អត្តា បិយោ។ យស្មា ច ឯតទេវំ, តស្មា **ន ហឹសេ បរំ អត្តកាមោ** អត្តនោ សុខកាមោតិ។

ភូតាតិ ជាតា និព្ពត្តា។ **ភវិស្សន្តី**តិ និព្ពត្តិស្សន្តិ។ **ភូតា**តិ វា ខីណាសវា។ តេ ហិ បហីនភវត្តា ភូតា ឯវ។ **គមិស្សន្តី**តិ បរលោកំ គមិស្សន្តិ។ ខីណាសវា បន អនុបាទិសេសំ និព្ពានំ។

បិយោ ច ហោតីតិ សុបរិសុទ្ធាយ សីលសម្បត្តិយា, សុបរិសុទ្ធាយ ច ទិដ្ឋិសម្បត្តិយា សមន្នាគតោ បិយោ បិយាយិតព្ពោ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សីលទស្សនសម្បន្នំ , ធម្មដ្ឋំ សច្ចវាទិនំ;
> អត្តនោ កម្មកុព្ពានំ, តំ ជនោ កុរុតេ បិយ”ន្តិ។ (ធ. ប. ២១៧);

បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុកាតព្ពតាយ **គរុ**។ ឧត្តរិមនុស្សធម្មវសេន សម្ភាវេតព្ពតាយ **ភាវនីយោ**។ សីលគុណេន វា បិយគរុអាទិភាវា វេទិតព្ពា។ តថា ហិ វុត្តំ – “អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ‘សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ច អស្សំ មនាបោ ច គរុ ច ភាវនីយោ ចា’តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិ (ម. និ. ១.៦៥)។

វត្តាតិ “កាលេន វក្ខាមី”តិអាទិបញ្ចធម្មេ អត្តនិ ឧបដ្ឋាបេត្វា សព្រហ្មចារីនំ ឧល្លុម្បនភាវេ ឋត្វា វត្តា។ **វចនក្ខមោ**តិ សព្រហ្មចារីហិ យេន កេនចិ វុច្ចមានោ សុព្ពចោ ហុត្វា បទក្ខិណគ្គាហិតាយ តេសំ វចនំ ខមតីតិ វចនក្ខមោ។ **វត្តា**តិ វា ធម្មកថាវសេន វចនសីលោ។ **វចនក្ខមោ**តិ ធម្មំ សំវណ្ណេន្តោ បរេហិ អសំហីរោ ហុត្វា តេសំ បុច្ឆាវចនក្ខមតាយ វចនក្ខមោ។ **គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា**តិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិំ, អញ្ញំ វា គម្ភីរកថំ កត្តា។ **ន ចដ្ឋានេ និយោជកោ**តិ ធម្មវិនយាទី អធម្មវិនយាទិវសេន អវត្វា ធម្មវិនយាទិវសេនេវ ទីបនតោ ន ច អដ្ឋានេ និយោជកោ។

មាតរំ បិតរំ ហន្ត្វាតិ ឯត្ថ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិស”ន្តិ (សំ. និ. ១.៥៥-៥៧) វចនតោ តីសុ ភវេសុ សត្តានំ ជននតោ តណ្ហា **មាតា** នាម។ “អហំ អសុកស្ស នាម រញ្ញោ, រាជមហាមត្តស្ស វា បុត្តោ”តិ បិតរំ និស្សាយ អស្មិមានស្ស ឧប្បជ្ជនតោ អស្មិមានោ **បិតា** នាម។ លោកោ វិយ រាជានំ យស្មា សព្ពទិដ្ឋិគតានិ ទ្វេ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោ ភជន្តិ, តស្មា សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោ ទ្វេ ខត្តិយា **រាជានោ** នាម។ ទ្វាទសាយតនានិ វិត្ថតដ្ឋេន រដ្ឋសទិសត្តា **រដ្ឋំ** នាម។ អាយសាធកោ អាយុត្តកបុរិសោ វិយ តំនិស្សិតោ នន្ទិរាគោ **អនុចរោ** នាម។

អនីឃោតិ និទ្ទុក្ខោ។ **ព្រាហ្មណោ**តិ ខីណាសវោ។ ឯតេន ហិ តណ្ហាទយោ អរហត្តមគ្គញាណាសិនា ហតា ពាហិតា។ **យាតី**តិ សោ ព្រាហ្មណោ និទ្ទុក្ខោ ហុត្វា យាតីតិ។

កាយេតិ ករជកាយេ។ **ចិត្ត**ន្តិ បាទកជ្ឈានចិត្តំ។ **សមោទហតី**តិ បក្ខិបតិ។ យទា ទិស្សមានេន កាយេន គន្តុកាមោ ហោតិ, តទា កាយគតិកំ បាទកជ្ឈានចិត្តំ អធិដ្ឋហតីតិ អត្ថោ។ **ចិត្តេបិ កាយំ សមោទហតី**តិ យទា សីឃំ គន្តុកាមោ ហោតិ, តទា បាទកជ្ឈានចិត្តេ កាយំ បក្ខិបតិ, ចិត្តគតិកំ កាយំ អធិដ្ឋហតីតិ អត្ថោ។ **កាយេ សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា**តិ “សេយ្យថាបិ នាម ពលវា បុរិសោ សមិញ្ជិតំ វា ពាហំ បសារេយ្យ, បសារិតំ វា ពាហំ សមិញ្ជេយ្យា”តិ វុត្តនយេន (មហាវ. ៨, ១៣៧; ទី. និ. ២.៦៦; ម. និ. ១.២៨២; ២.៣៣៨; សំ. និ. ១.១៧២) ឥទ្ធិមា កាយេ សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឱក្កមិត្វា បរេសំ ទិស្សមានេន កាយេន អារាមរាមណេយ្យកាទីនិ បេក្ខមានោ ចិត្តក្ខណេនេវ ឥច្ឆិតដ្ឋានំ គច្ឆតិ។

៥១៥. ទុតិយំ លោកុត្តរំ ញាណន្តិ សព្ពំ លោកំ ឧត្តរិត្វា អភិភវិត្វា ឋិតត្តា វុត្តំ, ន បន លោកុត្តរភូមិកត្តា។ **សព្ពកាលេ បវត្តតី**តិ អាវជ្ជនបដិពទ្ធវុត្តិត្តា វុត្តំ, ន សតតំ សមិតំ បវត្តតីតិ។ ន ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ភគវតោ សព្ពស្មិំយេវ កាលេ ឧប្បជ្ជតីតិ សក្កា វត្តុន្តិ។

កិត្តយិស្សាមិ តេ សន្តិន្តិ សព្ពកិលេសវូបសមហេតុតាយ សន្តី និព្ពានំ ទស្សេស្សាមិ។ **ទិដ្ឋេ ធម្មេ**តិ ទិដ្ឋេ ទុក្ខាទិធម្មេ, ឥមស្មិំ ឯវ វា អត្តភាវេ។ **អនីតិហ**ន្តិ ឥតិហាសាតិ ឯវំ ន ឥតិកិរាយ បវត្តំ, អត្តបច្ចក្ខន្តិ អត្ថោ។ **យំ**

វិទិត្វា សតោ ចរន្តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនា (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; នេត្តិ. ៥) នយេន សតោ ហុត្វា ចរន្តោ អរិយមគ្គេន យំ សន្តឹ វិទិត្វា។ **តរេ លោកេ វិសត្តិកន្តិ** សង្ខារលោកេ វិសប្បនតោ វិសត្តិកសង្ខាតំ តណ្ហំ តរេ តរេយ្យ សមតិក្កមេយ្យាតិ អត្ថោ។

តញ្ចាហំ អភិនន្ទាមីតិ តំ វុត្តប្បការំ សន្តិជោតកំ តុម្ហាកំ វចនំ អហំ បត្ថយាមិ, តំ ឯវ វា **សន្តឹ ឧត្តមំ** អភិនន្ទាមីតិ ជោតកោ វទតិ។ **ឧទ្ធំ អធោ តិរិយញ្ចាបិ មជ្ឈេតិ** ឯត្ថ **ឧទ្ធន្តិ** អនាគតំ ឧបរិ ច។ **អធោតិ** អតីតំ ហេដ្ឋា ច។ **តិរិយញ្ចាបិ មជ្ឈេតិ** បច្ចុប្បន្នំ បរិតោ ច។ **ឯតំ វិទិត្វា សង្គោតីតិ** ឯតំ អនាគតាទី សង្គជននដ្ឋានន្តិ ញត្វា។ **ភវាភវាយាតិ** ខុទ្ទកានញ្ចេវ មហន្តានញ្ច ភវានំ អត្ថាយ, សស្សតុច្ឆេទាយ វា។

អរិយសច្ចានន្តិ អរិយភាវករានំ សច្ចានំ។ **អននុពោធាតិ** អពុជ្ឈនេន អជាននេន។ **អប្បដិវេធាតិ** អប្បដិវិជ្ឈនេន។ **សន្ធាវិតន្តិ** ភវតោ ភវស្ស គមនេន សន្ធាវិតំ។ **សំសរិតន្តិ** បុនប្បុនំ គមនវសេន សំសរិតំ។ **មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ចាតិ** មយា ចេវ តុម្ហេហិ ច។ អថ វា **សន្ធាវិតំ សំសរិតន្តិ** សន្ធាវនំ សំសរណំ មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ច អហោសីតិ អត្ថោ។ **ភវនេត្តីតិ** ភវាភវំ នយនសមត្ថា តណ្ហារជ្ជុ។ **សំសិតន្តិ** សំសរិតំ។ **សមូហតាតិ** សុដ្ឋុ ហតា ឆិន្នា អប្បវត្តិកតា។

សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចាតិ បច្ចយេហិ សង្ខរីយន្តីតិ “សង្ខារា”តិ លទ្ធនាមា បញ្ចក្ខន្ធា។ អាទិអន្តវន្តតោ អនិច្ចន្តិកតោ តាវកាលិកតោ ខណបរិត្តតោ ច ន និច្ចាតិ **អនិច្ចា។ យទា បញ្ញាយ បស្សតីតិ** យទា វិបស្សនាបញ្ញាយ បស្សតិ។ **អថ** តស្មិំ វដ្ដ**ទុក្ខេ និព្ពិន្ទតិ,** និព្ពិន្ទន្តោ ទុក្ខបរិជាននាទិវសេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ។ **ឯស មគ្គោ វិសុទ្ធិយាតិ** យ្វាយំ វុត្តនយេន សច្ចប្បដិវេធោ, ឯស វិសុទ្ធត្ថាយ មគ្គោ។ **សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខាតិ** សព្ពេ សង្ខារា អភិណ្ហសម្បដិបីឡនដ្ឋេន ខយដ្ឋេន ច ទុក្ខាតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ **សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ** សព្ពេបិ តេភូមកធម្មា បរតោ តុច្ឆតោ សុញ្ញតោ អសារតោ អវសវត្តនតោ ច អនត្តាតិ។ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។

សេយ្យោតិ វិសិដ្ឋោ ឧត្តមោ។ **សទិសោតិ** សមានោ។ **ហីនោតិ** លាមកោ។ ឱមានោបិ ហិ អត្តនោ អវង្ករណមុខេនបិ សំបគ្គណ្ហនវសេនេវ បវត្តតិ។ តេន វុត្តំ **“ហីនោហមស្មី”**តិ។ **កិមញ្ញត្រ យថាភូតស្ស អទស្សនាតិ** សរសបភង្គុតាយ ឯកន្តេនេវ អនវដ្ឋិតសភាវេហិ រូបធម្មេហិ សេយ្យាទិវសេន អត្តនោ ឧក្ខិបនស្ស តេសំ យថាភូតំ អទស្សនំ អញ្ញាណំ វិនា កឹ អញ្ញំ ការណំ សិយា, អញ្ញំ កិញ្ចិ ការណំ តស្ស នត្ថីតិ អត្ថោ។ **វេទនាទី**សុបិ ឯសេវ នយោ។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។

ឰ្យ អរិយសច្ចានិ វិភាវយន្តីតិ ទុក្ខាទីនិ អរិយសច្ចានិ បញ្ញាឱភាសេន សច្ចប្បដិច្ឆាទកកិលេសន្ធការំ វិធមេត្វា អត្តនោ បកាសានិ បាកដានិ ករោន្តិ។ **គម្ភីរបញ្ញេនាតិ** អប្បមេយ្យបញ្ញតាយ សទេវកស្សបិ លោកស្ស ញាណេន អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋបញ្ញេន សព្ពញ្ញុនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សុទេសិតានីតិ** សង្ខេបវិត្ថារាទីហិ តេហិ តេហិ នយេហិ សុដ្ឋុ ទេសិតានិ។ **កិញ្ចាបិ តេ ហោន្តិ ភុសំ បមត្តាតិ** តេ វិភាវិតអរិយសច្ចា បុគ្គលា កាមំ ទេវរជ្ជចក្កវត្តិរជ្ជាទិបមាទដ្ឋានំ អាគម្ម ភុសំ បមត្តា ហោន្តិ, តថាបិ សោតាបត្តិមគ្គញាណេន អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេន ឋបេត្វា សត្ត ភវេ អនមតគ្គេ សំសារេ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ នាមញ្ច រូបញ្ច, តេសំ និរុទ្ធត្តា **ន អដ្ឋមំ ភវំ អាទិយន្តិ,** សត្តមភវេយេវ បន វិបស្សនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បាបុណន្តីតិ អត្ថោ។

យថិន្ទខីលោតិ ឯត្ថ **យថាតិ** ឧបមាវចនំ។ **ឥន្ទខីលោតិ** នគរទ្វារថិរករណត្ថំ ឧម្មារព្ភន្តរេ អដ្ឋ វា ទស វា ហត្ថេ បថវឹ ខណិត្វា អាកោដិតស្ស សារទារុមយស្ស ថម្ភស្សេតំ អធិវចនំ។ **បថវិស្សិតោ សិយាតិ** គម្ភីរនេមិតាយ អន្តោ បវិសិត្វា ភូមិនិស្សិតោ សិយា ភវេយ្យ។ **ចតុព្ភិ វាតេហីតិ** ចតូហិ ទិសាហិ អាគតវាតេហិ។ **អសម្បកម្បិយោតិ** កម្បេតុំ វា ចាលេតុំ វា អសក្កុណេយ្យោ។ **តថូបមំ...បេ.... បស្សតីតិ** យោ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បញ្ញាយ អជ្ឈោគាហេត្វា បស្សតិ, តំ សប្បុរិសំ ឧត្តមបុរិសំ តថា ទស្សនតោ សព្ពតិត្ថិយវាទវាតេហិ អសម្បកម្បិយតាយ តថូបមំ យថាវុត្តឥន្ទខីលូបមំ វទាមីតិ អត្ថោ។

សោតាបត្តិយង្គេហីតិ អរិយសោតាបជ្ជនស្ស អង្គភូតេហិ។ **អរិយសាវកោតិ** អរិយស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សទ្ធម្មស្សវនន្តេ ជាតត្តា អរិយសាវកោ។ **ខីណនិរយោម្ហីតិ** ខីណនិរយោ អម្ហិ។ **ខីណាបាយទុគ្គតិវិនិបាតោតិ** ឥទំ និរយាទីនំយេវ វេវចនវសេន វុត្តំ។ និរយាទយោ ហិ វឌ្ឍិសង្ខាតតោ អយតោ អបេតត្តា អបាយា។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិយោ**។ ទុក្កដការិនោ វិវសា ឯត្ថ និបតន្តីតិ **វិនិបាតា**។ សោតំ អរិយមគ្គំ អាទិតោ បត្តោ អធិគតោតិ **សោតាបន្នោ**។ អកុប្បធម្មតាយ មគ្គផលានំ បុថុជ្ជនភាវសង្ខាតេ វិរូបេ ន និបតនសភាវោតិ **អវិនិបាតធម្មោ**។ តតោ ឯវ ធម្មនិយាមេន និយតតាយ **និយតោ**។ ឧបរិមគ្គត្តយសង្ខាតា សម្ពោធិ អវស្សំ បត្តព្ពតាយ អស្ស បរំ អយនំ គតិ បដិសរណន្តិ **សម្ពោធិបរាយណោ**។

និវិដ្ឋាតិអាទីនិ បទានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានេវ។ **សហធម្មិយា**តិ សព្រហ្មចារិនោ។ **អរិយកន្តេហី**តិ អរិយានំ កន្តេហិ បិយេហិ មនាបេហិ។ បញ្ច សីលានិ ហិ អរិយសាវកានំ កន្តានិ ហោន្តិ, ភវន្តរេបិ អវិជហនតោ។ តានិ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ សព្ពោបិ បនេត្ថ សំវរោ លព្ភតិយេវ។ **សោតាបន្នោហមស្មី**តិ ឥទំ ទេសនាសីសមេវ។ សកទាគាមិអាទយោបិ “សកទាគាមីហមស្មី”តិអាទិនា នយេន ព្យាករោន្តិយេវ។ យតោ សព្ពេសម្បិ សិក្ខាបទាវិរោធេន យុត្តដ្ឋានេ ព្យាករណំ អនុញ្ញាតមេវាតិ។

យស្សិន្ទ្រិយានីតិ យស្ស អរិយបុគ្គលស្ស សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ។ **សុភាវិតានី**តិ អរិយមគ្គភាវនាវសេន សុដ្ឋុ ភាវិតានិ។ **អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ចា**តិ ឱរម្ភាគិយានំ ឧទ្ធម្ភាគិយានញ្ច សំយោជនានំ បជហនវសេន។ តេនាហ “**សព្ពលោកេ**”តិ។ **និព្ពិជ្ឈា**តិ និព្ពិជ្ឈិត្វា បដិវិជ្ឈិត្វា។

ធម្មបទានីតិ ធម្មកោដ្ឋាសានិ។ **អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ** នាម អលោភោ វា អលោភសីសេន អធិគតឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានានិ វា ទសអសុភវសេន វា អធិគតឈានាទីនិ **អនភិជ្ឈា ធម្មបទំ**។ ចតុព្រហ្មវិហារវសេន អធិគតានិ **អព្យាបាទោ ធម្មបទំ**។ ទសានុស្សតិអាហារេបដិក្កូលសញ្ញាវសេន អធិគតានិ **សម្មាសតិ ធម្មបទំ**។ ទសកសិណអានាបានវសេន អធិគតានិ **សម្មាសមាធិ ធម្មបទំ។**

បញ្ច ឆិន្ទេតិ ហេដ្ឋា អបាយុបបត្តិសំវត្តនិកានិ បញ្ច ឱរម្ភាគិយសំយោជនានិ បាទេ ពទ្ធរជ្ជុំ វិយ បុរិសោ សត្ថេន ហេដ្ឋា មគ្គត្តយេន ឆិន្ទេយ្យ។ **បញ្ច ជហេ**តិ ឧបរិទេវលោកសម្បាបកានិ បញ្ច ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ បុរិសោ គីវាយ ពទ្ធរជ្ជុំ វិយ អរហត្តមគ្គេន ជហេយ្យ ឆិន្ទេយ្យាតិ អត្ថោ។ **បញ្ច ចុត្តរិ ភាវយេ**តិ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានំ បហានត្ថាយ សទ្ធាទីនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ឧត្តរិ ភាវេយ្យ។ បញ្ច សង្គាតិគោតិ ឯវំ សន្តេ បញ្ចន្នំ រាគទោសមោហមានទិដ្ឋិសង្គានំ អតិក្កមនេន បញ្ចសង្គាតិគោ ហុត្វា **ភិក្ខុ “ឱឃតិណ្ណោ”តិ វុច្ចតិ**, និត្ថិណ្ណចតុរោឃោតិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។

អនញ្ញាតំ អប្បដិវិទ្ធំ ចតុសច្ចធម្មំ, អមតបទំយេវ វា ញស្សាមិ ជានិស្សាមីតិ បដិបន្នស្ស បឋមមគ្គដ្ឋស្ស ឥន្ទ្រិយន្តិ **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ**។ បឋមមគ្គញាណញ្ហិ តំបុព្ពភាគវសេន ឯវំ វុត្តំ។ អាជានាតិ បឋមមគ្គេន ញាតមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា ជានាតីតិ អញ្ញោ, តស្ស ឥន្ទ្រិយន្តិ **អញ្ញិន្ទ្រិយំ**, ហេដ្ឋា តីសុ ផលេសុ, ឧបរិ តីសុ មគ្គេសុ ច ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ អញ្ញាតាវិនោ ចតូសុ សច្ចេសុ និដ្ឋិតកិច្ចស្ស អរហតោ ឥន្ទ្រិយន្តិ **អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ**, អគ្គផលញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ **អនភិសមេតស្សា**តិ អប្បដិវិទ្ធស្ស។ **អភិសមយាយា**តិ បដិវេធាយ។

ពាលលក្ខណានីតិ ពាលស្ស ឧបលក្ខណការណានិ។ **ពាលនិមិត្តានី**តិ “ពាលោ អយ”ន្តិ គហេតុំ និមិត្តានិ ការណានិ។ **ពាលាបទានានី**តិ ពាលស្ស បោរាណានិ វិរូឡ្ហានិ កម្មានិ។ **“ទុច្ចិន្តិតចិន្តី”**តិអាទីសុ ទុច្ចិន្តិតំ អភិជ្ឈាព្យាបាទំ មិច្ឆាទស្សនញ្ច ចិន្តេតីតិ **ទុច្ចិន្តិតចិន្តី**។ ទុព្ភាសិតំ មុសាវាទាទី ភាសតីតិ **ទុព្ភាសិតភាសី**។ ទុក្កដំ បាណាតិបាតាទិកម្មំ ករោតីតិ **ទុក្កដកម្មការី**។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។

ភិយ្យោតិ ឧបរូបរិ។ **បកុជ្ជេយ្យុ**ន្តិ វិរុជ្ឈេយ្យុំ។ “បកុប្បេយ្យុ”ន្តិបិ បាឋោ។ **ភុសេនា**តិ ទឡ្ហេន។ **ទណ្ឌេនា**តិ ទណ្ឌទានេន។ **ធីរោ**តិ បណ្ឌិតោ សប្បញ្ញជាតិកោ។ **និសេធយេ**តិ បដិពាហេយ្យ។ បុន កិញ្ចិ កាតុំ វត្តុំ វា អសមត្ថំ ករេយ្យាតិ អត្ថោ។

បរន្តិ បច្ចត្ថិកំ។ **យោ សតោ ឧបសម្មតី**តិ យោ សតិមា ហុត្វា ឧបសម្មតិ, តស្ស ឧបសមំយេវាហំ ពាលស្ស បដិសេធនំ មញ្ញាមីតិ អត្ថោ។

វជ្ជន្តិ ទោសំ។ **យទា នំ មញ្ញតី**តិ យស្មា នំ មញ្ញតិ។ **អជ្ឈារុហតី**តិ អជ្ឈោត្ថរតិ។ **គោវ ភិយ្យោ បលាយិន**ន្តិ យថា គោយូថេ តាវទេវ ទ្វេ គាវោ យុជ្ឈន្តេ គោគណោ ឱលោកេន្តោ តិដ្ឋតិ យាវ ន ឯកោ បលាយតិ, យទា បន បលាយតិ, អថ តំ បលាយិនំ សព្ពោ គោគណោ ភិយ្យោ អជ្ឈោត្ថរតិ, ឯវំ **ទុម្មេធោ** ខមន្តំ ភិយ្យោ អជ្ឈោត្ថរតីតិ អត្ថោ។

សទត្ថបរមាតិ សកត្ថបរមា។ **ខន្ត្យា ភិយ្យោ ន វិជ្ជតី**តិ តេសុ សកត្ថបរមេសុ អត្ថេសុ ខន្តិតោ ឧត្តរិតរោ អញ្ញោ អត្ថោ ន វិជ្ជតិ។ **តមាហុ បរមំ ខន្តិ**ន្តិ យោ ពលវា តិតិក្ខតិ, តស្ស តំ ខន្តី បរមំ អាហុ។ **ពាលពលំ** នាម អញ្ញាណពលំ។ **តំ យស្ស ពលំ, អពលមេវ** តំ, ន តំ ពលន្តិ **អាហុ** កថេន្តិ ទីបេន្តិ។ **ធម្មគុត្តស្សា**តិ ធម្មេន រក្ខិតស្ស ធម្មំ វា រក្ខន្តស្ស។ **បដិវត្តា**តិ បដិប្ផរិត្វា វត្តា, បដិប្ផរិត្វា វា យំ វា តំ វា វទេយ្យាសិ។ ធម្មដ្ឋំ បន ចាលេតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ។ **តស្សេវ តេន បាបិយោ**តិ តេន កោធេន តស្សេវ បុគ្គលស្ស បាបំ ហោតិ។ កតរស្សាតិ ? **យោ កុទ្ធំ បដិកុជ្ឈតិ**, តស្ស។ តត្ថ **កុទ្ធ**ន្តិ សម្បទានេ ឧបយោគវចនំ, កុទ្ធស្សាតិ អត្ថោ។ **តិកិច្ឆន្តាន**ន្តិ

ឯកវចនេ ពហុវចនំ, តិកិច្ឆន្តន្តិ អត្ថោ។ **ជនា មញ្ញន្តី**តិ ឯវរូបំ **អត្តនោ ច បរស្ស ចាតិ ឧភិន្នំ** អត្ថំ តិកិច្ឆន្តំ និប្បាទេន្តំ បុគ្គលំ “**ពាលោ** អយ”ន្តិ អន្ធពាលបុថុជ្ជនា ឯវំ មញ្ញន្តិ។ **យេ ធម្មស្ស អកោវិទា**តិ យេ ចតុសច្ចធម្មេ អកោវិទា អច្ឆេកា, តេ ឯវំ មញ្ញន្តីតិ អត្ថោ។

មុយ្ហន្តិ អធិគតំ ឯតរហិ អនុភុយ្យមានំ កាមូបករណំ **បត្តព្ពន្តិ** តទេវ អនាគតេ អធិគន្តព្ពំ អនុភវិតព្ពំ, **ឧភយមេតំ រជានុកិណ្ណ**ន្តិ តទុភយម្បិ រាគរជាទីហិ អវកិណ្ណំ ។ **អាតុរស្សា**តិ រាគាទិកិលេសាតុរស្ស។ **អនុសិក្ខតោ**តិ កិលេសពហុលបុគ្គលេ អនុសិក្ខតោ។ **យេ ច សិក្ខាសារា**តិ យេ យថាសមាទិន្នំ សីលវតាទិសង្ខាតំ សិក្ខំ សារតោ គហេត្វា ឋិតា។ តេនាហ – “**សីលំ វតំ ជីវិតំ ព្រហ្មចរិយ**”ន្តិ។ តត្ថ យំ “ន ករោមី”តិ ឱរមតិ, តំ **សីលំ**។ យំ វេសភោជនកិច្ចចរណាទិ, តំ **វតំ។ ជីវិត**ន្តិ អាជីវោ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មេថុនវិរតិ។ **ឧបដ្ឋានសារា**តិ ឯតេសំ សីលាទីនំ អនុដ្ឋានសារា។ ឯតេហិ ឯវ សំសារសុទ្ធីតិ តានិ សារតោ គហេត្វា ឋិតាតិ អត្ថោ។

ឥច្ចេតេ ឧភោ អន្តាតិ ឥតិ សីលព្ពតបរាមាសមុខេន អត្តកិលមថានុយោគោ, កាមេសុ អនវជ្ជសញ្ញិតាមុខេន កាមសុខល្លិកានុយោគោ ចាតិ ឯតេ ឧភោ អន្តា។ តេ ច ខោ យថាក្កមំ អាយតិំ បត្តព្ពេ, ឯតរហិ បត្តេ ច រាគរជាទិឱកិណ្ណេ កាមគុណេ អល្លីនេហិ កិលេសាតុរានំ អនុសិក្ខន្តេហិ, សយញ្ច កិលេសាតុរេហេវ បដិបជ្ជិតព្ពា, តតោ ឯវ ច តេ **កដសិវឌ្ឍនា** អបរាបរំ ជរាមរណេហិ សិវថិកាយ វឌ្ឍនសីលា ឯកន្តេនេវ កដសិំ វឌ្ឍេន្តិ, សយំ វឌ្ឍន្តា បរេ ច អន្តទ្វយេ សមាទបេន្តា វឌ្ឍាបេន្តិ ចាតិ អត្ថោ។

ឧភោ អន្តេ អនភិញ្ញាយាតិ យថាវុត្តេ ឧភោ អន្តេ អជានិត្វា។ **ឱលីយន្តិ ឯកេ**តិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ ឱលីយនតណ្ហាភិនិវេសវសេន អវលីយន្តិ ឯកច្ចេ។ **អតិធាវន្តិ ឯកេ**តិ ឯកច្ចេ – “ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ អតិធាវនាភិនិវេសវសេន អតិក្កមន្តិ។

ន អមញ្ញិំសុ តេសញ្ច តណ្ហាទិមញ្ញនានំ បហីនត្តា។ តតោ ឯវ អនុបាទាបរិនិព្ពានតោ តិវិធម្បិ **វដ្ដំ តេសំ បញ្ញាបនាយ នត្ថី**តិ។

ជញ្ញាតិ ជានេយ្យ។ **សំយុជេ**តិ សំយោជេយ្យ។ **មានុស**ន្តិ មនុស្សានំ ឥទន្តិ មានុសំ, មនុស្សភាវបរិយាបន្នំ។ **កិញ្ចិ តស្ស សកំ ហោតី**តិ តស្ស មច្ចុមុខំ បវិសន្តស្ស សត្តស្ស កី អញ្ញំ សកំ នាម អញ្ញត្រ កល្យាណកម្មតោ។ កម្មស្សកា ហិ សត្តា។ តេនាហ – “**តស្មា ករេយ្យ កល្យាណ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **សម្បរាយិក**ន្តិ សម្បរាយផលនិព្ពត្តកំ។

ទ្វយធម្មាតិ ឥមេ កុសលា វា អកុសលា វា ធម្មា។ **ឯវំគហិតា**តិ ឯវំ សមាទិន្នា ឧប្បាទិតា។ **ឥទំ ផល**ន្តិ ឥទំ ឥដ្ឋវិបាកំ អនិដ្ឋវិបាកញ្ច ផលំ។ **អយមត្ថោ**តិ អយំ វុឌ្ឍិ, អយំ ហានីតិ អត្ថោ។ **អញ្ញម្បិ ឯវំជាតិយ**ន្តិ ឯកំស ព្យាករណីយំ វទតិ។

អាកង្ខតោ ន ជានេយ្យុន្តិ តត្ថ យេន ហេតុនា ភគវតោ យា អាកង្ខា, សា អញ្ញេសំ អវិសយោតិ អាហ – “**កិន្តំ ភគវា អាកង្ខតីតិ។ ឥទំ អវិសជ្ជនីយ**”ន្តិ។

ឯត្តកោតិ ឯតបរិមាណោ។ **សីលក្ខន្ធេ**តិ សីលក្ខន្ធហេតុ។ “សីលក្ខន្ធេនា”តិបិ បាឋោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥរិយាយ**ន្តិ កាយវចីសមាចារេ។ **បភាវេ**តិ អានុភាវេ។ **ហិតេសិតាយ**ន្តិ មេត្តាយ។ **ឥទ្ធិយ**ន្តិ ឥទ្ធិវិធាយ។ ឯត្តកា ពុទ្ធគុណា, តេ ច បច្ចេកំ ឯវំបភាវា។ តថា មគ្គផលនិព្ពានានិ ឯវមានុភាវានិ។ អរិយសង្ឃោ ឯវំវិធគុណេហិ យុត្តោតិ។

តិណ្ណំ រតនានំ មហានុភាវតា ន សព្ពថា អញ្ញេសំ វិសយោ, ភគវតោ ឯវ វិសយោតិ អាហ – “**ពុទ្ធវិសយោ អវិសជ្ជនីយោ**”តិ។ តេន យោ អញ្ញោបិ អត្ថោ ពុទ្ធវិសយោ, សោ អវិសជ្ជនីយោតិ ទស្សេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ, យំ ចិន្តេន្តោ ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។ **កតមា បុព្ពា កោដីតិ អវិសជ្ជនីយ**ន្តិ “កតមា បុព្ពា កោដី”តិ កេនចិ កតំ បុច្ឆនំ អវិសជ្ជនីយំ។ កស្មា? សំសារស្ស បុរិមាយ កោដិយា អភាវតោ។ តេនេវាហ – “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតី”តិ (អ. និ. ១០.៦១)។ តត្ថ **ន បញ្ញាយតី**តិ ន ទិស្សតិ, ន ឧបលព្ភតីតិ អត្ថោ។ ន បញ្ញាយតីតិ អញ្ញស្ស ញាណវិសយោ ន ហោតីតិ បន អត្ថំ សន្ធាយ “**ន បញ្ញាយតីតិ សាវកានំ ញាណវេកល្លេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្ថូបនាយិកា**តិ អត្ថា ឧបនេតព្ពោ ឯតិស្សាតិ អត្ថូបនាយិកា។ **នត្ថិ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អវិជាននា**តិ ឯតេន បុរិមាយ កោដិយា អភាវតោ ឯវ ន បញ្ញាយតិ, ន តត្ថ ញាណស្ស បដិឃាតោតិ ទស្សេតិ។

យំ បន អត្ថិ, តំ អញ្ញេសំ អប្បមេយ្យម្បិ ភគវតោ ន អប្បមេយ្យន្តិ ភគវតោ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញ្ញាណតំ ទស្សេតុំ “**យថា ភគវា កោកាលិកំ ភិក្ខុំ អារព្ភ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អញ្ញតរោ ភិក្ខូ**តិ នាមគោត្តេន អបាកដោ។ “កីវ ទីឃំ នុ ខោ, ភន្តេ, បទុមេ និរយេ អាយុប្បមាណ”ន្តិ បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា និសិន្នំ ឯកំ ភិក្ខុំ ឯវមាហាតិ។ ឯត្ថាយំ បាឋសេសោ – ទីឃំ ខោ, ភិក្ខុ, បទុមេ និរយេ អាយុប្បមាណំ, តំ ន សុករំ សង្ខាតុំ “ឯត្តកានិ វស្សានី”តិ វា “ឯត្តកានិ វស្សសតានី”តិ វា “ឯត្តកានិ វស្សសហស្សានី”តិ វា “ឯត្តកានិ វស្សសតសហស្សានី”តិ វាតិ។ សក្កា បន, ភន្តេ, ឧបមា កាតុន្តិ។ “សក្កា ភិក្ខូ”តិ ភគវា អវោច។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខុ, វីសតិខារិកោ កោសលកោ តិលវាហោ។ តតោ បុរិសោ វស្សសតស្ស វស្សសតស្ស អច្ចយេន ឯកមេកំ តិលំ ឧទ្ធរេយ្យ។ ខិប្បតរំ ខោ សោ, ភិក្ខុ, វីសតិខារិកោ កោសលកោ តិលវាហោ ឥមិនា ឧបក្កមេន បរិក្ខយំ បរិយាទានំ គច្ឆេយ្យ, ន ត្វេវ ឯកោ អព្ពុទោ និរយោ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខុ, វីសតិ អព្ពុទា និរយា, ឯវមេកោ និរព្ពុទោ និរយោតិអាទិ (សំ. និ. ១.១៨១; អ. និ. ១០.៨៩; សុ. និ. កោកាលិកសុត្ត)។

តត្ថ **វីសតិខារិកោ**តិ មាគធកេន បត្ថេន ចត្តារោ បត្ថា កោសលរដ្ឋេ ឯកោ បត្ថោ ហោតិ។ តេន បត្ថេន ចត្តារោ បត្ថា អាឡ្ហកំ, ចត្តារិ អាឡ្ហកានិ ទោណំ, ចតុទោណា មានិកា, ចតុមានិកា ខារី។ តាយ ខារិយា វីសតិខារិកោ តិលវាហោ។ **តិលវាហោ**តិ តិលសកដំ។ **អព្ពុទោ និរយោ**តិ អព្ពុទោ នាម ឯកោ បច្ចេកនិរយោ នត្ថិ, អវីចិម្ហិ ឯវ បន អព្ពុទគណនាយ បច្ចនោកាសោ “អព្ពុទោ និរយោ”តិ វុត្តោ។ ឯស នយោ **និរព្ពុទា**ទីសុបិ។

តត្ថ វស្សគណនាបិ ឯវំ វេទិតព្ពា – យថា ហិ សតំសតសហស្សានិ **កោដិ** ហោតិ។ ឯវំ សតំសតសហស្ស កោដិយោ **បកោដិ** នាម។ សតំសតសហស្សបកោដិយោ **កោដិបកោដិ** នាម។ សតំសតសហស្សកោដិ បកោដិយោ **នហុតំ**។ សតំសតសហស្សនហុតានិ **និន្នហុតំ**។ សតំសតសហស្សានិ និន្នហុតានិ ឯកោ **អព្ពុទោ**។ តតោ វីសតិគុណោ **និរព្ពុទោ**។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ អយញ្ច គណនា អបរិចិតានំ ទុក្ករាតិ វុត្តំ – “តំ ន សុករំ សង្ខាតុ”ន្តិ។ កេចិ បន “តត្ថ តត្ថ បរិទេវនានត្តេន កម្មការណនានត្តេនបិ ឥមានិ នាមានិ លទ្ធានី”តិ វទន្តិ។ អបរេ “សីតនរកា ឯតេ”តិ។ **ចិត្តំ អាឃាតេត្វា**តិ ចិត្តំ បទូសេត្វា។

១១៩ **កថំ ជិនោ**តិ បការបុច្ឆា។ **កេន ជិនោ**តិ ការណបុច្ឆា។ កេន ការណេន កេន ហេតុនា កាយ បដិបត្តិយា ជិនោតិ បុច្ឆតិ។ **កថ**ន្តិ បន កេន បការេន កី អតីតានំ, ឧទាហុ អនាគតានំ បច្ចុប្បន្នានំ កិលេសានំ បហានេន ជិនោតិ បុច្ឆតិ, តស្មា តំ “**វិសជ្ជនីយ**”ន្តិ វុត្តំ។ **កតមោ ជិនោ**តិ កី រូបំ ជិនោ, ឧទាហុ វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណំ ជិនោ។ រូបាទិវិនិមុត្តោ វា អញ្ញោ ជិនោ, យោ “អត្តា”តិ វុច្ចតីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយាហ “**អវិសជ្ជនីយ**”ន្តិ។ **កិត្តកោ**តិ បមាណតោ កីបរិមាណោ។

អត្ថិ តថាគតោតិ អត្ថិ សត្តោ។ ឃ្វាយមាយស្មា “ឯវំនាមោ ឯវំគោត្តោ”តិ បញ្ចក្ខន្ធេ ឧបាទាយ បញ្ញាបីយតិ, តស្ស បុគ្គលស្ស អធិប្បេតត្តា វុត្តំ “**វិសជ្ជនីយ**”ន្តិ។ **រូបំ តថាគតោ**តិ រូបំ អត្តាតិ សក្កាយទិដ្ឋិវសេន បុច្ឆតីតិ កត្វា វុត្តំ “**អវិសជ្ជនីយ**”ន្តិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១២០ **ពាលំ បីឋសមារុឡ្ហ**ន្តិអាទីនិ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនានិ។ **កាយេន ទុច្ចរិតានី**តិ កាយេន ទុដ្ឋុ កតានិ។ **ឱលព្ពន្តី**តិ អវលម្ពន្តិ អវត្ថរិយន្តិ។ សេសបទទ្វយំ តស្សេវ វេវចនំ។ ឱលម្ពនាទិអាការេន ហិ តានិ ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្មា ឯវំ វុត្តំ។ **មហត**ន្តិ មហន្តានំ។ **បថវិយំ ឱលម្ពន្តី**តិ បថវិតលេ បត្ថរន្តិ។ សេសបទទ្វយំ តស្សេវ វេវចនំ។ បត្ថរណាការោយេវ ហេស។ **តត្រ, ភិក្ខវេ, ពាលស្សា**តិ តស្មឹ ឧបដ្ឋហនាការេ ពាលស្ស ឯវំ ហោតិ។

លាភា វោ, ភិក្ខវេតិ ភិក្ខវេ, យេ ឥមេ តុម្ហេហិ បដិលទ្ធា មនុស្សត្តសទ្ធាបដិលាភាទយោ, លាភា វោ តុម្ហាកំ លាភា ឯវ។ **សុលទ្ធ**ន្តិ យម្បិទំ បព្ពជិត្វា ចតុបារិសុទ្ធិសីលាទិសម្បាទនំ លទ្ធំ, តម្បិ សុលទ្ធំ។ **ខណោ វោ បដិលទ្ធោ**តិ អដ្ឋអក្ខណវជ្ជិតោ នវមោយំ ខណោ បដិលទ្ធោ មគ្គ**ព្រហ្មចរិយវាសាយ។ “ទិដ្ឋា មយា**”តិអាទិនា ឯកទេសនិទស្សនេន អដ្ឋ អក្ខណេ វិភាវេតិ។

១២១ **[illegible]យហិ**ន្តិ យំ យំ ទុគ្គតឹ **យោ គច្ឆតិ។ សោ នំ អធម្មោ**តិ យោ អធម្មោ តេន **ចរិតោ**, សោ នំ អធម្មចារឹ បុគ្គលំ។ **ហនាតី**តិ ពាធតិ។

អប្បេសក្ខតាតិ អប្បានុភាវតា។ **ទុព្ពណ្ណតា**តិ វិរូបតា ពីភច្ឆតា។ **ទុប្បញ្ញតា**តិ និប្បញ្ញតា អហេតុកបដិសន្ធិវសេន ឯឡមូគតា។

១២២ **វាចានុរក្ខី**តិ ចតុន្នំ វចីទុច្ចរិតានំ បរិវជ្ជនេន វាចានុរក្ខី។ អភិជ្ឈាទីនំ អនុប្បាទនេន មនសា សុដ្ឋុ **សំវុតោ**។ បាណាតិបាតាទយោ បជហន្តោ **កាយេន ច អកុសលំ ន កយិរា, ឯតេ តយោ កម្មបថេ វិសោធយេ**។ ឯវំ វិសោធេន្តោ ហិ សីលក្ខន្ធាទីនំ ឯសកេហិ ពុទ្ធាទីហិ ឥសីហិ **បវេទិតំ** អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ **មគ្គំ** អារាធេយ្យាតិ។

ទុក្ខដន្តិ **កាយេន វាចាយ មនសា** ច ទុក្ខដំ សាវជ្ជំ ទុក្ខុទ្រយំ ទុគ្គតិសំវត្តនិយំ កម្មំ **យស្ស នត្ថិ។ សំវុតំ តីហិ ឋានេហី**តិ ឯតេហិ តីហិ ការណេហិ កាយទុច្ចរិតាទីនំ បវេសនិវារណតោ បិហិតំ, **តំ អហំ "ព្រាហ្មណ"**ន្តិ វទាមីតិ។

អច្ចន្តទុស្សីល្យន្តិ ឯកន្តទុស្សីលភាវោ។ គិហី វាបិ ជាតិតោ បដ្ឋាយ ទស អកុសលកម្មបថេ ករោន្តោ, បព្ពជិតោ វាបិ ឧបសម្បន្នទិវសតោ បដ្ឋាយ គរុកាបត្តឹ អាបជ្ជមានោ អច្ចន្តទុស្សីលោ នាម។ ឥធ បន យោ ទ្វីសុ តីសុ អត្តភាវេសុ ទុស្សីលោ, តស្ស គតិយា អាគតំ ទុស្សីលភាវំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ទុស្សីលភាវោតិ ចេត្ថ ទុស្សីលស្ស ឆ ទ្វារានិ និស្សាយ ឧប្បន្នា តណ្ហា វេទិតព្ពា។ **មាលុវា សាលមិវោត្ថត**ន្តិ យស្ស បុគ្គលស្ស តំ តណ្ហាសង្ខាតំ ទុស្សីល្យំ។ យថា នាម មាលុវា សាលំ ឱត្ថតំ ទេវេ វស្សន្តេ បត្តេហិ ឧទកំ បដិច្ឆិត្វា សំភញ្ជនវសេន សព្ពត្ថកមេវ បរិយោនទ្ធតិ, ឯវំ អត្តភាវំ ឱត្ថតំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតំ **សោ** មាលុវាយ សំភញ្ជិត្វា ភូមិយំ បាតិយមានោ រុក្ខោ វិយ តាយ ទុស្សីល្យសង្ខាតាយ តណ្ហាយ សំភញ្ជិត្វា អបាយេសុ បាតិយមានោ, **យថា នំ** អនត្ថកាមោ **ទិសោ ឥច្ឆតិ, តថា អត្តានំ ករោតិ** នាមាតិ អត្ថោ។

"**អត្តនា ហិ កត**"ន្តិ គាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា បាសាណមយំ បាសាណសម្ភវំ **វជិរំ** តមេវ **អស្មមយំ មណិ** អត្តនោ ឧដ្ឋានដ្ឋានសង្ខាតំ បាសាណមណឹ ខាយិត្វា ឆិទ្ទាឆិទ្ទំ ខណ្ឌាខណ្ឌំ កត្វា អបរិភោគំ ករោតិ, ឯវមេវំ **អត្តនា កតំ** អត្តនិ ជាតំ **អត្តសម្ភវំ បាបំ ទុម្មេធំ** និប្បញ្ញំ បុគ្គលំ ចតូសុ អបាយេសុ **អភិមត្ថតិ** កន្តតិ វិទ្ធំសេតីតិ។

និសេវិយាតិ កត្វា។ **គរហា**តិ គារយ្ហា។ **ពាលមតី**តិ មន្ទពុទ្ធិនោ។ **ខយា ច កម្មស្សា**តិ កម្មក្ខយករញាណេន កម្មស្ស ខេបនតោ។ **វិមុត្តចេតសោ**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិយា ច វិមុត្តចិត្តោ។ **និព្ពន្តិ តេ ជោតិរិវិន្ធនក្ខយា**តិ យថា នាម អនុបាទានោ ជាតវេទោ និព្ពាយតិ, ឯវមេវំ អភិសង្ខារស្ស វិញ្ញាណស្ស អនវសេសក្ខយា និព្ពាយតិ។

១២៣ "**យថាបិ ភមរោ**"តិ គាថាយំ **ភមរោ**តិ យា កាចិ មធុករជាតិ។ **បុប្ផ**ន្តិ បុប្ផារាមេ ចរន្តោ បុប្ផញ្ច តស្ស **វណ្ណញ្ច គន្ធញ្ច អហេឋយំ** អហេឋយន្តោ អវិនាសេន្តោ ចរតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ចរិត្វា ច **បលេតិ រសមាទាយា**តិ យាវទត្ថំ រសំ បិវិត្វា អបរម្បិ មធុករណត្ថាយ រសំ គហេត្វា ខេតិ។ សោ ឯកំ វនគហនំ អជ្ឈោគាហេត្វា រុក្ខសុសិរាទីសុ តំ រជមិស្សកំ រសំ ឋបេត្វា អនុបុព្ពេន មធុរសំ មធុំ ករោតិ, ន តស្ស បុប្ផារាមេ ចរិតបច្ចយា បុប្ផំ វា តស្ស វណ្ណោ វា គន្ធោ វា វិនស្សតិ, អថ ខោ បុប្ផំ បាកតិកមេវ ហោតិ។ **ឯវំ គាមេ មុនី ចរេ**តិ ឯវំ សេក្ខោ អសេក្ខោ វា អនគារិយមុនិ កុលបដិបាដិយា គាមេ ភិក្ខំ គណ្ហន្តោ ចរេយ្យាតិ អត្ថោ។ ន ហិ តស្ស គាមេ ចរណបច្ចយា សទ្ធាហានិ វា ភោគហានិ វា ហោតិ, សទ្ធាបិ ភោគាបិ បាកតិកាវ ហោន្តិ។ ឯវំ ចរិត្វា ច បន គាមតោ និក្ខមិត្វា ពហិគាមេ ឧទកផាសុកដ្ឋានេ សង្ឃាដឹ បញ្ញបេត្វា និសិន្នោ អក្ខព្ភញ្ជន- (មិ. ប. ៦.១.២) វណលេបនបុត្តមំសូបមវសេន (មិ. ប. ៦.១.២; សំ. និ. ២.៦៣) បច្ចវេក្ខន្តោ បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា តថារូបំ វនសណ្ឌំ អនុបវិសិត្វា អជ្ឈត្តិកកម្មដ្ឋានំ សម្មសន្តោ មគ្គផលានិ ហត្ថគតានេវ ករោតិ។ អសេក្ខមុនិ បន ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារមនុយុញ្ជតិ។ អយមស្ស ភមរេន មធុករេន សរិក្ខតា។ ខីណាសវោ បនេត្ថ អធិប្បេតោតិ។

បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតីតិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ បាតិមោក្ខោ។ សោ ឯវ កាយិកវាចសិកស្ស វីតិក្កមស្ស សំវរណតោ បិទហនតោ សំវរោ។ តេន បាតិមោក្ខសំវរេន សំវុតោ សមន្នាគតោ ហុត្វា សព្ពិរិយាបថេសុ ចរតិ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ អាចារេន ច គោចរេន ច សម្បន្នោ។ **អណុមត្តេសូ**តិ អប្បមត្តកេសុ។ **វជ្ជេសូ**តិ អកុសលធម្មេសុ។ **ភយទស្សាវី**តិ ភយំ ទស្សី។ **សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ សិក្ខាបទេសុ យំ កិញ្ចិ សិក្ខិតព្ពំ, តំ សព្ពំ សម្មា អាទិយិត្វា សិក្ខតិ។

កាយកម្មវចីកម្មេន សមន្នាគតោ, កុសលេន បរិសុទ្ធាជីវោតិ ឯត្ថ អាចារគោចរគ្គហណេនេវ កុសលេ កាយកម្មេ វចីកម្មេ ច គហិតេបិ យស្មា ឥទំ អាជីវបារិសុទ្ធិសីលំ ន អាកាសាទីសុ ឧប្បជ្ជតិ, កាយវចីទ្វារេសុ ឯវ បន ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា តស្ស ឧប្បត្តិទ្វារទស្សនត្ថំ "កាយវចីកម្មេន សមន្នាគតោ, កុសលេនា"តិ វុត្តំ។ យស្មា បន តេន សមន្នាគតោ, តស្មា បរិសុទ្ធាជីវោ, អាជីវបារិសុទ្ធិបិ សីលមេវាតិ ទស្សនត្ថំ ឯតំ វុត្តំ។ វុត្តញ្ហេតំ – "កតមេ ច ថបតិ កុសលា សីលា? កុសលំ កាយកម្មំ កុសលំ វចីកម្មំ, បរិសុទ្ធំ អាជីវម្បិ ខោ អហំ ថបតិ សីលស្មិំ វទាមី"តិ (ម. និ. ២.២៦៥)។ **អារទ្ធវីរិយោ**តិ យស្ស កាយិកំ ចេតសិកញ្ច វីរិយំ អារទ្ធំ ហោតិ, សោ "អារទ្ធវីរិយោ"តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ យោ គណសង្គណិកំ វិនោទេត្វា ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ អដ្ឋអារម្ភវត្ថុវសេន ឯកកោ ហោតិ, តស្ស កាយិកំ វីរិយំ អារទ្ធំ នាម ហោតិ។ យោ ចិត្តសង្គណិកំ វិនោទេត្វា អដ្ឋសមាបត្តិវសេន ឯកកោ ហោតិ, គមនាទីសុ ឧប្បន្នកិលេសំ ឧប្បន្នដ្ឋានេយេវ និគ្គណ្ហិត្វា ឈានំ និព្ពត្តេតិ, តស្ស ចេតសិកំ វីរិយំ អារទ្ធំ នាម ហោតិ។ ឯវំ អារទ្ធវីរិយោ។ **ថាមវា**តិ ឋិតិមា។ **ទឡ្ហបរក្កមោ**តិ ថិរបរក្កមោ។ **អនិក្ខិត្តធុរោ...បេ.... សច្ចិកិរិយាយា**តិ សំ

កិលេសធម្មានំ បហានត្ថំ វោទានធម្មានំ សម្បាទនត្ថំ , បច្ចក្ខករណត្ថញ្ច ធុរំ អនិក្ខិបិត្វា វីរិយំ ឧស្សុក្កាបេន្តោ វិហរតិ។ **បញ្ញវា**តិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយបរិគ្គាហិកាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ។ តេនាហ “**ឧទយត្ថគាមិនិយា**”តិ។

នត្ថិ បុត្តសមំ បេមន្តិ មាតាបិតរោ វិរូបេបិ អត្តនោ បុត្តកេ សុវណ្ណពិម្ពកំ វិយ មញ្ញន្តិ មាលាគុឡេ វិយ សីសាទីសុ កត្វា បរិហរមានា។ តេហិ ឧហទិតាបិ ឱមុត្តិតាបិ គន្ធវិលេបនំ បដិច្ឆន្តា វិយ សោមនស្សំ អាបជ្ជន្តិ។ តេនាហ – “នត្ថិ បុត្តសមំ បេម”ន្តិ។ បុត្តបេមេន សមំ បេមំ នាម នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គោសមិត**ន្តិ គោហិ សមំ គោធនសទិសំ អញ្ញំ **ធនំ** នាម **នត្ថិ។ សូរិយសមា អាភា**តិ សូរិយាភាយ សមា អញ្ញា **អាភា** នាម **នត្ថិ។ សមុទ្ទបរមា**តិ យេ កេចិ អញ្ញេ សរា នាម, សព្ពេ តេ សមុទ្ទបរមា។ សមុទ្ទោ តេសំ ឧត្តមោ, សមុទ្ទសទិសំ អញ្ញំ ឧទកំ និទានំ នាម នត្ថិ ភគវាតិ វទតិ។

យស្មា បន អត្តបេមេន សមំ បេមំ នត្ថិ។ មាតាបិតរោ ហិ ឆឌ្ឌេត្វាបិ បុត្តធីតរោ អបោសេត្វា អត្តានមេវ បោសេន្តិ។ ធញ្ញេន ច **សមំ ធនំ** នាម **នត្ថិ**។ តថារូបេ ហិ កាលេ ហិរញ្ញសុវណ្ណាទីនិបិ គោមហឹសាទីនិបិ ធញ្ញគ្គហណត្ថំ ធញ្ញសាមិកានមេវ សន្តិកំ គហេត្វា គច្ឆន្តិ។ បញ្ញាយ ច **សមា អាភា** នាម **នត្ថិ**។ សូរិយាទយោ ហិ ឯកទេសំយេវ ឱភាសេន្តិ, បច្ចុប្បន្នមេវ ច តមំ វិនោទេន្តិ, បញ្ញា បន ទសសហស្សិម្បិ លោកធាតុំ ឯកបជ្ជោតំ កាតុំ សក្កោតិ, អតីតំសាទិបដិច្ឆាទកញ្ច តមំ វិធមតិ។ មេឃវុដ្ឋិយា ច សមោ សរោ នាម នត្ថិ។ នទី វា ហិ ហោតុ តឡាកាទីនិ វា, វុដ្ឋិសមោ សរោ នាម នត្ថិ។ មេឃវុដ្ឋិយា ហិ បច្ឆិន្នាយ មហាសមុទ្ទេ អង្គុលិបព្ពតេមនមត្តម្បិ ឧទកំ ន ហោតិ, វុដ្ឋិយា បន បវត្តមានាយ យាវ អាភស្សរភវនាបិ ឯកោទកំ ហោតិ។ តស្មា ភគវា ទេវតាវចនំ បដិក្ខិបនវសេន បដិគាថំ វទន្តោ “**នត្ថិ អត្តសមំ បេម**”ន្តិអាទិមាហ។

ក្វស្សុធ ភីតាតិ កី នុ ភីតា។ **មគ្គោ ចនេកាយតនោ បវុត្តោ**តិ អដ្ឋតឹសារម្មណវសេន អនេកេហិ ការណេហិ មគ្គោ កថិតោ, ឯវំ សន្តេ កិស្ស ភីតា ហុត្វា អយំ ជនតា ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ អគ្គហេសីតិ វទតិ។ **ភូរិបញ្ញា**តិ ពហុបញ្ញ ឧស្សន្នបញ្ញ។ **បរលោកំ ន ភាយេ**តិ ឥមស្មា លោកា បរលោកំ គច្ឆន្តោ ន ភាយេយ្យ។

បណិធាយាតិ ឋបេត្វា។ **យរមាវសន្តោ**តិ អនាថបិណ្ឌិកាទយោ វិយ ពហ្វន្នបានេ យរេ វសន្តោ។ **សំវិភាគី**តិ អច្ឆរាយ គហិតម្បិ នខេន ផាលេត្វា បរស្ស ទត្វាវ ភុញ្ជនសីលោ។ **វទញ្ញូ**តិ យាចកានំ យាចនវសេន វុត្តវចនញ្ញូ, វចនីយោ វា។ ឯត្ថ ច **វាច**ន្តិ ចត្តារិ វចីសុចរិតានិ គហិតានិ។ **មន**ន្តិ តីណិ មនោសុចរិតានិ។ **កាយេនា**តិ តីណិ កាយសុចរិតានិ។ ឥមេ ទស កុសលកម្មបថា បុព្ពសុទ្ធិអង្គំ នាម។ “**ពហ្វន្នបានំ យរមាវសន្តោ**”តិ ឥមិនា យញ្ញឧបក្ខរោ គហិតោ។ **សទ្ធោ**តិ ឯកំ អង្គំ, **មុទូ**តិ ឯកំ, **សំវិភាគី**តិ ឯកំ, **វទញ្ញូ**តិ ឯកន្តិ ឥមានិ ចត្តារិ អង្គានិ សន្ធាយ “**ឯតេសុ ធម្មេសុ ឋិតោ ចតូសូ**”តិ អាហ។

អបរោ នយោ – “វាច”ន្តិអាទីនិ តីណិ អង្គានិ, “ពហ្វន្នបាន”ន្តិ ឥមិនា យញ្ញឧបក្ខរោវ គហិតោ, “សទ្ធោ មុទុ សំវិភាគី វទញ្ញូ”តិ ឯកំ អង្គំ។

អបរោ ទុកនយោ នាម ហោតិ – “វាចំ មនញ្ចា”តិ ឯកំ អង្គំ, “កាយេន បាបានិ អកុព្ពមានោ ពហ្វន្នបានំ យរមាវសន្តោ”តិ ឯកំ, “សទ្ធោ មុទូ”តិ ឯកំ, “សំវិភាគី វទញ្ញូ”តិ ឯកន្តិ ឯតេសុ ចតូសុ ធម្មេសុ ឋិតោ ធម្មេ ឋិតោ នាម ហោតិ។ សោ ឥតោ **បរលោកំ គច្ឆន្តោ**ន ភាយតិ។

កាយសមាចារម្បីតិអាទិ បាតិមោក្ខសំវរទស្សនំ។ តត្ថ **ទុវិធេនា**តិ ទ្វិវិធេន, ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហីតិ អត្ថោ។ **ជញ្ញា**តិ ជានេយ្យ។ សីលកថា ច នាមេសា កម្មបថវសេន វា បណ្ណត្តិវសេន វា កថេតព្ពា។ តត្ថ កម្មបថវសេន តាវ កថេន្តេន អសេវិតព្ពកាយសមាចារោ បាណាតិបាតាទិន្នាទានមិច្ឆាចារេហិ កថេតព្ពោ។ បណ្ណត្តិវសេន កាយទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទវីតិក្កមវសេន។ សេវិតព្ពកាយសមាចារោ បាណាតិបាតាទិវេរមណីហិ ចេវ កាយទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទអវីតិក្កមេន ច កថេតព្ពោ។

អសេវិតព្ពវចីសមាចារោ មុសាវាទាទិវចីទុច្ចរិតេន ចេវ វចីទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទវីតិក្កមេន ច កថេតព្ពោ។ សេវិតព្ពវចីសមាចារោ មុសាវាទាទិវេរមណីហិ ចេវ វចីទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទអវីតិក្កមេន ច កថេតព្ពោ។

បរិយេសនា បន កាយវាចាហិ បរិយេសនា ឯវ, សា កាយវចីសមាចារគ្គហណេន គហិតាបិ យស្មា អាជីវដ្ឋមកសីលំ នាម ឯតស្មឹយេវ ទ្វារទ្វយេ ឧប្បជ្ជតិ, ន អាកាសេ, តស្មា អាជីវដ្ឋមកសីលទស្សនត្ថំ វិសុំ វុត្តា។ តត្ថ នសេវិតព្ពបរិយេសនា អនរិយបរិយេសនាយ កថេតព្ពា, សេវិតព្ពបរិយេសនា អរិយបរិយេសនាយ។ វុត្តញ្ហេតំ – “កតមា ច, ភិក្ខវេ, អនរិយបរិយេសនា? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ អត្តនា ជាតិធម្មោ សមានោ ជាតិ

ធម្មំយេវ បរិយេសតី''តិអាទិ (ម. និ. ១.២៧៤)។ តថា ''កតមា ច, ភិក្ខវេ, អរិយបរិយេសនា? ឥធ, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចោ អត្តនា ជាតិធម្មោ សមានោ ជាតិធម្មេ អាទីនវំ វិទិត្វា អជាតំ អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ និព្ពានំ បរិយេសតី''តិអាទិ (ម. និ. ១.២៧៥)។

មគ្គានដ្ឋង្គិកោតិ ជង្ឃមគ្គាទយោ វា ហោន្តុ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតមគ្គា វា, សព្ពេសម្បិ មគ្គានំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទីនំ អដ្ឋន្នំ បាបធម្មានំ បហានករោ និរោធំ អារម្មណំ កត្វា ចតូសុបិ សច្ចេសុ ទុក្ខបរិជាននាទិកិច្ចំ សាធយមានោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ **សេដ្ឋោ** ឧត្តមោ។ **សច្ចានំ ចតុរោ បទា**តិ ''សច្ចំ ភណេ ន កុជ្ឈេយ្យា''តិ (ធ. ប. ២២៤) អាគតំ វចីសច្ចំ វា ហោតុ, ''សច្ចោ ព្រាហ្មណោ, សច្ចោ ខត្តិយោ''តិអាទិភេទំ សម្មុតិសច្ចំ វា, ''ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ''ន្តិ (ម. និ. ៣.៣៣១; ឧទា. ៥៥; មហានិ. ២០) ទិដ្ឋិសច្ចំ វា, ''ឯកញ្ហិ សច្ចំ ន ទុតិយមត្ថី''តិ (សុ. និ. ៨៩០; មហានិ. ១១៩) វុត្តំ បរមត្ថសច្ចំ វា ហោតុ។ សព្ពេសម្បិ ឥមេសំ សច្ចានំ បរិជានិតព្ពដ្ឋេន បហាតព្ពដ្ឋេន សច្ឆិកាតព្ពដ្ឋេន ភាវេតព្ពដ្ឋេន ឯកបដិវេធដ្ឋេន តថបដិវេធដ្ឋេន ច ''ទុក្ខំ អរិយសច្ច''ន្តិអាទយោ (មហាវ. ១៤; ទី. និ. ២.៣៨៧; ម. និ. ១.១២០) ចតុរោ បទា សេដ្ឋា នាម។ **វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មាន**ន្តិ ''យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតី''តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ៥.៣២; ឥតិវុ. ៩០) វចនតោ និព្ពានសង្ខាតោ វិរាគោ សព្ពធម្មានំ សេដ្ឋោ។ **ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា**តិ សព្ពេសម្បិ ទេវមនុស្សាទិភេទានំ ទ្វិបទានំ បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមា ភគវាវ សេដ្ឋោតិ។

អគ្គានីតិ ឧត្តមានិ។ **យាវតា**តិ យត្តកា។ **អបទា**តិ និប្បទា អហិមច្ឆាទយោ។ **ទ្វិបទា**តិ មនុស្សបក្ខិជាតាទយោ។ **ចតុប្បទា**តិ ហត្ថិអស្សាទយោ ។ **ពហុប្បទា**តិ សតបទិអាទយោ។ **រូបិនោ**តិ កាមាវចររូបាវចរសត្តា។ **អសញ្ញិនោ**តិ អសញ្ញីភវេ និព្ពត្តសត្តា។ **នេវសញ្ញីនាសញ្ញិនោ**តិ ភវគ្គេ និព្ពត្តសត្តា។ **អគ្គមក្ខាយតី**តិ គុណេហិ អគ្គោ ឧត្តមោ សេដ្ឋោ អក្ខាយតិ។

អសង្ខតានន្តិ និព្ពានមេវ វុត្តំ។ **វិរាគោ**តិអាទីនិ ច និព្ពានស្សេវ នាមានិ។ តញ្ហិ អាគម្ម សព្ពេ កិលេសា វិរជ្ជន្តិ, សព្ពេ រាគមទាទយោ មទា និម្មទា ហោន្តិ អភាវំ គច្ឆន្តិ , សព្ពា បិបាសា វិនយំ ឧបេន្តិ, សព្ពេ អាលយា សមុគ្ឃាតំ គច្ឆន្តិ, វដ្ដានិ ឧបច្ឆិជ្ជន្តិ, តណ្ហា ខីយតិ, សព្ពបរិឡាហា វូបសម្មន្តិ, វដ្ដទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ និព្ពាយតិ។ តស្មា តំ ឯតានិ នាមានិ លភតីតិ។

ធម្មោ ច កុសលក្ខាតោតិ តស្ស សត្ថុនោ ធម្មោ ច កុសលោ អនវជ្ជោ, អនវជ្ជត្តា ឯវ បដិបក្ខេហិ រាគាទីហិ កិលេសេហិ សព្ពតិត្ថិយវាទេហិ ច អបរិក្ខតោ។ **តានិ តីណិ វិសិស្សរេ**តិ ឯតានិ តីណិ រតនានិ លោកេ សព្ពរតនេហិ វិសិស្សន្តិ គុណវសេន សព្ពលោកំ អតិសេន្តីតិ អត្ថោ។

សមណបទុមសញ្ចយោ គណោតិ បទុមសទិសានំ អរិយសមណានំ សមូហសង្ខាតោ គណោ។ បទុមន្តិ ហិ បរិបុណ្ណសតបត្តស្ស សរោរុហស្ស នាមំ។ អរិយបុគ្គលា ច សព្ពថាបិ បរិបុណ្ណគុណាតិ បទុមសទិសា វុត្តា។ **វិទូនំ សក្កតោ**តិ វិទូហិ បណ្ឌិតេហិ សក្កតោ។ **នរវរទមកោ**តិ នរវរោ ច បុរិសានំ ទមកោ នាយកោ ចាតិ អត្ថោ។ **លោកស្ស ឧត្តរី**តិ លោកស្ស ឧបរិ ឋិតានិ, សព្ពលោកេ ឧត្តមានីតិ អត្ថោ។

និរុបទាហោតិ រាគបរិឡាហាទីហិ អនុបទាហោ។ **សច្ចនាមោ**តិ អវិតថនាមោ យថាភុច្ចគុណេហិ អាគតនាមោ។ **សព្ពាភិភូ**តិ សព្ពលោកំ អត្តនោ គុណេហិ អភិភវិត្វា ឋិតោ។ **សច្ចធម្មោ**តិ វដ្ដតោ ឯកន្តនិស្សរណភាវេន អវិតថោ សហ បរិយត្តិយា នវវិធោបិ លោកុត្តរធម្មោ, តតោ ឯវ **នត្ថញ្ញោ តស្ស ឧត្តរី**តិ តស្ស ឧត្តរិ អធិកគុណោ អញ្ញោ ច ធម្មោ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **អរិយសង្ឃោវ និច្ចំ** សព្ពកាលំ វិទូហិ សព្ពបណ្ឌិតេហិ **បូជិតោ**។

''**ឯកាយន**''ន្តិ គាថាយ **ឯកាយន**ន្តិ ឯកំ មគ្គំ។ មគ្គស្ស ហិ –

''មគ្គោ បន្ថោ បថោ បជ្ជោ, អញ្ជសំ វដុមាយនំ;
នាវា ឧត្តរសេតុ ច, កុល្លោ ច ភិសិ សង្កមោ''តិ។ (ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ១០១) –

ពហូនិ នាមានិ, ស្វាយំ ឥធ អយននាមេន វុត្តោ។ តស្មា ឯកាយនន្តិ ឯកមគ្គំ, ន ទ្វេធាបថភូតន្តិ អត្ថោ។ អថ វា ឯកេន អយិតព្ពន្តិ **ឯកាយនំ**។ គណសង្គណិកំ បហាយ វិវេកដ្ឋេន បវិវិត្តេន បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ អយន្តិ វា ឯតេនាតិ អយនោ, សំសារតោ និព្ពានំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ ឯកស្ស វា សព្ពសត្តសេដ្ឋស្ស ភគវតោ អយនោតិ ឯកាយនោ។ កិញ្ចាបិ ហិ តេន អញ្ញេបិ អយន្តិ, តថាបិ ភគវតោវ សោ អយនោ, តេន ឧប្បាទិតត្តា។ យថាហ – ''សោ ហិ, ព្រាហ្មណ, ភគវា អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា''តិអាទិ (ម. និ. ៣.៧៩)។ អយតីតិ វា អយនោ,

គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ ឯកស្មិំ ឥមស្មិំយេវ ធម្មវិនយេ អយនោ, ន អញ្ញត្ថាតិ ឯកាយនោ។ យថាហ – “ឥមស្មិំ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឧបលព្ភតី”តិ (ទី. និ. ២.២១៤)។ អបិ ច បុព្ពភាគេ នានាមុខភាវនាយ បវត្តោបិ អបរភាគេ ឯកំ និព្ពានមេវ អយតិ គច្ឆតីតិ ឯកាយនោ, តំ ឯកាយនំ។

ជាតិខយន្តទស្សីតិ ជាតិយា ខយសង្ខាតោ អន្តោ ជាតិខយន្តោ។ ជាតិយា អច្ចន្តខយន្តោ និព្ពានំ, តំ បស្សិតិ ជាតិខយន្តទស្សី។ “មគ្គំ បជានាតិ ហិតានុកម្បី”តិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – វុត្តប្បការំ ឯកាយនសង្ខាតំ មគ្គំ សយម្ភុញាណេន ភគវា បជានាតិ, ជានន្តោ ច តេន តេន ហិតេន សត្តេ អនុកម្បតីតិ។ ឥទានិ តស្ស មគ្គស្ស ឯកាយនភាវំ, តីសុបិ កាលេសុ ឯកន្តនិយ្យានតញ្ច វិភាវេតុំ **“ឯតេន មគ្គេន តរិំសុ បុព្ពេ, តរិស្សន្តិ យេ ច តរន្តិ ឱឃ”**ន្តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – យេ អតីតមទ្ធានំ កាមោឃាទិចតុព្ពិធំ ឱឃំ តរិំសុ, យេ តំ អនាគតមទ្ធានំ តរិស្សន្តិ, ឯតរហិ ច តរន្តិ, តេ សព្ពេ ឯតេនេវ មគ្គេន, ន អញ្ញេនាតិ។ **វិសុទ្ធិបេក្ខា**តិ ចតុរោឃនិត្ថរណេន អច្ចន្តវិសុទ្ធិំ និព្ពានំ អបេក្ខន្តា, បរិនិព្ពាយិតុកាមាតិ អត្ថោ។

ឯវំ ទុវិធម្បិ សាសនបដ្ឋានំ នានាសុត្តបទានិ ឧទាហរន្តេន វិភជិត្វា ឥទានិ សំកិលេសភាគិយាទីហិ សំសន្ទិត្វា ទស្សេតុំ បុន **“លោកិយំ សុត្ត”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ទស្សនភាគិយេន ច ភាវនាភាគិយេន ចា**តិ និព្ពេធភាគិយេន។ និព្ពេធភាគិយមេវ ហិ ទស្សនភាគិយំ ភាវនាភាគិយន្តិ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ទស្សិតំ។ **លោកិយញ្ច លោកុត្តរញ្ចា**តិ លោកិយំ លោកុត្តរញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយាទីហិ ទស្សនភាគិយាទីហិ ចាតិ ឧភយេហិ និទ្ទិសិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ **យស្មិំ សុត្តេ**តិអាទិ និទ្ទិសនាការទស្សនំ។ តត្ថ **សំកិលេសភាគិយ**ន្តិ សំកិលេសកោដ្ឋាសសហិតំ, សំកិលេសត្ថទីបនន្តិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

ឯវំ លោកិយត្តិកស្ស សំកិលេសភាគិយាទីហិ ចតូហិ បទេហិ សំសន្ទនំ ទស្សេត្វា ឥមិនា នយេន សេសតិកានំ សេសបទានញ្ច សំសន្ទនំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ តំ អនុទ្ធរិត្វា សំកិលេសភាគិយាទីនំ សមតិក្កមនំ ទស្សេតុំ **“វាសនាភាគិយំ សុត្ត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិបិ សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ, វាសនាភាគិយញ្ច សុត្តំ លោកិយមេវ។ តថាបិ លោកុត្តរសុត្តានិ វិយ លោកិយសុត្តានំ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយស្ស សមតិក្កមាយ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **“វាសនាភាគិយំ សុត្តំ សំកិលេសភាគិយស្ស សុត្តស្ស និគ្ឃាតាយា”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **និគ្ឃាតាយា**តិ បហានាយ។ សុត្តសីសេន ចេត្ថ សុត្តត្ថោ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា ច វោទានធម្មា វិយ សំកិលេសធម្មានំ ទស្សនភូមិសមតិក្កមនេនេវ ភាវនាភូមិ អធិគន្តព្ពា, តស្មា **“ភាវនាភាគិយំ សុត្តំ ទស្សនភាគិយស្ស សុត្តស្ស បដិនិស្សគ្គាយា”**តិ វុត្តំ។ យស្មា បន អសេក្ខធម្មេសុ ឧប្បន្នេសុ មគ្គភាវនាកិច្ចំ នាម នត្ថិ។ ឈានភាវនាបិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថា ឯវ ហោតិ, តស្មា **“អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ ភាវនាភាគិយស្ស សុត្តស្ស បដិនិស្សគ្គាយ, អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថ”**ន្តិ ច វុត្តំ។

ឥទានិ តិកបទេហេវ សំសន្ទិត្វា ទស្សេតុំ **“លោកុត្តរ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកពីជិនា**តិអាទីសុ យោ សោតាបន្នោ ហុត្វា ឯកមេវ អត្តភាវំ ជនេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, អយំ **ឯកពីជី** នាម។ យថាហ –

> “កតមោ ច បុគ្គលោ ឯកពីជី? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតិ អវិនិបាតធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ។ សោ ឯកំយេវ មានុសកំ ភវំ និព្ពត្តេត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ ឯកពីជី”តិ (បុ. ប. ៣៣)។

យោ បន ទ្វេ វា តីណិ វា កុលានិ សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ **កោលំកោលោ** នាម។ យថាហ –

> “កតមោ ច បុគ្គលោ កោលំកោលោ? ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ តិណ្ណំ...បេ.... បរាយណោ។ សោ ទ្វេ វា តីណិ វា កុលានិ សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ កោលំកោលោ”តិ (បុ. ប. ៣២)។

តត្ថ **កុលានី**តិ ភវេ។ **ទ្វេ វា តីណិ វា**តិ ឥទមេត្ថ ទេសនាមត្តមេវ។ យាវ ឆដ្ឋភវា សំសរន្តោបិ កោលំកោលោ ហោតិ ឯវ។

យោ បន សត្ត ភវេ សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ, អយំ **សត្តក្ខត្តុបរមោ** នាម។ យថាហ –

“កតមោ ច បុគ្គលោ សត្តក្ខត្តុបរមោ? ឥធេកច្ចោ...បេ.... បរាយណោ។ សោ សត្តក្ខត្តុំ ទេវេ ចេវ មានុសេ ច សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។ អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ សត្តក្ខត្តុបរមោ”តិ (បុ. ប. ៣១)។

កោ បន តេសំ ឯតំ បភេទំ និយមេតីតិ? កេចិ តាវ “បុព្ពហេតុ និយមេតី”តិ វទន្តិ។ កេចិ “បឋមមគ្គោ”, កេចិ “ឧបរិ តយោ មគ្គា”។ កេចិ “តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា”តិ។ តត្ថ បុព្ពហេតុ និយមេតីតិ វាទេ បឋមមគ្គស្ស ឧបនិស្សយោ កតោ នាម ហោតិ។ ឧបរិ តយោ មគ្គា និរុបនិស្សយា ឧប្បន្នាតិ អាបជ្ជតិ។ បឋមមគ្គោ និយមេតីតិ វាទេ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ និរត្ថកតា អាបជ្ជតិ។ ឧបរិ តយោ មគ្គា និយមេន្តីតិ វាទេ “បឋមមគ្គេ អនុប្បន្នេ ឯវ ឧបរិ តយោ មគ្គា ឧប្បន្នា”តិ អាបជ្ជតិ។ វិបស្សនា និយមេតីតិ វាទោ បន យុជ្ជតិ។ សចេ ហិ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា ពលវតី ហោតិ, ឯកពីជី នាម ហោតិ។ តតោ មន្ទតរា កោលំកោលោ។ តតោ មន្ទតរា សត្តក្ខត្តុបរមោតិ។ ឯត្ថ ច យោ មនុស្សេសុ ឯវ សត្តក្ខត្តុំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, យោ ច ទេវេសុយេវ សត្តក្ខត្តុំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, ឥមេ ន ឥធាធិប្បេតា។ យោ បន កាលេន ទេវេសុ, កាលេន មនុស្សេសូតិ វោមិស្សកនយេន សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, សោ ឥធាធិប្បេតោ។ តស្មា “សត្តក្ខត្តុបរមោ”តិ ឥទំ ឥធដ្ឋកវោកិណ្ណវដ្ដជ្ឈាសយស្ស វសេន វេទិតព្ពំ។ វដ្ដជ្ឈាសយោ ហិ អាទិតោ បដ្ឋាយ ឆ ទេវលោកេ សោធេត្វា អកនិដ្ឋេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ។

តត្ថ យោ សទ្ធំ ធុរំ កត្វា សោតាបត្តិមគ្គំ និព្ពត្តេតិ, សោ មគ្គក្ខណេ **សទ្ធានុសារី** នាម ហោតិ។ ផលក្ខណេ បន សទ្ធាវិមុត្តោ នាម ហុត្វា វុត្តនយេន ឯកពីជិអាទិភេទោ ហោតិ។ យោ បន បញ្ញំ ធុរំ កត្វា សោតាបត្តិមគ្គំ និព្ពត្តេតិ, សោ មគ្គក្ខណេ **ធម្មានុសារី** នាម។ ផលក្ខណេ បន ទិដ្ឋិប្បត្តោ នាម ហុត្វា ឯកពីជិអាទិភេទោ ហោតិ។ ឥទញ្ច អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អលាភិនោ វសេន វុត្តំ។ លាភី បន ផលក្ខណេ កាយសក្ខី នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ សទ្ធាវិមុត្តទិដ្ឋិប្បត្តកាយសក្ខិនាមកា តយោ សោតាបន្នា, តេ ឯកពីជិអាទីហិ តីហេវ សង្គហេត្វា វុត្តំ – **“បញ្ចហិ បុគ្គលេហិ និទ្ទិសិតព្ពំ ឯកពីជិនា...បេ.... ធម្មានុសារិនា”**តិ, ឯវំ បញ្ចហិ។

ទ្វាទសហិ បុគ្គលេហីតិ សកទាគាមិមគ្គដ្ឋោ, សកទាគាមី, អនាគាមិមគ្គដ្ឋោ, អភេទេន អនាគាមី, អន្តរាបរិនិព្ពាយិអាទយោ បញ្ច, សទ្ធាវិមុត្តទិដ្ឋិប្បត្តកាយសក្ខិនោ តយោតិ ភេទេន អដ្ឋាតិ, ឯវំ ទ្វាទសហិ។ តត្ថ ហិ យោ អវិហាទីសុ តត្ថ តត្ថ អាយុវេមជ្ឈំ អប្បត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **អន្តរាបរិនិព្ពាយី**។ យោ បន អាយុវេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, អយំ **ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី**។ តថា យោ អវិហាទីសុ ឧបបន្នោ អសង្ខារេន អប្បយោគេន អរហត្តំ អធិគច្ឆតិ, អយំ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។ យោ បន សសង្ខារេន សប្បយោគេន អរហត្តំ អធិគច្ឆតិ, អយំ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។ ឧទ្ធំ ឧបរូបរិ ព្រហ្មលោកេ ឧបបត្តិសោតោ ឯតស្សាតិ **ឧទ្ធំសោតោ**។ បដិសន្ធិវសេន អកនិដ្ឋេ គច្ឆតីតិ **អកនិដ្ឋគាមី**។

តត្ថ អត្ថិ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី អត្ថិ ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី, អត្ថិ ន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី អត្ថិ ន ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមីតិ។ តត្ថ យោ ឥធ អនាគាមិផលំ បត្វា អវិហាទីសុ និព្ពត្តោ តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា ឧបរូបរិ និព្ពត្តិត្វា អកនិដ្ឋំ បាបុណាតិ, អយំ **ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី** នាម។ យោ បន អវិហាទីសុ និព្ពត្តោ តត្ថេវ អបរិនិព្ពាយិត្វា អកនិដ្ឋម្បិ អប្បត្វា ឧបរូបរិ ព្រហ្មលោកេ បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី** នាម។ យោ ឥតោ ចវិត្វា អកនិដ្ឋេយេវ និព្ពត្តតិ, អយំ **ន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី** នាម។ យោ បន អវិហាទីសុ ចតូសុ អញ្ញតរស្មិំ និព្ពត្តិត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **ន ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី** នាម។ សទ្ធាវិមុត្តាទយោ វុត្តវិភាគាយេវ។

នវហិ បុគ្គលេហីតិ ឯត្ថ អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អលាភី អរហា **បញ្ញាវិមុត្តោ** នាម។ តេសំ បន លាភី វិក្ខម្ភន សមុច្ឆេទវិមោក្ខវសេន ឧភោហិ ភាគេហិ រូបកាយនាមកាយសង្ខាតតោ ឧភតោ ភាគតោ វិមុត្តត្តា **ឧភតោភាគវិមុត្តោ** នាម។ **សមសីសិនា**តិ ឯត្ថ តិវិធោ សមសីសី – ឥរិយាបថសមសីសី, រោគសមសីសី, ជីវិតសមសីសីតិ។

តត្រ យោ ឋានាទីសុ ឥរិយាបថេសុ យេនេវ ឥរិយាបថេន សមន្នាគតោ ហុត្វា វិបស្សនំ អារភតិ, តេនេវ ឥរិយាបថេន អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **ឥរិយាបថសមសីសី** នាម។ យោ បន ឯកំ រោគំ បត្វា អន្តោរោគេ ឯវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា តេនេវ រោគេន បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **រោគសមសីសី** នាម។ បលិពោធសីសំ តណ្ហា, ពន្ធនសីសំ មានោ, បរាមាសសីសំ ទិដ្ឋិ, វិក្ខេបសីសំ ឧទ្ធច្ចំ, កិលេសសីសំ អវិជ្ជា, អធិមោក្ខសីសំ សទ្ធា, បគ្គហសីសំ វីរិយំ, ឧបដ្ឋានសីសំ សតិ, អវិក្ខេបសីសំ សមាធិ, ទស្សនសីសំ បញ្ញា, បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, គោចរសីសំ វិមោក្ខោ, សង្ខារសីសំ និរោធោតិ តេរសសុ សីសេសុ កិលេសសីសំ អវិជ្ជំ អរហត្ត

មគ្គោ បរិយាទិយតិ, បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាទិយតិ។ តត្ថ អវិជ្ជាបរិយាទាយកំ ចិត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ អវិជ្ជំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ អញ្ញំ អវិជ្ជាបរិយាទាយកំ ចិត្តំ, អញ្ញំ ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ។ យស្ស ចេតំ សីសទ្វយំ សមំ បរិយាទានំ គច្ឆតិ, សោ **ជីវិតសមសីសី** នាម។

កថំ បនិទំ សមំ ហោតីតិ? វារសមតាយ។ យស្មិញ្ហិ វារេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ច បច្ចវេក្ខណានិ, សកទាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អនាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អរហត្តមគ្គេ ចត្តារីតិ ឯកូនវីសតិមេ បច្ចវេក្ខណញាណេ បតិដ្ឋាយ ភវង្គំ ឱតរិត្វា បរិនិព្ពាយតោ ឥមាយ វារសមតាយ ឥទំ ឧភយសីសបរិយាទានម្បិ សមំ ហោតិ នាម។ តេនាយំ បុគ្គលោ “ជីវិតសមសីសី”តិ វុច្ចតិ, អយមេវ ឥធាធិប្បេតោ។ ឯវំ សុញ្ញត វិមុត្តាទយោ តយោ សទ្ធាវិមុត្តោ បញ្ញាវិមុត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ សមសីសីតិ សត្ត សាវកា អរហន្តោ, បច្ចេកពុទ្ធោ, សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ឥមេហិ នវហិ បុគ្គលេហិ អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ និទ្ទិសិតព្ពំ។

រាគចរិតោតិ រាគសហិតំ ចរិតំ ឯតស្សាតិ រាគចរិតោ។ រាគេន វា ចរិតោ បវត្តិតោ រាគចរិតោ, រាគជ្ឈាសយោ រាគាធិកោតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **រាគមុខេ ឋិតោ**តិ រាគបរិយុដ្ឋានេ ឋិតោ, បរិយុដ្ឋិតរាគោតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

វាសនាភាគិយំ សុត្តន្តិ លោកិយំ សត្តាធិដ្ឋានំ វាសនាភាគិយំ សុត្តំ។ លោកិយំ សត្តាធិដ្ឋានំ សំកិលេស ភាគិយញ្ហិ សុត្តំ រាគចរិតេហិ បុគ្គលេហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ “លោកិយំ, សត្តាធិដ្ឋាន”ន្តិ បទទ្វយំ អនុវត្តមានំ កត្វា វុត្តំ “**វាសនាភាគិយ**”ន្តិ។ **សីលវន្តេហី**តិ សីលវន្តាទីហិ បុគ្គលេហិ។ **បកតិសីល**ន្តិអាទិ យេហិ សមន្នាគតា, តេ បុគ្គលា។ តេសំ ទស្សនេន បុគ្គលានំ ឧបលក្ខណំ។ អថ វា ធម្មាធិដ្ឋានំ បកតិសីលាទិវសេន, សត្តាធិដ្ឋានំ បកតិ សីលវន្តាទិវសេន វេទិតព្ពន្តិ ឥមស្ស នយស្ស ទស្សនត្ថំ “សីលវន្តេហិ និទ្ទិសិតព្ព”ន្តិ វត្វា “បកតិសីល”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តំ បកតិសីលាទីនំ បញ្ចន្នំ ឯវ គហណំ និទស្សនមត្តំ, បត្តិទានអព្ភនុមោទនធម្មស្សវនទេសនាទិដ្ឋិជុ កម្មាទីនម្បិ ចេត្ថ សង្គហិតោ។ តេសម្បិ វា ឯត្ថេវ សង្គហេត្វា ទស្សនត្ថំ “**បញ្ច**”តិ វុត្តំ។

តត្ថ **បកតិសីល**ន្តិ សម្បត្តវិរតិសីលំ។ **ចិត្តប្បសាទោ**តិ កម្មផលសទ្ធា រតនត្តយសទ្ធា ច។ **ញាណំ បញ្ញាយ និទ្ទិសិតព្ព**ន្តិ យស្មិំ សុត្តេ បញ្ញា អាគតា, តំ សុត្តំ ញាណន្តិ និទ្ទិសិតព្ពំ។ ន កេវលំ បញ្ញាបរិយាយេនេវ, អថ ខោ បញ្ញិន្ទ្រិយាទិបរិយាយេនបិ យត្ថ បញ្ញា អាគតា, តំ សុត្តំ ញាណន្តិ និទ្ទិសិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ “**បញ្ញិន្ទ្រិយេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ **យំ វា បនា**តិអាទីសុ យំ វា អញ្ញំ កិញ្ចិ បញ្ញាយ អធិវចនំ។ សព្ពំ តំ យត្ថ កត្ថចិ សុត្តេ អាគតំ, តំ សុត្តំ ញាណន្តិ និទ្ទិសិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

អជ្ឈត្តិកពាហិរេហីតិ យស្មិំ សុត្តេ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, ពាហិរានិ ច អាយតនានិ អាគតានិ, តំ សុត្តំ តេហិ អាយតនេហិ ញាណំ **ញេយ្យន្តិ និទ្ទិសិតព្ពំ។ បញ្ញាបិ អារម្មណភូតា ញេយ្យ**ន្តិ ញេយ្យតោ វិសុំ កត្វា បញ្ញា វុត្តា។ តថា ហិ បញ្ញា ញាណន្តរស្ស អារម្មណន្តិ កត្ថចិ សុត្តេ ញេយ្យភាវេនបិ វុច្ចតិ។ **យំ កិញ្ចិ អារម្មណភូត**ន្តិ យំ កិញ្ចិ ញាណស្ស វិសយភូតំ រូបាទិ។ **អជ្ឈត្តិកំ វា ពាហិរំ វា**តិ វា-សទ្ទេន ឱឡារិកាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សព្ពំ តំ សង្ខតេន អសង្ខតេន ចា**តិ សព្ពំ តំ យថាសម្ភវំ សង្ខតភាវេន អសង្ខតភាវេន ច ញេយ្យន្តិ និទ្ទិសិតព្ពំ។ ញេយ្យធម្មវសេន ហិ ញេយ្យសុត្តំ ញេយ្យន្តិ វុច្ចតីតិ។

យំ វា បន កិញ្ចិ ភគវា អញ្ញតរវចនំ ភាសតីតិ លោកិយលោកុត្តរាទិសុត្តេសុ ឯកស្មិំ សុត្តេ ទ្វេ។ តេសុ យំ វា បន កិញ្ចិ អញ្ញតរវចនំ ឯកស្សេវ កថនំ ភាសតិ និទ្ទិសតិ។ **សព្ពំ តំ យថានិទ្ទិដ្ឋំ ធារយិតព្ព**ន្តិ តំ យថា សព្ពំ សុត្តំ លោកិយាទីសុ យទិ អញ្ញតរវសេន, អថ ឧភយវសេន យថា យថា និទ្ទិដ្ឋំ, តថា តថា គហេតព្ពំ, តំ តំ បធានភាវេន និទ្ទិសិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

កិលេសសហិតញ្ញេវ កម្មំ វិបាកស្ស ហេតុ, ន ឥតរន្តិ វុត្តំ “**ទុវិធោ ហេតុ យញ្ច កម្មំ យេ ច កិលេសា**”តិ។ **សមុទយោ កិលេសា**តិ ឯត្ថ “សមុទយោ”តិ ឯតេន សមុទយបក្ខិយា វុត្តា។ “កិលេសា”តិ ច កិលេសវន្តោ, សំកិលិដ្ឋាតិ អត្ថោ។ **យំ ទិស្សតី**តិ យំ យំ ទិស្សតិ។ **តាសុ តាសុ ភូមីសូ**តិ បុថុជ្ជនភូមិអាទីសុ។ **កប្បិយានុលោមេនា**តិ កប្បិយេន ច កប្បិយានុលោមេន ច។ តត្ថ កប្បិយំ បាឡិយំ សរូបតោ វុត្តំ, កប្បិយានុលោមំ មហាបទេសវសេន នយតោ ទស្សិតំ។ **បដិក្ខិត្តការណេនា**តិ យេន ការណេន ភគវតា យំ បដិក្ខិត្តំ, តេន ការណេន តំ និទ្ទិសិតព្ពំ។ ឯកន្តេន សរាគាទិសំវត្តនមេវ ហិ ភគវតា បដិក្ខិត្តំ, តំ សរាគាយ សំវត្តនាទិការណេន និទ្ទិសិតព្ពំ ។ **ធម្មស្សា**តិ អសង្ខតធម្មស្ស។ **អរិយធម្មាន**ន្តិ មគ្គផលធម្មានំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថ ច យថា សំកិលេសភាគិយាទីនំ អញ្ញមញ្ញំ សំសគ្គតោ អនេកវិធោ បដ្ឋានភេទោ ឥច្ឆិតោ, ឯវំ លោកិយសត្តាធិដ្ឋានាទិសំសគ្គតោបិ អនេកវិធោ បដ្ឋានភេទោ សម្ភវតិ។ បាឡិយំ បន ឧភយត្ថាបិ ឯកទេសទស្សនវសេន អាគតត្តា នយទស្សនន្តិ វេទិតព្ពំ។ សក្កា ហិ ឥមិនា នយេន វិញ្ញុនា តេ និទ្ធារេតុន្តិ។ យថា ច សំកិលេសភាគិយាទីនំ លោកិយាទីនញ្ច វិសុំ វិសុំ សំសគ្គភេទវសេន អយំ បដ្ឋានភេទោ អនេកវិធោ លព្ភតិ, ឯវំ ឧភយេសម្បិ សំសគ្គវសេន អយំ នយោ យថារហំ លព្ភតេវ។ លព្ភតិ ហិ លោកិយំ សុត្តំ កិញ្ចិ សំកិលេសភាគិយំ, កិញ្ចិ វាសនាភាគិយំ។ តថា លោកុត្តរំ សុត្តំ កិញ្ចិ និព្ពេធភាគិយំ, កិញ្ចិ អសេក្ខភាគិយន្តិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ សោឡសវិធេ បដ្ឋានេ អដ្ឋវីសតិវិធំ បដ្ឋានំ បក្ខិបិត្វា, អដ្ឋវីសតិវិធេ ច បដ្ឋានេ សោឡសវិធំ បក្ខិបិត្វា យថារហំ ទុកតិកាទិភេទេន សម្ភវតោ បដ្ឋានវិភាគោ វេទិតព្ពោ, សោ ច ខោ តីសុ បិដកេសុ លព្ភមានស្ស សុត្តបទស្ស វសេន។ យស្មា បន តានិ តានិ សុត្តបទានិ ឧទាហរណវសេន និទ្ធារេត្វា ឥមស្មឹ អត្ថេ វិត្ថារិយមានេ អតិបបញ្ចោ ហោតិ, អតិភារិយា ច នេត្តិសំវណ្ណនា, សក្កា ច ឥមិនា នយេន វិញ្ញុនា អយមត្ថោ វិញ្ញាតុំ, តស្មា ន តំ វិត្ថារយិម្ហ។ តេនេវ ហិ បាឡិយំ អញ្ញមញ្ញសំសគ្គវសេន បដ្ឋានវិភាគោ ឯកទេសេនេវ ទស្សិតោ, ន និប្បទេសតោតិ។

សាសនបដ្ឋានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

ហារេ នយេ ច បដ្ឋានេ, សុវិសុទ្ធវិនិច្ឆយំ;
វិភជន្តោ នវង្គស្ស, សាសនស្សត្ថវណ្ណនំ។

នេត្តិប្បករណំ ធីរោ, គម្ភីរំ និបុណញ្ច យំ;
អទេសយិ មហាថេរោ, **មហាកច្ចាយនោ** វសី។

សទ្ធម្មាវតរដ្ឋានេ, បដ្ដនេ នាគសវ្ហយេ;
ធម្មាសោកមហារាជ-វិហារេ វសតា មយា។

ចិរដ្ឋិតត្ថំ យា តស្ស, អារទ្ធា **អត្ថវណ្ណនា**;
ឧទាហរណសុត្តានំ, លក្ខណានញ្ច សព្ពសោ។

អត្ថំ បកាសយន្តី សា, អនាកុលវិនិច្ឆយា;
សមត្តា សត្តវីសាយ, បាឡិយា ភាណវារតោ។

ឥតិ តំ សង្ខរោន្តេន, យំ តំ អធិគតំ មយា;
បុញ្ញំ តស្សានុភាវេន, លោកនាថស្ស សាសនំ។

ឱគាហេត្វា វិសុទ្ធាយ, សីលាទិបដិបត្តិយា;
សព្ពេបិ ទេហិនោ ហោន្តុ, វិមុត្តិរសភាគិនោ។

ចិរំ តិដ្ឋតុ លោកស្មឹ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនំ;
តស្មឹ សគារវា និច្ចំ, ហោន្តុ សព្ពេបិ បាណិនោ។

សម្មា វស្សតុ កាលេន, ទេវោបិ ជគតីបតិ;
សទ្ធម្មនិរតោ លោកំ, ធម្មេនេវ បសាសតូតិ។

ឥតិ ពទរតិត្ថវិហារវាសិនា អាចរិយធម្មបាលេន កតា

នេត្តិប្បករណស្ស អត្ថសំវណ្ណនា សមត្តាតិ។

នេត្តិប្បករណ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។